

Η ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΕΣΤΙΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΚΘ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΤΕΥΧΟΣ 340-341

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ-ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1980

† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΕΤ. Α. ΦΑΚΑΤΣΕΛΗΣ
ΙΔΡΥΤΑΙ 1952—54

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ—ΔΙΕΘΥΝΣΙΣ
1954—56

† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
1956—73

† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΑΗΜ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ
(ετήσια)

Έσπεριζοῦ	Λογ.	600
Νομ. Προσώπων, Ὁργανισμῶν, Τραπεζῶν	»	800
Κοινοτήτων & Σχολείων	»	500
Ἐξωτερικοῦ	Δολλ.	25
Τιμὴ τεύχους	Δρχ.	120

Ἑμβάσματα: «ΗΠ. ΕΣΤΙΑΝ» Ὁδὸς Σμύρνης ἀριθ. 11, Ἰωάννινα, Τηλέφ. 26.659

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τριαντ. Δ. Παπαζήση	: Δυὸ Γιαννώτες ἀγιογράφοι τοῦ 18ου αἰῶνα στὴν ἐπαρχία Καλαβρυτῶν (ιστορ. στοιχεῖα)	Σελ. 593
Πάνου Δ. Τζιόβα	: Ἡ Ἑνιαία Δημογεροντία Ἰωαννίνων (ιστορικά στοιχεῖα)	» 609
Φιλαρ. Ἀπ. Βιτάλη	: Ὁ Κώδιξ τῆς Θεοφανείου Σχολῆς Πρεδέξης (ιστορ. στοιχεῖα)	» 620
Στυλ. Κ. Σιωμοπούλου	: Πόλεμος Καΐσαρα καὶ Πομπηίου στὴν Ἡπειρο καὶ τὴν Ἰλλυρία (ιστορ. μελέτη)	» 628
Ἀλεξ. Δ. Δήμου	: Ἡ ἀργυροχοία καὶ χρυσοχοία στὰ Γιάννινα (λαογρ. μελέτη)	» 640
Κων. Ἀθ. Διαμάντη	: Ἀξιόλογο Ροδαυγῆς Τζουμέρκων (λαογρ. συλλογή)	» 647
Ἀλεξ. Λαζάνη	: Τοπωνύμια Κατσανοχωριῶν (λαογρ. συλλογή)	» 657
Ἐλευθ. Π. Δόβα	: Ἡ Ἑλληνίδα ἀπὸ τὴν πτώση τοῦ Βυζαντίου ὡς σήμερα (δοκίμιο)	» 662
Θεμ. Β. Παπαθανασίου	: Ἡ ἐργασία κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν (μελέτη)	» 683
Ἀθ. Γ. Ἀντωνίου	: Ἡ σημασία τῆς λέξεως Παρθενῶν (μελέτη)	» 695
Κώστα Θ. Φωτεινοῦ	: «Χρονικὸ» (θεατρικὸ)	» 700
Νίκου Α. Τέντα	: Αὐγουστος στὸ Ἰόνιο (ποίημα)	» 713
Antonio Aliberti (μετ. Φ. Δέλφη)	: Σὰν τὴν ἄμμο - Λόγος - Καιρὸς (ποιήματα)	» 714
Γιώργου Παπαστάμου	: Σταυρωτὲς καὶ σταυρωμένοι (ποίημα)	» 715
Δ. Π. Παναγιωτακόπουλου	: Ἡ καταγωγή - Ἡ γιογιὰ (ποιήματα)	» 717
Ἀρσένη Γεροντικοῦ	: Ἑλλάδα καὶ Ἰταλία (δοκίμιο)	» 718
Νίκου Καραδασίλη	: Ἀθάνατος (ποίημα)	» 723
Γιάννη Σακελλίωνα	: Τετραστίχα (ποιήματα)	» 723
Χρυσάνθης Ζιτσαῖας	: Θεόφιλος (ποίημα)	» 724
Charles Baudelaire (μετ. Μ. Πετρόχειλου)	: Οἱ γλαυκεὲς (ποίημα)	» 724
Προπέτριου (εἰσαγωγή - μετάφραση - σχόλια: Β. Λαζανά)	: Ἡ Δεκάτη Ἑβδόμη καὶ Δεκάτη Ὀγδὴ Ἑλεγεία τοῦ Τρίτου Βιβλίου (ποιήματα)	» 725
Ἐλπίδας Καρῆ - Ἀμυράντου	: Παραλλαγή σὲ δεύτερο μῦθο (ποίημα)	» 727
Μανώλη Πράτσικα	: Ἀσκήση σ' ἓνα σενάριο (διήγημα)	» 728
Ἀλεξ. Μυριάλλη	: Αἶσδος (ποίημα)	» 732
Γεωργίου Δ. Κόκκινου	: Νοσταλγικὸ (ποίημα)	» 733
Στέλιου Ντόμαλη	: Διάβολε (διήγημα)	» 734

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ: Σημειώματα: Μαγιστολόγιον τοῦ Γένους (Γ. Π. Γιαννόπουλον) — Συνείδηση μὴ πεπρωμένη (André Jean Parashé) — Πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις (Δ. Κόζζινου) — Πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις στὸ Ζαγόρι (Κ. Π. Λαζαρίδη) — Μία δίκαιη στέψη (Δ. Κόζζινου) — Κριτικὴ τοῦ βιβλίου — Ἐπιστολὴς — Διάφορα (Βραβεύσεις — Αποθνήσεις) — Βιβλία πρὸς ἀνάμνη.

Δ)ΝΣΕΙΣ: Συντάξεις: Δ. Κόκκινος — Μελέτιος Γεωργάφου 53 - Ἰωάννινα
Τυπογραφείου: Φ. Β. Μπαμπούσης — Γ. Διβολή 15 (Α. Τούμπα) - Θεσ/νίκη
Ἐκτύπωση: Τυπογραφεῖο «Η ΔΩΔΩΝΗ», Κονίτσης 195, τηλ. 920.610 & 925.159 - Θεσ/νίκη

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ — ΔΙΕΘΥΝΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Επιτροπὴ Ἐπιμελείας ὅλης

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ
ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΠΟΥΛΟΣ
ΝΙΚΟΣ ΤΕΝΤΑΣ
ΚΩΝ. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ο

Ἀντεπιστέλλοντα Μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς

Α. Γ. ΒΡΑΝΟΤΣΗΣ (Ἀθῆναι)

ΧΡΗΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσ/νίκη)

ΓΙΩΡΓ. Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ (Ἀθῆναι)

ΜΙΧ. ΠΕΡΑΝΘΗΣ (Ἀθῆναι)

ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ (Ἀθῆναι)

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΚΘ' ♦ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1980

♦ ΤΕΥΧΟΣ 340 - 341

ΤΡΙΑΝΤ. ΔΗΜ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ

ΔΥΟ ΓΙΑΝΝΙΩΤΕΣ ΑΓΙΟΓΡΑΦΟΙ ΤΟΥ 18^{ου} ΑΙΩΝΑ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ

Εἶναι γνωστὴ ἡ δημιουργικὴ ἰκανότης τῶν Ἑπειρωτῶν οὗς ὅλους τοὺς τομεῖς καὶ κατὰ καιροὺς πολλὰ ἔχουν γραφτῇ γιὰ τὴν δραστηριότητά τους ἔξω ἀπὸ τὸν Ἑπειρωτικὸν χῶρον. Στὸν καλλιτεχνικὸν τομέα ἡ παρουσία τους εἶναι ἰδιαίτερα αἰσθητὴ στὶς παλιὰς ἐκκλησίαις καὶ τὰ μοναστήρια ὅπου πολ-
λὰς φορὰς μὲ συγκίνηση διαβάζουμε σὲ μία κτητορικὴ ἐπιγραφή κάποιου ναοῦ ἐνὸς Ἑπειρωτῆ ἀγιογράφου συνοδευόμενον ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς ἑπειρωτι-
κῆς πόλεως ἢ χωριοῦ ἀπ' ὅπου καταγόταν.

Σήμερα θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν δύο Γιαννιώτες ἀγιογράφοι ποὺ ἐργά-
στηκαν στὶς ἀρχὲς τοῦ 18^{ου} αἰῶνα στὴν περιοχὴ τῶν Ἀ ρ ο α ν ῖ ω ν ὁ ρ ἔ-
ω ν.

Ὁ πρῶτος ἰστόρησε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Εὐαγγελιστρίας ποὺ βρίσκεται
στὸ κέντρο τοῦ χωριοῦ Ἀροανία (281 κ., ὑψ. 940 μ.).

Ἡ Ἀ ρ ο α ν ῖ α εἶναι κτισμένη στὴν ἄκρῃ μιᾶς καταπράσινης κοιλά-
δας ὅπου τρέχει ὁ χεῖμαρρος Ἀ ρ ο ἄ ν ι ο ς καὶ στοὺς πρόποδες τοῦ κα-
τάφυτου βουνοῦ Τάρταρος (ὑψ. 1428 μ.) κοντὰ στὴν κορυφὴ τοῦ ὁποίου καὶ
πὺρὸ κάτω ἀπὸ τὸ ἐξωκκλήσι τῆς Ἀναλήψεως βρίσκονται ἐρείπια φρουρίου.
Ἀπέχει 31 χλμ., ΝΔ ἀπὸ τὰ Καλάβρυτα καὶ γιὰ νὰ πᾶμε σ' αὐτὴ ἀκολουθοῦ-
με ἐπὶ 20 χλμ. τὸν ἀσφαλτοστρωμένον δρόμον Καλαβρύτων — Κλετορίας —
Τριπόλεως καὶ ἔπειτα στὸν αὐχένα Πριόλθου σιτίζουμε δεξιά οὗς οὐρόστρω-
το δρόμον. Παλαιότερα ὀνομαζόταν Σοποτὸ ἀπὸ τὴν οὐλαβικὴ λέξι ΣΟΡΟΤ ποὺ
σημαίνει πτώση νερῶν, πηγὲς καὶ πράγματι γύρω ἀπὸ τὸ χωριὸ ὑπάρχουν
10 πηγές.

Πρὶν ἀπὸ τὴν Ἑπανάσταση ἦταν πνευματικὸν κέντρο τῆς ἐπαρχίας Καλα-
βρύτων καὶ εἶχε Ἑλληνικὸν σχολεῖον, δημιούργημα τοῦ Ἀθανασίου Τοῖπουρα
τ. 1796, ὅπου δίδαξαν ὁ μαθηματικὸς καὶ φιλόσοφος μοναχὸς Δοσίθεος ἀπὸ
τὴν Κέρτεζην Καλαβρύτων, οἱ ἱερομόναχοι Γαλακτίων ἀπὸ τὴν Δάφνην Καλα-
βρύτων, Ἀγάπιος ἀπὸ τὸ Παγκράτι Καλαβρύτων καὶ Κύριλλος Καδεναλάκης,
ὁ Δημήτριος ὁ Ἑπειρωτῆς, ὁ Ἰάκωβος Μανωλέσσος ἀπὸ τὴν Θήρα καὶ οἱ Χα-
ράλαμπος Λοντοτοακίρης, Σπήλιος Οἶκ. Λοντοτοακίρης καὶ Ἰωάννης Σακελ-
λαριάδης ἀπὸ τὴν Ἀροανία.

Ἡ Σχολὴ ἔκλεισε κατὰ τὴν Ἐπανάσταση (1821 - 23) καὶ ἀργότερα καταστράφηκε ἀπὸ τὸν Ἱμπραήμ.

Ἀπὸ ἐδῶ καταγόταν ὁ νεομάρτυρας Παῦλος ποὺ ἔζησε στὴν Πάτρα ὅπου ἐργάστηκε σὰν ὑποδηματοποιὸς ἐπὶ μίαν δεκατετραετία καὶ ἄθλησε στὶς 22 Μαΐου 1818 στὴν Τρίπολη ὅπου καὶ βρίσκεται ναὸς ἀφιερωμένος στὴ μνήμη του.

Στὸ κέντρο τοῦ χωριοῦ ὅπως εἴπαμε βρίσκεται ἡ θολοσκέπαστη βασιλικὴ τῆς Εὐαγγελιστρίας κτιομένη κατὰ τὴν παράδοση στὴ θέση ναοῦ τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους ποὺ προϋπήρχε.

Ἡ βασιλικὴ ἔχει τρεῖς εἰσόδους, μία πρὸς βορρᾶν, μία πρὸς δυσμάς, καὶ μία πρὸς μεσημβρίαν ποὺ εἶναι καὶ ἡ κυρία.

Στὸ ὑπέρθυρο τῆς μεσημβρινῆς εἰσόδου ὑπάρχει ἐντοιχισμένη πλάκα μὲ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφή:

«Ὁ ναὸς οὗτος ἀνηγέρθη ἐκ θά/θρων καὶ ἀνιστορήθη ὑπὸ τοῦ/ ἐκ Σωποιοῦ ἐπισκόπου Ὡλένης / Ἰωαννικίου Νείρου ἐν ἔτει 1703 / ἀνεκαινίσθη δὲ ὑπὸ τῶν υἱῶν / Σπῆλιου Σοφianoπούλου ἐν / ἔτει 1938».

Πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνακαίνισή αὐτὴ εἶχαν προστεθῇ στὴ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ ναοῦ δύο καμπαναριὰ διαστάσεων 2,30 × 2,30 μ., κτιομένα μὲ λαξευτοὺς λίθους κατὰ τὸ ἰσοδομικὸ οὐστημα.

Οἱ Σοφιανόπουλοι ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἐπιγραφή εἶναι μέλη τῆς ἀρχοντικῆς καὶ ἱστορικῆς οἰκογένειας τῶν Σοφιανόπουλων τὰ ἐρεῖπια τοῦ παλίου πύργου τῆς ὁποίας σώζονται στὸ χωριό.

Ὁ ναὸς ποὺ ἔχει διαστάσεις 20 × 11 μ. περίπου, ἀποτελεῖται ἀπὸ τρίκλιτο πρόναο καὶ τρίκλιτο κυρίως ναὸ ποὺ καλύπτονται μὲ ἡμικυλινδρικές ὀροφές.

Ὁ πρόναος συγκοινωνεῖ μὲ τὸν κυρίως ναὸ μὲ δύο τοξωτὰ ἀνοίγματα στὰ πλάγια πλάτους 1.00 μ. καὶ ὕψους 2.20 μ., καὶ ἓνα ὀρθογώνιο ἀνοίγμα στὸ κέντρο διαστάσεων 1,10 × 2,20 μ., ποὺ παλαιότερα ἦταν καὶ αὐτὸ τοξωτὸ ἀλλὰ διευρύνθηκε μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καταστραφῇ μέρος τῶν τοιχογραφιῶν.

Ὁ πρόναος εἶναι λίγο χαμηλότερος ἀπὸ τὸν κυρίως ναό, τὸ δὲ ἱερὸ ὑπέρκειται κατὰ 4 οκαλοπάτια τοῦ κυρίως ναοῦ.

Πάνω ἀπὸ τὴν εἴσοδο ἀπὸ τὸν πρόναο στὸν κυρίως ναὸ καὶ πρὸς τὴν πλευρὰ τοῦ κυρίως ναοῦ ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή:

«Ἀνηγέρθη ἐκ θάθρων γ(ῆς) κ(αὶ) ἀνιστορήθη ὁ θεῖος / κ(αὶ) πάνσεπτος ναὸς οὗτος τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ι(ῆς) / Ὑπεραγί(ας) Θε(οτό)κου διὰ συνδρομ(ῆς) κόπου κ(αὶ) ἐξόδου τοῦ θε / οφιλεσταίου ἐπισκόπου Ἀγίου Ὡλένη(ς) Κυρίου Κῆρ Ἰωαννικίου τὸ ἐπίκλητον Νῆρος κ(αὶ) πατρίδος / ἐκ ταύ(ης) ι(ῆς) χώρ(ας) Σοποιοῦ ΑΨΓ / Ὁκιοθροῖον ΚΘ' ἦταν κόπος κ(αὶ) πόρος Εὐστατίου / Ἀλύτρου τοῦ ἐξ Ἰωαννίν(ων)».

Ἡ ἐκκλησία λοιπὸν ἀγιογραφήθηκε τὸ 1703 ἀπὸ τὸν Γιαννώτη ἀγιογράφου Εὐστάθιο Ἀλυτρο τὸν ὁποῖον ὅλοι οἱ μέχρι τώρα μελετητὲς τῆς ἐκκλησιαστικῆς διαβάζουν Ἀλυπο.

Γιὰ τὴν δικιά μας ἀνάγνωση δὲς π.χ. πὼς γράφεται τὸ «τρ» στὴν τοιχογραφία τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου στὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀγίων Θεοδώρων Λιβαρτζίου Καλαβρύτων (1756) στὴν τοιχογραφία τῶν Ἀγίων

τριῶν παίδων ἐν τῇ καμίνῳ στήν Παναγία τοῦ Τοιαποσιὰ Καστοριᾶς (1614)¹, στήν κτητορική ἐπιγραφὴ τοῦ Ἀγίου Νικολάου Κρεπενῆς Καστοριᾶς (1650)², στήν κτητορική ἐπιγραφὴ τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς Σκαρμελίου (1717)³ καὶ στήν κτητορική ἐπιγραφὴ τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου στοῦ Ντορμάνι Βέροιας⁴.

Κατὰ τὸν Βασ. Χ. Χαραλαμπίδου⁵ ὁ Ἄλυστρος φιλοτέχνησε καὶ τὶς ἀγιογραφίες τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς Ἀγίων Θεοδώρων ποὺ βρίσκεται 150 μ., ψηλότερα καὶ ΒΔ τοῦ χωριοῦ. Ἐκεῖ στοῦ κτιστοῦ τέμπλο εἰκονίζονται ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Θεοτόκος, στήν κόγχη τῆς Προθέσεως ὁ Ἅγιος Λαυρέντιος καὶ ἡ Ἄκρα Ταπείνωση, στήν κόγχη τοῦ Ἀγίου Βήματος ἡ Πλατυτέρα καὶ ἐκατέρωθεν τῆς κόγχης αὐτῆς ὁ Εὐαγγελισμὸς.

Ὁ ἐπίσκοπος Ὡλένης (Ἠλείας) Ἰωαννίκιος Νεῖρος ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴν Ἀροανία καὶ ἀναφέρεται στήν ἐπιγραφὴ σὺν χρηματοδότης τῆς ἀνεγέρσεως καὶ ἀγιογραφήσεως τοῦ ναοῦ εἶναι γνωστὸς καὶ ἀπὸ τὴν κτητορική ἐπιγραφὴ τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας τῆς Καθολικῆς Γαστουνῆς (1702).

Τὰ κλίτη τοῦ πρόναου ἐπικοινωνοῦν μετὰξὺ τους μὲ δύο τοξωτὰ ἀνοίγματα.

Στὸν πρόναο ἐπικρατοῦν σκηνές ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη διότι ὅπως αὐτὴ προετοίμασε τοὺς ἀνθρώπους γιὰ τὴν Καινὴ ἔτσι καὶ ὁ πρόναος τοὺς προετοιμάζει γιὰ νὰ μποῦν στοὺν κυρίως ναό.

Στὸ δυτικὸ λοιπὸν τοῖχο τοῦ κεντρικοῦ κλίτους τοῦ πρόναου εἰκονίζονται οἱ προστάτες θυρῶν καὶ πυλῶν δηλ. στὰ δεξιὰ τοῦ εἰσερχομένου ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ καὶ στὰ ἄριστερά ὁ ἀρχάγγελος Γαβριήλ. Ψηλότερα παριστάνεται ἡ Κοίμηση τῆς Θεοτόκου.

Στὸ βόρειο τοῖχο τοῦ κεντρικοῦ κλίτους τοῦ πρόναου ἔνθρονοι οἱ Προπάτορες Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, ὁ Δίκαιος ληστής καὶ οἱ «Ἅγιοι Πάντες ἐρχόμενοι ἐν «ῶ παραδείσῳ».

Ψηλότερα σκηνές ἀπὸ τὴν Μέλλουσα Κρίση.

Πρὸ πάνω τά:

«Κανχήσονται ὅσοι / ἐν δόξῃ» (Ψαλμ. 149,5)

καὶ «Ρομφαίαι δίστομοι / ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν» (Ψαλμ., 149,6)

τά «Τοῦ δῶσαι τοὺς / βασιλεῖς αὐτῶν ἐν / πέδαις»

καὶ δεξιὰ:

«καὶ τοὺς ἐνδόξους / αὐτῶν ἐν χειροπέδ/δαις σιδη/ραῖς» (Ψαλμ. 149,8)

ἡ παράσταση: «Πᾶσα προὴ αἰνεσάτω / τὸν Κ(ύριο)ν» δηλ.

«Ἀνεῖτε / αὐτὸν / ἐν ψαλτηρίῳ / καὶ κιθάρᾳ» (Ψαλμ. 150,3)

καὶ δεξιὰ:

«ἐν ᾗ ᾠσάτωσαν / ὅλη ἡ γῆ» (Ψαλμ. 150,3)

«Ἀνεῖτε / αὐτὸν ἐν τρυ/πάνῳ καὶ χορᾷ» (Μαλμ. 150,4)

καὶ δεξιὰ:

«ἐν χορδαῖς / καὶ ὀργάνῳ» (Ψαλμ. 150,4)

καὶ δεξιὰ:

1. (Ν. Μουτσόπουλου Λεζέκωμα βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν ἐπιγραφῶν, Θεσσαλονίκη 1977 σελ. 77).

2. ὁ.π. σελ. 97.

3. ὁ.π. σελ. 119.

4. ὁ.π. σελ. 148.

5. Ναοὶ καὶ Μεναὶ Ἀροανίας στὸ ΔΧΑΕ Δ' Τόμος Δ' σελ. 307.

«Αἰνεῖτε / αὐτὸν ἐν κυμβάλοις ἐδήχοις» (Ψαλμ. 150,5)

καὶ δεξιὰ:

«ἐν κυμβάλοις / ἀλαλαγμοῦ» (Μαλμ. 150,5)

Στὸ κέντρο τῆς ὀροφῆς τοῦ κεντρικοῦ κλίτους τοῦ πρόναου ὁ Παντοκράτορας μὲ ἀγγέλους γύρω του καὶ κατεβαίνοντας πρὸς Ν ἀπὸ Α πρὸς τὰ Δ τά:

«Αἰνεῖτε τὸν Κ(ύριον) / ἐκ τῆς γῆς» (Ψαλμ. 148,7)

καὶ δεξιὰ:

«δροάκοντες / καὶ πᾶσε ἄβυσσος» (Ψαλμ. 148,7)

«Πῦρ, χάλαζα, χιὼν, κρύσταλλος» (Ψαλμ., 148,8)

«Τὰ ὄρη / οἱ βουνοὶ / ξύλα καρποφόρα καὶ / κέ/δρου» (Ψαλμ. 148,9)

«Βασιλεῖς τῆς γῆς / (αὶ) πάντες λαοὶ» (Ψαλμ. 147,11)

καὶ δεξιὰ:

«ἄρχοντες / καὶ (αὶ) πάντες κριταὶ γῆς» (Ψαλμ. 148,11)

«Νεανίσκοι / καὶ (αὶ) παρθένοι / πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων» (Ψαλμ. 148,12)

Σὲ κάθε παράσταση ἀντιστοιχεῖ καὶ ἓνα ζώδιο (10 συνολικὰ) δηλ. στὸ βόρειο τμήμα Σκορπιός, Τέξότης, Αἰγόκερως, Ὑδροχόος καὶ Ἰχθύες καὶ στὸ νότιο τμήμα Κριός, Λέων, Δίδυμοι, Καρκίνος. Στὸ νότιο τοῖχο ὑπάρχει μία παράσταση ἀπὸ τὴν ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλία τοῦ Κυρίου μὲ ἓναν ἄνδρα δεξιὰ πού λέει:

«Ἀδελφε ἄφες / ἐκβάλλω τὸ κάρφος / ἀπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου» (Ματθ. 7,4)

καὶ ἓναν ἄλλον ἀριστερὰ πού λέει:

«Ὑποκριτὰ ἐκβάλλε πρῶτον / τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου / καὶ τότε βλέψας ἐκβάλῃς τὸ κάρφος / ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ» (Ματθ. 7,5)

Στὸν ἀνατολικὸ τοῖχο ἡ Ἐτοιμασία τοῦ θρόνου μὲ τοὺς χοροὺς τῶν ἀποστόλων, τῶν εὐσεβῶν βασιλέων, τῶν Προφητῶν κλπ., καὶ χαμηλότερα τὶς ἐπιγραφές, ἀριστερὰ μὲν:

«Λεῦτε οἱ ἐδλογημένοι τοῦ πατρὸς μου κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην / ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ἐπείρασά καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν / ἐδίψασα καὶ ἐποτίσατέ με, ξένος ἦμην καὶ συνηγαγέτέ με γυνὸς ἦμην καὶ περιεβάλλατέ με / ἡσθένησα καὶ ἐν φυλακῇ» (Ματθ. 25, 34 - 36)

καὶ δεξιὰ:

«Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ / τὸ αἰώνιον τὸ ἐτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ» Ματθ. 25,41).

Στὸ βόρειο τοῖχο τοῦ νότιου κλίτους τοῦ πρόναου ἀπὸ Δ πρὸς Α ὁλόσωμες οἱ Ἁγίες Εὐπραξία, Εὐγενία, Τατιανή καὶ Μελανή ἡ Ρωμαία.

Ψηλότερα οἱ παραστάσεις «ὁ Ἰωσήφ λύων τὰ ὄραματα τοῦ βασιλέως Φαραώ», «Ὁ Ἰωσήφ καθήμενος ἐπὶ ἄρματος βασιλικοῦ» καὶ «οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Ἰωσήφ ἦλθον πρὸς αὐτόν».

Κατεβαίνοντας στὸ νότιο μισὸ τοῦ κλίτους ὁ Ἰωσήφ μὲ τοὺς ἀδελφούς του καὶ τὴν μητέρα του, «Ὁ Ἰωσήφ ἐν τῷ λάκκῳ», «Ὁ Ἰωσήφ πωλεῖται τοῖς Ἰουδαίοις ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ». Χαμηλότερα ὁλόσωμες οἱ Ἁγίες Ἰουλιανή ἡ Νικομηδαία, Λουκία καὶ Σωσάννα.

Στὸ ἀνατολικὸ μιὸδ τοῦ ἐσωρραχίου τοῦ δυτικοῦ τοξωτοῦ ἀνοίγματος τῆς νότιας τοξοστοιχίας ὁλόσωμη ἢ Ἀγία Ἀνθοῦσα καὶ στὸ ἀνατολικὸ τοξωτὸ ἀνοιγμα ἀπὸ Δ πρὸς Α ὁλόσωμες οἱ Ἅγιες Ξένη καὶ Χαριτίνη.

Στὸ δυτικὸ τοξωτὸ ἀνοιγμα τῆς βόρειας τοξοστοιχίας ἀπὸ Δ πρὸς Α ὁλόσωμοι οἱ Ἅγιοι Δαυὶδ ὁ Θεσσαλονίκης καὶ Λουκάς ὁ νέος στυλῖτης καὶ στὸ ἀνατολικὸ τοξωτὸ ἀνοιγμα Συμεὼν ὁ στυλῖτης καὶ Ἀλύπιος ὁ Κιονίτης.

Στὸ βόρειο τοῖχο τοῦ βόρειου κλίτους τοῦ προνάου ὁλόσωμες οἱ Ἅγιες Μυρόπη, Ἀναστασία ἡ Ρωμαία, Ἀθανασία, Θεοδώρα ἡ Ρωμαία, Πελαγία, Φοίβη ἡ ἐν Κεγχρεές, Κέρκυρα καὶ Ἀναστασία ἡ Φαρμακολύτρια.

Ψηλότερα ἡ Πυργοποιῖα τοῦ Νεμβρώδ, ἡ Γέννηση τοῦ Κάιν καὶ Ἀβελ, ὁ θάνατος τοῦ Ἀβελ, στὸ κέντρο τῆς ὁροφῆς ὁ Θεὸς μέσα σὲ πολύχρωμους ἐπάλληλους κύκλους ἔχοντας κάτω του τὴν ἄμορφη καὶ ἀκατοκεύαστη γῆϊνη σφαῖρα.

Κατεβαίνοντας στὸ νότιο μιὸδ τοῦ κλίτους, ἡ Πλάση τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὔας, τὸ φάγωμα τοῦ μήλου καὶ ἡ Ἐκδίωξη ἀπὸ τὸν Παράδεισο.

Σ' ὅλες αὐτὲς τὶς παραστάσεις ὑπάρχουν ἐπεξηγηματικὰ ρητὰ ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη.

Χαμηλότερα οἱ Ἅγιες Ἀλεξάνδρα, Κασδόα ἡ Σαβωρίου θυγάτηρ, Ποπαία, Δόμνα, Μαῦρα, Σεβαστιανή, Μακρίνα.

Μπαίνουμε τώρα στὸν κυρίως ναό.

Τὰ κλίτη τοῦ κυρίως ναοῦ ἐπικοινωνοῦν μεταξύ τους μὲ τρία τοξωτὰ ἀνοίγματα.

Στὸν δυτικὸ τοῖχο τοῦ κεντρικοῦ κλίτους οἱ Ἅγιοι Δάδας καὶ Μερκούριος καὶ μετὰ τὴν κτητορικὴ ἐπιγραφή, «ἡ Ἀγία Μαρίνα τύπτει τὸν διάβολον» ψηλότερα «ὁ Κύριος κρινόμενος ὑπὸ Πιλάτου» καὶ πρὸ πάνω «ὁ Κύριος κρινόμενος ὑπὸ Ἀννα καὶ Καϊάφα». Δεξιὰ ἀπὸ τὶς δύο αὐτὲς παραστάσεις ἡ Σταύρωση καὶ δεξιότερα σὲ δύο σειρὲς πάνω ἡ Μαστίγωση καὶ κάτω ὁ Ἑμπαγμός.

Ψηλότερα οἱ Εὐαγγελιστὲς Λουκάς καὶ Μάρκος.

Στὸ βόρειο μιὸδ τοῦ κεντρικοῦ κλίτους οἱ Ἅγιοι Ἀνδρέας ὁ στρατηλάτης, Ἀγαθόδωρος, Φίλιππος, Θεόδωρος ὁ στρατηλάτης, Θεόδωρος ὁ Τήρων, Στρατόνικος, Κων)νος καὶ Ἑλένη.

Ψηλότερα ἡ Κατάβαση ἀπὸ τὸν Σταυρό, ὁ Ἐπιτάφιος θρῆνος, ἡ Τριήμερη Ἀνάσταση, ἡ Μετάθεση τοῦ Λίθου, «ὁ Χριστὸς εἰς Ἑμμαοὺς κλῶν τὸν ἄρτον», «Μαρία μὴ μοὺ ἅπτου», «Καὶ ἔσθι ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ», ἡ Ἐμφάνιση στὸν Πέτρο καὶ Ἰωάννη καὶ ἡ Ἐμφάνιση σὺς Μυροφόρες.

Στὸ κέντρο τῆς ὁροφῆς ὁ Παντοκράτορας καὶ γύρω του ἡ ἐπιγραφή:

«Κύριε ἐπίβλεπον ἐξ οὐρανοῦ καὶ εἶδε καὶ ἐπίσχευαι τὴν ἄμπελον ταύτην καὶ κατάρτισαι αὐτήν» ἦν ἐγ ὑπέυσε ἡ δεξιὰ σου... παναμώμον σου μήτηρ... 1700» (Ψαλμ. 79, 15 - 16)

Γύρω γύρω ἄγγελοι καὶ γύρω ἀπ' αὐτοὺς Προφῆτες δηλ. ἀρχίζοντας ἀπὸ Β καὶ πηγαίνοντας πρὸς Α Μωϋσοῦς⁶, Ἀαρών, Ἡσαΐας⁷, Βαρούχ⁸, Ἱερεμί-

6. πὸν κρατᾷ εἰλητᾶριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Ἐν ἀρχῇ / ἐποίη/σεν ὁ / Θ(εὸς) τὸν / οὐρανὸν / καὶ τὴν / γῆν» (Γέννησις 1,1).

7. πὸν κρατᾷ εἰλητᾶριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Ἐκ νυ/κτός ὁρ/θρίζει / τὸ πν(εῦμ)α / μου πρὸς / σὲ Κ(ύρι)ε» (Ἡσαΐας 26,9).

8. πὸν κρατᾷ εἰλητᾶριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Κ(ύρι)ος παν/τοκρά/τωρ ὁ Θ(εὸς) / Ἰ(σρα)ήλ ψν/χή / ἐν / στενοῖς» (Βαρούχ 3,1).

ας⁹, Ζαχαρίας¹⁰, Ἀββακούμ¹¹.

Ὁ Δίκαιος Μελχισεδέκ, οἱ Προφῆτες Μαλαχίας, Σολομών, Ζαχαρίας¹², Ἰωνᾶς¹³, Ἠλίας, Ἐλισσαῖος, Ἰεζεκιήλ, Μιχαίας¹⁴, Ἰωήλ¹⁵, Ἀγγαῖος¹⁶ Σοφονίας¹⁷, Δαυῖδ¹⁸, Σαμουήλ, Ἀνανίας, Ἀζαρίας¹⁹, Μισαήλ²⁰, Δανιήλ²¹ καὶ ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, ΒΑ τοῦ Παντοκράτορα εἰκονίζεται ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος, ΝΑ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης καὶ πρὸς Δ ἡ Ρίζα τοῦ Ἰεσσαί.

Στὸ νότιο μισὸ τοῦ κεντρικοῦ κλίτους ἡ Σφαγὴ τοῦ Προφήτη Ζαχαρία, ἡ Μεταϊόρφωση, ἡ Ἐγερση τοῦ Λαζάρου, ἡ Βαῖφοφόρος, ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος, ὁ Νιπτήρας καὶ ἡ Προδοσία.

Χαμηλότερα ὁ Προφήτης Ἡσαΐας, οἱ Ἅγιοι Ἀνδρέας, Νικόλαος, Νεόφυτος, Οὐάρος, Ἀρέθας καὶ Γοβδελαῖς.

Στὰ ἐσωρράχια τῶν τοξωτῶν ἀνοιγμάτων πρὸς τὸ βόρειο κλίτος ἀπὸ Δ πρὸς Α στοὺς δυτικὸν ὁλόσωμος ὁ Ἅγιος Ἀκίνδυνος, σὲ στηθάριο στοὺς κλειδὶ ὁ Ἅγιος Προτάσιος καὶ κατεβαίνοντας πρὸς Α ὁλόσωμος ὁ Ἅγιος Πηγάσιος.

Στὸ κεντρικὸ ἄνοιγμα ὁλόσωμος ὁ Ἅγιος Προτάσιος, στοὺς κλειδὶ ὁ Ἅγιος Κέλσιος σὲ στηθάριο καὶ κατεβαίνοντας πρὸς Α ὁλόσωμος ὁ Ἅγιος Ναζάριος.

Στὸ ἀνατολικὸ ἄνοιγμα ὁλόσωμος ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, στοὺς κλειδὶ δυοδιάγνωστο στηθάριο καὶ κατεβαίνοντας πρὸς Α ὁλόσωμος ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

Στὸ δυτικὸ τοῖχο τοῦ βόρειου κλίτους ἡ Μήτηρ Θεοῦ.

Στὸ νότιο μισὸ τοῦ βόρειου κλίτους οἱ Ἅγιοι Σώζων, Εὐστάθιος ὁ Πλακίδας καὶ Θεοπίστη μὲ τὰ παιδιὰ τους Ἀγάπιο καὶ Θεόπιτο, οἱ Ἅγιοι Ἀφθόνιος, Νικόλαος ὁ Νέος, Χρύσανθος, Ὁρέστης καὶ οἱ Ἅγιες Εὐφημία καὶ Παρασκευή.

9. ποὺ κρατᾷ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Κ(ύρι)ε γνῶ/ρισὸν / μοι καὶ γνῶσομαι» (Ἱερεμίας 11,18).

10. ποὺ κρατᾷ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Τάδε / λέγει Κ(ύρι)ς παν/(το)κράτωρ / ἰδοὺ ἐ/γὼ σῶ/ζω» (Ζαχαρίας 8,7).

11. ποὺ κρατᾷ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Κύριε εἰσα/ζήσω / τὴν ἀκο/ήν σου καὶ / ἐφωθή/θην» (Ἀββακούμ 3, 1-2).

12. ποὺ κρατᾷ εἰλητάρια μὲ αῥθαομένους ἐπιγραφές.

13. ποὺ κρατᾷ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Ἐδῶ/σα ἐν θλί/ψει μου / πρὸς Κ(ύρι)ον / ...» (Ἰωνᾶς 2,3).

14. ποὺ κρατοῦν εἰλητάρια μὲ αῥθαομένους ἐπιγραφές.

15. ποὺ κρατᾷ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Ἀκοήν / ἤκουσα / παρὰ Κ(ύρι)ο» (Ἱερεμίας 29,14).

16. ποὺ κρατᾷ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

Τάδε / λέγει / Κ(ύρι)ς παν/τοκράτωρ/ι» (Ἀγγαῖος Α, 2 ἢ 5 ἢ 7 ἢ 9 ἢ Β 6 ἢ 11).

17. ποὺ κρατᾷ εἰλητάριο μὲ αῥθαομένη ἐπιγραφή.

18. ποὺ κρατᾷ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Ὡς ἐμ/εγα/λύνθην / τὰ ἔρ/γα σου Κ(ύρι)ε» (Ψαλμ. 10,24).

19. ποὺ κρατᾷ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Κύριε ἐδ/λογημέ/νον τὸ / ὄνομα / τῆς δό/ξης σου» (Ψαλ. 71,19).

20. ποὺ κρατᾷ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Εὐλογεῖ/ται πάν/τα τὰ / ἔργα Κ(ύρι)ο υ / τὸν Κ(ύρι)ον» (Ψαλμ. 102,22).

21. ποὺ κρατᾷ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Εγὼ ἐ/θεώρωιν / ἔως οὗ / θρόνοι» (Δανιήλ 7, 9).

Ψηλότερα τὰ: «Ἄγγελος Πρωτοστάτης», «Βλέπουσα ἡ Ἁγία», «Γνωῖον ἄγνωστον γνῶναι», «Δύναμις τοῦ Ὑψίστου», «Ἐχουσα Θεοδόχον» καὶ «Ζάλην ἔνδοθεν ἔχων» ᾗοὶ δύο αὐτὲς παραστάσεις εἶναι μαζί), «Ἦκουσαν οἱ Ποιμένες», «Θεοδόρμον ἀστέρα» καὶ «Ἴδον παῖδες Χαλδαίων» τῶν 24 Οἰκῶν τῆς Θεοτόκου.

Στὸ βόρειο μισὸ τοῦ βόρειου κλίτους τὰ: «Ρήτορας πολυφθόγγους» «Σῶσαι θέλων τὸν κόσμον», «Τείχος εἰ τῶν Παρθένων», «Ὑμνος ἅπας ἡττάται», «Φωτοδόχον λαμπάδα», «Χάριν δοῦναι θελήσας», «Ψάλλοντές σου τὸν τόκον» καὶ «ᾠὴ πανύμνητε μήτερ» τῶν 24 Οἰκῶν τῆς Θεοτόκου.

Οἱ ἐνδιάμεσες 7 σκηνὲς τοῦ Ἀκαθίστου ποὺ λείπουν πιθανὸν νὰ βρίσκονται στὸν νάρθηκα καὶ κατόπιν ἀντικαταστάθηκαν μὲ σκηνὲς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Χαμηλότερα στὸ βόρειο τοῖχο ἀπὸ Δ πρὸς Α οἱ Ἅγιοι Θεοδόσιος ὁ Κοινοβιάρχης καὶ Ἰωσήφ, μετὰ τὸ παράθυρο Χριστόφορος, Παρφύριος, Καλλιστρατος καὶ Σέργιος, μετὰ τὸ ἄλλο παράθυρο οἱ Δίκαιοι Θεοπάτορες Ἰωακείμ καὶ Ἄννα καὶ μετὰ τὸ τρίτο παράθυρο ὁ Ἅγιος Γεώργιος.

Ὅλες αὐτὲς οἱ τοιχογραφίαι τοῦ βορείου τοῖχου εἶναι κατεστραμμένες λόγῳ διευρύνσεως τῶν παραθύρων.

Στὸ κλειδί τῆς καμάρας ἀπὸ Α πρὸς Δ σὲ στηθάριο ποὺ συμπλέκονται μὲ κληματίδες οἱ Ἅγιοι Μηνᾶς, Ἑρμογένης Εὐγραφος, Σαμωνᾶς, Γουρίας, Ἀβιβος, Πλάτων, Μαρκανδός, Μαρτύριος, Βονιφάτιος καὶ Καλλιόπιος.

Στὰ ἐσωρράχια τῶν τοξωτῶν ἀνοιγμάτων πρὸς τὸ νότιο κλίτος στὸ ἀνατολικὸ ἀπὸ Α πρὸς Δ ὁλόσωμος ὁ Ἅγιος Βασίλειος, στὸ κλειδί σὲ στηθάριο ὁ Ἅγιος Μακάριος καὶ κατεβαίνοντας πρὸς Δ ὁλόσωμος ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος.

Στὸ κεντρικὸ ἄνοιγμα ὁλόσωμος ὁ Προφήτης Ἠλίας²², στὸ κλειδί σὲ στηθάριο ὁ Ἅγιος Φῶτιος καὶ κατεβαίνοντας πρὸς Δ ὁλόσωμος ὁ Προφήτης Ζαχαρίας²³.

Στὸ δυτικὸ ἄνοιγμα ὁλόσωμος ὁ Ἅγιος Αὐξέντιος, στὸ κλειδί σὲ στηθάριο ὁ Ἅγιος Εὐοστράτιος καὶ κατεβαίνοντας πρὸς Δ ὁλόσωμος ὁ Ἅγιος Εὐγένιος.

Στὸ βόρειο μισὸ τοῦ νότιου κλίτους οἱ Ἅγιοι Ἰωάννης ὁ τῆς Κλίμακος, Δομετιανός, Σάββας ὁ στρατηλάτης, Μηνᾶς ὁ Αἰγύπτιος, Κάρπος, Τρύφωνας, Παντελεήμονας, Θαλαλαῖος καὶ ὁ Προφήτης Δαυΐδ.

Ψηλότερα ἢ «Συμφωνία ἐκ δηναρίου», «Ἐρχεσθε ἐν τῷ ἀμπελῶνι», «οἱ ἐργάται ἐν τῷ ἀμπελῶνι»²⁴, «ὁ Χριστὸς θεραπεύων τὸν δοῦλον τοῦ ἐκατόνταρχου», «ὁ Χριστὸς ἰώμενος τὴν θυγατέρα τῆς Χαναναίας», «ὁ Χριστὸς περιπατῶν ἐν τῇ θαλάσῃ», καὶ σὲ μία παράσταση, «ὁ Χριστὸς ἀνέστησε τὴν θυγατέρα τοῦ ἀρχισυναγώγου» καὶ «ὁ Χριστὸς ἰάσατο τὴν αἰμορροοῦσα».

22. ποὺ κρατᾷ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Ζῆλον / ἐξήλω/σα Κ(υρί)φ παν/τοκρά/τορι ὅτι [ἐγκατέλειπον σε οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ]» (Βασιλειῶν Γ' 19,14).

23. ποὺ κρατᾷ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Εὐλογητός / Κ(ύριος) εἰς Θεός τοῦ / Ἰσραὴλ / ὅ/τι ἐπεσ/ζέψατο / καὶ ἐποίη/σε δύναμιν / [τῷ λαῷ αὐτοῦ].»

24. καὶ οἱ τρεῖς αὐτὲς σκηνὲς εἶναι ἀπὸ τὸ κεφάλαιο Κ' τοῦ Ματθαίου ὅπου περιέχεται ἡ παραβολὴ τῶν ἐργατῶν τοῦ ἀμπελώνα. Σ' ὅλη τὴν σύνθεση ὁ Χριστὸς παριστάνεται πέντε φορὲς νὰ μισθώνει δηλ. τοὺς ἐργάτες τῆς πρώτης, τρίτης, ἐνάτης καὶ ἐνδεκάτης ὥρας καὶ νὰ ἀμείβῃ στὸ τέλος αὐτοὺς σὲ μία ἄλλη δὲ σκηνὴ παριστάνονται οἱ ἐργάτες νὰ ἐργάζονται στὴν ἀμπελον.

Κατόπιν ἡ παραβολὴ τῶν δέκα Παρθένων.

Στὸ κλειδὶ ἀπὸ Α πρὸς Δ σὲ στηθάριο ποῦ συμπλέκονται μὲ κλιματίδες οἱ Ἅγιοι δυοδιάγνωστος, Κυρος, Ἰωάννης, Σαρψών, Διομήδης, Εὐδόκιμος, Πλάτων, Μάξιμος, Πέτρος, Ἀντώνιος καὶ Θεόδοτος.

Στὸ νότιο μισὸ τοῦ νότιου κλίτους «Εἰς τὸν ἐν Κανᾶ γάμον ὁ Χριστὸς τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίησε», «ὁ Χριστὸς διαλέγεται τῇ Σαμαρείτιδι», «ὁ Χριστὸς ἐφώτισε τὸν τυφλόν»²⁵, «ὁ Χριστὸς ἰᾶται τὸν παράλυτον», «ὁ Χριστὸς ἰᾶται τὸν δαιμονιζόμενον ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Γαδαρινῶν», «ὁ πλούσιος ἐν τρυφαίς καὶ ὁ πτωχὸς Λάζαρος ἐν ταῖς ὡδίνες».

Χαμηλότερα οἱ Ἅγιοι Εὐτύχιος καὶ Νικηφόρος.

Ἄς ἐξετάσουμε τώρα τὶς τοῖχογραφίες τοῦ ἱεροῦ.

Στὸ βόρειο τοῖχο τῆς Προθέσεως οἱ διάκονοι Λαυρέντιος, Ρωμανὸς καὶ μετὰ τὸ παράθυρο οἱ Ἅγιοι Βλάσιος ὁ Σεβαστείας καὶ Πέτρος ὁ Ἀλεξανδρείας ἀπὸ τὴν παράσταση τοῦ ὁράματός του ἐνῶ ὁ Χριστὸς εἰκονίζεται στὸν ἀνατολικὸ τοῖχο.

Ψηλότερα ἡ Σκηνὴ τοῦ Μαρτυρίου, ἡ Ἁγία Βάτος, στὸ κέντρο τῆς ὁροφῆς ἡ Πλατυτέρα τῶν οὐρανῶν καὶ κατεβαίνοντας στὸ νότιο μισὸ τῆς καμάρας ἀπὸ Α πρὸς Δ «ἡ Φιλοξενία τοῦ / Ἀβραάμ» καὶ ἡ Γέννηση τῆς Θεοτόκου.

Χαμηλότερα δεξιὰ ἀπὸ τὴν τοξωτὴ εἴσοδο πρὸς τὸ Ἅγιο Βῆμα ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμῆς.

Στὸν ἀνατολικὸ τοῖχο ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ.

Στὴν κόγχη τῆς Προθέσεως ἡ Ἀποκαθήλωση μὲ τὸν τίτλο: «Ἄνω σὲ ἐν θρόνῳ καὶ κάτω ἐν τάφῳ» καὶ δεξιὰ ἀπὸ τὴν κόγχη ὁ διάκονος Εὐπλος.

Στὸ ἐσωρράχιο τοῦ τοξωτοῦ ἀνοίγματος πρὸς τὸ Ἅγιο Βῆμα ἀπὸ Α πρὸς Δ ὁλόσωμος ὁ Ἅγιος Εὐστάθιος ὁ Ἀντιοχείας, στὸ κλειδὶ σὲ στηθάριο ὁ Ἅγιος Γερμανὸς καὶ κατεβαίνοντας πρὸς Δ ὁλόσωμος ὁ Ἅγιος Ἀντύπας.

Στὴν ὁροφὴ τοῦ Ἁγίου Βήματος ἡ Ἁγία Τριάδα καὶ γύρω τῆς ἡ Θεία Λειτουργία.

Πρὸς Α τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἡ Ἀνάληψη.

Στὸ βόρειο τοῖχο τοῦ Ἁγίου Βήματος ἡ Ψηλάφηση τοῦ Θωμᾶ καὶ ἡ θάλασσα τῆς Τιβεριάδας ποῦ συνεχίζεται καὶ στὸν ἀνατολικὸ τοῖχο.

Χαμηλότερα σὲ στηθάρια οἱ Ἅγιοι Ἰωάννης ὁ Νηστευτής, Ἀνθιμος ὁ Νικομηδείας, Βαβύλας καὶ Κυπριανός.

Χαμηλότερα ἀριστερὰ ἀπὸ τὴν τοξωτὴ εἴσοδο πρὸς τὴν Πρόθεση ὁλόσωμος ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων.

Στὸν ἀνατολικὸ τοῖχο ἡ Πεντηκοστὴ καὶ χαμηλότερα ἀριστερὰ ἀπὸ τὴν κόγχη συνεχίζεται ἡ παράσταση τῆς Θάλασσας τῆς Τιβεριάδας.

Χαμηλότερα σὲ στηθάριο ὁ Ἅγιος Ἀμφιλόχιος καὶ πὺρ κάτω ὁλόσωμος ὁ Ἅγιος Στέφανος ὁ πρωτομάρτυρας.

Δεξιὰ ἀπὸ τὴν κόγχη τοῦ Ἁγίου Βήματος ἡ Ὑπαπαντὴ ποῦ συνεχίζεται στὸν νότιο τοῖχο, χαμηλότερα σὲ στηθάριο ὁ Ἅγιος Αὐτόνομος καὶ πὺρ κάτω Δανιὴλ ὁ στυλῆτης.

Στὴν κόγχη τοῦ Ἁγίου Βήματος ἡ Πλατυτέρα τῶν Οὐρανῶν, χαμηλότερα ἡ Μετάδοση καὶ Μετάληψη, πὺρ κάτω σὲ στηθάρια οἱ Ἅγιοι Πολύκαρ-

25. Στὴν παράσταση αὐτὴ ὑπάρχει καὶ ἡ ἐπιγραφή:

«Ἐπὶ θῆκε πλὸν ἐπὶ τοῦ ὁφθαλμοῦ αὐτοῦ» ἀπὸ τὴν σχετικὴ εὐαγγελικὴ περιχοπὴ τοῦ Ἰωάννη (9,15).

πος, Ἀβέρκιος, Ἰγνάτιος, Ἱερόθεος, Οἰκουμένιος, Γρηγόριος ὁ Νύσσης, Γρηγόριος ὁ Ἀρμενίας καὶ Ἐπιφάνειος καὶ χαμηλότερα ὁλόσωμοι οἱ Ἱεράρχες Ἀθανάσιος²⁶, Βασίλειος²⁷, Ἰάκωβος ὁ ἀδελφόθεος²⁸, καὶ δεξιὰ ἀπὸ τὸν Ζωηφόρο ἄρτο Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος²⁹, Γρηγόριος ὁ Διάλογος καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος πὺ ἐὺλογοῦν.

Στὸν νότιο τοῖχο ἡ Ὑπαπαντὴ πὺ ὅπως εἶπαμε ἀρχίζει ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ τοῖχο καὶ ἡ Βάπτιση.

Χαμηλότερα σὲ στηθάρια οἱ Ἅγιοι Φιλόθεος, Γρηγόριος ὁ θαυματουργός, Ὑπάτιος, Παῦλος ὁ ὁμολογητὴς καὶ Γρηγόριος ὁ Ἀκραγαντίνων.

Πιὸ κάτω δεξιὰ ἀπὸ τὴν τοξωτὴ εἴσοδο πρὸς τὸ Διακονικὸ ὁ Ἅγιος Ἀχιλλεῖος ὁ Λαρίσης.

Στὸ ἐσωρράχιο τῆς τοξωτῆς διόδου πρὸς τὸ Διακονικὸ ἀπὸ Α πρὸς Δ ὁλόσωμος ὁ Ἅγιος Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας, στὸ κλειδί σὲ στηθάριο ὁ Ἅγιος Κλήμης ὁ Ρώμης καὶ κατεβαίνοντας πρὸς Δ ὁλόσωμος ὁ Ἅγιος Σουλθέστρος ὁ Ρώμης.

Στὸ βόρειο τοῖχο τοῦ Διακονικοῦ ἀριστερὰ ἀπὸ τὴν θύρα εἰσόδου πρὸς τὸ Ἅγιο Βῆμα ὁλόσωμος ὁ Ἅγιος Χαραλάμπης.

Ψηλότερα σὲ στηθάρια οἱ Ἅγιοι Πατάπιος, Βουκόλος καὶ δυοδιάγνωστος.

Στὸ κέντρο τῆς ὀροφῆς τό: «Ἐπὶ σοὶ χαίρει Κεχαριτωμένη» πρὸς Β τό: «Ἀγγέλων τὸ σύστημα καὶ ἀνθρώπων τὸ γένος», πρὸς Α τό: «Ἡγιασμένε ναὲ καὶ παράδεισε λογικὲ» καὶ πρὸς Ν τὸ «Παρθενικὸν καύχημα καὶ ὁσίων διάσωσima».

Χαμηλότερα στὸ νότιο τοῖχο σὲ στηθάριο οἱ Ἅγιοι Ἀνατόλιος, Μεθόδιος καὶ μετὰ τὸ παράθυρο Παγκράτιος καὶ Κορνήλιος. Πιὸ κάτω ὁλόσωμοι οἱ Ἅγιοι Βασίλειος ὁ Ἀγκύρας, δύο κατεστραμμένοι λόγῳ διευρύνσεως τοῦ παραθύρου (διακρίνεται ἡ ἐπιγραφή τοῦ δεξιοῦ: «Ἐλευθέριος») καὶ Νικάνωρ.

Στὸν ἀνατολικὸ τοῖχο κάτω ἀπὸ τό: «Ἡγιασμένε ναὲ» σὲ στηθάρια οἱ Ἅγιοι Παρθένιος ὁ Λαμψάκου καὶ δεξιὰ ἀπὸ τὴν κόγχη τοῦ διακονικοῦ Νεῖλος ὁ Ρώμης.

Χαμηλότερα ὁλόσωμος ὁ Ἅγιος Σπυρίδων καὶ δεξιὰ ἀπὸ τὴν κόγχη Καῖσαρ ὁ Ρώμης. Στὴν κόγχη τοῦ Διακονικοῦ οἱ Ἅγιοι Δονάτος καὶ Ἀμβρόσιος ὁ Μεδιολάνων.

Στὸ κ τ ι σ ι τ ὸ τ έ μ π λ ο σὲ στηθάρια οἱ Ἅγιοι Ἐπαινετός, Πρίσκης, Σιλουανός, Τίτος, Σίμων, Βαρθολομαῖος καὶ ἀπὸ κάτω ἐκατέρωθεν τῆς τοξωτῆς μὲ ὀξυκόρυφο τόξο εἰσόδου πρὸς τὴν Πρόθεση κρατώντας τὴν ἐκκλησίᾳ οἱ Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος. Ἐν συνεχείᾳ σὲ στηθάρια οἱ Ἅγιοι Ἀνδρέας, Μάρκος, ..., Πέτρος, Παναγία, Χριστός, Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος,

26. πὺ κρατᾶ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Ἐξαρέ/τωις τῆς / Παναγί(ας) / ἀχράν/τον ὑπε/ρεν/λογη/μένης ἐνδόξου Δεσ/ποίνης / ἡμ(ῶν) Θε(οτό)κων».

27. πὺ κρατᾶ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Οὐδεὶς ἄ/ξιος τ(ῶν) / συνδε/δεμένων / τ(αῖς) σαρ/ρικ(αῖς) ἐ/πιθυμί(αις) κ(αὶ) ἡ/δοναῖς».

28. πὺ κρατᾶ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Κ(αὶ) ποί/ησον / τὸν μὲν ἄρ/τον τοῦ/τον τ/μιον σῶμα / τοῦ Χ(ριστο)ῦ / σου».

29. πὺ κρατᾶ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Ὡστε / γενέσθαι / τοῖς με/ταλαμ/βάνουσιν / εἰς νῆψιν / [ψυχῆς εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν]».

Ματθαῖος... Ἀπὸ κάτω ὁλόσωμος ὁ «Ἅγιος Ἰω(άννης) ὁ Θεολόγος»³⁰, ἡ Κυρία τῶν ἀγγέλων³¹, «ὁ Βασιλεὺς τ(ῶν) βασιλευνόντων / κ(αὶ) μέγ(ας) ἀρχερεὺς»³² καὶ ὁ «Ἅγιος Ἰω(άννης) ὁ Πρόδρομος»³³.

Κατόπιν οὖν στηθάρια Βαρνάβας,..., Ματθαῖος, Θαδαῖος, Ἀνανίας, Φίλιππος καὶ πῶς κάτω ἐκατέρωθεν τῆς τοξωτῆς με' ὀξυκόρυφο τόξο εἰσόδου πρὸς τὸ Διακονικὸ ὁ Εὐαγγελισμός³⁴.

Τὰ συμπεράσματα ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὴν διεξοδικὴ αὐτὴ περιγραφὴ τοῦ ἔργου τοῦ Εὐδοκίου Ἀλυτροῦ εἶναι ὅτι ὁ ἀγιογράφος ἦταν ἀρκετὰ ἔμπειρος καὶ στηριζόταν στὴ βυζαντινὴ παράδοση, διότι οἱ λαϊκῆς μεταβυζαντινῆς τέχνης τοιχογραφίες του με' τὰ ζωηρὰ χρώματά τους δὲν εἶναι σημαντικὰ ἐπιπαρασπόμενες ἀπὸ τὴν δυτικὴ ἐπίδραση. Ὁ Ἀλυτρος ἦταν ἐπίσης καὶ μορφωμένος, γιατί στὶς πάμπολλες ἐπιγραφὰς ποὺ παραθέτει εἶτε ὡς τίτλους τῶν ἀγιογραφιῶν του εἶτε στὰ εἰλητάρια καὶ τὰ εὐαγγέλια ποὺ κρατοῦν οἱ Ἅγιοι καὶ οἱ Προφῆτες δὲν παρατηροῦνται σημαντικὰ ὀρθογραφικὰ λάθη.

Πρὶν προχωρήσουμε στὴν ἀνάλυση τοῦ ἔργου τοῦ ἄλλου Γιαννιώτη ἀγιογράφου πρέπει νὰ παρατηρήσουμε ὅτι στὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰῶνα ἡ Ἀροανία βρισκόταν οὖν μεγάλῃ ἀκμῇ καὶ γίνονταν σ' αὐτὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀνέγερση καὶ ἀγιογράφηση ἐκκλησιῶν καὶ ἄλλα κοινωφελῆ ἔργα, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴ ποὺ βρίσκεται ἐντοιχιωμένη στὴ θρύση ποὺ συναντᾶμε δεξιὰ μας στὴν ἔξοδο τοῦ χωριοῦ καθὼς ξαναγυρίζουμε στὰ Καλάβρυτα.

«Ἀνεκαινίσθη ἡ κρήνη δι' ἐξόδου τοῦ πανοσιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις Κου Γαλακτίωνος υἱοῦ τοῦ ποτῆ Νικολάου Γιαννακοπούλου. Συνανεκαινίσθησαν παρ' αὐτοῦ καὶ ἐκ δεξιῶν τῆς πηγῆς δύο γέφυραι εἰς μνημόσυνον τῶν γονέων του ἐν ἔτει αἰκστ» (= 1726).

Μετὰ τὴν θρύση ἀριστερά μας βρίσκεται ἡ ἐκκλησίαι τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, δίπλα στὴν ὁποία ὑψώνεται γιγαντιαῖο κυπαρίσσι με' περίμετρο κορμοῦ 9 μ.. Κατὰ τὸν Βασ. Χ. Χαραλαμπίδου³⁵ ὁ ναὸς κτίστηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ 17ου αἰῶνα, ἀγιογραφήθηκε στὰ μέσα τοῦ ἰδίου αἰῶνα

30. ποὺ κρατᾷ εὐαγγέλιο στὴν ἀριστερὴ σελίδα τοῦ ὁποίου ἀναγράφεται:

«Ἐν ἀρχῇ / ἦν ὁ λόγος / κ(αὶ) ὁ λόγος».

31. ὅπου ὁ Γαβριὴλ κρατᾷ εἰλητῆριο με' τὴν ἐπιγραφὴ:

«Τῇ ἀειπαρ/θέν/ω κ(αὶ) μητρὶ / τοῦ βα/σιλέ/ος».

32. ποὺ κρατᾷ εὐαγγέλιο στὴν ἀριστερὴ σελίδα τοῦ ὁποίου ἀναγράφεται:

«Ἡ βασιλεία / ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐξ/ τοῦ κόσ/μου τού/του» (Ἰωάννης 18,36β. καὶ στὴν δεξιὰ:

«Λάβετε / πάγετε / τοῦτο ἐ/στὶ τὸ σῶ/μα μου / 1703» (Ματθ. 26, 28). Εἶναι ἡ δευτέρη φορὰ ὅπως παρατηροῦμε ποὺ ὁ Ἀλυτρος παρεμβάλλει χρονολογίες μετὰ τῶν ἐπιγραφῶν του. Ἡ πρώτη ἦταν στὸν Παντοκράτορα τῆς ὁροφῆς.

33. ποὺ κρατᾷ εἰλητῆριο με' τὴν ἐπιγραφὴ:

«Ὁρᾷς οἶα πάσ/χουσιν ὧ / Θεοῦ) λόγε οἱ / πταισμάτων / ἔλεγχαι τ(ῶν) / δδελνυτέων / ἔλεγχον γὰρ μὴ / φέρον Ἡρώδης / τέμνηζε τὴν ἐ/μὴν κάραν/CCP».

34. ὅπου ὁ Γαβριὴλ κρατᾷ εἰλητῆριο με' τὴν ἐπιγραφὴ:

«Χαῖρε / κεχα/ριτο/μένη Μα/ρία(α) ὁ Κ(ύριος) / μετὰ / σοῦ» καὶ ἡ Παναγία εὐαγγέλιο στὴν ἀριστερὴ σελίδα τοῦ ὁποίου ἀναγράφεται:

«Ἰδοὺ ἡ / δοῦλη / Κ(υρίου)ν γέ/νητό».

καὶ δεξιὰ:

«μοι κα/τὰ τὸ / ρῆμα / ...».

35. ὁ.π. σελ. 310.

καὶ ἀνακαινίστηκε τὸ 1834. Γιὰ τὴν ἀνακαίνισις αὐτὴ μᾶς μιλάει ἡ ἐπιγραφὴ ποὺ βρίσκεται παραγμένη σὲ πλάκα πάνω στὸ Ν παραπόρτι.

Ἐπιστρέφοντας λοιπὸν στὰ Καλάβρυτα συναντοῦμε 8 χλμ., ἀπὸ τὴν Ἀροανία ἀριστερὰ μας μιὰ βρύση καὶ ἀμέσως κατόπιν διακλάδωση ἀριστερὰ πρὸς τὴν ἀνδρική Μ ο ν ῆ Ἀ γ ί ω ν Θ ε ο δ ῶ ρ ω ν (3 χλμ., ὕψ. 1040 μ.) ποὺ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν Μητρόπολη Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας (ἔδρα Αἴγιο) καὶ ἰδρύθηκε τὸ 1724 στὴν πλαγιά τοῦ τριγωνικοῦ βουνοῦ Ζέμπι (ὕψ. 1527 μ.).

Ἡ εἴσοδος τῆς Μονῆς βρίσκεται πρὸς Α πάνω δὲ ἀπὸ αὐτὴν ὑπάρχει καταχύσιρα. Μετὰ τὴν εἴσοδο ἀκολουθεῖ καμαροσκέπαστο Διαβατικό. Τὸ καθολικὸ εἶναι μονοκάμαρο μὲ δύο τυφλὲς ἀψίδες σὲ κάθε μία ἀπὸ τὲς μακρινὲς πλευρὲς τοῦ ποὺ διατρυπῶνται ἀπὸ παράθυρο.

Ἡ εἴσοδος τοῦ ναοῦ ἀνοίγεται στὸ ἀνατολικώτερο τμήμα τῆς βόρειας τυφλῆς ἀψίδας τοῦ καμαροσκέπαστου πρόναου.

Στὸ ἀνατολικώτερο τμήμα τῆς νότιας τυφλῆς ἀψίδας ἀνοίγεται ἕνα παράθυρο.

Μεταξὺ πρόναου καὶ κυρίως ναοῦ ὑπάρχουν δύο τοξωτὲς εἰσοδοὶ ἐκατέρωθεν ἑνὸς πεσοῦ στὸ ψηλότερο σημεῖο τοῦ ὁποίου εἶναι γραμμινὴ ἡ ἐξῆς μικρογράμματι κτητορικὴ ἐπιγραφή:

«Ὁ ναὸς οὗτος τὸν ἅγιον ἐνδόξον μεγαλομαρτύρον Θεοδώρου τοῦ Τίμωνος κ(αὶ) Θεοδώρου τοῦ στρατιλάτου ἔχοντας κ(αὶ) / νὰ ἦταν ἐριμομένον παντελὸς τὴν δὲ ἐτίαν τῆς ἐριμόσεως οὐδὲς γυνόσκι τοῦ δὲ Θεοῦ θέλοντος εἰς τοὺς ἐσχάτους κ(αὶ)ροὺς ἀνεγέρθη ἐκ βαράθρον ὡς εὐδόκισεν ὁ Θεὸς ἐν ἔτι 1724 Μαΐῳ 17 ἄρχησεν ἡ ἀνακ(αί)νσις τοῦ μοναστηρίου / συνδρομὴ τοῦ ὁσιοτάτου ἐν μοναχὺς Κυρίου Σημεὼν ἀπὸ χωρίον Ἀγρίδι εἰς δὲ τοὺς 1743 ἐκτίσθη ἡ ἐκκλησίᾳ / εἰς δὲ τοὺς 1746 ἱστορίθῃ ὁ πάνσεπτος ναὸς οὗτος συνδρομὴ κ(αὶ) δαπάνῃ τῶν ὑποκάτοθεν γεγραμένον Συμεὼν μο/ναχοῦ κ(αὶ) ἰγουμένου Παγκρατίου, Δαβίδου, Δαμιανοῦ, Ἰωανηκίου, Παχομίου, Δαμασκηνοῦ τὸν ἱερομόναχον Πέτρο/νίου, ἱεροδιακόνου Ἀθραμίου, Παννουτίου, Γερμανοῦ, Διονησίου, Γερμανοῦ, Μακαρίου τὸν μοναχὸν ἀρχιερατεύον/τος τοῦ θεοφιλεστάτου Κυρίου Συμεὼν τὲς ἀγιοτάτης ἐπισκοπὸς Ὀλένης διὰ χειρὸς εὐτελὸν ζογράφον Κωνο(αντίνου) ἱερέ/ως μ(ε)τ(ὰ) τὲς συννοδίας αὐτοῦ ἐξ Ἰωάννῃνα ἐτελειώθη Σεπτεμβρίου 2».

Ὁ ἀγιογράφος Κων/νος πιθανὸν νὰ εἶναι ὁ ἴδιος μὲ αὐτὸν ποὺ μετὰ 28 χρόνια ζωγράφησε δύο εἰκόνες ποὺ στολίζουν σήμερα τὸ τέμπλο τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης στὸ χωριὸ Κάμπιος τῆς Τήνου³⁶.

Πράγματι στὴν εἰκόνα τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή:

«Ἡ Ἀγία καὶ πάνσοφος Αἰκατερίνα / ἱστορίθῃ ἡ παροῦσα ἰκόνα διὰ συνδρομῆς καὶ κόπου τοῦ κυρ. Λεονάρδου (τοῦ Ἰωάννου) ἐν ἔτι 1774 / ἐκ χειρὸς Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων».

Οἱ μέσα σὲ παρένθεση λέξεις λείπουν ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴ τὲς συμπληρώσαμε δὲ σύμφωνα μὲ τὰ ἀναγραφόμενα στὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ:

«Δέσις τοῦ δούλου / τοῦ Θεοῦ Λεονάρδου / τοῦ Ἰωάννου 1774 / καὶ Γζωάννου (ΓΜΝ) / ἐκ χειρὸς Κωνσταντίνου Ἰωαννήτη»

Ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴ τοῦ καθολικοῦ τῶν Ἀγίων Θεοδώρων ἔχει προστεθῇ μεταγενέστερα σὲ μεγαλογράμματι γραφὴ:

36. Δ. Βασιλειάδης. Οἱ ἐπιπεδόστεγες μεταβυζαντινὲς βασιλικὲς τῶν Κυκλάδων Ἀθήνα 1962 σελ. 245.

«Ὁ καθαρισμὸς τοῦ ναοῦ ἐγένετο τῇ συνδρομῇ τοῦ ἡγουμένου/βου-
λίου, ἡγουμένου/ντος Ἀρσενίου Δημακόπουλου καὶ τῶν συμβούλων Βαρθο-
λομαίου Ἀδαμοπούλου καὶ Νεοφύτου Σπυροπούλου ἐν ἔτει 1906 / χεῖρ
Μιλτιάδου ζωγράφου».

Ψηλότερα εἰκονίζεται ἡ Δευτέρα Παρουσία.

Στὸ τύμπανο τῆς βόρειας τυφλῆς ἀψίδας τοῦ πρόναου ἡ Ζωοδόχος Πη-
γὴ καὶ χαμηλότερα ὁλόσωμες οἱ Ἅγιες Ἰουλίτα πού κρατᾷ τὸν ἅγιο Κήρυ-
κο καὶ Θεοκτίστη.

Στὸ τῷξο τῆς ἀψίδας ἀπὸ Δ πρὸς Α ὁλόσωμος ὁ Ἅγιος Ἰωαννίκιος ὁ
Μέγας³⁷ Ψηλότερα οὐκ ἐκ τῶν Μωϋσῆς ὁ Αἰθίοπας, στήν κλειδα ὁ Ἐμ-
μανουὴλ καὶ κατεβαίνοντας πρὸς Α οὐκ ἐκ τῶν Μάξιμος καὶ χαμηλότερα ὁ-
λόσωμος Ἰωάννης ὁ τῆς Κλίμακος πού κρατᾷ εἰλητᾶριο μὲ δυσδιάγνωστη
ἐπιγραφή.

Στὸ βόρειο τμήμα τῆς ὀροφῆς ἀπὸ Δ πρὸς Α:

«Τοῦ δῶσαι τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν / ἐν πέδαις καὶ τοὺς ἐνδόξους αὐτῶν / ἐν
χειροπέδαις σιδηραῖς» (Ψαλμὸς 149,8).

«Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ψαλτηρίῳ / καὶ κιθάρᾳ» (Ψαλμὸς 150,3).

«Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τυμπάνῳ καὶ / χορῶν αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν χορ/δαῖς καὶ ὀρ-
γάνῳ» (Ψαλμ. 150,4).

«Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν κυμβά/λοις ἐν ἡχοῖς αἰνεῖτε / αὐτὸν ἐν κυμβάλοις αἰ»
(αἰαλαγμοῦ) (Μαλμ. 150,5).

Στὸ κλειδί τῆς καμάρας ὁ Παντοκράτορας καὶ γύρω του ἡ ἐπιγραφή:

«Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις, αἰνεῖ-
τε αὐτὸν πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, αἰνεῖτε αὐτὸν πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ. Αἰ-
νεῖτε αὐτὸν ἥλιος καὶ σελήνη, αἰνεῖτε αὐτὸν πάντα τὰ ἄστροι καὶ τὸ πᾶν. Αἰνεῖτε
αὐτὸν οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, αἰνεσάτω-
σαν τὸ ὄνομα Κυρίου» (Ψαλμ. 148, 1 - 5).

Κατεβαίνοντας πρὸς Ν ἀπὸ Α πρὸς Δ:

«Αἰνεῖτε αὐτὸν δράκοντες / καὶ πᾶσαι ἄβυσσοι» (Ψαλμ. 148,7).

«Χά/λαζα / χιὼν κρύστα/λος / πνεῦμα / καταιγίδος» (Μαλμ. 148,8).

«Τὰ ὄρη καὶ πάντες / οἱ θουνοί, ξέλα καρπογ/όρα / καὶ πᾶσαι κέδροι τὰ θη-
ρία καὶ πάντα / τὰ κτήνη καὶ ἐρπετὰ καὶ πε/τεινὰ πτερωτῶν» (Ψαλμ. 148,9 - 10).

«Βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ πάντες λαοὶ / ἄρχοντες καὶ πάντες / κοῖται γῆς»
(Ψαλμ. 148,11).

Χαμηλότερα στὸ ἀνατολικὸ τμήμα τοῦ νότιου μισοῦ τῆς καμάρας ὁ Προ-
φήτης Δανιὴλ³⁸ καὶ στὸ δυτικὸ τμήμα ὁ Προφήτης Μωϋσῆς³⁹ Στὸ τύμπανο τῆς
νότιας τυφλῆς ἀψίδας ἡ Διάβαση τῆς Ἐρυθρᾶς θάλασσας καὶ ὁ Καταποντι-
σμὸς τοῦ Φαραὼ καὶ χαμηλότερα ἀπὸ Α πρὸς Δ οἱ Ἅγιες Εἰρήνη, Εὐπραξία,
Εὐδοκία καὶ Φεβρωνία. Στὸ τῷξο τῆς τυφλῆς ἀψίδας ἀπὸ Α πρὸς Δ ὁλόσωμος
Σαμψὼν ὁ Ξενοδόχος⁴⁰.

37. πού κρατᾷ εἰλητᾶριο στὸ ὁποῖο ἀναγράφεται τμήμα τῆς εὐχῆς του:

«Ἡ ἐλπίς / μου ὁ πα/τήρ κατα/φυγὴ μου / ὁ Χριστὸς / σκέπη μου / τὸ πνεῦμα τὸ/ἅγιον».

38. πού κρατᾷ εἰλητᾶριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Ἐθεώρουν ἔως οἱ θρόνοι ἐτέ/θησαν καὶ ὁ Παλαιὸς Ἡμερῶν / ἐκάθησεν» (Δανιὴλ 7,9).

39. πού κρατᾷ εἰλητᾶριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν / οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἡ δὲ γῆ ἦν / ἀόρατος καὶ (αἰ)
ἀκατασκεύαστος» (Γέννησις 1,1).

40. πού κρατᾷ εἰλητᾶριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Νῦν / ἀπολύ/εις τὸν δοῦ/λον σου / δέσπο/τα».

Ψηλότερα σὲ στηθάριο Βλάσιος, σὴν κλειδα ὁ Μεγάλος τῆς Βουλῆς ἄγγελος καὶ κατεβαίνοντας πρὸς Δ σὲ στηθάριο Ἀβέρκιος καὶ χαμηλότερα ὁλόσωμος Κλήμης ὁ Ἀγκύρας.

Στὸ δυτικὸ τοῖχο ὁλόσωμες οἱ ἹΑγιες Εὐφροσύνη, Εὐγενία Ξένη, Θεοφανώ, Παρασκευή, «Σηοός» πὺ θρηνεῖ σὲ τάφο μὲ τὴν ἐπιγραφὴ: «ὁ τάφος τοῦ βασιλέος / Ἀλέξανδρου» καὶ λέει: «Ὁρῶν σὲ τάφε διλειῶ / σου τὴν θέαν κ(αὶ) καρδιοστά/λακτους ὄμβρους ἐκκέω / χρέον τὸ κοινόφληκτον ἡς νοῦν λαμ/βάνο πὸς γὰρ διέλθο πέρας βαβαὶ τιοῦτου ὁ θόνατε τῖς / δύνατε φυγεῖν σε».

Οἱ τρεῖς πρῶτες σειρὲς τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι μεγαλογράμματες καὶ οἱ ὑπόλοιπες μικρογράμματες.

Ἀκολουθοῦν οἱ ἹΑγιες Μαρίνα, Αἰκατερίνη, Κυριακή, Βαρβάρα.

Ψηλότερα θαύματα τῶν ἹΑγίων Θεοδώρων δηλ.

«Ἡ γυνὴ Εὐσεβία ἐξύπνησε τὸν ἅγιον».

«Ὁ ἹΑγιος ἐσκότωσε τὸν δράκοντα».

«Ὁ ἹΑγιος διὰ νικτὸς / ἔβαλε ἐστίαν εἰς / τὸν βομόν».

«ὕπνρέτης Κρονίδης / ἐπῖρε τὸν ἅγιον κ(αὶ) ὑπῆγ/γεν τον εἰς τὸν Πούπλιον».

«Ὁ ἹΑγιος κλείετε ἐν φυλακῇ».

«Ὁ ἹΑγιος κρεμάτε κα/τακέφαλα κ(αὶ) ξέ/ετε μὲ χέρια σιδιρά» καὶ ὁ «ἹΑγιος ἐπήδησε εἰς τὴν ἐστίαν».

Ψηλότερα ἢ πλάση τοῦ κόσμου, ὁ Ἀδὰμ πλάθεται ὑπὸ χειρὸς Θεοῦ, ὁ Ἀδὰμ στὸν παράδεισο, ἡ Πλάση τῆς Εὔας, ἡ Εὔα δίνει τὸ μῆλο στὸν Ἀδὰμ καὶ ἡ Ἐκδίωξη τῶν πρωτοπλάστων ἀπὸ τὸν παράδεισο.

Πιὸ πάνω τὸ «Αἰνεοάτωσαν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν χορῶ, ἐν τυμπάνῳ καὶ ψαλ/τηρίῳ ψαλλάτωσαν αὐτῷ» (Ψαλμ. 149,3).

Κ υ ρ ί ω ς ν α ὀ ς: Στὸ τύμπανο τῆς δυτικώτερης ἀπὸ τῖς βόρειες τυφλὲς ἀψίδες οἱ ἹΑγιοὶ Ἑλένη καὶ Κων/νος κρατώντας τὸν σταυρὸ καὶ οἱ ἹΑγιοὶ Πρόβος (κατεστραμμένος λόγῳ διευρύνσεως τοῦ παραθύρου) καὶ Μερκούριος.

Στὸ τόξο τῆς τυφλῆς αὐτῆς ἀψίδας ἀπὸ Δ πρὸς Α ὁλόσωμος ὁ ἹΑγιος Ἑρμύλος, ψηλότερα σὲ στηθάριο Ἀρέθας, πιὸ πάνω ὁλόσωμος Σαμωναὶς καὶ κατεβαίνοντας πρὸς Α ὁλόσωμος Γουρίας, πιὸ κάτω σὲ στηθάριο Μαῦρος καὶ χαμηλότερα Δανιὴλ ὁ στυλῖτης.

Ψηλὰ στὸ δυτικὸ τοῖχο ἡ Σταύρωση καὶ χαμηλότερα ἡ Προδοσία, ὁ Κύριος Κρινόμενος ὑπὸ Ἀννα καὶ Καϊάφα, ὁ Κύριος Κρινόμενος ὑπὸ Πιλάτου καὶ ὁ Ἑμπαγμός.

Μεταξὺ τῶν δύο βόρειων τυφλῶν ἀψίδων ὁ ἹΑγιος Πέτρος.

Στὸ τύμπανο τῆς ἀνατολικώτερης ἀπὸ τῖς βόρειες τυφλὲς ἀψίδες οἱ ἹΑγιοὶ Ἑρμόλαος καὶ Ἰοίδωρος καὶ δεξιὰ ἀπὸ τὸ παράθυρο Προκόπιος καὶ Γεώργιος.

Ψηλότερα σὲ στηθάρια Πλάτων, Ἀβέρκιος καὶ μετὰ τὸ παράθυρο Ἀκάκιος καὶ Αὐξέντιος.

Στὸ τόξο τῆς τυφλῆς αὐτῆς ἀψίδας ὁλόσωμος ὁ ἹΑγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, ψηλότερα σὲ στηθάριο Ἑρμογένης, στὸ κλειδὶ σὲ στηθάριο Εὐγένιος καὶ κατεβαίνοντας πρὸς Α σὲ στηθάριο Μηνᾶς ὁ Καλλικέλαδος καὶ χαμηλότερα ὁλόσωμος Θεόδωρος ὁ Στρατηλάτης.

Στὸ βόρειο τοῖχο ψηλὰ τὸ «Ρίψας τὰ ἀργύρια (ἐν τῷ νᾶῳ ἀνεχώρησε) καὶ ἀπελθὼν ἀπῆγξατο» (Ματθ. 27,5) τὸ «Χαῖρε τῶν Μυροφόρων», ἡ Ἀνάστασις καὶ ἡ εἰς Ἀδου κάθοδος.

Στὸ τύμπανο τῆς δυτικώτερης ἀπὸ τὴς νότιες τυφλὲς ἀψίδες οἱ Ἅγιοι Ἀντίνοιος, ἕνας κατεστραμμένος λόγω διευρύνσεως τοῦ παραθύρου καὶ μετὰ τὸ παράθυρο Ἀλέξιος καὶ Παῦλος.

Ψηλότερα σὲ στηθάρια Μαρτύριος, δύο κατεστραμμένοι λόγω διευρύνσεως τοῦ παραθύρου καὶ Λέων.

Στὸ τόξο τῆς τυφλῆς αὐτῆς ἀψίδας ἀπὸ Α πρὸς Δ Συμεὼν ὁ σιλλίτης, ψηλότερα σὲ στηθάρια Μαρκιανός, πὺ πάνω ὁλόσωμος Βαλεριανός, στὸ κλειδί Σεβαστιανός σὲ στηθάρια καὶ κατεβαίνοντας πρὸς Δ Τιθούριος ὁλόσωμος πὺ κάτω Ἑρμύλος σὲ στηθάρια καὶ χαμηλότερα Ἰωάννης ὁ Καλυβίτης ὁλόσωμος.

Στὸ τύμπανο τῆς ἀνατολικώτερης ἀπὸ τῆς νότιες τυφλὲς ἀψίδες ὁλόσωμοι οἱ Ἅγιοι Δημήτριος, ἕνας κατεστραμμένος, Εὐστάθιος καὶ Ἀρτέμιος.

Ψηλότερα σὲ στηθάρια οἱ Ἅγιοι Ἰάμβλικος, Ἰωάννης καὶ Κων)νος.

Στὸ τόξο τῆς τυφλῆς αὐτῆς ἀψίδας ὁλόσωμος ὁ Ἅγιος Ἀνδρέας, ψηλότερα σὲ στηθάρια Ἐξακουστοδιανός, πὺ πάνω ὁλόσωμος Σέργιος, στὸ κλειδί Ἀγαθόνικος σὲ στηθάρια καὶ κατεβαίνοντας πρὸς Δ. ὁλόσωμοι οἱ Ἅγιοι Βάκχος καὶ Τρύφων.

Μεταξὺ τῶν δύο τυφλῶν ἀψίδων Παῦλος ὁλόσωμος καὶ ψηλότερα σὲ στηθάρια Κέλοιος.

Στὸ νότιο τοῖχο ψηλὰ ἡ Σφαγὴ τοῦ Ἡρώδη, ἡ Ἁγία Ἐλισσαῖα, ὁ Προφήτης Ἡσαΐας, ἡ Μεταμόρφωση καὶ ἡ Προσευχὴ τοῦ Χριστοῦ. Στὴν ὀροφὴ ὁ Παντοκράτορας καὶ γύρω του ἡ ἐπιγραφὴ:

«Κύριε, Κύριε, ἐπιδέλεγον ἐξ οὐρανοῦ καὶ εἶδε καὶ ἐπίσχευε τὴν ἁμπελον ταύτην καὶ κατέσπισαι αὐτήν ἢν ἐγύμνεσε ἡ δέξιά σου» (Ψαλμ. 79, 15 - 16).

«Ἐξ οὐρανοῦ ἐπέδλεψε ὁ Κύριος εἶδε πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων» (Ψαλμ. 32,13).

Γύρω ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴ ἄγγελοι καὶ γύρω ἅπ, αὐτοὺς ἀρχίζοντας ἀπὸ Δ καὶ πηγαίνοντας πρὸς Β ὁ Προφήτης Σαμουὴλ, οἱ Ἅγιοι Τρεῖς παῖδες δηλ. Ἀνανίας⁴¹, Ἀζαρίας⁴² καὶ Μισαήλ⁴³, οἱ Προφῆτες Δανιήλ⁴⁴, Μωϋσοῦς⁴⁵, Ἀαρών, Ἰεζεκιήλ, Ἰωήλ, Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, Μωϋσοῦς, Ἰερεμίας, Ἀββακούμ, Ζαχαρίας, Σολομών, Ζαχαρίας ὁ νέος, Μαλαχίας, Ἰωνᾶς, Μιχαίας, Ναούμ, Ἐλισσαῖος, Ἠλίας, Ἀβδίου, Ἀγγαῖος, Σοφονίας καὶ Δαυῖδ.

Πρὸς Β τοῦ Παντοκράτορα ἡ Παράσταση: «Ἀγγέλων τὸ σύστημα καὶ ἀνθρώπων τὸ γένος» ποὺ συνεχίζεται πρὸς Ν: «Ἁγιασμένε ναε / κ(αὶ) παράδει/σε λογι/κέ»⁴⁶, Παρθενικὸν καύχημα καὶ πρὸς Δ «ἡ Μήτηρ Θεοῦ ἡ χώρα τοῦ ἀχωρήτου».

41. ποὺ κρατᾷ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφὴ:

«Εὐλογη/τὸς εἶ / Κύριε / ὁ Θεὸς / τῶν πα/τέρων» (Δανιήλ 3,25).

42. ποὺ κρατᾷ εἰλητάριο μὲ τὴν συνέχεια τῆς ἐπιγραφῆς:

«καὶ εὐ/λογημέ/νον τὸ ὄ/νομα αὐτοῦ».

43. ποὺ κρατᾷ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφὴ:

«εὐλογ/εἶτε ἡ/λιος καὶ / σελήνη / ἄστρα / τοῦ οὐ/ρανοῦ» (Δανιήλ 3,39).

44. ποὺ κρατᾷ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφὴ:

«Ἐγὼ Δα/νιήλ ἐ/θεώρουν / ἕως οὗ / θρόνοι / ἐτέθησαν» (Δανιήλ 7,9).

45. ποὺ κρατᾷ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφὴ:

«Ἐν ἀρχῇ / ἐποίησε / ὁ Θεὸς τὸν / οὐρανόν / καὶ τὴν / γῆν» (Γέν. 1,1).

46. ὅπου ὁ Ἅγιος Ἀνατόλιος κρατᾷ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφὴ:

«Εὐφρανῆται οὐρανὶ σαλ/πίσατε τὰ θεμέλια» (Ἡσαΐας 43, 23).

Στο ανατολικώτερο τμήμα της όροφης ή Ἁγία Τριάδα καὶ πρὸς Β της ἡ παράσταση:

«Οἱ τὰ χερουβεὶμ μυστικῶς εἰκονίζοντες καὶ τῇ ζωοποιῷ Τριάδι τὸν τρι-
οάγιον ὕμνον προσάδοντες».

Πρὸς Ν της ἡ παράσταση:

«τὴν βιωτικὴν ἀποθώμεθα μέριμναν ὡς τὸν βασιλέα τῶν ὅλων ὑποδεξά-
μενοι ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενοι τάξεσι».

Στὸ τύμπανο τῆς βόρειας κόγχης τοῦ ἱεροῦ ὁλόσωμοι οἱ Ἅγιοι Γρηγό-
ριος, Χαραλάμης, Γρηγόριος ὁ Ἀκραγαντίνων, Γρηγόριος ὁ θαυματουργός,
Κλήμης καὶ τὸ ὄραμα τοῦ Ἁγίου Πέτρου Ἀλεξανδρείας.

Ψηλότερα οὐ στηθάρια οἱ Ἅγιοι Νίκανδρος, Διονύσιος, Θεοφύλακτος
καὶ Ἀνθίμος.

Σὲ μία κόγχη τοῦ βόρειου τοῖχου ὁ Ἅγιος Λαυρέντιος.

Στὴν κόγχη τῆς Προθέσεως ὁ Ζωηφόρος ἄριος.

Στὸν ἀνατολικὸ τοῖχο οἱ Ἅγιοι Σπυρίδων καὶ ὁ Ἰάκωβος καὶ μετὰ τὴν
κόγχη τοῦ Ἁγίου Βήματος Στέφανος, Ρωμανὸς ὁ Μελωδός⁴⁷ καὶ Πρόχορος.

Ψηλότερα 2 δυοιαγνώστα στηθάρια καὶ μετὰ τὴν κόγχη τοῦ Ἁγίου Βή-
ματος οἱ Ἅγιοι Μεθόδιος καὶ Πρόκλος.

Πὺδ πάνω ὁ Χριστὸς ἰώμενος τὸν παράλυτο, ὁ Χριστὸς ἰώμενος τὸν τυ-
φλό, ἡ Ἀνάληψη καὶ ἡ Πεντηκοστή.

Στὸ τύμπανο τῆς νότιας τυφλῆς ἀψίδας τοῦ ἱεροῦ ὁλόσωμοι οἱ Ἅγιοι
Ἱερόθεος, Μακάριος καὶ Ἰγνάτιος. Ψηλότερα οὐ στηθάρια οἱ Ἅγιοι Εὐγέ-
νιος καὶ Ἀφθόνιος.

Στὸ τόξο ὁλόσωμος ὁ Ἅγιος Ἀμβρόσιος, στὸ κλειδί οὐ στηθάριο ὁ Ἅγι-
ος Εὐτύχιος καὶ κατεβαίνοντας πρὸς Δ ὁλόσωμος ὁ Ἅγιος Ταράσιος.

Στὴν κόγχη τοῦ Ἱεροῦ ἡ Πλατυτέρα, χαμηλότερα ἡ Θεία Μετάληψη
καὶ πὺδ κάτω συλλειτουργοῦντες οἱ Ἱεράρχες Νικόλαος, Γρηγόριος ὁ Θεο-
λόγος⁴⁸, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος⁴⁹ καὶ μετὰ τὸν Μελισμὸν Βασίλειος, Ἀθανά-
σιος⁵⁰ καὶ Κύριλλος.

Ἡ προσεκτικὴ μελέτη τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ναοῦ ὅσων βέβαια δὲν
ἔχουν τελειῶς ἀλλοιωθῇ ἀπὸ τὸν «καθαρισμό» τους πὺδ ἔκανε τὸ 1906 ὁ ζω-
γράφος Μιλτιάδης, δείχνει τὸ πόσο βαθὺς γνώστης τῶν μυστικῶν τῆς ἀγιο-
γραφίας ἦταν ὁ Ἡπειρώτης ἱερωμένος Κων/νος πὺδ τὶς φιλοτέχνησε.

Τὸ τέμπλο εἶναι ξυλόγλυπτο ἐπιχρυσωμένο.

Στὸ κάτω μέρος τῆς εἰκόνας τῶν Ἀγίων Θεοδώρων πὺδ βρίσκεται ἀρι-
στερὰ καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ τέμπλο ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή: «Δέησις τοῦ δούλου τοῦ
Θεοῦ / Βασιλείου Σοφιανόπουλου / 1769 Ἰουνίου 25».

Ἡ οἰκογένεια τῶν Σοφιανοπουλαίων ἦταν καθὼς εἶπαμε πὺδ πρὶν μία
ἀπὸ τὶς σημαντικώτερες τοῦ χωριοῦ.

Τὴν εἰκόνα σκεπάζουν χρυσαργυρωμένα θυρόφυλλα τοῦ 1833 μὲ τὶς
ἐξῆς παραστάσεις:

47. πὺδ κρατᾷ εὐαγγέλιο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Ἡ παρθένος / σήμερον τ(ὸν) / ὑπερούσιον / τίττει».

48. πὺδ κρατᾷ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Εὐλογι/μένη / ἡ βασι/λεία τοῦ / πατρὸς / κ(αὶ) τοῦ υἱοῦ».

49. πὺδ κρατᾷ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Ὁ Θεὸς ὁ / Θ(εὸς)ς ἡμῶν / ὁ τὸν οὐ/ράνιον / ἄρτον τὴν/ τροφ/ὴν τοῦ / παντός».

50. πὺδ κρατᾷ εἰλητάριο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Ὡστε / γενέσ/θαι τοῖς / μεταλ/αμβάν/ουσιν».

1. «ὁ Ἅγιος / Θεόδωρος / φονεύει τὸν δράκοντα», 2. «γυνὴ Εὐ/σεβία ἐξ/ήπνησε τὸ/ν ἄγι/ον», 3. «ὁ ἅγιος / διὰ νυ/κτὸς ἔβαλε ἐστίαν / εἰς τὸν βωμό», 4. «ὁ Ἅγιος Θεόδωρος / ὁ Στρατηλάτης», 5. Ὑπερέ(της) Κρονήδης / ἐπῆρε τὸν ἅγιον κὲ ὑπ(ῆ)/γε τον ἥς τὸν Πού/πληον», 6. «ὁ Ἅγιος κα/(τα)κέφαλα κὲ ξέτε μ/ἐ χίρες σηδερέ/νιες», 7. «ὁ Ἅγιος ἐπήδησε ἥς / τὴν ἐστίαν».

Στὴν ἀνατολικὴ πτέρυγα τῆς Μονῆς βρίσκεται τὸ παρ εκ κ λ ή σ ι τ ῆ ς Π α ν α γ ί α ς τὸ πρῶτο δηλ. καθολικὸ πὺν ιδρύθηκε τὸ 1724 καὶ πάνω ἀπ' αὐτὸ τὸ θολοσκέπαστο παρ εκ κ λ ή σ ι τ ο ὺ Γ ε ν ν έ σ ι ο υ τ ο ὺ Π ρ ο δ ρ ό μ ο υ μὲ εἴσοδο ἀπὸ Β.

Ἰδρύθηκε τὸ 1732 καὶ ἀγιογραφήθηκε ἀπὸ τὸν Εὐοιάθιο ἀπὸ τὰ Νεζερά⁵¹.

Στὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου τοῦ τέμπλου ὑπάρχει πρᾶγματι ἡ ἐπιγραφή:

«ΑΨΛΒ ἐζωγραφίσθησαν / οἱ ἅγιες ἡκῶνες εἰς τοὺς ἀγί/ους Θεοδώρους ἐκ τοῦ ὅρους / Ζέμπι διὰ ἐξώδου Συμεὼν μοναχοῦ Ἀγριδιότη μετὰ τῶν λοιπῶν πατέρων».

Τελειώνοντας πρέπει νὰ ἀναφέρουμε ὅτι πολλὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Μονῆς βρίσκονται στὸ βιβλίον τῆς Ζ. Μουρούτη Γκενάκου «Μία Μονὴ στὴν Ἀνάσταση τοῦ Γένους» Ἀθήνα 1971.

Ἐκτὸς ἀπὸ οἱ τοὺς δύο αὐτοὺς Γιαννῶτες ἀγιογράφους τὸ ἔργο τῶν ὁποίων περιγράψαμε ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ καθολικὸ τῆς Μονῆς Ἁγίου Γεωργίου Φενεοῦ Κορινθίας ἔχει ἀγιογραφῆσει τὸ 1768 εἰς ἄλλος Γιαννιώτης καλλιτέχνης, ὁ Παναγιώτης.

ΠΑΝΑΓ. Δ. ΤΖΙΟΒΑ

Η ΕΝΙΑΙΑ ΔΗΜΟΓΕΡΟΝΤΙΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ*

(Ἀνέκδοτες ἀποφάσεις)

464. ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΓΟΤΙΣΤΗΣ

Ἀπερρίφθη ἡ ὑπὸ χρονολ. 30 Ἰουνίου 1911 αἰτήσεις τεσσάρων κατοίκων Μικρᾶς Γοτίστης διαμενόντων ἐν Χαλκηδῶνι περὶ τοῦ βοσκοτόπου τοῦ χωρίου τούτου τοῦ ἐπ' ὀνόματι τοῦ συγχωριανοῦ τῶν Χρήστου Α. Πίλλα, καθότι εἶναι νόμος ἀδύνατος ἡ πραγματοποίησις τῶν ἐν τῇ αἰτήσῃ ταύτῃ ἀναφερομένων. Μεθ' ὃ ἐλύθη ἡ συνεδρία.

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 17ῃ Νοεμβρίου 1911

Ὁ Πρόεδρος Τ.Τ.

Ὁ Γραμματεὺς Τ.Τ.

Τὰ μέλη ὑπογραφαὶ (2) Δόνοζ, Πισπιρῆς

Συνεδρία τῆς 24ης Νοεμβρίου 1911

Ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῆς Α. Σεβασμιότητος τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Κυρίου Κυρίου Γερβασίου συνήλθον σήμερον τὴν 24ην Νοεμβρίου 1911 εἰς τακτικὴν συνεδρίαν τὰ μέλη τῆς Ἑνιαίας Δημογεροντίας συγκαίμενα ἐκ τῶν Κυρίων Κ. Δόνον, Ἰ. Πισπιρῆ καὶ Κ. Μαζουδῆμα τὴν νόμιμον ἀπαρτίαν ἀποτελοῦντα παρόντος καὶ τοῦ Γραμματέως αὐτῆς Α. Λιάσκου καὶ συνδισκέρθησαν ἐπὶ τῶν ἐν τῷ πίνακι ὑποθέσεων ὡς ἔπεται.

465. ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΚΑΚΟΡΑΨΙΣΤΗΣ & ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑ ΕΥΘΥΜΙΟΥ ΖΑΡΚΑΔΑ

Ἀνεγνώσθη ἡ ὑπὸ χρονολ. 23ης τρέχοντος αἰτήσεις τῆς ἐκ τοῦ χωρίου Κακοραψίστης Παρασκευῆς χήρας Εὐθυμίου Ζαρκάδα ἐκ Κακοραψίστης διὰ τῆς ὁποίας ἐκτίθησιν ὅτι ὁ ἀποθανὼν σύζυγός τῆς Εὐθύμιος Ζαρκάδας διὰ διαθήκης αὐτοῦ κατέλειπεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἰον Κακοραψίστης εἰκοσάφραγμα ἑκατὸν πεντήκοντα (ἀρ. 150) ἀτὰρ κατέθηκεν εἰς τὴν Ἱ. Μητρόπολιν ὅπως κατατεθῶσι παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ τῆς Ἑλλάδος εἰς διαρκὴ κατάθεσιν ἐπ' ὀνόματι τῆς σχολῆς ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως ἡ ἐκάστοτε ἐφοροεπίτροποι εἰσπράττωσι τοὺς τόκους καὶ δαπανῶσι τούτους ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τῆς Σχολῆς. Ἡ Δημογεροντία ἐνέκρινεν τὰ ἑξῆς: 1) Τὰ ἐν λόγῳ ἑκατὸν πεντήκοντα (ἀρ. 150) ναπολεόνια προσεχόμενα ἐκ κληροδοτήματος τοῦ ἐν λόγῳ Εὐθυμίου Ζαρκάδα κατατεθῶσιν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος εἰς διαρκὴ κατάθεσιν ἐπ' ὀνόματι τῆς ἐκκλησίας τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τῆς Κοινότητος Κακοραψίστης ὑπὸ τὸν ὄρον ἵνα οἱ ἐτήσιοι τόκοι τοῦ ποσοῦ τούτου εἰσπράττενται παρὰ τῶν ἐκάστοτε κανονικῶν ἐφοροεπιτρόπων τῆς Κοινότητος Κακοραψίστης καὶ δαπανῶνται διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν εὐαγῶν καθιδρυμάτων

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 431.

τῆς Κοινότητος ταύτης¹⁷⁸. 2) ἀνακηρύσσει μέγαν εὐεργέτην τῆς Κοινότητος ταύτης τὸν ἐν λόγῳ Εὐθύμιον Ζαρχάδαν καὶ 3) νὰ τελεῖται ἐτησίως κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ μεγαλομάρτυρος Εὐθυμίου ἐν τῇ Κοινότητι ταύτῃ μνημόσυνον ὑπὲρ ψυχικῆς ἀναπαύσεως τοῦ εὐεργέτου τούτου.

466. ΕΚΛΟΓΙΚΟΝ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΚΑΚΟΡΑΨΙΣΤΗΣ

Ἐνεκρίθη ἡ ἐπικύρωσις τοῦ ὑπὸ χρονολ. 9ης. 9)βρίου 1911 ἐκλογικοῦ τῆς Κοινότητος Κακοραψίστης δι' οὗ ἐκλέγονται ἐφοροεπίτροποι οἱ Αἰδ. πατᾶ Γεώργιος, Γεώργιος Κωτούλας, Ἰωάννης Πατακώστας καὶ Γιάννης Χρήστου.

467. Ι. ΜΟΝΗ ΠΑΤΕΡΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΛΙΘΙΝΟΥ ΚΑΙ ΚΟΤΡΟΥΛΑΔΩΝ

1) Ἀνεγνώσθη ἡ ὑπὸ χρον. 23 τρέχοντος αἰτησις τῶν ἐκ Λιθίνου καὶ Κοτρουλᾶδων πακτωτῶν τῷ νγαῖῶν τῆς Ἱ. Μονῆς Πατέρων καὶ τοῦ τοποτηρητοῦ αὐτῆς Αἰδ. πατᾶ - Ἠλία δι' ἧς ἐκθέτουσιν ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Κοινότητος Λιθίνου παραβαίνοντες τὸ σενέτ - σμπεῖκ χθὲς ἐκαλλιέργησαν τὸ μέρος «χαλίκια», πράγμα τὸ ὁποῖον βλάπτει τὴν βοσκήν τῶν ζῶων ἅτινα εὐρίσκονται εἰς τὸν κισλᾶν ἢ λειβάδιον καὶ συνεπῶς βλάπτονται καὶ τὰ συμφέροντα τῆς Μονῆς καθότι οἱ ἐνοικιασταὶ τοῦ κισλᾶ καὶ λειβαδίου διεμαρτυρήθησαν. 2) Ἀνεγνώσθη ἡ ὑπὸ χρονολ. 22 τρέχοντος ἀπάντησις τοῦ τοποτηρητοῦ τῆς Μονῆς πατρὸς Αἰδ. πατᾶ Ἠλία εἰς τὴν ἀπὸ 10ης ἰδίου διαταγὴν τῆς Ἱ. Μητροπόλεως πρὸς εἰσπραξίν τοῦ γεωμόρου παρὰ τῶν κατοίκων λιθίνου καὶ Κοτρουλᾶδων καὶ ἐκτίθησιν ὅτι ἡ μὲν Κοινότης Κοτρουλᾶδων τῷ ἀπήντησεν ὅτι τὸ εἰς αὐτὴν ἀνήκον γεώμορον ἔδωκεν εἰς τοὺς πακτωτάς Ἱ. Ζωτον καὶ Σάββαν Παππᾶν οἵτινες δὲ τὸ ἔδωκαν εἰς αὐτὸν μὲ τὴν ἰδέαν ὡς πληροφοροεῖται ἢ νὰ τὸ πληρώσωσιν ἢ νὰ τὸ δώσουν ξεσπιρισμένον πρὸς 60 % ἢ δὲ Κοινότης Λιθίνου τῷ εἶπεν ὅτι τὸ ἐπώλησεν εἰς τὸν Περικλῆν Θ. Μπιτζόπουλον καὶ ὅτι χρήματα χρεώσεται εἶναι πρόθυμος νὰ πληρώσῃ εἰς τὴν Ἱ. Μητροπόλιν νὰ διαταχθῇ δὲ καὶ ἡ Κοινότης Κοτρουλᾶδων νὰ δώσῃ εἰς αὐτὴν τὸ ὀφειλόμενον γεώμορον ἄλλως θὰ ζητήσῃ τὸ διπλοῦν καὶ ὅτι δὲν εἰσέχουσιν αἱ δύο Κοινότητες τὰς συμβουλὰς του ὅπως παύσωσι τὰς μεταξὺ των ἔριδας καὶ διαφοράς. Ἡ Δημογεροντία ἐνέκρινεν ὅπως μεταβῶσιν ἐπὶ τόπον τὸ προσεχὲς Σάββατον ὁ τοποτηρητὴς τῆς Προτοσυγκελλίας Οἰκονόμος Ἰωάννης καὶ ὁ Γραμματεὺς Δ. Λιάσχος ἵνα ἐξετάσωσι τὸ ζήτημα καὶ πληροφορηθῶσι τὴν Δημογεροντίαν¹⁷⁹ περὶ τῶν καθέκαστα συνάμα δὲ φροντίσωσι νὰ εἰσπράξωσι τὰ γεώμορα καὶ συστήσωσιν εἰς τοὺς κατοίκους ἀμφοτέρων τῶν Κοινοτήτων ν' ἀσυμμορφωθῶσι μὲ τὰς ἀποφάσεις καὶ διαταγὰς τῆς Δημογεροντίας.

178. Τὸ κεφάλαιο τοῦ κάθε κληροδοτήματος ἔμενε κεφάλαιο. Οἱ Τόχοι μόνο δίνονταν γιὰ τὶς διαφορὰς ἀνάγκες. Τὰ ποσὰ αὐτὰ τὰ κανόνιζε ὡς πρὸς τὴν κατάθεσιν (διαρκὴ ἢ μὴ) ὡς πρὸς τὴ διαχείρισιν κτλ. ἡ ἐνιαυτὰ δημογεροντία ὕστερα ἀπὸ ἔλεγχον ποὺ ἔκανε διορισμένο ἀπ' αὐτὴ πρόσωπον, ποὺ ἦταν δυνατό καὶ νὰ ἀποτελεῖ ἀζόμα καὶ μέλος τῆς.

179. Σὲ διαφορὰς ἀνάμεσα σὲ Μοναστήρια καὶ σὲ χωριά, ἡ Δημογεροντία γιὰ νὰ ἔχει προσωπικὴ γνώμη διάριζε κατὰ βούλησίν της, πρόσωπα, ποὺ πῆγαιναν ἐπὶ τόπον γιὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ θέματος. Τὰ πρόσωπα αὐτὰ μετὰ τὴν μετάβασίν τους ἐπὶ τόπον ἔγραφαν τὶς ἐντυπώσεις του σὲ λεπτομερὴ ἔκθεσιν ποὺ ἀποτελοῦσε τὴν βάση τῆς ὁριστικῆς ἀποφάσεώς της.

468. ΠΑΣΧΑΛΕΙΑ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑΤΑ¹⁸⁰

Ἀνεγνώσθη τηλεγράφημα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἀγγέλλοντος ὅτι τὸ συμβούλιον κατέρριψε τὴν ἀπόφασιν τῆς Μητροπόλεως περὶ ἐκλογῆς τριῶν ἐπιτρόπων Πασχάλειον κληροδοτήματος ἐλλείψει ἀπαρτίας κατὰ τὴν ἐκλογὴν.

496. ΜΕΝΑΧΕΜ Σ. ΜΩΥΣΗΣ ΚΑΙ ΠΑΣΧΑΛΕΙΑ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑΤΑ

Ἐνεκρίθη ὅπως εἰς τὸν ἐνταῦθα ἔμπορον Μενάχემ Μωϋσῇ καταβληθῶσιν ἐκ τῶν παρὰ τῇ Τραπεζῇ Ἀθηνῶν χρημάτων τῶν Πασχάλειων κληροδοτημάτων ἄνευ τόκου αἱ δέκα (ἀρ. 10) λίραι ὀθωμανικαὶ ἃς ἔχει λαμβάνειν ἐκ τοῦ προικοδοτήματος τῆς ἐκ Κατεσόβου Ἀνδρομάχης Κ. Βασιζώκα, ὅπερ ἐπλήρωσεν εἰς τὴν δικαιοῦχον ὡς καταφαίνεται ἐκ τοῦ σχετικοῦ προικοδοτηρίου ἐγγράφου¹⁸¹ ὅπερ ἐπισυνάπτει εἰς τὴν ὑπὸ χρονολ. 17ης 8)βρίου 1911 καὶ ἀρ. πρωτ. 516 αἰτησίν του.

470. Ι. ΜΟΝΑΙ ΔΟΥΡΟΥΤΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΤΕΡΑΣ

Ἐνεκρίθη ὅπως πωληθῇ τὸ ἐν ἐκ τῶν δύο ζώων¹⁸² τῶν Ἰ. Μονῶν Δουρούτης καὶ Περιστερᾶς ὡς ἄχρηστον καὶ πρὸς ἀποφυγὴν τῶν δαπανῶν διὰ τὴν τροφὴν του.

471. Δ. ΦΡΑΓΚΟΥΛΗΣ ΕΚ ΣΚΑΜΝΕΛΙΟΥ

Ἀνεγνώσθη ἡ ὑπὸ χρονολ. σημερινὴν καὶ ἀρ. πρωτ. 1132 αἰτησίς τοῦ κ. Νέστορος Γεωργίτου πληρεξουσίου τοῦ ἐκ Σκαμνελίου Δ. Φραγκούλη δι' ἧς ἐξαιτεῖται ὅπως ἀρθῇ τὸ ἐπιβληθὲν εἰς τὸν ρηθέντα Δ. Φραγκούλην κώλυμα τῆς χρήσεως τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων καθότι ἀπεδείχθη δικαστικῶς ἐνώπιον τοῦ Μ. Ε. Δικαστηρίου ὅτι οὐδὲν ὀφείλει οὗτος εἰς τὸ κληροδόστημα Κατεσόβου. Ἡ Δημογεροντία λαβοῦσα γνώσιν τῆς ὑπὸ χρονολ. 7ης 8)βρίου ἐν. ἔτους τοῦ Μ. Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαστηρίου ἀποφάσεως, δι' ἧς ὁ ἐν λόγῳ Δημ. Φραγκούλης ἐκ Σκαμνελίου κηρύσσεται ὡς μὴ ὀφείλων εἰς τὸ Πασχάλειον κληροδόστημα Κατεσόβου.

180. Τὸ πρακτικὸ αὐτὸ δὲν ἀφορᾷ τὸ πρακτικὸ 454 ἀλλὰ προγενέστερον. Στὶς παρακάτω ἀποφάσεως θὰ δοῦμε πὺς ἐπικυρώθηκε ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο.

181. Ἐδῶ φαίνεται καθαρὰ ἡ ἰσχὺς τοῦ προικοδοτηρίου ποὺ συντάσσονταν πάντα σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις. Θὰ παραθέσουμε ἐδῶ ἓνα προικοδοτήριον τῆς ἐπαρχίας Ζαγορίου.

«Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὸ παρὼν σινηκείσιον διαλαβάνη ὅτι ἐγὼ ἡ γιόργενα τῆς Σβόλενας ἀπὸ χωρῆον Κορκοῦλι δίδω τὴν θυγατέρα μου ἀγγελικὴν ὡς νόμιμον γινέκιον τοῦ στεφανῆ υἱοῦ τοῦ ζώστα ζούτρα πρότων τῆς δυνὸς τὴν καὶ δεῦτερον τὸ μερῆδῶν τῆς ἡσπρά 12.000 πλ.» (ΗΠ. ΕΣΤΙΑ 1952 Νοέμβριος Κώστα Λαζαρίδης «ΟΙ ΠΡΟΙΚΟΔΟΣΙΕΣ ΣΤΟ ΖΑΓΟΡΙ» (σελὶς 689). Ἀλλὰ μᾶς εἶναι γνωστὸ πὺς ἡ ἀπόφασις γιὰ τὴν προικοδότηση ἀπόρου κορασίδας γίνονταν ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴ τοῦ κληροδοτήματος. Φαίνεται πὺς, ἀπὸ ὅσα μᾶς λέει ἡ ἀπόφασις αὐτή, τὰ χρήματα μποροῦσε νὰ τὰ δώσει καὶ τρίτος μὲ εἰδικὸ προικοδοτήριον. Ἐπεξεργαστήκαμε 480 πρακτικὰ καὶ εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ βρίσκουμε αὐτὴ τὴν περίπτωσι. Ἡ ἐγκρίσις τῆς Δημογεροντίας γιὰ τὴν καταβολὴ τοῦ ποσοῦ στὸν τρίτο πιθανολογεῖ πολὺ τὴν γνώμη μας.

182' Γιὰ τὴν πώλησις καθὲ ἀντικειμένου κυριότητος τῶν Μονῶν ἀρμόδια ἦταν ἡ ἐνιαία Δημογεροντία. Ἀξιοπεριέργειας εἶναι τὸ γεγονὸς ποὺ βγαίνει στὸ σφαιρὶ ἓνα ζῶο ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ προσφέρει τίποτε. Τὰ χρόνια ἐκεῖνα, ἂν δὲν προσφαίρις δὲν παίρνεις, Ἡ ἀπόφασις ἔχει σημασίαν ἄσχετα ἂν πρόκειται γιὰ ζῶο.

αἶρει τὴν ἀπόφασιν αὐτῆς δι' ἧς τῷ ἀφῆρεσε τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι συνεπῶς ὁ ρηθεὶς ἐπανακτᾷ ἥδη τὰ ἐκλογικά του δικαιώματα¹⁸³.

472. ΤΑΚΡΙΡΙΟΝ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Συνελεύει τῆς ὑπὸ χρονολ. 15ης τρέχοντος ἀπαντήσεως τῷ Βαλῇ Ἰωαννίνων εἰς τὸ ὑπὸ χρονολ. 9ης ἰδίου τακριρίου τῆς Α. Σεβασμιότητος περὶ τῶν 5300 γροσίων ποσοῦ ὅπερ κατὰ τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας ἀνελόγησεν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ Σχολεῖα τοῦ Καζᾶ - Ἰωαννίνων. ἔνεκρίθη ὅπως ζητηθῇ καὶ ληφθῇ τὸ ποσὸν τοῦτο τῶν 5.300 γροσίων παρὰ τοῦ ἐνταῦθα διευθυντοῦ τῆς παιδείας (μεαρίφ - μουνδύρη) ἐπὶ ἀποδείξει τῆς Α. Σεβασμιότητος διὰ τὰ περαιτέρω.

473. ΜΥΛΟΣ ΔΟΥΡΑΧΑΝΗΣ

Ἀπερρίφθη ἡ ὑπὸ χρονολ. 19ης τρέχοντος αἰτήσις τοῦ Α. Λιούτα καὶ Βαγγέλη Λιούτα πλειοδοτῶν τοῦ εἰς Μπαλτοῦμα, μύλου τῆς Μονῆς Δουραχάνης, καθότι πλέον ἐνοικιάσθη οὗτος εἰς τὸν ἐκ Γοτίστης Ἀπόστολον Πάχαλον ἀντὶ 14 λιρῶν, ἥτοι ὅσον καὶ οἱ ἀνωτέρω προσέφερον. προτιμηθέντα ὡς πρώην καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη χρηματίσαντα ἐνοικιαστὴν τοῦ μύλου τούτου.

474. ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΜΑΚΡΥΝΟΥ

Ἀπερρίφθη ἡ ὑπὸ χρονολογίαν 8ης Αὐγούστου 1911 αἰτήσις τοῦ ἐκ Μακρύνου Γεωργίου Μαργαρίτη, δι' ἧς ἐξαιτεῖται ὅπως ἀκυρωθῇ ἡ ἐκλογὴ ἐφοροεπιτροπείας τῆς Κοινότητος τοῦ Μακρύνου ὡς γενομένης παρανόμως καὶ παρὰ τὸν κανονισμόν, καθότι ἡ αἰτήσις αὕτη ὑπεβλήθη μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ ἐκλογικοῦ Μακρύνου καὶ ὁ κατ' αὐτοῦ ἐνιστάμενος εἶναι μόνον εἰς¹⁸⁴.

475. ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΤΣΕΡΝΕΣΙΟΥ

Συνελεύει αἰτήσεως τοῦ Μουχτάρη Τσερνεσίου ὑπὸ χρονολ. 15ης τρέχοντος ἔνεκρίθη ὅπως συστηθῶσιν εἰς τὴν Κοινότητα ταύτην τὰ δέοντα ἥτοι οἱ μὲν ἐφορο-

183. Ἡ ἀπόφασις αὕτη εἶναι ἐφαρμογὴ τοῦ ἄρθρου 7 παράγραφος Α' τοῦ ἐπαρχιακοῦ κανονισμοῦ ποὺ γράφει «Ἀποκλείονται τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι οἱ ὑπὸ δικαστικὴν ἀπαγόρευσιν. Ἡ Δημογεροντία αἶρει τὴν ἀπόφασί της, ὅταν ἀποδείχθῃ ὅτι ὁ κατηγορούμενος, κατὰ συνέλπειν προσθέτετε ἀπὸ μόνῃ της ἡ φράσις «μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῶν».

184. Σὲ κανένα ἄρθρο τοῦ κανονισμοῦ τόσο τῆς πόλεως ὅσο καὶ τῆς ἐπαρχίας, δὲν διαγράφεται ὁ τρόπος ἐνστάσεως περὶ τῆς ἐκλογῆς πρωτοῦ ἀπὸ τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ Ἐκλογικοῦ. Κατὰ συνέλπειν τὸ ἐμπρόθεσμο ἢ ἐκπρόθεσμο δὲν μπορεῖ νὰ ἐξετασθῇ. Ἀκύρωσις τῆς ἐκλογῆς χωρεῖ στὴν περίπτωσιν ποὺ ὁ ἐκλεχθεὶς ἐφοροεπίτροπος δὲν ἔχει τὰ προσόντα ποὺ προβλέπονται ἀπὸ τὸν κανονισμό. Αἴτησις ἀκυρώσεως μὲ τέτοιαι αἰτιολογία γίνεται δεκτὴ καὶ ἂν κατατεθεῖ ἐκπρόθεσμα. Σὲ ἄλλα πρακτικὰ θὰ μᾶς παρουσιαστοῦν τέτοιαι περιπτώσεις. Ἡ ἔνστασις ἐνὸς μόνο ἀτόμου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀνατρέφει ἐπικύρωσιν ἐκλογῆς. Ἐν τοιούτοις καὶ αὐτὸ εἶναι δυνατό. Στὴν ἀπόφασιν ποὺ σχολιάζουμε φαίνεται πῶς οἱ λόγοι τῶν ἐπισταμένων κατὰ τῆς ἐκλογῆς δὲν ἦσαν σύμφωνοι μὲ τὴς διατάξεις τοῦ κανονισμοῦ.

επίτροποι ἐπιτελῶσιν ἀόκνως τὰ καθήκοντά των ἡ δὲ Κοινότης φροντίσῃ δι' ἐφημέριον. Μεθ' ὃ ἐλύθη ἡ Συνεδρία.

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 24ῃ Νοεμβρίου 1911

Ὁ Πρόεδρος Τ.Τ.

Ὁ γραμματεὺς Τ.Τ.

Τὰ μέλη ὑπογραφαὶ 2 Λόγος. Πισπιρῆς

Συνεδρία τῆς 2ας Δεκεμβρίου 1911

ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῆς Αὐτοῦ Σεβασμιότητος τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Κυρίου Κυρίου Γερβασίου συνήλθον σήμερον τὴν 2αν Δεκεμβρίου 1911 εἰς τακτικὴν συνεδρίαν τὰ μέλη τῆς ἐνιαίας Δημογεροντίας συγκείμενα ἐκ τῶν Κυρίων Κ. Λόνου, Ἰ. Πισπιρῆ, καὶ Κ. Μακρυδῆμα τὴν νόμιμον ἀπαρτίαν ἀποτελοῦντα παρόντος καὶ τοῦ Γραμματέως αὐτῆς κ. Δ. Λιάσκου καὶ συνδεδεσκέφθησαν ἐπὶ τὴν ἐν τῷ πινακίῳ ὑποθέσεων ὡς ἔπεται:

476. ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ ΕΠΙ ΤΩ ΘΑΝΑΤΩ Ν. ΚΙΓΚΟΥ¹⁸⁵

Ἡ ἀντιπροσωπεία πόλεως καὶ ἐπαρχίας διεβίβασεν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Νικολάου Κίγκου, ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐφορεύσαντος ἐπὶ τῶν κοινῶν τῆς πόλεως, συλλυπητήριον τηλεγράφημα εἰς τὸν ἐν Κων. πόλει υἱόν του κ. Δ. Κίγκου Βουλευτὴν¹⁸⁶, ὅστις διὰ τηλεγραφήματός του εὐχαριστεῖ τὴν ἀντιπροσωπείαν ἐπὶ τῇ ἐκδηλωθείσῃ αὐτῇ τιμῇ εἰς τὸν ἀποθανόντα πατέρα του.

477. Α. ΜΠΑΛΤΟΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΙ ΧΑΝΙΟΝ ΜΟΝΗΣ ΔΟΥΡΟΥΤΗΣ ΩΣ ΚΑΙ ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΦΩΤΙΟΥ ΒΑΣΙΛΗ ΕΚ ΡΑΨΙΣΤΗΣ

Ἐνεκρίθη ὅπως ἐνοικιασθῇ εἰς τὸν ἐκ Ραψίστης Α. Μπαλτογιάννην τὸ παρ' αὐτοῦ ἤδη κατεχόμενον Χάνιον τῆς Ἱ. Μονῆς Δουρούτης ἐν Ραψίστῃ δι' ἐν ἔτος ἀρχόμενον ἀπὸ 23ης Ἀπριλίου ἐν ἔτους καὶ λήγον τὴν 23ην Ἀπριλίου τοῦ 1912 (δώδεκα) ἀντὶ μισθώματος ἐκ λιρῶν Ὄθωμ. τριάκοντα καὶ μιᾶς (ἀρ. 31) ὁμοῦ μετὰ τοῦ παρακειμένου μετ' ὃ χάνιον τοῦτο λειβάδιον ἥτοι τοῦ χοῦτου καὶ τῆς καλοκαιρινῆς καὶ χειμερινῆς βοσκῆς του' νὰ συνταχθῶσι δὲ τὰ σχετικὰ συμβόλαια. Συναμα ἐνεκρίθη ὅπως ὠρισμένως προσκληθῇ διὰ τὴν προσεχῆ συνεδρίαν, ὡς καὶ πρότερον διετάχθη οὗτος ὁ υἱὸς τοῦ Φώτου Βασίλη ἐκ Ραψίστης, ὅστις κατέχει ἄνευ

185. Ὁ Νίκος Κίγκας ἦταν ἡγετικὸ στέλεχος τῆς Βλιώρας, τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος ποὺ γιὰ χρόνια εἶχε προσφάσει τὴν ἐπηρεσίαν του στὰ κοινὰ τῆς πόλεως. Γιὰ τὸ θάνατό του ὑπάρχει στὰ πρακτικὰ τῆς ἀντιπροσωπείας πόλεως καὶ ἐπαρχίας ψήφισμα. Σ' αὐτὸ τὸ ψήφισμα ἡ ἀντιπροσωπεία πόλεως καὶ ἐπαρχίας ψηφίζει νὰ ἐκφραστοῦν τὰ συλλυπητήριά της στὴν οἰκογένεια Κίγκου.

186. Ὁ Δημήτριος Κίγκος ἦταν γιὸς τοῦ Νικολάου Κίγκου καὶ εἶχε ἐκλεγεί βουλευτὴς τοῦ Τουρκοῦ Κοινοβουλίου, στὸ Βιλαέτι τῶν Ἰωαννίνων στὴν ἐκλογὴ τοῦ 1908 μαζὶ μετὰ τὸν Σούρα, παρὰ τὴν ἀντιδράσει τῆς Ἀγ. Δυν. (Κομιτάτο). Τὴν ἐκλογὴν τοὺν τὴν πέτυχε ὁ τότε Μητροπολίτης Βελᾶς καὶ Κονίστης Σπυρίδων Βλάχος. Ἐχοντας συμφέροντα ὁ Σπυρίδων μετὰ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Σουρά, ποὺ σ' αὐτὸν ὀφείλει τὴν ἀνοδό του σὲ Ἀρχιερέα, ματαίωσε τὰ σχέδια τοῦ Κομιτάτου, ἀφοῦ διέταξε μόνος του νὰ γίνουν ἐκλογὲς στὴν ἐκκλησιαστικὴ περιφέρειά του. Ἡ ΦΩΝΗ τῆς Ἡπείρου, ποὺ ἐκδίδονταν τότε στὴν Ἀθῆνα χαρακτηρίζει τὴν ἐνέργειαν τοῦ Σπυρίδωνα «πραξικόπημα» καὶ «συναλλαγὴ Ρουσφετολογικῇ» (ΑΛ. ΛΕΙΒΑΔΕΩΣ Οἱ ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΤΘΕΡΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ σ. 88, 89, 90, 91).

συμβολαίου το ἐν Ραψίστα χάνιον τῆς Μονῆς Περιστερᾶς, ἵνα διακανονισθῇ τὸ ζήτημα τῆς ἐνοικιάσεως τοῦ χανίου τούτου

478. ΕΦΟΡΟΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑ ΑΝΩ ΣΟΥΔΕΝΩΝ ΠΕΡΙ ΔΑΝΕΙΟΥ ΩΣ ΚΑΙ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΑΥΤΗΣ

Ἀνεγνώσθη ἡ ὑπὸ χρονολ. 30ης Νοεμβρίου ἐν ἔτους καὶ ἀριθ. πρωτ. 1158 αἰτησις τῶν ἐφοροεπιτρόπων Ἄνω Σουδενῶν Ν. Λαμπροῖδου, Π. Λόνου καὶ Γ. Γκολέτση διὰ τῆς ὁποίας ἐξαιτοῦνται νὰ τοῖς χορηγηθῇ ἡ ἄδεια νὰ συνάψωσι δάνειον ἐκ λιρῶν Ὀθωμανικῶν ἑκατὸν πέντε (ἀρ. 105) διὰ νὰ πληρώσωσι τοὺς δεδουλευμένους μισθοὺς τῶν διδασκάλων ὡς καὶ τὸ πρὸς τὸν ἱατρὸν Ἰ. Τζόβαν ὑπόλοιπον χρεὸς τῆς Κοινότητος ἐκ λιρῶν 33, καθότι ὁ ἱατρὸς οὗτος ἐπέβαλε κατάσχεσιν εἰς τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῶν τόκων τῶν κληροδοτημάτων τῆς Κοινότητός των διὰ τὸ λαβεῖν του. Ἡ Δημογεροντία ἐνέκρινε τὴν αἴτησιν ταύτην καὶ χορηγεῖ τοῖς Ρηθείσιν ἐφοροεπιτρόποις Ἄνω Σουδενῶν τὴν ἄδειαν νὰ συνάψωσιν δάνειον ἐκ 105 λιρῶν διὰ τὰς διαφόρους ἀνάγκας τῆς ἐφοροεπιτροπείας ὡς καὶ τὴν πληρωμὴν τῶν διαφορῶν χρεῶν τῆς Κοινότητος πρὸς τρίτους¹⁸⁷. Τέλος ἡ Δημογεροντία ἐνέκρινε τὸν παρὰ τῶν ἐφοροεπιτρόπων τούτων ὑποβληθὲντα ἀπολογισμὸν τῆς χρήσεώς των ἀπὸ 1ης 7/6ρίου 1910 μέχρι 31 Αὐγούστου 1911 καθ' ὃν τὰ ἔξοδα ἀνέρχονται εἰς γρόσια 36337 25/40 τὰ ἔσοδα δὲ εἰς γρόσια 37799 29/40 ἄρα κλειὸν μὲ περίσσευμα ἐκ γροσίων 1457 6/40¹⁸⁸. Ἐπίσης ἐπεκυρώθη καὶ ὁ προϋπολογισμὸς αὐτῆς τοῦ ἔτους 1911 - 1912 καθ' ὃν τὰ μὲν διάφορα ἔσοδα ἀνέρχονται εἰς γρόσια 33457 6/40 τὰ ἔξοδα δὲ εἰς γρόσια 33455¹⁸⁹.

479. ΛΟΥΛΕΙΟΝ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑ ΕΠΙ ΤΟΥ ΙΑΤΡΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΣΑΝΟΧΩΡΙΩΝ

Συμφώνως τῇ σχετιζῇ ἀποφάσει τῆς Δημογεροντίας, δι' ἧς παρεπέμφθη εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ Λουλείου κληροδοτήματος ἵνα ἀπαντήσῃ ἐπ' αὐτῆς ἡ ὑπὸ χρον. 10 Νοεμβρίου 1911 καὶ ἀρ. πρωτ. 1097 αἰτησις τοῦ ἱατροῦ Β. Γαροφῆ ἑνισταμένου κατὰ τοῦ διορισμοῦ ὡς ἱατροῦ τῶν Κατσαναχωρίων τοῦ Παν. Βλάχου παρὰ

187. Ἡ ἀπόφασις αὐτὴ εἶναι ἐφαρμογὴ τοῦ ἀρθροῦ 18 τοῦ ἐπαρχιακοῦ Κανονισμοῦ, ποὺ ἀπαγορεύει στὴν Ταμία τῆς ἐφοροεπιτροπείας νὰ δανεῖζεται χρήματα χωρὶς τὴν ἄδειαν τῆς Δημογεροντίας. Σχετικὰ τὸ ἀρθρο 18 γράφει στὴν πρώτη παράγραφό του «Ἀπαγορεύεται τῇ ταμίᾳ 1) νὰ δανεῖζεται χρήματα ἄνευ γνώσεως τῆς ἐφοροεπιτροπείας καὶ ἀδείας τῆς Δημογεροντίας ἄλλως πᾶν δάνειον βαρύνει ἀτομικῶς τοὺς ὑπογράφοντας» οἱ παραβάτες τῆς διατάξεως αὐτῆς «παύονται παρὰ τῆς διοικητικῆς δημογεροντίας καὶ ἀντικαθίστανται διὰ τῶν ἐπιλαχόντων. Τὰ δάνεια αὐτὰ ποσοῦσαν νὰ τὰ κάνουν οἱ ἐφοροεπίτροποι ἀπὸ ἰδιοτὲς.

188. Ὁ ἀπολογισμὸς τῶν ἐφοροεπιτρόπων ὑποβάλλεται ὑποχρεωτικὰ κάθε χρόνον στὴν Δημογεροντία γιὰ ἔλεγχον καὶ ἐπικύρωσιν, κατὰ ἐφαρμογὴν τοῦ ἀρθροῦ 17 τοῦ ἐπαρχιακοῦ κανονισμοῦ ποὺ γράφει «Τὸ ταμεῖον καθ' ἑκαστον ἔτος ἐλέγχεται καὶ ἐπιθεωρεῖται ὑπὸ τῶν ἐφοροεπιτρόπων καὶ τὸ πόρισμα (ἀπολογισμὸς) τῆς ἐπιθεωρήσεως καὶ ἐξελέγξεως εἰς διπλοὺν ὑποβάλλεται ἀνελλιπῶς εἰς τὴν Δημογεροντίαν».

189. Ἡ ἐπικύρωσις τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐφοροεπιτροπείας ἀπὸ τὴν ἐνιαία Δημογεροντία ἔχει μεγάλη σημασία ἀφοῦ οἱ ἐφοροεπίτροποι μὲ βάση αὐτὸν ἐνεργοῦν τὴν διαχείρισιν. Τὸ ἀρθρο 18 παρ. 2 τοῦ ἐπαρχιακοῦ κανονισμοῦ τοῦ 1909 γράφει «Ἀπαγορεύεται τῇ ταμίᾳ νὰ δίδῃ οἰκονομικὰ ποσὸν μὴ προβλεπόμενον ὑπὸ τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ ἄνευ τῆς ἀπαιτημένης ἀποδείξεως τοῦ λαμβάνοντος». Οἱ παραβάτες τῆς παραγράφου 2 τοῦ ἀρθροῦ 18 ἔχουν τίς αὐτὲς συνέπειες μὲ τοὺς παραβάτες τοῦ ἀρθροῦ 18 παρ. 1.

τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Λουλείου κληροδοτήματος. ἡ ἐν λόγῳ ἐπιτροπὴ ὑπέβαλε τὴν ὑπὸ χρονολ. 28 Νοεμβρίου 1911 ἀπάντησιν αὐτῆς διὰ τῆς ὁποίας διὰ μακρῶν ἐκτίθησιν ὅτι οὐδόλως δικαιούται νὰ παραπονήται ὁ ἐν λόγῳ ἱατρός κ. Β. Γαρούφης κατὰ τοῦ διορισμοῦ ὡς ἱατροῦ τοῦ κ. Π. Βλάχου καθότι χρηματίσας ὡς ἱατρός τῶν Κατσανοχωρίων, παρητήθη μόνος του τῆς θέσεως ταύτης καὶ δὲν ἠθέλησεν πλέον νὰ ἀναδιορισθῇ καθότι ἔχει ζητηθῇ αὔξησιν τοῦ μισθοῦ εἰς 120 λίρας ὀθωμανικὰς καθ' ὅτι ὁ διορισμὸς τοῦ κ. Π. Βλάχου φέροντος καὶ τὴν Κυβερνητικὴν ἄδειαν καὶ ἐνσυνειδήτως ἐπιτελέσας τὸ καθήκον του καθ' ὃν χρόνον εἰργάσθη ὡς ἱατρός εἰς τὰ Κατσανοχώρια, ἐγένετο νομίμως καὶ δὲν δικαιούται νὰ ἔχει κανέν παραπόνον ὁ Β. Γαρούφης. Ἡ Δημογεροντία θεωρήσασα ὡς ἐπαρκὴ τὴν ἀπάντησιν ταύτην τῶν ἐπιτροπῶν τοῦ Λουλείου κληροδοτήματος ἀτέρρριψε τὴν ἐν λόγῳ αἴτησιν τοῦ ἱατροῦ Β. Γαρούφης καὶ ἐγκρίνει τὸν γενόμενον διορισμὸν τοῦ κ. Π. Βλάχου ὡς ἱατροῦ τῶν Κατσανοχωρίων διὰ τρία ἔτη ἀπὸ 7ης Δεκεμβρίου 1911, μέχρι 7ης Δεκεμβρίου 1914 ἀντὶ μισθοῦ ἑτησίως ἐκ λιρῶν Ὁθωμ. ὀγδοήκοντα (ἀρ. 80)¹⁹⁰.

480. I. ΜΟΝΗ ΠΑΤΕΡΩΝ & ΠΑΚΤΩΣΙΣ ΤΩΝ ΓΑΙΩΝ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΑΥΤΗΣ¹⁹¹

Ἀνεγνώσθη ἡ ὑπὸ χρον. 30ης 9/6ρίου 1911 ἔκθεσις τῶν εἰσγηγῶν Αἰδ. Οἰκονόμου Ἰωάννου καὶ τοῦ Γραμματέως Α. Λιάσκου, οἵτινες κατ' ἀπόφασιν τῆς Δημογεροντίας ἔχουσι μεταβῆ εἰς τὴν Ἱ. Μονὴν Πατέρων διὰ τὸν διακανονισμὸν τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῆς Κοινότητος Λιθίνου καὶ τῶν ἐκ τῆς Κοινότητος ταύτης Στ. Θεμελῆ καὶ Κ. Μωραΐτη πακτωτῶν τῶν γαιῶν τῆς Μονῆς Πατέρων ὡς καὶ τῆς διαφορᾶς ἣτις ἀνεπτύχθη μεταξὺ τοῦ ὑπενοικιοστοῦ τῶν βοσκησίων τῶν Μονῆς ταύτης λόγῳ τῆς καλλιεργείας παρὰ κατοίκων Λιθίνου μέρος τῶν βοσκησίων τούτων τόπων διὰ τῆς ἐκθέσεως ταύτης δηλῶσιν ὅτι δέον ἢ Δημογεροντία νὰ ὑποχρεώσῃ τοὺς ἐν λόγῳ πακτωτὰς νὰ παραιτηθῶσι τῆς ἐνοικιάσεως ταύτης, ἣτις νὰ μείνῃ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Π. Μπιτσοπούλου ὃν ὑπέδειξεν ἡ Κοινότης Λιθίνου ἀφοῦ δώσῃ τὰς ἀπαιτουμένας ἀσφαλείας λαβοῦσα παρ' αὐτοῦ διὰ τὸ Σχολεῖον δέκα λίρας, ἀφοῦ ἡ Κοινότης Λιθίνου τοῖς καταβάλλῃ 1600 γροῖα πρὸς τελείαν ἐξόφλησιν τῶν μέχρι τοῦδε δαπανῶν των, ἀφοῦ ὅμως κανονισθῇ ὁ λογ)σμός τοῦ μύλου καὶ τοῦ χώρου, ὅπερ παρεδέχθη ἡ Κοινότης καὶ οὔτω πλέον πακτωτῆς ἐκ μέρους τῆς Κοινότητος Λιθίνου νὰ ἀναγνωρισθῇ ὁ Π. Μπιτσοπούλος, ὅστις νὰ συνεργάζηται μετὰ τῶν δύο ἐκ Κουτρουλάδων πακτωτῶν οἵτινες προθύμως συνεργάζονται ὅτι ὁ Π. Μπιτσοπούλος ἐξησφάλισε τὴν παραμονὴν του ἀναλογούντος ποσοῦ ἐκ τοῦ γραμματίου τῆς 1ης Νοεμβρίου τοῦ ἐνοικίου οἱ δὲ ἐκ Κουτρουλάδων πακτωταὶ κατέβαλον τὴν ἀναλογοῦσαν αὐτοῖς δόσιν ἐκ τοῦ γραμματίου τούτου πλὴν 206 γροσίων, ἅτινα ἐδαπάνησαν διὰ τὴν ἐπιδιόρθωσιν τοῦ αὐλαζίου, δι' οὗ ποτίζονται τὰ χωράφια τῆς Μονῆς καὶ διὰ τὰ ὁποία ὡς καὶ δι' ἄλλα τόσα ἅτινα ἐδαπάνησαν οἱ ἐκ Λιθίνου εὐθύνεται ἡ Μονή, ὡς καὶ ὁ τοποτηρητὴς ἐπιβεβαιωοῖ. καὶ τέλος ὅτι ὁ ὑπενοικιαστής τῶν βοσκησίων τῶν τόπων δὲν ἔχει οὐδεμίαν ἀπαίτησιν δι' ἀποζημιώσεις παρ' οὐδενὸς ἐκ τῆς καλλιεργείας μέρους τῶν βοσκησίων τούτων τόπων, καθότι συνεβιβάσθη. Ἡ Δημογεροντία λαβοῦσα ὑπ' ἄψιν τὴν ἀνωτέρω ἔκθεσιν ἐπικυροῖ αὐτὴν καὶ ὑποχρεοῖς τοὺς ἐκ Λιθίνου πακτωτὰς Στ. Θεμελῆ καὶ Κ. Μωραΐτην ὅπως συμμορφωθῶσιν μετὰ αὐτὴν, ὅπερ παρεδέχθησαν οἱ αὐτοπροσώπως παρσταντες πα-

190. "Ὅπως σὲ προγενέστερες σημειώσεις γράψαμε ὁ διορισμὸς γιαιτροῦ (σημβολαίου) ἔσπεπε νὰ ἐπικυρωθεῖ ἀπὸ τὴν Δημογεροντία γιὰ νὰ ἔχει ἰσχύ. Ὁ μισθὸς τῶν ἱατρῶν καθορίζονταν ἀπὸ τὴν ἐφοροεπιτροπεία καὶ ἦταν χρονιάτικος. Ἡ πληρωμὴ τῆς ἀμοιβῆς δὲν γίνονταν ἐφάπαξ ἀλλὰ σὲ δύο τουλάχιστον δόσεις καὶ σὲ διάστημα ὅχι λιγότερο τῶν ἑξὶ μηνῶν. Ἡ ἀπόφασις εἶναι συνέχεια τῆς ὑπ' ἀριθ. 455 ἀποφάσεως.

191. Ἡ ἀπόφασις αὕτη εἶναι συνέχεια τῆς ὑπ' ἀριθ. 438 ἀποφάσεως.

ραγγέλλεται ὅθεν τὸ Γραφεῖον νὰ κάμῃ τὰς ἀπαιτούμενας διαταγὰς ἵνα προσέλθωσιν οἱ ἀρμόδιοι ἐκ Λιθίνου καὶ Κουτρουλάδων καὶ τεθῇ εἰς ἐφαρμογὴν τὸ περιεχόμενον τῆς ἐκθέσεως ταύτης.

481. ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΚΑΡΙΤΣΗΣ ΚΑΙ ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

Συνεπεία αἰτήσεως ὑπὸ χρονολ. 1ης τρέχοντος καὶ ἀρ. πρωτ. 1162 τοῦ Παντελῆ Εὐαγγελίδου ιδιοκτήτου μέρους τοῦ χωρίου Καρίτσης, διὰ τῆς ὁποίας ἐκτίθησιν ὅτι οἱ ἐφοροεπιτροποὶ Καρίτσης διεκδικοῦσιν ὡς βασιλευσινὰ μερικὰ χωράφια τῆς ιδιοκτησίας του κείμενα εἰς Καρίτσαν εἰς θέσεις «Κόντρες Ντόχαλο» «Κοντόραχο» καὶ «Κυπαρίση» καὶ παρεμποδίζουσι τοὺς Τσιφτῆδες του, ἐνεκρίθη ὅπως προσκληθῶσι διὰ τὴν προσεχῆ Πέμπτην οἱ ἐφοροεπιτροποὶ Καρίτσης διὰ τὰ περαιτέρω.

482. ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΔΡΕΣΤΕΝΙΚΟΥ

Συμφώνως τῷ τελευταίῳ τῆς Δημογεροντίας προσελθὼν ὁ τέως ἐφοροταμίας τῆς Κοινότητος Δρεστενίκου Χριστόδουλος Ἐξάρχου παρέδωσε τὰ ἐξῆς 1) τὰ διάφορα γραμματῖα διαφόρων ὀφειλετῶν εἰς τὸ ταμεῖον τῆς ἐφοροεπιτροπείας μετ' σημειώσιν του τῶν γραμματίων τούτων. 2) Ἀπό ὁμολογίας τοῦ κεντρικοῦ καταστήματος Τραπεζίης Ἀθηνῶν ἐκ φράγκων 5474 καὶ 284 ἐπ' ὀνόματι τῆς Σχολῆς Δρεστενίκου ἅτινα εἰσὶ προωρισμένα διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Παρθεναγωγείου τῆς Κοινότητος ταύτης καὶ 3) Βιβλιάριον τοῦ ἐνταῦθα καταστήματος Τραπεζίης Ἀθηνῶν καταθέσεως λιγῶν Ὁθωμ. πενήντην πέντε (ἀρ. 55) ἐπ' ὀνόματι τῆς σχολῆς Δρεστενίκου. Μεθ' ὃ ἐδήλωσεν ὁ ρηθείς Χρ. Ἐξάρχου ὅτι τὸ παρ' αὐτῷ χρεῖμα τοῦ ταμείου, ὅπερ ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐν λόγῳ σημειώσιν του, ἐκράτησε διὰ τὴν πληρωμὴν τῆς μισθοδοσίας τῶν δασκάλων καὶ τὸ ὅποιον θέλει παραδώσῃ εἰς τὸν νέον ἐφοροταμίαν τῆς Κοινότητος διὰ τὸν σχολὸν τοῦτον.

Ἡ Δημογεροντία ἐνέκρινεν ὅπως καὶ αὐτὴς σωτηθῇ εἰς τὴν Κοινότητα ταύτην ἵνα ἀμέσως προβῇ εἰς νέαν ἐκλογὴν ἐφοροεπιτροπῶν συμφώνως¹⁹² τῷ κανονισμῷ, ὡς καὶ προηγουμένως διετάχθη καθότι ἄλλως θέλει προβῇ εἰς διορισμὸν τοιοῦτον ἐξ ὀφφικίου. Τέλος ἐνέκρινεν ὅπως ἐκτεθῇ εἰς πλειστηριασμὸν ἢ διὰ τρία ἔτη ἐνοικίας τοῦ ἐνταῦθα υποστανίου τῆς Κοινότητος ταύτης προσκληθῇ δὲ ὁ νῦν ἐνοικιαστὴς του Γ. Βουλγαρης νὰ καταβάλλῃ τὰ ὀφειλόμενα ἐνοίκια.

483. ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΚΑΠΕΣΟΒΟΥ ΚΑΙ ΑΝΔΡΕΑΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ

Ὁ ἐξελεγκτὴς τοῦ λαβεῖν τοῦ Ἀνδρέα Ζωγράφου ἐκ Χιονάδων παρὰ τῆς Κοινότητος Καπεσόβου συμφώνως τῷ λογ)σμῷ τοῦ Γ. Βογᾶ Γραμματέως Μ. Κυρκόπουλος διὰ τῆς ὑπὸ χρονολογίαν σημερινὴν ἐκθέσεώς του δηλοῖ ὅτι ὁ ρηθείς ἔχει λαμβάνειν παρὰ τῆς Κοινότητος Καπεσόβου εἰς καθαρὰν μὲν ἀπαίτησιν γροῖσια

191. Ἡ θητεία τῆς ἐφοροεπιτροπείας ἦταν διετής. Ἀρχίζε ἀπὸ τοῦ Γενάρη τοῦ χρόνου τῆς ἐκλογῆς καὶ τελείωνε τὸν Δεκέμβριον τοῦ Δεύτερου χρόνου. Σὲ περίπτωσιν παραπτώσεως ἐφοροεπιτροπῶν, σὲ περιπτώσεις διχόνοιας μεταξὺ τῶν ἐφοροεπιτροπῶν οἱ ἐκλογὲς ποροῦσαν νὰ γίνωνται πρὶν ἀπὸ τὴν λήξιν τῆς θητείας. Σὲ περίπτωσιν πού δὲν γίνονταν ἐκλογὲς γιὰ ὅποιονδήποτε λόγο ἡ Δημογεροντία ἔκανε χρῆσιν τοῦ κυρίαρχου δικαιώματος τῆς, δηλαδὴ διόριζε ἐφοροεπιτροπεία ἐξ ὀφφικίου, μέχρι νὰ λήξῃ ὁ χρόνος τῆς θητείας. Πέρα αὐτὰ καὶ ἐκλογὲς ἀκόμη ποροῦσαν νὰ μὴ γίνωνται μετὰ διαταγὴν τῆς Δημογεροντίας, ὅταν ἡ κομματικὴ διχόνοια ἔφτανε σὲ ἐπιζήνδινα ἐπιπέδα. Κάτι τέτοιο ἔγινε στὸ Πέλαγμα στὰ 1911 ὅπως σὲ προγενέστερες σημειώσεις μας γράφηκε.

2752 30/40 καὶ ἐτέρας ἑπτὰ λίρας ὡς ἐξαρκᾶ ἀπὸ ὄρκον τοῦ Γ. Βογᾶ. Ἡ Δημογεροντία ἐνέκρινεν ὅπως διαταχθῶσιν οἱ ἐφοροδημογέροντες Καπεσόβου νὰ καταβάλωσιν εἰς τὸν Ἀνδρέαν Ζωγράφον τὴν καθαρὰν ἀπαίτησίν του ἐκ γροσίων 2752 καὶ 30/40.

484. ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΧΡΥΣΟΒΙΤΣΗΣ

Ἀνεγνώσθησαν αἱ διάφοραι αἰτήσεις τῆς Κοινότητος Χρυσοβίτσης, τοῦ παραιτηθέντος ἐφοροταμίου Γ. Μπαλαούρα, τῶν ἱερέων καὶ τῶν δύο ἐξ ὀφφικίου ἐφοροεπιτρόπων ὑπὸ χρονολογίαν 25 7/θρίου, καὶ 15, 16, 17 καὶ 25 Νοεμβρίου ἐν ἔτους περὶ τῆς ἀναπτυχθείσης διαφορᾶς μεταξὺ τοῦ παραιτηθέντος ἐφοροταμίου, Γ. Μπαλαούρα καὶ τῶν δύο συναδέλφων του Κυριάκου Σιάλου καὶ Δημητρίου Παπαϊωάννου. Ἡ Δημογεροντία δὲν ἔλαβεν ἀπόφασιν ἐπὶ τῆς αἰτήσεως τούτων καθότι κατὰ τὸν κανονισμὸν ἐγγίζει ἡ διενέργεια νέων ἐκλογῶν ἐφοροεπιτροπείας τῆς Κοινότητος ταύτης καὶ ἐνέκρινεν ὅπως διαταχθῇ ἡ Κοινότης αὕτη νὰ προβῇ ἀμέσως εἰς ἐκλογὴν νέας ἐφοροεπιτροπείας κατὰ τὸν κανονισμὸν μέχρι δὲ τῆς ἐπικυρώσεως τοῦ νέου ἐκλογικοῦ νὰ ἐργάζωνται οἱ ρηθέντες ἐφοροεπίτροποι Κυριάκος Σιάλος καὶ Α. Παπαϊωάννου, εἰς οὓς ὁ τέως ἐφοροταμίας Γ. Μπαλαούρας νὰ παραδώσῃ τὰ 150 γρόσια, ἅτινα κατ' αὐτοὺς χρεωστεῖ οὗτος εἰς τὸ ταμεῖον.

485. ΠΑΣΧΑΛΕΙΑ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑΤΑ

Ἐκ τῶν ἐνταῦθα χρημάτων τοῦ Πασχαλείου Κληροδοτήματος ἀπεσύρθησαν εἴκοσι τέσσαρες (ἀρ. 24) λίραι ὀθωμανικαὶ ἐξ ὧν ἐμετρήθησαν πέντε λίραι εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Δημογεροντίας διὰ τὴν ὑπὲρ τῶν νόθων ὀφειλὴν τοῦ κληροδοτήματος τούτου¹⁹³. 10 λίραι καὶ 88 10/40 εἰς Μεναχέμ Μωϋσῆ ἔμπορον πρὸς ἐξόφλησιν τοῦ ἐκ 10 λιρῶν λαβεῖν του ἐκ προικοδοτήματος τῆς Ἀνδρομάχης Βαρτζόκα ἐκ Καπεσόβου καὶ 88 10/40 γροσίων δι' ἑξοδα ἅτινα οὗτος ὑπέστη ὑποβαλὼν ἀγωγὴν διὰ τὸ προικοδοτήμα τοῦτο εἰς Μ. Ε. Δικαστήριον καὶ γρόσια 337 25/40 διὰ τὴν ἐπιχορήγησιν τῆς Κοινότητος ταύτης καὶ τὸ ἐμβατικίον¹⁹⁴ τοῦ ἱερέως τῆς τοῦ τρέχοντος ἔτους. Ἀφοῦ δὲ καταβληθῇ εἰς τὸν μαθητὴν Ν. Κουκουράβαν ἐκ μεγάλης ἐπιεικείας ἡ ὑποτροφία του τῆς Βας ἑξαμηνίας τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐκ γρασίων 400, τὸ ὑπόλοιπον ἐκ τῶν ἐν λόγω 24 λιρῶν νὰ μένῃ παρὰ τῷ ταμίᾳ κ. Ἱ. Πισιριῇ.

486. Ἱ. ΜΟΝΗ ΜΕΣΙΑΝΩΝ

1) Ἀνεγνώσθη ἡ ὑπὸ χρονολογίαν 30 Νοεμβρίου ἐν ἔτους αἴτησις τοῦ Κ. Μπάριμπα ἐνοικιαστοῦ τοῦ δάσους τῆς Μονῆς Μεσιανῶν δι' ἧς ἐκτίθησιν ὅτι μερικοὶ ἐκ τῆς Κοινότητος Ἀλποχωρίου Βότσαρη τὸν ἐμποδίζουν εἰς μέρος τι τοῦ παρ'

193. Τὸ κάθε κληροδοτήμα ἔπρεπε νὰ δίνει ἐπίδομα γιὰ τὰ νόθα πὺν τὸ ἦθος του τὸ καθόριζε ἡ ἐνιαία Δημογεροντία. Στὴν περίπτωσή μας γίνεται ἐφαρμογὴ τοῦ ἀρθρου 84 τοῦ κανονισμοῦ πόλεως καὶ ἐπαρχίας πὺν γράφει «Διὰ τὰ ἔκθετα τῆς τε πόλεως καὶ τῶν τμημάτων, (δηλαδὴ γιὰ τὰ τμήματα τῶν τέως τριῶν Δημογεροντιῶν, Ἰωαννίνων, Ζαγορίου καὶ τριῶν τμημάτων θὰ κρατῆται λεπτομερὴς κατάλογος καὶ θὰ συντηροῦνται ἐκ τῶν ἐπιδωμάτων τῶν Ἱ. Μονῶν καὶ τοῦ ταμεῖου τῶν ἑλεῶν, ὀριζομένον ὑπὸ τῆς Δημογεροντίας καὶ ἐκ τῶν περιορισμάτων τοῦ ταμεῖου τῆς Δημογεροντίας.

194. ΕΜΒΑΤΙΚΙΑ: τὰ Μ. μπατίκια Δ (ἐκβαίνω)· παλαιότερον, τὸ χρηματικὸν ποσὸν τὸ προαιρετικῶς καταβαλλόμενον εἰς ἐπίσκοπον ὡς ἀμοιβὴ διὰ τὸν διορισμὸν ἱερέως εἰς ἐνορίαν (Ἐγκ. ΠΑΠΤΡΟΣ ΛΑΡΟΤΣ σ. 432 τόμος 6).

αὐτοῦ πακτωθέντος δάσους τῆς Μονῆς Μεσιανῶν νὰ κόψῃ τὰ δένδρα ἰσχυρίζομενοι ὅτι εἶναι τοῦ ἰδιοκτητοῦ τοῦ χωρίου τῶν τῶ μέρος τοῦτο καὶ οὕτω τῷ γίνεταί ζημία περὶ τοῦ ὁποίου εἰδοποίησε καὶ τοὺς ἐπιτρόπους τῆς Μονῆς. 2) 'Ανεγνώσθη ἡ ὑπὸ χρονολογίαν 25 ἰδίου αἰτήσις τῶν ἐπιτρόπων τῆς Μονῆς ταύτης δι' ἧς ἐξαιτοῦνται ἵνα διὰ τὴν παρὰ τοῦ Κ. Μάριμπα πληρωθησομένων χρημάτων τοῦ ἐνοικίου τοῦ παρ' αὐτοῦ πακτωθέντος δάσους τῆς Μονῆς ταύτης ἐξωφλήθῃ τὸ ἐξ εἰκοσιναπολεονίων χρέος τῆς Μονῆς ταύτης ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Παρθενίου εἰς τὸν Ἰ. Τζέμιν. 3) 'Ανεγνώσθη ἡ ὑπὸ χρονολ. 26 ἰδίου αἰτήσις τῶν ἐν λόγῳ ἐπιτρόπων δι' ἧς ἐξαιτοῦνται ὁδηγίας διὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν ἐλαίων τῶν εἰς Ντάρα (Λούρου) ἐλαιοδένδρων τῆς Μονῆς Μεσιανῶν κατακρατουμένων παρὰ τοῦ Τελιὰτ ἀγὰ Ἰσμαὴλ Βέη. Ἡ Δημογεροντία ἐνεκρίνε τὰ ἐξῆς: 1) Νὰ ἐρωτηθῶσιν οἱ ἐπίτροποι τῆς Μονῆς Μεσιανῶν ἐὰν πράγματι προσγίγνεταί ζημία εἰς τὸν ρηθέντα πακτωτὴν τοῦ δάσους τῆς Μονῆς Κ. Μάριμπα ὥς αὐτὸς ἰσχυρίζεται' νὰ μείνωσι δὲ παρὰ τῷ Γραφεῖῳ τῆς Δημογεροντίας τὰ παρ' αὐτοῦ καταβληθέντα γρ. 1906 10/40, ὡς ἐδήλωσεν ὁ γραμματεὺς, διὰ τὴν τελευταίαν δόσιν τοῦ δάσους μεθ' ὃ δὲ θὰ ἀποφασίσῃ περὶ τῆς πληρωμῆς τοῦ χρέους εἰς Ἰ. Τζέμιν καὶ 2) Ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐλαίας εἰς Ντάρα νὰ συστηθῇ τοῖς ἐπιτρόποις τῆς Μονῆς πᾶν ὅτι πράξωσι νὰ τὸ πράξωσι διὰ τῆς νομίμου ὁδοῦ.

487. Ἡ ΜΟΝΗ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΣΑΝΔΟΒΙΤΣΗΣ

Συνεπεῖα αἰτήσεως ὑπὸ χρον. 18 Νοεμβρίου ἐν ἔτους τοῦ Ἡγουμένου τῆς Ἱ. Μονῆς Ἀγίας Παρασκευῆς Σανδοβίτσης ἐνεκρίθη ὅπως πιστωθῇ παρὰ τοῦ ταμείου τῆς Δημογεροντίας ἡ Μονὴ αὕτη διὰ δέκα λιγῶν, αἵτινες ὡς μὴ ἔχοντος τοῦ ταμείου πόρους νὰ ληφθῶσι παρὰ τῶν χρημάτων τῶν Μονῶν εἰς τὴν ἐνταῦθα Τράπεζαν Ἀθηνῶν, πρὸς ἀγορὰν ἀροτήρος βοός διὰ τὴν μονὴν ταύτην¹⁹⁵ ἐπιφυλασσομένης τῆς Δημογεροντίας νὰ ἀποφασίσῃ βραδύτερον περὶ τῶν ἐπισκευῶν τῆς Μονῆς ταύτης περὶ ὧν ὁ Ἡγούμενος ποιεῖται λόγον εἰς τὴν αἵτησίν του.

488. ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΕΛΕΖΝΑΣ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑ ΒΙΒΛΙΩΝ ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΑΠΟΡΟΥΣ ΜΑΘΗΤΑΣ ΤΗΣ

Συνεπεῖα αἰτήσεως ὑπὸ χρονολ. 14 8/βρίου ἐν ἔτους τῆς πτωχῆς Κοινότητος Ἐλεζνας, ἐνεκρίθη ὅπως δαπάναις τοῦ ταμείου τῆς Δημογεροντίας ἀγορασθῶσι βιβλία διὰ τοὺς ἀπόρους μαθητάς της ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σχετικῆς σημειώσεως¹⁹⁶, ἐξ ἧς νὰ περιορισθῶσι τὰ μὴ ἀναγκαζοῦντα βιβλία.

489. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΕΞΑΡΧΟΥ ΕΚ ΡΑΨΙΣΤΗΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΠΕΡΙΣΤΕΡΑΣ

Ἐνεκρίθη ὅπως εἰς τὸν ἐκ Ραψίστης ὑπάλληλον τῆς Μονῆς Περιστερᾶς καταβλη-

196. Ὁ Ἡγούμενος σὺν ὑπεφθνος τοῦ μοναστηριοῦ, κατέφηνε μόνον στὴν ἐνιαίᾳ Δημογεροντίᾳ γιὰ τὰ αἰτήματα του ποὺ αὕτη ἐνεκρίνε κατὰ τὴν κρίσιν της. Τὰ ἔσοδα ὅλων τῶν Μοναστηριῶν τὰ κατέθεταν στὴν Τράπεζα, καὶ τραβοῦσαν μέρος των ἀνάλογα μὲ τις ἀνάγκες.

196. Ἡ ἐνιαία Δημογεροντία σὺν ἀντιπροσώπῳ καὶ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας φρόντιζε γιὰ τοὺς ἀπόρους μαθητάς, διαθέτοντας ἀπὸ τὸ ταμεῖο της, τὸ ἀντίτιμο τῆς ἀγορᾶς βιβλίων τῶν μαθητῶν. Ἡ αἵτησις τῶν πτωχῶν μαθητῶν ὑποβάλλονταν ἀπὸ τὴν Κοινότητα δηλαδὴ ἀπὸ τὸν Πρόεδρό της Μουχτάρη κατ' ἐῤῥθίαν στὴν ἐνιαίᾳ Δημογεροντίᾳ.

θῶσι τέσσαρα Μεντζήτια ἐκ τῶν χρημάτων τῆς Μονῆς ταύτης διὰ τὸν μισθὸν τοῦ δύο μηνῶν καθ' οὓς εἰσγέσθη εἰς τὴν Μονὴν ἥτοι μέχρι 1ης 10/βρίου 1911¹⁹⁷.

490. Α. ΒΕΝΕΤΗΣ ΕΝΟΙΚΙΑΣΤΗΣ ΤΟΥ ΜΑΓΑΖΕΙΟΥ ΔΟΥΡΟΥΤΗΣ

Συνεπεία αἰτήσεως ὑπὸ χρονολ. 25ην 9/βρίου ἐν ἔτους τοῦ Ἀναστ. Βενέτη ἐνοικιαστοῦ τοῦ ἐνταῦθα μαγαζείου τῆς Ἱ. Μονῆς Λουρουῦτης, ἐνεκρίθη ὅπως οὗτος κατασκευάσῃ δαπάναις τῆς Μονῆς σιδεργιάς διὰ τὰ παράθυρα τῶν ἄνωθεν τοῦ μαγαζείου δωματίων χάριν τῆς ἀσφαλείας του¹⁹⁸.

197. Κάθε δΟΣΟΛΗΡΙΑ πρὸς τρίτους γιὰ τὰ Μοναστήρια εἰδικά, ἔπρεπε νὰ ἐγκριθεῖ ἀπὸ τὴν ἐνιαία Δημογεροντία, πὺν καθόριζε τὸ ποσὸν πὺν πρόπει νὰ δοθεῖ.

198. Ὁ ἐνοικιαστὴς κάθε κοινοτικοῦ καταστήματος γιὰ κάθε μετατροπὴ πὺν ἤθελε νὰ κάνει σ' αὐτὸ μὲ δαπάνες τῆς ἔπρεπε νὰ ἔχει πρῶτα τὴν ἄδεια τῆς ἐνιαίας Δημογεροντίας. Τυχὸν φθορὰ τῆς κοινοτικῆς περιουσίας, πὺν ἔγινε ἀπὸ ἐργασίες πὺν δὲν ἐνέγκρινε ἡ Δημογεροντία καταβάλλονταν ἀπὸ τὸν ὑπεύθυνον.

ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ ΑΠ. ΒΙΤΑΛΗ

Ἀρχιμανδρίτου

Ἱεροκήρυκος Ἱ. Μ. Νικοπόλεως

Ο ΚΩΔΙΞ ΤΗΣ ΘΕΟΦΑΝΕΙΟΥ ΣΧΟΛΗΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ*

Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κ. Σχαρλάτον Ρωσσεῖον

Πρόξενον τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν Ἑπείρον καὶ Ἀλβανίαν

Πρέβεζα τὴν 6/18 Μαρτίου 1850

Ἀξιότιμε Κε Πρόξενε!

Μᾶς διεκοινώσεν ὁ κ. Ἀθαν. Ἀθανασιάδης, ὁποῖαν εὐηρεσηθήητε νὰ τὸν ἀναγγεῖλητε ἀγαθοεργὸν ἀπόφασιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, τοῦ νὰ προμηθεύηται παρ' αὐτῆς δωρεὰν ἢ ἐνταῦθα Θεοφάνειος Σχολὴ ἀρκετὴν σειρὰν τῶν ἐν Ἀθήναις ἐκδιδομένων διδασκικῶν βιβλίων εἰς χοῦν τῶν ἐν αὐτῇ ἐκπαιδευομένων πωχῶν μαθητῶν. Τὴν ἀγγελίαν ταύτην ἐδέχθημεν, ἀξιότιμε Κύριε, μετ' ὅσης πλείστης ἡμῶν εὐχαριστήσεως, ὥς πηρὶν ἀλάνθαστον φωτισμὸν τῶν παίδων τῆς πόλεως ταύτης, μαθητῶν τῆς Θεοφανείου Σχολῆς, τῶν δογῶντων πρὸς τὴν παιδείαν χορηγουμένην παρὰ τῆς σεβαστῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, συνεπεῖα τῶν πρὸς αὐτὴν οὐσιώσεων εὐεργετικοῦ καὶ φιλογενοῦς ἀνδρὸς λέγομεν τῆς ὑμετέρας Ἐκλαμπροῦς, καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐκφράσωμεν ἀρκούντως τὸ μέγεθος τῆς πρὸς αὐτὴν ὀφειλομένης εὐγνωμοσύνης, καὶ ἡρώσωμεν ἀρκούντως τὸ μέγεθος τῆς πρὸς αὐτὴν ὀφειλομένης εὐγνωμοσύνης, καὶ πρὸς ὑμᾶς αὐτοὺς, ἀξιότιμε Κύριε, διὰ τὸ ἄριστον πάντων εὐεργέτημα τοῦτο, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς θερμοῦς, ἀξιότιμε Κύριε, νὰ γενῆτε πιστοὶ διεργηεῖς τῶν αἰσθημάτων ἡμῶν αὐτίον εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐν ταυτῷ ἐρχόμεθα νὰ σᾶς ἀναγγεῖλωμεν, ὅτι διωρίσαμεν ἐπίτροπόν μας ἐν Ἀθήναις εἰς παραλαβὴν καὶ ἐνταῦθα στάλσιν τῶν δωρηθησομένων βιβλίων, τὸν ἔμπορον κ. Κωνσταντῖνον Δουρουτὴν συμφώνως μὲ τὰ ἐσώκλειστα δύο πρὸς αὐτὸν γράμματα, ὅποια παρακαλοῦμεν νὰ διενεργήητε πρὸς αὐτὸν ἀσφαλῶς.

Τὸ λαμπρὸν ὑμῶν ὄνομα κατεχωρήθη ἤδη, ἀξιότιμε Κύριε, εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Σχολῆς, ὥς ἐνὸς τῶν εὐεργετῶν αὐτῆς, διὰ ταύτην καὶ τὴν προλαβοῦσαν εὐεργεσίαν σας καὶ παρακαλοῦντες νὰ παραδεχθῇ τὴν ἀληθεσιάντην διαβεβαίωσιν τῆς ἐξόχου ὑμῶν πρὸς τὸ ἀξιότιμον ὑποκειμένον σας ὀφειλομένης χρεωστικῆς ὑπολήψεως καὶ σεβασμοῦ, ὑποσημειούμεθα» (Κῶδ. σσ. 303—5).

231. Πρὸς Κων. Δουρουτὴν

Ἑπαιρώτην ἐν Ἀθήναις διαμένοντα, ἔγραψαν οἱ ἐν Πρεβέζῃ Ἐπίτροποι τὸ ἐξῆς γράμμα, ἀπὸ 1/18 Μαρτίου 1850:

«Ὁ φίλος ἡμῶν κ. Ἰωάν. Πεταλᾶς μᾶς εὐεργετεῖ μετὰ τὴν φιλίαν σας, καὶ ἡ φιλία αὐτῆς εἶναι πρὸς ἡμᾶς ἐνθαρούνουσα νὰ σᾶς ἀναθέσωμεν ἐντολὴν πολλὰ τὴν πατρίδα ἡμῶν ἐνδιαφερόουσαν.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 440.

.. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις (διὰ τοῦ Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῆς Παιδείας καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Νικ. Χρυσόγελου) κατὰ συνέπειαν τῶν οὐσιώσεων τοῦ ἐνταῦθα ἀξιολύτου Προξένου τῆς κ. Σκ. Ρωσσίτου, ἠθέλησε ν' ἀποφασίσῃ νὰ προμηθεύεται δωρεὰν ἢ ἐνταῦθα μικρὰ Θεοφάνειος Σχολή, ἢ συντηρουμένη διὰ τῶν ἐν Μόσχα ὀλίγων κεφαλαίων τοῦ ἀθανάτου ἡμῶν πατριώτου Ἀναστασίου Θεοφάνους, ἀρκετὴν σειρὰν τῶν παρ' αὐτῆς ἐκδιδόμενων διδασκικῶν βιβλίων.

Εἰς παραλαβὴν ὅμως τούτων, καὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτῶν στάλιν ἀπαιτεῖται ἢ παρ' αὐτῆς ἀναγνώρισις εἰδικοῦ ἡμῶν ἐν Ἀθήναις ἀντιπροσώπου. Ὡς τοιοῦτον μᾶς ἐπρομήθευσεν ὁ κ. Πειταλᾶς τὸ ἐντιμον ἄτομόν σας, ὅποιον ἡμεῖς περισσοτέως ὥς γόνον τῆς Ἡπείρου, καὶ ἐπομένως ὥς πατριώτην εὐχαρίστως, καὶ μετὰ πολλῆς πρὸς αὐτὸν ἐγνώμοσύνης ἡμῶν παρεδέχθημεν, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος κ. Ἰω. Πειταλᾶς σὰς γράφει εἰς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο.

Ὅθεν παρακαλοῦμεν, Κύριε, ν' ἀναδεχθῆτε τὴν ἐπιτολὴν ἡμῶν ταύτην καὶ ὥς ἡμῶν ἀντιπρόσωπος νὰ λάβητε τὴν καλοσύνην νὰ λαμβάνητε ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως τὰ διὰ τὴν Σχολὴν μας ταύτην βιβλία καὶ στέλγητε ταῦτα πρὸς ἡμᾶς ἐδῶ ἀσφαλῶς μὲ τὴν σημείωσιν τῶν ἀπαιτηθσομένων ἐξόδων, πρὸς ἀπότισιν αὐτῶν εἰς τὴν διαταγὴν σας.

Ἐλπίζομεν, ἐντιμε Κύριε, ὅτι εὐχαρίστως, ὥς γέννημα τῆς Ἡπείρου, θέλει παραδεχθῆτε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς διαφερούσης ἐπολήψεώς μας, ἐποσημειούμεθα, ἐποκλινέσταιτο θεράποντες» (Κῶδ. σσ. 305—307).

232, 233. Γεωγραφικὸς Ἀτλας

Οἱ Βαρξελαῖοι ἔμποροι τῆς Πρεβέζης ἠγόρασαν καὶ ἐφιλοδώρησαν εἰς τὴν Θεοφάνειον Σχολὴν ἓνα γαλλικὸν γεωγραφικὸν ἄτλαντα, τὸν ὅποιον παρέλαβεν ὁ καθηγητὴς Π. Μαυροκέφαλος (Κῶδ. σ. 306).

234. Εὐχαριστία

Οἱ Ἐπίτροποι τῆς Σχολῆς διὰ τοῦ ἀπὸ 16/3) 1850 γράμματος θεωροῦν «χρέος ἀναπόφευκτον νὰ ἀποδώσωμεν πρὸς τὴν Βαρξελαίαν ἀδελφότητα τὸν φόρον τῆς εὐγνωμοσύνης...» (Κῶδ. σσ. 307—309).

235, 236. Τὰ βιβλία

α'. Τὸ Β. Προξενεῖον τῆς Ἑλλάδος εἰς Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίαν, «Πρὸς τοὺς κ. Ἐφόρους τῶν τριῶν Ἐκκλησιῶν...».

Ἔχω τὴν τιμὴν, Κύριοι, νὰ διαβιβάσω εἰς ὑμᾶς ἀντίγραφον τοῦ καταλόγου τῶν ὑπὸ τῆς δημοσίας Βιβλιοθήκης τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος παραδοθέντων εἰς τὸν Κων. Δουρατὴν βιβλίων, πρὸς χρῆσιν τῆς Θεοφανείου Σχολῆς. Περιπλέον πληροφοροῦμαι ἐξ ἰδιαιτέρων ἐπιστολῶν ὅτι πολλοὶ τῶν ἐν Ἀθήναις πεπαιδευμένων ἔσπευσαν νὰ συνδράμωσι τὴν ἐν Πρεβέζῃ Ἡπειρωτικὴν Σχολὴν διὰ τῆς προσφορᾶς διαφόρων συγγραμμάτων.

Κολακεύομαι ὅτι θέλετε εὐμενῶς ἀποδεχθῆ τὸ μικρὸν τοῦτο δεῖγμα τῆς πρὸς ὑμᾶς ἀδελφικῆς ἀγάπης, τῶν κατοίκων τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος καὶ τῆς Κυβερνήσεως αὐτῆς.

ὁ Β. Πρόξενος: Σ. Ρωσσίτιος» (Κῶδ. σ. 316).

β'. Ἐφορία τῆς δημοσίας καὶ τῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ὁθωνος Βιβλιοθήκης. Ἐν Ἀθήναις 9 Ἰουνίου 1850,

Πρὸς τὸ Σ. Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως.

Κατὰ τὴν ἐπ' ἀριθ. 6197/811 διαταγὴν τοῦ Ὑπουργείου τοῦτον, εἰδοποιῶν αὐτό, ὅτι τὰ διὰ τὸ Ἑλληνικὸν Σχολεῖον τῆς Πρεσβείας ἐτοιμασθέντα βιβλία ἐδόθησαν εἰς τὸν Ἐπίτροπον τῶν Ἑφόρων τοῦ ἁνω Σχολείου κ. Κων. Δουροῦτην κατὰ τὸν ὁρισθογραφημένον ἐνταῦθα κατάλογον. Εἰμὶ δὲ μετὰ θαυμάσιον σεβασμοῦ

Ὁ Ἑφορος Γεώργιος Κ. Τυπάλδος.

Διενθύνεται ἐπὶ ἐπιστοφῇ πρὸς τὸ ὕπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν σχέσεων κτλ. ἵνα λάβῃ γνώσιν τοῦ περιεχομένου καὶ εὐαρεστηθῇ ὡς εἰδοποιήσῃ τὸν κατὰ τὴν Ἑπειρον καὶ Ἀλβανίαν Πρόξενον περὶ τῶν παραδοθέντων βιβλίων εἰς τὸν κ. Κων. Δουροῦτην.

Ἐν Ἀθήναις 9 Ἰουνίου 1850

Ὁ ἐπὶ τῶν Ἑκκλῆσ. κτλ. Ὑπουργός

Ν. Χρυσόγελος¹

Κατὰ τὸν ἀκολουθοῦντα κατάλογον τὰ διάφορα ταῦτα βιβλία, περισπούδαστα καὶ χρησιμύτατα, ἀνήρχοντο εἰς τόμους ἐννεήκοντα (Κῶδ. σσ. 316—22).

237. Εὐγνωμονοῦν

Ἀπαντοῦν εἰς τ' ἀνωτέρω οἱ ἐν Πρεσβείᾳ Ἐπίτροποι πρὸς τὸν ρηθέντα Πρόξενον τῆς Ἑλλάδος, γράφοντες, κατὰ τὴν 28 Ἰουλίου 1850.

«Ἡξιώθημεν τῆς χρεοπνῆς ἐπ' ἀριθ. 114/193 ἐπισήμου ἡμῶν ἐπιστολῆς καὶ τῶν ἐπισημημένων ἐγγράφων, δι' ὧν εὐηρεστήθη ὡς ἡμῶν ἀπαγγείλῃτε ὅτι παρεδόθησαν πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις ἡμῶν ἐπίτροπον κ. Κ. Δουροῦτην τὰ ὑπὸ τῆς δημοσίας Βιβλιοθήκης τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος δωροῦμενα πρὸς τὴν Θεοφάνειον ταύτην Σχολὴν βιβλία, τόμοι πάντες ἐννεήκοντα καὶ ὅτι διὰ τῶν ἡμ. φιλαγάθων καὶ φιλοπατρίδων προσπαθειῶν πολλοὶ τῶν ἐν Ἀθήναις λογίων ἔσπευσαν ὡς συνδράμωσι τὴν Ἑπειρωτικὴν ταύτην Σχολὴν διὰ τῆς προσφορᾶς διαφόρων αὐτῶν συγγραμμάτων.

Τὴν εἶδον ταύτην πολλῆς νοητικῆς καὶ ἠθικῆς ὠφελείας παραγωγὸν ἀπεδέχθημεν μὲ πλείστην ἡμῶν εὐχαρίστησιν, καὶ εὐγνωμονοῦντες ἐν ἰσοσύνῳ πρὸς ἡμᾶς τὰ μέγιστα, ἀξιότιμε Κύριε, διὰ τὸ δι' ἡμῶν εὐεργέτημα τοῦτο, παρακαλοῦμεν ὡς διαβιβάσῃτε πρὸς τὴν Σεβαστὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος τὴν διὰ τοῦ εὐγνωμοσύνης ἡμῶν καὶ τὴν πρὸς αὐτὴν ἐνδόμυχον ἀφοσίωσιν τῆς σπουδαζούσης νεολαίας, τῆς πολλὰ ἐχέγγυα προσδόν ἐκάστοτε διδούσης, καὶ χρησίμου ὡς ἐκ τούτου ἀποθησαυμένης πρὸς τὴν γίλῃν αὐτῆς Πατρίδα, εὐαρεστούμενοι συγχρόνως ὡς κοινοποιήσῃτε τὰς εὐχαριστήσεις μας καὶ πρὸς τοὺς φιλοπατρίδας ἐκείνους λογίους, τοὺς φιλοτιμηθέντας ἵνα συνδράμωσι τὴν Θεοφάνειον ταύτην Σχολὴν.

Δέξασθε, ἀξιότιμε ἄνερ, τὴν προσφορὰν τῆς πρὸς τὸ ἀξιότιμον ὑποκείμενόν σας ἰδιαζούσης ἡμῶν ἐπολήψεως καὶ σεβασμοῦ μεθ' ὧν ἔχομεν τὴν τιμὴν ὡς εἶμεθα τῆς ἡμεῖς. Ἐκλαμπρότης ὑποκλινέσταιτο θεράπωντες. Οἱ Ἐπίτροποι (Κῶδ. σσ. 317—8).

238. Πρὸς Π. Μαυροκέφαλον

Διὰ νὰ ἱκανοποιήσουν τὸν ἐν λόγῳ Καθηγητὴν, γλίσχρως μισθοδοτούμενον ἐκ τῆς Θεοφανείου Σχολῆς τινὲς ἀνέλαβον νὰ παρέχουν εἰς αὐτὸν μικρὸν τι θοήθημα.

1. Σπεράντισα Θ., Νικόλαος Χρυσόγελος, ὁ μέγας Διδάσκαλος τοῦ Γένους, πρῶτος Ὑπουργός τῆς Παιδείας καὶ Ὁρησκηνμάτων καὶ πρωτοεργάτης τῆς ἐκδόσεως τοῦ Συνδικτοῦ Τόμου, Ἀθῆναι 1954.

ὅπερ συνάγεται ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Ἀθ. Ἀθανασιάδου, γράφοντος «Διὰ τοῦ Ἀριστείδου σᾶς ἐξαποστέλλω δίστιχα ἐπὶ τὸ ἀνάλογόν μου ἐξ ἐκείνων, ὅποια σᾶς ὑπεσχέθηεν διὰ τῆς ἀπὸ 19 Μαΐου 1849 ἐπιστολῆς μου. Ὁ Πέτρος Σκέφερις ἐπληροφόρηθην διεισήρθησεν τὴν ὑπόσχεσίν του, πληρώσας πρὸς ὑμᾶς ἀνάλογόν του. Ἀνεκτέλεστον εἰσέτι ἔχει τὴν ὑπόσχεσίν του ὁ κ. Χρ. Σκέφερις, πέπεισμα δὲ ὅτι ὁ ἀξιότιμος κ. Κακαμπίνης θέλει δυνήθῃ νὰ τὸν πείσῃ...» (Κῶδ. σσ. 319—20).

239. Εὐχαριστεῖ

Ὁ αὐτὸς Διδάσκαλος δι' ἐπιστολῆς του εὐχαριστεῖ καὶ ἐκθέτει τὰς ἀπόψεις του ζητῶν, ἂν ὁ Χρ. Σκέφερις τελικῶς δὲν ἐκπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του, οἱ Ἐπίτροποι τῆς Σχολῆς ν' ἀποφασίσουν νὰ τοῦ χορηγήσουν τὸ ποσὸν πρὸς πληρωμὴν τοῦ ἐνοικίου τῆς οἰκίας ἐν ᾗ διαμένει (Κῶδ. σσ. 330—34).

240. Ὁ Πατριάρχης Ἀνθίμος

Δι' ἐπισήμου γράμματος πρὸς τὸν Μητροπολίτην Σωφρόνιον ἀπαντᾷ, ὅτι βάσει τῶν ἱ. Κανόνων δὲν συγχωρεῖται εἰς τοὺς λαϊκοὺς νὰ κηρύττουν ἀπ' ἁμῶνος τὸν θεῖον λόγον (Κῶδ. σσ. 325—30)¹.

241. Ἡ «Πατρίς» Κερκύρας

Δημοσιεύει περὶ τῶν ἐξετάσεων εἰς τὴν Θεοφ. Σχολήν, τὰ ἐξῆς (16-9-1850) : «Τὴν 30 τοῦ ἐκπνεύσαντος Ἰουλίου ἐγένετο ἔραξις τῶν ἐτησίων ἐξετάσεων τῆς ἐν Προεδρίᾳ Θεοφανείου Ἑλληνικῆς Σχολῆς. Πλήθος λαοῦ συνέρρουσεν εἰς τὰς ἐξετάσεις ταύτας, παρόντων τῶν κ.κ. Ἐπιτρόπων, τῶν διευθυνόντων τὴν Θεοφανεῖον αὐτὴν Σχολήν καὶ οἱ κ.κ. Προδξενοὶ Ἀγγλίας καὶ Ἑλλάδος καὶ οἱ ἀξιότιμοι καὶ φιλόκαλοι πατριῶται, οἱ ἀγαπῶντες ἀπὸ καρδίας τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν παίδων τῆς ἰδίας Πατρίδος, εἰμίμησαν τὴν ὁμήγουσιν μὲ τὴν παρουσίαν των.

Τῶν ἐξετάσεων προηγήθη ἀνάλογος λόγος τοῦ διδασκάλου κ. Π. Α. Μανροκέφαλου περὶ τῆς ὁρθῆς καταστάσεως τῆς Σχολῆς, καὶ τοῦ ἀκαμάτου ζήλου τῶν κ. Ἐπιτρόπων, καὶ τῆς προθυμίας τῶν γονέων τῆς σπουδαζούσης νεολαίας.

Εἰς τὰς ἐξετάσεις ταύτας ἡρίστησαν οἱ πλεῖστοι τῶν μαθητῶν, ἐξετασθέντες εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Γλῶσσαν μετὰ τῶν ἀναλόγων φιλολογικῶν παρατηρήσεων, εἰς τὴν φυσικὴν Θεολογίαν, Μαθηματικὴν Γεωγραφίαν, εἰς τὰ στοιχεῖα τῆς Μαθηματικῆς καὶ εἰς τὴν Ἱερὰν Κατήχησιν.

Κατὰ δὲ τὴν 3 τοῦ 10. Σεπτεμβρίου συνελθόντος ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου, ἔγινεν ἡ συνήθης τελετὴ τῆς κατὰ τὴν ἐπισοῦσαν ἐνάξεως τῶν μαθημάτων τοῦ δευτέρου Σχολαστικοῦ ἔτους, καὶ διερεμῆθησαν ἐπὶ τῶν ἀξιοτίμων Ἐπιτρόπων τῆς Θεοφανείου αὐτῆς Σχολῆς τὰ κανονισμένα βραβεῖα πρὸς τοὺς ἀριστεύσαντας μαθητάς, παρόντων τῶν φιλοπατρίδων καὶ φιλοκάλων μαθητῶν, ὅτε ὁ ἀξιεπαινος καθηγητὴς κ. Π. Α. Μανροκέφαλος ἐξεφώνησε λόγον μικρὸν μὲν, πλὴν ἐμφαντικὸν καὶ κατὰλληλον διὰ τὴν συντελεσθεῖσαν εἰς ἐπιτυχίαν τοῦ μεγάλου τούτου ἀγαθοῦ τῆς παιδείας σύμπνοιαν τῶν ἀγαθῶν πατριωτῶν, ὅποیان μὲ λογικὰ ἐπιχειρήματα ἐπεκαλέσατο ὁ διδάσκαλος.

Τιμὴ λοιπὸν καὶ ἔπαινος ὀφείλεται πρὸς τὸν Καθηγητὴν τοῦτον διὰ τὸν ἀκάματον αὐτοῦ ζῆλον, ὅποιον δεικνύει εἰς ἐκπαίδευσιν τῶν ἐμπιστευθέντων αὐτῷ νέων τῆς χώρας ταύτης, πρὸς τοὺς τιμιωτάτους τῆς Σχολῆς Ἐπιτρόπους τοὺς

1. Βλ. Βιτὰ λ η, Τὸ θεῖον Κήρυγμα, ἐνθ' ἀνωτ.

ἐπὲρ αὐτῆς κοπιῶντας καὶ πρὸς τοὺς πανταχοῦ φιλογενεῖς καὶ φιλοκάλους αὐτῆς εὐεργέτας, τοὺς διὰ τῆς προσφορᾶς διαφόρων βιβλίων ταύτην συνδοσμένης καὶ τὴν πρόδοτον αὐτῆς περὶ πολλοῦ ποιουμένους» (Κῶδ. σσ. 334—36).

242. Ὁ «Ἥλιος» Ἀθηνῶν

Καὶ ἡ ἐφημερίς αὕτη, εἰς τὸ φύλλον τῆς 2-10-1850, γράφει:

«Εὐχαρίστως ἀνέγνωμεν εἰς τὴν ΠΑΤΡΙΔΑ (ἐφημ. τῆς Κερκυρας) τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐξετάσεων τῶν μαθητῶν τῆς ἐν Προδέξῃ Θεοφανείου Σχολῆς, διὰ τὴν σύστασιν τῆς ὁποίας ὅσοι ἀείμνηστοι θέλει εἶσθαι ὁ πρωτονοῦχος καὶ κληροδότης, τοσοῦτον παντὸς ἐπαῖνον ἀνώτεροι θέλουν κατασταθῇ ἅπαντες οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ταύτης, καὶ ἰδίως οἱ διοριζόμενοι ἔφοροι καὶ ἐπιμεληταὶ ἐπὶ τῆς προαγωγῆς καὶ βελτιώσεως τῆς Θεοφανείου αὐτῆς Σχολῆς, ὅταν τὸ κοινὸν καλὸν καὶ τὸν φωτισμὸν τῆς Πατρίδος τῶν ἔχοντες ἀείποτε ἐπ' ὅν φροντίσωσι κατὰ μίμῃσιν τῆς προγονικῆς τῶν εὐκλείας ἡ ἀγαδείξωσιν, ὥς πάλαι ποτέ, μητέρα τοῦ φωτισμοῦ τῆς Ἡπείρου, τὴν κλαστικὴν αὐτὴν, οὕτως εἰπεῖν, ἀκρόπολιν τῆς στερεᾶς.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀποτέμοντες καὶ ἡμεῖς τὸν ὀφειλόμενον δίκαιον ἔπαινον εἰς τοὺς ἐφόρους τῆς Σχολῆς αὐτῆς διὰ τὴν ὁποίαν ἔδειξαν καὶ δεικνύουν προθυμίαν περὶ τὴν διάδοσιν τῶν φώτων εἰς τὴν Πατρίδα τῶν, καὶ τὴν φιλοτιμίαν τῶν διὰ τὴν διατήρησιν καὶ βελτίωσιν τῶν ἐν αὐτῇ ἰδρυμένων Σχολείων, εὐχόμεθα νὰ λάβωμεν ἀκολούθως ἀφορμὴν καὶ νὰ ἐπαινέσωμεν ἐτι μᾶλλον αὐτοὺς διὰ πράξεις μᾶλλον φιλομούσους καὶ ἀγαθοεργούς» (Κῶδ. σ. 336).

243. Πρὸς τοὺς ἐν Μόσχᾳ Ἐπιτρόπους

Παρακαλοῦνται διὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν 2922 ρουβλίων καὶ ἐνημερώνονται διὰ τὰ τῆς Θεοφανείου Σχολῆς, ὥς ἐκτίθενται εἰς τὰς ἀνωτέρω ἐφημερίδας (Κῶδ. σ. 333).

244. Πρὸς Ἰω. Ζαβὼν

Τὸν ἐξουσιοδοτοῦν καὶ πάλιν διὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν δεόντων πρὸς παραλαβὴν καὶ ἀποστολὴν τῶν ἄνω χρημάτων τοῦ κληροδοτήματος (Κῶδ. 335—37).

245. Διαμαρτυρία Βαρξελαιῶν

Πρὸς Ἀθανασιάδην, ἐπειδὴ δὲν ἐξεδόθη, ἐπ' ὀνόματι αὐτῶν ἡ συναλλαγματικὴ τοῦ λάσσου τῆς Θεοφ. Σχολῆς (Κῶδ. σ. 338).

246. Ἀπάντησις

Τοῦ Ἀθανασιάδου, γράφοντος:

«Ἐπαραξενεύθη πολὺ μὲ τὴν σημερινήν σας ἐκφράζονσαν ἄκραν καὶ ἐμὸν ἑμῶν δυσαρέστησιν ὥς ἐνεργήσαντος νὰ ἐκδοθῇ τὸ ἐφετεινὸν τῆς Θεοφ. Σχολῆς συνάλλαγμα ὑπὲρ τοῦ Σεβασμιωτάτου ἡμῶν Ἀρχιερέως, καὶ ὅχι ὑπὲρ ἡμῶν ὥς ἄλλοιτε ἐγένετο... (μάλιστα ἐπὶ σχετικοῖς ποσοστοῖς)!

Μάθετε οὖν ὁ Ἅγιος Ἀγίτης προφορικῶς ὅτε κατὰ Ἰούλιον ἦτον ἐδῶ, καὶ ἐγγράφως δις ἐξ Ἀγίτης μὲ παρεκάλεσε νὰ προσπαθῶ νὰ ἤθελεν ἐφέτος ἐκδοθῇ τὸ συνάλλαγμα τοῦτο ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ ἐλαχίστου ἐκλεποῦ, καὶ μὲ τὴν προπληρωμὴν τῶν χρημάτων... .

Νομίζω ὅτι πάντες οἱ πατριῶται καὶ αὐτοὶ οἱ κατ'ἀλλήλους μὲ γνωρίζοντες καὶ ὅλοι παραδέχονται τὴν ἀφιλοκερδῆ καὶ εὐεργετικὴν ὑπηρεσίαν μου, ὅποιαν ἐπὶ ἐπιασίαν ἐν τῷ μέσῳ πολλῶν τριβόλων καὶ ἀκανθῶν ἀόκνως ἐξετέλεσα· ἐν μόνον ἐμὲ πιπρᾶναι, ἐν μόνον δυσαρρεστῆ, τὸ γὰρ βλέπω φίλους ὀργιζομένους κατ' ἐμοῦ, ἢ λυπομένους, διότι ἐνήργησα γὰρ ἐκδοθῆ ἑγὼ εἰς ὥς εἰρηται, ὑπὲρ τοῦ Ἀρχιερέως τῆς Σχολῆς συνάλλαγμα, ὅποιον οἱ ὀργιζόμενοι καὶ λυπούμενοι οὔτοι φίλοι, ἂν κατείχον τὴν θέσιν μου ἤθελον τὸ ἐκδώσει παρ' ἐμὲ γρηγορώτερον καὶ προθυμότερον... (Κώδ. σσ. 337—41).

247. Ἀραβαντινὸς

Γράφει πρὸς τὸν Ἀθανασιάδην:

«Ὡς ὑπεσχέθην γὰρ συνεργήσω εἰς τὴν ἐπίτευξιν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ τῆς ἀνθρωπότητος ἐπιθυμίας σου, καὶ εὐχαρίστως τὴν ὑπόσχεσίν μου εἶδον τετελεσμένην. Τὸ ἐσώκλειστον σὰς δίδει πᾶσαν διασάφισιν περὶ τῆς ἀγαθοεργίας τοῦ καλοῦ καγαθοῦ Ἰωαννίνων, καὶ σὰς συγχαίρω, διότι οὐχὶ Μανροκέφαλος, οὐχὶ ἄλλοτε τοιοῦτον, ἀλλ' ὑμεῖς μόνον ἐγίνατε πρόξενον τοιαύτης ἀγαθοεργίας εἰς τὴν νεολαίαν σας, διὰ τῶν εὐγενῶν καὶ ἀξίων τρόπων σας...» (Κώδ. σσ. 338—40).

248. Πράξις τιμῆς

«Ἐν Προβέξῃ τὴν 24 Δεκ. 1850 Συνελθόντων ἐν τῇ Θεοφανείῳ σχολῇ τῶν ἐπιμοιῶταιων Ἐπιτρόπων τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ἀγριῆς... καὶ τῶν Ἐπιτρόπων τῆς Θ. Σχ... παρόντος καὶ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Π. Α. Μανροκέφαλου, ἀνεγνωσθῇ ἐκ νέου εἰς ὑπῆκοον πάντων ἡ ἐπιστολὴ τοῦ πανιερωτάτου Μητροπολίτου Ἰωαννίνων ἁγίου Ἰωαννικίου, χρονολογούμενη τὴν 4 Νοεμβρ. 1850, δι' ἧς ἡ Α.Π. ὑπὸ φιλανθρώπου τε καὶ φιλομούσου αἰσθήματος κινουμένη εὐηρεσιήθη ν' ἀναδειχθῇ εὐεργέτης τῆς Θεοφ. Σχολῆς, ἀναδεχομένη τὴν διατήρησιν τριῶν ἀδιαλείπτως ὑποτρόφων ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ, ἐκ τῶν ἐνδεεστέρων πολιτῶν τῆς δύο, τὸν δὲ τρίτον ἐκ τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ παροικούντων ὁμογενῶν.

Ἀκούσαντες οἱ εἰρημένοι ἐπίτροποι μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης προσοχῆς καὶ σπουδαιότητος τὴν τοῦ σεβαστοῦ πατρὸς καὶ ἀποστολικοῦ ποιμένος ἐπιστολὴν, καὶ ἀποχωρῶντος ἐκμιῶντες τὴν ἀγαθὴν τοῦ φιλοστόργου Πατρὸς διάθεσιν, ἀπεφασίσαν παμψηφεῖ:

Α'. Ν' ἀποδοθῇ ἐγγράφως καὶ μὲ τὸν ἐπισημότερον τρόπον ἡ προσήκουσα εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν Παν. Μητροπολίτην Ἰωαννίνων καὶ Βελᾶς κ.κ. Ἰωαννίκιον.

Β'. Νὰ ἐγγραφῇ τὸ ὄνομα του εἰς τὸν Κώδικα τῆς Θεοφανείου Σχολῆς μετὰ τῶν εὐεργετῶν ταύτης.

Γ'. Νὰ σταλῇ ἀντίγραφον τῶν πρακτικῶν τῆς σημερινῆς συνεδριάσεως πρὸς τὴν Α.Π. καὶ πρὸς τὸν Ἅγιον Ἀγριῆς κ. Σωφρόνιον, ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ὁποίου ὑπάγεται ἀγαθὴ τύχη ἡ πόλις αὕτη.

Δ'. Τέλος πάντων γὰρ δημοσιευθῶσι τὰ πρακτικὰ ταῦτα ἢ αὐτολεξεῖ ἢ κατ' ἔννοιαν διὰ μιᾶς ἢ καὶ πλειοτέρων εὐνπολήτων Ἐφημερίδων.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἐμβάντες εἰς σύσκεψιν περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν ὡς εἰρηται ὑποτρόφων, καθ' ἃ ὁ Εὐεργέτης προτείνει προσόντα, ἐνδείας, εὐφρίας καὶ ἐπιμελείας, ἐξελέξατο ὡς τοιοῦτους, ἐκ μὲν τῶν αὐτοχθόνων τὸν τε Χρῆστον Νικάκην υἱὸν Ἰερέως καὶ τὸν Κοσμᾶν Μπουραζάνην Κων/νίτινον· ἐκ δὲ τῶν ἐτεροχθόνων τὸν Χαράλαμην Χαλιούπην τοῦ Σπ. ἐξ Ἀκαρνανίας, οὓς περ καὶ κατέγραψαν εἰς τὸν τῆς Σχολῆς Κώδικα μὲ τὴν ἐπωνυμίαν: Ὑπότροφοι τοῦ Ἁγίου

Ἰωαννίνων Κου Ἰωαννιζίου, ἀνὰ γρόσσ. τριάκοντα κατὰ μῆνα ἕκαστος.

Τούτων ἔτιωσ γενομένων καὶ τῆς ἀκθέσεως ταύτης ὑπογραφείσης παρὰ πάντων τῶν προειρημένων Ἐπιτρόπων, ἀνειτέθη εἰς τὸν πρόεδρον τῶν τῆς σχολῆς ἐπιτρόπων κ. Ἀθ. Ἀθανασιάδην ἡ σύνθεσις τῆς πρὸς τὴν Α.Π. εὐχαριστηρίου ἀπαντήσεως καὶ ἡ πραγματοποιήσις τῶν ἀποφασισθέντων ὡς ἀνωτέρω, ὅσον ἔνεστι ταχύτερον, καὶ τέλος διελύθη ἡ συνεδρίασις». "Επονται αἱ ὑπογραφαί (Κῶδ. σσ. 342—346).

249. Πρὸς τὸν Α. Ἀρσάκην

Γράφουν οἱ Ἐπίτροποι τοῦ Μητρ. Ἄρτης καὶ τῆς Θεοφ. Σχολῆς, ἀπὸ 30-12-1850, «Πρὸς τὸν εὐγενέστατον καὶ φιλογενέστατον κ. Α. Ἀρσάκην, Μ. Ποστέλνικον, εἰς Βουκουρέστιον», τὸ ὁποῖον γράμμα πρὸς ἀσφαλῆ του παραλαβὴν ἀποστέλλουν διπλοῦν τὸ μὲν ἐξ Ἀθηνῶν, τὸ δὲ διὰ Ἰωαννίνων. Ζητοῦν τὴν συνδρομὴν του ὡς νὰ ἰδρυθῇ καὶ εἰς τὴν Πρέβεζαν Παρθεναγωγεῖον, τὸ ὁποῖον προτείνουν νὰ ὀνομασθῇ Ἀρσάκειον (Κῶδ. σσ. 353—55)¹.

250. Εὐεργεσία τῆς Ἄρτης

Ὁ Μητροπολίτης Ἄρτης καὶ Πρεβέζης Σωφρόνιος δι' ἐπιστολῆς του ἐγνώρισε τὴν ἀπόφασίν του, καθ' ἣν ἀνέλαθεν ἐξ ἰδίων του ὡς ὑπότροφον ἓνα μαθητὴν τῆς Θεοφ. Σχολῆς, διακρινόμενον ἐπὶ χρηστομαθεῖα καὶ ἐπιμελείᾳ (Κῶδ. σσ. 354—356)².

251. Πρὸς τὸν Πρόξενον τῆς Ἑλλάδος

Τοῦ ἐσωκλείω τὴν πρὸς τὸν Α. Ἀρσάκην ἐπιστολὴν τῶν Ἐπιτρόπων ὁ πρόεδρος αὐτῶν Ἀθ. Ἀθανασιάδης καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ ἐπικυρώσῃ τὰς ὑπογραφὰς των καὶ νὰ τὴν ἀποσταλῇ ἀσφαλῶς εἰς Βουκουρέστιον (Κῶδ. σσ. 357—59).

251 - 256. Τιμᾶται ὁ Ἀθανασιάδης

Εἰς κοινὴν συνεδρίασιν τῆς 15 Ἰαν. 1851 ἀνακυρόσσεται «Πρόεδρος καὶ Ἐφορος τῆς παιδείας ἕνεκα τῆς ἐξειδικιασμένης αὐτοῦ ἱκανότητος καὶ ἐπιμελείας καὶ δραστηριότητος». τοῦτόπερ συνεχίγησε θαυμάτα τὸν τιμηθέντα καὶ διὰ γραμμιάτων του εὐχαριστεῖ τοὺς Συνεπιτρόπους του καὶ τὸν Διδάσκαλον (Κῶδ. σσ. 358—62, 361—63, 373—77)³.

257. Ὁ Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος

Γνωρίζει εἰς τὸν Ἀθ. Ἀθανασιάδην τὴν ἀποστολὴν ὑπὸ λογίων τῶν Ἀθηνῶν διβλίων πρὸς τὴν Θεοφ. Σχολὴν (Κῶδ. σ. 362).

1. Τοῦτο βλέπε εἰς τὸ ἴδιον ἡμ. μελέτημα «Τὸ Παρθεναγωγεῖον Πρεβέζης».

2. Βιτὰ λη Φιλαρέτου, Ἀρχιμ., Εὐεργεσία τοῦ Ἄρτης Σωφρονίου πρὸς τὴν Θεοφάνειον Σχολὴν Πρεβέζης (ὑπὸ δημοσίευσιν).

3. Βιτὰ λη Φιλαρέτου, Ἀρχιμ., Ἡ Θεοφάνειος Σχολὴ Πρεβέζης τιμᾷ τὸν Εὐεργέτην τῆς Ἀθανάσιον Ἀθανασιάδην (ὑπὸ δημοσίευσιν).

258. Τὰ βιβλία

Παρατίθεται λεπτομερὴς κατάλογος 144 τόμων τῶν ὡς ἄνω ἐκλεκτῶν βιβλίων (Κῶδ. σσ. 362—66).

259, 260. Πρὸς τὸν Πρόξενον

Τὸν Σκ. Ρωσέτον γράφουν ὠραιότατα γράμματα ὃ τε Ἀθανασιάδης καὶ οἱ Ἐπίτροποι τῆς Θεοφανείου εὐχαριστοῦντες θερμῶς καὶ διὰ τὴν νέαν ταύτην θεωρεάν, ὀφειλομένην εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὰς συστάσεις του (Κῶδ. σσ. 371—73, 377—79).

261. Αἰραθαντινὸς

Γράφει πρὸς τὸν Ἀθανασιάδην, ἀπὸ 13-3-1851, ὅτι:

«Τῷ Σεβ. ἀγίῳ Ἰωαννίνων καὶ Βελλᾶς, ἀποδεξαμένῳ τὴν ἐκ μέρους τῆς Ἐπιτροπῆς ἀπάντησιν, τό τε ἰδιαίτερόν σου, ἐνεποίησεν εὐχάριστον ἐντύπωσιν τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, καὶ εἶθε νὰ ἀκούσωμεν, ὅτι καὶ ὁ Σεβ. ἄγιος Ἀρτῆς ἠκολούθησε τὸ τοῦ συναδέλφου του παράδειγμα.

Φίλε καὶ ἀδελφέ, χρεωστώ νὰ σὲ διαβεβαιώσω καὶ πάλιν, ὅτι εἶσαι ἐπαίνων ἀνώτερος διὰ τὰς ὁποίας καταβάλλεις καμάτους προσπάθειάς πρὸς τὸ οὐσιῶδες τῆς Πατρίδος του καλόν. . . Τὸ πρὸς τὸν ἄρχοντα Ἀρσάκη ἀπεπέμψθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα διὰ τοῦ ἐκεῖσε Ταχνδρομείου ἀγχιθῇ εἰς τὸν σκοπόν. . .» (Κῶδ. σσ. 370—74).

ΣΤΥΛ. Κ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

Δικηγόρου

ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙΣΑΡΑ ΚΑΙ ΠΟΜΠΗ·Ι·ΟΥ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΑΛΥΡΙΑ *

(49—48 π.Χ.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η'

ΟΙ ΔΥΟ ΜΑΧΕΣ ΤΗΣ ΜΙΑΣ ΗΜΕΡΑΣ — ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑΣ

α) Πομπηϊανή επίθεση στο παραλιακό στρατόπεδο

Ὁ Καίσαρ πρὶν ἀποφασίσει μιὰ τελικὴ ἐνέργεια, γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ἡ κατάστασις δὲν ἐπέτρεπε νὰ τοῦ ἐνέπνεε καὶ μεγάλη αἰσιοδοξία, ἴσως καὶ γιὰ νὰ προλάβει μιὰ ὅμοια ἐνέργεια τοῦ ἀντιπάλου του, θέλησε ἀκόμα μιὰ φορά, νὰ βρεῖ τρόπο συνδιαλλαγῆς.

Ἐπειδὴ δὲν εἶχε ἐμπιστοσύνη, παρ' ὅτι δὲν τὸ ὁμολογεῖ στὸ περιβάλλον τοῦ «Magnus» σκέφθηκε νὰ ἐπιδιώξει ἐπαφὴ μὲ τὸ πεθερό του, τὸ Σκιπίωνα ὁ ὁποῖος, ὅπως εἶδαμε, εἶχε σταθεῖ, ἀπὸ ἀνικανότητα νὰ κάνει κάτι καλύτερο, ἀντιμέτωπος τοῦ Δομίτιου Καλβίνου, τοῦ καισαρικοῦ στρατηγοῦ, ποῦ στὴν περιοχὴ τῆς Κορυτοῦς τοῦ ἔφραζε τὸ δρόμο γιὰ τὸ Δυρράχιο. Ἡ προσπάθεια τοῦ Καίσαρα νὰ πείσει, μὲ κάποιο κοινὸ φίλο, τὸν Σκιπίωνα νὰ μεσολαβήσει γιὰ εἰρήνη, προσέκρουσε στὴν ὁμάδα τῶν ἀδιαλλάκτων συγκλητικῶν ποῦ εἶχε ἐκείνος στὸ ἐπιτελεῖο του.

Ὅπως κι' ἂν ἔχει τὸ πράγμα, τὴν πρώτη κίνηση στὴ σκακιέρα τοῦ Δυρραχίου τὴν ἔκανε ὁ Πομπηῖος.

Ὁ Καίσαρ, ὑποστηρίζει, καὶ μάλιστα μὲ ἔμφαση, ὅτι ὁ ἀντίπαλός του, ἀπεφάσισε νὰ ἐνεργήσει «ἔξοδο», μὲ σκοπὸ τὴ λύση τῆς πολιορκίας, ἐξ αἰτίας τῶν ἀπωλειῶν τοῦ ἵππικοῦ του ἀπὸ τὴν ἔλλειψη νοσποῦ χόρτου¹⁰⁰.

Ἡ προσηκτικὴ μελέτη τῶν ὁσων ἐπακολούθησαν, ὅπως τὰ ἀναφέρει ὁ Καίσαρ, καὶ μάλιστα, χωρὶς τὴ δυνατότητα διασταύρωσής τους ἀπὸ τὴν πηγὴ πείθει, ὅτι ὁ συγγραφέας, ἢ θέλησε νὰ μεγαλοποιήσει τὸ βάρος τῆς προσπάθειας τοῦ ἀντιπάλου του, μειώνοντας ἔτσι, κατ' ἀνάλογη ψυχολογικὴ ἀντιοτροφὴ, τὴ βαρύτητα τῆς δικῆς του ἡττας, ἢ πίστεψε ὅ,τι τοῦ εἶπαν, χωρὶς νὰ προλάβει νὰ τὸ ἐλέγξει ἐξ αἰτίας τοῦ πρόωρου θανάτου του. Καὶ τὶς δύο αὐτὲς τάσεις τὶς εἶχε ὁ αὐτοβιογράφος-στρατηγός, καὶ καυτηριάζεται γι' αὐτό, ὅπως εἶδαμε, ἀκόμα κι' ἀπὸ ἀφοσιωμένους συμπολεμιστὲς του, ὅπως ὁ Asinius Pollio.

Ἡ γνώμη μας εἶναι ὅτι δὲν ἐπρόκειτο γιὰ «ἔξοδο» μὲ τὴ γνωστὴ κι' ἀμετάβλητη κι' ἀπ' τὸν Καίσαρα ἔννοια, ἀλλὰ γιὰ ἰσχυρὴ κρούση ἐνὸς ἀπομονω-

* Συνέχειο ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 416.

100. B.C. III, 58, στὸ τέλος.

μένου σημείου, για προσπορισμό τακτικῶν τοπικῶν πλεονεκτημάτων, χωρίς τὴν πρόθεση ἀμεσης ἐκμετάλλευσης, δηλαδή γενικῆς ἐφόδου, κατὰ τῶν πολιορκητῶν. Στὴν ἄποψη αὐτὴ καταλήγουμε ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι δὲν ἔγινε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐπίθεσης τοῦ Πομπήϊου, καὶ τῆς ἀμεσης ἀντεπίθεσης τοῦ Καίσαρα, πού τις κέρδισε καὶ τις δύο ὁ πρῶτος, καμμὴ ἐνέργεια ἀντιπερισπασμοῦ τῶν πομπηϊανῶν οὐ ἄλλα σημεῖα τοῦ «μετώπου», ὅπως ἐπίσης καὶ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Magnus βρέθηκε ἐντελῶς ἀνέτοιμος νὰ ἐκμεταλλευθεῖ τὴν τοπικὴ σαρωτικὴ νίκη του, ὅπως θὰ ἴδουμε παρακάτω¹⁰¹.

Ὅπως κι' ἂν ἔχει τὸ πράγμα, ἡ καισαρικὴ πολιορκία, κατέρρευσε κατὰ τρόπο ἀναπάντεχο καὶ παταγώδη, ἀπὸ ἓνα γεγονός, πὺ μποροῦσε νὰ ἔχει μόνο τοπικὴ σημασία. Θὰ τὸ ἀναφέρουμε περιληπτικά.

Δυὸ ἀλλόρογες ἀξιοματικοὶ καισαρικῶν μοθοφόρων, μᾶλλον ἡμιπέων, αὐτομόλησαν πρὸς τὸν Πομπήϊο, καὶ τοῦ ἀπεκάλυψαν ὁλόκληρο τὸν πολιορκητικὸ μηχανισμό τοῦ Καίσαρα, καὶ κυρίως τις ἀδυναμίες του.

Ὁ Πομπήϊος ὠδηγήθηκε νὰ ἀξιοποιήσει τις πληροφορίες αὐτές, ὅσο ἦταν ἀκόμα νωπές, καὶ ἀπεφάσισε τὴν πρώτη του σοβαρὴ κυκλωτικὴ ἐνέργεια ἀπὸ τὴ θάλασσα, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι εἶχε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς καισαρικῆς ἐκοτρατείας, τὴν ἀπόλυτὴ θαλασσοκρατία. Στόχος του, ἦταν, ἓνα ἀπομακρυσμένο παραλιακὸ στρατόπεδο τῶν καισαρικῶν, σὺν ὁποῖο ἦταν στρατοπεδευμένη, κατὰ τὰ γραφόμενα τοῦ Καίσαρα, ἡ 9η λεγεῶνα του.

Ἡ πεδινὴ αὐτὴ τοποθεσία-στρατόπεδο, ἦταν ὠχυρωμένη, ὄχι μὲ μόνιμες-πέτρινες κατασκευές, ἀλλὰ μὲ βαθεῖα χαρακώματα. Ὁ Magnus εἶχε μάθει ἀπὸ τοὺς Ἀλλόθρογες φυγάδες τὸ ἀδύνατο σημεῖο τῆς τοποθεσίας, πὺ ἦταν οἱ ἀτελείωτες ἀκόμα ὀχυρώσεις πρὸς τὴν πλευρὰ τῆς παραλίας, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἀρχίσει τὴν ἐπίθεσή του ἀπὸ τὴν θάλασσα, ἀποφεύγοντας, τουλάχιστο, κατὰ τὸ πρῶτο στάδιο, τὴ μετωπικὴ προσβολή, πὺ θὰ εἶχε γι' αὐτὸν ἄσκοπες ἀπώλειες.

Ἔτσι μὲν αὐγὴ, κοντὰ στὰ τέλη Μαΐου τοῦ 47 π.Χ., ἀπεβίβασε μπροστὰ στὸ καισαρικὸ στρατόπεδο, μιὰ ἰσχυρὴ δύναμη ἀπὸ ἐλαφρὰ ὀπλισμένους πεζοὺς καὶ τοξότες, μὲ πλοῖα πὺ μετέφεραν καὶ μεγάλες ποσότητες ἀπὸ... χῶμα.

Οἱ καισαρικοί, μὴ διαθέτοντες τοξότες, δὲν κατῴρθωσαν νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἀνάβαση τῶν ἀντιπάλων του στὴν ξηρὰ ἐξ αἰτίας τῆς βροχῆς τῶν βελῶν πὺ δέχονταν ἀπὸ τὰ πλοῖα. Ἔτσι ἀναγκάσθηκαν νὰ περιχαρᾶσθουν σὺν στρατόπεδό τους. Ἀπὸ κεῖ, ἐκπληκτοὶ παρακολουθοῦσαν τοὺς ἀντιπάλους τους νὰ ξεφορτώνουν ἀπὸ τὰ πλοῖα τὸ χῶμα...

Ὅταν κατάλαβαν ὅτι αὐτὸ προσωρίζονταν γιὰ τὸ μπάζωμα τῶν χαρακωμάτων τους, μὲ σκοπὸ τὴν ἔφοδο, προσπάθησαν ἀπεγνωσμένα, μὲ τοὺς λίγους λιθοβόλους καταπέλτες, πὺ διέθεταν, νὰ ἀποτρέψουν τὴν ἐπιχωμάτωση, ἀλλὰ δὲν τὸ κατῴρθωσαν, γιατί δέχτηκαν τὴν ταυτόχρονη ἐπίθεση ἀπὸ μιὰ φοβερή, γιὰ τὴν περίπτωσή, δύναμη ἀπὸ 60 κοόρτες, πὺ ἰσοδυναμοῦσαν μὲ 5 λεγεῶνες, τις ὁποῖες ὠδηγοῦσε προσωπικὰ ὁ Πομπήϊος. Ἡ καισαρικὴ λεγεῶνα ἀποδεκατίσθηκε μὲ εὐκολία, καὶ τὸ μικρὸ στρατόπεδο κατελήφθηκε.

Ὁ Καίσαρ μὲ λύπη του ἔγραφε ἀργότερα, ὅτι ἐκεῖ, στὰ παραθαλάσσια χαρακώματα «ἔγινε μεγάλῃ σφαγὴ τῶν δικῶν μας»¹⁰².

101. Στὴ νεώτερη ἱστοριογραφία, γίνεται γενικὰ ἀποδεκτὸ τὸ ἀντίθετο, ὅτι ὁ Πομπήϊος, ἔκανε γενικὴ ἔφοδο γιὰ ἀνατροπὴ τῆς πολιορκίας. (Π.χ. Hartmann - Kromayer, ὅπ. ἀν. σελ. 195).

102. B.C. III, 62.

Ὁ Μ. Ἀντώνιος πού βρέθηκε κοντά στήν περιοχή, κατώρθωσε, προστρέχοντας μέ ἄλλες μονάδες, νά φράξει τὸ ρήγμα στοῦ ἀμυντικοῦ συστήματος τῶν καισαρικών. Οἱ πομπηϊανοὶ ὅμως, πού δὲ νείχαν, ὅπως ἔδειξαν τὰ πράγματα, πρόθεση νά συνεχίσουν τὴν ἐπιχείρηση, ἀπλώθηκαν στὸν καινούργιο χώρο γιὰ τὴν πολύτιμη χορτονομή ἀποτελεσιώνοντας, στοῦ μεταξύ, μέ μεγάλη ταχύτητα τὴν ὁχύρωση τοῦ στρατοπέδου, γιὰ δικό τους μὲ λογαριασμό.

Ἡ πρώτη αὐτὴ ἤττια τῶν καισαρικών, δὲν ἦταν παρὰ ἡ ἀρχὴ τοῦ τέλους τῆς ἐκοτρατείας τους στὴν ἀνατολικὴ ἀκτὴ τοῦ Ἰονίου. Καὶ τὸ τέλος ἦρθε πολὺ σύντομα: Τὴν ἴδια κίχλας μέρα.

β) Ἡ μάχη στοῦ «παλὸ στρατόπεδο»

Ὁ Πομπηΐος ἔστειλε μιὰ λεγεῶνα καὶ κατέλαβε, χωρὶς κόπο, ἓνα γειτονικὸ στρατόπεδο, πού ἦταν ἄδειο. Αὐτὸ τὸ στρατόπεδο, πού στάθηκε μοιραῖο γιὰ τὴν καισαρικὴ ἐκοτρατιά, ἦταν ὠχυρωμένο μέ τοίχους καὶ χαρακώματα, καὶ εἶχε τὸ μεγάλο πλεονέκτημα νά εἶναι περιχαρακωμένο μέ δυὸ ὁμόκεντρους κύκλους τοίχων καὶ χαρακωμάτων, δηλαδὴ εἶχε διπλὴ ὁχύρωση. Τὸ στρατόπεδο αὐτὸ εἶχε ἀλλάξει μερικὲς φορὲς χέρια, ἀλλὰ τώρα ἦταν ἐγκαταλημμένο κ' ἀπὸ τοὺς δυὸ ἀντιπάλους, ὅπως γράφει ὁ Καῖσαρ, ἄγνωστο γιὰ ποῖο λόγο, καὶ παρὰ τὴν ἰδιαίτερη φροντίδα πού εἶχε δοθεῖ στὴν κατασκευὴ του. Αὐτὸ τὸ στρατόπεδο τῆς νεκρῆς ζώνης, ὁ Καῖσαρ τὸ ὀνομάζει «παλὸ στρατόπεδο».

Ὁ Καῖσαρ, εἰδοποιημένος γιὰ τὴν κατάληψη τῶν δυὸ στρατοπέδων καὶ τὴ συμφορὰ τῆς λεγεῶνας του στοῦ πρώτο, καὶ γενικὰ γιὰ τὴ δυσμενῆ τροπὴ τῶν πραγμάτων στὸν τομέα αὐτόν, προσέτρεξε ὁ ἴδιος ἐπὶ τόπου, μέ ἰσχυρὴ δύναμη.

Χαρακτηρίζοντας τὴν κατάσταση οὖν σοβαρῇ, ἴσως γιὰτὶ νόμιζε ὅτι ἀπὸ τὸ σημεῖο ἐκεῖνο ἐκινδύνευε ὁλόκληρο τὸ σύστημα τῆς πολιορκίας, ἴσως γιὰτὶ ἐθεώρησε τὴν εὐκαιρία κατάλληλῃ νά εἰσδύσει ἀπὸ κεῖ στὰ μετόπισθεν τοῦ ἀντιπάλου καὶ νά ἐξαρθρώσει τὸ ἀμυντικὸ του σύστημα, ἀπεφάσισε, γιὰ λόγους πού δὲν τοὺς ἀναφέρει, νά ἐξαπολύσει στοῦ σημείου αὐτοῦ ἰσχυρὴ ἀντεπίθεση, καὶ μάλιστα ἀμέσως.

Γνωρίζοντας καλὰ ὁ ἴδιος τὴ σημασία τοῦ αἰφνιδιασμοῦ, καὶ τοῦ παράγοντα «χρόνος»¹⁰³, θέλησε, ὅπως πιστεύουμε νά ἐπωφεληθεῖ ἀπὸ τὴν πρόσκαιρὴ καὶ ἀναγκαίαν ἀποδιοργάνωση τῶν πομπηϊανῶν, στοῦ καινούργιο ἔδαφος, στοῦ ὁποῖο εἶχαν ἀπλώσει κίχλας τὰ ζῶα τους γιὰ βοοκὴ στοῦ πολύτιμο φρέσκο χορτάρι. Ἔτσι ἄρχισε ἄμεση ἐπίθεση στοῦ μέχρι τὴν προηγούμενη περὶφρονημένο «παλὸ στρατόπεδο», ὀδηγώντας, ὅπως γράφει, ὁ ἴδιος ὁλόκληρὴ τὴ δύναμη τοῦ ἱππικοῦ του καὶ ἱριάντα τρεῖς κοόρτες, πεζῶν, δηλαδὴ κάπου 8.000 ἄνδρες, σύμφωνα μέ τὴ δική του σύνθεση τῶν λεγεῶνων. Ἡ δύναμη τοῦ ἱππικοῦ του δὲν μπορούσε νά ξεπερνοῦσε τὰ 600 ἄλογα, γιὰτὶ τὴν ὑπόλοιπη, ἐπὶ συνόλου 1.300, τὴν εἶχε μοιράσει ὅπως ἀναφέραμε παραπάνω, στοῦ Δομήτιο Καλβίνο (500 ἄλογα), πού φρουροῦσε τὰ πλευρά του στὴν Κανδανῆα, καὶ στὸν Κάσοιο Λογγίνο (200 ἄλογα), πού εἶχε χαθεῖ στὴ νότια Ἠπειρο σὲ ἀκαθόριστῃ, ἀπὸ τὰ γραπτὰ τοῦ Καίσαρα, ἀποστολῇ.

Ἡ ἐπίθεση τοῦ Καίσαρα ἐγίνε ἀπὸ δυὸ πλευρῆς. Ἡ ἀριστερὴ πτέρυγα, πού εἶχε μόνον πεζοὺς, μέ ἀρχηγὸ τὸν ἴδιο, ὕστερα ἀπὸ σύντομη καὶ σκληρὴ μάχη, μέ τὴ βοήθεια μηχανικῶν μέσων (πολιορκ. μηχανῶν), παρεβίασε τὴν

103. «Τὸ κινῆγι τῆς νίκης, εἶναι κινῆγι τοῦ ρολογιοῦ» θὰ ἔλεγε ἀργότερα ὁ Κλάουζεβιτς.

κεντρική πύλη, καὶ βρέθηκε μέσα στοῦ ἐχθρικοῦ στρατόπεδο, τοῦ ὁποῖου ἡ κατάληψη ἀποδείχθηκε δύσκολη, γιατί ἀποτελοῦνταν ὅπως ἀναφέραμε ἀπὸ δυὸ ὁμόκεντρες περιχαρακωμένες ἀμυντικὲς θέσεις.

Ἡ προσπάθεια τοῦ Καίσαρα νὰ ἀνατρέψει τὴν ἄμυνα τῆς μιᾶς πομπῆ-ανῆς λεγεώνας πού πρὶν ἀπὸ λίγες ὥρες εἶχε μπεῖ στοῦ ἐγκαταλειμμένο αὐτὸ στρατόπεδο, προσέκρουσε στὴ γεναιότητα τῶν ὑπερασπιστῶν του. Ἡ λεγεώ-να τελικὰ κατεβλήθηκε μὲ δυσκολία, ἔδωσε ὅμως τὸ χρόνο στὸν Πομπήϊο, νὰ προστρέξει ἀπὸ τὸ διπλανὸ στρατόπεδο, μὲ τὴ δύναμη τῶν ὑπολοίπων πέντε λεγεώνων του, πού ἰσοδυναμοῦσαν μὲ πενήντα κοόρτες, ἀριθμὸ συντριπτικὸ γιὰ τὴν περίπτωση.

Στὸ μεταξύ ἡ ἄλλη πτέρυγα τῶν καισαρικῶν, πού εἶχε καὶ τὴν ἐνίσχυ-ση ὁλόκληρου τοῦ ἱππικοῦ, χωρὶς νὰ κατορθώσει νὰ μπεῖ στοῦ στρατόπεδο, μπλέχτηκε στὸ λαβύρινθο τῶν ἐξωτερικῶν χαρακωμάτων, ἀναζητώντας τὴν ἄλλη πύλη τοῦ στρατοπέδου. Κάποιος προστατευτικὸς τοῖχος πού ἐξασφάλι-ζε τὴν ὕδρευση τοῦ στρατοπέδου, ἀπὸ τὸ γειτονικὸ ποτάμι, στάθηκε μοιραῖος γιὰ τοὺς ἐπιτιθέμενους. Ἀπὸ ἄγνοια τοῦ τόπου, πού ὀφείλονταν στὴν πα-ράλειψη τοῦ Καίσαρα νὰ τοποθετήσῃ ἐκεῖ λίγους ὁδηγοὺς ἀπὸ κείνους πού ἐπέζησαν ἀπὸ τὴ διαλυμένη ἐνάτη λεγεώνα του, θεωρήθηκε ἀπὸ τοὺς και-σαρικοὺς σὰν τοῖχος τοῦ στρατοπέδου, καὶ ἔτσι παρασύρθηκαν ἀρκετὰ μα-κρὰ, σὲ ἀναζήτησι τῆς ἄλλης πύλης, χάνοντας πολὺτιμο χρόνο. Τὰ ἄλογα τῶν καισαρικῶν, ὅταν τελικὰ αὐτοὶ ἀπεφάσισαν νὰ παρδαδιάσουν τὶς μικρὲς διαβάσεις τῶν τάφρων, θούλιαζαν σιτοὺς σωροὺς τῶν μαλακῶν χωμάτων πού τὶς προστάτευαν. Δὲν ἄργησε νὰ δημιουργηθεῖ σύγχυση ἀπὸ τὰ ἀφηνιασμέ-να ἄλογα, πού ἄρχισαν νὰ τρέχουν σὲ κάθε κατεύθυνση, πέφτοντας στὶς τά-φρους, μαζὺ μὲ τοὺς ἀναβάτες τους, καὶ τσαλαπατώντας τὸ «φίλιο» πεζικὸ πού προσπαθοῦσε νὰ ἀκολουθήσῃ. Ἔτσι ἡ αὐτοσυντριβὴ καὶ ἡ διάλυση, αὐ-τῆς τῆς ἐπιλεκτικῆς καισαρικῆς πτέρυγας, πού ἄρχισε ἀπὸ τὸ ἱππικὸ, ὁλοκλη-ρώθηκε μέσα σὲ λίγο διάστημα, πρὶν ἀκόμα ἔρθουν οἱ ἄνδρες στὰ χέρια, μὲ τοὺς ὅποιοιδήποτε ἀποσβωλομένους ἀπὸ τὴν κατάπληξη πομπηϊανούς.

Ὁ Καίσαρ, στὸ μεταξύ, πού μάχονταν πεζὸς στὴν καρδιά τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, δὲν ἄργησε νὰ κυκλωθεῖ ἀπὸ τοὺς πομπηϊανούς πού ἔτρεξαν, πίσω ἀπὸ τὶς πλάτες του, νὰ ἐνισχύσουν τοὺς δικούς τους¹⁰⁴.

Ξεκομμένος, ἐξ αἰτίας τῶν προχωμάτων καὶ τῶν τοίχων, πού τοῦ ἐμπό-διζαν τὴν ἀντίληψη τῶν γεγονότων, πού διαδραματιζόνταν ἔξω ἀπὸ τὴν ἄλ-λη πλευρὰ τοῦ στρατοπέδου, μάταια περίμενε τὴ συμπαράσταση τῶν ἄλλων μονάδων του, καὶ κυρίως τοῦ πολύτιμου ἱππικοῦ του. Ὅταν ἀπὸ τὴν ἄγρια φυγὴ τῶν στρατιωτῶν του, ἀκόμα καὶ τῶν σηματοφόρων του, πού ἀπὸ τὸν πανικὸ τοὺς πετοῦσαν καὶ τὰ σύμβολα τῆς τιμῆς τῶν λεγεώνων του, κάποτε κατάλαβε ὅτι ἦταν κυκλωμένος, ἔκανε, μᾶλλον ἰοχυρίζεται ὅτι ἔκανε, κάποια προσπά-θεια νὰ ἀπαγκιστρωθεῖ ὀργανωμένα, ἀπὸ τὰ χαρακώματα, πού εἶχαν μετα-βληθεῖ σὲ τάφους τῶν ἀνδρῶν του, ἀλλὰ ἦταν ἄργα. Ἀλλωστε τυχαῖα οὔθη-κε ἀπὸ τὸ ξίφος κάποιου δικοῦ του, πού θέλησε, σκοτώνοντάς τον, νὰ ἐξα-σφαλίσει, ὅπως φαίνεται, τὸ ἔλεος τοῦ νικητῆ. Περιωρίσθηκε λοιπὸν κι' αὐ-τὸς νὰ ἀκολουθήσῃ τρέχοντας τοὺς φυγάδες του...¹⁰⁵.

104. Sextus jul Frontinus: «Strategematon». II, III, 22.

105. Ὁ Καίσαρ εἶναι παραστατικὸς γράφοντας, ὅτι οἱ στρατιῶτες του, στὴ φυγὴ τους, πα-τοῦσαν στὰ γεμᾶτα ἀπὸ πτώματα συναδέλφων τοὺς χαρακώματα. (B.C. III, 69, Ἑπ-τιανὸς II, LXI, ΠΛΟΤΤΑΡΧΟΥ:) Πομπ. XXXIX, 10, «Πομπηϊὸν γὰρ προσβάλόν-

Όταν ο Καίσαρ βρέθηκε σῶος ἔξω ἀπὸ τὸ πομπηϊανὸ στρατόπεδο, ἄγνωστον ἂν μὲ τὴν ἀσπίδα του ἢ χωρὶς αὐτή, ξεπέρασε γρήγορα τὸ στάδιο τῆς ἀμικανίας.

Ὅπως ἔδειξαν οἱ πρῶτες του ἐνέργειες μετὰ τὴ διπλὴ ἥττα του, ἐθεώρησε ἀνεπανόρθωτη τὴ ζημιὰ τῆς στρατιᾶς του, ἴσως γιὰτὶ ἀφαιρώντας δυνάμεις ἀπὸ ὠριμμένα καίρια σημεῖα τῶν ὁχυρώσεων, ἔξασθένειο τὸ «μέτωπο» τῆς πολιορκίας οὐδὲ βαθμὸν ποὺ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ συγκρατήσῃ τὴ γενικὴ ἐπίθεση τοῦ ἐχθροῦ, ποὺ ἦταν βέβαιος ὅτι ἐπακολουθοῦσε πρὶν ἀκόμα ξημερώσει. Τὸ πιθανώτερον ὅμως εἶναι ὅτι ἐθεώρησε βαρὺ καὶ ἀνεπανόρθωτο τὸ πλῆγμα κατὰ τοῦ ἐτοιμόρρου ἀπὸ πρὶν ἠθικοῦ τοῦ στρατοῦ του.

Ὅπως κι' ἂν ἔχει τὸ πρᾶγμα, ὁ Καίσαρ, μὲ ἐκπληκτικὴ ψυχραιμία, ποὺ τὸν κάνει ἄξιο θαυμασμοῦ, ἀπέσυρε μὲ ταχύτητα καὶ τάξη καὶ μὲ τὴν ἀναγκαίαν κάλυψη τοῦ σκοταδιοῦ, τὸ στρατό του ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τῆς πολιορκίας, ἢ ὅποια ἔτοι κατέρρευσε ἀπότομα, σὰν χάρτινος πύργος.

Αὐτὸ ἦταν τὸ τέλος τῆς πολιορκίας τοῦ Δυρραχίου, ποὺ κράτησε περὶ-που τέσσερες μῆνες¹⁰⁶.

Τὸ σκοτάδι ποὺ ἐκάλυψε κάποτε τὴν ἀτέλειωτη αὐτὴ μέρα, πιστεύομε ὅτι ἐμπόδισε τὸν Πομπηῖο νὰ ἐπωφεληθεῖ ἀπὸ τὴν ψυχολογικὴ καὶ τακτικὴ κατὰστασι τῆς στιγμῆς, καὶ νὰ καταδιώξῃ τοὺς πανικόβλητους φυγάδες, ἢ νὰ ἐπιτεθεῖ ἀμέσως σ' ὁλόκληρο τὸ μέτωπο τῶν πολιορκητῶν, καὶ νὰ κάνει τὴ νίκη του ὀριστικὴ.

Αὐτὴ ἡ παράλειψη τοῦ Magnus ἔσωσε τὸν Καίσαρα ἀπὸ ὁλοκληρωτικὸ ὄλεθρο¹⁰⁷.

Μὲ τίς δυὸ αὐτὲς νῆκες τοῦ ὁ Πομπηῖος, καὶ κυρίως μὲ τὴ δεύτερη, ἔβαλε τέλος στὴν καισαρικὴ ἐκστρατεία στὶς ἀνατολικὰς ἀκτὲς τοῦ Ἰουνίου. Δὲν ἔβαλε ὅμως τέλος στὸν πόλεμο.

τος, οὐδεὶς ἔμεινε, ἀλλὰ καὶ τάφοι κατεπίπλαντο κτεινομένων, καὶ περὶ τοῖς αὐτῶν χαρὰκόμασι καὶ περιτειχίσμασι ἔπιπτον ἐλφινόμενοι προτροπάδην. Frontinus III, XVII, 4. Ἡ ἥττα τοῦ Καίσαρα στὸ Δυρράχιο, ἢ μόνη σοβαρὴ στὴν ἐκπληκτικὴ στρατιωτικὴ του σταδιοδρομίᾳ, «γοήτευσε» τοὺς ἱστορικοὺς ὅλων τῶν ἐποχῶν. Περιγραφεῖ ὅμως, καὶ κάποια ἀνάλυση τῶν αἰτίων τῆς, δὲν βοήθαμε. Γιὰ ἐλληνικὴ βιβλιογραφία, δὲν γίνεται λόγος. Δὲν κατορθώσαμε νὰ δοῦμε τὸ βιβλίον τοῦ Heuzey: «Les operations militaires de Jules César», Paris, 1886, ποὺ ἀναφέρει (χωρὶς τὸ μικρὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα, κατὰ τὴ συνήθειά του) ὁ Δ. Εὐαγγελίδης στὴ μελέτη του, «Οἱ Ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἠπείρου», Ἀθῆνα 1947, σελ. 27, σημ. 10.

106. Ὁ Καίσαρ δὲν παρέχει καμμιά σχετικὴ πληροφορία, ἔκτος ἀπὸ τὸν ὑπανιγμὸ ποὺ ἀναφέρομε γιὰ τὰ στάχνα ποὺ ἄρχισαν νὰ ὠριμάζουν. Τὴν πληροφορίαν τὴν παίνομε ἀπὸ τὸ Σουετώνιον (Divus Julius, I, XXXV, I «per quattuor paene menses». «Οἱ ἥττες του (Καίσαρα) δείχνουν τὸ μεγαλεῖο του τὸ ἴδιο ἔντονα, ὅσο καὶ οἱ νῆκες του» (G. VEITH: Στρατὸς καὶ πολεμικὴ τέχνη τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων» ἀπ' τὸ βιβλίον τοῦ HANS OPPERMANN: Ἰούλιος Καίσαρ. Ὁγ. Κλασσ. Ἐκδόσεων, Ἀθῆνα, 1980, σελ. 220, μετάφρ. Θ. Δέμης - Γ. Οἰκονόμου).

107. Ὁ Πλούταρχος γράφει (Πομπ. LXV in fin.) ὅτι ὁ Καίσαρ τὴν ἴδια νύχτα σχολίασε εἰρωνικὰ τὴν παράλειψιν τοῦ ἀντιπάλου του νὰ ὁλοκληρώσῃ τὴ νίκη του: «σήμερον ἂν ἡ νίκη παρὰ τοῖς πολεμίοις ἦν, εἰ τὸν νικῶντ ἀείχων» (... ἂν εἶχαν ἀρχηγὸ ποὺ ἤξερε νὰ νικάει). Πιστεύομε ὅτι πρόκειται γιὰ ἓνα ἀκόμη ἀπὸ τὰ πολλὰ «ἀνέκδοτα», ποὺ ἀπέδωσαν στὸν Καίσαρα μετὰ τὴ θεοποίησίν του, μερικὰ ἀπὸ τὰ ὅποια ἔμειναν στοὺς αἰῶνες σὰν φράσεις παροιμιώδεις. Δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ καταλογισθεῖ σὲ βάρος τοῦ Magnus

«Πέτρα»

Γιὰ τὴ θέσῃ τῆς περιοχῆς ποὺ ἔγιναν οἱ δυὸ μάχες τῆς μιᾶς ἡμέρας, ὁ Καῖσαρ τὸ μόνο στοιχεῖο ποὺ δίνει, εἶναι ὅτι βρῖσκονταν δίπλα στὴ θάλασσα. Τὸ γεγονόςδ ὅτι κατῴρθωσε ὁ ἴδιος καὶ «διέρρευσε» μὲ τὴ σιρατιά του μέσα σὲ νύχτα, καὶ χωρὶς νὰ γίνεῖ ἀντιληπτός, πρὸς τὸ νότο, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν πληροφορία τοῦ Πλουτάρχου ὅτι ὁ Παμπήσιος κινήθηκε, ἀμέσως ἐναντίον του, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς θάλασσας.¹⁰⁸ Μᾶς πείθει ὅτι οἱ μάχες ἔγιναν στὸ νοτιώτατο ἄκρο τοῦ «μετώπου» τῆς πολιορκίας, ἀν καὶ ποτὲ τοῦ ὁ Καῖσαρ δὲν κατῴρθωσε νὰ σχηματίσει συνεκτὴ γραμμὴ μετώπου, παρὰ τὶς ἐπόμενες προσπάθειές του.

Στὰ νότια τοῦ Δυρραχίου, σὲ ἀπόσταση λίγων χιλιομέτρων βρίσκεται ἓνα ὕψωμα μέσα σὸν κάμπο, ποὺ καταλήγει σ' ἓναν ψηλὸ, ἀπότομο καὶ συμπαγῆ βράχο, ὕψους 200 περίπου μέτρων ποὺ «πέφτει» ἀπότομα στὴ θάλασσα, κι' ἀποτελεῖ οἰγούρα φράγμα γιὰ κάθε προσβολὴ τῆς πόλης ἀπὸ τὸ νότο. Εἶναι τὸ ὕψωμα «Πέτρα», ποὺ τὸ ἀναφέραμε καὶ παραπάνω, σὸν σιρατηγεῖο τοῦ Παμπήσιου, τὸ σημερινὸ «Σκάμ».¹⁰⁹

Εἶναι ὀρθὴ ἡ κοινὴ γνώμη τῶν ἱστορικῶν, ὅτι οἱ δυὸ μάχες τῆς ἡμέρας, ἔγιναν στὴν περιοχὴ τῆς Πέτρας. Μποροῦμε μάλιστα νὰ προσθῆσουμε, ὅτι οἱ μάχες ἔγιναν νοτιώτερα, μεταξὺ τοῦ ὕψωματος καὶ ἐνὸς ἀνώνυμου χειμάρρου, ποὺ τὸν ἀναφέρομε παραπάνω, στὴν περιγραφὴ τῆς δευτέρας μάχης, κοντὰ στὴν παραλία, καὶ μάλιστα σὲ θέσῃ, ποὺ ἦταν «μεταξὺ τῶν τε ἐλῶν καὶ τῆς θαλάσσης» κατὰ τὸ Δίωνα Κάσσιο (XI 1, 50, 3).

«Κακῶς ἐστρατηγικῶς»

Ὁ Καῖσαρ ἐπρόλαβε καὶ συγκέντρωσε ὅπως-ὅπως τὴ σιρατιά του σ' ἓνα πρόχειρο σιρατόπεδο ἐκεῖ κοντά.

Τὴν ἴδια νύχτα, ἀφοῦ ἔκανε μερικὲς ἀντικαταστάσεις ἀξιωματικῶν στὰ ἀνώτερα ἐπίπεδα, μίλησε γιὰ λίγο θλιμμένα στοὺς τρομαγμένους σιρατιῶτες, προσπαθώντας, ὅπως γίνεται πάντα, νὰ ἀποσείσει τὶς εὐθύνες ἀπὸ πάνω του καὶ νὰ τὶς φορτώσει στοὺς δειλούς. Τοὺς ὑπενθύμιζε, ὅπως θὰ ἔκανε κάθε ἡγήτορας, τὸ θάρρος καὶ τὴ γενναϊότητά τους, τοὺς θριάμβους ποὺ κέρδισαν μαζύ, καὶ ἐπεσήμανε τὸ ἀμφισβητήσιμο γεγονόςδ, ὅτι ἡ νίκη τοὺς ἔξφυγε μέσα ἀπὸ τὰ χέρια ἐξ αἰτίας τῆς τύχης, ἐνῶ ὅπως βγαίνει ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γραπτὰ του, ἀποκλειστικὰ ὑπεύθυνος γιὰ τὴ δευτέρη τουλάχιστον συμφορὰ,

---

ἡ παράλειψη νὰ ἐπιθεῖ τὴν ἴδια νύχτα στὸ καινούργιο σιρατόπεδο τῶν νικημένων. Τέτοια ἐνέργεια θὰ ἦταν παρακινδυνευμένη, γιατί δὲν γνώριζε ὁ νικητὴς τῆς ἡμέρας, οὔτε τὴ «δομὴ» τοῦ καινούργιου καισαρικοῦ σιρατοπέδου ποὺ ἦταν ἀδύνατο νὰ εἶχε τὴ γνωστὴ κλασσικὴ διαρρύθμιση τῶν ρωμαϊκῶν σιρατοπέδων ἀπὸ ἔλλειψη χρόνου ἀλλὰ οὔτε καὶ μποροῦσε νὰ ἔξρει τὸν ἀριθμὸ τῶν μονάδων ποὺ «ἐπισκενοῦσε» καὶ πολὺ περισσότερο τὸ ἥθιστό τους. Ἐστὶ θὰ κινδύνεψε νὰ λάθει ὁ Magnus ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ ἔπαθε ὁ Καῖσαρ, τὸ ποῖο τῆς ἴδιας μέρας, ὅταν ἐπετέθηκε στὸ «παλιὸ σιρατόπεδο».

108. Πλουτ.: Πομπ. XLVII, 5.

109. "Ὅπως ὁρθὰ τὸ ἀναφέρει ὁ OPPERMAN (ὅπ. ἀν. σελ. 151). "Ἀλλοστε μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα, σὲ παρένθεση, τὸ ἀναφέρει καὶ ὁ Ἑλλην. Ἐπιτελικὸς χάρτης τοῦ 1926, ποὺ προτιμᾷ ὅμως σὺν κρίσει, ἀνορθόγραφη, ἐγγραφὴ τὴν Ἰταλικὴ ὀνομασία «Sasso Bianco» ("Ἀσπρὴ Πέτρα").

ἦταν ὁ ἴδιος, «ὡς κακῶς ἐστρατηγηκώς», ὅπως λακωνικά, ἀλλὰ παραστατικά, γράφει ὁ Πλούταρχος¹¹⁰.

Κριτικάροντας βέβαια, ὁ ἴδιος ὁ Καῖσαρ, τὴ διεξαγωγή τῆς δεύτερης μάχης τῆς μιᾶς ἡμέρας, ἐπισημαίνει μερικές αἰτίες τῆς ἥττας του, ποὺ δὲν χρειάζεται νὰ τὶς ἀραδιάσουμε, γιατί εἶναι ἀτεχνα ἀπολογητικές. Σὲ μιὰ καὶ μόνη δίνει ἐξήγηση, ὅαν στρατηγός, σὶὸ στρατιωτικό του ἀτύχημα: στὴν ἄτυχη ἐμπνευσή του νὰ διασπᾷ τὸ στρατό του οὐδὺν πτέρυγες, ἀπομονωμένες μεταξὺ τους οὐδὲ βαθμὸ τέτοιο, ποὺ νὰ μὴ μπορεῖ ἢ μιὰ νὰ προσφέρει βοήθεια στὴν ἄλλη¹¹¹.

Αὐτὴ εἶναι μιὰ τίμα καὶ ὀρθὴ ἐξήγηση. Δὲν εἶναι ὅμως πλήρης. Ἐπρεπε ἀπὸ πρὶν νὰ εἶχε γίνῃ «ἀναγνώριση» τοῦ παληοῦ στρατοπέδου ποὺ ἦταν ἔρημο, ἀλλὰ πανίσχυρο. Ὁ προστατευτικὸς τοῦ μονοπατιοῦ τῆς ὕδρευσης τοῖχος, ἔπρεπε νὰ ἦταν ἀπὸ πρὶν γνωστὸς στὴν ἡγεσία τῶν καισαρικών ἀφοῦ ἄλλωστε εἶχε ἀλλάξει ἀρκετές φορές χέρια. Τέλος, ἀφοῦ καὶ τὰ δυὸ στρατόπεδα, τὸ παραλιακὸ καὶ τὸ παληό, εἶχαν τὴν καίρια σημασία ποὺ ἀποδείχθηκε ὅτι εἶχαν, γιὰ τὴ δομὴ τοῦ πολιορκητικοῦ μηχανισμοῦ, δὲν ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλειφθοῦν ἀπὸ τὸν Καῖσαρα, τὸ ἔνα στὴν προστασία τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου, καὶ τὸ ἄλλο μιᾶς λεγεώνας, πολὺ περισσότερη, γιατί βρισκόνταν καὶ τὰ δυὸ στὴ στρατηγικὰ φοβερὴ περιοχὴ τῆς Πέτρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ'

ΦΥΓΗ ΣΤΗΝ ΑΠΟΛΛΩΝΙΑ

Καταδίωξη καὶ ἀδράνεια

Ἡ πρώτη σκέψη τοῦ Καῖσαρα ἦταν πῶς θὰ πετύχαινε ν' ἀπαγκιστρώσει τὴν στρατιά του ἀπὸ τὸ θανάσιμο ἀγκάλιασμα ποὺ ἦταν βέβαιον ὅτι τῆς ἐτοίμαζε τὸ πρωὶ ὁ Πομπήϊος. Στὸ ἀξιόμαχο τῶν «γεμάτων φόβου» («perterriti», ὅπως γράφει ὁ ἴδιος) στρατιωτῶν του δὲν εἶχε καμμιὰ ἐμπιστοσύνη.

Μὲ τὸ πρῶτο σκοτάδι, ἔδιωξε θιαστικά καὶ μὲ κάθε μουσικότητα, τοὺς τραυματίες, καὶ τὶς ἀποσκευές ὅλου τοῦ στρατοῦ, πρὸς τὸ νότο, στὴν Ἀπολλωνία, μὲ μιὰ λεγεώνα γιὰ φρουρά. Ὑστερα ἀπὸ λίγες ὥρες, ξεσήκωσε ὁλόκληρο τὸ στρατόπεδο, κι' ἔδιωξε πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση τὸ κύριο σῶμα τοῦ στρατοῦ. Τέλος, πρὶν ξημερώσει, ξεκίνησε κι' ὁ ὁ ἴδιος μὲ δυὸ λεγεῶνες ποὺ κράτησε γιὰ ὀπισθοφυλακ¹¹². Ὁλη ἡ στρατιά, ἀκόμα καὶ τὸ σῶμα τῶν τραυματιῶν, εἶχε αὐστηρὴ ἐντολὴ νὰ μὴ σταματήσει πούθενά, οὔτε γιὰ ἀνάπαυση.

Ἦταν ὀρθὴ ἡ ἀπόφαση τοῦ Καῖσαρα νὰ κρατήσει ὁ ἴδιος στὰ χέρια του τὴν ὀπισθοφυλακὴ τῆς θλιβερῆς φάλαγγας τῶν τρομαγμένων καὶ πεινασμένων χορτοφάγων του. Ἦταν φυσικὸ οἱ ἄνδρες του, νὰ σκορπίσουν οὐδὲ ληλασίες ἢ νὰ γυρίσουν πίσω καὶ νὰ ἐνωθοῦν μὲ τοὺς πομπηϊανούς, ἢ τὸ χειρότε-

110. (Πομπ. XXXIX, 30).

111. B.C. III, 72.3 Ὁ Ἀππιανὸς (II, LXIV) παρέχει τὴν πληροφορία, παρμένη ὀπιοσδήποτε ἀπὸ πομπηϊανὴν πηγή, ὅτι ὁ Καῖσαρ ὁμολόγησε στοὺς στρατιώτες τὸ σφάλμα του νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ στὴν καρδιά τῆς πομπηϊανῆς στρατιάς. Αὐτὸ πιστεύομε πῶς δὲν μποροῦσε ποτὲ νὰ λεχθεῖ καὶ μάλιστα ἀπὸ ἡγέτη τῆς διπλωματικῆς ὁλκῆς τοῦ Καῖσαρα, σὲ νικημένους στρατιώτες, ποὺ βρισκόνταν ἀκόμα «στὴν καρδιά» τῆς ἐχθρικῆς στρατιάς· θὰ ἦταν ψυχολογικὰ συντριπτικό.

112. B.C. III, 75, 2.

ρο, σὲ μιὰ συνωμοσίᾳ ἀπελπισίας, νὰ τὸν παραδώσουν δεμένο στὸν ἐχθρό του. Ἡ φυγὴ ὅμως τῆς καισαρικῆς φάλαγγας, δὲν ἔγινε πρὸς τὴν κατεύθυνση πού θὰ περιέμενε ὁ καθέννας, δηλαδὴ ἀνατολικά, πρὸς τὴ μικρὴ στρατιὰ τοῦ Δομιτίου Καλβίνου, πού ἦταν σκαρφαλωμένος στὰ βράχια τῆς Κορυτοῦς, σὰν πλαγιοφυλακὴ τοῦ Καίσαρα. Ἐκεῖ ὁ Καίσαρ θὰ ἐνίσχυε τὶς δυνάμεις του καὶ τὸ ἡθικὸ τῆς ἐξαθλιωμένης στρατιᾶς του, καὶ μὲ ἐνωμένο ὄλο τὸ στρατό του, θὰ μπορούσε νὰ χαράξει νέα στρατηγική, μιὰ πού ἡ μέχρι τότε κατέρρευσε σὰν χάρτινος πύργος, μὲ τὸ πρῶτο πλήγμα.

Ὁ στρατηγὸς ὅμως, ἀκολούθησε ἕναν ἄλλον, «ἀνορθόδοξο», δρόμο. Κατευθύνθηκε πρὸς τὸ νότο, στὴν Ἀπολλωνία, ἐκεῖ πού θὰ μπορούσε νὰ ξεχυθεῖ ἡ στρατιὰ τοῦ ἀντιπάλου του, καὶ νὰ τὸν τσακίσει.

Ὁ Καίσαρ δὲν ἐξηγεῖ αὐτὴ τὴν ἐνέργεια πού ξενίζει τὸ μελετητὴ. Φαίνεται πῶς στὴν ταραγμένη σκέψη του ἐκυριάρχησε τὸ αἶσθημα τῆς σωτηρίας τῆς στιγμῆς.

Ἡ ἀνάγκη τοῦ ἐπέβαλε νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸν ἐχθρό του, μὲ τὴ μεγαλύτερη δυνατὴ ταχύτητα (κι' αὐτὸ ἄλλωστε ἔκανε), πράγμα πού δὲν θὰ μπορούσε νὰ τοῦ ἐξασφαλίσει ἡ δύσκολη πορεία στοὺς ὄρεινους καὶ ἄγονους ὄγκους τοῦ Ἐλμπασάν, γιὰ νὰ βγεῖ στὸ ὄροπέδιο τῆς Κορυτοῦς. Στὸ νότο ὅμως, θὰ ἔβαζε γρήγορα μετὰξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ διώκτη του τὰ πολλὰ παράλληλα ποτάμια τοῦ κάμπου τῆς Καβάγιας καὶ τὸ κυριώτερο, τὸ Γενοῦσο καὶ μετὰ τὸν Ἄψο, τὸν «ἀπὸ μηχανῆς θεοῦ» πού τὸν περασμένο χειμῶνα ἔσωσε τὴ στρατιὰ του, ὅταν αὐτὴ εἶχε ἀντίθετη κατεύθυνση πορείας.

Ὁ Πομπηϊὸς μόλις ἔμαθε τὴ φυγὴ τῆς καισαρικῆς στρατιᾶς, ὥρμησε σὲ καταδίωξή της.

Τὸ ἱππικὸ τῶν προφυλακῶν του, πρόφθασε τὴν ὀπισθοφυλακὴ τοῦ Καίσαρα στὸ Γενοῦσο ποταμὸ. Ὑστερα ἀπὸ μιὰ ἐπιτυχὴ ἱππομαχία μὲ τὶς πομπηϊανὲς προφυλακές, ὁ Καίσαρ πέρασε τὸ ποτάμι, κι' ἐκεῖ, πέρα ἀπ' τὴ νότια ὄχθη του, μπόρεσε νὰ βρεῖ προσωρινὴ ἀσφάλεια στὸ παλὴό του στρατόπεδο, ἀπέναντι ἀπὸ τὸ «Ἀσπαράγγιο τῶν Δυρραχινῶν»¹¹³, ἐκεῖ πού εἶχε προκαλέσει τὸν περασμένο χειμῶνα τὸν ἀντίπαλό του σὲ μάχη.

Στὴ θέση αὐτὴ δὲν ἦταν δυνατόν νὰ σωθεῖ ὁ Καίσαρ. Ὁ Γενοῦσος ἔχει «ἀνεμπόδιστες ὄχθες», ὅπως γράφει ὁ ἴδιος¹¹⁴, κι' ἔπρεπε νὰ εἶναι βέβαιος, γιὰ τὴν τύχη πού περιέμενε αὐτὸν καὶ τὴν ὀπισθοφυλακὴ του.

Περίεργα καὶ ἀνεξήγητα, ὁ Magnus σταμάτησε μπροστὰ στὸ μικρὸ ποτάμι, ἀνακόποντας τὴν ὁρμὴ τῶν στρατευμάτων του, καὶ μαζὺ μ' αὐτὴ καὶ τὴν ροὴ τῆς Ἱστορίας, δίνοντας ἔτσι στὸν ἐχθρό του τὴν εὐκαιρία νὰ σωθεῖ, ὅπως ὁ Χίτλερ στοὺς Ἀγγλους, στὸ λιμάνι τῆς Δουγκέρκης. Ἡ παράλειψη τοῦ νικητῆ νὰ ἐπωφεληθεῖ ἀπὸ τὸ μοναδικὸ πλεονέκτημα τῆς στιγμῆς, καὶ νὰ βάλεي τέρμα στὸν πόλεμο, ἐκεῖ στὸ Γενοῦσο, δὲν ἐξηγήθηκε ποτὲ ἀπὸ τὸν Πομπηϊὸ στοὺς συνεργάτες του οὔτε φυσικὰ καὶ ὁ Καίσαρ μπόρεσε νὰ τὴν ἐξηγήσει. Ἦταν φυσικὸ στὰ μάτια ὅλων, νὰ θεωρήθηκε σὰν μιὰ προσωρινὴ ἀναστολὴ τῆς καταδίωξης μὲ τὴν ὀλοφάνερη πρόθεση τοῦ νικητῆ νὰ ἀναδιοργανώσει τὸ κύριο σῶμα τῶν δυνάμεών του, ἀπ' τὸ ὁποῖο εἶχε κίονας ἀπομακρυνθεῖ ἀρκετὰ, γιὰ τὴν ὀριστικὴ ἔφοδο. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Πομπηϊὸς τὴν ἴδια περιέργη τακτικὴ τῆς ἀδράνειας πίσω ἀπὸ τὶς πλάτες τῶν ἐχθρῶν του πού ἔφευγαν, τὴν ἐπανελάβε σὲ τρεῖς μέρες, καὶ τὴν ἐπεκύρωσε σὲς ἀμέσως ἐπόμενες, σὰν ὀριστικὴ πιά στρατηγικὴ τοῦ σιγῆ φάση τούτῃ τοῦ πολέμου, θὰ τὴν ἐξετάσουμε

113. B.C. III, 76,2.

114. B.C. III, 75,4.

στις παρακάτω σελίδες οὖν ἐνιαῖο φαινόμενο, πού ἀπασχόλησε τοὺς ἱστορικοὺς ὅλων τῶν ἐποχῶν.

Εἰδικὰ τὸ σταμάτημα τοῦ Magnus στὴ βόρεια ὄχθη τοῦ Γενούσου τὴν πρώτη κιόλας μέρα τῆς καταδίωξης, τότε πού ἡ εὐκόλη διάλυση τῆς ὀπισθοφυλακῆς τοῦ Καίσαρα ἦταν ἀρκετὴ γιὰ νὰ σημάνει τὸ τέλος τοῦ πολέμου, πρέπει νὰ θεωρηθεῖ οὖν ἡ πιὸ κρίσιμη καμπὴ τοῦ πολέμου. Τὸ νόημα τῆς στιγμῆς δὲν τὸ ἐπεσήμαναν, ἀπ' ὅ,τι ξέρομε, οἱ ἱστορικοί, οὔτε ὁ ἴδιος ὁ Καίσαρ, ἀλλὰ ἕνας. . . ποιητής, ὁ Λουκανός, πού μᾶς τὸ ἔδωσε σὲ στίχους: «μποροῦσε τότε ὁ ἐμφύλιος πόλεμος νὰ κύσει τὶς τελευταῖες του σταγόνες αἵμα, καὶ νὰ ἀκολουθοῦσε ἡ εἰρήνη»¹¹⁵.

Ὁ Καίσαρ, ὁρθὰ ἐκτιμώντας τὸν κίνδυνο πού διέτρεχε ἡ στρατιά του ὅσο ὁ ἐχθρὸς ἦταν πολὺ κοντά, βιάστηκε νὰ συνεχίσει τὸ δρόμο του πρὸς τὸ νότο, τρέχοντας σὲ δύσβατους δρόμους, καὶ περνώντας πολὺ βαθειὰ ποτάμια, ὅπως θυμόταν ὁ ἴδιος ἀργότερα. Ὅταν πέρασε καὶ τὸν Ἄψο, «πού ἔχει ἀπόκρημνες ὄχθες καὶ δύσκολα περάσματα», μπόρεσε νὰ βρεῖ λίγη ἡσυχία. Ἐκεῖ, στ' ἀγνώριμα ἀπ' τὸ χεῖμῶνα μέρη, χρησιμοποίησε τὰ ἔτοιμα ὄχυρά κι' ἀπ' τὶς δυὸ πλευρὲς τοῦ ποταμοῦ, πού εἶχαν ἀφίσει αὐτὸς κι' ὁ ἀντίπαλός του ἄθικτα.

Ὁ μεγάλος Πομπήϊος, συνεχίζοντας τὴν περιέργη ἀπὸ πλευρᾶς τακτικῆς συμπεριφορά του, οὖν πρωτόπειρος ἐκατόνταρχος, ἢ οὖν νὰ μὴ ἀσκοῦσε πραγματικὰ ἐξουσία στὸ στράτευμα, ἐγκατέλειψε ὀριστικά ἀπὸ τὴν τετάρτη κιόλας μέρα, τὴν καταδίωξη τοῦ ἐοιμόρροπου ἐχθροῦ. Ἦταν ἓνα βαρὺ σφάλμα, πού ὁ Σύλλας, ὅπως θρηνεῖ ὁ ἐπικὸς Λουκανός, δὲν θὰ τὸ ἔκανε ποτέ¹¹⁶.

Τὴν ἀπόσταση ἀπὸ τὸ Δυρράχιο μέχρι τὸν Ἄψο τὴν κάνει ἓνας ὁδοιπόρος σὲ 21 ὥρες, μὲ τὶς ἀναγκαῖες βέβαια σταθμεύσεις γιὰ ἀνάπαυση¹¹⁷. Γιὰ στρατιωτικὴ φάλαγγα, ὅπως εἶναι γενικὰ γνωστόν, ὁ χρόνος κάθε πορείας διπλασιάζεται¹¹⁸. Ὁ Καίσαρ ὅμως γιὰ νὰ περάσει τὸν Ἄψο χρειάστηκε μιὰ μέρα ἀκόμα, παρὰ τὴ βιασύνη του, γιὰ λόγους πού δὲν τοὺς ἐξηγεῖ.

Ὁ Καίσαρ, ἀπὸ τὴν Ἀπολλωνία, μὲ τὴ συνηθισμένη του δραστηριότητα καὶ ἐμπειρία, φρόντισε νὰ τοποθετήσῃ φρουρὲς στὶς κοντινὲς πόλεις καὶ στὰ ἐπικαίρα σημεῖα τῆς περιοχῆς, ὀργανώνοντας ὅπως-ὅπως τὴν ἄμυνά του ἀπὸ ἀφηνidiaστικὴ προσβολή.

Οἱ νεκροὶ τοῦ Καίσαρα

Ὁ Καίσαρ στὴν Ἀπολλωνία βρῆκε τὸ χρόνο νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν ἔκταση τῆς καταστροφῆς του, τὴν ὁποία ὅμως, ποτὲ δὲν ἔκανε γνωστὴ στὸ ἀληθινὸ της μέγεθος, στοὺς ἀναγνώστες τῶν ἀπομνημονευμάτων του.

115. Farsalia VI, 299—300.

116. Farsalia Ὁ Πλοῦταρχος ἐπιροῖπτει προσωπικὰ στὸν Πομπήϊο τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν ἀδράνεια αὐτῶν τῶν ἡμερῶν, ἀποδίδοντάς τινε στὴ σκέψη του, ὅτι σύντομα οἱ στεροῆσεις θὰ καταβάλλουν τὸ στρατὸ τοῦ Καίσαρα, χωρὶς νὰ χρειασθεῖ νὰ δώσει μάχη (Πομπ. LXV, 5). Κατὰ τὸν Σουετώνιο (Divus Julius Lib. I, XXXVI, στὸ τέλος), ὁ Καίσαρ εἶπε τότε γιὰ τὸν ἀντίπαλό του, ὅτι δὲν ξέρεῖ πῶς νὰ χρησιμοποιήσει τὴ νίκη.

117. Β. Α. ΖΩΤΟΥ (ΜΟΛΟΣ ΣΟΥ): «Ἡπειρωτικὰ Μελέται - Δομολόγιον τῆς Ἑλλ. Χερσονήσου». Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ Ἑθν. Τυπογραφείου 1878, τόμ. Δ', σελ. 109.

118. Τοῦ αὐτοῦ, σελ. 68.

Ὁ Καῖσαρ ἀναφέρει ὅτι οἱ νεκροὶ τοῦ σὺν δυὸ μάχης τῆς μιᾶς ἡμέρας στὸ Δυρράχιο, ἦταν 960 στρατιῶτες καὶ ἵππεις, καὶ 32 χιλιάρχοι καὶ ἑκατόνταρχοι¹¹⁹. Οἱ «ἀκριβεῖς» αὐτοὶ ἀριθμοὶ μᾶς φαίνονται ὑπερβολικὰ μικροί, καὶ πρέπει νὰ γίνουν δεκτοὶ μὲ τὴν ἐπιφύλαξιν ποὺ γίνονται συνήθως δεκτὰ τὰ στοιχεῖα ποὺ δίνουν καὶ στὶς μέρες μας τὰ πολεμικὰ ἀνακοινωθέντα τῶν ἐμπολέμων, ὅσον ἀφορᾷ τὶς δικές τους ἀπώλειες. Πρέπει νὰ δεχθούμε ὅτι ὁ Καῖσαρ, ὅταν ἔγραφε τὶς σημειώσεις ποὺ τοὺς δίνουμε τὸ ὄνομα «ἀπομνημονεύματα», ἦταν ἀκόμα ἐμπόλεμος, μὲ τὴν κυριολεκτικὴ σημασίαν τοῦ ὅρου, ἀφοῦ ἔζησε μόνον λίγους μῆνες μετὰ τὴν τελευταίαν σκληρὴν, καὶ γὰρ πολλὴ ὥρα ἀμφίρροπην, μάχην ἐναντίον τῶν γιῶν τοῦ Πομπηίου. Ἡ ἀμφιβολία μας αὐτή, γιὰ τὴν ἀκρίβειαν τῶν ἀριθμῶν τοῦ Καίσαρα, ἐνισχύεται κι ἀπ' τὸ γεγονός ὅτι ὁ μεγάλος ἀντίπαλός του ἔχοντας τὸ ἀντίθετο συμφέρον, (νὰ μεγαλοποιήσει τὶς ζημιὰς τοῦ Καίσαρα), ὑπενθύμισε λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν μάχην τῶν Φαρσάλων, στοὺς στρατιῶτες του, ὅτι ὕστερα ἀπὸ τὶς σοβαρὰς ἀπώλειες στὸ Δυρράχιο, ὁ στρατὸς τοῦ Καίσαρα, ἔπαυε νὰ εἶναι ἀξιόμαχος, καὶ τὴν πληροφορίαν αὕτη τὴν παρέχει ὁ ἴδιος ὁ Καῖσαρ¹²⁰.

Ὁ Πλῦταρχος, στὸ βίβλιον τοῦ Πομπηίου (LXV, 23), μὴ πιστεύοντας τὴν παραπάνω καισαρικὴ ἐκδοχή, ἀνεβάζει τοὺς νεκροὺς τοῦ Καίσαρα σὲ δυὸ χιλιάδες ἄνδρες (...καὶ φόνου διοχιλίῳν).

Τὸ νὰ δεχθούμε, ὅτι ἡ ἀλήθεια θὰ βρίσκονταν κάπου στὴ μέση θὰ ἦταν τριμμένη ἀποψη... Πάντως ἡ ἀποψη τοῦ Καίσαρα εἶναι ἡ λιγώτερον ἀξιόπιστη.

Ὁ Καῖσαρ, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς νεκρούς, ἐγκατέλειπε στὰ χέρια τοῦ ἀντιπάλου του, καὶ αἰχμαλώτους. Γιὰ τὸν ἀριθμὸν τους, δὲν ἀναφέρει τίποτε· εἶναι ὅμως βέβαιο, ὅτι τοὺς περιλαμβάνει στοὺς νεκρούς, γιατί ὁ ἴδιος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἡ τύχη τους ἦταν ἀνηλέγη: Τοὺς συγκέντρωσε ὅλους ὁ στρατηγὸς Λαβιόνος, πρῶην αἰχμάλωτος τοῦ Καίσαρα ποὺ τοῦ χάρισε τὴ ζωὴ στὴν Ἰσπανίαν, ὁ ὁποῖος νομιζοντας ὅτι ἔτσι θὰ ἀποτίναζε τὴν κατηγορίαν τοῦ δειλοῦ καὶ τοῦ προδότη, ποὺ τοῦ εἶχαν κολλήσει οἱ συνάδελφοί του, ἔκανε ἐπίδειξιν σκληρότητος σκοτώνοντάς τους ὅλους¹²¹.

Ὁ Magnus... «βασιλεὺς βασιλέων»

Στὸ διάστημα τῆς παραμονῆς τοῦ Καίσαρα στὴν Ἀπολλωνία, ποὺ ἦταν ὁπωσδήποτε σύντομο, ὁ ἴδιος βεβαιώνει ὅτι ἔμεινε ἐκεῖ, «ὅσο εἶναι ἀναγκαῖον σὲ ἕναν ποὺ διάζεται»¹²², ἡ στρατιὰ τῶν πομπηϊανῶν, δὲν πέρασε τὸν Ἄψον. Σημειώνουμε ὅτι ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τὸ «Πέραμα» τοῦ Ἄψου, μέχρι τὴν Ἀπολλωνία, εἶναι 4 ὥρες πορείας γιὰ ἕναν ὁδοιπόρο¹²³.

119. B.C. III, 71,1.

120. B.C. III, 87,4.

121. B.C. III, 71,4. Ὅταν ἀργότερα ξαναπαύσθη αἰχμάλωτος τοῦ Καίσαρα, στὰ Φάρσαλα, σκοτώθηκε ἐπὶ τόπον.

122. B.C. III, 78,1.

123. Β. Δ. ΖΩΤΟΥ — ΜΟΛΟΣ ΣΣΟΥ, Ἡπειρωτ. Μελετήματα, τόμ. Δ', σελ. 108. Ποῖν ἀπὸ 100 χρόνια, ὁ ΣΠ. ΠΑΣΧΑΛΗΣ, ἐδημοσίευσεν μιὰ ἱστορικὴ μελέτη μὲ τὸ μακρόσυρτον τίτλον: «Περὶ τῆς ἐκστρατείας Ἀννίου κατὰ Ρώμης καὶ περὶ τῆς μάχης αὐτοῦ ἐν Ζάμνῃ - Περὶ τῆς ἐκστρατείας Καίσαρος κατὰ Πομπηίου καὶ κατὰ τῆς πατρίδος αὐτοῦ Ρώμης», Ἐν Ἀθήναις 1864. Ἐκεῖ, διατυπώνει τὴ γνώμην ὅτι ὁ Πομπηῖος, μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Καίσαρα ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ Δυρραχίου, εἶχε τρία πράγματα νὰ

Ὁ Magnus δὲν θέλησε ποτὲ νὰ κάνει αὐτὸ τὸ τελευταῖο βῆμα πρὸς τὴ νίκη.

Οἱ πληροφορίες ποὺ παρέχει ὁ Καίσαρ, γιὰ τὰ σχέδια τῶν ἀντιπάλων του, εἶναι θολές. Ὁ Πλούταρχος ὅμως, ἀπὸ ἄλλη πηγὴ ἀντλώντας, δίνει κάποιες πληροφορίες γιὰ τὰ σχέδια τῶν πομπηϊανῶν οὔτε κρίσιμες οὔτετες ὥρες. Στὸ συμβούλιο τῆς ἡγεσίας τῶν νικητῶν, ὑποστηρίχθηκαν κυρίως δυὸ ἀπόψεις, ἐξ ἴσου ρεαλιστικές. Ἡ μιὰ ἦταν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν καταδίωξη τοῦ Καίσαρα, καὶ νὰ περάσουν στὴν ἄδεια ἀπὸ στρατεύματα Ἰταλία. Τὴν ἀποψη αὐτὴ ὑποστήριξε μὲ ἀπλὰ καὶ λογικὰ ἐπιχειρήματα ὁ Ἀφράνιος. Ἡ ἄλλη ἀποψη ἦταν νὰ καταδιώξουν τὸν Καίσαρα, καὶ νὰ διαλύσουν μὲ πόλεμο φθορᾶς τὴν ἐπικίνδυνον οὐδ' ἄμηση σύγκρουση, στρατιᾶ του. Τὴν ἀποψη αὐτὴ ὑποστήριξε ὁ Πομπήϊος, χρησιμοποιοῦντας στρατιωτικὰ καὶ συνασθηματικὰ ἐπιχειρήματα, τὸ πειστικώτερον ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἦταν, ὅτι ἡ τιμὴ ἐπέβαλλε νὰ μὴ προδώσουν καὶ ἐγκαταλείψουν τὶς δυὸ λεγεῶνες τοῦ Σκιπίωνα στὴ Μακεδονία, τῶν ὁποίων ἡ τύχη ἔπρεπε νὰ θεωρηθεῖ προδιαγραφμένη, ἂν ἔπεφτε ἀπάνω τῆς ὁλόκληρῃ ἡ καισαρικὴ στρατιὰ.

Τελικὰ ὁ Magnus ἐπέβαλε τὴν ἀποψὴ του. Ἡ «γραμμὴ» αὐτὴ, δὲν εἶχε ἀναγκαῖα πονηρὸ περιεχόμενο. Ὁ ἴδιος ὁ ἀντίπαλός του, κατῳρῆσε τὸν περασμένο χρόνο στὴν Ἰλέρδα τῆς Ἰσπανίας, νὰ αἰχμαλωτίσει ὁλόκληρη τὴν πομπηϊανὴ στρατιὰ τοῦ Ἀφράνιου, καὶ τὸν ἴδιο τὸ στρατηγόν, χωρὶς νὰ δώσει οὔτε μιὰ μάχη, μὲ πόλεμο ἐλιγμῶν, ψυχικῆς φθορᾶς, καὶ τεχνικῆς ἔλλειψης τροφῶν. Ἄλλωστε τὸ σῶσθαι τῆς τακτικῆς φθορᾶς τοῦ ἀντιπάλου, ἦταν δοκιμασμένο ἀπὸ παλιά, καὶ ἐξακολουθεῖ ἀκόμα νὰ ἐφαρμόζεται¹²⁴.

Στὴν περίπτωσή μας οἱ παραπάνω ἀρχές τοῦ πολέμου φθορᾶς, θὰ ἐνεργοῦσαν μὲ ἀδυσώπητη ἀκρίβεια, καὶ γιὰ τὸν πρόσθετο λόγον, ὅτι ἡ πρόσφατη ἥττα εἶχε ἐπιδεινώσει τὸ καταρρακωμένο ἀπὸ πρὶν ἠθικὸ τῶν καισαρικῶν, ποὺ μασιζόνταν κιόλας ἀπὸ πείνα, κί' ἐπιδημικὲς ἐσθένειες.

Ὁ Πομπήϊος ὅμως, ἐπρόδωσε ἀπροσχημάτιστα τὸν ἑαυτοῦ καὶ τίναξε στὸν ἀέρα τὴν προσωπικὴ του ἱστορία καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ στρατοῦ του, ἀφήνοντας τὸν Καίσαρα νὰ φύγει χωρὶς καταδίωξη, χωρὶς φθορά, μὲ δυὸ λόγια, χωρὶς νὰ τοῦ ρίξει οὔτε ἓνα βέλος ἀπὸ μακρυνά¹²⁵.

Στὴν περίεργη τακτικὴ τῆς ἀδράνειας τοῦ ἀρχηγοῦ δὲν ἄργησαν οἱ πονηροὶ συγκλητικοὶ νὰ βροῦν τὴν ἐξήγηση: Ὁ Πομπήϊος δὲν ἤθελε νὰ προχωρήσει στὴν καταδίωξη καὶ ἐξόντωση τοῦ Καίσαρα, ὅπως ὑποσχέθηκε, ἀπὸ φόβον μήπως ὑποχρεωθεῖ νὰ καταθέσει, ἀμέσως μετὰ τὴ νίκη, τὴν ὑπέρτατη

ζάνει: 1) Νὰ μὴ καταδιώξει τὸν αἴσαρα, ἀφήνοντάς τον ἐλεύθερον. 2) Νὰ στείλει τὸ σῶμα τοῦ πεθεροῦ του Σκιπίωνα στὴν Ἰταλία, «ὥς εἴπεν ὁ Ἀφράνιος» καὶ 3) «Νὰ καταδιώξει τὸν Καίσαρα χωρὶς νὰ συνάψῃ μάχην». Ὁ ΠΑ ΣΧΑΛΗΣ δὲν ἔγραψε τίποτε γιὰ τὴν πορεία τοῦ Καίσαρα διὰ μέσον τῆς Ἡπείρου.

124. Ὁ Μάο - Τσέ - Τοῦγγ ἔφερε σὲ φῶς καὶ ἐσχολίασε ζινεζικὰ στρατιωτικὰ κείμενα ἡλικίας 25 αἰώνων, ποὺ ἐκφράζουν τὴν ἔμμεση στρατηγικὴ τῆς φθορᾶς καὶ τῶν παρενοχλήσεων τοῦ ἀντιπάλου, τακτικὴ ποὺ ἀκολούθησε καὶ ὁ ἴδιος, μὲ τὴ γνωστὴ ἐπιτυχία (Eric Murerise. ὅπ. ἀν. σελ. 159). Ἡ ἴδια τακτικὴ ἐφαρμόσθηκε, γιὰ πρώτη φορὰ, ἀπ' ὅσο ξέρουμε, στὴν Ἑλλάδα, καὶ μάλιστα μὲ ἐπιτυχία, ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτες στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, μὲ τὴν ὄχι περιστάσιακή, ἀλλὰ συστηματικὴ καταστροφή τῆς παραγωγῆς τῆς Ἀττικῆς.

125. Πλουτάρχου «Πομπήϊος» LXVI, 7 καὶ 26, LXVII, 1—5. «Καίσαρ XL, ὁλόκληρο τὸ κεφάλαιο τοῦ B.C.».

ἐξουσία μὲ τὴν ὁποία τὸν εἶχαν περιβάλλει, θέλοντας ἔτσι μὲ τὸ πρόσχημα τοῦ καισαρικοῦ κινδύνου νὰ σφετερισθεῖ τὴν ἐξουσία. Ἔτσι τὸν ἀποκαλοῦσαν φωναχτὰ «Ἀγαμέμνονα» καὶ «βασιλέα βασιλέων».

Τὸ σφάλμα ὅμως τοῦ νικητῆ τῆς στιγμῆς δὲν σταμάτησε ἐκεῖ. Ἄφησε μέχρι τὸ τέλος ἀνοιχτὸ στὸν ἀντίπαλό του τὸ δρόμο, γιὰ κεῖ ἀκριβῶς πού δὲν ἔπρεπε: γιὰ τὴ Θεσσαλία, μοναδικὸ ἐποβολῶνα τῆς Ἑλλάδας, καὶ μάλιστα τὴν ἐποχὴ πού ωρίμαζαν τὰ σπαρτά.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ τακτικὴ αὐτὴ ἀποδείχθηκε, στὸν πόλεμο τοῦτο, πολλὰς φορὲς λαθεμένη, στὸ τέλος, στὰ Φάρσαλα, ἐκεῖ πού ἐπιβάλλονταν ἡ ἀναβολή, ὁ Mangus κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῶν μέχρι τότε ἀργοπορημένων κινήσεων, γιὰ τὶς ὁποῖες ὅπως εἶδαμε, τοῦ κατελόγιζαν εὐθύνες ἀλλὰ καὶ ὑστεροβουλία, ἀνήμερος νὰ μεταπείσει τοὺς ἐπιτελεῖς του, ἔδωσε τὸ σύνθημα τῆς ἄκαιρης μάχης, πού τοὺς ὠδήγησε ὅλους στὴν καταστροφή.

Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Δ. ΔΗΜΟΥ

Η ΑΡΓΥΡΟΧΟΪΑ ΚΑΙ ΧΡΥΣΟΧΟΪΑ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

(Βραβείον Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας
εἰς μνήμην Δημ. Στ. Σαλαμάγκα)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ πρὸ γρήσια μεταθανάτια τιμὴ στοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἡ σοβαρὴ ἐνασχόλησις μὲ τὸ ἔργο τους. Φυσικά, μιλάμε γιὰ τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὸ ἔργο τους ἀποτελεῖ προσφορά. Ἀνάμεσα στοὺς λίγους σεμνοὺς ἀνθρώπους τῶν Γραμμάτων τῶν Γιαννίνων ἀνήκει ὁ ἱστοριοδίφης, λαογράφος, ποιητὴς καὶ λογοτέχνης Δημήτριος Σαλαμάγκας, πρὸς γεννήθηκε στὰ Γιάννινα τὸ 1894 καὶ πέθανε τὸ 1965. Συνεχίζοντας τὴν πνευματικὴ παράδοση τῶν προγόνων του, ἐπῆρξε ἕνας τέλειος πνευματικὸς τύπος. Εὐαίσθητος καὶ διακριτικὸς, ποιητικὸς καὶ ροσταλγικὸς ἀφηγητὴς τῶν Γιαννιώτικων Χρονικῶν, ἐχώρισε στὰ Ἑλαιορωτικά Γράμματα τὴν ἐναισθητοῖα τῆς ψυχῆς του καὶ τὴ διαίσθησιν τοῦ πνεύματός του. Σὰν τὸν μυθικὸ Ἀρταῖο, πρὸς ἐπαινε δυνάμεις κάθε φορά πρὸς ἄγχιζε τὴν πατρικὴ γῆ, ἔτσι καὶ ὁ Σαλαμάγκας ἐπαινε δυνάμεις νὰ ἐργασθῇ καὶ δεχόταν ἐμπνεύσεις ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ἀπὸ τὰ σοκάκια τους, τὰ στενὰ τους, ἀπὸ τὴ λίμνη καὶ προσάτων ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πρὸς ἔζησαν ἐδῶ καὶ ἀποτύπωσαν στὸ τοπίο καὶ στ' ἀντικείμενα τὸν ηνυχισμό τους.

Ὁ πνευματικὸς του σιόχος ἐπῆρξε ἀξιόλογος, πολέμιος καὶ Ἑθνικός. Ἡ θρησκευτικότητά του εἶναι ὀλοφάνερη στὸ ἔργο του. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἰδιαιτέρεη πατρίδα του, γιθάνει στὸ σημεῖο τοῦ πάθους. Τὸ λαογραφικὸ του ἔλικο εἶναι πολὺ πλούσιο, ἀπομένει σὲ μᾶς νὰ τὸ ἀξιολογήσουμε καὶ νὰ τὸ ἀξιοποιήσουμε δημιουργικά. Παράλληλα πρὸς τὴν συγγραφικὴν του ἐργασία δούλεψε θετικὰ γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνοδο τοῦ τόπου καὶ μὲ τὴ συμμετοχὴν του στὴν σύνταξιν τῶν περιοδικῶν «Ἑλαιορωτικά Γράμματα» καὶ «Ἑλαιορωτικὴ Ἑστία». Γιὰ τὰ Γιάννινα ἐπῆρξε ἕνας θαυμάσιος τραγονδιστής. Μὲ τὸ πολὺπλευρο πνευματικὸ ἔργο του κατώρθωσε, ὅσο κανεὶς ἄλλος, νὰ μορφωτοῖσιν τὴν γενεογονίαν τῶν Γιαννίνων καὶ νὰ παραδώσιν τὴν αἰωνιότητά.

Ὅταν μᾶς ἐγγε, αἰσθανθήκαμε τὸ κενὸ πρὸς σχηματίσθηκε στὰ Ἑλαιορωτικά γράμματα, στὸν στενὸ πνευματικὸ κύκλο τῶν Γιαννίνων. Ἐζῆσε καὶ πέρασε σὰν κάποιος ἥσυχος ἐλαφρὸς, γοτεινός, νοιζιάτικος. Ἀν ὅμως πέθανε σωματικά, δὲν πρόκειται νὰ πεθάνῃ ποτὲ πνευματικά. Θὰ παραμένῃ πάντα ζωντανός, γιὰ τὴν ζωντανὴ εἶναι τὸ κολοσσιαῖο πνευματικὸ ἔργο πρὸς μᾶς ἄγρησε.

* Ἡ παρούσα μελέτη βραβεύθηκε, στίς 19-20 Ὀκτωβρίου τοῦ 1971, μὲ ἀθλοθέτημα ἐκ 3.000 δοχ. πρὸς προκήρυξε ἡ ἀείμνηστος ἐκπαιδευτικὸς καὶ λογοτέχνης Κατὴ Βέλιον - Τζουγιοπούλου εἰς μνήμην Δημ. Στεφ. Σαλαμάγκα, διὰ τῆς Ἑλαιορωτικῆς Ἑστίας, μεταξὺ τῶν σπονδαστῶν τῆς Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ἰωαννίνων.

ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΛΑΪΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

"Εννοια καὶ χαρακτήρας τῆς λαϊκῆς τέχνης

Τὸ ἐπίθετο «λαϊκὴ» τῆς λέξεως τέχνη ἐντάσσει αὐτὴν στὶς ἐκδηλώσεις τοῦ λαοῦ. "Εννοια τῆς λαϊκῆς τέχνης λαμβάνομε ἀντιδιαστέλλοντας αὐτὴν πρὸς τὴν προσωπικὴ τέχνη στὴν ὁποία ἀποτυπώνονται τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀτόμου. Ὑπάρχει βέβαια στὴ λαϊκὴ τέχνη τὸ ἄτομο, ἐκπροσωπεῖ ὅμως αὐτὸ τὴν ὁλότητα, τὸν λαὸ στὸν ὁποῖο ὁ τεχνίτης ἀνήκει.

Ἡ λαϊκὴ τέχνη μᾶς γοητεύει μὲ τὴν ἀπλότητα καὶ εὐλικρίνεια τῆς παραστάσεως, ὅπως τὸ ἀηδόνι θέλγει τὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου σὰν φωνὴ τῆς φύσεως. Ἡ τέχνη αὐτὴ δὲν ἔχει σχέση μὲ τοὺς καλλιτεχνικοὺς νόμους.

Τὸ οὐσιώδες στὴν λαϊκὴ τέχνη δὲν εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ μορφή, ἀλλὰ τὸ ἰδεολογικὸ περιεχόμενο, δηλαδὴ τὸ πνεῦμα, ἡ ἰδέα ποὺ τὴν ἐμπνέει. Δὲν παίζει πρωτεύοντα ρόλο ἡ ἐπιδεξιότητα, ἡ τελειότητα τῆς κατασκευῆς, ἀλλὰ ἡ ἰδέα ποὺ εἶναι ζωντανὴ καὶ ἐνεργός.

"Αν τὰ ἔργα τῆς λαϊκῆς τέχνης χυθοῦν σὲ σιδερένια φόρμα κατὰ χιλιάδες στὰ ἐργοστάσια, χάνουν τὸν λαϊκὸν τοὺς χαρακτήρα. Ξεπέφτουν σὲ ἀπλὰ βιομηχανικὰ κατασκευάσματα. Παύουν νὰ εἶναι λαϊκὴ τέχνη, διότι ἡ ἔννοια τῆς γενέσεως ἀπὸ μιὰ ὀρισμένη ψυχικὴ διάθεση χάθηκε. Ὁ λαϊκὸς τεχνίτης μὲ τὴν ἀπλότητα καὶ φυσικότητα τῆς ἰδέας ποὺ τὸν ἐμπνέει, ἀνταποκρίνεται καὶ στὴν σκέψη καὶ στὸ αἶσθημα τῶν ἄλλων.

"Ενα ἔργο ἀληθινῆς τέχνης δὲν θὰ προκαλέσει ποτὲ τὸ γέλιο ἢ τὴν εἰρωνεία, ὅπως καὶ ἂν ἔχη κατασκευασθεῖ. Τὰ δημιουργήματα τῆς λαϊκῆς τέχνης βγαίνουν ἀπὸ μιὰν ἐσωτερικὴν διάθεση καὶ μιλοῦν στὴν καρδιά. Ἀποτελοῦν κάτοπτρο τῆς λαϊκῆς ζωῆς καὶ ψυχῆς.

Μορφολογικὰ στοιχεῖα τῆς λαϊκῆς τέχνης

Οἱ ἐκφραστικὲς μορφές τῆς λαϊκῆς τέχνης προέρχονται ἀπὸ τὸν παραστατικὸ κύκλο τῆς ὁλότητος καὶ γι' αὐτὸ εἶναι κατανοητὲς στὴν ὁλότητα. Ὁ ἰδεολογικὸς κόσμος κάθε ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν ἰδεολογικὸν κόσμον τοῦ περιβάλλοντός του¹. Ὅ,τι οἱ συνάνθρωποί του φαντάζονται κάτω ἀπὸ ἓνα σταυρό, κάτω ἀπὸ μιὰ καρδιά, κάτω ἀπὸ ἓνα δένδρον καὶ συνηθίζουν νὰ λέγουν μὲ αὐτὸ σὰν μὲ μιὰ συμβολικὴ γλώσσα, θέλει καὶ αὐτὸς νὰ εἰπῇ μὲ τὰ σημεῖα αὐτά. Γι' αὐτὸ ἡ λαϊκὴ τέχνη εἶναι μᾶλλον σ υ μ β ο λ ι κ ῆ, ἢ δὲ αἰσθητικὴ ἀξία τοῦ σημείου (συμβόλου) τῆς εἶναι δευτερεῦον πρᾶγμα.

Τὰ θέματα τῆς λαϊκῆς τέχνης, ὡς ἔχουν, διακρίνονται:

α) Σὲ ἐπιβιώματα ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, ὅπως οἱ σταυροί, τὰ τετράγωνα, τὰ πουλιά ἢ ἀπὸ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ὅπως τὸ κυπαρίσσι, τὸ φίδι, ὁ δικέφαλος αἰετὸς κ.ἄ.

β) Σὲ ἀπεικονίσεις ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ζωὴ, ἥτοι σκηνές τῆς κοινωνικῆς καὶ φυτικῆς ζωῆς, π.χ. κυνήγι, γάμος, χοροὶ κλπ. καὶ

γ) Σὲ ἀπλὲς διακοσμήσεις: ἀπλὲς γραμμικὲς συνθέσεις, σχήματα, ἄνθη κ.ἄ.

Ἀξία τῆς Ἑλληνικῆς λαϊκῆς τέχνης

Ὁ λαὸς στὶς βιοποριστικὰς του ἀσχολίας, σὰν γεωργός, τσοπάνος, ἐπαγγελματίας καὶ ὅ,τι ἄλλο, κατέχεται μὲν κυρίως ἀπὸ τὴ σκέψη τῆς συντηρήσεώς του, ἀντι-

1. Γ. Μέγα - Εἰσαγωγή εἰς τὴν Λαογραφίαν, Ἀθῆναι 1967.

στοίχως ὅμως ἐνδιαφέρεται καὶ γιὰ τὴν κοινωνικὴν τοῦ ὁργάνωσιν ἀπὸ τὴν ἠθικὴν ἄποψιν, ἐπίσης γιὰ τὴν θρησκείαν του, τὴν πνευματικὴν τοῦ ζωῆ, ὅπως καὶ γιὰ τὴν αἰσθητικὴν του. Τὸν καλλιτεχνικὸν τοῦ ψυχικὸν κόσμον ἐκφράζει ὁ λαὸς κυρίως σὲ ἐκδηλώσεις τῆς φυσικῆς ζωῆς του, ὅπως τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, τὴν ξυλογλυπτικὴν, τὴν λιθογλυπτικὴν, τὴν ζωγραφικὴν, στὴν κατεργασία τῶν μετάλλων ἦτοι τὴν ἀργυροχοίαν καὶ τὴν χρυσοχοίαν, καθὼς καὶ στὴν ὑφαντικὴν, κεντητικὴν καὶ διακοσμητικὴν.

Ἐπάρχει ἡ ἐσωτερικὴ ἀξία τῆς λαϊκῆς τέχνης: ὁμιλεῖ τὴν γλῶσσα τῆς πατρίδος καὶ στὴν ξένη, εἶναι μία ἀναπαλλοτρίωτη προίκα, συνδεδεμένη μὲ τὸ αἷμα καὶ μπορεῖ νὰ ἀναθῇ στοὺς πλεόν μακρινούς χρόνους. Ὁ δεσμός μὲ τὸ ἔδαφος τῆς πατρίδος καταφαίνεται καὶ στὴ λαϊκὴ τέχνη.

Φέρει ἡ λαϊκὴ τέχνη, βαθεῖα ἀποτυπωμένη τὴν σφραγίδα τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ιδιοφυΐας κάθε λαοῦ. Ἐπειδὴ ἐκπροσωπεῖ τὴν ζωντανὴν παράδοση, ἔχει ἰδιόζουσα σημασία κοινωνικὴν, καλλιτεχνικὴν, οἰκονομικὴν καὶ παιδαγωγικὴν.

Ἀναλόγως τοῦ τρόπου ἀσκήσεως τῆς λαϊκῆς τέχνης καὶ κυρίως τοῦ προσορισμοῦ τῶν προϊόντων της, εἴτε γιὰ ἰδιωτικὴν χρῆσιν εἴτε γιὰ ἐμπόριο, διακρίνεται:

- α) Στὴν χωρικὴ τέχνη καὶ
- β) Στὴν ἀστικὴν ἢ ἐργαστηριακὴν.

Ἡ λαϊκὴ τέχνη τοποθετεῖται χρονικῶς στὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἔπεται, κυρίως δὲ στοὺς χρόνους ἀπὸ τὸν 17ο αἰῶνα, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ δηλαδὴ ποὺ ὑπάρχουν ἐπαρκεῖς ἱστορικὲς πηγὲς αὐτῆς, κυρίως σὲ περιγητικὰ ἔργα.

Ἡ ἡπειρὸς διακρίνεται μετὰ τῶν ἄλλων μερῶν, περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος, γιὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ἐπίδοσιν τῶν κατοίκων αὐτῆς στοὺς διαφόρους κλάδους τῆς χειροτεχνίας. Σχετικὰ μὲ τὴν διαμόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς ἡπειρωτικῆς τέχνης ὅμως στίς διάφορες ἐποχὰς ὑπάρχουν δυστυχῶς πολὺ λίγες πληροφορίες.

Στὴν ἡπειρὸν βρίσκει κανεῖς καὶ τοὺς δύο τρόπους, καὶ τίς δύο μορφὰς τῆς ἀσκήσεως τῆς λαϊκῆς τέχνης, ἦτοι καὶ τὴν χωρικὴν καὶ τὴν ἀστικὴν ἢ ἐργαστηριακὴν. Ἡ πρώτη ἔχει ἀπλοικὴ μορφή μὲ αὐθορμητισμό, μὲ τὴν ἄσκησιν δὲ αὐτῆς ἐπιζητεῖται ἡ κάλυψιν ἀπὸ κάθε οἰκογένεια τῶν ἰδικῶν της ἀναγκῶν. Ἀντίθετα ἡ ἀστικὴ τέχνη εἶναι ἐργαστηριακὴ μὲ βιοτεχνικὸν χαρακτήρα. Ἡ ἐργαστηριακὴ ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέρεν αὐτῆς μορφήν ἐξελίχθη ἀπὸ τὴν χωρικὴν. Σὰν ἐργαστηριακὴ ἡ λαϊκὴ τέχνη ἐξησκεῖτο σὲ ὅλα τὰ μεγάλα χωριά, τίς κομπολόεις καὶ τίς πόλεις τῆς ἡπείρου μὲ κέντρο τὰ Γιάννινα.

Στὰ Γιάννινα κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας ἀνεπτύχθησαν ὅλοι σχεδὸν οἱ κλάδοι τῆς λαϊκῆς τέχνης. Τεχνίτες ποὺ ἐργαζόταν στὰ ἐργαστήρια, ἀρκετοὶ ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν καὶ δεξιότητες, κατεσκεύαζαν ἔργα τῆς ὑφαντικῆς, κεντητικῆς, χρυσοκεντητικῆς, κορδονοποιῆς, ἀργυροχοικῆς, χαλκουργίας, ξυλουργικῆς, ξυλογλυπτικῆς κ.ἄ. τὰ ὅποια πωλοῦσαν ὄχι μόνον σὲ ὁλόκληρην τὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ σὲ ἑξωτερικὸν καὶ μετέδιδον ἔτι σὲ ὁλόκληρην τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Βαλκανικὴν τὴν τέχνην τους.

Μετὰ τῶν ἀνωτέρω κλάδων τῆς λαϊκῆς τέχνης ἀναπτύχθη σὲ πάρα πολὺ μεγάλο βαθμὸν τελειότητος στὴν ἡπειρὸν, μὲ κέντρον κατ' ἀρχὰς τοὺς Καλαρρῦτες καὶ κυρίως τὰ Γιάννινα, ἡ χρυσοχοίαν, ἡ χρυσοποιικτικὴν καὶ κυρίως ἡ ἀργυροχοίαν.

Ὅλες οἱ τεχνοτροπίαι τῆς κατεργασίας τῶν πολυτίμων μετάλλων κατεῖχοντο ἀπὸ τοὺς χρυσοχοὺς τῆς ἡπείρου, ποὺ τίς ἐφήρμοζαν μὲ θαυμαστὴ ἐπιτυχίαν στὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ κοσμικὰ εἶδη, ὅπως ἐπικαλύμματα εὐαγγελίων, ἐπενδύσεις εἰκόνων, ξυλογλύπτων σταυρῶν, δισκοπότηρα, θυμιατήρια, λειψανοθήκες, δίσκους, κύπελλα, πιάτα, κουτιά, πόρπες, φυλαχτά, περιδέραια, τεπελίκια, σκουλαρίκια, κουτά-

λια και διάφορα άλλα είδη εκκλησιαστικής και κοσμικής χρήσεως, κοσμημένα συνήθως με πολύτιμα πετρώδια και σμάλτα.

Αλλά ως ξεετάσουμε ξεχωριστά κάθε μία απ' τις σημαντικότερες αυτές τέχνες της Ηπείρου οι οποίες έχουν εξαιρετική καλλιτεχνική σημασία και ιδιορρυθμία.

ΧΡΥΣΟΠΟΙΚΙΛΤΙΚΗ

Η ποικιλτική γενικά, χρησιμεύουσα για το διάκοσμο, το στόλισμα όλων των εξωτερικών επενδυτών και διαφόρων άλλων ειδών, μās παρουσιάζεται με δύο τεχνотροπίες:

- α) Τήν τεχνотροπία των $\tau \epsilon \rho \zeta \eta \delta \omega \nu$, $\chi \rho \upsilon \sigma \omicron \rho \rho \alpha \pi \tau \omega \nu$ και
β) Τήν τεχνотροπία των $\sigma \upsilon \rho \mu \alpha \kappa \acute{\epsilon} \zeta \omega \nu$.

Α. Στην τεχνотροπία, στην τέχνη των τερζήδων, το διακοσμητικό θέμα σχηματίζεται με μεταξωτό κορδόνι ή γαϊτάνι, ακόμη δὲ και με χρυσό ή αργυρό τέτοιο. Και στις δύο περιπτώσεις ο τρόπος τῆς κατασκευῆς εἶναι ὁμοιος. Τὸ κορδόνι ἢ γαϊτάνι, μεταξωτό ἢ χρυσό ἢ αργυρό, ράβεται ἐπάνω στὸ ὕφασμα μὲ πάρα πολὺ λεπτὸ μετάξινο νῆμα, συνήθως δὲ ἐπάνω σὲ ἐριούχο ἢ βελούδο. Τὸ διακοσμητικὸ θέμα, ποὺ πρόκειται νὰ κεντηθῇ, σχεδιάζεται ἐπάνω σὲ λεπτὸ χαρτί, ποὺ ἔχει χρώμα συνήθως ὑποκίτρινο, καὶ ράβεται πρόχειρα ἐπάνω στὸ ὕφασμα. Σύμφωνα πρὸς τὸ σχέδιο τὸ κορδόνι ἢ γαϊτάνι ράβεται ἐπάνω στὸ ὕφασμα μὲ τὸ πάρα πολὺ λεπτὸ μετάξινο νῆμα. Ὅταν τὸ κέντημα εἶναι πλέον ἔτοιμο, τὸ χαρτί ἀποκοβεταί. Τὴν τέχνη αὐτὴ συνήθως καλοῦμε $\chi \rho \upsilon \sigma \omicron \rho \iota \kappa \iota \lambda \tau \iota \kappa \eta$. εἶναι δὲ αὐτὴ καὶ ἡ πιὸ διαδεδομένη, ὅσον ἀφορᾷ τὸν διάκοσμο τῶν ἐνδυμασιῶν. Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα προσετέθη στὰ εἶδη τῆς θρησκευτικῆς χρήσεως καὶ τὸ κέντημα σὰν ἐπίθεμα, μὲ ὥραϊα χρώματα καὶ μαργαρίτες. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀρχίζουν νὰ ἀκμαίζουν τὰ χρυσοποίκιλτα, ποὺ γενικεύονται².

Ἡ χρυσοραπτική τέχνη ἦταν γνωστὴ ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ καὶ Ρωμαϊκὴ ἐποχὴ στὰ ἀνατολικά μέρη τῆς Μεσογείου. Κατὰ τὴν βυζαντινὴ ἐποχὴ ὀνομαζόταν χρυσοραπτική καὶ οἱ τεχνίτες τῆς χρυσορράπτης, ὅπως ἀναφέρει ὁ Πτωχοπρόδρομος.

Περὶσσότερα ἐξαιρετικὰ δείγματα τῆς ποικιλτικῆς τῶν χρυσοῦφάντων μεταξωτῶν ὑφασμάτων μὲ πολύτιμους λίθους κοσμουμένων, γιὰ τὰ ὁποῖα ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦδη τὸ βυζαντινὸ ἐμπόριο εἶχε διαφημισθεῖ σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμον, εἶναι οἱ ἀρχιερατικοὶ Σάκκοι τῆς Λαύρας καὶ τῶν Ἱερώων στὸ "Άγιον Ὁρος"³.

Στὴν ἀρχὴ χρυσοποίκιλτες ἦταν κυρίως οἱ φορεσιῆς καὶ ἀργότερα διάφορα ὑφάσματα ποὺ χρησιμοποιεῖν γιὰ τὸ στόλισμα τῶν σπιτιῶν καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ τέχνη ὁμως αὐτὴ τῶν στολῶν καὶ τῶν ὑφασμάτων μὲ τὴν ἐξαφάνιση τῆς φορεσιᾶς πολὺ γρήγορα θὰ ἐκλείψει, ἂν καὶ πρὶν πενήντα μέρη ἐκατὸ χρόνια ἀκόμη στὰ Γιάννινα τὸ γνωστὸ καὶ περίφημο ἐργαστήριον τοῦ Κώστα Μπίτσιου ἐργαζόταν ἀποκλειστικὰ στὴν κατασκευὴ χρυσοποίκιλτων φορεσιῶν, χιλιῶν περίπου τὸ χρόνο, ἀποστέλλοντας αὐτὲς σὲ ὅλη τὴ Βαλκανικὴ μέχρι τὴ Βοσνία. Οἱ φορεσιῆς αὐτὲς κατασκευάζονταν σύμφωνα μὲ τοὺς ὁρισμένους τοπικοὺς τύπους, ποὺ ἦσαν συνήθεις στὰ μέρη στὰ ὁποῖα ἀποστέλλονταν.

Ἀκόμη καὶ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα ὑπῆρχαν πολλοὶ χρυσορράπτες — χρυσοκεντητές. Ἀπὸ αὐτοὺς σήμερα, ἐὰν ὑπάρχουν ἐλάχιστοι, μένουν καὶ αὐτοὶ ἀφανεῖς. Ἔτσι λίγο - λίγο ἐξαφανίζονται τὰ ἐργαστήρια καὶ παρακμάζει ὁ κλάδος αὐτὸς τῆς λαϊκῆς τέχνης μὲ τὴν κυριαρχία τοῦ ψευδοκλασικισμοῦ καὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ συρροῦ.

2. Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκ. Δραχνάκη - λαϊκὴ τέχνη - σελ. 841.

3. Ἰστ. Μέσων Χρόνων τοῦ Ο.Ε.Α.Β. - Ἀθήναι, 1966, σελ. 190.

Τὸ παρατηρούμενο ὁμῶς τελευταία ζοηρὸ ἐνδιαφέρον διαφόρων κοινωνικῶν ὁργανώσεων καὶ σωματείων καὶ ιδιωτῶν, γιὰ τὴ δημιουργίαν τῆς λαϊκῆς μας τέχνης προσανομιζομένης στὶς σημερινές ἀνάγκες τῆς ζωῆς δίνει ἐλπίδες καὶ πολὺ καλές ὑποσχέσεις γιὰ τὴν μελλοντικὴ ἀνάπτυξιν καὶ τὴν διατήρησιν τῆς τέχνης αὐτῆς.

Β. Ἡ συρμακέζικη τέχνη, ἡ τέχνη τῶν χρυσοποιστῶν κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν, διαφέρει τῆς πρώτης ὡς πρὸς τὴν τεχνικὴν, διότι δὲν γίνεται χρῆσις κορδονιοῦ καὶ τὸ διακοσμητικὸ θέμα κεντᾶται μὲ χρυσοὺ νήμα. Τὸ σχέδιον ποὺ εἶναι ἐπάνω στὸ χαρτὶ τοποθετεῖται ἐπάνω στὸ ὕφασμα, τὸ δὲ χρυσοὺ νήμα κεντᾶται ἐπάνω σ' αὐτὸ μὲ διαφόρων εἰδῶν βελονιές ⁴. (ἴση ἢ φουσκωτή, σταυροβελονιά, ριζοβελονιά, γαζωτή κ.ἄ.).

Μὲ τὴν τεχνικὴν αὐτὴ εἶναι κεντημένα ὅλα τὰ ὑφάσματα τῆς ἐκκλησιαστικῆς χρήσεως. Στὰ εἶδη τῆς κοσμητικῆς χρήσεως ἡ συρμακέζικη τέχνη ἐφαρμόζεται στὰ προσκέφαλα, ἐφαπλώματα, ἐνδύματα, τεπελίκια κλπ. Στὰ εἶδη αὐτὰ γίνεται χρῆσις κατὰ τὰ τελευταία χρόνια κυρίως τῆς ἀπλούστερης βελονιάς, καὶ ἔτσι, ὅπως εἶναι φυσικὸν τὰ ὑποδείγματα δὲν ἔχουν τὴν ἐξαιρετικὴν σημασίαν τῶν παλαιότερων ὑποδειγμάτων.

Πολλές Γαυνιώτικες οἰκογένειες ἐξασκοῦσαν τὴν τέχνην τῶν συρμακέζων. Μερικὲς ἀπὸ αὐτὰς πῆραν καὶ τὴν ὀνομασίαν Συρμακέσης. Ἔτσι ἔχομε σήμερον στὰ Γιάννινα τεχνίτην μὲ τὸ ἐπώνυμον Συρμακέσης, ὁ ὁποῖος κατασκευάζει κατὰ παραγγελίαν φορεσιὰς.

Ἀξιολογώτερα ἀντικείμενα, ὑποδείγματα τῆς χρυσοποιικτικῆς, τόσο διὰ τὸν πλοῦτον τοῦ διακόσμου καὶ τῆς συνθέσεως, ὅσο καὶ διὰ τὴν λεπτότητα τῆς ἐκτελέσεως, βλέπει κανεὶς στὶς εἰκόνες 1 μέχρι 3. Στὴν πρώτη εἰκόνα ὑπάρχει μία χρυσοκέντητη ἐνδυμασία (φορεσιά). Εἶναι μόνον τὸ ἔμπροσθεν μέρος αὐτῆς καὶ ἐπάνω τῆς βρίσκεται ἡ χρυσοκέντητη ἐπίσης ζώνη τῆς φορεσιᾶς. Τὸ πίσω μέρος τῆς φορεσιᾶς ὑπάρχει στὴν δευτέρῃ εἰκόνα. Στὴν τρίτῃ εἰκόνα ὑπάρχει μία χρυσοκέντητη ζώνη, μὲ παρὰστάσι. Εἶναι ἔργο βυζαντινῆς τέχνης καὶ παραδόσεως.

ΑΡΓΥΡΟΧΡΥΣΟΧΟ·Ι'Α

Ἡ τέχνη τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ἀργύρου εἶναι μία ἀπὸ τὶς κατ' ἐξοχὴν Ἑλληνικὲς ἐργαστηριακὲς τέχνες μὲ πάρα πολὺ παλιὰ βυζαντινὴν παράδοσιν καὶ τεχνικὴν. Ἦρχασε ἀπὸ τὸν 9ο μέχρι τὸν 12ο αἰῶνα καὶ συνεχίστηκε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας, ὅπου ἤρχασε πάλιν τὸν 17ο καὶ τὸν 18ο αἰῶνα.

Τὴν τελευταία αὐτῆς ἐποχὴν, ἡτοι τὸν 17ο καὶ 18ο αἰῶνα, οἱ τεχνίτες τῆς, οἱ χρυσοὶ καὶ ἡ ἀσημιτζίδες ἢ κοιμιτζίδες δὲν ἔλειπαν ἀπὸ καμμιὰ περιοχὴν, περιφέρειαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ κανένα μεγάλο χωριό. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἦσαν καὶ πλανόδιοι, μὲ πρόχειρα ἐργαστήρια ποὺ ἔστηναν γιὰ ὁρισμένο χρονικὸ διάστημα στὰ χωριά, ὅπου δὲν ὑπῆρχαν ντόπιοι τεχνίτες.

Ἡ τέχνη αὐτὴ ξαπλώθηκε καὶ ἀνθίσε μετὰ τὴν Ἑλωση. ἰδιαίτερα, γιὰ τὰ κοσμήματα ποὺ προσορίζονταν γιὰ τὴν προσωπικὴν χρῆσιν (φορεσιᾶς), γιατί ἡ ἔλλειψη ἀσφαλείας καὶ ἡ δυσκολία καὶ ἡ ἀγνοία τῆς συναλλαγῆς ἀνάγκασαν τοὺς Ἑλλήνας ν' ἀποταμιεύουν τὸν πλοῦτον τοὺς σὲ διάφορα τολύτεια κοσμήματα, νομίσματα, ἐνδύματα, κ.λπ.

Ἔτσι, οἱ ἐξαιρετικοὶ καὶ φημισμένοι τεχνίτες τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς συνεχίζουν τὴν παράδοσιν στὰ ἔργα λαϊκῆς τέχνης. Ἡ ἀθροὰ τοὺς ζήτησις βοηθεῖ, ὥστε νὰ δημιουργηθοῦν ὄχι μόνον ὁλόκληρα συνεργεῖα ἀπὸ ἀσημιτζίδες, ἀλλὰ καὶ πολλὰ κέντρα ποὺ ἔγιναν γνωστότητα σὲ ὅλην τὴν Ἑλλάδα μέχρι τὸν Αἴω.

Ἀπὸ τὰ κέντρα αὐτά, τὰ πιὸ γνωστά, πιὸ φημισμένα, ἐξαιρετικά ἦταν: Οἱ Καλλαρυῖτες τῆς Ἡπείρου, τὸ Μέτσοβο καὶ τὰ Γιάννινα μὲ τὰ πολλὰ καὶ περὶ φημι ἐργαστήρια τὰ ὁποῖα καὶ μέχρι σήμερα συνεχίζουν τὴν παράδοσιν. Στὴ λοιπὴ Ἑλλάδα ἀξιόλογα κέντρα ἦταν ἡ Λάρισα, ὁ Τύρναβος, ἡ Κοζάνη, ἡ Θεσσαλονίκη μὲ τὶς Σέρρες, τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ἡ Κωνσταντινούπολη, καθὼς ἐπίσης ἡ Κέρκυρα, ἡ Ζάκυνθος, ἡ Κρήτη, ἡ Κύπρος κλπ.

Ἡ φήμη τῶν Ἡπειρωτῶν τεχνικῶν ἔγινε μάλιστα τόσο γνωστὴ κατὰ τὸν 18ο αἰῶνα περίπου, ὥστε ὄχι μόνον νὰ ἐπιζητοῦνται καὶ νὰ ἀγοράζονται τὰ ἔργα τῆς ἀσημουργίας σὲ ὅλη τὴ Βαλκανικὴ, ἀλλὰ καὶ νὰ κατασκευάζονται κατὰ παραγγελίαν διάφορα ἀργυροχοϊκὰ εἶδη, σύμφωνα πρὸς ὁρισμένους τύπους κοσμημάτων πού συνηθίζονταν στὰ μέρη ὅπου τὰ ἔστελναν.

Τὰ κοσμήματα αὐτὰ τῶν Γιαννιωτῶν, Ἡπειρωτῶν ἢ ἄλλων τεχνιτῶν, ὅπως ἦταν φυσικό, ἔφεραν μοταταῦτα τὴν Ἑλληνικὴ σφραγίδα καὶ παράδοσιν. Ἔτσι, πολλὰ ἀπ' αὐτὰ πού βρίσκονται σήμερα στὰ Βαλκάνια εἶναι πανομοιότυπα ἄλλων δημιουργημάτων τοῦ τόπου μας, ἀπαράλλαχτα στοὺς τύπους, στὶς διακοσμήσεις καὶ στὴν τεχνοτροπία ὄχι μόνον πρὸς τὰ παλιότερα πού ὑπάρχουν ἀκόμη στὴ χρῆσιν τῆς φορεσιᾶς, ἀλλὰ καὶ μ' ἐκεῖνα πού κατασκευάζονται ἀκόμη καὶ σήμερα σὲ ὅσα μέρη δὲν παρήσαν τὴ φορεσίαν τους.

Δυστυχῶς ὅμως ἀρκετὰ ἀπ' αὐτά, καίτοι γνήσια Ἑλληνικά, δημοσιεύτηκαν στὰ 1919 ἀπὸ κάποιον Αὐστριακὸ καθηγητὴ, πού τὸ ὄνομά του εἶναι Arthur Haberlandt, ἀλλὰ γιὰ Σερβικά καὶ Βουλγάρικα καὶ ἄλλα γιὰ Βορειοαλβανικά. Βέβαια, γενικά ἐξεταζομένη ἡ μελέτη αὐτὴ εἶναι μεροληπτικὴ καὶ δὲν ἀκολουθεῖ τὴν αὐστηρὴν ἀντικειμενικὴ ἐξέταση τῶν πραγμάτων. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἔλλειψη τῶν σχετικῶν Ἑλληνικῶν μελετῶν δικαιολογεῖ τὴν μεροληψίαν τῆς. Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἄλλο θέμα πού δὲν ἀφορᾷ μόνον τὰ Γιάννινα, τὴν Ἡπειρο, ἀλλὰ ὁλόκληρην τὴν Ἑλλάδα.

Καλαρυτινιοὶ καὶ Γιαννιωτὲς λοιπὸν τεχνίτες, σκόρπισαν σὲ ὅλο τὸν Αἴμι, στὴν Φλωρεντία, στὴ Βενετία ἢ στὴ Ρώμη, καὶ εὐδοκίμησαν τόσο πολὺ, ὥστε νὰ ὑπάρχουν πολλὰ καὶ μεγάλα καταστήματα χρυσοχοικῆς πού ν' ἀνήκουν σήμερα, στὶς εὐρωπαϊκὰς αὐτὲς πρωτεύουσας, σὲ τεχνίτες μ' ἑλληνικὴ καταγωγὴ καὶ μάλιστα σὲ Καλαρυτινοὺς.

Ἀς ἐξετάσωμε ὅμως τὴν σχέση τῶν Γιαννιωτικῶν καὶ γενικώτερον τῶν Ἡπειρωτικῶν ἔργων, μὲ τὰ ἔργα τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν βαλκανικῶν κρατῶν. Τὰ ἔργα τῆς ἐργαστηριακῆς αὐτῆς τέχνης, ἐξεταζόμενα γενικά, παρουσιάζουν πολλὰ κοινὰ στοιχεῖα ἀναμεταξύ τους. Συχνὰ βρίσκονται μεγάλες ὁμοιότητες σὲ κατασκευάσματα πού γίνονται στὶς πιὸ ἀτόμακρες Ἑλληνικὰς περιοχάς. Κόσμημα δηλαδὴ Ἡπειρωτικό, τὸ ὁποῖο εἶναι καμωμένο στὴν Ἡπειρο, μοιάζει πάρα πολὺ μὲ κόσμημα πού κατασκευάστηκε στὴ Μακεδονία. Εἶναι δυνατόν ὅμως καὶ ἓνα Μακεδονικὸ κόσμημα νὰ ἔχῃ πολλὰς ὁμοιότητες μ' ἓνα πού ἔγινε στὴν Κύπρο, κ.ο.κ..

Ἡ ὁμοιότητα τῶν κοσμημάτων αὐτῶν σὲ περιοχὰς πού γειτονεῦσιν μπορεῖ βέβαια νὰ ἐξηγηθῇ ἀπὸ τὴν ἐγγύτητα, τὴν γνωριμίαν καὶ τὴν ἀλληλεπίδρασιν τῶν διαφόρων βιοτεχνῶν. Μπορεῖ ἐκτὸς αὐτοῦ νὰ ἐξηγηθῇ ἀπὸ τοὺς περιοδεύοντας τεχνίτες καὶ τὶς διάφορες ἐμπορικὰς ἀναλλαγὰς, παραγγελίαις κλπ.. Ἡ καλύτερη ὅμως, ἡ βασικώτερη ἐξήγησις γιὰ τὴν ἐνιαίαν ἔκφρασιν δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλη παρὰ ἡ κοινὴ βυζαντινὴ καταγωγὴ τους καὶ ἡ συντηρητικότητις τῆς λαϊκῆς τέχνης πού συνεχίζει στενὰ τὴν παράδοσιν. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ λεχθῇ καὶ γιὰ κεῖνα τὰ βαλκανικὰ ἔργα πού ἔχουν τὶς ρίζας τους στὸν Βυζαντινὸ πολιτισμὸν ἢ τοῦλάχιστον δέχτηκαν ἐπιδράσεις ἀπ' αὐτόν.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὰ ἔργα πού ἀκολουθοῦν πιστὰ τὶς ἑλληνικὰς, βυζαντινὰς πα-

ραδόςεις, υπάρχουν και πολλά στα όποια βλέπουμε ότι έχουν προστεθῇ και ἄλλες ξένες ἐπιδράσεις. Κι' ἔτσι μᾶς παρουσιάζονται βυζαντινά θέματα, ἐνωμένα με φόρμες ἀνατολικές, κι' ἄλλα, συγχωνευμένα με φόρμες δυτικές ἢ ἀκόμη και τούρκικες, ὅπως και ἄλλα ἔργα με ρωσική ἐπίδραση, κυρίως στα ἐκκλησιαστικά εἶδη. Τὴν ἀνατολικὴ ἐπίδραση ἀνευρίσκουμε, ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους ἀκόμη χρόνους, σὲ ὅλες τὶς ἐποχὲς μέχρι τῆς συγχρόνου. Τὴν δυτικὴ ἐπίδραση ἀρχίζει νὰ δέχεται ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς Φραγκοκρατίας και ἔπειτα. Ἡ Τουρκικὴ ἐπίδραση, παρὰ τὸ γεγονὸς τῆς μακροχρονίου δουλείας, δὲν κατόρθωσα νὰ μεταβάλῃ τὴν τέχνη.

Ὁ κατασκευαστής, ἐνῶ δεχόταν τὴν ξένη ἐπίδραση, ἐπανελάμβανε ἀσυνείδητα και πατροπαράδοτα θέματα. Ἐκτὸς ὅμως ἀπ' αὐτὰ τὰ θέματα ποὺ χαρακτηρίζουν ὅλον σχεδὸν τὸν κύκλο τῆς ἀσημουργίας μας και δίδουν τὴ μορφὴ στὴ γενικὴ τῆς ἔκφραση, υπάρχουν και πολλά ποὺ βλέπουμε ὅτι ἔχουν ξεκινήσει αὐθόρμητα μεσ' ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ φύση τοῦ ἀπλοῦχοῦ τεχνίτη, με ἀπλοῦχες και ἀφηρημένες παραστάσεις (πουλιά, ζῶα, ἀνθρώπους) ποὺ ἀποδίδονται με τὴν ἰδια ἀπλότητα και ἀφέλεια και ἀπαράλλαχτα ὅπως γεννήθηκαν μέσα τους. Δι' αὐτῶν ὁ τεχνίτης ἐξωτερικεύει τὶς σκέψεις του, τὰ συναισθήματά του, τοὺς πόθους και τὰ ὄνειρά του, τὸν καλαισθητικὸ του κόσμον, τὴν ζωντάνια ἢ τὸν μαρασμὸ του, τὴν ἐξυπνάδα του, τὶς προοπτικές του κ.λ.. Συγχρόνως ὅμως, ὁ τεχνίτης ἢ οἱ τεχνίτες ἀντιπροσωπεύουν ἓνα λαὸ σὲ ὅλες του τὶς ἐκδηλώσεις, και παρουσιάζουν αὐτὸν στὴν τέχνη, τὴν ἱστορίαν, τὸν πολιτισμό.

Τὰ ἔργα τῶν Γιαννωτῶν, τὰ ἀργυροχοϊκὰ ἔργα, τὰ φημισμένα γιὰ τὴν θανμαστή τους ἐπιτυχία, διακρίνονται σὲ κοσμήματα:

- α) Γιὰ τὴν προσωπικὴ χρῆση (φορεσιᾶς) και
- β) Γιὰ τὶς ἐκκλησιαστικὲς και κοσμικὲς ἀνάγκες.

Ἄλλος χωρισμὸς εἶναι ὁ τῶν κοσμητῶν και ἐκκλησιαστικῶν εἰδῶν.

Παρουσιάζουν μεγάλῃ και πλούσια ποικιλία στα σχήματα, στὶς διακοσμήσεις, στὴν τεχνιοτροπία και στὶς ἰδιαιτέρες ὀνομασίες τους ἀκόμη. Καθορίζονται και ἀπὸ τὸν τύπο τῆς φορεσιᾶς γιὰ τὴν ὁποία κατασκευάζονται και παραλλάζουν ἀνάλογα πρὸς τὴν δημιουργημένη τοπικὴ παράδοση και τὶς συνήθειες. Σὲ πολλὰ ἀπὸ αὐτά, κυρίως ὅμως στα ἐκκλησιαστικά, βρίσκουμε συχνὰ χρονολογίες και ἐπιγραφές, ποὺ ἀνέχουν ἢ στὸν κατασκευαστὴ ἢ σ' ἐκεῖνον στὸν ὁποῖο ἀφιερώνεται ἢ τὸ ἀφιερώνει.

Συνεχίζεται:

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΡΟΔΑΥΓΗ ΤΩΝ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ*

Λ

518. Λ α β δ α ρ γ ι έ ς. οί = ξύλα σέ σχῆμα λάμβδα με στήριγμα στη μέση πὸν γίνεται τρίποδας. πὸν τὰ βάζουν στὸ ποτάμι νὰ στηρίζουν τὰ κλαριά. φύλλα, χρώματα. πέτρες γιὰ νὰ γίνεται ἡ δέση ὅπου γυρίζει τὸ νερὸ στὸ μυλαύλαχο ἢ τὸν ποτιστή.

519. Λ α γ α ρ ί ζ ω = α) μεταβατ. = περνάω κάτι καὶ τὸ ξεπλένω σέ λαγαρὸ νερό: «λαγαρίζω τὰ σκιγιά τς μπουγάδα». «τὰ ξελαγάρσα τὰ σκιγιά». β) μεταβ. = γίνομαι λαγαρός: «τὸ νιρὸ λαγάρσι».

520. Λ α γ α ρ ό ς. ἡ. ὁ = διαγῆς, μὴ θολός.

521. Λ α γ γ ι ό λ ι. τὸ = σφηνωτὰ κομμάτια ἀπὸ ὕφασμα ἢ χασέ ραμμένα τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο, μετὰ τὰ ὅποια γίνεται ἡ φουστανέλλα κ.ά. Μεταφορ. πράγματα πὸν μοιάζουν μετὰ λαγγιόλια: «ξέρασε - ξέρασε πὸν ὅλο ἔβγαλε λαγγιόλια ἀπὸ μέσα του».

522. Λ α γ ο π ό δ α ρ ο. τὸ = ποδάρι ἀπὸ λαγὸ μετὰ μαλλιά πὸν τὸ χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ σβήνουν στὸν πίνακα τὰ γράμματα τὰ γραμμένα μετὰ κιμωλία.

523. Λ α γ ο τ ό μ α ρ ο. τὸ = δέρμα λαγοῦ πὸν χρησιμοποιεῖται γιὰ τὸ φουσερὸ σὰ βαλβίδα πὸν ἀνοίγοκλείνει.

524. Λ α γ ο ύ σ ι α. ἡ = γίδα πὸν μοιάζει μετὰ λαγόν.

525. Λ ά ι α. ἡ = ἡ Λάγια = γίδα μετὰ μαλλιά μαῦρα σὰν λάια πρατίνα.

526. Λ ά ι ο ς. α. ο = αὐτὸς πὸν ἔχει μαῦρα μαλλιά: «λάια πρόβατα. λάια μαλλιά. λάια πρατίνα. ἡ γίδα».

527. Λ α μ ν ί. τὸ = ἡ κάννη τοῦ ντουφεκιῶν.

528. Λ α ρ ώ ν ω. = ἐνῶ ἔκλαια καὶ φώναζα τώρα ἡσυχάζω: «λάρουσι, μώρα ἑλαιάρον. μὴ ξετούρλανις μὴ τὸν σκουζμό».

529. Λ ε ι τ ο ρ ρ γ ι ά. ἡ = τὸ πρόσφορο πὸν φτεριάνουν γυναῖκες καθαρὲς μετὰ πλυμένο καὶ καθαρὸ στάρι ὀλεσμένο καὶ καλοκοσκινισμένο πὸν πάνω ἀποτυπώνουν τὴ σφαιδα καὶ τὸ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησιά. "Αν εἶναι γιὰ ἔνδυμα κάποιον πὸν γιορτάζει πηγαίνουν δυὸ, τὴ μιά τὴ δίνουν τοῦ παπᾶ καὶ τὴν ἄλλη τὴ μοιράζουν ἐν μέρει καὶ τὸ ὑπόλοιπο τὸ φέρνουν στὸ σπίτι γιὰ τοὺς δικούς τους. "Αν εἶναι κόλ-λυθα, πηγαίνουν μόνο μία γιὰ τὸν παπᾶ: «σῦρι στὴ γκουμπάρα νὰ μᾶς φκειάξ' λειτουργιές γιὰ τὸ ψάλλισμο ἢ τὸ μοίρασμα ἢ τὸ σαρανταλείτοργιο ἢ τὸ μνημόσυνο».

530. Λ ε ι χ ή ν α. ἡ = πάθηση τοῦ δέρματος πὸν παρουσιάζεται συνή-θως στὰ μάγουλα ἢ στὸ στήθος καὶ τὴ γιαιτρεῖνουμε μετὰ στάχτη ἀπὸ τσιγάρο.

531. Λ ε π ε τ σ ι ώ ρ γ α. τὰ = παλιόπαιδα. τὸ παιδολάσι. τὸ παιδομά-νι: «μὴν ἀφήνς στ' ἐρὸς' τοῦ βαρέλ' γιὰτ' ἔρχονται τὰ λιπιτσιώργια ἀπ' τοῦ σκου-λειὸ κι τοῦ μαγαρίζουν», «ἄχου πουλὴ φαμπλιά. τόσα λιπιτσιώργια στοὺν κιφάλ' μ'».

532. Λ έ π ρ α. ἡ = ἡ ἀρρώστεια λέπρα.

533. Λεπτά, τὰ = τὰ χρήματα, οἱ παρίδες. Ἡ λέξη λεφτά δὲν συνηθίζεται στὸ χωριό.

534. Λιάζομαι = ἠλιάζομαι, ξεραίνομαι, στεγνώνω στὶς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου: «ἀπλὸς τὰ σκαγιά νὰ λιαστούν», «ιάβγαλα τὰ σήκα νὰ λιαστούν», «δὲ λιάσκαν ἀκόμα», «θέλ' νὰ πάρ'ν ἀκόμα ἀπὸ τὸν ἡλιον», «τί κάθισι ἱκεῖ σὰ σκατὸ λιασμένον».

535. Λιακάνι, τὸ = σκληρὴ γῆ μὲ στρώμα ἀπὸ κολλώδη λάσπη καὶ χωματοειδεῖς πέτρες: «ἡ γῆς ἔχ' λιακάν' κὶ δὲν σκάφτιτι. δὲ μπορούν νὰ τ' γξιλακώσουν», «ἀνοίγαν πηγὰδ' κὶ σκάβαμαν καλά, ἀλλὰ κοντὰ ἦβραμαν λιακάν' κὶ σταμάτασαν».

536. Λιανώματα, τὰ = ψιλὰ, κέρματα: «δὲν ἰάχου λιανώματα νὰ ρίξουν στοὺν δίσκου στ' ἐκκλησιά».

537. Λιάρα, ἡ = α) ἡ λέρα, βρώμα, βρωμιά, ἀκαθαρσία: «ἔεις πολὺ λὴ λιάρα στὸν δγακαῶ σ'». β) ἔθριστικὸ γιὰ ἄνθρωπο: «ἄ! νὰ χαθεῖς, λιάρα!».

538. Λιάρος, α, ο = λερωμένος, πὺν ἔχει μαυράδια ἢ εἶναι μαῦρος σὰν λερωμένος: «μ' ἔφασε ἓνα σκλι λιάρο».

539. Λιάστρα, ἡ = ἡ ἠλιάστρα, ξύλα ἢ καλάμια ἢ σανίδια σὲ καθαλ-
λέτα ἢ φοῦρες ἐκτεθειμένα στὸν ἥλιον πὺν ἑπάνω τους βάζουν σῆκα, πιδικόμματα, πασιμάδες, πέτσες, κρόνα, τραχανᾶ, πέτρα κλπ. γιὰ νὰ ξεραθοῦν.

540. Λιάτα, ἡ = τσεκούρα μὲ κόψη (=στόμα) γυριστὴ μακρουλὴ σὲ σχῆμα Γ ὥστε μὲ τὸ στυλιὰρι νὰ ἀποτελεῖ Π ἀνισοσκελές.

541. Λικουράω = τινάζομαι ἀπότομα πρὸς τὰ πίσω ἐπεὶδὴ κινούμενος πρὸς τὰ ἐμπρὸς προσέχρουσα σὲ ἐμπόδιο: «τοὺ μουνόξλου πᾶνι καλά ἀλλὰ γιὰ μιὰ στιγμή λικούρ'σι κὶ μᾶς κλουζότ'σι πολὺ, κ' ἦρθαμαν τ' ἀλίκουρδα. Μᾶς ἔδουκι μὴ ἀντακλιὰ κ' ἦρθαμαν τ' ἀλίκουρδα».

542. Λίλια, τὰ = δῶρα γιὰ μικρὰ παιδιὰ, συνηθῶς παιγνιδάκια, ρουχα-
λάκια: σκούφα μὲ στουρό, βραγκανίδι, κόκκινα τσαρούχια: μὲ φοῦντες παρδαλές κλπ.

543. Λίμπα, ἡ = εἶδος πιάτου πῆλινου βαθουλοῦ: «ιάφαγα τρεῖς λίμ-
πες φαί στοὺν γάμου», «εἶχι τέττοια πεῖνα π' τοὺ πιάτου π' τὸδουκα τῶκαμι λίμπα».

544. Λινικόκκι, τὸ = ὁ λιναρόσπορος: «ἰέχ' ἰένα πουνίδι κὶ θὰ τ' βάλου μπλάστ' μὴ λινικόκκ' νὰ τ' πιράσ'».

545. Λιόκρες, οἱ = τὸ φεγγάρι εἶναι λιόκρες = εἶναι κατακίτρινο, πανσέληνος, καὶ δὲν κάνει νὰ τὸ κοιτᾶμε γιὰτὶ βγάζουμε χ'σὴ (= χρυσή, ἱκερο). Εἶναι παραφθορὰ τοῦ ἠλιόκριση, ἡ.

546. Λόγος, ὡς β' συνθετικὸ σὲ οὐσιαστικὰ πὺν σημαίνει τὸ μέρος ὅπου τοποθετοῦν αὐτὸ πὺν φανερώνει τὸ α' συνθετικὸ, π.χ. ἀλατολόγος (= τὸ δοχεῖο ἢ μέρος πὺν βάζουν τὸ ἀλάτι), γαστρολόγος, ποντολόγος, χλιαρολόγος κλπ. καὶ σημαίνει αὐτὸν πὺν κάνει ὅ,τι φανερώνει τὸ α' συνθετικὸ, π.χ. γυρολόγος, πλιατσ' κολόγος, ριχτολόγος.

547. Λόιδο, τὸ = λίγα μαλλιά, τουφίτσα ἀπὸ μαλλιά: «μ' ἔπγισι ἀπ' τὰ μαλλιά κὶ μῶβγαλι ἰένα λοῖδου».

548. Λοῖω = λογιῶ = λογιῶν, σὲ φράσεις: «γίγκις ἰάνα λουῖω (= ἐγι-
νες χάλια, λερώθηκαν, πολὺ). «μ' ἔκαμς ἰάνα λουῖω» (= μὲ λέρωσες πολὺ).

549. Λούτζια, ἡ = ἡ βεράντα ἀπέξω ἀπ' τὸ σπίτι.

550. Λόστος, ὁ. (πληθ. τὰ λοσάτρια) = ὁ λοστός. Παρατηροῦμε τὴ
βαρυνονία σὲ πολλὰς λέξεις τοῦ χωριοῦ, ἰδίως στὴν παιδικὴ γλῶσσα, π.χ. βάβω, Κάκα, Κάκω, Κόκο, κίμι(1), πᾶτα, τάτας, τσίτσι κλπ.

551. Λουβί, τὸ = οἱ σκελίδες σκόρδο, τὰ τεμάχια στὰ ὁποῖα χωρίζεται

τὸ κεφάλι σκόρδο: «πόσα λουβγία ἰέχ' τοῦ σκόρδου;» Σὲ ἄλλα μέρη λέγεται κολίνα. Παράγεται μᾶλλον ἀπὸ τὸ λοβί(ον).

552. Λοῦμπρη. ἡ = ἡ ἄφθονος ἰλὺς ποῦ κατεβάζει τὸ θολὸ νερὸ καὶ ἔχει μιὰ σαπρὴ μυρωδιά.

553. Λ(ου)τσιές, οἱ = μέρες ὅπου λουτσιῶνται τὰ γουρούνια: «τὰ γίδγια τὰ πήγαμαν κατ' τς Λ'τσιές». Σχετίζεται μὲ τὸ λούτσα, λούτσες.

554. Λουτσιῶμα = κυλιῶμαι μὲς στὶς λάσπες καὶ στὰ νερά: «τὰ γ'ρούνια λ'τσιῶντι».

555. Λουφάζω = ἡσυχάζω, κουρνιάζω, σαουριάζω.

556. Λυγκιάζω = ἔχω λόξιγκα, μὲ πιάνει λόξιγκας.

557. Λύγκιασμα. τὸ = ὁ λόξιγκας.

558. Λύκος. ὁ = α) τὸ γνωστὸ ζῷο: «λύκος νὰ σὶ φάει, λυκοφαγουμένο. ποῦ μοῦ κάν'ς κουρουκουζ'λίκια». «αἶμα σὶ ἰδεῖ λύκους σ' πγιάντι ἡ κρίσ' (= φωνή) γιατί οὐ λύκους ἰέχ' χαρότρηκα». β) στὸ ὄπλο ὁ λεγόμενος κόκορας. στὰ ἐμπροσθογεμῇ συνήθως ἀλλὰ καὶ στὰ ὀπισθογεμῇ τὸ σίδερο ποῦ ὅταν τραβάμε τὴ σκαντάλη πέφτει καὶ χτυπᾷ τὸ καφουλί. γ) Στὰ χλωρὰ κουκκιά, στὸ χωράφι ἓνα παράσιτο.

559. Λυποκρατάω = ἔχω πένθος: «ἡ Ξινοῦλα λυπουκρατάει γιὰ τοὺν ἄντρα τς».

560. Λυσιά, ἡ (πληθ. οἱ Λυσιές) = ἡ ποργιά, ἡ πόρτα σὲ φράχτη. μάντρα, γαλάρι, μαντρί. Καὶ τοπωνύμιο: «σ' τς Λ'σιές». «σ' τ' ράχ' τοῦ Λ'σιῶν».

Μ

561. Μαβλάω = καλῶ, φωνάζω, προσκαλῶ μὲ εἰδικὴ φωνὴ τὰ ζῷα: γίδια, πρόβατα, μελίσσι, γελάδια: «μάβλα τὰ γίδγια μὴν τὰ χάσουμι».

562. Μαγκανίζω = χτυπῶ τὸ λινάρι μὲ τὸ μάγκανο καὶ τὸ κάνω σὰ μαλλί. Τὸ μαγκανισμένο λινάρι ἔπειτα τὸ λαναρίζομε μὲ τὰ χοντρά λανάρια ἀφοῦ πρῶτα τὸ στομπήσουμε μὲ τὸν κόπανο (τὸ κοπανᾶμε).

563. Μάγκανος, ὁ = ξύλινο ἐργαλεῖο ἀπὸ δυὸ ξύλα χοντρά, τῶν ὁποίων τὸ ἐπάνω ἔχει ἀποκάτω κοίλωμα καὶ ξύλινα δόντια. τὸ κάτω ἔχει ἀνοιγμα ὅπου πέφτουν τὰ δόντια. Στὴν ἄκρη τὰ δυὸ ξύλα συνδέονται μὲ ἄξονα ξύλινο καὶ τὰ δυὸ μαζὺ στηρίζονται σὲ δυὸ παλούκια. Ὁ ἐργάτης στέκει ἀριστερά, μὲ τὸ δεξιὸ πιάνει ἀπὸ τὴ λαβὴ τὸ ἐπάνω ξύλο καὶ τὸ ἀνεβοκατεβάζει. Μὲ τὸ ἄλλο χέρι διευθύνει τὶς σκλίδες τὸ λινάρι ποῦ τὸ μαγκανίζει στὸ στόμα τοῦ μάγκανου. Τὸ μάγκανο δὲν κάνει νὰ τὸν ἀφήνουν μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτό, γιατί εἶναι πρόληψη ὅτι ἔτσι ζητάει νὰ φάει κάποιον.

564. Μαζκάλι, τὸ = τὰ ἀνοίγματα ποῦ ὑπάρχουν στὰ κατώϊα τῶν σπιτιῶν, μικρὰ στὸν τοῖχο στενά ἀπὸ πάνω πρὸς τὰ κάτω ἐνὸς μέτρου περίπου ἕψους καὶ πλάτους μικροῦ περίπου 5 πόντους. Στὸ ἐσωτερικὸ ὅμως ἀνοίγει σὰν ὀριζόντια πυραμίδα. Τέτοια μαζγκάλια ὑπάρχουν πολλὰ στὰ φρούρια, στὰ κάστρα, στοὺς πύργους, στοὺς στρατώνες.

565. Μαζούκλα, ἡ = πονίδι στὸ σῶμα καὶ κυρίως στὰ γύρω τῶν νυχτιῶν γεμάτο μὲ ὀμπγιον: «ἔιχα νιὰ μαζοῦκλα στοὺν χέρ' τὴν ἔσπασα κ' ἔβγαλι πουλὺ ὀμπγιον». φλεγμονή, μάζωμα πύου.

566. Μάϊ (ἐπίρρο.) = λίγο: «νὰ ἦταν μάϊ τρανύτερου θὰ μὶ χώραε τοῦ παντελόν'», «νὰ τοῦ κάμ'ς μάϊ μακρύτερου».

567. Μαῖδα, ἡ = κυρίως σῦκο λιανασκασμένο, πολὺ ὄριμο, σ'κομαῖδα: «ἡ σ'κιά ἡ κόκκιν' ἰέχ' πουλὲς μωῖδεις. Θὰ πάουν νὰ τς μᾶσω στοὺν τρουβᾷ γιὰ νὰ τς ἀπλώσουν σ' τ' λιάστρα».

568. Μαῖντάρα, ἡ = τὸ μανιτάρι.

569. Μάκανο, τὸ = τὸ μικρούτσικο βρέφος, τὸ μωρό.

570. Μαλακωσιά, ἡ = μαλακότητα, ἀπαλωσύνη, μαλακὸ στρώμα καὶ σκέπασμα: «τοῦ κριβδάτ' τοῦ θ'κό μ' εἶνι οὔλου μαλακωνσιά».

571. Μαλατσώνα, ἡ = ὠραία μαλακὴ καὶ ζεστὴ θέση γιὰ νὰ κοιμηθεῖ κανεὶς: «ἰάστρουσα κουβέρτις, βιλέντζις κὶ πάπλουμα κὶ ἰάκαμα νιὰ μαλατσώνα, τί νὰ ἰδεῖς!».

572. Μαλιαφατούρα, ἡ = μεγάλη φαμιλιά, πολυμελὴς οἰκογένεια: «δὰ μπάου ἰγὼ σ' αὐτὸ τοῦ σπὶτ' νὰ μείνου γιατί ἰκεῖ εἶνι πουλλὴ μαλιαφατούρα».

573. Μαλμερι (ἐπίρρ.) = ἄνω κάτω, ἀνακατωμένα: «τ'ἄκαμι μαλμερι» (= τ' ἀναποδογύρισε καὶ τ' ἀνακάτεψε σὲ σημεῖο π' δὲν τὰ μαζών'ς ντότ'), «γίγκι μαλμοῖ ἰκεῖ πέρα» (= ἀνακατωσοῦρα καὶ πολλὰ κακὰ).

574. Μανναχά (ἐπίρρ.) = μονάχα: «δὸ μ' νιὰ χαψιὰ μανναχά, δὲ θέλου πλειότιρου».

575. Μάννα, ἡ (πληθ. οἱ μαννάδες καὶ οἱ μάννες) = α) ἡ μητέρα (πληθυντ οἱ μάννες), γ) Χωράφι πολὺ παχὺ καὶ μεγάλο, δ) Τὸ τσεκούρι, τὸν κασιμά, τὸ σκεπάρι, μάννα εἶναι τὸ μεταξὺ τῆς τρύπας (= σπίτι) καὶ τῆς κόφης μέρος.

756. Μάνταλος, ὁ = (ὁ σύρτης κλείει τὴν πόρτα ἀπὸ μέσα ὅταν εἴμαστε μέσα). Ὅταν βγαίνουμε ἔξω ἡ πόρτα κλείεται μὲ τὸ μάνταλο ποὺ εἶναι ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὴν πόρτα. Ὁ μάνταλος ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα μακρουλὸ ξύλο σανιδωτὸ ποὺ στὸ μέσα μέρος εἶναι καρφωμένο σὲ τρόπο ποὺ νὰ κινεῖται πάνω-κάτω, στὸ ἄλλο ἄκρο ἔχει μιὰ ἐγκοπὴ στὸ κάτω μέρος γιὰ νὰ κρατᾷ τὴν πόρτα κλειστὴ ὅταν κατεβαίνει. Στὴν ἄνω ξύλινη παραστάδα (= κάρσα) τῆς πόρτας ὑπάρχει τριγωνικὴ τρύπα πάνω στὴν ὁποία κατεβαίνει καὶ ἀνεβαίνει σὲ ἐγκοπὴ τῆς παραστάδας ὁ μάνταλος. Γιὰ νὰ λειτουργήσῃ ὁ μάνταλος ὅταν ἡ πόρτα εἶναι κλειστὴ βάζουμε τὸ δάκτυλο στὴν τριγωνικὴ τρύπα καὶ πιέζουμε τὸ μάνταλο πρὸς τὰ ἄνω ὅπου ἀνεβαίνει ἡ σκάλα ποὺ ἐμποδίζει τὴν πόρτα νὰ ἀνοίξῃ καὶ ἡ πόρτα ἀνοίγει. Γιὰ νὰ κλείσουμε τὴν πόρτα βγαίνοντας τὴν τραβᾷμε καὶ ὁ μάνταλος κατεβαίνει μόνος του καὶ τὴν κρατᾷ κλεισμένη. Ὑπάρχει καὶ ἄλλος μάνταλος, ὃχι πάντοτε, τοποθετημένος μέσα στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ τοίχου τῆς πόρτας ἀντίθετα ἀπὸ τὸν ἄλλον γιὰ νὰ κρατᾷ τὴν πόρτα ἀνοιχτὴ ὥστε νὰ μὴ τὴν ἀνοιγοκλείει ὁ ἀέρας. «Βάλ' τοῦ δάχλου κὶ σήκονσ' τοῦ μάνταλου γιὰ ν' ἀνοίξ' ἡ πόρτα», «γιὰ τ' γκλόπα κὶ τὴν ἀρ-ρῶσγια τὰ λιπὰ τν' ἀχπὰν ἀπ' τοῦ μάνταλου».

577. Μαντάνια, τὰ = ξύλινα μηχανήματα ποὺ κινοῦνται μὲ νερὸ καὶ χτυποῦν κατάλληλα καθὼς γυρίζουν τὰ μάλλινα χοντροσκοῦτια ὥστε νὰ βγάλουν μαλλί. Στὴ συνέχεια τὰ σκουτιά αὐτὰ τὰ βάζουν στὶς ἀντροβεῖες γιὰ νὰ γενώσουν.

578. Μαντᾶτα, τὰ = εἰδήσεις, συνήθως κακές. Λέγεται σπάνια καὶ μὲ συντομία: τί μᾶτα = τί μαντᾶνα, τί νέα.

579. Μαντήλω, ἡ = γίδα ποὺ στὸ κεφάλι καὶ τὸ μέτωπο ἔχει μαῦρο τρίχωμα καὶ μαῦρο δέρμα σὰ νὰ φοράει μαντήλι.

580. Μαξιούμι, τὸ = τὸ βρέφος, τὸ πολὺ μικρὸ παιδί: «δὲν ἀδγειά-ζου νᾶρθου, ἰάχου κὶ μαξιούμ' στ' σαρμανίτσα».

581. Μαξιούς (ἐπίρρ.) = ἐπὶ τούτων, ξεμετόχου, γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ, γρήγορα μὲ προκαθορισμένον αὐτὸν τὸ σκοπὸ: «πήγαμον μαξιούς γιὰ νὰ πάρουμι τ' Βάβω», «ἔστ'λα ἀνθρουπον μαξιούς νὰ σὶ φέρ'».

582. Μαρίζα, ἡ = ὄνομα γίδας ποὺ τὸ δίνουν ἀπὸ ἀγαπητὸ πρόσωπο ποὺ τὸ λένε Μαρίζα. Πρὸβλ. «Ἑλλη, Σάλλα, κλπ.

583. Μαρκιῶμαι = μηρυκῶμαι, ἀναμιασῶ τὴν τροφήν (γιὰ τὰ μηρυκασιζὰ ζῶα: γίδια, πρόβατα, γελάδια).

584. Μάσια, ἡ = πτυοειδὲς μετάλλινον ὄργανον γιὰ νὰ ξεδρακουνᾶνε τὴ

φρωτιά, νὰ τὴ συμπᾶν. νὰ βγάξῃ τὴ στάχτ'. Στὸ ἄλλο ἄκρο ἔχει τσιγγέλι πὺν πιό-
νομε ἀπὸ τὸ ἀρβάλι τὸν τέντζερη, τὸ κακάβι κλπ.

585. Μαστάρι, τὸ = τὰ βυζιά τῶν γιδιῶν, προβάτων, ἀγελάδων.

586. Μάτα, τί—; = συντετμημένος τύπος τοῦ μαντᾶτα.

587. Ματγιάζω = α) σημαδεύω, σκοπεύω, κατευθύνω τὸ ὄπλο ἢ κατὶ
ἄλλο πρὸς κάποιο στόχο καὶ προσπαθῶ νὰ κανονίσω τὴ σκοπευτικὴ γραμμὴ: «νὰ
ἔνας κόσφας. Μάτγιασι κὶ τρέκα τουν». β) Ρίχνω κακὸ μάτι, βασκάνω, ἐπηρεάζω
κάποιον μὲ τὸ βλέμμα μου καὶ τὸν κάνω ν' ἀρρωστήσῃ: «μὲ μάτγιασι αὐτήν' ἢ
Μπαλάνου κὶ ἀρρωστ'σα». «ἰέχ' πουλὺ κακὸ μάτ' ἢ Σιακαέρα. ἅμα σὶ ἰδεῖ σὶ ματ-
γιαζ' κὶ πέφτ'ς ἀρρουστοὺς βαργειά». «ἅμα σὶ ματγιαζ'σ', ἅμα εἶσι ματγιασμένους,
ἅμα ἔεις μάτ', νάρ'ς νὰ σὶ ξιματγιάσ' ἢ βάβου. Ξέρ' κὶ μιτράει κὶ τοῦ διώχν' τοῦ
μάτ'. Τοῦ ξουρκάει κὶ τοῦ ξιθρονίξ'. «ἅμα τοῦ πιδὶ εἶνι ματγιασμένου νὰ τ' βγάλι-
τι τοῦ νιρὸ στοῦ μπαμπά ἢ νὰ τὸν πᾶτι στοῦ Βαγγέλιου ἀπκάτ' ἅμα τοῦ δγιαβάζ'
οὐ παπᾶς ἢ νὰ ξιντιθεῖ οὐ παπᾶς, νὰ βγάλ' τὰ ἰρά τ' κὶ νὰ τοῦ βλουγῆσ' μὲ κάθι
ἰένα πὺν βγάξ'. Τοῦ μάτ' σκάει τ' υπέτρα, ὄχι ἄνθρωπου».

588. Ματέρει, τὸ = τὸ μαδέρι, μακρὸν ξύλο πὺν χρησιμοποιοῦν στὰ σπί-
τια. Ὑπάρχει καὶ τοπωνύμιον: Στὰ Ματέρια τ' Καλαμιᾷ

589. Ματεροτσέκουρα, ἢ = μεγάλη τσεκούρα μὲ τὴν ὁποία κό-
βουν ματέρια.

590. Μάτι, τὸ = κακὸ μάτι, βασκανο μάτι.

591. Ματσιάζω = συνθλίβω, συμπίεζω, μὲ τὴν συμπίεση πολτοποιῶ:
«ἰάκατοισ ἀπάν' στὰ σῆῃκα κὶ τὰ μάτσιασις, τάκαμς λάσπ'».

592. Ματσ'λ'άω = μασουλᾶω, μασάω: «τί τρῶς κὶ ὅλου σὶ γλέπου
νὰ ματσ'λᾶς;». «αὐτὸ τοῦ γκόρτσου εἶνι κουτσιαλίδ', δὲ ματσί'λιωτ'». «τοῦ ματσήλσα
τσιότσιον».

593. Μαυρέλου, ἢ = μαύρη (ὕβριστικὰ καὶ περιπαικτικὰ).

594. Μελετάω = βλασφημῶ, παραδίνω: «δὰ γκάν' νὰ μιλιτᾶς, γιατί οὐ
πραματ'κὸς θὰ σ'βάλ' κάνονα», «ὦ μάννα, αὐτὸς οὐ ξένους μὲ μιλέτ'σι, μοῦ εἶπι:
«αἱ στοῦ δγιαόουλου!».

595. Μελέτια, τὰ = οἱ βλαστήμιες, τὸ νὰ βοῖζει κανεῖς τὰ θεῖα καὶ
ἰερά καὶ νὰ στέλλει στὸ διάβολο κλπ. Μελέτι, τὸ = ἄνθρωπος κακός: «εἶνι αὐ-
τὸς κακὸ μελέτ' τῆς χώρας».

596. Μελίσκα, ἢ = ἔδαφος χωρὶς δέντρα καὶ χωρὶς μαλακὸ ἐπίστρω-
μα χώματος. Ἡ σύστασή του εἶναι ἀπὸ μικρὰς πέτρες πολὺν κατακερματισμένους καὶ
κολλημένους σὲ ἀργιλλώδεις χώμα πολὺν λίγο. Μοιάζει μὲ τὸ λιακάνι. Εἶναι
πολὺν δύσκολο νὰ ξελακχωθεῖ. Θέλει κασμᾶ καὶ λόστο καὶ φτυάρι. Ἐπάνω κάπου κὶ
ἀραιὰ φυτρώνουν μπαρτζοῦνες μὲ μὀβ ἢ λευκὰ ἄνθη, κωλοβάβζες (εἶδος λεβάν-
τας), προσμαντῆλες κ.ἄ. Σινηθῶς ὅπου εἶναι στεφάνι (= γχορεμὸς) ἢ ἐπιφάνειά
του εἶναι μελίσκα.

597. Μεράδι, τὸ = κοιμάτι, φέτα: «πῆρι ἰένα μεράδ' ψουμὶ κὶ πρέν-
τζα».

597. Μεργιά, ἢ = α) ἓνα σακκὶ γεμᾶτο μὲ γέννημα ἢ μὲ ἀλεύρι πὺν
τὸ κουβαλάει γυναῖκα φορτωμένη, ἢ δυὸ σακκιά πὺν εἶναι φορτωμένα σὲ μπλὰρ ἢ
γομάρ καὶ ἀποτελοῦν ἓνα φόρτωμα καὶ τὸ κάθε ἓνα ὀνομάζεται μεργιά: «στεῖλι
τὴ Βασίλω νὰ πάρ' τ' μιργιά μὲ τ' ἀλεύρ' ἀπ' τοῦ μύλου». β) Μέρως, τοποθεσία.
Ὅταν παίρνει χρήματα κανεῖς τοῦ λένε: «σὶ καλὴ μιργιά», «γύρ'σα ἀπ' τ'ν ἄλλ'
τ' μιργιά».

598. Μερίδιο, τὸ = μερίδιοι, κοιμάτι μοιρασιᾶς: «μοίρασαν τὰ χου-
ράφγια νὰ βουλά κὶ τώρα οὐ Ἀλιάκους χαλέβ' κὶ ἄλλον μερίδιον», «τοῦ μερίδιον
τοῦ θ'κό σ' τοῦ πούλ'σις».

600. Με ρ μ η γ κ ό σ τ ρ α τ α. ή = ό δρόμος πού φτειάνουν και πηγαίνουν μερμήγκια.

601. Με ρ μ η γ κ ο φ ω λ ι ά, ή = ή με ρ μ η γ κ ό τ ρ υ π α: «του χόμα είναι όλου κοφγιου γουμάτο μερμηγκοφωλιές. Θα μάς κονβαλήσουν όλου του σητάρ' απ' τ' άλλών', βάλι φουτιγιά μι άχίρτα για να καούν».

602. Με σ α ρ ζ ά. τ ά = τ ά έντόσθιατου σφαχτού: «μαέριμα τ ά μεσαρχά απ' του σφαχτού. Είναι όλα καλά: άντιρα, πατσιά, σπληνάντιρου, σωλήνα, πάνα, πλιμόνια, καρδγιά, γκρατσανέλλους, νιφρά, σκώτγια κ.ά.».

603. Μ ί μ (1), τ ό = ό πόνος (στην παιδική γλώσσα).

604. Μ ν τ ά λ (η), ή = ζάλη (ήπιότερη έκφραση): «τ' να σί πγιάσ' κακή μντάλ', μόρα αντίτουπι».

605. Μ ν τ α λ ι ά ρ ' κ ο. τ ό = παιδι έναντίον του όποιου καταριέται κάποιος να τ ό πιάσει ή μντάλη: «ιάλα ιδώ, μόρα μνταλιάρχου, κι θα σί συνδρονιήσου ιγώ. "Α δέ στα κόφυου τ ά πουντίκια, ά δέ σί κάμου να είπεις άμιάν».

606. Μ ο ί ρ α λ ο ς, ό = Στη λαϊκή μυθολογία μυθικός γέρος πού πελεκάει ένα δέντρο (τ ό δέντρο πού βαστάει τη γή) κι απ' τις πελεκούδες βγαίνει τ ό μπακάνι πού κάνουν μπογιά και βάφουν τ ά κόκκινα αϊγά της Λαμπρής. "Όταν τ ό δέντρο είναι έτοιμο να κοπεϊ και να πέσει, ό μοίραλος άποκοιμείται, και τ ό δέντρο αυτό πού στηρίζεται ή γής ξαναγίνεται, κι απ' αυτή την αιτία γίνεται ό σεισμός.

607. Μ ο ι ρ α σ ι ά, ή = ή διανομή: «έγινι μοιρασιά στα χουράφγια κι ιγώ πήρα του χειρότιου, άπών τις άκεις κι τ ά παλιουπύργια».

608. Μ ο λ ό η η α. τ ό = φήμη, άκουσμα, συνήθως επί κακού: «θα σκοινοιθεϊ κι θα γέν' μολόημα», «έγινι μολόημα αυτήν ή γναίκα πού ντροιπγιάστηκε».

609. Μ ο μ ο ν τ ι έ ς, ό = οίκονομίες άρκετές από χρήματα, κομπόδεμα, κουμπαρας: «ν' άνοιξεις του μουμουντιγέ κι να δώεις να κάμ'ς λειτουργίες, ν' άνοίξεις έκκλησιές», «αυτήν έφκιασι μουμουντιγέ κι δέν τη νοιάζ' μπίτ».

610. Μ ο ν ό π λ α τ (η), ή = Καλύβι από τη μια μόνο μεριά έχει μπάλα και σκεπή, από τις άλλες είναι άνοιχτή.

611. Μ ο υ γ κ ο ς, ό = είδος τρυφερού βλαστου με καρπό πού βγάζουν τ ά τσιάπρα και τ ά πουρνάρια την άνοιξη και τον τρώνε πολυ τ ά γίδια, αυτό πού άλλου τ ό λένε ροδάμι: «βήκι ου μούγκρους κι τ ά γίδια θα τ ά π ά μ ι να θουσκήσ' στ' Βιλιτίνα πού ναι δάσος από πουρνάργια κι τσιάπρα».

612. Μ ο υ κ ι ά ζ ω = ύγραίνομαι και λόγω του ότι είμαι πλακωμένος και σωριασμένος άποκτώ μυρωδιά σαπίλας: «ή ρουκιά πού νι στοιβασμέν' στον κατώ βράχ' κι κι μούκιασαν», «τά ρουκφόλλα πού στοιβάξαμαν στον τσιακλούτο βράχ' καν κι έπειδή δέν τ' άπλώσαμεν μούκιασαν κι θα σαπίσ'ν».

613. Μ ο υ ρ α π ᾶ ς, ό = άστεϊα, εύφυλογήματα, κομικές διηγήσεις για να γελάνε οί παρές: «ζμπουρίσαμεν κι είπαμεν μουραπάδισ ιζεϊ π' δέ μάς έμεινι άντιρου απ' τ ά γέλοια».

614. Μ ο υ ρ κ ο ς, α, ο = μαύρος, σκοτεινόχρωμος / όνομασία σκυλιών: «κός! κός! να, Μούρκα, κούτ! κούτ!» (μαύλισμα, πρόσκληση σκύλου).

615. Μ ο υ σ η κ α ρ (η), ή = γίδα πού στο πρόσωπο είναι μουσκουράτη, δηλ. έχει άσπράδια στη μύτη και στ' αυτιά.

616. Μ ο υ σ η κ λ ι ά ζ ω = βγάζω μουσχλα, βούνα.

618. Μ ο υ τ ε ύ ω = βγάζω τ ά φτερά: «ζιμάτ'σα του γκόκουτου κι τουν μούτιμα», «θα σί μοντέφου σα μπλι» (σαν πουλί) «μόρα μουτιμένον».

619. Μ ο υ τ λ α. τ ά = μικρά τρυφερά βλαστάρια: «είχα κλαρίσ' του γράβου, αλλά ιάβγαλι πάλι μούτλα», «του περσινό ρόγγι φέτου ιάβγαλι μούτλα κι θουσκάν τ ά γίδγια».

620. Μοῦτοϛ, ἡ, ο = ἄλαλος, ἄφωνος. Τὸ θηλυκὸ κάνει καὶ ἡ μοῦτα.
621. Μοῦτσιοϛ, ὁ = μικρὴ πέτρα ἢ ἄλλο ξύλο μεγάλο ὅσο ἓνα καρέλι, πού ἐπάνω του τοποθετοῦν τὰ κέρματα οἱ παῖκτες γιὰ νὰ ρίξουν τίς τσιορμάδες καὶ νὰ ἰδοῦν ποῶς θὰ κερδίσει.

621. Μοῦχλα, ἡ = τὰ μαλλιά σὰ βαμπάκι πού βγάζει τὸ ψωμί τὸ μπα-
γιατικό ὅταν μούχλιαίξει.

623. Μόχαλο, τὸ = μεγάλη πέτρα, μεγάλο λιθάρι: «θὰ πάρου κάνα μό-
χαλου νὰ τοῦ ρίξου νὰ σ' ἀφήσου στοῦ ντόπου».

624. Μοχλόϛ, ὁ = ξέζαρτημα τοῦ νερόμυλου σιδερένιο πού περνάει ἀπὸ
τὴν τρύπα τῆς χελιδόνας καὶ μπαίνει σὲ κατάλληλο ὑποδοχὴ τοῦ ξύλου πού
εἶναι στὸ κέντρο τῆς ἄνω μυλόπετρας καὶ μὲ τὴν περιστροφικὴ κίνηση γυρίζει τὴν
ἄνω μυλόπετρα.

625. Μπάζα, ἡ = θησαύρισμα, πλούτισμα, ἀπόκτηση πολλῶν χρημάτων:
«αὐτὸς λάκαμι μπάζα» ἦβρι μεινουντιέ· τώρα ἰέχ' καζανάκι φυλαμένου γιομάτου
λίρις».

626. Μπαζίνα, ἡ = εἶδος φαγητοῦ. Σὲ ζεστὸ νερὸ ρίχνουν λίγο - λίγο
ἀλεύρι ροζήσιο μὲ προσοχὴ νὰ μὴ γρουμπουλιάσει κι ἅμα θράσει τὴ ζεματᾶνε μὲ
τσιγαριστὸ λάδι καὶ καμένο χορμυδι ἢ κάβγιες. Γίνεται ὠραῖο ζεστὸ προῦνὸ φαί:
«φκιασσαν νιά μπαζίνα πού ἐκρενε». Ὑπάρχει καὶ ἐπώνυμο Μπαζίνας.

627. Μπάκακας, ὁ = ὁ βάτραχος. Πληθ. οἱ μπακακάδες καὶ
τὰ μικρά: τὰ μπακακάκια.

628. Μπακίρι, τὸ = τὸ πεπόνι (καρπός). Μπακιριά, ἡ (τὸ φυ-
τό).

629. Μπάλα, ἡ = γ', μέτωπο: «μὴ βάρισι σ' μπάλα». «τί σ' μπάλα τ'όχου
νὰ τοῦ ἰδεῖς;». «τοὺν μάτγιασι ἴσια σ' μπάλα, στοῦν σταυρό, κι τοὺν οχότουσι».

630. Μπάλια, ἡ = γίδα σταχτογκρίζα ἢ σταχτοκόκκινη.

631. Μπαρ(οὺ)τόσκαγα. τὰ = τὸ δοχεῖο ἢ ἡ σακκούλα πού μέσα
ἔχει τὴν μαρουτή, τὰ σκάια, τὰ βόλια, τὰ καψούλια, τὸ δράμι ἀπὸ φ(υ)σέκι, τὸ
στ(ον)ππί, τὰ ρεντζοπάννια κλπ. (δηλ. τὰ εἶδη κυνηγίου).

632. Μπάραπας, ὁ = ὁ μπάραμπας, ὁ θεῖος, ἐν γένει κάθε ξένος ἄν-
θρωπος γιὰ τὰ παιδιὰ.

Πρὸ τοῦ δευτέρου π παραλείπεται τὸ μ, φαινόμενο ὅσο γνωρίζω γενικὸ
στὸ ἰδιῶμα τοῦ χωριοῦ. ὅταν ὑπάρχουν στὴν ἴδια λέξη δύο μπ. Π.χ. ὁ μπάραπας
(μπάραμπας), τὸ μπουρποῦνι (μπουρμποῦνι), ὁ μπουόρπνας (μπουόρμπουνας), ὁ Μπό-
πολης (Μπόμπολης), ὁ μπόπολος (μπόμπολος), μπουρνίξει (μπουμπουνίζει), μπερ-
πέκια (μπερμπέκια), μπερπεκάω (μπερμπεκάω), ὁ Μπαρπούτης (Μπαρμπούτης), ὁ
μπερπέρης (μπαρμπέρης), μπερπερίζω (μπερμπερίζω), ἡ μπερπεριά (μπερμπεριά),
ὁ μπουῖπος (μπουῖμπος), ὁ μπουόρπας (μπουόρμπουπας), τὸ μπουπόλι (μπουρμπόλι), ἡ
μπουρπλίθρα (μπουρμπουλίθρα), ἡ μπιρπίλα (μπιρμπίλα), ὁ Μπιρπίλης (Μπιρ-
μπίλης), ὁ μπερπίλης (μπερμπίλης), ὁ Καραμπασπας (Καραμπαιπας), τζιάπα
(τζιάμπα).

Στὴ λέξη μπιζμπίλια (= πελώρια λιθάρια) διατηρεῖται τὸ μ στὸ δεῦτερο
μπ.

633. Μπάρτσα, ἡ = γίδα καψαλὴ δολόκληρη

634. Μπασητίκι, τὸ = οἱ μπάστοι, μπάσταρδοι, νόθοι.

635. Μπάσητοϛ, ὁ = ὁ νόθος, μπάσταρδος: «ἡ Ἀθηνιά ἰάκαμι
μιάσθητον κι τοὺν ἔρο'ξι στοῦν λαγκάδ' κι γι' αὐτὸ κόντιμι νὰ μᾶς πνίξ' ἡ βρουχὴ
ἰκειὸν τοῦ γκιρό, γιὰ νὰ παρασῶ τοῦ μιάσθητον ὥς τοῦ ποντάμ'».

636. Μπατζιανάκης, ὁ = ὁ σύγγαμβρος.

637. Μπατσέρα, ἡ = εἶδος χοιρότητας με κρεμμυδόφλουδες, λουβουδιές, σκορδοφλουδες, μισχοσήτι κ.ά. με βούτυρο καὶ προζύμι ἐπάνω καὶ κάτω.

638. Μπατσιαρείο, τὸ = τυροκομεῖο.

639. Μπάτσιος, ὁ = ὁ τυροκόμος.

640. Μπαχλατάω = φωνάζω δυνατὰ καλώντας σὲ προσευχή: «ὁ Χότζας στοὺ τζιαὶ μπαχλατάει», «τί μπαχλατᾷ αὐτοῦ κι δὲ μ' ἀφήν'ς ἥσυχου» (= τί τσαμπουνᾷς, τί τσαμνᾷς).

641. Μπελσές, ὁ = εἶδος κυανοῦ πανθοφοριοῦ καλοφτειασμένου ποὺ φοροῦν οἱ φρουσιανέλλαδες ἢ αὐτοὶ ποὺ φοροῦν παρόμοια τοπικὴ στολὴ με (κοντὸ παντελόνι, κάλτσες, τσαρούχια), ἢ τσακσίρια καὶ τσαρούχια.

642. Μπερμπεκάω = μαζεύω ὅ,τι ἀπομένει ἀπὸ τὴ συγκομιδὴ τῶν γεννημάτων: «θὰ μπιρπικήσω στοὺ χουράφι, μὰ κι βροῦ τίπουτα φασούλια, ψάνις, ρόκις κλπ.».

643. Μπερμπέκι, τὸ = ὅ,τι ἀπομένει ἀπὸ τὸ μάζεμα τῶν γεννημάτων: «μαζώνω τὰ μπερπέκια, στάχυα, ρόκες κλπ.

644. Μπέχου (ἐπίρρ.) = χωρὶς νὰ κάνει δουλειὰ γιὰ τὴν ἀμοιβή, χωρὶς νὰ προσφέρει κάποιος τίποτε γιὰ ὅ,τι λαμβάνει ὡς δικαίωμα: «κιαρατάδες περαταραῖοι, παίρετε τὸ γένν'μα μπέχου καὶ δὲν ἔρχεστε νὰ μᾶς περάτε στὸ ποτάμι».

645. Μπιάκας, οἱ = ἡ κρέμαση τῶν λαγκαδιῶν ποὺ κατρακυλάει τὸ νερὸ καὶ σχηματίζει καταρράκτη.

646. Μπιζμπιλία, τὰ = πολὺ μεγάλα λιθάρια: «ἦταν κάτ' μπιζμπιλία στοὺ λαγγὰδ' κι τᾶσαισι μὴ τ' τ' βαρεῖα οὐ πατέρας νὰ γίνουν λ'θάργια γιὰ ἀγκοννάργια στοὺ σπῖτ'».

647. Μπισντόβλικος, ἡ, ο = ζημιάρης, ἰδιότροπος: «πουλὺ μπιζντόβλιζ' ἦταν αὐτήν' ἡ πρσίνα».

648. Μπισήτοúra, ἡ = σπηλαιώδης βράχος πολὺ μεγάλος κατατρυπημένος ἀπὸ τὸν καιρὸ καὶ γεμᾶτος ἔσοχες καὶ ἔξοχες. Τὸ σπήλαιο εἶναι ἀποκάτω. Ὑπάρχει καὶ τοπωνύμιο στὸ Ριζὸ τοῦ Βουνοῦ: ἡ Μπιστοῦρα.

649. Μπ(ι)τίζω = τελειώνω, φέρνω σὲ πέρας: «τοὺ μπίτσα τοὺ τσιρέπ', τὸπλιξα οὐλουν», «ἰγὼ δὲν τοῦ μπιτίζου καλοπίζερα», «τὸχ'ω μπιτζιμένουν», «ἄμα τοῦ μπίτσου θὰ σοῦ εἰποῦ».

650. Μπιτροούμι, τὸ = τὸ μπουντρούμι, τὸ βάθος τῆς φυλακῆς τῶν κακούργων: «καταδικάσαι πιζοῖς κι τοὺν ἔρρ'ξαν στοὺ μπιτροῦμι».

651. Μπλάνο, ἡ = οἱ βῶλοι τοῦ χόματος τοῦ χωραφιοῦ ποὺ βγαίνουν στὸ ξελάκωμα ἢ κυρίως στὸ ὄργωμα· «στοὺ χουράφ' βῆκαν μὴ τοὺ ὄργωμα κάτ' μπλανάρις κι θέλ'ν νὰ τς σπάσειμι κι λειώσουμι μὴ τοὺ τσατί».

652. Μπλάνη, ἡ = ἡ πλάνη τοῦ μαραγκοῦ.

653. Μπλανίζω = ἐπιπεδώνω καὶ ὁμαλίζω σανίδι με τὴ μπλάνη.

654. Μπλάρι, τὸ = τὸ μούλαρι.

655. Μπλαρομούτρη, ἡ = αὐτὴ ποὺ ἔχει μούτρα σὰν τοῦ μούλαριοῦ.

656. Μπλαροφόρτι, τὸ = τὸ φορτίο ἐνὸς μούλαριοῦ.

657. Μπλατσιάζομαι = ἀνταμώνομαι ἀναπάντεχα στὸ δρόμο με κάποιον: «παθαίνοντας στὴ στράτα μπλατσιάσκα μὴ τοῦ μπαπᾶ» «μὴ μπλάτσιασι οὐ Γιώργ(η)ς».

658. Μπλέτσι, τὸ = πλούσιο χορταστικὸ φαί: «κάναμαν ἰάνα μπλέτσ' π' θὰ τοὺ θμάμιστι».

659. Μπλετσώνω = τρώγω χορταστικά, τὴν πετσώνω, τὴν κάνω ταράτσα: «μπλέτσουσα γυνναῖα».

660. Μπόδια, τὰ = τὰ ἐμπόδια, πλέγμα ξύλινο λίγο μπροστὰ ἀπὸ τὴν

κάναλη τοῦ μύλου γιὰ νὰ κρατεῖ τὰ σωροφύλλα γιὰ νὰ μὴν πέφτουν μετ' στὴν κάναλη καὶ τὴ βουλλώνουν.

661. Μπoνώρa (ἐπίρρ.) = λίαν πρωΐ: «σηκώθη πολὺ μπονώρα σήμερα γιὰ νὰ κόψου λίγη στράτα. γιατί ὅσον οἱ βοηθηθεῖ ἡ αὐγή. δὲ οἱ βοηθηθεῖ ἡ ἀδιωρή».

662. Μπόπολος. ὁ = ὁ στόμαχος τῶν πουλιῶν.

663. Μπορμπόλι, τὸ = τὰ σαλίγκαρα, σαλιγκάρια, κοχλίας.

664. Μπόρτσι, τὸ = τὸ χρέος, τὸ πρόστιμο: «ἄχ! φουρτοῖνα μας. πῶς θὰ ξιπληρώσουμε τόσον μπόρτσ' πὺν μᾶς ἔβαλι αὐτὸς οὐ ἀντίχ' στους».

665. Μπορτσιάζω = ἐπιβάλλω πρόστιμο σὲ κάποιον ἢ χρεώνω κάποιον: «μᾶς μπόρτσισι πολλὸν ἄσχημα αὐτὸ τοῦ ἀστραπουκαμένου».

666. Μπορτσιστή. ὁ (πληθ. οἱ μπορτσιστῆδες) = τὸ μεγάλο κεντρικὸ αὐλάκι πὺν περνάει τὸ χωριανικὸ νερὸ γιὰ νὰ ποτίζουν τὰ χωράφια. Συνήθως τὰ μεγάλα αὐλάκια αὐτὰ πὺν εἶναι καὶ γιὰ νὰ φεύγουν τὰ νερὰ τῆς βροχῆς τὸ χειμῶνα λέγονται καὶ μᾶννε. Σὲ διάφορα διαστήματα ὑπάρχουν πόρτες ἢ μέρη πὺν κόβουν τὸ νερὸ γιὰ νὰ μπαίνει στὸ κάθε χωράφι ἢ νὰ ἀλλάζει διακλάδωση. Αὐτὰ λέγονται κόφτρες.

667. Μπούγλα, ἡ = δοχεῖο τενεκεδένιο κυκλικὸ ἢ ὀρθογώνιο γιὰ λάδι ἢ πετρέλαιο.

668. Μπουζιάζω (ἐπὶ γιδιῶν καὶ προβάτων) = πρῆζομαι καὶ βγάζω πολλὰ σπειριὰ στὸ πρόσωπο καὶ στὸ στόμα: «ὄλα τὰ κατσίκια μπούζιασαν». «μπούζιασι ἡ Σαλίβω, ἡ Μτάλια, ἡ Κανοῖτα, ἡ Χιόνα κ.ἄ.».

669. Μπούλτρα, ἡ = ἡ πούδρα, τὸ φκιασίδι. la poudre.

670. Μπούνα, ἡ = γκόρτσo πολὺ γνωμμένο. γκόρτσo πὺν ὠρίμασε πολὺ καὶ εἶναι ἔτσι μαῦρο σὰν σάπιο. Στὴν Ἄρτα μποῦνες λέγονται τὰ σκάμνα (μουῖρα).

671. Μπουρζιά, ἡ = ἡ λευκάκανθος. θάμνος μετ' πολλὰ φύλλα, λευκὰ ἄνθη καὶ ἀγκάθια.

672. Μπουρπ'λόνω = μπουρμπουλώνω = τυλίγω τὸ κεφάλι μετ' μαντήλι γιὰ νὰ μὴ μετ' βαρεῖ ἄερας στ' αὐτιά καὶ νὰ μὴν κρυώνω.

673. Μπούσhλα, τὰ — (ἐπίρρ.) = μπουσουλώντας.

674. Μπουσhλάω = μπουσουλάω. κινεῖμαι μετ' τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια ὅπως τὸ μικρὸ παιδί ἢ ὠρισμένα παράλυτα: «μπουσηλῆσι τοῦ πιδί, σιγὰ - σιγὰ θὰ πιρπατήσ' κι ὄλα». «ἄμω μπουσηλάει μιγάλον πιδί. κάτγιοιους μπισφάρ'ς θὰ νᾶρθ'».

675. Μπουσhλιά, ἡ = καρποὶ ὅμοιοι μετ' μικρὰ μῆλα πὺν βγάξει ὁ δέντρος (= εἶδος βελανιδιάς) καὶ ἔχουν μέσα κάτι σὰ σκόνη

676. Μπουτινέλα, ἡ = ἡ μούτα. ξύλινο δοχεῖο στενόμετρο σὰν ἀνάποδος κολουρος κῶνος μετ' δουῖγες ξύλινες καὶ στεφάνια ἀπὸ λαμαρίνα. ὅμοια μετ' ἀνάποδη κάναλη. πὺν μέσα της βάzzουν καὶ βαροῦν τὸ γάλα νὰ βγάλει τὸ βούτυρο καὶ νὰ μείνει τὸ ξυνόγαλο.

677. Μπούτch'κα, ἡ = γίδα πὺν στὸ πρόσωπο εἶναι ἄσπρη ἢ κόκκινη.

678. Μπουχάζι, τὸ = τὸ θέαμα. ἡ θέα: «ἀναμέρα ἀπὸ μπρουστά μ' κι μὴ μ' πγιάν'ς τοῦ μπουχάζ'».

679. Μπουχαρῆς, ὁ = ἡ καμινάδα. ἡ καπνοδόχος. Ἔτσι ὀνομάζεται ὅλο τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ τζακιοῦ τὸ στοργγυλὸ ἢ τετραγώνιο ἢ κωνικὸ ἢ πυραμοειδὲς πάνω ἀπὸ τὴ γωνία, ἀπὸ τὸ ὁποῖο βγαίνει ὁ καπνός, καὶ ἔξω στὴ στέγη τὸ πυροειδὲς μετ' τὸ σταυρὸ ἢ τὸ ἄσπρο λιθάρι.

680. Μπουχός, ὁ = εἶδος λεπτότατον κωνιορτοῦ πὺν μένει στὸ ἄλῶνι ὅπου λχνίζουν τὸ στάρι: «φσάει ἄερας κι μᾶς φέρ' τοῦ μπουχὸ ἄπανον μας».

681. Πρέσhκλα, ἡ = ἡ μπακαούσα, εἶδος μεγάλου εὐτραφοῦς καὶ

φουσκομένου βατράχου πού πηδάει καὶ πετάει σταγόνες νεροῦ καὶ συνήθως τὸ καλοκαίρι γυρίζει ὅπου εἶναι ὑγρασία ἢ νερὸ καὶ πηδάει. Λένε ὅτι θυzaίνουν τὶς γίδες, γι' αὐτὸ ὀνομάζονται καὶ γιδόβυζες. Οἱ γάτες πάνε καὶ παίζουσι ὅταν τὶς βλέπουν νὰ πηδᾶνε.

682. Μπρεσηκλιάζω = γίνουσι πάντες μπρέσζλα.

683. Μπριτσλίνα, ἢ = δέρμα ἢ πέτσα ἀπὸ μαλακὸ κρέας στὸ ἐσωτερικὸν τοῦ σφαχτοῦ «τοῦ κογιάς αὐτὸ εἶναι ὅλον μπριτσλίνα. Μῶδουσι ἱένα κουψίδι ὅλον μπριτσλίνα».

684. Μπροσλίνα, ἢ = εἶδος ποδιᾶς ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸν τραχήλο μέχρι κατω, πού βάζουν στὰ μικρὰ παιδιά, κυρίως νὰ μὴ λερώσονται.

685. Μπροβέτσηκος, ἢ ο = μισὸς καὶ ἀνέσωστος, ὅχι τελειωμένος, μισοφκιασμένος, μὲ πολλὰς ἀτέλειες, σὲ πολλὰ ἀφκιαστος καὶ ἀπεριποίητος (ἐργαλεῖο, φόρεμα, προῖον): «τί μ' τόφρις ἔστ' μπροβέτσ'κον τοῦ φστάν' μου, θέλου νὰ μ' τοῦ φκιάκ'ς καλό».

686. Μπάφι, τὸ = στρώμα ἀπὸ λινάρι ὑφασμένο σὲ ἀνδρικό ἀργαλεῖο πού ὑφαίνει τὰ χοντρά: σακκιά, τρουβάδια, μτάφια κλπ.: «στρώσ' τοῦ μτάφ' νὰ κάτσιαυμι». «νὰ σὶ φέσ' ἢ μάννα σ' στοῦ μτάφ'» (κατάρα).

687. Μπυβός, ὁ = τὸ μέρος τοῦ ἐμπροσθογεμοῦς ντουφεκιοῦ ὅπου τοποθετεῖται τὸ βυζὶ μὲ τὸ καψοῦλι.

688. Μυλάυλαχο, τὸ = τὸ αὐλάκι τοῦ μύλου.

689. Μύλος, ὁ = α) ὁ νερόμυλος: «φουρτώθκι ἢ μάννα νιὰ μιργιά 40 οὐκάδης καὶ παίν' στοῦ μύλου ἀλάργα κατ' στοῦ Βάλτου στοῦ Πουτάμ' ἢ στ' Γκιουλτάσ' κείθε στ' Γκρανούλῃ ἢ ἀπάν' στοῦ Μπέσηικον στοῦ Βακούφ'κον στοῦ χουργιά, ἢ στοῦ θκιοῦ μας στ' Μελικονκιά στοῦ λαγκάδ', γιὰ νὰ τοῦ κάμ' ἄλλασμα». «οὔ μύλους ἱέχ' πουλλά ἀλιάσματα καὶ πγοιὸς σιέρ' πότι θὰ νάρθ' ἢ ἀράδα μας». «μὴ τ'ν ἀράδα ὅπου στοῦ μύλου». «ὅλοι κλαίν' τοῦ χάλι τους καὶ οἱ μυλουνᾶς τ' αὐλάκ'». «οὔ μύλους οὐ Βακούφ'κον, τ' Σιώζιου, τ' Ἀναγνωστάκ' τ' Νταρ-ολῆ, στ' Μελικονκιά, στὰ Πιστιανά, στὰ Πουτιστ'κά» β) ὁ μύλος τοῦ καφέ: γ) ὁ μύλος τοῦ Ντουφεκιοῦ.

690. Μυξίτι, τὸ (πληθ. τὰ μυξίτια ἢ μυξίδια) = τὸ σπειρί, ὁ καλόγηρος, ὁ δοθιήν.

691. Μυρίζια, τὰ = τὰ μυστάκια τοῦ καλαμποκιοῦ.

692. Μψυχός, ὁ = τὰ πλάγια μέρη τοῦ σώματος ἐκατέρωθεν τῆς κοιλιᾶς ὅπου εἶναι ἡ σπλήν καὶ τὸ σκώτι καὶ ἡ σκοληχοειδὴς ἀπόφρυνση, ἀλλὰ κυρίως τὸ ἀριστερὸ μέρος: «μὴ βάρισι στοῦ μψυχὸ καὶ κόντινα νὰ πιθάνου».

Συνεχίζεται

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΛΑΖΑΝΗ

Συνταξιούχου Δημ.)λου

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΠΗΓΑΔΙΩΝ

(πρώην ΒΑΛΤΣΙΟΡΑΣ)

Τὰ Πηγάδια (πρώην Βαλτσιόρα), εἶναι ἓνα χωριὸ πού θρίσκειται στό Νότιο ἄκρο τῶν Κατσανοχωρίων, στίς ὑπώρειες τοῦ Ξηροβουνίου, σκόρπιο σέ δυὸ ἀνάλογη μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν σπιτιῶν τοῦ ἔκταση, στίς πλαγιές δεξιὰ κι ἀριστερὰ ἐνὸς ὀριμητικοῦ ξερολάγκαδου πού κατεβαίνει ἀπὸ τὸ Ξηροβουνί καὶ πνίγει τὸ μικρὸ κάμπος πού τὸ ὑποδέχεται.

Δύσκολο εἶναι νὰ θρεῖ κανεὶς γιατί ὀνομάστηκε ἔτσι. Οἱ πολλοὶ πιστεύουν ὅτι λέγονταν Βαλτσιόρα γιατί ὁ μικρὸς κάμπος πού θρίσκειται στὰ πόδια τοῦ χωριοῦ ἦταν θαλτώδης (θάλσος - Βαλτσιόρα). "Ὅσο γιὰ τὸ καινούργιο ὄνομά του, Πηγάδια, δὲν ξέρω πού στηρίχτηκε ἢ ἐπιτροπὴ τοπωνυμίων, γιατί τὸ μόνο πού εἶναι γνωστὸ, εἶναι ὅτι ἡ Βαλτσιόρα, ἔχει περισσότερες δρύσες παρὰ πηγάδια.

Φαίνεται ἀλήθεια ὅτι τὸ χωριὸ αὐτὸ εἶναι τὸ νεώτερο ἀπ' ὅλα τὰ Κατσανοχώρια. Παράδοση ὁμιλεῖ πὺς τὸν τόπο αὐτὸ χρησιμοποιοῦσε ὁ Ἄλῃς γιὰ τόπο ἐξορίας ζωσκληπτῶν, κυρίως Σαρακατσαναίων, καὶ ἄλλων κακῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι βοσκοῦσαν ἐδῶ γιδοπρόβατα γιὰ λογαριασμὸ του. Μιὰ καλὴ μαρτυρία ὅτι πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἦταν Σαρακατσαναῖοι, εἶναι ὅτι σὲ Σαρακατσανικό Δημοτικὸ τραγοῦδι, θρίσκονται τὰ λόγια: Βαλτσιόραμ' πῶχεις πρόβατα, Βαλτσιόραμ' πῶχεις γίδια κλπ.

Μέχρι τὸ 1926, ἀποτελοῦσε συνοικισμό τῆς Κοινότητος Πλαίσιας, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀπέχει περίπου μία ὥρα. Ἀπὸ τὸ 1926, ἀποτελεῖ ξεχωριστὴ Κοινότητα, πού ἡ ἔκτασή της φτάνει ὡς τὴν κορυφογραμμὴ τοῦ Ξηροβουνίου κι ὡς τὰ σύνορα μὲ Σκλίθανη καὶ Πεσσά.

Τὰ τοπωνύμια τοῦ χωριοῦ δὲν ἀπασχόλησαν μέχρι σήμερα κανέναν σχεδὸν στὰ σοβαρά. Ἡ δὲ συλλογὴ Στεργιοπούλου ἐλάχιστα τοπωνύμια μᾶς δίνει. Ἀπὸ τὴ δική μας προσπάθεια — φαίνεται πὺς ὁ δικὸς μας πληροφοριοδότης εἶναι ἀπὸ τοὺς λίγους πού γνωρίζουν τόσο καλὰ τὰ τοπωνύμια τοῦ χωριοῦ τους — θέλουμε νὰ εἰποῦμε, εἶναι πὺς διαπιστώσαμε κανένα κενό. Ἐκεῖνο πού ἔχουμε νὰ εἰποῦμε, εἶναι πὺς διαπιστώσαμε ὅτι τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ εἶναι δημιουργημένα ἀπὸ τὴν ἐπαγγελματικὴ σχέση τῶν κατοίκων πρὸς τὸν τόπο τους κι εἶναι νέα στὴν ἡλικία τους. "Ἄς τὰ ἰδοῦμε λοιπόν.

Ἀ γ ι ὡ ρ γ α (τά): Στ' Ἀγιώργα. Τοποθεσία ΝΔ τοῦ χωριοῦ στὸ ψηλότερο σημεῖο τοῦ Ξηροβουνίου μὲ ἐξαιρετικὴ θέα. Ὑποθέτομε πὺς τὸ τοπωνύμιό παράγεται ἀπὸ τὸ ρῆμα ὀρῶ, ὁπότε πρέπει νὰ γράφεται Ἀ γ ι ὶ ρ γ α.

Ἀ η - Β α ρ θ ᾶ ρ α (ἡ): Σ'ν' Ἀη-Βαρθάρα. Λόφος Β τοῦ χωριοῦ καὶ ψηλὰ σ' αὐτὸν ἐκκλησιάκι τῆς Ἀγ. Βαρθάρας, ὅπου καὶ τὸ νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ.

Ἀ η - Μ α ρ ῖ ν α (ἡ): Σν' Ἀη-Μαρίνα. Τοποθεσία ΝΑ τοῦ χωριοῦ στὸ Ξηροβουνί, ὅπου καὶ παρεκκλήσι τῆς Ἀγ. Μαρίας.

Ἀ λ ο γ ὶ σ τ α λ α (τά): Στ' Ἀλογόσταλα. Τοποθεσία Ν τοῦ χωριοῦ στὸ Ξηρο-

βοῦνι, ὅπου κάτω ἀπὸ δύο μεγάλα δένδρα ὑπάρχει στάλος τῶν ἀλόγων.

Ἀσθότρυπα (ή) : Σν' Ἀσθότρυπα. Τοποθεσία ΒΔ τοῦ χωριοῦ κοντὰ στὸ Μπριάσκοδο, ὅπου σὲ φυσικὲς τρύπες φοιλιᾶζον ἀσδοί.

Ἀσήμαντρος (ό) : Στούν' Ἀσήμαντρον. Τοποθεσία Α τοῦ χωριοῦ κοντὰ στὴν ἐκκλησιά, ὅπου ἀνάμεσα σὲ δύο πουνάρια κρέμονταν μετἀλλινο σήμαντρο τῆς Ἐκκλησιᾶς. Προφανῶς τὸ τοπωνύμιον παράγεται ἀπὸ τὸ Ἀη ("Ἄγιο) Σήμαντρος.

Ἀφεντικό (τό) : Στ' Ἀφεντικό. Βοσκότοπος Δ τοῦ χωριοῦ πρὸς τὰ Πεστά, πὺ κατὰ κυριότητα ἀνήκει στὴν Κοινότητα λαίσινας. ("Ἴδε τοπωνύμια Πλαίσιας).

Βότνα (ή) : Στ' Βότνα. Τοποθεσία - βοσκότοπος Δ τοῦ χωριοῦ, ὅπου ἀναβλύζει νερὸ πὺ τὸ καλοκαίρι στερεύει. Ἀνήκει καὶ στίς δύο Κοινότητες Πηγᾶδια καὶ Πλαίσια. ("Ἴδε σχετικῶς στὰ τοπωνύμια Πλαίσιας).

Βρύση Μεγάλη (ή) : Στ' Μεγάλ' τ' Βρύσ'. Πηγὴ στὸ κέντρο τοῦ χωριοῦ, ἀπ' ὅπου μέχρι προσφάτως ὕδρευόνταν τὸ χωριὸ (τώρα ἔγινε ὕδραγωγεῖο).

Βρωμόδρυση (ή) : Στ' Βρωμόδρυσ'. Θέση ΒΔ τοῦ χωριοῦ. Ἐδῶ ὑπάρχει πηγὴ, πὺ τὸ νερὸ τῆς βρωμᾶει σὰν νερὸ θάλτου.

Γαρουφεῖκα (τά) : Στὰ Γαρουφεῖκα. Τοποθεσία μέσα στὸ χωριὸ Δ καὶ Β μὲ σπίτια, χωραφιές κι ἐγκαταστάσεις τῆς μεγάλης οἰκογενείας τῶν Γαρουφαίων, πὺ τὸ πραγματικὸ τους ἐπώνυμο εἶναι Κοντογιανναῖοι.

Γκούρα (ή) : Πηγὴ καὶ τοποθεσία Ν τοῦ χωριοῦ στὸ μέσο τοῦ Ξηροβουνίου, ἀπὸ τὴν ὁποία τροφοδοτεῖται τὸ σημερινὸ ὕδραγωγεῖο ὕδρευσεως τῶν τριῶν χωριῶν Καλέντζι - Πλαίσια καὶ Πηγᾶδια : Στ' Γκούρα. (Κ. Μέρτζιου),

Γκορτσια τ' Γιάνν' Νάση (ή) : Στ' Γκορτσια τ' Γιάνν' Νάση. Τοποθεσία ΝΔ τοῦ χωριοῦ, ὅπου μεγάλη γκορτσια (ἀγριοαχλαδιὰ) κάποιου Γιάννη Νάση.

Γκουρολάγκαδο (τό) : Στὸ Γκουρολάγκαδον. Τὸ μεγάλο κεντρικὸ λαγκάδι Ν τοῦ χωριοῦ, πὺ κατεδαίνει ἀπὸ τὴ θέση Γκούρα τοῦ Ξηροβουνίου καὶ κόβει τὸ χωριὸ στὰ δύο.

Γκόρτσ ἢ Γόρτσ (ή) : Στ' Γκόρτσ. Λοφίσκος στὰ Β τοῦ χωριοῦ, στὴν ἄκρη τοῦ κάμπου, πὺ ἔχει γύρω γύρω δένδρα φράξου (μέλεγος). Ἐδῶ ἄλλοτε λειτουργοῦσε μπατζιариὸ (στάνη) καὶ στὴν κατοχικὴ περίοδο κάποιοι ἐφκιαχνε ἐκεῖ κεραμιῖδια. (Τὸ τοπωνύμιον πρέπει νὰ εἶναι Ἀλβανικῆς προελεύσεως).

Γούδα (ή) : Στ' Γούδα. Τοποθεσία ΝΔ τοῦ χωριοῦ, στὴν πλαγιά τοῦ Ξηροβουνίου, ὅπου ὑπάρχει μεγάλη κοιλότητα πὺ ὁμοιάζει μὲ κρατῆρα ἡφαιστείου καὶ τὴ λένε Γούδα.

Γούρνες (οί) : Σ' τσ' Γούρνες. Τοποθεσία ΝΔ τοῦ χωριοῦ ὅπου ὑπάρχουν ἐπίπεδα μέρη (λακκιές) μὲ χωράφια, τὰ περισσότερα Σκλιθανίτικα.

Γρεντζελιά (ή) : Στ' Γρεντζελιά. Τοποθεσία μὲ θάμνους Α τοῦ χωριοῦ, πὺ ἀνήκει κατὰ τὸ ἥμισυ στὴν Πλαίσια. ("Ἴδε σχετικὸ τοπωνύμιον Πλαίσιας).

Δέπω (ή) : Στ' Δέπου. Τοποθεσία Β καὶ μέσα στὸ χωριὸ, ὅπου γίνεται ἡ Δέπω (ή φωτιά τῆς Ἀποκριᾶς).

Δρακοπούλα (ή) : Στ' Δρακοπούλα. Τοποθεσία ΝΔ τοῦ χωριοῦ μὲ ἀγρούς καὶ θάμνους. Ἄλλος πληροφοριόδοτης μᾶς εἶπε τὴν τοποθεσία : Στ' Ρακοπούλ' γιατί ἀνῆκε σὲ κάποιον Ρακόπουλον ἀπὸ τὴ Σκλιθάνη.

Καθάκια (τά) : Στά Καθάκια. Τοποθεσία Β του χωριού όπου υπάρχει πηγή με άφθονο νερό. Έδω υπήρχαν άλλοτε λευκές (καθάκια) και πήρε ή τοποθεσία τὸ ὄνομα.

Καθαρούλα (ή) : Σ' Γκαθαρούλα. Τοποθεσία Δ του χωριού μικρή σὲ ἔκταση και γυνή ἀπὸ δένδρα και θάμνους ἐνῶ ἡ γύρω περιοχή εἶναι σκεπασμένη ἀπὸ δένδρα και πυκνούς θάμνους. Ἐπειδὴ ἡ μικρή αὐτὴ ἔκταση εἶναι καθαρὴ ἀπὸ δένδρα πήρε τὸ ὄνομα Καθαρούλα.

Καροπούλα (ή) : Σ' Γκαροπούλα. Τοποθεσία ἐντὸς τοῦ χωριού στὶς ὑψόμενες τοῦ Ἐηροδουνίου. Έδω ἦταν μιὰ μικρὴ καρυδιὰ και στὴ γύρω ἔκταση τὰ «Καλοκαρινὰ» σπύτια τῶν Γαρουφαίων.

Κατσινιάρια (τά) : Στά Κατσινιάρια. Τοποθεσία ΝΔ τοῦ χωριού, όπου υπάρχουν χωράφια με μιλιές. Τοπωνύμιο ἄγνωστο.

Κατουριάρα (ή) : Σ' Γκατουριάρα. Τοποθεσία ΒΑ τοῦ χωριού. Έδω βρίσκεται μικρὴ θρύση πὸ τὸ νερό της θγαίνει πολὺ λίγο σὰ νὰ κατουράει κάποιος και τὴ λένε Κατουριάρα.

Κερασιές (οί) : Σ' τὸ Κερασιές. Τοποθεσία ΝΑ τοῦ χωριού, όπου ἄλλοτε ἦταν πολλὲς κερασιές και σήμερα πολλὲς ἀγριοκερασιές.

Κοκκινόχωρα (τά) : Στὸ Κοκκινόχωρα. Τοποθεσία ΒΑ τοῦ χωριού με χωράφια πὸ ἔχουν κοκκινόχρωμα.

Κουκούλι (τό) : Στὸ Κουκούλ'. Τοποθεσία Α τοῦ χωριού στὸ Ἐηροδούνι, όπου υπάρχει μιὰ μεγάλη πέτρα.

Κώτσιαρη (ή) : Σ' Γκώτσιαρ'. Τοποθεσία ΝΔ τοῦ χωριού στὴν κορυφογραμμὴ τοῦ Ἐηροδουνίου όπου υπάρχουν βοσκοτόπια. Προέλευση τοπωνυμίου ἄγνωστη.

Λαγκάδες (οί) : Σ' τὸ Λαγκάδεις. Τοποθεσία ΒΔ τοῦ χωριού με θάμνους και ἄγρους. Ἡ μισὴ τοποθεσία ἀνήκει στὴν Πλαίσια. ("Ἰδε τοπωνύμιο Πλαίσιας).

Λαγκάδα τ' Λιάσκα (ή) : Στ' Λαγκάδα τ' Λιάσκα. Μεγάλο ξερολάγκαδο ΝΔ τοῦ χωριού στὰ σύνορα με τὸ χωριὸ Σκλίθανη με θάμνους. Στὴν ἐρημικὴ και ἄγρια αὐτὴ θέση οἱ παλιοὶ Σκλιθανίτες περίμεναν τοὺς Κατσάνους πὸ πηγαιναν με ζῶα ἢ πεζοπόροι πρὸς τὴν Ἄρτα και τοὺς ἐλίσσευαν.

Λακκοπούλες (οί) : Σ' τὸ Λακκοπούλεις. Τοποθεσία Ν τοῦ χωριού όπου υπάρχουν μικρὲς λάκκες (ἐπίπεδα μέρη) στὰ ὁποῖα τὰ παλιὰ χρόνια υπήρχαν στάνες.

Λημέρι (τό) : Στὸ Λημέρ' ἢ στοῦ Λ'μέρ'. Τοποθεσία ΝΔ τοῦ χωριού ψηλὰ στὸ Ἐηροδούνι με θέα ἀπέραντη, όπου φαίνεται ὅτι λημέριαζαν οἱ κλέφτες.

Λιόντου (ὁ) : Στ' Λιόντ'. Τοποθεσία σὲ θάμνους Α τοῦ χωριού στὸ Ἐηροδούνι.

Μαγγιωρέϊκα (τά) : Στά Μαγγιωρέϊκα. Τοποθεσία Α τοῦ χωριού, όπου υπάρχει ἡ συνοικία τῆς μεγάλης οἰκογένειας τῶν Μαγγιωρέων.

Μακρυχώρα (τά) : Στά Μακρυχώρα. Τοποθεσία ΝΑ τοῦ χωριού, όπου υπάρχουν μακριὰ και στενὰ χωράφια με τεχνητὲς στέργες γιὰ τὸ πότισμα τῶν ζώων.

Μάση (ή) : Στ' Μάση. Τοποθεσία Α τοῦ χωριού στὸ Ἐηροδούνι με ἄγρους και θάμνους.

Μπέη ("Ἄνω και Κάτω) : Στ' Ἄνω Μπέη - Στ' Κάτω Μπέη. Τοποθεσίες Ν τοῦ χωριού πὸ φαίνεται ὅτι στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἦταν κτῆμα κάποιου Μπέη Τούρκου.

Μπερούσια (τά): Στὰ Μπιρούσια. Τοποθεσία ΝΔ τοῦ χωριοῦ στὸ Εἰρηοβούνι. ἔπου υπάρχουν δυὸ λοφίσκοι ἰδιόρρυθμοι.

Μπικοπούλα (ή): Στ' Μπικοπούλα. Τοποθεσία σὲ θάμνους καὶ ἀγρούς Δ τοῦ χωριοῦ, ποὺ ἡ περισσότερὴ εἶναι Σκληθανίτικη.

Μπριάσηκοθο (τό): Στοῦ Μπριάσηκουθου. Τοποθεσία Δ τοῦ χωριοῦ, ποὺ κατέχει τὸν αὐχένα ποὺ δημιουργεῖται μεταξὺ τῶν βουνῶν Εἰρηοβούνι καὶ Ἀη-Θαγάσης, ἐλο βοσκοτόπια. Ἄλλοτε ἐδῶ ἐθλάσταιναν τὰ δένδρα φτελέες. Ἦταν ἡμιονική ὀδικὴ ἀρτηρία Ἰωαννίνων - Ἄρτας τὰ παλιὰ χρόνια καὶ σῶζονται ἀκόμη σημάδια γκαλιτεριμωτοῦ δρόμου. Τώρα εἶναι ἐκεῖ κοντὰ οἱ στάνες τῶν Γαρουφαίων καὶ Σκανδαλαίων. Ἀνήκει ἡ μισή τοποθεσία στὴν Πλαίσια. ("Ἴδε τοπωνύμια Πλαίσιας).

Μπρίστρα (ή): Στ' Μπρίστρα. Τοποθεσία ΒΑ τοῦ χωριοῦ ἔπου ὑπάρχει πηγὴ ποὺ ἀναδύζει ἀρκετὸ νερὸ πόσιμο.

Νεράκι (τό): Μικρὴ πηγὴ μέσα στὸ χωριό, ποὺ τὸ νερὸ της ὅταν ρεεῖ δὲν ἀκούγεται - Στοῦ Νιράκ'.

Ντεκέϊκα: Στὰ Ντεκέϊκα. Τοποθεσία Α τοῦ χωριοῦ, ἔπου ἡ συνοικία τῶν Τεκαίων (παρωνύμιο τῶν οἰκογενειῶν Γκίκα).

Ντότσηια Ἄνω καὶ Κάτω (τά): Στ' ἀπὸν Ντότσηια - στὰ κατ' Ντότσηια. Τοποθεσίες Δ τοῦ χωριοῦ ἀπέναντι ἀπὸ τὴ Γούδα, ἔπου υπάρχουν κλιμακωτὰ φυσικὲς λακκίες, ποὺ ἄλλοτε καλλιεργούνταν.

Παλιοκούλια (ή): Σ' Μπαλιοκούλια. Τοποθεσία Ν τοῦ χωριοῦ, ἔπου ὑπῆρχε Τουργικὸ φυλάκιο.

Παλιόστανη (ή): Σ' Μπαλιόσταν'. Τοποθεσία Ν τοῦ χωριοῦ, ἔπου παλιότερα ὑπῆρχε στάνη τοῦ Κων. Ν. Σκανδάλη.

Παλιοχώρι (τό): Στοῦ Παλιοχώρ'. Τοποθεσία Α τοῦ χωριοῦ ἔπου ἦταν ἄλλοτε τὸ χωριό καὶ ἐγκαταλείφθηκε λόγῳ χολέρας.

Παπαμάνης (ὁ): Στὰ χουράφια τ' Παπαμάν'. Τοποθεσία μὲ ἀγρούς Α τοῦ χωριοῦ ποὺ φαίνεται πὺς παλιὸς ἰδιοκτήτης του ἦταν κάποιος Παπαμάνης.

Παπαχρόνη: Στ' Παπαχρόν'. Τοποθεσία ΝΔ τοῦ χωριοῦ, ἔπου ὑπάρχει ἐπίπεδη ἔκταση μὲ ἀγρούς καὶ θάμνους, ποὺ παλιότερα ἀνῆκε σὲ κάποιον Παπαχρόνη.

Πέτρα (ή): Σ' Μπέτρα. Τοποθεσία ΝΑ τοῦ χωριοῦ. Ὀνομάζεται ἔτσι ἀπὸ μιὰ πηγὴ ποὺ τὸ νερὸ της ἀναδύζει ἀπὸ μιὰ πέτρα καὶ εἶναι γλυκὺ καὶ μαῦρο σὰν θαλόνερο.

Πηγαδάκι: (τό): Στοῦ Μπαγαδάκ'. Τοποθεσία Ν τοῦ χωριοῦ, ἔπου ὑπάρχει μικρὸ πηγαδάκι γιὰ πόσιμα ζῶων.

Πλακανήθρα (ή): Σ' Μπλακανήθρα. Τοποθεσία ΒΑ τοῦ χωριοῦ μεταξὺ Στενῶν καὶ Κοκκινόχωραφον, ἔπου ὑπάρχει μεγάλη φυσικὴ πλάκα.

Πλούμπη (ή): Στ' Πλούμπη. Πηγὴ στὰ ΒΔ τοῦ χωριοῦ μὲ ὠραῖο δροσερὸ νερὸ ποὺ φαίνεται πὺς τὴν πρωτοέφκιε κάποιος Πλούμπης. Βρίσκεται στὴν Κοινοτικὴ περιοχὴ Πλαίσιας. ("Ἴδε τοπων. Πλαίσιας).

Σαλαώρα (ή): Στ' Σαλαώρα. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ ἔπου ἄλλοτε ἦταν τὸ χωριὸ Πλαίσια καὶ ἀνῆκει καὶ τώρα στὴν Πλαίσια. ("Ἴδε τοπωνύμια Πλαίσιας).

Σιαφαρίκα (ὁ): Στ' Σιαφαρίκα - Ἡ Λάκκα τ' Σιαφαρίκα. Τοποθεσία μὲ θάμνους Α τοῦ χωριοῦ, πάνω ἀπὸ τὰ Ντεκέϊκα. Ἀνήκει κατὰ τὸ ἥμισυ στὴν Πλαίσια ("Ἴδε τοπων. Πλαίσιας).

Σιουρλίγκα (ή): Στ' Σιουρλίγκα. Ἄνω καὶ Κάτω. Τοποθεσία Ν τοῦ

χωριού σὲ ἀπότοιμες πλαγιές χωρὶς καθόλου πέτρες πού εἶναι καταπράσινη ἀπ' τὸ φυτὸ Σιουρλίγκα, πού τρώγεται γιὰ λαχανικὸ τοῦ βουνοῦ.

Σκάλια (ή) : Στ' Σκάλια. Τοποθεσία ΒΔ τοῦ χωριοῦ ὅπου περνάει ὁ ἡμιονικὸς δρόμος Πλαίσια - Πεστά. Ἐδῶ ὑπάρχουν πέτρες σὲ διάταξη φυσικῆς σκάλας. Ἀνήκει κατὰ τὸ ἡμῖς στὴν Πλαίσια. ("Ἴδε τοπωνύμια Πλαίσιας).

Σκανταλέϊκα (τά) : Στὰ Σκανταλέϊκα. Συνοικία Ν τοῦ χωριοῦ, ὅπου οἱ οἰκογένειες τῶν Σκανδαλαίων.

Στάνες Γιανναίων (οἱ) : Σ' τσ' Στάνις τῶν Γιανναίων. Τοποθεσία ΒΑ στὸ σύνορο Πηγαδίων - Πλαίσιας, ὅπου ὑπάρχουν οἱ στάνες τῶν ἀδελφῶν Ἰωάννου ἀπὸ τὴν Πλαίσια, πού λέγονται ἀλλοιῶς Γιανναῖοι. Ἡ τοποθεσία ἀνήκει στὴν Πλαίσια. ("Ἴδε τοπων. Πλαίσιας).

Στάνες Γιαννέϊκες (οἱ) : Σ' τσ' Στάνις τσ' Γιαννέϊκις. Τοποθεσία ΝΔ τοῦ χωριοῦ στὸ Εἰεροδοῦνι, ὅπου ἄλλοτε ἦταν οἱ στάνες τοῦ Γιάννη Σκανδάλη. Οἱ ἀπόγονοί του: Γιανναῖοι - Γιαννέϊκα.

Στάλια τοῦ Μπάνη (τά) : Στὰ στάλια τ' Μπάν'. Τοποθεσία ΝΔ τοῦ χωριοῦ στὸ Εἰεροδοῦνι, ὅπου στάλιζαν τὰ πρόβατα κάποιου Μπάνη.

Σταυρέϊκα (τά) : Στὰ Σταυρέϊκα. Συνοικία Β τοῦ χωριοῦ, ὅπου οἱ οἰκογένειες τῶν Σταυραίων. ("Ἴδε τοπων. Ψωρολίθι).

Στένα (τά) : Στὰ στενά. Τοποθεσία ΒΑ τοῦ χωριοῦ, κάτω ἀπὸ τὴν Ἀγ. Βαρβάρα δεξιά. Πλησίον τῆς τοποθεσίας αὐτῆς στὴν ἀκρολιμνιά, ὑπάρχουν δυὸ χωνεῦτρες - καταβόθρες, πού φεύγει τὸ νερὸ τῆς μικρῆς λίμνης.

Σφενταμάκια (τά) : Στὰ Σφινταμάκια. Τοποθεσία Ν τοῦ χωριοῦ στὸ Εἰεροδοῦνι, ὅπου φυτρώνει τὸ δένδρο σφένδαμος. ("Ἴδε τοπ. Πλαίσιας).

Τζουθλίκι (τό) : Στοῦ Τζιουθλίκ'. Βοσκότοπος μὲ θάμνους Ν, τοῦ χωριοῦ (πιθανὸν νὰ πρόκειται περὶ παραλλαγῆς τῆς τουρκ. λέξεως: Τσιφλίκι = κτήμα).

Τριαπούρναρα (τά) : Στὰ Τριαπούρναρα. Τοποθεσία ΒΔ τοῦ χωριοῦ μὲ τρία πουρνάρια. Ἐδῶ περνάει ἡμιονικὸς δρόμος ἀπὸ τὴ συνοικία Χασανέϊκα στὸ Μριάσκοδο.

Τσιουγκάνι τοῦ Μέγα (τό) : Στοῦ Τσιουγκάν' τ' Μέγα. Τοποθεσία Ν τοῦ χωριοῦ πρὸς τὸ Μονολίθι, ὅπου ὑπάρχει μεγάλος δράχος (στεφάνι - τσιουγκάνι) ἀπὸ τὸν ὁποῖο λένε πὼς γκρεμίστηκε κάποιος Μέγας ἀπὸ τὸ Μονολίθι.

Τσιουγκριά (τά) : Στὰ Τσιουγκριά. Τοποθεσία μὲ πέτρες καὶ δράχους Δ τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς Γούδας.

Χαλιάς (ὁ) : Στοῦ Χαλιά. Τοποθεσία ΒΑ τοῦ χωριοῦ, ὅπου μὲ μεγάλη ἐκταση 150 περίπου στρεμμάτων σκεπάζεται ἀπὸ χρονάλες (χαλιά) πού κατεβάξει ἄφθονες ὁ χειμάρρος Γκουρολάγκαδο. (Βλέπε λέξη).

Χασανέϊκα (τά) : Στὰ Χασανέϊκα. Συνοικία ΒΔ τοῦ χωριοῦ ὅπου κατοικοῦν οἱ οἰκογένειες Τάση, πού λέγονται καὶ Χασαναῖοι, γιατί λένε ὅτι οἱ Τασαῖοι εἶναι ἐκχριστιανισθέντες Τούρκοι, πού ἔφεραν τὸ Ἰσλαμικὸ ὄνομα Χασάν.

Ψωρολίθι (τό) : Στοῦ Ψουρολίθ'. Οἱ συνοικισμοὶ Σταυρέϊκα καὶ Χασανέϊκα Β τοῦ χωριοῦ, βρίσκονται σ' ἓνα μικρὸ λόφο πού τὸν λένε Ψωρολίθι, γιατί οἱ πέτρες του ἔχουν ἐξογκώματα καὶ μοιάζουν σὰν ψωριασμένες. Πιστεύεται μάλιστα ὅτι ἐδῶ πιθανὸν νὰ ὑπάρχει σπήλαιο.

Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΩΣ ΣΗΜΕΡΑ

Με τήν πτώση τῆς Πόλης, τὸ Μάη τοῦ 1453, ἔπεφτε ἡ αὐλαία πού σήμαινε τὸ τέλος μιᾶς τραγωδίας πού εἶχε ἀρχίσει κάμποσα χρόνια πρίν. Οἱ Ὀσμανίδες Τούρκοι ἀνοίγαν αὐτῇ τῇ μέρᾳ ἓνα καινούργιο διδῶν Ἱστορίας, γεμῆτο δόξες γι' αὐτοὺς καὶ θρῆνο καὶ αἶμα γιὰ τοὺς δουλωμένους.

Ἡ ἀπελπισμένη κραυγὴ «Ἐάλω ἡ Πόλις!» συγκλόνισε ὅλη τὴν τότε Οἰκουμένη.

Ὁ ἱστορικὸς Παπαρρηγόπουλος δίνει, ἐπιγραμματικά, τὸν ὅρισμό αὐτῆς τῆς υποδούλωσης:

«Διὰ τῆς ἀλώσεως ταύτης δὲν ἔπεσε μόνη ἡ κυριευθεῖσα πόλις, ἀλλ' ἐπὶ χρόνον μακρὸν ἐπεσοικιάσθη κόσμος ὁλόκληρος πραγμάτων καὶ δογμάτων, ὁ κόσμος ὁ Ἑλληνικός».

Ὁ Πορθητὴς Μωάμεθ ὁ Β' εἶχε ὑποσχεθεῖ — καὶ τὸ τήρησε — ὁ στρατὸς του, γιὰ τρεῖς μέρες, ν' ἀρπάζει, νὰ καταστρέφει καὶ νὰ σκοτώνει. Ὁ ἴδιος, κι' ἂν ἔδειξε κάποιες στιγμὲς μεγαλοφυΐας, ἀρκοῦσε ἓνα μεθύσι του γιὰ ν' ἀποκεφαλίζει δεκάδες δεκάδων ἀξιωματούχων καὶ ὑπερασπιστῶν τῆς Πόλης καὶ νὰ σέρνει στὰ σκλαβοπάζαρα τοὺς ἄλλους, κατὰ χιλιάδες.

Καὶ ἡ μοῖρα τῆς γυναίκας ποιά ἦταν;

Ὅσες εἶχαν τὴν κακοτυχία, σὲ τούτῃ τὴν περίπτωσι, νὰ εἶναι ὁμορφες, γέμισαν τὰ χαρέμια τῶν νικητῶν. Ἄλλες ἔγιναν σκλάβες κι' ἄλλες σκοτώθηκαν. Τὸ ἴδιο καὶ τὰ παιδιὰ τους.

Ὅταν ἡ φουρτούνα τοῦ πρώτου καιροῦ κάπως καταλάγιασε, ὁ περίτρομος Χριστιανικὸς Λαὸς κοίταξε πῶς νὰ σωθεῖ. Ὅσοι μπόρεσαν ἔφυγαν. Κι' ἔφυγαν αὐτοὶ πού κάπου ἔκρυθαν κάμποσα χρυσὰ δουκάτα ἢ κατοικοῦσαν στὰ παράλια κι' ἔφυγαν πρὸς Βενετσιάνικες κτήσεις, Κρήτη, Κύπρο, Ρόδο κλπ. Ἐφυγαν πρὸς Ἰταλία κι' ἄλλοι πρὸς Ρωσσία. Οἱ ἄλλοι ἔμειναν. Καὶ ἦταν πολὺ λίγοι. Οἱ πρῶτοι πῆραν τὸ ὄνομα τοῦ «Ἑλληνισμοῦ τῆς διασποράς» καὶ οἱ δεῦτεροι κοίταξαν πῶς νὰ σωθοῦν καὶ τί θὰ περισώσουν. Οἱ πρῶτοι βοήθησαν τὸ πνευματικὸ ἀνέδασμα τῆς Δύσεως καὶ οἱ δεῦτεροι πέρασαν ἀπ' ὅλων τῶν εἰδῶν τὰ δεινὰ, μὲ ἀποκορύφωμα τὸ Γεντισαρισμὸ καὶ διέξοδο — μιὰ διέξοδο ἀπελπισίας — τὸν ἐξισλαμισμό.

Παιδιεῦνοι καὶ δάρβαροι, ὅπως ἦταν σὲ σύνολό τους οἱ Τούρκοι, οἱ Δραγουμάνοι, οἱ Διπλωμάτες ἀκόμα καὶ οἱ Βεζύρηδες καμιά φορά ἐπιλέγονταν ἀπὸ τοὺς Σουλτάνους ἀνάμεσα ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἐξισλαμισθέντες Χριστιανούς. Πολλὰ γράφτηκαν γιὰ τὴ συμπεριφορὰ τους καὶ γενικὰ τὴν πολιτεία τους πού, ὄντας ὑποχρεωτικά στὴν ὑπηρεσία τοῦ Σουλτάνου, διχάζονταν ἀνάμεσα σὲ τί ἐπιθυμοῦσαν καὶ σὲ τί ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ κάνουν. Ὁ Παπαρρηγόπουλος λέει:

«Τὰ τρία ἰδιαίχοντα χαρακτηριστικὰ τῆς φυλῆς εἰς ἣν ἀνήκον ἦταν ἡ ἡμιερώτητα τοῦ ἥθους, ἡ πρὸς τὰ γράμματα ἀγάπη καὶ ἡ εὐγένεια τοῦ φρονήματος».

Ὅμως ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ἦταν καὶ ἄλλοι, ἀπόλυτα καιροσκόποι πού δὲ δι-

σταζαν, μπροστά στα άτομικά τους συμφέροντα, να δουλέψουν σε θάρρος το δυνατόν Χριστιανικού στοιχείου.

Κάνοντας κάποια σύγκριση ο ιστορικός, ανάμεσα σε τέτοιου είδους συμπεριφορές και στη γενναιότητα μιας γυναίκας λέει: «Τί διαφορά εικόνα!». Η γυναίκα αυτή ήταν η Ελένη Καντακουζηνή, πού, σαν έπεσε και η Τραπεζούντα, ο Μωάμεθ ο Β', παραβάτης πάντα των υποσχέσεων που έδινε, διάταξε το στραγγαλισμό του άντρα της Δαυίδ Κομνηνού, των έφτά γιων τους και δυο άλλων συγγενών. Σαν αυτό να μην ήταν αρκετό, διάταξε αυστηρά, οι νεκροί να μη ταφούν και να μείνουν εκεί ώσπου να φαγωθούν από τα όρνεα και τα σκυλιά.

Η Ελένη, σαν μια άλλη Αντιγόνη, φόρεσε ένα τρίχινο σάκκο και πήρε ν' ανοίξει μόνη της τους τάφους, αδιαφορώντας για την προσταγή. Τη μέρα κάθονταν κοντά στους άγαπημένους νεκρούς της διώχνοντας τους σκύλους και τη νύχτα έσκαβε τους τάφους. Τò τόλμημά της άφησε εκπληκτο και το Σουλτάνο κι' έδωσε έντολή να μην την πειράζουν. Σαν τελειώσει τη δουλειά της, πέθανε κι' εκείνη σε λίγες μέρες από κόπο και κατάθλιψη.

Μέσα στα τόσο καταστροφικά χρόνια της υποδούλωσης που περνούσε το Χριστιανικό στοιχείο, πράξεις γυναικών ήρωϊκές θά υπήρξαν κι' άλλες, μὰ δὲν καταγράφηκαν. Μονάχα, πού και πού, το Δημοτικό τραγούδι του ανώνυμου ποιητή περιώζει τις πράξεις του ανώνυμου πλήθους:

«Μάννα μου, μάννα μου τὸν Τούρκο ἐν τὸν πέρνω
καὶ περδικούλα γένομαι καὶ μέσ' τὰ πλάγια φεύγω...»

Τῆς Ελένης τῆς Καντακουζηνῆς δὲν μπορούσε νὰ μείνει ἀγραφτὴ ἡ τραγωδία, ὅχι μονάχα γιατί ἦταν μεγάλη καὶ γενναία ἡ πράξη της, ἀλλὰ γιατί ἦταν καὶ μιὰ Πριγκηπέσσα τοῦ Οἴκου τῶν Καντακουζηνῶν καὶ Βασίλισσα τῆς Τραπεζούντας πού, ὀχτὼ χρόνια μετὰ τὴν πώση τῆς Πόλης, ἀρτήθηκε κι' αὐτὴ ἀπὸ τὸ Μωάμεθ.

Ὁ κόσμος αὐτὸς τῶν Βασιλικῶν Οἴκων, μπορεῖ νὰ ζοῦσε στὴν αἴγλη καὶ τὴ χλιδὴ τῶν Ἀνακτόρων, μὰ πολλὲς φορὲς ἡ μοῖρα τους δὲν ἦταν καθόλου ζηλευτὴ. Ἦταν πιόνια στὰ χέρια τῆς Διπλωματίας καί, ἀνάλογα μὲ τὲς ἀνάγκες συμμαχιῶν, γίνονταν τὰ συνοικέσια καὶ οἱ γάμοι τους πού τὲς ὀδηγοῦσαν πρὸς συζύγους - ἀφέντες, μισοδάρβαρους. Ἀκόμα κι' ὁ Μωάμεθ, αὐτὸς ὁ Πορθητὴς, ἀξίωσε ἀπὸ τὸν τελευταῖο Βασιλῆα τῆς Τραπεζούντας νὰ τοῦ δώσει γιὰ σύζυγο μιὰ κόρη του, πού τὴν ἀνάγκασε ὕστερα ν' ἀλλαξοπιστῇ γιὰ νὰ τὴν παραχωρήσει τελικὰ σὲ κάποιον Πασά τῆς Μακεδονίας.

Τοῦτες οἱ γυναῖκες, σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς ἀμόρφωτους καὶ ἄθεστους ἄνδρες τους, προσκόμιζαν τὰ δικά τους ἐφόδια πού ἦταν, ἐκτὸς ἀπὸ εὐγένεια τρόπων καὶ συμπεριφορᾶς καὶ μεγάλη μόρφωση, πολλὲς φορὲς συνδυασμένη μὲ διπλωματικὴ ἱκανότητα ὥστε νὰ ἐξασκοῦν κάποια ἐπιρροή στὸ θάρβαρο ἄντρα τους.

Ἄν θελήσουμε νὰ παρουσιάσουμε τὲς πρώτες δεκαετίες μετὰ τὴν ἄλωση, ὁπότε ὁλοκληρώθηκε ἡ υποδούλωση, ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη, τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, μὲ ἐξαίρεση γιὰ μερικὰ χρόνια ἀκόμα τῆς Κρήτης, Ρόδου καὶ Κύπρου, μὲ μιὰ εἰκόνα συμβολικὴ, θὰ λέγαμε πὼς ἔμοιαζε μὲ μιὰ φοβερὴ καταιγίδα πού γκρέμιζε, ξερίζωσε, κατὰστρεψε τὰ πάντα γιὰ ν' ἀπλωθεῖ ὕστερα μιὰ παγερὴ σιωπὴ πού τὴ δημιούργησε ὁ φόβος!

«Τάσνιαζε ἡ φοβέρα καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκληριὰ!»

χυριολεκτικά.

Ἀρχισε νὰ θαμιποφέγγει κάποιο χάραγμα ὕστερα ἀπὸ τρεῖς αἰῶνες. Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα, ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς διασπορᾶς κρατιόταν ὅσο μπορούσε γιὰ νὰ μὴν ἀπορροφηθεῖ καὶ ἀφομοιωθεῖ μὲ τὸ λαὸ τῆς Χώρας ποὺ εἶχε ζητήσῃ καταφύγιο.

Τὸν πρῶτο καιρὸ μετὰ τὴν ἄλωση, ὁ Λόγιος τοῦ πεσιμένου Βυζαντίου, βρίσκοντας καταφύγιο στὴ Δύση καὶ ἰδιαίτερα στὴν Ἰταλία, κρατοῦσαν ζωντανὸ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν λογίων τῆς Δύσης καὶ τῶν σπουδαστῶν τῶν Πανεπιστημίων γύρω ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴ φιλοσοφία. Ὁ Χρυσολωρᾶς, ὁ Θεόδωρος Γαζής, ὁ Βησσαρίων, ὁ Χαλκοκονδύλης, Λάσκαρης, Μουσούρος κλπ. βοήθησαν τὴν Ἀναγέννηση. Πέρα ὅμως ἀπὸ τὴν ἀγάπη καὶ μελέτη τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων Φιλοσόφων καὶ ποιητῶν, πῶσο συγκινοῦσε τοὺς Δυτικούς ἡ κατάσταση τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου ποὺ ἀφανίζονταν κάτω ἀπὸ τὸν Τούρκο δυνάστη; Αὐτὸ ἦταν ἄλλο θέμα. Καὶ δένονταν ἀνάλογα μὲ τὰ δικά τους συμφέροντα.

Αὐτὸ τὸ ἀφανισμένον, τὸ λιγοστὸ στοιχεῖο ποὺ ἀπόμεινε στὴν πατρικὴ γῆ, θὰ τραβήξει πιὸ πολὺ τὸ ἐνδιαφέρον μας καὶ θὰ ψάξουμε νὰ δοῦμε ἢ γυναῖκα ἀπὸ ποιῆς φάσεις πέρασε. τί ρόλο ἔπαιξε.

Πράξεις χτυπητές, ξεσηκώματα ὁμαδικὰ γυναικῶν κι' ἄλλα παρόμοια, δύσκολα βρίσκουμε. Ἐχομε συμμετοχὴ γυναικῶν στὴ μάχη τῆς Χαλκίδας, τὸ 1470, ὅταν τὴν πολιορκεῖ καὶ πάλι ὁ Μωάμεθ ὁ Πορθητῆς.

Ἡ Χαλκίδα ἦταν Βενετσιάνικη κτήση, μὰ ὅσο κι' ἂν ἡ συμπεριφορὰ τῶν Βενετσιάνων — καὶ γενικὰ τῶν Δυτικῶν — ἦταν ἄστοργη πολλές φορές ἀπέναντι στοὺς Ἕλληνες καὶ πάντα συμπεριφορολογικὴ, ἐκεῖνοι οἱ δύστυχοι, ὅταν βρίσκονταν σὲ δύσκολη θέση μὲ τοὺς Τούρκους, τοὺς βοηθοῦσαν. Τοὺς Βενετσιάνους ἐννοῶ. Ἔτσι, σ' αὐτὴ τὴ μάχη τῆς Χαλκίδας, μαζὶ μὲ τοὺς ἄντρες πολέμησαν καὶ οἱ γυναῖκες κι' ὄχι λίγα πτώματα γυναικῶν δρέθηκαν ἀνάμεσα στοὺς σκοτωμένους.

Πέντε χρόνια ἀργότερα, μιὰ ἄλλη ἡρωίδα, ἡ Μαρούλα τῆς Λήμιου, βλέποντας τὸν πατέρα τῆς νὰ πέφτει νεκρὸς στὴ μάχη γιὰ τὴν υπεράσπιση τοῦ νησιοῦ ποὺ τὸ πολιορκοῦσε ὁ Σουλεϊμὰν Πασᾶς, ἀρπάζει τὸ σπαθί καὶ τὴν ἀσπίδα τοῦ πατέρα τῆς, πολεμáει κι' ἐμφυχώνει μὲ τέτια θέρμη τοὺς υπερασπιστὲς ποὺ ὁ Σουλεϊμὰν ἀναγκάζεται νὰ λύσει τὴν πολιορκία.

Γενικὰ ὅμως, σὰν ἄτομο, ἡ Ἑλληνίδα κάτω ἀπὸ συνθήκες τέλειαις σκλαβιάς ποὺ ζοῦσε, ὑποταγμένη στὸν Τούρκο, ὑποταγμένη καὶ στὸν πατέρα, τὸν ἀδελφόν, τὸν ἄντρα τῆς, εἶχε ἀπόλυτα ἀλλοτριωθεῖ πρὸς κάθε τί ποὺ θὰ ἦταν μιὰ κάποια δράση ἢ ἔστω ἀντίδραση. Ἀναλώνονταν ὥς τὴν τελευταία τῆς πνοή σ' αὐτὸ ποὺ ἀπαιτοῦσε ἡ φαμίλια τῆς καὶ οἱ συνθήκες τῆς σκλαβωμένης ζωῆς τῆς. Σὰν ἀγρότισσα, σήκωνε ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ μόχθου τῆς παραγωγῆς, γιὰ νὰ βλέπει ὥστόσο τὰ παιδιὰ τῆς νὰ πεινᾶνε μιὰ καὶ οἱ φόροι καὶ τὸ «δεκάτισμα» τῶν Τούρκων ἦταν στὴν πραγματικότητα ἀρπαγὴ ὅλων τῶν προϊόντων τῆς.

Εἶναι περίεργο ποὺ μερικές, οἱ τολμηρότεες, εἶχαν ἐπιδοθεῖ στὸ ἐμπόριο. Οἱ περιηγητὲς τοῦ 17ου αἰῶνα μᾶς δίνουν μερικὰ στοιχεῖα. Ὁ Γάλλος Sieur De Poullet στὰ 1657 περιγράφει τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλία ποὺ τὴν ἐπισκέφτηκε τότε καὶ λέει πὼς οἱ κάτοικοί τῆς ἦταν ὅλοι Ἕλληνες, οἱ γυναῖκες τους χαριτωμένες κι' εὐγενικές. Στόλιζαν τὰ μαλλιά τους μὲ λουλούδια καὶ καρπούς. Ἀκόμα κι' αὐτὲς ποὺ βγαίνουν στοὺς δρόμους γιὰ νὰ πουλήσουν ζεστὸ γάλα, ψωμάκια καὶ φρούτα εἶναι γεμάτες ζωντάνια.

Ὁ Γερμανὸς περιηγητῆς Iohan Wansleben στὰ 1673 ἐπισκέφτηκε τὴ Χίο κι' ἐκεῖ, λέει, στὰ Μοναστήρια εἶδε τίς καλογριῆς νὰ ἔχουν ἓνα ἀνεπτυγμένον ἐμπόριο ἀπὸ χειροτεχνήματα ποὺ ἔκαναν μόνες τους (κεντημένα πουγγιά, χειρόκτια, μεταξωτὲς ζῶνες, κάλτσες κλπ.). Ζοῦν ἀπὸ τὸν κόπο τους, χωρὶς νὰ ἐπιβαρύνουν τὸ Μοναστήρι.

Πρὶν ἀπὸ τοὺς δυὸ προηγούμενους περιηγητές, ἓνα ἄλλος, ὁ Lithgow, περιηγεῖται τὴν Ἑλλάδα τὸ 1609. Τὸ καράβι του περιπλέει, κάποτε, τὴν Ἰκαρία. Καὶ νὰ τί γράφει:

«Ένας ἄντρας καὶ δυὸ γυναῖκες πλησίασαν στὸ καράβι κολυμπώντας περισσότερο ἀπὸ ἓνα μίλι. Κουβαλοῦσαν καλάθια μὲ φρούτα γιὰ νὰ τὰ πουλήσουν. Κρατοῦσαν τὰ καλάθια στεγνὰ πάνω ἀπὸ τὸ νερὸ κι' αὐτὸ μ' ἔκανε νὰ σατίσω. Ὅταν ζύγωσαν δὲν ἀνέβηκαν στὸ καράβι. Γερμένοι στὸ πλευρὸ, ξεπουλοῦσαν τὰ ὀπωρικά τους κουθεντιάζοντας μαζί μας ἐπὶ μιὰ ὥρα».

Τὸ ἴδιο νησί, γιὰ νὰ γλυτώσει κάποιο «χαράτσι», ἔπρεπε μερικοὶ ἄντρες καὶ γυναῖκες, διαλεγμένοι ἀπὸ ἓνα Τούρκο ἀγᾶ, νὰ δουτῆζον στὸ θυθὸ τῆς θάλασσας κι' ἂν εὕρισκαν κάτι ποὺ εἶχε ρίξει πρὶν ὁ ἀγᾶς, τὸ νησί γλύτωνε τὸ «χαράτσι»! Πρὶν ἀπ' αὐτὸ εἶχαν πάλι κολυμπήσει ἀπόσταση ἀπὸ ἓνα μίλι.

Ὅταν οἱ ἄντρες, αὐτοὶ ποὺ ἀπόμειναν καὶ δὲ ζήτησαν τὴ σωτηρία στὴ φυγή, σηκώνουν σιγὰ σιγὰ τὸ κεφάλι κι' ἀναζητοῦν κάποιο τρόπο ἐπιβίωσης κι' ἀναγέννησης, δρῖσκουν πῶς κι' αὐτοὶ ἔπρεπε νὰ φύγουν, μὰ ὄχι μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ὀριστικοῦ ξεσηκωμοῦ. Οἱ Τούρκοι ζοῦσαν σ' ἓνα τέλμα ὀκνηρίας γιὰτὶ ἄλλοι δούλευαν γι' αὐτούς. Ἀγράμματα κι' ἀποχαυνωμένοι. Τοῦτοι ἔπρεπε νὰ κρατοῦν τὸ πνεῦμα τους ζωντανὸ καὶ ν' ἀποκτήσουν μὲ κάθε τρόπο οἰκονομικὴ δύναμη. Μαζί μὲ τὴν πονηρίαν, θὰ ἦταν τὰ ὄπλα τους. Τὰ ὄπλα τοῦ ραγιά. Ἐξυπνοὶ καὶ μ' ἐμπορικὸ δαιμόνιο πέρνουν τὸ δρόμο πρὸς ἄλλες Χῶρες καὶ δὲν ἀργοῦν ν' ἀπλώσουν τίς ἐπιχειρηματικὲς τους δουλειές ἀπὸ τὴ Γένοβα, τὴν Τερζέστη καὶ τὴ Βενετιά, ὡς τὴν Οὐγγαρία κι' ὅλη τὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη, ὡς τὴ Ρωσσία κι' ἀκόμα ὡς τὴν Καλκούτα.

Ἡ γυναῖκα μένει πίσω. Μένει σὰ ρίζα καὶ σὰν ἄσβεστη ἐστία κι' ἐδῶ — κατὰ τὴν ταπεινὴ μου γνώμη — δρῖσκεται ἡ μεγάλη προσφορά της. Εἴτε θεληματικά, εἴτε κατ' ἐπιταγὴν εἶναι αὐτὴ ποὺ θὰ διαφυλάξει ζωντανὴ τὴν παρουσία τῆς φυλῆς της στὴν κατακτημένη της γῆ, τὴν κυβερνημένη ἀπὸ ἓνα βάρβαρο δυνάστη.

Τί θὰ γίνονταν ἂν κι' αὐτὴ ἀκολουθοῦσε τὸν ἄντρα;

Ὅτι καὶ μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες, τῆς πρώτης φυγῆς. Ἀπορρόφησι κι' ἀφομοίωσι σιγὰ, σιγὰ, μὰ σταθερά, ἀπὸ τὴ Χώρα ποὺ θὰ ζοῦσαν.

Τοῦτοι οἱ δεῦτεροι Ἕλληνες, οἱ «ἀπόδημοι» μὲν μὰ «παλιννοστοῦντες», φροντίζουν νὰ πλουτίσουν, νὰ ἀκριάσουν, νὰ συντηροῦν τίς οἰκογένειες ποὺ ἀφῆκαν στὴ γενέτειρα «καὶ νὰ μεταχειρίζονται τὸν πλοῦτον αὐτῶν εἰς θεραπείαν τῶν τῆς πατρίδος ἀναγκῶν». Ὁργανώνονται οἱ ἴδιοι στὸν ξένο τόπο σὲ Ἀδελφότητες, χτίζουν Ἐκκλησιὰς γιὰ νὰ μὴ χάσουν τὴ θρησκεία τους, κατὰ συνέπεια καὶ τὸν ἐθνισμό τους, καὶ ἱδρύουν Σχολεῖα ἂν τύχαινε καὶ μέσα σ' αὐτὸν τὸν ξένο τόπο εἶχε δημιουργηθεῖ μιὰ Ἑλληνικὴ παροικία. Ὀνομαστὲς οἱ παροικίες τῆς Ὁδησσοῦ, τῆς Στεφανούπολης, τῆς Πέστης στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη, τοῦ Σεμλίνου (Νοτιοσλαβία), τῆς Τερζέστης, τῆς Βενετίας καὶ ἄλλων.

Μιὰ νέα φάση τῆς ἱστορίας τοῦ ὑποδουλωμένου γένους ἀρχίζει. Μὲ τὴν οἰκονομικὴ ἀνοδο καὶ τὴν παιδεία σὰν πρώτη μέρμηνά τους, εἰσχωροῦν σὲ θέσεις ὕψους μέσα στὴ διακυβέρνησι τῆς μεγάλης Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Γίνονται Γραμματικοί, Λογοθέτες, Δραγουμάνοι, Ἡγεμόνες στὶς παραδουνάβιες Χῶρες καὶ πολιτεύονται μὲ ἱκανότητα ἀξιοθαύμαστη, ἀλλὰ καὶ ἀπειρους ἐλιγμούς, πότε γιὰ νὰ διαφυλάξουν τὸ Ἑλληνικὸ γένος καὶ πότε τὸ ἴδιο τους τὸ κεφάλι, πράγμα ποὺ δὲν τὸ καταφέρνουν πάντοτε.

Αὐτοὶ ὅλοι δημιουργήσαν τὴν τάξιν τῶν Φαναριωτῶν.

Ἡ δράση τους καὶ ἡ συμπεριφορὰ τους πολυσυζητήθηκε καὶ ἀμφισβητήθηκε. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς ὑπάρχουν καὶ πράξεις δικές τους ἐμπνευσμένες ἀπὸ ἕνα πραγματικὸ πόνον καὶ διάθεσιν νὰ περισώσουν τὸν Ἑλληνισμό, ἀλλὰ καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, μιὰ ὑπέρμετρη φιλοδοξία, μιὰ ἀλαζονεία πρὸς τὸ Ἑλληνικὸ λαϊκὸ στοιχεῖο, τοὺς κάνει ἀντιπαθεῖς καὶ οἱ ἱστορικοὶ ἔλα αὐτὰ τὰ ἐπισημαίνουν καὶ τὰ καταγράφουν.

Δὲν εἶναι στόχος μας νὰ κάνουμε ἀνάλυσιν ἱστορικῶν γεγονότων. Θέλουμε νὰ δοῦμε τὴν Ἑλληνίδα γυναῖκα μέσα σ' αὐτὲς τὲς ἐθνοπολιτικὰς συνθήκας καὶ ἂν μπόρεσε καὶ τότε νὰ δώσει τὸ «παρὼν» μὲ μιὰ πρὸ συγκεκριμένη συμβολή στὴν ἀπελευθερωτικὴ προσπάθεια καὶ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννησιν.

Ὅσο γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννησιν, πῶς νὰ μπορέσει νὰ βοηθήσει; Μοναχικὰ δείγματα γυναικῶν μορφωμένων, ἀπὸ τὴν τάξιν τῆς ἀριστοκρατίας βέβαια, υπήρξαν ἀλλὰ τὸ πολὺ πλήθος πού καὶ πῶς νὰ μάθει γράμματα;

Σχολεῖα εἶχαν ἱδρυθεῖ, ὅχι καὶ λίγα, μὲ τὴ βοήθειαν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας κυρίως, πού εἶχαν πλούτισει, καθὼς καὶ ὠρισμένων Κληρικῶν. Τὰ Γιάννινα τὸ 170 καὶ 180 αἰῶνα θεωροῦνται «ἡ πόλις τῶν φώτων» τόσο ὀνομαστὰ Διδασκῆρια ἔχουν. Ἐκεῖ διδάξαν Δάσκαλοι ὀνομαστοὶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ διοχετεύθηκε πλήθος ἄλλων δασκάλων σ' ὅλη «τὴν καταβερβαρωμένην Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν», ὅπως λέει ὁ Παπαρρηγόπουλος. Ὅμως τὴν πόρτα αὐτῶν τῶν Σχολείων ποτὲ δὲν τὴν πέρασε μιὰ κοπέλλα. Ἦταν ἀδιανόητο γιὰ τὴν ἐποχὴ. Ἔτσι, ἐκείνη ἔμεινε μὲ κάποιον ἀπὸ ἡχο, ἴσως, παιδείας ἀπὸ τὸν πατέρα της καὶ τ' ἀδέρφια της. Καὶ μὲ τὲς ραφωδιές τοῦ καιροῦ της, τὸν «Ἐρωτόκριτο καὶ τὴν Ἀρετοῦσα», τὸ δημοτικὸ τραγούδι, ἀργότερα τοὺς θούριους τοῦ Ρήγα καὶ τὰ δικὰ της μοιρολόγια. (Τὸ μοιρολόγι εἶναι γυναικεῖα ποίησις πού ὀγαίνει αὐθόρμητα ἀπὸ τὸν πόνον καὶ πού δὲ χρειάζεται νὰ ξέρεις γράμματα γιὰ νὰ τὴν ἐμπνευστεῖς).

Ἐξαίρεση γιὰ Σχολεῖο κοριτσιῶν ἀποτελοῦν καὶ πάλι τὰ Γιάννινα ὅπου ὁ Ἡγούμενος Ἐπιφάνειος δημιουργήσε τὸ πρῶτο Σχολεῖο. Μὲ διαθέκην του ὄριζε νὰ διορίζεται δάσκαλος στὰ Γιάννινα καὶ νὰ διδάσκει «παιδιά καὶ κοράσια». Ἐπίσης, σὲ μερικὲς Ἑλληνικὰς παροικίας διδάσκονταν καὶ κορίτσια τὰ στοιχειώδη γράμματα, ἀπὸ δασκάλας πληρωμένες ἀπὸ τὲς Ἑνοριακὰς Ἐκκλησίες.

Πότε ἡ γυναῖκα ἀρχίζει νὰ μαθαίνει γράμματα συστηματικώτερα, τότε ἀρχίζει ἕνας καινούργιος δρόμος καὶ γι' αὐτή, θὰ τὸ ποῦμε ἀργότερα. Πρὶν ἀπ' αὐτὸ ἔχομε χρέος νὰ ποῦμε πῶς, ἂν ἦταν στερεωμένη ἀπὸ γράμματα καὶ πνευματικὴ καλλιέργεια, αὐτὸ δὲν τὴν ἐμπόδιζε μέσα στοὺς φοβεροὺς καιροὺς πού ζοῦσε, τοὺς τόσο μακραίωνους, νὰ δώσει δείγματα ἀντρευσύνης καὶ αὐτοθυσίας ἀπαράμιλλα.

Ἀς ἀναλογιστοῦμε γιὰ λίγο τὰ Ἀνεξάρτητα χωριὰ τῶν Σουλιωτῶν. Μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ ἰδιόμορφο σύστημα διαβίωσής τους, πού βασικὸς κανὼνας ἦταν ἡ διαρκὴς καὶ ἀγρυπνὴ υπεράσπισιν τῆς ἀνεξαρτησίας τους, πού νόμοι ἀγριοὶ διακυβερνοῦσαν τὴν κοινωνικὴ ζωὴ τους, πού ὅ,τι ἀποφάσιζε ἡ δημογεροντία καὶ οἱ πολέμαρχοι ἦταν νόμος ἀπαράδραστο, ἡ γυναῖκα Σουλιώτισσα εἶχε τὴ δική της θέση. Μιὰ θέση ἀξιοσέβαστη.

Σὲ περιπτώσεις εἰδικές, ἡ δράση της ἦταν ὁμαδική. Ὅχι βέβαια μὲ σχήματα Συλλογικὰ ἢ Σωματικὰ. Αὐτὰ τῆς ἦταν ἀγνωστα. Ἀλλὰ ὅπωςδήποτε ἀποφάσεις πού παίρνονταν ἐπ' αὐτὰ σὲ κρίσιμες ἀνάγκες, παίρνονταν ὕστερα ἀπὸ κάποια ὁμαδικὴ σύσκεψιν.

Ὁ Χριστόφορος Περραιβὸς ποὺ ἦταν σύγχρονος μὲ τὴν τελευταία γενιὰ τῶν ἐλευθέρων Σουλιωτῶν, λέει πῶς, σὲ περίπτωση ποὺ ἀνάμεσα στοὺς ἄντρες δημιουργόνταν διχογνωμίες καὶ προσωπικὲς φιλονικίες καὶ οἱ ἄλλοι ἄντρες δὲν τολμοῦσαν νὰ ἐπεμβαίνουν γιὰ νὰ μὴ νομιστεῖ πῶς ὑπερασπίζονται τὸν ἕνα καὶ ὄχι τὸν ἄλλο, «τούτου ἕνεκα, λέει ὁ Περραιβός, προχωροῦσαν αἱ γυναῖκες ἐν τῷ μέσῳ καὶ τὰς διαλύουν διὰ λόγου, ἐστὶ ὅτε καὶ δι' αὐστηρῶν ὀνειδισμῶν, οἱ ὅποιοι ὑποχρεοῦσι τοὺς διαφερομένους νὰ ὑποχωρῶσι καὶ ἡσυχάζωσιν...».

Κι' ἂν αὐτὴ ἦταν ἡ μὲ λόγια ἐπέμβασή τους γιὰ νὰ διορθώσουν καταστάσεις δυσάρεστες, ἤξεραν καὶ τὸ ντουφέκι νὰ κρατοῦν καὶ τὸ σπαθὶ νὰ παίζει, ὅταν ἡ ἀνάγκη τὸ ἀπαιτοῦσε.

Ἐκεῖνη ἡ μάχη τῆς Κιάφας τὸν Ἰούλιο τοῦ 1792 εἶναι μιὰ σελίδα τῆς ιστορίας μας ποὺ τιμᾷ τίς γυναῖκες τοῦ Σουλίου.

Πάρα πολλὰ θάσχιζε σ' αὐτὴ τὴ μάχη ὁ Ἀλῆ Πασάς. Τὸ εἶχε βέβαιο πῶς θὰ νικήσει. Ὁ ἴδιος παρακολουθοῦσε τὴ μάχη καθισμένος ἀπέναντι στὸ βουνὸ Βιρτζάχα, ἐνθαρρύνοντας τὸ στρατό του, ὑποσχόμενος πῶς θὰ τοὺς φορτώσει ἀξιώματα καὶ πλοῦτι σὰν θὰ νικήσουν τοὺς ἄπιστους Σουλιώτες. "Ὅπως γίνονταν μὲς τὸ κατακαλόκαιρο αὐτὴ ἡ μάχη, μὲ πραγματικὴ λύσσα κι' ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη, τὰ ντουφέκια πύρωσαν. Ἀναγκάστηκαν κι' οἱ δυὸ ἀντίπαλοι νὰ σταματήσουν ὥσπου νὰ κρυώσουν τὰ ντουφέκια. Ἡ σιωπὴ ποὺ ἀπλώθηκε μ' αὐτὴ τὴν ἀναγκαστικὴ ἀνακωχή, ἔκανε τίς γυναῖκες ποὺ ὄρισκονταν μὲ τὰ παιδιὰ πρὸ πίσω, ν' ἀνησυχῇσουν.

«Ἀδερφεῖ μου! φώναξε ἡ Τζεβελλαίνα. Σταμάτησε ὁ πόλεμος! Φαίνεται πῶς οἱ Τοῦρκοι νίκησαν καὶ οἱ ἄνθρωποι μας σκοτώθηκαν! Σειρά μας τώρα! Ἀρπάχτε τὰ ὅπλα κι' ὅτι ἄλλο μπορεῖτε κι' ἀκολουθεῖτε με. Ἡ προτιμῆτε, μωρές, τὴ σκλαδιά;» Ὁχι, ὄχι φώναξαν οἱ γυναῖκες κι' ὤρμησαν καμιά τρακοσαριά καὶ ἦταν τέττα ἡ ἐπιδρομὴ τους, τέττα τὸ ξάφνιασμα ὄχι μονάχα τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν δικῶν τους ἀντρῶν ποὺ οἱ μὲν πρῶτοι τὸ ἔβαλαν στὰ πόδια πανικόβλητοι, οἱ δὲ Σουλιώτες πετάχτηκαν νὰ βοηθήσουν τὸ ἔργο τῶν γυναικῶν. Τέλεια καταστροφὴ τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Ἀλῆ Πασάς μὲ πραγματικὴ κρίση ὑστερίας χτυπιόνταν, μαδοῦσε τὰ γένια του καὶ φώναζε ἀρβανίτικα: «μπῶ μπῶ μυντὲ Ἀλλάχ!» Δεκαπέντε μέρες κλείστηκε στὸ Σερὰϊ του στὰ Γιάννενα καὶ δὲν ἤθελε νὰ δεῖ κανέναν ὕστερα ἀπὸ τὸ ρεζιλικὶ ποὺ ἔπαθε.

Τὸ τέλος τῆς λευτεριάς καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Σουλιωτῶν εἶναι γνωστά. Ἡ προδοσία ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά καὶ ἡ στενὴ πολιορκία ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ ἔλλειψη νεοῦ καὶ τροφῆς τοὺς γονάτισε. Συνθηκολόγησαν μὲ τὸν Ἀλῆ. Ἀλλὰ καὶ πότε οἱ Τοῦρκοι σεβάστηκαν τίς συνθήκες;

Αὐτῆς τῆς παρασπόνδησης ἐπίλογος ἦταν οἱ 60 γυναῖκες τοῦ Ζαλόγγου ποὺ γκρεμίστηκαν μαζὶ μὲ τὰ παιδιὰ τους. Ἦταν τὸ τίναγμα στὸν ἀέρα τῆς κοῦλιας τοῦ Δημιουλά ποὺ ἡ Γιώργαινα τοῦ Μπότση, μαζὶ μὲ τίς νυφοθυγατέρες τῆς καὶ τὰ ἐγγόνια τῆς κλείστηκε, πολέμησε ὅσο μπόρεσε κι' ὕστερα μάζεψε ὅλους γύρω της, ἔβαλε ἕνα δαυλὶ ἀναμμένο στὸ μπαρούτι καὶ προτίμησε τὸ θάνατο ἀπὸ τὴ σκλαδιά. Στὴ Μονὴ τοῦ Σέλτσου πολέμησαν οἱ γυναῖκες ὅσο εἶχαν ὀόλια καὶ μπαρούτι κι' ὕστερα πνίγησαν στὸ ποτάμι. Ὁ Περραιβός λέει πῶς ἦταν παραπάνω ἀπὸ 160 κι' ὁ Περράνθης λέει πῶς ἦταν 400. Ἀνάμεσά τους ἡ 15χρονη Λένη Μπότσαρη, ἀδερφοῦ τοῦ Μάρκου. Σὰν ἔπεσε στὸ ποτάμι, τὸ αἶσθημα τῆς αὐτοσυντήρησης τὴν ἔκανε νὰ κολυμπήσει. Ἐνας Τοῦρκος τῆς πρότεινε τὸ ὅπλο γιὰ νὰ τὸ πιάσει καὶ νὰ στηριχτεῖ. «Δὲ λυπάσαι τὰ νειᾶτα σου, βαῖξ;» τῆς λέει. Ἐκεῖνη ἀρπάξει τὸ ὅπλο, πατάει τὴ σκανδάλη καὶ τὸν σκοτώνει. Ἐνας ἄλλος Τοῦρκος τρέχει νὰ τὴν πιάσει ζωντανή τὸν πνίγει καὶ πνίγεται κι' ἐκεῖνη. Ἦταν Ἀπρίλης τοῦ 1804.

Ὅλα αὐτὰ τραγουδήθηκαν μὲ τὸ Δημοτικὸ τραγούδι καὶ εἶναι τόσο γνωστά. Ξένοι ἱστορικοί, ὅπως ὁ Πουκεδὶλ, δὲν παραλείπουν ν' ἀναφέρουν τὴ συμβολὴ τῶν

γυναικῶν στὸν Ἀγῶνα γιὰ τὴν Ἀνεξαρτησία. Μεγάλοι ζωγράφοι τ' ἀπαθανάτισαν μὲ πίνακες μεγάλους, ὅπως ἡ «Μάχη τῆς Κιάφας» ποὺ βρίσκεται στὸ Μόναχο καὶ οἱ «Σουλιώτισσες τοῦ Ζαλόγγου» ποὺ βρίσκεται στὸ Λούδρο.

Τὸν ἴδιο καιρὸ ποὺ τοῦτες οἱ γυναῖκες μάχονταν μὲ σῶμα καὶ ψυχὴ νὰ κρατήσουν τὴ λευτεριά τους, ἢ μὲ τὴν ἐγκαρτέρησή τους σ' ὅλα τὰ δεινά, τὴ λαϊκὴ τους σοφία καὶ τὴ σωστὴ ἐπέμβασή τους βῆαν ἡ ἀνάγκη τὸ ἀπαιτοῦσε, βοηθοῦσαν, βοηθοῦσαν ἄντρες, ἕνας ἄλλος κόσμος γυναικῶν, σὲ ἄλλους τόπους κι' ὄχι σὲ φηλὰ κι' ἀπόκρημνα βουνά, δροῦσε μὲ θαυμάτη πίστη στὴν ἀνάγκη τοῦ ξεσηκωμοῦ. Ἦταν γυναῖκες ἀστές καὶ μάλιστα μεγαλοαστές ποὺ εἶχαν μάθει γράμματα καὶ ποὺ οἱ ἄντρες τῆς οἰκογενείας τους κατεῖχαν ἀξιώματα μέσα στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία.

Δὲν ἔχομε κι' ἀπ' αὐτὲς τίς γυναῖκες μαζικὰ ὁργανωμένους ἀγῶνες ἀντιστασιακοὺς κι' ἀπελευθερωτικοὺς. Δυσκολώτατο κάτω ἀπὸ τὸ θαρὺ Τουρκικὸ ζυγὸ. Δὲν εἶναι ἀκόμα γνωστὸ ἂν εἶχαν συλλογικὴ δράση ἀκόμα καὶ γιὰ φιланθρωπικοὺς σκοποὺς. Ἴσως γιὰ κάτι τέτιο νὰ ἐργάζονταν μὲσω τῶν παπᾶδων τῆς ἐνορίας.

Σὰν ἄτομα ὁμοῦ δούλεψαν μὲ ἑξῆς καὶ ἀφροσύνη ἀξιοθαύμαστη. Οἱ περισσότερες ἦταν Φαναριώτισσες ποὺ μαζὶ μὲ τοὺς ἄντρες τους ἢ τοὺς γονεῖς τους βρέθηκαν στὴ Ρωσσία καὶ στὶς παραδουνάδιες Χῶρες ὅπου τὸ Ἑλληνικὸ στοιχεῖο εἶχε μιὰ σχετικὴ ἀνεξαρτησία καὶ οἰκονομικὴ ἀνθηση.

Οἱ γυναῖκες τῆς οἰκογενείας Ὑψηλάντη καὶ ἰδιαίτερα ἡ μητέρα ὄχι μονάχα ἐμψυχώνει τοὺς γιούς της στὸ ἔργο τοῦ ξεσηκωμοῦ ποὺ ἐτοιμάζεται, ἀλλὰ καὶ ξεδεύει ὅλη της τὴν περιουσία γιὰ νὰ ἐνισχύσει τὸν ἀγῶνα. "Ὅταν δὲν ὑπάρχουν ἄλλα χρήματα, μητέρα καὶ κόρες πουλᾶνε τὰ κοσμήματά τους, εἰσπράττουν 40.000 ρούβλια καὶ μὲ αὐτὰ φεύγει κι' τελευταῖος γυιὸς, ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Πολλὲς ἄλλες γυναῖκες ἀπ' αὐτὴ τὴν τάξη ἐπαῖξαν τὸν καλὸ ρόλο στὴν ὑπόθεση τῆς ἀπελευθέρωσης. Ἀλλὰ κι' ἀπὸ τίς ἄλλες τάξεις, ὄχι πριγκιπικὲς καὶ ἡγεμονικὲς, ἔχομε δείγματα ἐξοχῆς δράσης, ὅπως τῆς Μυριγῶς Ζαραφοπούλας, τῆς Κυριακῆς Ναυτῆ καὶ ἄλλων.

Ἡ Κούλα Ξηραδάκη στὴν ἐξοχὴ ἱστορικὴ της ἔρευνα, βάζει τὸ ἐρώτημα: τόσες γυναῖκες ποὺ συμπορεύονταν μὲ τοὺς ἄντρες καὶ συνεργάζονταν γιὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸ ξεσηκωμὸ, εἶναι δυνατόν νὰ μὴν εἶχαν μυηθεῖ στὴ Φιλικὴ Ἑταιρεία; Ἡ συνεργασία τους δὲν ἦταν περιθωριακὴ ἀλλὰ καίρια. Γιὰ τίς Ὑψηλάντη π.χ. ἀναφέρεται πῶς σ' ἓνα Συμβούλιο Φιλικῶν ποὺ θ' ἀποφασίζονταν ἡ ἀναχώρησή τοῦ νεαροῦ Δημητρίου, πῆραν μέρος ἡ Ὑψηλάνταινα καὶ οἱ κόρες της. Τὸ Συμβούλιο γίνονταν στὸ σπίτι τους καὶ οἱ πατριῶτες ρώτησαν τὴ μητέρα: «Δίνεις τὴ συγκατάθεσή σου σ' αὐτό;» Κι' ἐκείνη ἀπαντᾷ: «"Ἄν εἶναι ν' ἀπελευθερωθεῖ ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν ἀποστολὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ παιδιοῦ μου, ἄς τὸ στερηθῶ κι' αὐτό. Ἄς πάει μὲ τὴν εὐχή μου». Καὶ πούλησαν τὰ κοσμήματά, ὅπως εἶπαμε παραπάνω, καὶ κατέθηκε ὁ Δημήτριος στὴν Ἑλλάδα.

Βέβαια, ὅποιος ἦταν νὰ μυηθεῖ σὰν Φιλικὸς εἶναι γνωστὸ πόσο ἐξονυχιστικὴ ἔρευνα γίνονταν γύρω ἀπὸ τὸ ἀτομὸ του καὶ μὲ πόσους ὅρκους καὶ ρητὲς ὑποσχέσεις δένονταν. Εἶναι φυσικὸ μὲ τὴ θέση ποὺ βρίσκονταν ἡ γυναῖκα τότε, νὰ μὴ γίνονταν σκέψη γιὰ μύηση κι' αὐτηνῆς.

Καὶ ὅμως. Ὅχι μόνο γιὰ τίς Ὑψηλάντη ἀποδεικνύεται πῶς δὲν εἶχαν μείνει ἔξω ἀπὸ τὴ μύηση, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ Ζαραφοπούλα, ὅπως λέει ἡ Κούλα Ξηραδάκη, ὑπάρχουν 4 πιστοποιητικὰ στὸ Ἀρχεῖο Ἀγωνιστῶν τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης ποὺ μιᾶνε γιὰ τίς σχέσεις της μὲ τὴ Φιλικὴ Ἑταιρεία.

Και κάτι ακόμα που θά φανεί ίσως παράξενο:

Η Κυρά Φροσύνη και η Κυρά Βασιλική του Άλχη Πασσά, ως ένα βαθμό τουλάχιστον, ήταν μυημένες. Για την πρώτη αυτό στάθηκε η πραγματική αιτία του πνιγμού της στη Λίμνη. Ο έρωτάς της, δῆθεν, με το Μουχτάρ, ήταν η αφορμή. Από ένα τυχαίο περιστατικό, ο Άλχης είχε ανακαλύψει την πατριωτική της δράση. Ένας σύγχρονος που άνηκε στην Αδλή του, ο Κουτσαλέξης, αναφέρει το αποκαλυπτικό αυτό γεγονός. "Όσο για την Κυρά Βασιλική, ο ίδιος ο Σκουφάς, λίγο πρίν πεθάνει — και πέθανε πρίν εκραγεί η Επανάσταση — έδωσε εντολή σ' έναν Έταίρο που θά έφρευε για την Ήπειρο, να μυήσει όσους έκρινε κατάλληλους στην Αδλή του Άλχη Πασσά. Και την Κυρά Βασιλική.

Ίσως οι μεγάλοι αυτοί πατριώτες που είχαν τάξει πιά τον έαυτό τους στο μεγάλο Άγώνα, κατάλαθαν πως χωρίς τη βοήθεια και ώρισμένων γυναικών, το έργο δέν θά ευδούνταν.

Έτσι έχομε συμμετοχή γυναικών σέ ομαδική δράση.

Όταν η Επανάσταση ξεσπάει κι' ο Απελευθερωτικός Άγώνας διαδραματίζει τη γνωστή του πορεία, άλλες γυναικείες φυσιογνωμίες ξεχωρίζουν με τη λαμπρή τους δράση.

Αυτό καθαυτό το γεγονός της Ελληνικής Επανάστασης ήταν από τά μοναδικά στην παγκόσμια Ιστορία. Ήταν δυνατόν η γυναίκα νά μείνει μακριά απ' αυτή την κοσμογονική για την πατρίδα της δράση;

Και οργανώθηκε και πολέμησε και θυσιάστηκε και μαρτύρησε, για νά γευτεί κι' αυτή στο τέλος τη χαρά του ξεσκαδισμού, χωρίς νά επίζητήσει δάφνες και δόξες.

Τί δόξες νά ζητήσει η κάθε γυναίκα που κουβαλούσε στους πολεμιστές τρόφιμα, νερό, ρούχα ν' αλλάξει και πολεμοφόδια; Δικές της καθημερινές έγνοιες αυτές που, μέσα στις συνθήκες που ζούσε, ήταν μιās άλλης μορφής αγώνας. Ένας αγώνας δευτερότερος για τους πολλούς, που ωστόσο βοηθούσε ουσιαστικά τον πρώτο.

Κι' ακόμα, πόσες καινούργιες Τζαβέλλαινες και πόσα Ζάλογγα!

Η μάνα του Κολοκοτρώνη ή καπετάνισσα Ζαμπέτα, ή Κατατάσσαίνα και οι άλλες γυναίκες της Νάουσας, οι Μεσολογγίτισσες, ή Μπουμπουλίνα, ή Μαντώ Μαυρογένους, ή Δόμνα Βισθίκη, οι Σφακιανές Σγουροφυλλιά και Κατερίνα Μπούριπαχη «όπου έπολέμα αντίστικα κι' ας ήταν κοπελούδα», ή Χαρίκλεια Δασκαλάκη αργότερα στ' έλοκαύτωμα του Άρκαδιού, οι γυναίκες του Δυρού που, τον Ιούνιο του 1826, μόνες αντιμετώπισαν με τά δρεπάνια τους τους Αιγύπτιους του Ίμπραήμ, καθώς θερίζανε κι' έκείνοι έκαναν απόδραση. Οι άντρες τους πολεμούσαν άλλου κι' αυτές δέ δείλιασαν κι' έκαναν τον έχτρo νά ξαναμπει στα καράδια του. Το Μανιάτικο τραγούδι τίς ύμνει: «Βλέπει γυναίκες νά χερούν — και τά δρεπάνια νά κρατούν — τους Άραπάδες νά χτυπούν. Εύγε σας, ματαεύγε σας γυναίκες! άντρες γίνετε — σάν άντρειωμένες μάχεσθε, σάν Άμαζόνες κρούετε...».

Και τόσες και τόσες άλλες... Πράξεις ήρωϊκές και ομαδικές, σέ κρίσιμες στιγμές και πολλοί φωτεινοί άστερισμοί γυναικών σ' ένα στερέωμα που, για τέσσερες αιώνες, το καταπλάκωνε ή πιό βαρειά σκλαβιά.

Όμως το μεγάλο πλήθος των γυναικών, μέσα στο ζόφο της σκλαβιάς, προπορεύονταν βασανισμένο κι' αμόρφωτο...

Τώρα κάτι θαμπόφεγγε...

Πρίν μπούμε στη χρονική περίοδο που ανοίγει σιγά, σιγά ο δρόμος του Σχολείου και της σχετικής παιδείας και για τη νεαρά Έλληνίδα, που θ' άποτελέσει το

φυτώριο της αὐριανῆς γυναίκας με τὰ πρῶτα σήματα της ομαδικῆς δράσης, θὰ πρέπει νὰ ποῦμε γιὰ ἓνα φαινόμενο γυναίκας ὅπως ἦταν ἡ Καλλιόπη Παπαλεξοπούλου, ἡ Ναυπλιώτισσα.

Τὴ λέμε φαινόμενο γιατί, ἂν ἄλλες ἀγωνίστηκαν καὶ δοθήσαν τοὺς ἄνδρες στὴν προετοιμασίᾳ τῆς Ἐπανάστασης καὶ πήραν μέρος καὶ οἱ ἴδιες, ἡ Καλλιόπη Παπαλεξοπούλου κατέθεκε σ' ἓνα ἄλλους εἶδους ἀγώνα.

Ἡ Ἐπανάστασις εἶχε τελειώσει. Ἡ μικρὴ Ἑλλάδα ἦταν πιά μιὰ ἐλεύθερη Χώρα. Μὰ τὴν ἐλευθερίᾳ κάπως ἄλλιως τὴν περίμεναν οἱ Ἕλληνες. Νὰ μὴν ἔχουν τὸ φόβο τοῦ Τούρκου, πρῶτο καὶ κύριο, μὰ καὶ τὴ γῆ πού τὴ δούλευαν χρόνια καὶ χρόνια, νὰ τὴ νέμονται τώρα ἐκεῖνοι καὶ νὰ τρῶνε τὸν καρπὸ τῆς ὅλοι ἀκριβοδίκαια. Ὁ Καποδίστριας τοὺς ἀπογοήτεψε σ' αὐτὸ κι' ὁ Ὅθωνας ὕστερα, μετὰ τὴ μάστιγα τῶν Βαυαρῶν καὶ τὴν αὐταρχικὴ Ἀριαλία, ὅχι μονάχα τοὺς ἀπογοήτεψε ἀλλὰ τὸν ἐνοιῶσαν σὰν ἓνα ἀδάσταγο τύραννο.

Τὸν ἴδιο καιρὸ ἡ γειτονικὴ Ἰταλία ξεσηκώνονταν νὰ ἐνωθεῖ σ' ἓνα Κράτος, νὰ διώξει τοὺς Αὐστριακοὺς, τὸ Μαυροβούνι ἀποκτοῦσε τὴν ἀνεξαρτησίᾳ του, ὁ Μέττερνιχ ἔπεφτε, οἱ Πολῶνοὶ ἐπαναστατοῦσαν κατὰ τῶν Ρώσων, μετὰ δὺς λόγια ἕνας ἀνεμὸς ἐλευθερίας κι' ἀνεξαρτησίας φυσοῦσε παντοῦ στὴν Εὐρώπῃ.

Ἡ Παπαλεξοπούλου ἦταν μιὰ μορφωμένη γυναίκα, μιλοῦσε ξένες γλῶσσες καὶ τὸ σπουδαιότερο, ὅχι μονάχα κατανοοῦσε αὐτὰ πού συνέβαιναν στὶς ἄλλες Χῶρες, ἀλλὰ λαχταροῦσε νὰ δεῖ καὶ τὴ δική της Χώρα νὰ ὁλοκληρώσει τὴν ἐλευθερίᾳ της ἀποχτώντας μιὰ διακυβέρνηση Συνταγματικὴν, δίκαιη, ἐλεύθερη.

Ὅσο ἔβλεπε πῶς τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲ γίνονταν τόσο πείθονταν πῶς γιὰ οὓς Ἕλληνες ἡ ἀνάγκη ἐνὸς καινούργιου ἀγώνα παρουσαζόταν. Ἐπρεπε κι' ἐκεῖνη νὰ πάρει ἓνα μέρος ἐνεργὸ στὴν πολιτικὴ τοῦ τόπου τῆς κι' ἄς ἦταν γυναίκα.

Καὶ ὁ πατέρας της πρὶν — ὁ Καλαμογδάρτης — κι' ὁ ἄντρας της τώρα σ' ὁ Ναύπλιο, ἦταν δὺς ἄντρες μετὰ πολιτικὸ κύρος, ἀξιοσέβαστοι. Τὸ σπίτι τους ἦταν κέντρο συγκεντρώσεων σ' ὅ,τι εἶχε νὰ ἐπιδείξει τότε ἡ Ἑλλάδα σ' ἀνθρώπους πολιτικούς, τῶν γραμιμάτων, ξένους διπλωμάτες κλπ. Λόγω τῆς γλωσσομαθείας της, τῆς μὲν ὁμορφώσεως καὶ τῆς ἐξυπνάδας της, τὴ χρησιμοποιοῦσαν σὰν ἓνα σύνδεσμο μεταξὺ τῶν ξένων ἐπισήμων καὶ τῶν Κρατικῶν ἐκπροσώπων.

Τὸν Καποδίστρια, καὶ αὐτὴ καὶ ὁ ἄντρας της, πολὺ ἐγκαίρᾳ τὸν ἔκαναν προσηκτικὸ σὲ κάποιους πολὺ σφαλεροὺς τρόπους διακυβέρνησής του. Δὲν εἰσακούστηκαν.

Ὅλη τὴν πορεία τῆς βασιλείας τοῦ Ὁθωνα καὶ τῆς Ἀριαλίας τὴν παρακολούθησε μέρα τὴ μέρα. Ὅταν πείστηκε πόσο ἀδικεῖται αὐτὸς ὁ καταταλαιπωρημένος Ἑλληνικὸς Λαὸς, παρ' ὅλα τὰ οἰκογενειακὰ της δυστηγίγματα, ἀναλαμβάνει ἓνα ἀγώνα ἀπίστευτο γιὰ μιὰ Ἑλληνίδα ἐκεῖνης τῆς ἐποχῆς. Καὶ κάτι ἄλλο σημαντικὸ: δὲ συνεργάζεται μόνον μετὰ ἄντρες, θάζει καὶ γυναῖκες τοῦ Ναυπλίου σ' ἐνεργὸ δράση.

Ἐνα μεγάλον μέρος τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐκθρόνισης τοῦ Ὁθωνα καὶ τῆς «Βαυαρικῆς ἀκρίδας» ὀφείλεται σ' αὐτή. Τὴν ἀποκάλεσαν Μαντάμι Rolland τῆς Ἑλλάδας.

Τὸ Ἑλληνικὸ Ἔθνος τὴν ἐτίμησε τότε ὅσο λίγους ἀγωνιστὲς.

Στὰ 1799 γεννιέται στὴν Ἀνδρο μιὰ διάσημη Ἑλληνίδα. Εἶναι ἡ Εὐαγγελία Καίτη, ἀδελφὴ καὶ συνεργάτρια τοῦ μεγάλου Θεοφίλου Καίτη. Διδαγμένη καὶ χειραγωγημένη ἀπὸ τὸ μεγάλο της ἀδελφόν, ἀποκτάει μιὰ εὐρύτατη μὲν ὁμορφώση καὶ καταπλήσσει τοὺς πάντες. Ἀπάνω ἀπ' ὅλους τὸν Κοραΐ. Μετὰ γράμματα τοῦ τὴν ἐνθαρρύνει στὸ ἔργο της πού δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴ μετάδοση τῶν δικῶν της φώτων σ' ὅ-

λες τις όμόφυλές της. Είναι γνωστό πόσο ό Κοραΐς βάσιζε τήν προκοπή του γένους μας στή μόρφωση και τήν παιδεία. Από τήν Εύανθία Καΐρη όρίσκει απόλυτη ανταπόκριση. Διδάσκει στίς Κυθωνίες τής Μ. Ασίας. Με τήν έκρηξη τής Έλληνικής Έπανάστασης εγκαταλείπει τίς Κυθωνίες, πού οί Τούρκοι έκαψαν, και βοηθάει μ' όλες της τίς δυνάμεις τό έργο του ξεσηκωμού. Ένα γράμμα της πού έβαλε νά τό υπογράψουν πολλές Έλληνίδες, από διάφορα μέρη και πού απευθύνονταν πρός τίς γυναίκες όλου του Κόσμου και πού είναι μιά έκκληση στ' ανθρώπινα αίσθήματά τους, αποτελεί ντοκουμέντο τής σωστής πατριωτικής της δράσης.

Η Έπανάσταση είχε πέντε χρόνια πού είχε κηρυχτεί και, έκτός από τούς Φιλέλληνες, οί άλλοι βλέπουν μέ απόλυτη αδιαφορία τά φοβερά δεινά τής Ελλάδας, όπως τή σφαγή τής Χίου, τήν καταστροφή των Ψαρών, τής Κάσου, τής Εύβοιας κλπ. Και ή αδιαφορία τους θά ήταν τό λιγώτερο. Τό χειρότερο είναι ότι βοηθούν τούς Τούρκους μέ χίλιους τρόπους, κάτω από μιά επιφανειακή και ψεύτικη ούδετερότητα.

Τό γράμμα είναι γραμμένο σέ ύψος σοβαρό, μέ αξιοπρέπεια, αλλά ταυτόχρονα είναι κι' ένα σωστό μαστίγιο γιά τήν υποκρισία των δήθεν «φίλων» και «μορφωμένων» Εύρωπαίων. Γράφτηκε Έλληνικά και Γαλλικά και στάλθηκε στήν Εύρώπη και Αμερική. Είχε μιά μεγάλη απήχηση και οί γυναίκες Φιλέλληνες ξεσηκώθηκαν νά βοηθήσουν.

Τόν ίδιο καιρό, μιά άλλη Έλληνίδα, πού γεννήθηκε όμως και έζησε στο Λιθόρνο τής Ιταλίας (ή καταγωγή της από τήν Ήπειρο) ξεχώρα από τή μεγάλη της μόρφωση και τό συγγραφικό της ταλέντο, έχει και πατριωτική δράση μεγάλη. Είναι ή Αγγελική Πάλλη. Από τό Λιθόρνο και τό σπίτι του πατέρα της είχαν περάσει πολλοί ένθιπόστολοι τής Φιλικής Έταιρείας. Στο Λιθόρνο υπάρχει ένας πραγματικός πατριωτικός όργανισμός. Ζώντας σ' αυτό τό περιβάλλον ή Αγγελική, μετέχει στή γενική προσπάθεια των αποδήμων Έλλήνων γιά τήν έπιτυχία τής απελευθέρωσης. Αργότερα δημοσιεύει έργα της μέ συμβουλές πρός τίς νέες μητέρες μητέρες Έλληνίδες πού θέλει νά μορφώσει και καθοδηγήσει στα πρώτα τους βήματα σέ μιά πατρίδα ελεύθερη πλέον.

Η ανάγκη της μόρφωσης των Έλληνίδων, ή ανάγκη της δημιουργίας Σχολείων και γιά τά κορίτσια, γίνεται τόσο έπιτακτική ώστε και οί ξένοι Φιλέλληνες ακόμα τή νοιώθουν κι' έτσι οί Αμερικανοί στέλνουν στήν Αθήνα τό ζευγος Τζών και Φράνσις Χιλλ και στα 1831 ίδρύεται τό πρώτο Παρθεναγωγείο στήν Αθήνα. Γενεές γενεών από τήν ελεύθερη Ελλάδα, αλλά και τή σκλαδωμένη, πέρασαν απ' αυτό τό Σχολείο πού ακόμα και σήμερα λειτουργεί. Σ' όλες τίς πόλεις και τά χωριά αιγά, αιγά δημιουργούνται παρθεναγωγεία, αλλά και μικτά όπου στα περισσότερα, ιδίως των χωριών, εφαρμόζεται τό «άλληλοδιδασκικό».

Σέ πολλές Έλληνικές πολιτείες τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, πού στήν πραγματικότητα οί Τούρκοι ήταν ή μειονότητα, οί γυναίκες Έλληνίδες δημιουργούν Σύλλογους. Είναι οί πρώτοι Έλληνικοί Γυναικείοι Σύλλογοι. Σκοποί τους: ή προστασία των κοριτσιών, ή δημιουργία Σχολείων και ή οικονομική βοήθεια πρός όσα Σχολεία έχουν δημιουργηθεί. Κάθε Γυναικείος Σύλλογος προσπαθούσε νά έπιτύχει ό,τι τό καλλίτερο.

Ο Έλληνικός ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, πού δημιουργήθηκε στα 1861, μέ τή συνεργασία των έκλεκτων σέ πνεύμα και μέ ύψηλή κοινωνική θέση — πού ωστόσο ό ιθύνων νοός ήταν ένας ληθεός, ένα φουρνάρόπουλο από τό Δελδινάκι τής Ήπειρου και πού μέ τήν έφεσή του στα γράμματα έγινε ιατροφιλόσοφος, ό Ηρακλής Βασιάδης — ξεκινάει ένα έργο πού σημάδεψε τήν πνευματική μας αναγέννηση. Ό,τι πέτυχε ό καταπληκτικός αυτός Σύλλογος

σέ δράση, δὲ θὰ μπορούσαν πολλὰ Ὑπουργεῖα Παιδείας μαζί νὰ ἐπιτύχουν. Ἦταν ἕνας Φάρος πὺ κυριολεκτικὰ καταύγαζε μὲ φῶτα παιδείας ὅλο τὸ διάσπαρτο Ἑλληνισμὸ. Παραρτήματά του ἱδρύθηκαν σχεδὸν παντοῦ. Οἱ οἰκονομικοὶ ἐνισχυτές, οἱ «εὐεργέτες» — αὐτὸ τὸ δημιουργήμα τῆς μεγάλης «ἀνάγκης» πὺ προκαλεσε ἡ ἀρπαγὴ καὶ ἡ σκληριὰ — δὲν ξέρουν τί θὰ πεί φειδῶ σὰν πρόκειται νὰ ἱδρυθοῦν Σχολεῖα. «Ἡ λαχτάρα τοῦ ραγιά νὰ θγεῖ ἀπὸ τὰ δεσιὰ τῆς ἀμάθειας εἶναι μεγάλη». Τὴν ἴδια ἀκοίμητη παρόρμησι πρὸς δημιουργία Σχολείων ἔχουν ἤδη ἀπὸ χρόνια δείξει καὶ οἱ ἐπαγγελματικὲς συντεχνίες (τὰ περίφημα ἰσνάφια) πὺ ἄφθονα τὰ ἐπιχορηγοῦν. Ἔτσι, ἀπὸ τὸ Κεσοράτι τῆς σημερινῆς Ἀλβανίας, ὡς τὰ θάθη τῆς Καισάρειας καὶ τοῦ Ἰκονίου, ἀπὸ τὴν Ἠπειρο, Μακεδονία, Θράκη, Ἀνατολικὴ Ρωμυλία, Πόντο καὶ ὡς τὴν Αἴγυπτο, τὰ Ἑλληνικὰ Σχολεῖα ἀνθοῦν καὶ προκόβουν. Σωρεῖα Ἑλλήνων Εὐεργετῶν τὰ συντηροῦν. Ὁ «Φιλολογικὸς Σύλλογος» τῆς Πόλης μὲ τὴν ἱδρυση τοῦ Ἀνωτέρου Παρθεναγωγείου, τοῦ γνωστότατου «Ζάππειου», πὺ χρηματοδοτήθηκε πλούσια ἀπὸ τὸν Κων)ντινο Ζάππα, διοχετεύει παντοῦ δασκάλες πὺ ἐπωμίζονται, πολὺ νεαρές ἀκόμα, ἕνα ἔργο θαρὺ. Μὲ πρωτόγονα μεταφορικὰ μέσα ξεκινοῦν γιὰ νὰ φτάσουν στὸν τόπο ὅπου διορίστηκαν, νὰ διδάξουν τὶς Ἑλληνοπούλες ὄχι μονάχα γράμματα, ἀλλὰ καὶ ράψιμο, κέντημα, οἰκοκυρικὰ, παιδοκομία καὶ ἀγωγή. Σὲ ὁρισμένους περιοχὰς τῆς Μ. Ἀσίας τὰ κορίτσια αὐτὰ δὲν ἔχουν μητρικὴ γλῶσσα τὴν Ἑλληνική. Ὁ κόπος γιὰ τὴ δασκάλα καὶ τὸ δάσκαλο εἶναι μεγαλύτερος. Ἐργάζονται ἀπὸ τὸ πρωῒ ὡς ἄργα τὸ βράδυ. Οἱ Ἑλληνικὲς Κοινότητες τοῦ κάθε τόπου τὶς πληρώνουν μὰ δὲν ὑπάρχει καμιά πρόδλεψη γιὰ κάποια σύνταξη στὰ γεράματα. Πρέπει νὰ δουλεύουν ὥσπου νὰ μὴν ἀντέχουν ἄλλο. Ἡ μόνη τους ἀνταμοιβὴ εἶναι ὁ σεβασμὸς πὺ τοὺς δείχνει ἡ Κοινότητα καὶ ἡ συνειδητοποίηση ἀπὸ μέρους τους πὺ ἐπιτελοῦν ἕνα ἔργο τόσο σημαντικὸ γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ στοιχεῖο. Πόσες φορές δὲν πῆραν τὸ δρόμο τῆς ἐξορίας καὶ τοῦ διωγμοῦ ὅταν οἱ Τούρκοι ἀγρίευσαν! Ἀξίζει ν' ἀναφέρουμε τὸ περιστατικὸ μιᾶς δασκάλας, τῆς Δέσποινας Παπαντωνίου, πὺ ὅταν οἱ Τούρκοι ἔκλεισαν τὸ Ἑλληνικὸ Σχολεῖο τῆς Μάκρης, ἐκείνη, μὲ μεγάλο κίνδυνο δικό της καὶ μὲ συνωμοτικὰ μέτρα τῶν μικρῶν μαθητῶν της, ὀργανώνει κρυφὸ Σχολεῖο μέσα στὸ σπίτι της. Δὲν κυκλοφορεῖ καθόλου στοὺς δρόμους γιὰ νὰ μὴ τὴ θυμηθοῦν οἱ Τούρκοι.

Ἡ παιδεία εἶχε, ἐπὶ τέλους, ἀπλωθεῖ παντοῦ. Ἡ μικρὴ Ἑλλάδα καὶ ὁ ἀπανταχοῦ Ἑλληνισμὸς διδάσκονταν τὴ γλῶσσα του, τὴν ἱστορίαν του, τὴ θρησκείαν του, τὶς στοιχειώδους βάσεις τῶν Ἐπιστημῶν καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους συμπληρωματικὸς κλάδους. Ἀπ' ὅλους τοὺς φωτισμένους καὶ προοδευτικοὺς ἄντρες καὶ τὶς μορφωμένες γυναῖκες ρίχγεται τὸ σύνθημα: «Τὸ κορίτσι στὸ Σχολεῖο!» «Ἡ γυναῖκα νὰ μὴ μείνει ἀγράμματα!»

Ὁ Ἡρακλῆς Βασιιάδης εἰσγγεῖται νὰ μπεῖ στὰ Παρθεναγωγεῖα, σὰν κύριο μάθημα καὶ ἡ Γυμναστική. Ἦταν κάτι πὺ ἀκόμα δὲν τὸ εἶχαν σκεφθεῖ. Ὁ Βασιιάδης, σὰν γιατρός, ἤξερε τί ἔλεγε.

Τὸ «Ἀρσάκειο» τῶν Ἀθηνῶν, ἡ «Σχολὴ Χίλλ», τὸ «Ζάππειο» τῆς Πόλης καὶ τὴ «Ζάππειο» τῆς Ἀδριανούπολης, τὸ «Ἰωακείμιο» καθὼς καὶ ἡ «Παλλὰς» ἐπίσης τῆς Πόλης, τὸ «Οὐλήρειο» καὶ τὸ Ἀνώτερο Παρθεναγωγεῖο τῆς «Ἀγίας Φωτεινῆς» τῆς Σμύρνης, τὸ «Ζαρίφειο» Διδασκαλεῖο τῆς Φιλίππουπολης, τὸ «Ροδοκανάκειο» τῆς Ὁδησσοῦ, τὰ «Ἐλισαβέτεια» τῶν Γιαννίνων, τὸ «Ἀδερῶφειο» τῆς Ἀλεξάνδρειας καὶ τόσα ἄλλα, μορφώνουν καὶ καταρτίζουν κοπέλλες Ἑλληνίδες πὺ μὲ τὴ σειρά τους θὰ διδάξουν καὶ θὰ μορφώσουν τὶς ἄλλες γενεές.

Ἀπ' αὐτὸ τὸν κόσμον τῶν μορφωμένων γυναικῶν προσφέρεται ὅχι μόνον ἓνα ἔργο παιδείας, ἀλλὰ πολὺ συχνὰ καὶ ἔργο περιθαλψῆς ὅταν συχνοὶ διωγμοὶ Τούρκων καὶ Βουλγάρων δημιουργοῦν προσφυγιά, παιδιὰ ὀρφανὰ καὶ ἀρρώστους. Καταρτίζουν Συλλόγους καὶ βοηθοῦν μὲ πραγματικὴ ἀφοσίωση. Ἀπὸ τὸ κόσμον αὐτὸ τῶν μεγάλων Παρθεναγωγείων ξεχωρίζουν οἱ πρῶτες γυναικεῖς φυσιογνωμίαι ποὺ χαράζουν κάποιους δρόμους πρωτογνώριστους γιὰ τὴ γυναίκα τῆς μόλις ἀναγεννημένης Ἑλλάδας.

Ἡ Καλλιόπη Κεχαγιᾶ, γεννημένη στὴν Προύσσα τὸ 1839 καὶ μεγαλωμένη στὴν Ἀθήνα, τελειώνει τὸ Ἀρσάκειο, μετεκπαιδεύεται στὸ Λονδίνο καὶ γυρνώντας διορίζεται Διευθύντρια στὴ Σχολὴ Χίλλ. Δὲν περιορίστηκε στὴ διδασκαλία μόνον τῶν μεγάλων τάξεων, ἀλλὰ ἀναπτύσσει μιὰ πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ δράση ἀξιοθαύμαστη. Ὁργανώνει σειρά ἀπὸ διαλέξεις μὲ θέματα σχετικὰ μὲ τὴ γυναίκα, ἀλλὰ καὶ φιλολογικά. Τὸ 1872 ἱδρύει τὸ «Σύλλογος Κυριῶν ὑπέρ τῆς γυναικείας παιδείας». Ἐχει συνεργάτριες τὴ Σμαράγδα Βικέλα, τὴν Ἑλένη Παπαρηγοπούλου, τὴν Ἑλένη Σκουζέ καὶ ἄλλες. Ἐπιδιώκει τὴν πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐξύψωση τῆς Ἑλληνίδας. Ὁργανώνει Ἐργαστήριον γιὰ τὶς ἄπορες γυναῖκες ὅπου τὰ κορίτσια μαθαίνουν ράψιμο, κέντημα, ἀργαλεῖο καὶ τὰ στοιχειώδη γράμματα. Ταξιδεύει στὸ ἐξωτερικὸ καὶ παρακολουθεῖ παιδαγωγικά συστήματα. Ὅταν δημιουργεῖται τὸ «Ζάππειο» στὴν Πόλη, τὴν καλοῦν ν' ἀναλάβει τὴ διεύθυνσίν του. Ὁργανώνει τὸ «Ζάππειο» κατὰ τρόπο ὑποδειγματικόν. Ταξιδεύει τὴν Ἀμερικὴν, ἔρχεται σ' ἐπαφὴ μὲ Γυναικεῖς Ὁργανώσεις ἐκεῖ, ἐπισκέπτεται Σχολεῖα καὶ Ἰδρύματα καὶ γυρνώντας γράφει σειρά ἄρθρων. Γιὰ νὰ τονώσει τὸ αἶσθημα τῆς αὐτοπεποίθησης στὶς Ἑλληνίδες, λέει πῶς ἀπὸ γυναῖκες τῆς Ἀμερικῆς ξεκίνησε ἡ προσπάθεια γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν μαύρων. (Πραγματικά, τὸ γνωστότατο βιβλίον «Ἡ καλύβα τοῦ Μπάρμπας Θωμᾶ», γραμμένο ἀπὸ τὴ Μίτσελ Στόου, συγκίνησε τόσο πολὺ, ποὺ ἦταν σὰν ἓνα σύνθημα γιὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀπελευθέρωσης). Ἡ Καλλιόπη Κεχαγιᾶ πέθανε τὸ 1905.

Τὸν ἴδιον καιρό, μιὰ ἄλλη φωτισμένη παιδαγωγός, ἡ Σαπφὼ Λεοντιάς, ποὺ εἶχε σπουδάσει Ἑλληνικὴν, Γαλλικὴν καὶ Γερμανικὴν Φιλολογίαν, διδάσκει στὴ Σάμιο καὶ στὴ Σμύρνη. Ἐγραψε βιβλία, ἄρθρα σ' ἐφημερίδες, ἔκανε διαλέξεις, συζητοῦσε κι' ἀγωνίζονταν ἐναντίον τοῦ πολὺ συντηρητικοῦ δασκάλου ποὺ ὑποστήριζαν τὴν πολὺ περιορισμένη ἐκπαίδευση τῶν γυναικῶν. Καὶ κἀκεῖ σπουδαῖο: ἐκεῖνη τὴ ἐποχὴ ποὺ ὁ λογιότατισμός καὶ ἡ καθαρεύουσα κυριαρχοῦσαν σ' ὅλο τὸ φάσμα τοῦ γραπτοῦ λόγου, ἡ Λεοντιάς πρότεινε τὴν καθιέρωση τῆς δημοτικῆς γλώσσας γιὰ τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο. Εἶχε καθιερώσει διδασκαλίαν ἀρχαίων κειμένων σὲ μετάφραση στὴ δημοτικὴ.

Τὰ κηρύγματά της ἦταν τέττα καὶ διαφέρουν ἀπὸ τὰ κηρύγματα τῶν σημερινῶν γυναικῶν. Πέθανε τὸ 1900.

Ἡ Σωτηρία Ἀλιμπέρτη, γεννημένη περίπου τὸ 1848 στὴν Ἀθήνα, ἔξυπνη καὶ μορφωμένη ὅσο λίγες γυναῖκες, φίλη στενὴ στὴν Ἰταλία τῆς Ἀγγελικῆς Πάλλη, τῆς Ντόρας Ντ' Ἰστρία, καὶ τῆς Ἀλμπάνα Μηγιᾶ, διορίζεται Ὑποδιευθύντρια τοῦ «Ζαππείου» στὴν Πόλη, μὲ Διευθύντρια τὴν Καλλιόπη Κεχαγιᾶ. Μὲ κατὰλληλον βοηθὸν δὲ θὰ μπορούσε νὰ βρεῖ ἡ Κεχαγιᾶ. Ὅταν ἀργότερα, σὰν παντρεμένη, ζεῖ στὴ Ρουμανία, ὁργανώνει τὶς ἐκεῖ Ἑλληνίδες σὲ Συλλόγους καὶ ἱδρύει Σχολεῖα ποὺ γιὰ τὴ λειτουργία τους τὴ βοηθοῦσαν οἱ «Ζαππίδες». Ὅταν ἐγκαταστάθηκε ὀριστικὰ στὴν Ἀθήνα, ἀρχίζει τὴ δράση της μὲ τὴν ἱδρυση τοῦ Συλλόγου «Ἐργὰν ἡ Ἀθῆνᾶ» (1896). Ὁ σκοπὸς τοῦ Συλλόγου ἦταν ἐντελῶς πρωτοφανὴς γιὰ τὴν ἐποχὴ. Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῖμε πῶς, στὸν τομέα αὐτὸ, ἡ Σωτηρία Ἀλιμπέρτη προπορεύτηκε τῆς Λουκίας Ζυγομαλά καὶ τῆς Ἀγγελικῆς Χα-

τζημιχάλη, όταν ενδιαφέρεται για τή λαϊκή τέχνη των Ἑλληνικῶν Ἐπαρχιῶν καὶ ὀργανώνει Πανελλήνιες Ἐκθέσεις πού γνωρίζουν ἐξαιρετική ἐπιτυχία. Ἡ πρώτη ἔγινε στὸ Ἀγρίνιο τὸ 1898, ἡ δεύτερη στὴ Χαλκίδα τὸ 1902. Ἰδρύθηκαν 72 ἀντιπροσωπευτικὲς Ἐπιτροπὲς τοῦ Συλλόγου στὶς Ἐπαρχίες, γιὰ νὰ σταλοῦν ἐκθέματα καὶ δίνεται μιὰ ὄθησις μεγάλη στὴν ὕφαντική, κέντημα, πλέξιμο. Στὴν Ἐκθεση τῆς Χαλκίδας εἶχαν σταλεῖ τὰ ὑψιότερα χειροτεχνήματα, ὅχι μονάχα ἀπ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ κι' ἀπ' ὅλες τὶς Ἑλληνικὲς Παροικίες τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἀκόμα κι' ἀπὸ τὴν Αὐστραλία.

Κάτι πολὺ σωστὸ πού ἐπαιδίδωξε ὁ Σύλλογος ἦταν πού ὀργάνωσε τὶς Ἐκθέσεις στὶς ἐπαρχιακὲς πόλεις κι' ἔτσι δημιουργεῖ ἐνδιαφέροντα καὶ στὶς γυναῖκες τῶν Ἐπαρχιῶν.

Οἱ διάφορες κακοτυχίες τῆς Ἑλλάδας, ὅπως ὁ πόλεμος τοῦ 97, τὴν κατευθύνουν καὶ πρὸς ἄλλες δράσεις, ὅπως περίθαλψη ὀρφανῶν πολέμου, καὶ τὸ 1915 ἰδρύει τρία Πρότυπα Ἰδρύματα γι' ἀπορφανισθέντα κορίτσια. Τὸ 1917 ἰδρύει στὴ Θεσσαλονίκη τὸ «Σύλλογος Γυναικῶν Ἑλλάδος», γιὰ προστασία πάλι τῶν προσφυγοπαίδων Θράκης καὶ Ἀνατολ. Ρωμυλίας. Τὸ 1922 γίνεται Πρόεδρος τοῦ «Διεθνoῦς Συνδέσμου Γυναικῶν Ἑλλάδος» ὀνομάζεται «Πανελλήνιος Σύλλογος Γυναικῶν Ἑλλάδος».

Λόγω τῶν σκληρῶν γεγονότων τῆς Ἑλλάδας, ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, φυσικὸ ἦταν ὅλη ἡ δράσις τοῦ Συλλόγου καὶ τῶν Παραρτημάτων του ν' ἀπορροφᾶται ἀπὸ τὴν περίθαλψιν τῆς προσφυγιάς καί, εἰδικότερα, τῶν ὀρφανῶν παιδιῶν.

Παρ' ὅλη τὴν κοινωνική της δράσις, δὲν ἀφήνει καὶ τὶς ἀσχολίες της μὲ τὰ γράμματα. Γράφει ὠραῖα. Γλωσσολογικῆς καὶ πολυταξιδεμένη ὅπως ἦταν, γράφει ἐντυπώσεις ἀπὸ τὰ διάφορα ταξίδια της. Στὴν «Ἐφημερίδα τῶν Κυριῶν» στέλνει ἱστορικὲς μελέτες της γιὰ τὸ γυναικεῖο πνεῦμα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγέννησης καὶ ἄλλα διάφορα ἄρθρα. Ἦταν μιὰ γυναίκα ἀπὸ τὶς λίγες σὲ μύρφωση καὶ δράσι. Πέθανε τὸ 1929.

Ὅταν οἱ τρεῖς αὐτὲς γυναῖκες βρίσκονταν στὸ μεσουράνημά τους, μιὰ ἄλλη γυναίκα ἐμφανίζεται γιὰ νὰ προσθέσει κι' αὐτὴ — καὶ νὰ συμπληρώσει θὰ λέγαμε — τὴν προσπάθειαν γιὰ τὸ ἀνάστημα τῆς Ἑλληνίδας καὶ ταυτόχρονα, γιὰ τὴν ἐπέκτασις τῆς Κοινωνικῆς πρόνοιας. Εἶναι ἡ Καλλιρρόη Παρρέν. Γεννήθηκε στὸ Ρέθυμνο τὸ 1861 καὶ τὸ 1878 τελειώνει τὸ Ἀρσάκειο καὶ διορίζεται δασκάλα. Ἐργάστηκε δέκα χρόνια καὶ διηύθυνε τὸ Παρθεναγωγεῖο τῆς Ἀδριανουπόλεως. Πνεῦμα πρωτοποριακὸ στὴν ἐποχὴ του, τὴν ἐνδιαφέρει πολὺ ἡ βελτίωσις τῆς θέσης τῆς γυναίκας καὶ τὸ 1887 ἐκδίδει τὴν «Ἐφημερίδα τῶν Κυριῶν». Περιοδικὸ πού κράτησε 30 χρόνια κι' ἐμπαινε σ' ὅλα τὰ σπίτια τῶν ἐγγραμμάτων γυναικῶν. Ἀπὸ τὶς στήλες τοῦ περιοδικοῦ ἀγωνίζεται μὲ ἄρθρα της καὶ μὲ συνεργάτριες τὴν Κεχαγιά, τὴν Ἀλμπιέρτη, τὴ Χρυσοβέργη, τὴν Παπαρεισίδου καὶ ἄλλες, γιὰ τὸ φεμινιστικὸ κίνημα, στὰ πλαίσια, βέβαια, ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Εἶναι ἡ πρώτη Ἑλληνίδα πού ὀργάνωσε «Γυναικεῖο Συνέδριον».

Ἰδρύει τὴν «Ἐνωσις Ἑλληνίδων» καὶ τὴν «Ἐπαγγελματικὴ Σχολή» πού κράτησε κι' αὐτὴ 30 χρόνια.

Τὸ 1911 ἰδρύει τὸ «Λύκειο τῶν Ἑλληνίδων» μ' ἓνα πλατὺ πολιτιστικὸ πρόγραμμα.

Ἡ Παρρέν ἦταν, γιὰ τὴν ἐποχὴ της, μιὰ θαρραλέα ἀγωνίστρια γιὰ τὴ χειραφέτησιν τῆς γυναίκας.

Οἱ τέσσερες αὐτὲς γυναῖκες βοηθήθηκαν στὸ ἔργο τους ἀπὸ δεκάδες δεκάδων ἄλλων γυναικῶν, εἴτε ἄμεσα εἴτε ἔμμεσα. Κι' ὅταν λέμε ἔμμεσα ἐννοοῦμε τὶς γυναῖκες τῶν Ἐπαρχιῶν πού, μιμούμενες τὸ παράδειγμα τους ἰδρύουν Γυναικεῖους Συλ-

λόγους και στις Έπαρχίες, με ποικίλους σκοπούς. Θάπρεπε κάποτε ν' ασχοληθεί κανένας ιδιαίτερα με την καταγραφή αυτών των Γυναικείων Συλλόγων, για νά μείνει στην Ιστορία ή προσπάθεια της Έλληνίδας για τὸ καλλίτερο.

Ἄν θά θέλαμε, ἐντελῶς περιληπτικά, νά δώσουμε τὰ βασικά χαρακτηριστικά αυτών των Γυναικείων Συλλόγων, θά λέγαμε πὸς ἦταν ὅχι μονάχα ἡ Κοινωνική Πρόνοια ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ. Παράλληλα μ' αὐτά, ἄλλη σπουδαία προσφορά τους ἦταν ὁ ἀγῶνας του γιὰ τὴν ἔδρυσή στὰ 1909 ἐνὸς Συλλόγου στὰ Γιάννινα με τὸν τίτλο «Φιλόπτωχος Ἀδελφότης Κυριῶν». Κάτω ἀπ' αὐτὸν τὸν τίτλο εὐσπλαχνίας κρύβονταν ἕνας ἄλλος σκοπός: ἡ διάσωση ἀπὸ τὸν ἐξισλαμισμό καὶ τὴν ἀλλοτρίωση πρὸς κάθε τι Ἑλληνικὸ τῶν φτωχῶν κοριτσιῶν ποὺ ἔπαιρναν οἱ Τούρκοι τσιφλικάδες σὰν ὑπηρέτριες - σκλάβες στὰ σπίτια τους. Μιὰ νεαρή δασκαλίτσα καὶ δύο ἄλλες φίλες της, εἶχαν τὴν ἐμπνευσή τῆς ἔδρυσής αὐτοῦ τοῦ Συλλόγου. Κι' ὅταν τὸ πρότειναν στὸ Δεσπότη τῶν Γιαννίνων, ἐκεῖνος δείλιασε καὶ τίς ἀπέτρεψε βρίσκοντάς το ἐπικίνδυνον. Ἐκεῖνες ὅμως δὲ δείλιασαν καὶ δημιούργησαν τὸ Σύλλογον ποὺ λειτουργεῖ ἀκόμα σήμερα, ἀλλὰ μετ' τὴν ἀπελευθέρωσή κι' ὕστερα πῆρε μιὰν ἄλλη γραμμή.

Ἡ δασκαλίτσα αὐτή, μετ' τὸ γάμο της, ἐγκαταστάθηκε στὴν Πάτρα. Κι' ἐκεῖ ἀναπτύσσει μιὰν ἀξιόλογη δράση δημιουργώντας τὸ «Μορφωτικὸ Σύλλογον Κυριῶν». Ὅλη της τῇ ζωῇ τὴν ἀνάλωσε στὸ μέγαλωμα τῶν παιδιῶν της ἀλλὰ καὶ στὴν κοινωνική δράση. Ἡ Ἀκαδημία τῇ βράδευσε. Ἦταν ἡ Λαμπρινὴ Σοφῇ, γνωστότατη στὴν Πάτρα.

Στὸν Πύργο τῆς Ἠλείας, μιὰ ἄλλη γυναίκα ἡ Φανή Γιαννοπούλου, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Παράρτημα τοῦ «Λυκείου τῶν Ἑλληνίδων» ποὺ ἱδρύει καὶ τὸ «Κυριακὸ Σχολεῖο» γιὰ ἀναλφάβητους, δημιουργεῖ τὴν «Ἠλειακὴ Βιβλιοθήκη μετ' 16.000 τόμους βιβλίων».

Ἀναφέρομε μόνο αὐτὰ τὰ δύο παραδείγματα γιατί θά ἐπεκτείνωμαστε πολὺ ἂν περιλαμβάναμε ὅλη τὴ Σωματειακὴ δράση τῶν Ἐπαρχιῶν.

Καὶ τί νὰ ποῦμε γιὰ τὴν προσφορά τῆς Ἑλληνίδας μέσα στὰ δέκα χρόνια τῶν πολέμων 1912—1922 καὶ τῆς προσφυγῆς; Πότε σὰν «Ἀδελφὴ τοῦ Στρατιώτου», πότε σὰν ἐθελόντρια Νοσοκόμος, πότε σὰν ἀπλή νοικοκυρὰ ποὺ ἔπλεκε κάλτσες καὶ φανέλλες γιὰ τοὺς στρατιῶτες, σήκωσε τὸ βάρος τῶν ἐθνικῶν μας ἀναγκῶν μετ' ἡρωϊσμό καὶ αὐτοθυσίᾳ.

Μέσα στὸ κύλισμα τοῦ χρόνου τίποτε δὲ μένει σταθερὸ κι' ἀμετακίνητο. Κάθε μορφῆς ἀνάγκη δημιουργεῖ δράση. Καὶ οἱ ἀνάγκες αὐτὲς ποικίλουν. Ἡ σκλαβιὰ δημιουργεῖ ἀνάγκες ἐθνικῆς ἐπιβίωσης. Ἡ ἀμορφωσιά καὶ ἀγραμματοσύνη δημιουργεῖ ἀνάγκες παιδείας καὶ οἱ πόλειμοι ἀνάγκες περίθαλψης.

Μέσα σ' αὐτὰ τὰ πλαίσια ἦταν ὑποχρεωμένη ἡ Ἑλληνίδα νά κινεῖται εἴτε ἀτομικά, εἴτε σὰν μέλος μιᾶς ὁμαδικῆς δράσης. Καὶ μέσα ἀπ' αὐτὴ τὴν δράση της μπόρεσε νά δει τὸ πόσο σὲ μειονεκτικὴ θέσση βρίσκονταν ἡ γυναίκα ἀπὸ ἀποψη κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς δικαιοσύνης.

Στὶς Χῶρες τῆς Εὐρώπης, μετ' μιὰ βιομηχανία ποὺ βρίσκονταν διαρκῶς σὲ ἀνάπτυξη, ἀλλάζαν οἱ συνθήκες παραγωγῆς. Ἡ τεχνικὴ πρόοδος δημιουργεῖ μηχανοκίνητη παραγωγή κι' ἐκεῖ εἶναι ποὺ ἡ γυναίκα καὶ τὸ παιδί χρησιμοποιοῦνται κατὰ τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ, γιατί, μιὰ καὶ ἡ μισθικὴ δύναμη δὲν ἦταν ἀπαραίτητη, ἡ γυναίκα καὶ τὸ παιδί ἦταν τὸ ἐμφυχο ὕλικὸ ποὺ θά κινῶσε καὶ θά ἐπέδρασε τίς μηχανές μετ' πολὺ μικρότερο μεροκάματο ἀπὸ ἕναν ἄντρα. Κατὰ χιλιάδες χρησι-

μποιούνται οι γυναίκες στα κλωστήρια, τα ύφαντήρια, την καπνοπαραγωγή όπου δουλεύουν σκληρά και με συνθήκες απαράδεκτες.

Μιά τέτια κατάσταση δε μπορούσε να μη κινήσει την ποσοχή, όχι μονάχα γυναικών που ή έννοια της ανθρωπιάς και της δικαιοσύνης τις είχαν κάνει να πάρουν θέση απέναντι στην εκμετάλλευση της γυναίκας, αλλά και των αντρών. Μέσα στο Άγγλικό Κοινοβούλιο καταγγέλλονται φοβερές καταστάσεις σε βάρος των γυναικών, που πάντα αποτελούσαν πιδ πολύ από τδ μισό του πληθυσμού της Γής.

Η Κλάρα Τσέτκιν, εγνωσίτιρα από τις λίγες στο Σοσιαλιστικό κίνημα, στὰ 1910, στδ Β' Διεθνές Γυναικείο Συνέδριο στην Κοπεγχάγη, προτείνει ή 8 του Μάρτη νά όριστεί σάν «Διεθνής μέρα της γυναίκας» σ' ανάμνηση των γυναικών ύφαντριών που σκότωσαν σε μιὰ ε ί ρ η ν ι κ ή δ ι α δ ή λ ω σ ή τους στούς δρόμους της Ν. Υόρκης και που δέ ζητούσαν παρὰ κάποια βελτίωση συνθηκών κι' ένα ανθρωπινότερο μεροκάματο.

Άπ' την άλλη μεριά, ή γυναικεία λογοτεχνία, δίνει πάμπολλα έργα που θέμα τους έχουν την καταπίεση κι' εκμετάλλευση των γυναικών και των παιδιών. Άπό τόν καιρό των αδελφών Μπροντέ, της Ελισάβετ Μπράουνινγκ, της Έλλιοτ, της Σέλλμας Λάγκερλεφ, του Ντίκενς, του Μπαλζάκ και άλλων, δημιουργείται μιὰ τάση νά δοθν την κατάσταση μέσα στην όποία ζούσε ή γυναίκα και τδ παιδί, πρόσωπο με πρόσωπο, πράγμα που αναταράζει τδ κατεστημένο της εποχής. Ο δικός μας Παπαδιαμάντης με τή «Φόνισσά» του δίνει κατά τρόπο συγκλονιστικό τή μοίρα της γυναίκας - αγρότισσας στην Ελλάδα. Ο Θεοτόκης, ό Καποδίστριας και άλλοι, τδ ίδιο.

Η προσπάθεια γυναικών και αντρών της εποχής εκείνης νά δοθν τή γυναίκα σάν ένα ανθρώπινο δν ίδιο με τόν άντρα κι' ακόμα, ή προσπάθεια νά τήν ξεσκληθώσουν από ένα σωρό αδικίες σε βάρος της, όνομάστηκε Φ ε μ ι ν ι σ μ ό ς.

Σάν μιὰ κοινωνιολογική θεωρία μπορεί νά είχε ξεκινήσει από πολύ παλιά, από όρισμένες γυναίκες, μιὰ κάθε φορά ή εξέλιξή της ανακόπτονταν. Πιδ συγκεκριμένη μορφή ό αγώνας για τή χειραφέτηση της γυναίκας παίρνει από τδ 1860 κι' ύστερα. Καί θά πρέπει από τώρα νά πούμε, πώς υπήρχαν δύο μορφές αγώνων. Ο ένας ήταν αυτός που κατέτεινε στην κατάκτηση θέσεων που μόνο μέσω της μόρφωσης μπορούσε νά κερδίσει ή γυναίκα κι' ό άλλος ήταν αυτός που κοίταζε πώς θά δημιουργήσει συνθήκες ανθρωπινότερες και δίκαιες για τήν εργαζόμενη γυναίκα. Σ' αυτή τή δεύτερη τάξη ανήκαν οι γυναίκες των λαϊκών τάξεων σ' όλες τις Χώρες.

Τδ Σοσιαλιστικό και τδ Κομμουνιστικό Κίνημα ανά τόν Κόσμο χάραζε δρόμους αγωνιστικούς καινούργιους και είναι περιττό νά πούμε πώς τδ Φεμινιστικό Κίνημα δέν εύρισκε καμιά αντίδραση άπ' αυτά, αλλά τδ αντίθετο.

Στή Γερμανία δημιουργείται ή «Γενική Γερμανική Ένωση Γυναικών», στην Άγγλία ή «Γυναικεία Πολιτική και Κοινωνική Ένωση», στίς «Ηνωμένες Πολιτείες τδ Φεμινιστικό Κίνημα έχει τδ προβάδισμα άπ' όλες τις Χώρες και ήταν δεμένο με τόν αγώνα για τήν κατάργηση της δουλείας. Στή Ρωσία ή θέση της γυναίκας ήταν πολύ μειονεκτική και τήν καθιστούσε χειρότερη ή άμορφωσιά και ή θρησκοληψία της μεγάλης μάζας.

Όλα αυτά τά ρεύματα άπελευθέρωσης και εξύψωσης της γυναίκας είχαν τόν αντίκτυπό τους στίς Έλληνίδες πρωτοπόρους που αναφέραμε πιδ πρίν. Ο «Σύλλογος των Κυριών ύπέρ της Γυναικείας Εκπαιδύσεως», που ίδρυσε ή Καλλιόπη Κεχαγιά τδ 1871 και ή «Έφημερίς των Κυριών» της Παρρέν πρόσβαλαν με σοβαρότητα και θέρμη προβλήματα των γυναικών και τδ σύνθημά τους είναι: «ψήφος εις τās γυναίκας!» Τά άρθρα προκαλούν τδ ενδιαφέρον τδ Φεμινιστικό Κίνημα αναπτύσσεται και στην Ελλάδα.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἐγγράφονται οἱ πρῶτες Ἑλληνίδες φοιτήτριες στὴ Σορβόνη καὶ στὴν Ἱατρικὴ Σχολὴ τόσο τοῦ Παρισιοῦ ὥς καὶ τῆς Ἀθῆνας. Ἐπίσης διορίσθηκε Ἐπιθεωρήτρια Δημοτικῶν Σχολείων γυναίκα, ἡ Σεβαστὴ Καλλισπέρη, πού ἀφῆκε ἐποχὴ στὰ ἐκπαιδευτικὰ χρονικά.

Οἱ Βαλκανικοὶ πόλεμοι δημιουργοῦν καὶ πάλι ἀνάγκες περίθαλψης καὶ Νοσοκομειακῆς βοήθειας ἀπὸ μέρους τῶν γυναικῶν, χωρὶς ν' ἀφίγονται ἐντελῶς καὶ οἱ ἄλλης μορφῆς προσπάθειές τους. Τὸ 1912 ψηφίζεται Νόμος «περὶ ἐργασίας γυναικῶν καὶ ἀνηλίκων» καὶ τὸ 1918 μπηῖκε ὁ θεσμὸς τῶν Ἐποπτριῶν Ἐργασίας. Στὸν τομέα τῆς Νοσοκομειακῆς προσφορᾶς ἐμφανίζεται ἡ Ἄννα Παπαδοπούλου, ἀδελφὴ τοῦ Παύλου Μελά, πού πρόσφερε στὸ ἔργο αὐτὸ ὁλόκληρη τὴ ζωὴ της. Δίκαια ὀνομάστηκε «Μάννα τοῦ Στρατιώτου». Γιὰ νὰ βοηθήσει τίς γυναῖκες πρόσφυγες ἱδρύσει Πρατήριο πωλήσεων χειροτεχνημάτων τους. Στὴν Ἀρκαδία ἱδρύσει Σανατόριο γιὰ τὰ θύματα Πολέμου.

Μιά ἄλλη γυναίκα, ἡ Λουκία Ζυγομαλά, προσπαθώντας νὰ βρεῖ διέξοδο στὸ μεγάλο της πόνο γιὰ τὸ χαμὸ τοῦ μοναχίδου παιδιοῦ της (σκοτώθηκε στὸν πόλεμο γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἡπείρου) ἀποτραβιέται καὶ ζεῖ στὸ Κακოსάλεσι (σημερινὸς Αὐλώνας). Παρακολουθεῖ τὴ ζωὴ τῶν γυναικῶν πού μοχθοῦν, μόνες σ' ὅλες τίς ἀγροτικὲς δουλειές καὶ τὸ μεγάλωμα τῶν παιδιῶν, χωρὶς τοὺς ἄντρες πού θρίσκονται γιὰ χρόνια στρατευμένοι. Τῆς τράβηξε τὸ ἐνδιαφέρον ἡ ὥραία ὕφαντική τους, τὰ θαυμάσια κεντήματα τῶν φορεσιῶν του κι' ἀρχίζει νὰ μελετᾶει συστηματικὰ τὴν τοπικὴ τέχνη ὅλου τοῦ λεκανοπεδίου τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Βοιωτίας. Μέσω αὐτῆς τῆς ὥραίας τέχνης τους ἀποφασίζει νὰ τίς βοηθήσει οικονομικὰ δημιουργώντας, μὲ δικά της ἔξοδα, Σχολὲς ὕφαντικῆς καὶ παραδοσιακῆς κεντητικῆς σ' ὅλα τὰ γύρω χωριά τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Τὰ προϊόντα τους πωλοῦνται, γίνονται ἀνάρπαστα, τόσο ὥραια εἶναι, καὶ τὸ Ἀττικὸ κέντημα γίνεται τῆς μόδας γιὰ ὅλες τίς ἐρασιτέχνισες κεντήστρες. Στὸ «Λύκειο τῶν Ἑλληνίδων» γίνονται ἐκθέσεις τῶν ἔργων πού κέντησαν τὰ ροζιασμένα χέρια τῶν χωρικῶν τῆς Ἀττικῆς καὶ τραποῦν τὸ θαυμασμὸ ὄλων. Γράφονται ἐνθουσιῶδεις κριτικὲς. Τονίζουν ιδιαίτερα τὸ συνδυασμὸ τῆς ἀξιοποίησης τῆς Λαϊκῆς μας τέχνης μὲ τὸ οικονομικὸ ὄφελος. Χίλιες γυναῖκες ἀπασχολοῦνται στίς ἐλεύθερες ὥρες τους. Χίλιες γυναῖκες ἐπιστράτων βοηθοῦνται οικονομικά. Τὰ κεντήματα τῆς Ἀττικοβοιωτίας στέλνονται στὴ Διεθνή Ἐκθεση Διακοσμητικῆς, στὸ Παρίσι, τὸ 1925 καὶ στὴ Λουκία Ζυγομαλά ἀπονέμεται τὸ «Μέγα Βραβεῖο» (Γκράν Πρι) γιὰ τὸ ἔργο της.

Μὲ τὸ τέλος τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου νέες γυναικεῖς φυσιογνωμίες ἐμφανίζονται. Κάθε τέλος Πολέμου ἔχει σὰν ἐπακόλουθο καινούργιες ἀνακατατάξεις σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Τοῦτες οἱ νέες γυναῖκες πού ἐμφανίζονται, πιάνουν τὸ νόημα τῆς ἐποχῆς τους καὶ προσανατολίζουν τὴ δράση τους πρὸς κατευθύνσεις σωστές, ἀνάλογα μὲ τίς συνθήκες πού δημιουργήθηκαν.

Ἡ Αὔρα Θεοδωροπούλου, ἡ Μαρία Δεσπύρη-Σβώλου, ἡ Μερία Νεγρεπόντη, ἡ Ἀγνή Ρουσσοπούλου, ἡ Ρόζα Ἰμβριώτη καὶ ἄλλες, ἀνοίγουν αὐτοὺς τοὺς καινούργιους δρόμους καὶ τὸ 1920 ἱδρύεται ὁ «Σύνδεσμος γιὰ τὰ δικαιώματα τῆς Γυναίκας». (Ὁ πρῶτος τίτλος ἦταν: «Σύνδεσμος ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τῆς Γυναίκας» καὶ ὑπότιτλος: «Ἰσα δικαιώματα - ἴσες ὑποχρεώσεις»). Πρῶτες συνεργάτριες: Ἐλένη Πολιτάκη, Καλλ. Παπαγεωργίου, Οὐρανία Βουγιούκα, Μερὸπη Ἐνυάλη, Νέλλη Κανελλίδου, Ἀγγελικὴ Κροντηρᾶ, Ζηνοβία Μπαλῆ, Κατ. Φιλίππου. Τὸ 1923 ἐκδίδουν τὸ περιοδικὸ «Ἀγῶνας τῆς Γυναίκας». Μὲ πρωτοβουλία καὶ πάλι τῆς Αὔρας Θεοδωροπούλου, ἱδρύεται τὸν ἴδιο χρόνον ἀπὸ τὸ Διεθνὲς Γυναικεῖο Συνέδριο τῆς Ρώμης, ὅπου εἶχε πάρει μέρος καὶ ὁ «Σύνδεσμος γιὰ τὰ δικαιώματα τῆς γ.», ἡ «Μικρὴ ENTENTE τῶν Γυναικῶν» μὲ μέλη τὴν Ἑλλάδα, τὴ Νοτιοσλαβία, Ρουμανία, Πολωνία καὶ Τσεχοσλοβακία.

Τὸ 1920 ἱδρύεται τὸ «Ἐθνικὸ Συμβούλιο Ἑλληνίδων» καὶ ἐκδίδει τὸ περιοδικὸν «Ἑλληνίς».

Ἡ προσπάθειά τους γιὰ τὴν ἀπονομὴ δικαιώματος ψήφου καὶ στὶς γυναῖκες ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς βασικὰς δραστηριότητές τους.

Χρειάστηκαν χρόνιον ἀγῶνες γιὰ νὰ μπορέσει τελικὰ, τὸ 1930, ν' ἀποκτήσει τὸ δικαίωμα τοῦ «ἐκλέγειν» μόνο στὶς Δημοτικὰς ἐκλογὰς καὶ ἄφου εἶχε συμπληρώσει τὸ 30ὸ ἔτος τῆς ἡλικίας της.

Μὰ παράλληλα μ' αὐτὴ τὴ δράση, οἱ συνθήκες τῆς Ἑλληνικῆς ζωῆς δημιουργοῦσαν τόσες ἀνάγκες, ὥστε αὐτὲς οἱ γυναῖκες ἦταν ὑποχρεωμένες ν' ἀναλώνονται σ' ἕνα σωρὸ ἄλλες δραστηριότητες.

Ἡ Αὔρα Θεοδωροπούλου ἀρχίζει τὴν κοινωνικὴν δράση, ξέχωρα ἀπὸ τὸ καθαυτὸ ἐπάγγελματις της τῆς καθηγήτριας πιάνου καὶ τῆς μουσικοκριτικῆς, μετὰ τὴν ἱδρύσιν, τὸ 1911, τοῦ «Κυριακοῦ Σχολείου Ἑργατριῶν» μετὰ σκοπὸν «τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἡθικῇ καὶ ὑγιεινῇ διαπαιδαγώγησιν τῶν ἐργατριῶν τῆς πόλεως, δωρεάν». (Συνεργάτριες: Αἰκ. Μαρούλη, Εἰρήνη Γουλιμή, Ἄννα Κατσιόγρα, Βέρβα Λέκκα, Ἐλένη Ρουσσοπούλου).

Ἀπ' αὐτὰ τὰ κορίτσια δημιουργεῖ τὶς πρῶτες ὁμάδες Προσκοπίνων μετὰ πρόεδρος τις Μελά καὶ Μίνδλερ. Ἔτσι, ἡ Αὔρα Θεοδωροπούλου γίνεται πρόεδρος τοῦ Ὁδηγισμοῦ στὴν Ἑλλάδα.

Στὰ 1918 ἱδρύει τὴν «Ἀδελφὴ τοῦ στρατιώτη» ποὺ κράτησε ὡς τὸ τέλος τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς καὶ ποὺ τόσο βοηθία πρόσφερε στοὺς στρατιώτες σὲ ρουχισμό, φαγώσιμα καὶ ψυχαγωγία. Τὸ 1922—23 μετὰ συνεργάτριες τὴν Ἑλμύνα Παντελάκη καὶ τὴν Ἄννα Παπαδημητρίου, ἱδρύει τὴν «Ἐθνικὴ Στέγη» (Οἰκοτροφεῖο γιὰ προσφυγόπαιδα).

Ὅμως τὸ Σωματεῖο ποὺ συγκέντρωσε τὴ μεγαλύτερη δράση της καὶ ποὺ, μετὰ τὴ δέχρον τῆς Προεδρίας τῆς Μαρίας Νεγρεπόντη, κράτησε ἐκεῖνη τὴν προεδρίαν γιὰ 36 χρόνια, ἦταν ὁ «Σύνδεσμος γιὰ τὰ δικαιώματα τῆς Γυναίκας». Τρία χρόνια μετὰ τὴν ἱδρύσιν του ἔγραψε στὸν «Ἀγῶνα»:

«Ὁ ἀγῶνας ἕως τώρα ἦταν ἐντατικὸς ἀλλὰ περιορισμένος. Ἐργασθήκαμε σὲ δάθος ὄχι: σὲ πλάτος. Ἔτσι ἔπρεπε νὰ γίνῃ στὴν ἀρχὴ Νὰ κατατοποιηθῇ στὴν παγκόσμιαν κίνησιν καὶ νὰ μελετήσουμε τὸ ζήτημα σχετικὰ μετὰ τὸν τόπον μας».

Ἡ θέσιν της αὐτὴ δείχνει πόσο μετὰ περισκεψῆς προχωροῦσε στὴν προσπάθειά της γιὰ τὴν ἰσοτιμία τῆς Ἑλληνίδας. Κάθε Χώρα μετὰ τὶς δικῆς της συνθήκες.

«Δὲν ἔχομε σκοπὸ νὰ γκρεμίσουμε τὸ Ἑλληνικὸ σπίτι, ἔγραφε, τὴν Ἑλληνικὴ οἰκογένεια. Θέλουμε ν' ἀνοίξουμε τὰ παράθυρα αὐτοῦ τοῦ σπιτιοῦ διάπλατα πρὸς τὸν ἥλιον καὶ τὸν ἀέρα. Τὸ Ἑλληνικὸ σπίτι νὰ ὀργανωθῇ ἐπάνω στὰ θεμέλια τῆς ἰσότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης. Δὲν θὰ τὸ στηρίζουμε σ' ἕναν ἀχαλίνωτον ἀτομισμό...».

Ἀργότερα, στὸ Διοικητικὸ Συμβούλιον μετεῖχαν καὶ ἀνδρικές προσωπικότητες, ποὺ ἦσαν στοιχεῖα προδευτικά, ὅπως ὁ Δημήτρης Γληνός, ὁ Κων. Τριανταφυλλόπουλος, ὁ Ἀλέξ. Σβώλος, ὁ Χαρ. Φραγκίστας καὶ ὁ Γεωργ. Μαριδάκης ποὺ συνεργάστηκε μετὰ τὸν «Σύνδεσμον» στενὰ καθὼς καὶ μετὰ τὸ «Ἐθνικὸ Συμβούλιον», γιὰ τὴ σύνταξιν τοῦ Νομοσχεδίου περὶ ἀναγνωρίσεως τῶν ἐξωγάμιων τέκνων.

Παρ' ὅλον ποὺ τὸ ἐντυπο ὄργανον τοῦ «Συνδέσμου», ὁ «Ἀγῶνας», προχωροῦσε στὸ ἔργον τοῦ ἀκοιμιμάτιστο, χωρὶς ἀκρότητες, ἡ δικτατορία τοῦ Μεταξᾶ διέκοψε τὴν ἐκδόσιν του. Τὸ ἴδιον καθεστὼς διέλυσε καὶ τὶς «Ἐξοχὰς ἐργαζομένων Γυναικῶν» τῆς Ἐκάλης, ποὺ εἶχε ἱδρύσει μετὰ συνεργάτριες τὴν Ἀγνή Ρουσσοπούλου, τὴν Α. Ἰωαννίδην καὶ τὴν Φ. Σαργιάννη. Ὁ λόγος τῆς διάλυσης ἦταν γιὰτὶ δὲν θέλησαν νὰ ἐνταχθῶν στὴν Ε.Ο.Ν. (Ἐθνικὴ Ὀργάνωσις Νεολαίας).

Ἡ πολύτιμη συνεργάτρια καὶ τὸ δεξι χερὶ τῆς Αὔρας Θεοδωροπούλου στάθη-

κε ή Μαρία Δεσύπρη-Σδώλου. Η Μαρία Σδώλου εργάστηκε για τα δίκαια συμφέροντα των γυναικών όσο λίγες Έλληνίδες. Από το 1920 ως το 1923 διετέλεσε Έπόπτρια Έργασίας του Υπουργείου Έθνικης Οικονομίας. Η εκθεσή της, ύστερα από μια έρευνά της, για τη λαϊκή κατοικία ήταν μια αποκάλυψη για την τραγική στεγαστική κατάσταση των λαϊκών τάξεων.

Στά 1925, μέσω του «Συνδέσιμου για τα δικαιώματα της Γυναίκας», δημιούργησε την «Πρακτική Έμπορική Σχολή Γυναικών», που διηύθυνε τα πρώτα της θέματα.

Στά 1929 ίδρυσε και οργάνωσε την «Παπαστράτειο Έπαγγελματική Σχολή παιγνιδιών και διακοσμητικής».

Ήταν άντεπιτελλόν μέλος, από το 1933-36, της Έπιτροπής Έμπειρογνομόνων του Διεθνούς Γραφείου Έργασίας για τα ζητήματα των εργαζομένων γυναικών.

Αντιφασίστρια και συνεπής δημοκράτισσα, άρθρογραφεί σ' έφημερίδες και περιοδικά. Από το 1936-40 — δικτατορία του Μεταξά — μένει στην έξορά μαζί με τον άντρα της, τον αείμνηστο Αλέξανδρο Σδωλο. Ο Μεταξάς της αφαιρεί την προεδρία του Διοικητ. Συμβουλίου της «Νυκτερινής Έμπορικής Σχολής Γυναικών» και της «Παπαστρατείου». Κατά τον πόλεμο ύπηρετεί σαν απλή νοσοκόμος και κατά την Κατοχή οργάνώνει και παρακολουθεί 12 παιδικά-έφηβικά Συστήματα.

Παίρνει ένεργό μέρος στην Αντίσταση. Μετά την Κατοχή διώκεται για τις πολιτικές της πεποιθήσεις, φυλακίζεται κι' έξορίζεται.

Το θέμα της παιδείας και ιδιαίτερα τα παιδαγωγικά, απασχόλησαν τη Ρόζα Ίμβριώτη, τη Σοφία Γεδεών, τη Λίζα Κόττου (και οι τρεις επιλέχτηκαν για ύποτροφία στο Έξωτερικό) την Έλμίνα Παντελάκη και άλλες. Η Ρόζα Ίμβριώτη ίδρυσε το 1936 το πρώτο στην Ελλάδα «Πρότυπο Ειδικό Σχολείο Άνωμάτων παιδιών». Ήταν Επιθεωρήτρια και μέλος του Έποπτικού Συμβουλίου των Ειδικών Σχολείων Άνωμάτων Παιδιών του Υπουργείου Παιδείας. Ήταν μέλος του Συμβουλίου της «Διεθνούς Ένωσης Γυναικών» και Γενική Γραμματέας της «Πανελληνίου Όμοσπονδίας Γυναικών», καθώς και σε πολλές άλλες Οργανώσεις. Πήρε μέρος στην Αντίσταση κατά τον Πόλεμο και μαζί με τον Καθηγητή Κόκκαλη, τον Παπαμαύρο και τον Κ. Σωτηρίου, ανέλαβαν την αναδιοργάνωση της Παιδείας.

Για τις πολιτικές πεποιθήσεις της διώχτηκε, έξορίστηκε και βασανίστηκε. Η φωτισμένη όμως κατεύθυνσή της στο έργο που αναλάμβανε και ιδιαίτερα η χρονική περίοδος που διηύθυνε το Σχολείο των Άνωμάτων Παιδιών, μόνον αλησιόνητες κι' αναγνωρίζονται κι' από τους ιδεολογικούς αντιπάλους της.

Η Σοφία Γεδεών ασχολήθηκε με ψυχολογικές μελέτες γύρω από τη Παιδική διαγωγή και την Πειραματική Παιδαγωγική. Ήταν μέλος του Ανωτάτου Εκπαιδευτικού Συμβουλίου του Υπουργείου Παιδείας και δίδασκε, σαν Καθηγήτρια, στις περιόδους μετεκπαίδευσης των Δημοδιδασκάλων. Πήρε μέρος σε πολλά Συνέδρια Διεθνή και δικά μας.

Η Έλμίνα Παντελάκη ασχολήθηκε με θέματα άγωγής και προστασίας του Παιδιού στο Τμήμα Νηπιαγωγείων του Πατριωτικού Ίδρύματος, κι' από το 1922 στο Εκπαιδευτικό Τμήμα του «Έθνικου Συμβουλίου Έλληνίδων». Πήρε μέρος σε πολλά Γυναικεία Συνέδρια Διεθνή κι' εργάστηκε για τη διαφώτιση της κοινής γυναικείας γνώμης στο έξωτερικό, επάνω σε θέματα έθνικά μας.

Η Λίζα Κόττου για το μάθημά της των «Νέων Έλληνικών» έμεινε αλησιόνητη σ' όσες μαθήτριες πέρασαν από τα χέρια της. Ήταν γεννημένη για άφοσιωμένη δασκάλα. Ήξερε και το άνιαρό, για τα παιδιά, μάθημα της Γραμματικής και του Συντακτικού να τα κάνει διασκεδαστικά. Από τη βαθύτατη αγάπη της προς

τῇ νεολαία ξεχώριζε τὰ προικισμένα μὲ κάποιο ταλέντο καὶ τὰ προωθοῦσε μ' ὅλην τὴ δύναμιν τῆς ψυχῆς της. Πηγαίνοντας μὲ τὴν ὑποτροφία στὴν Αὐστρία, ἀσχολήθηκε περισσότερο μὲ τὶς εἰκαστικὰς Τέχνας — σὰν μελετητὴς — καὶ τὴν Ἐπιστήμην τῆς Τέχνης. Ἡ «αἰσθητικὴ συγκίνησις», γιὰ τὴ Λίζα Κόστου, ἦταν τὸ καλλίτερο μέσο διαπαιδαγωγήσεως τῶν νέων καί, γενικὰ, γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνύψωσιν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐγγραφε τὸ θαυμασιὸν βιβλίον «Ἡ Ζωγραφικὴ γιὰ ὅλους».

Θὰ ἦταν μεγάλη παράλειψις ἂν, κλείνοντας τούτῃ τὴ μεγάλη χρονικὴ περίοδο, μὲσα στὴν ὁποία εἶδαμε τὴν Ἑλληνίδα σὲ κάθε μορφῇ δραστηριότητος, δὲν ἀναφέραμε μὴ ἄλλη μεγάλη γυναικεῖα φυσιογνωμία ποὺ μελέτησε καὶ πρόβαλε τὴν πλούσια Λαϊκὴν μας Τέχνην, προλαβαίνοντας, ἀρκετὰ ἔγκαιρα, τὸν ἀφανισμό της. Ἦταν ἡ Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη. Πόσα δὲν τῆς ὀφείλουμε στὸν τομέα αὐτό.

Ἄν ἡ Λουκία Ζυγομαλά ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἀξιοποίησιν τῆς Ἀττικῆς Λαϊκῆς κεντητικῆς, ἡ Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη μελέτησε καὶ ἀξιοποίησε, πανελλήνια, τὴ Λαϊκὴν Τέχνην, ἀπὸ τὸν ἀργαλειὸ ὡς τὸ ξυλόγλυπτο καὶ ὡς τὸ μπακιρί καὶ τὸ ἀσήμι. Βρῆκε καὶ ἄλλες γυναῖκες νὰ τὴ μιμηθοῦν ποὺ καὶ ἐκεῖνες δούλευσαν θαυμάσια, μὲ ἀπόλυτη εὐθύνη καὶ σεβασμὸ ἀπέναντι στὴν παραδοσιακὴν μας τέχνην. Ἡ Ναταλία Μελά ἱδρύσε τὸ Σύλλογον «Ἑλληνικὴ Λαϊκὴ Τέχνη» καὶ Παραρτήματά της ἱδρύθησαν ἀρκετὰ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα. Τὸ Παράρτημα τῶν Γιαννίνων, μὲ Πρόεδρον τὴ Μαρίν Πυρσινέλα, μὴ ἀξιόλογη καὶ καλλιεργημένη γυναῖκα, μὴ πραγματικὰ ἀλησιμένην τῇ Γιαννιώτικῃ φυσιογνωμίᾳ, ἔδωκε τέτοια ὄθησιν στὴν Ἡπειρωτικὴν τέχνην ποὺ, οἱ ἀσημουργοὶ ἰδιαίτερα, γνώρισαν μὴ καινούργια ἀνθήσιν, τὴ στιγμή ἀκριβῶς ποὺ πύγαιναν νὰ σοῦσουν, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς χωριάτικῆς φορεσιᾶς καὶ τῶν ἀσημένιων κοσμημάτων της.

Τὸ «Ἐργαστήριον τῶν Ἀπόρων Γυναικῶν», τὸ Ὀρφανοτροφεῖον «Μέλισσα τῆς Θεσσαλονίκης» καὶ ὅλα τὰ παρεμφερῆ Ἰδρύματα, υἱοθετοῦν τὴν Ἑλληνικὴν Λαϊκὴν Τέχνην στὰ ἐξαιρετικὰ κεντήματά τους, ὕστερα ἀπὸ τοὺς δρόμους ποὺ ἀνοίξε ἡ Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη, ἡ Ναταλία Μελά καὶ πολλὰς, πολλὰς ἄλλες, χωρὶς νὰ παραλείψουμε τὴν Ἀθηνὰ Ταρσούλη καὶ τὴ Νίκη Πέρδικα μὲ τὶς μελέτες τους καὶ τὰ σχέδια ἀπὸ τὰ νησιά μας.

Ἀνακεφαλαιώνοντας τὰ ὅσα προσπαθήσαμε νὰ παρουσιάσουμε σχετικὰ μὲ τὴ δράσιν τῆς Ἑλληνίδας, ἀνεπιφύλακτα θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε πῶς, οἱ πόλειμοι ἀπορρόφησαν τὸ μεγαλύτερον ἀριθμὸ γυναικῶν, εἴτε μὲ τὴ Νοσοκομειακὴν τους βοήθειαν, εἴτε μὲ τὴν περιθαλψὴν προσφύγων καὶ ὀρφανῶν, ποὺ ἦταν πάλι συνέπεις τοῦ πολέμου. Στὸν Ἑλληνικὸν Ἐρυθρὸν Σταυρὸ, στὸ Πατριωτικὸ Ἰδρυμα Προστασίας Παιδιοῦ, στὴ Μέρμινα τοῦ Παιδιοῦ, στὴ Χ.Ε.Ν. (Ὁργάνωσις Διεθνῆς ποὺ ἱδρύθηκε στὴν Ἑλλάδα τὸ 1923 καὶ τώρα λειτουργεῖ μὲ Ἑλληνικὸν Συμβούλιον) καὶ σὲ ἄλλες παρεμφερεῖς Ὁργανώσεις, ἐργάστηκαν γιὰ πολλὰ χρόνια καὶ μὲ ἀφοσίωσιν, ἡ Βιργινία Ζάννα, ἡ Θάλεια Βοῦλα, ἡ Σοφία Μαυρογορδάτου, ἡ Ἀλεξάνδρα Μελά, ἡ Λίνα Τσαλδάρη, ἡ Νέλλη Μικρουλάκη, ἡ Μαρία Δεσούλλα καὶ πολλὰς ἄλλες. Μὴ δολοκλήρη στρατιὰ γυναικῶν ἐργάζονταν κοντὰ τους, ἀφοσιωμένες καὶ ἀφανεῖς.

Στὸ καθ'αυτὸ Φεμινιστικὸν Κίνημα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Αὔρα Θεοδωροπούλου, τὴ Μαρίαν Σωθίου καὶ τὶς συνεργάτριάς τους ποὺ ἤδη ἀναφέραμε — ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἄλλες ποὺ παραλείψαμε — ξιμπαιναν γυναῖκες, ὡς τὸ 1940 τουλάχιστον ποὺ διαπνέονταν ἀπὸ ἰδέες πρωτοποριακές, ἡ καλλίτερα νὰ ποῦμε, γυναῖκες θαρραλέες καὶ ποὺ ἐόλπεσαν τὸ ἀνέδρασμα τῆς στάθμης τῆς ζωῆς μας — ἀπὸ κάθε ἀποψη — μὲ τὸ ταυτόχρονον ἀνέδρασμα καὶ τῆς γυναίκας, σὰν κοινωνικοῦ ὄντος ἴδιου μὲ τὸν ἄντρα.

Ὡς τὸ 1940 ὅμως, δὲ μπορούμε νὰ πούμε πῶς σὲ τέτοιου εἴδους Κινήσεις ἔσπευδε νὰ πάρει μέρος μεγάλος ἀριθμὸς γυναικῶν. Ὁ συντηρητισμὸς κρατοῦσε πολλὰς γυναικὲς ἔξω ἀπὸ τέτοια δράση, χωρὶς νὰ παραλείψουμε καὶ τὴν εἰρωνία καὶ τὴ θεατρικὴ σάτυρα ἀκόμα, πού ἔκανε πολλὰς γυναικὲς διστακτικὰς νὰ προσχωρήσουν σὲ προσδευτικὰ κινήματα. Ἰδιαίτερα στὶς Ἐπαρχίες. Ὅμως ἡ πιὸ θαρεὰ τροχοπέδη, πού ἀνέστειλε σημαντικὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ Γυναικεῖου προσδευτικοῦ Κινήματος, στάθηκε, ἀπάνω ἀπ' ὅλα, ἡ Δικτατορία τοῦ Μεταξᾶ.

Ἀντίθετα, οἱ Θρησκευτικὲς Ὁργανώσεις εἶχαν τραβήξει πολλὰς γυναικὲς. Χωρὶς νὰ θέλουμε νὰ ὑποτιμήσουμε τὴν εἰλικρινή καὶ καλοπροαίρετη προσπάθεια ὠρισμένων γυναικῶν πού, ὅπου δυστυχία καὶ φτώχεια, προσπαθοῦσαν ν' ἀνακουφίσουν, δὲν μπορούμε νὰ μὴ πούμε πῶς, τέτοιου εἴδους δραστηριότητες, ἀποπροσανατολίζουν τὴ σωστὴν προσπάθεια καὶ στόχους τους, τελικὰ, γίνεται ἡ προσωρινὴ ἀνακούφιση κι' ὄχι ἡ θεραπεία.

Σ' ὅλη τούτῃ τῇ στρατιᾷ γυναικῶν, πού κάθε μιὰ μὲ τὴν κλίσση τῆς καὶ τὶς δυνατότητές τῆς πρόσφεραν ὅ,τι μπόρεσαν, ὀφείλομε ἕναν ἀπέραντο σεβασμὸ γιατί, πρὶν φτάσει ἡ σημερινὴ κοπέλλα στὸ σημεῖο πού θρίσκεται προηγήθηκαν προσπάθειες πολλῶν γενεῶν γυναικῶν. Ὁ πόλεμος τοῦ 1940 καὶ τὰ φοδερὰ Κατοχικὰ χρόνια στάθηκαν γιὰ τὴν Ἑλληνίδα μιὰ ἀκόμα σκληρὴ δοκιμασία, πού τὴν ἔδωλε πέρα παλληκαρίσια, ἀποδειχνοῦσαν πῶς ἡ αὐτοθυσία καὶ ἡ ἀντοχή τῆς δὲν γνωρίζουν ὅρια. Οἱ γυναῖκες τῶν χωριῶν τῆς Πίνδου πού κουβαλοῦσαν, φορτωμένες, τὰ πυρομαχικά, στὶς κορυφὰς τῶν χιονισμένων βουνῶν — ἐκεῖ πού δὲν μπορούσε νὰ φτάσει τὸ μουλάρι — κατέπληξαν καὶ συγκίνησαν τὸ πανελλήνιο. Ἡ ἀπλὴ γυναίκα-νοικοκυρὰ πού ἀλώνιζε τὴν Ἀττικὴ μὲ τὰ πᾶδια καὶ κάθονταν ὥρες στὶς «οὐρές» ἔστω γιὰ μιὰ λαχανίδα, ἢ μάζεψε κουκουνάρια καὶ ξύλα στὰ γύρω βουνὰ γιὰ νὰ μαγειρέψει τὸ ἄλλιο φαγάκι τῆς οἰκογενείας τῆς, ἦταν οἱ καθημερινὲς ἀνώνυμες ἥρωίδες πού σήκωναν θάρη ἴσως περισσότερα κι' ἀπὸ τοὺς ἄντρες.

Στὴν Ἀντίσταση πῆρε ἐνεργότατο μέρος καὶ τὰ ἐκτελεστικὰ ἀποσπάσματα τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν Ἰταλῶν ἐστειλαν στὸ θάνατο ὄχι καὶ λίγες. Πολὲς, πάρα πολλὰς, ὁργανώθηκαν σὲ μυστικὰς Ὀμάδες πού στόχο τους εἶχαν τὴν ὕλική καὶ ἠθικὴ ἐπιβίωση. Δημιούργησαν μὲ χίλιες θυσίες Συσσίτια, ἢ φρόντιζαν τὶς οἰκογένειες τῶν κρατουμένων στὶς φυλακές. Ἀντιστάθηκαν σὲ ἄλλες ἐπιδιώξεις τῶν Ἀρχῶν Κατοχῆς, ὅπως ἐπιστρατεύσεις κλπ.

Τὰ ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση χρόνια, στάθηκαν τὰ πιὸ σκληρά. Ὁ ἐμφύλιος σπαραγμὸς δημιούργησε συνθήκες ἐφιαλτικὰς, γιατί πιὸ μεγάλη κατάρρα ἀπὸ ἕναν τέτοιον εἶδους πόλεμο, δὲν ὑπάρχει γιὰ ἕνα Λαό. Ὅσες Ἑλληνίδες πίστεψαν κι' ἐργάστηκαν γιὰ μιὰ ἰδεολογία τὸ πλήρωσαν τόσο ἀκριθὰ! (φυλακίσαις, ἐξορίαις, βασανιστήρια, ἐκτελέσεις) ὥστε κάθε ἀντικειμενικὰ σκεπτόμενος ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ παρὰ ν' ἀναγνωρίσει μὲ θαυμασμὸ τὴν ἀντοχή τους. Ἐκφράζομε τὴ βαθύτατη εὐχὴ τέτια χρόνια νὰ μὴ ξανάρθουν. Ἡ Δημοκρατία, ἡ ἀληθινὴ Δημοκρατία, ν' ἀφήσει ἐλεύθερη τὴ σκέψη.

Οἱ καινούργιοι δρόμοι πού χαράζονται γιὰ ἀγῶνες τῶν σημερινῶν γυναικῶν εἶναι ἄλλοι. Τὸ ἀναμφισβήτητο πιά γεγονός ὅτι ἡ γυναίκα συμμετέχει σὲ μεγάλο ποσοστὸ, στὴν παραγωγή, ἄρα στὴν οἰκονομικὴ ἀνθηση, — τόσο ἡ ἀσὴ ὅσο καὶ ἡ ἀγρότισσα — τὴν κάνουν ὥστε τὴν ἀνισοτιμία, σὲ σχέση μὲ τὸν ἄντρα, νὰ τὴ θεωρεῖ ἄδικη. Σύμφωνα μὲ τὸ νέο Σύνταγμα, γυναῖκες καὶ ἄντρες εἶναι ἰσότιμα μέλη μέσα στοὺς διάφορους κλάδους τοῦ Κοινωνικοῦ συνόλου, καθὼς καὶ ἕναντι τοῦ Νόμου. Αὐτὰ λέει τὸ Σύνταγμα. Μὰ στὴν πραγματικότητά αὐτὴ τὴν ἰσοτιμία δὲν τὴν ἔχει γνωρίσει ἀκόμα Ἑλληνίδα. Θὰ πάρει μικρότερο μεροκάματο γιατί εἶναι γυναίκα, ἢ ἀγρότισσα δὲ θὰ πάρει τὴν ἀγροτικὴ σύνταξη παρὰ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ

άντρα της, θα παραγκωνισθεί σέ ζητήματα επαγγελματικής προαγωγής γιατί τὸ προβάδισμα τὸ ἔχει ὁ ἄντρας. Ἡ θέση της στὸ Οἰκογενειακὸ Δίκαιο εἶναι ἀπόλυτα μειονεκτική, τόσο πού τὸ ἴδιο τὸ Κράτος μελετᾷ τὴν τροποποίησή του.

Ζητήθηκε ἀπὸ τὸ Κράτος ἡ στρατιωτικὴ θητεία νὰ γίνῃ ὑποχρεωτικὴ καὶ γιὰ τὶς γυναῖκες. Τόσοι πόλεμοι δὲν ἀπόδειξαν ὅτι ἡ γυναῖκα ξέρεῖ νὰ στρατεύεται μόνον της; Καὶ γιατί νὰ ζητᾷμε στρατιωτικὰς ὑποχρεώσεις καὶ ἀπ' ἐκείνη, τῇ στιγμῇ πού δὲν λύθηκαν οἱ ὑποχρεώσεις πρὸς ἐκείνη. Ὅταν τὸ ὕψιστο ἀνθρώπινο λειτούργημα, ὅπως εἶναι ἡ γέννησις ἑνὸς παιδιοῦ — δηλ. τὸ "Ἄλφα καὶ τὸ Ὠμέγα τῆς ὕπα'ξης τοῦ Κόσμου — δὲν καλύπτεται μὲ τὴν προστασία πού χρειάζεται, πὼς ζητᾷμε ἀπ' αὐτὸ τ' ἀνθρώπου ὃν πού λέγεται γυναῖκα, νὰ προσφέρει καὶ ὅλο νὰ προσφέρει κρατώντας τὴ συνάμια, ὅταν μᾶς συμφέρει, στὸ περιθώριο;

Τὰ παραπάνω εἶναι ἓνα μέρος ἀπὸ τὰ προβλήματα καὶ τοὺς ἀγῶνες πού μπαίνουν στὴ σημερινὴ γυναῖκα. Ἄλλη ἐποχὴ ἄλλου εἶδους ἀγῶνες. . . Εἶναι μιὰ πραγματικὴ σκυταλοδρομία καὶ ὥς τὸ ἰδανικὸ σημεῖο ὑπάρχει ἀκόμα δρόμος πολὺς.

"Ἰσως δὲ θὰ πρέπει ν' ἀγνοηθεῖ ὅτι τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς προσπάθειας γιὰ τὴ βελτίωσιν τῆς θέσης τῶν γυναικῶν, πέφτει σ' αὐτὲς τὶς ἴδιες. Πρέπει πρῶτα νὰ συνειδητοποιήσουν στὸ πού βρίσκονται, ποιὲς εἶναι οἱ νέες συνθήκες ζωῆς, καὶ ὅστερα νὰ συνεχίσουν τὴν πορεία. Θὰ πρέπει νὰ εἶναι μιὰ πορεία ἀνοδική, ἀπὸ καὶ ἄθροισμα.

"Ὅσες γυναῖκες προχώρησαν πρὸς τέτιες θέσεις — ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἄντρες — ἂς βοηθήσουν τὶς ὑπόλοιπες.

ΠΗΓΕΣ ΑΠ' ΟΠΟΥ ΠΗΡΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ:

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ, Κ. Παπαρρηγοπούλου.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ, Χρ. Περραιβοῦ.

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗ.

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ.

ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗ ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ - ΦΑΝΑΡΙΩΤΙΣΣΕΣ, ΕΥΑΝΘΙΑ ΚΑΪΡΗ, ΚΑΛ-

ΛΙΟΠΗ ΠΑΠΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ, Κ. Ξηραδάκη.

ΑΠΟ ΤΑΡΧΕΑ ΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ.

ΞΕΝΟΙ ΠΕΡΙΓΗΓΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, Κ. Σιμόπουλου.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ: «Ὁ Ἀγώνας τῆς Γυναίκας», «Ἑλληνίς», «Ἐφημερίς τῶν Κυριῶν».

Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΝ ΑΝΤΙΛΗΨΙΝ*

Σχετικῶς μετὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ νέου Κράτους οἱ μαρξισταὶ λέγουσιν, ὅτι αἱ εἰς αὐτὸ δημόσιαι ὑπηρεσίαι θὰ παύσων νὰ ἔχουν πολιτικὸν χαρακτῆρα καὶ θὰ μετατραποῦν εἰς ἀπλὰ διαχειριστικὰ ὄργανα. Δὲν θὰ γίνεταί λόγος πλέον περὶ κυβερνήσεως ἀνθρώπων, ἀλλὰ περὶ διαχειρίσεως πραγμάτων⁴⁰⁹. Τὸ Κράτος μετὰ τὴν καθυπόταξιν τῶν ἀντιπάλων, θὰ αὐτοδιαλυθῇ, διότι τὸ Κράτος θὰ εἶναι πλέον ὁ ἴδιος ὁ λαός, ὁ πληθυσμός. Εἰς τὴν πραγματικότητά εὐρισκόμεθα καὶ πάλιν ἐνταῦθα πρὸ ἀντιφάσεων τῶν μαρξιστῶν, διότι τὸ Κράτος θὰ ὑπάρχῃ καὶ εἰς τὴν νέαν κοινωνίαν, εἰς δὲ τὴν πρᾶξιν διεπιστώθη ὅτι ὅλα τὰ σημερινὰ μαρξιστικὰ καθεστῶτα ὄχι μόνον ἔχουν Κράτος, ἀλλὰ μάλιστα καὶ Κράτος ἀρτίως ὀργανωμένον. Κράτος λοιπὸν ὑπάρχει, ἀλλὰ μετὰ διαφορετικὸν ὄνομα. "Ἀλλωστε ἡ Ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ μᾶς λέγει ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ Κράτους ἀπαντᾷται ἀπὸ τῆς πρωτογόνου ἐποχῆς, ὅπου δὲν ὑπῆρχον μὲν αἱ σημεριναὶ κοινωνικαὶ τάξεις, ἐν τούτοις ὑπῆρχε μία ἀρχή, ὡς πατριάρχης ἢ φύλαρχος. "Οταν λοιπὸν ὁμιλοῦν ὅτι τὸ Κράτος θὰ εἶναι ὁ λαός, μίπως εἰς τὰ ἐλευθέρη δημοκρατικὰ καθεστῶτα ἡ ἐξουσία δὲν ἀνήκει εἰς τὸν λαόν καὶ δὲν πηγάζει ἀπὸ τὸν λαόν; Αὐτοὶ ποὺ ἀσκοῦν τὴν ἐξουσίαν δὲν λαμβάνουν τὴν ἐντολήν ἀπὸ τὸν λαόν, ἐκλεγόμενοι ἐλευθέρως δι' ἐκλογῶν καὶ κυβερνοῦν ἐξ ὀνόματος τοῦ λαοῦ; Ἐὰν λοιπὸν ὁμιλῶμεν περὶ ἀσκήσεως τῆς ἐξουσίας ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ ὅτι οὗτος θὰ ἀναλάβῃ νὰ τιμωρήσῃ ὅλους τοὺς ἐνόχους τοῦ ἀστικοῦ καθεστώτος καὶ νὰ τηρήσῃ τὴν τάξιν, πρέπει νὰ δεδαιωθῶμεν ὅτι μία τοιαύτη ἐνέργεια θὰ κατέλγηεν εἰς ἀναρχίαν καὶ ἐμφύλιον σπαραγμὸν. Εἶναι οὕτοια νὰ πιστεύωμεν ὅτι εἰς παγκόσμιος οἰκονομικὸς ὀργανισμὸς δύναται νὰ λειτουργήσῃ χωρὶς μίαν πολιτικὴν ἀρχήν, χωρὶς μίαν ἐνωτικὴν καὶ συνδετικὴν δύναμιν⁴¹⁰. Αὐτὴ ἡ ἐνωτικὴ δύναμις ὑπάρχει σήμερον εἰς ὅλα τὰ μαρξιστικὰ καθεστῶτα, παρὰ τὰ ἀντιθέτως διακηρυσσόμενα.

Ὁ Μαρξισμὸς θέλει ἀκόμη νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ Κράτος διὰ τοῦ ὅρου «Κοινότης», ὅπου ὅλοι θὰ ἀπολαμβάνουν ἀναλόγως τῶν ἱκανοτήτων καὶ τῶν ἀναγκῶν τῶν. Ἡ ἀντίληψις ὅμως αὕτη δὲν εὐσταθεῖ, διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ καθορισθοῦν ἐπακριβῶς αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ, καὶ ἐὰν καθορίζοντο, ἦτο ἀδύνατος ἡ ἱκανοποίησις μετὰ τὰ περιωρισμένα οἰκονομικὰ μέσα ποὺ διαθέτει μία Κοινότης. Αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀπεριόριστοι καὶ ὑποκειμενικαὶ εἶναι. Ποῖος ἐπομένως θὰ δυνηθῇ νὰ δώσῃ ἐν μέτρον τῶν ἀναγκῶν; Εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ ταυτότης ἀναγκῶν τῶν ἀνθρώπων; Ἀσφαλῶς ὄχι, διότι ἐκεῖνο ποὺ θεωρεῖται πολλάκις ὑπὸ τοῦ ἐνός ἀναγκαῖον πιθανὸν νὰ ἔχῃ δευτερεύουσαν σημασίαν διὰ τὸν ἄλλον καὶ ἀντιστρόφως. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι αἱ ἀνθρώπιναι ἀνάγκαι οὐδέποτε μένουσιν στατικά. Διὰ τοῦτο δικαίᾳ κρίνεται ἀπὸ τῆς Χριστιανικῆς σκοπιάς ἡ ἔσθι συμμετοχὴ ὅλων τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ Ἐθνικὸν εἰσόδημα⁴¹¹, ἡ ὁποία καὶ θὰ ἀποτρέψῃ ὅλας τὰς δυσαρ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 498 καὶ τέλος.

409. Ἀνων. Γερμ. Βουσίανον. "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 68.

410. Αὐτόθι, σελ. 69.

411. Νικ. Στ. Ψαρουδάκη. Ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἐργασίας σύμφωνα μετὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Κοινῶν. Χριστιανισμοῦ. "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 28-29.

στους κοινωνικάς συνεπείας, αλλά και θα καλλιεργήσῃ εἰς τὰ ἄτομα τὸ αἰσθημα τῆς εὐθύνης. Οὕτω θὰ ἐκλείψουν καὶ αἱ κοινωνικαὶ ἀνισότητες, διότι ἕκαστον ἄτομον καὶ ἑκάστη κοινωνία θὰ ρυθμίζουσιν τὴν ζωὴν των ἀναλόγως τῶν δυνατοτήτων τοῦ Ἑθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ οὐδεὶς θὰ διαμαρτύρεται⁴¹². Ἡ ἀρχὴ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὸ Ἑθνικὸν εἰσόδημα θὰ καλλιεργήσῃ καὶ τὸ πνεῦμα ἀγάπης πρὸς τὴν ἐργασίαν, ὡς καὶ τὴν φιλοτιμίαν. Αὐτὰς τὰς ἀρετὰς ἔχει καὶ ἡ συμμετοχὴ τῶν ἐργαζομένων εἰς τὰ κέρδη τῶν ἐπιχειρήσεων, περὶ ἧς ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος. Κατὰ ταῦτα τὸ μαρξιστικὸν σύνθημα ὅτι «ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ τὴς ἱκανότητές του, στὸν καθένα ἀνάλογα μὲ τὴς ἀνάγκης του»⁴¹³ εἶναι ἄδικον καὶ ἀντίθετον μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, ὅπως ἐπαγγέλλεται αὐτὴν ὁ Χριστιανισμός, διότι εἰς τὴν κοινωνίαν θὰ ὑπάρχουν καὶ οἱ φιλάσθενοι καὶ ἀνίκανοι νὰ προσφέρουν μεγάλον ποσὸν ἐργασίας ἢ καὶ καθόλου καὶ οἱ ἱκανώτατοι καὶ παραγωγικώτατοι, ἀλλὰ ὑγιέστατοι. Μὲ θάσιν λοιπὸν τὴν Χριστιανικὴν ἀγάπην, ἡ ὁποία ἀσφαλῶς προϋποθέτει τὴν πίστιν, πρέπει νὰ προχωρή ἡ Χριστιανικὴ κοινωνία εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν. Δὲν εἶναι δυνατόν, κατὰ τὴν Χριστιανικὴν ἀτίληψιν, ἡ κατανομή νὰ διέπεται ἀπὸ τὴν οικονομικὴν σκοπιμότητα, ἀπὸ τὴν ὑλικὴν δύναμιν καὶ τὴν βίαν, ἡ δὲ ἠθικὴ νὰ ἐξοβελίζεται. Τότε εἰς τὴν κοινωνίαν θὰ δεσποσῇ ἡ amoralité, δηλ. ἡ ἠθικὴ ἀναλγησία⁴¹⁴. Εἶναι λοιπὸν πλάνη καὶ οὐτοπία νὰ γίνεταί λόγος περὶ ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν εἰς τὴν ἀμειδίῃ τῆς ἐργασίας, διότι, ὡς ἐλέχθη, αἱ ἀνθρώπιναι ἀνάγκαι εἶναι ἀπύθμεναι. Εἶναι καὶ τοῦτο μία ἐκδήλωσις τῆς ὑλιστικῆς θεμελιώσεως τῆς οἰκονομίας. Ὅριον ἀναγκῶν διὰ τὸν Χριστιανὸν εἶναι ἡ ἀνθρωπίνῃ αὐτοκυριαρχία καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς χριστιανικῆς ζωῆς. Τότε θὰ εὐρεθῇ ὁ κανὼν, ὅποτε εἰς μίαν χριστιανικὴν κοινωνίαν δὲν θὰ ἔχουν θέσιν τοιαῦτα συνθήματα, διότι τὰ ἀγαθὰ θὰ ὑπάρξουν καὶ διὰ τοὺς συντελεστάς καὶ διὰ τοὺς μὴ συντελεστάς τῆς παραγωγῆς⁴¹⁵. Οὕτως ἀποδίδεται ἡ ἀληθῆς κοινωνικὴ δικαιοσύνη, ἡ ὁποία δὲν εἶναι μόνον αἷτημα τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦ οὐρανοῦ. Κοινωνικὴ δικαιοσύνη διακηρυσσομένη διὰ λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος εἶναι ξένη πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀληθοῦς ἀνθρωπισμοῦ. Ὁ Χριστιανὸς δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἥρεμον τὴν συνείδησίν του, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει ἡ γνησία κοινωνικὴ δικαιοσύνη⁴¹⁶.

Ἡ νέα κοινωνία ποὺ ἐπαγγέλλεται νὰ δημιουργήσῃ ὁ Μαρξισμὸς θὰ διέλθῃ, ὡς γνωστόν, ἀπὸ δύο φάσεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ δευτέρα θὰ εἶναι ἡ ἰδανικὴ, ἐνῶ ἡ πρώτη θὰ ἔχῃ πολλὰς ἀνισότητας. Πάντως ἡ μαρξιστικὴ κοινωνία μεταβάλλεται εἰς ἓν γραφεῖον, εἰς ἓν ἐργοστάσιον μὲ ἴσην ἐργασίαν καὶ ἴσην ἀμειδίῃν. Εἰς τὴν ἀμειδίῃν λοιπὸν δὲν θὰ ὑπάρξῃ οὐδεμία διάκρισις. Ἐκεῖνο ποὺ θὰ ἐπαναλάβωμεν καὶ πάλιν ἐνταῦθα θὰ εἶναι ὅτι ὁ Μαρξισμὸς καὶ ὡς θεωρία καὶ ὡς πράξις δὲν κατῴρθωσε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸ ἔμμονον πλέγμα ποὺ τὸν ἔχει κυριεύσει, νὰ μεταβάλλῃ δηλαδὴ τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν εἰς ἓν ἀπέραντον ἐργοστάσιον, ὅπου ἡ ἀποστολὴ ὅλων εἶναι ἡ παραγωγὴ. Βεβαίως ἡ ἐργασία εἶναι διὰ τὸν Χριστιανισμὸν ἐκείνη ποὺ θὰ δώσῃ τοὺς καρποὺς εἰς τὸν ἄνθρωπον, τὸ δὲ Εὐαγγέλιον οὐδόλως δύναται νὰ δικαιολογήσῃ καὶ νὰ ἐπευλογήσῃ οἰανδήποτε ἀδράνειαν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Χριστιανισμὸς ὅμως ἔχει χρέος νὰ προβάλλῃ τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος ὡς εἰκὼν τοῦ Θεοῦ. Βλέπει τὸν ἄνθρωπον ὡς ὃν πνευματικὸν μὲ μοναδικὴν φιλοδοξίαν νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἄπειρον, τὴν τελειότητα, τὴν πληρότητα τῆς ζωῆς⁴¹⁷. Χωρὶς λοιπὸν τὴν ἐσωτερικὴν

412. Αὐτόθι, σελ. 29.

413. Β. Ι. Λένιν. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 177.

414. Π. Μελίτη. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 251.

415. Αὐτόθι, σελ. 252.

416. Περιοδ. (Συζήτησις), Τόμος Η (1968), σελ. 41.

417. Νικ. Μπερντιάεφ. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 58.

μεταμόρφωσιν πού ἔκαμε ὁ Χριστιανισμός εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν οὐδέποτε θὰ κατηργεῖτο ἡ δουλεία. Αὐτὸς διεκήρυξε ἰσότητα μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἡ ὁποία προϋποθέτει ὅμως τὴν ἰσότητα ἐμπροσθεν τοῦ Θεοῦ⁴¹⁸. Ὁ Μαρξισμός ἐπιμένει νὰ θεωρῇ τὸν ἄνθρωπον ὡς παραγωγικὸν μέσον, τὴν δὲ λύσιν τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος ἔβλεπον ἀκριδῶς εἰς τὸ σκέλος τῆς κατανομῆς τῶν ἀγαθῶν καὶ εἰς τὴν παραγωγὴν⁴¹⁹. Θυσιάζει λοιπὸν τὸ ἄτομον εἰς τὸ κοινωνικὸν σύνολον. Τὸ πρόβλημα ὅμως τῆς ἐργασίας καὶ τῆς δημιουργίας οἰασδήποτε κοινωνίας εἶναι πρωτίτως πρόβλημα ἀνθρώπου. Ἀτυχῶς ὁ ὕλισμός τὸν εἶδεν ὡς μηχανὴν καὶ ὁ μὲν Καπιταλισμός ἠθέλησε νὰ τὸν ἐκμεταλλευσθῇ, ὁ δὲ Μαρξισμός τοῦ ἔδωκε ζφώδη ἔννοιαν⁴²⁰ καὶ προσεπάθησε νὰ τοῦ δημιουργήσῃ ψυχολογίαν μάξης. Ἀκριδῶς ἔδω εὐρίσκεται ἡ διαφορὰ τῆς χριστιανικῆς ἀπὸ τὴν μαρξιστικὴν κοινωνίαν. Δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἀντίρρησης ἀπὸ χριστιανικῆς σκοπιᾶς νὰ γίνουν δεκτὰ ὅλα ὅσα περὶ τῆς νέας ἰδανικῆς κοινωνίας ἐπηγγέλθη ὁ Μαρξισμός, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἐστηλήτευσεν τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἀδυνάτων ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ. Δὲν δύναται ὅμως νὰ θυσιάσῃ καὶ τὸν ἄνθρωπον ὡς ἄτομο. Εἰς μία σύγχρονον κοινωνίαν τὸ πνευματικὸν καὶ τὸ ὕλικόν πρέπει νὰ εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένα, ἔστω καὶ ἐὰν διέπωνται ἀπὸ διαφορετικοὺς νόμους⁴²¹. Ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ἀνθρωπότητος δὲν εἶναι ἡ παραγωγή, ἡ τέχνη, ἡ ἐπιστήμη καὶ γενικῶς ἡ ὕλική εὐημερία, ἀλλ' ἡ ἐπιτυχία τῆς ζωῆς⁴²². Καὶ ἡ ἐπιτυχία αὕτη εἶναι δυνατή, ὅταν ἐξυψώσωμεν πρῶτον τὸν ἄνθρωπον ὡς ἄτομον, ὡς ὑπαρξίν πνευματικὴν, ὅταν τὸν κάμωμεν προσωπικότητα. Τοῦτο ὅμως θὰ γίνῃ μὲ θυσίαν, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν ἔχομεν πνευματικὴν ἀνάβασιν. Τὸ θλιβερόν εἶναι ὅτι ὁ Μάρξ, ὡς Ἰουδαῖος πού ἦτο, ἠθέλησε νὰ ἐμφανισθῇ μὲ τὴν συνειδήσιν ἐνὸς μεσσίου πού θὰ ἀνεκαίνιζε τὴν ἀνθρωπότητα. Δὲν ἀντελήφθη ὅμως ὅτι ἡ ἀνθρωπότης δὲν ἦτο δυνατόν νὰ σωθῇ μὲ τὸ μῖσος, τὴν διαίρεσιν, τὴν καταστροφὴν τῶν ἀντιπάλων καὶ τὸ χάος, εἰ μὴ μόνον μὲ τὴν ἀμοιβαίαν ἀγάπην. Οὕτῃ ἔχει κατανοήσει ὅτι οὐδεμία ἐπιστημονικὴ ἐφεύρεσις, οὐδεμία κοινωνιολογία ἢ φιλοσοφία ἠδύνατο νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν λύτρωσιν τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ μόνον ἡ ἡ ἐφεύρεσις τοῦ Ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ, δηλαδή ὁ νόμος τῆς Ἀγάπης, ὁ ὁποῖος ἀντιπροσωπεύει καὶ θὰ ἀντιπροσωπεύῃ πάντοτε τὴν ἐπιδίωσιν τῶν κοινωνιῶν⁴²³. Τότε οὐδὲν πρόβλημα περὶ ἴσης ἀμοιβῆς ἢ ἴσης ἐργασίας θὰ ὑπῆρχε, διότι τὰ πάντα θὰ ἔθεωρουντο κοινὴ περιουσία ὅλων, παρ' ὅλον πού ὁ Μαρξισμός εἰς τὴν πρᾶξιν φαίνεται ἐν προκειμένῳ νὰ ἀντιφάσκη πρὸς ἑαυτόν, ἀφοῦ εἰς μαρξιστικὰς κοινωνίας σήμερον δὲν ἐφαρμόζεται αὕτη ἡ διακκήρυξις, ἀλλ' ἀντιθέτως ὑπάρχει μία κλίμαξ ἀμοιβῶν, ὅπου ἡ κατωτάτη τοῦ ἐργάτου διαφέρει κατὰ παρασάγγας τῆς ἀνωτάτης τοῦ ἀξιωματοῦχου τῆς Πολιτείας.

Ἰσως δὲν θὰ ἦτο ἀπορριπτέα καὶ μία κοινωνικὴ ὀργάνωσις τῆς ἐργασίας εἰς μίαν χριστιανικὴν κοινωνίαν, διάφορον ὅμως τῆς ταξικῆς ὀργανώσεως τοῦ Μαρξισμού. Δὲν πρέπει νὰ ἀγνοηθῇ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ὅλη μέχρι σήμερον κακοδαιμονία τῆς κοινωνίας ὀφείλεται εἰς τὴν ταξικὴν διαμάχην. Ὁ ταξικὸς ἐγωϊσμός εἶναι ἐκείνος πού κατερράκωσε τὴν κοινωνικὴν εἰρήνην. Ἡ ἀντίληψις ὅτι ἡ ἐργασία εἶναι ἐμπόρευμα καὶ ὑπόκειται εἰς τὸν νόμον τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, παρεγνώρισε τὴν ἀνθρωπίνην ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἐργάτου⁴²⁴. Ἡ μαρξιστικὴ δὲ θεωρία περὶ

418. Αὐτόθι, σελ. 61.

419. Π. Μελίτη. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 250.

420. Νικ. Στ. Ψαρουδάκη. Ἡ Ἐπανάστασις τῆς ἀγάπης. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 148.

421. Al Carrel. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 213.

422. Αὐτόθι, σελ. 212.

423. Αὐτόθι, σελ. 83.

424. Ἀντων. Γρηγ. Βουτσίνου. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 129.

ἀξίας καὶ ὑπεραξίας καὶ ἡ κατηγορία τοῦ ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς καὶ «ἡ ὑποκριτικὴ θρησκευτικὴ ἠθικὴ» θεωροῦν τὴν ἐργασίαν ὡς κατάραν, ἐδημιούργησε τοιαύτην κοινωνικὴν ἀνωμαλίαν, ὥστε μετεβλήθη ἡ κοινωνία εἰς στίβον διεξαγωγῆς τῶν πλέον πεισματωδῶν μαχῶν μὲ θλιθερὰ ἐπακόλουθα τὸ μῖσος, τὴν προσπάθειαν καταπατήσεως τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ γενικῶς τὴν ἠθικὴν ἐξαθλίωσιν τῆς κοινωνίας. Ἐν πρώτοις ἡ ἐργασία, ὡς πολλάκις ἐτονίσθη, εἶναι καθολικὸς νόμος τῆς δημιουργίας ὁρατῶν καὶ ἀοράτων υπάρξεων, ἐπιβλήθεις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον εὐθὺς μετὰ τὴν πλάσιν τοῦ καὶ οὐδέποτε ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς κατάραν. Εἶναι ὑποχρέωσις καὶ δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου· αὕτη καταξιώνει αὐτὸν καὶ τὸν καθιστᾷ παράγοντα δημιουργικῶν τῆς κοινωνίας. Ὁ Χριστιανισμὸς πιστεύει εἰς τὸν ἄνθρωπον, τὸν ὁποῖον θεωρεῖ ὡς σκοπὸν, τὸ δὲ κοινωνικὸν πρόβλημα δὲν τὸ βλέπει ὡς πρόβλημα οἰκονομικόν, ἀλλ' ὡς πρόβλημα ἀνθρώπου⁴²⁵. Τὰ ὕλιστικά συστήματα ἔμως ἀγνοοῦν τὸν ἄνθρωπον, διὰ τοῦτο καὶ τὸν ἔθεσαν ἀντιμέτωπον ἐναντίον τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὰ θλιθερὰ διὰ τὴν ὅλην ζωὴν τοῦ ἐπακόλουθα. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ πρὸς λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς ταξικῆς διαμάχης προτείνει τὴν δημιουργίαν διαφόρων συντεχνιῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ συνδέσουν τοὺς ἀνθρώπους ὅχι συμφῶνως πρὸς τὴν θέσιν καὶ τὴν ἀξίαν ποῦ ἔχουν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐργασίας ἀλλὰ συμφῶνως πρὸς διαφόρους κλάδους ἐργασίας ἢ ἐπαγγέλματος⁴²⁶. Ἡ παραγωγή τῆς συντεχνίας καὶ ἡ προσφορά τῆς ἐργασίας ποῦ θὰ ἀποβλέπουν εἰς τὸ καλὸν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου εἶναι στοιχεῖα ποῦ θὰ ἀποτελέσουν τὸν συνδετικὸν κρίκον. Πολλοὶ κοινωνιολόγοι μὲ Χριστιανικὴν σκέψιν εἶχον ὁραματισθῇ τὴν ὁργάνωσιν αὐτήν. Τὰς συντεχνιακάς δὲ αὐτὰς συνεργασίας εἶδον ὡς δυνατὰς ὅχι μόνον μεταξὺ προσώπων ποῦ ἀνήκουν εἰς τὴν ἰδίαν τάξιν, ὡς π.χ. μεταξὺ τῶν ἐργοδοτῶν ἢ καὶ μεταξὺ τῶν ἐργατῶν, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ ἐργοδοτῶν - ἐργατῶν. Τότε θὰ δημιουργηθῇ κοινὸν συμφέρον. Ἡ νομικὴ θέσις ἔμως μεταξὺ ἐργοδοτῶν θὰ ἐδράζεται ἐπὶ θάσεως πνευματικῆς καὶ μὲ ρυθμιστὴν ὅχι τὴν δύναμιν καὶ τὴν βίαν, ἀλλὰ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν Χριστιανικὴν ἠθικὴν ἐπιταγὴν⁴²⁷. Βεβαίως ἂς μὴ λησμονώμεν ὅτι ἡ ἐπιτυχία τοιούτων συντεχνιῶν δὲν εἶναι πρόβλημα πραγαγματίων, ὕλικῶν μέσων καὶ καλῆς ὁργανώσεώς των, ἀλλὰ πρωτίστως εἶναι πρόβλημα πνευματικῶν ἀνθρώπων καὶ πνευματικῆς ἡγέσεως, ποῦ θὰ χειρισθῶν τὰ θέματα καὶ θὰ παράσχουν τὰς ἀναγκαῖας ἐγγυήσεις⁴²⁸. Ἐάν μία τοιαύτη συνεργασία λάβῃ πνευματικὴν καὶ Χριστιανικὴν κατοχύρωσιν, τότε θὰ ἐλλείψῃ ἡ ἐκμετάλλεσις καὶ ἡ ἀσυνέπεια, ὁπότε θὰ εἶναι οὐτοπία νὰ δημιουργοῦμεν ταξικοὺς ἀγῶνας μὲ τὰς ὀλεθρίας διὰ τὸ κοινωνικὸν σύνολον συνεπείας. Ἀντὶ λοιπὸν τοῦ ἀνταγωνισμοῦ καὶ τῆς ταξικῆς πάλης, ἀντὶ τῶν αἱματηρῶν ἐπανάστασεων, αἱ ὁποῖαι ὁδηγοῦν πολλάκις εἰς τὴν ὑποδούλωσιν τοῦ ἀνθρώπου, προβάλλεται ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ οἰκονομικὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ ἐν γένει συνεργασία, ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη καὶ ἀλληλεγγύη ποῦ δὲν βλέπει τὸν ἄνθρωπον ὡς μάζαν, ἀλλ' ὡς ἄτομον προικισμένον μὲ διάφορα δικαιώματα. Ψυχὴ δὲ τοῦ κοινωνικοῦ σώματος θὰ εἶναι ἡ ἀγάπη, ἡ ὁποία θὰ ζωογονῇ ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινωνίας⁴²⁹. Χωρὶς ἠθικάς θάσεις λοιπὸν οὐδεμία κοινωνικὴ ὁργάνωσις εἶναι κατορθωτὴ, ἡ δὲ κοινωνικὴ εἰρήνη εἶναι ἀδύνατος.

Ὁ Μαρξισμὸς εἰς τὴν κοινωνίαν τοῦ προλεταριάτου βλέπει δυνατὴν τὴν ἰδέαν τῆς ἰσότητος, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ ὡς τὸ βασικώτερον σημεῖον τῆς μαρξιστικῆς θεωρί-

425. Νικ. Στ. Ψαρονδᾶκη. "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 101.

426. Ἀντων. Γρηγ. Βουτσίνου. "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 130.

427. Π. Μελίτη. "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 248.

428. Αὐτόθι, σελ. 240.

429. Ἀντων. Γρηγ. Βουτσίνου. "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 138—.

ας. Ἡ ισότης ὅμως εἶναι μία ἀπὸ τὰς βασικὰς ἀρχὰς καὶ τοῦ Χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, τὸ σύνθημα δὲ αὐτῆς οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου ἔρριψαν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν κοινωνίαν, ὅπου ὑπῆρχεν ἡ διάκρισις μεταξὺ δούλων καὶ ἐλευθέρων⁴³⁰. Ὁ Μαρξισμὸς ἀρχικῶς τὴν ισότητα βλέπει εἰς τὴν ἴσην κατανομήν τῶν προϊόντων συμφώνως πρὸς τὸ «ἕποιος δὲν δουλεύει δὲν τρώει», πού οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰ μὴ τὸ Γραφικόν: «εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μὴδὲ ἐσθιέτω»⁴³¹. Κατὰ τὴν πρώτην φάσιν ὅμως τῆς Κομμουνιστικῆς κοινωνίας ὁ Μάρξ δέχεται ὅτι εἶναι πλάνη νὰ ὁμιλῶμεν περὶ ισότητος, διότι διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς: «γὰρ ἴση ποσότητα δουλειᾶς ἴση ποσότητα προϊόντων» ὀδηγοῦμεθα εἰς ἀνισότητα, ἀφοῦ ὁ εἰς μὲ ὀλιγωτέρας ὑποχρεώσεις λαμβάνει τὴν αὐτὴν ἀμοιβὴν μὲ ἕνα ἄλλον πού ἔχει περισσοτέρας ὑποχρεώσεις. Πιστεύει δὲ ὁ Μάρξ ὅτι εἶναι ἀδύνατος ἡ ἐφαρμογὴ τῶν σοσιαλιστικῶν ἀρχῶν εἰς τὴν πρώτην φάσιν τῆς Κομμουνιστικῆς κοινωνίας. Μόνον μὲ τὴν ἀλλαγὴν τῆς δομῆς τῆς κοινωνίας, πού θὰ πραγματοποιηθῇ κατὰ τὴν δευτέραν ἀνωτέραν φάσιν θὰ διακρίνωμεν τὴν ἰδεώδη κοινωνίαν, ἀφοῦ ἐκεῖ θὰ καταργηθῇ ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας, ὡς καὶ ἡ διάκρισις αὐτῆς εἰς σωματικὴν καὶ πνευματικὴν.

Εἶναι γεγονὸς ὅτι ἡ ισότης ἀπετέλεσε καὶ ἀποτελεῖ τὸ μεγαλύτερον ὄπλον τῆς προπαγάνδας ὄλων τῶν κορυφαίων ἐκπροσώπων τῶν διαφόρων κοινωνικῶν συστημάτων. Καὶ εἰς τὸν Μαρξισμόν ἦτο αὕτη δόγμα, ἀφοῦ ἐπιστεῦετο ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐκ φύσεως ἴσοι καὶ ἔχουν πάντες τὰς αὐτὰς κατ' ἀρχὰς ιδιότητας⁴³², διὰ τοῦτο καὶ ὅλοι αἱ θεωροῦν περὶ κληρονομικότητος εἶχον ἀπαγορευθῇ ἀπὸ τὰ μαρξιστικά καθεστῶτα. Μία ἀντίθετος ἐν προκειμένῳ ἀποφῆς διετάραξε τὸ ὑλιστικὸν οἰκοδόμημα τοῦ Μαρξισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐδέχετο τὸν Δαρβινισμόν. Καὶ τὸ πρόβλημα τῆς κληρονομικότητος εἶναι ἐκεῖνο πού θὰ δώσῃ ἀπάντησιν εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀρχικῆς ισότητος τῶν ἀνθρώπων. Συμφώνως δὲ πρὸς τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα «οὐδὲν εἶναι δυνατόν νὰ παράγεται διὰ καλλιεργείας καὶ — ἂν πρόκειται περὶ τοῦ ἀνθρώπου — διὰ τῆς συνειδητῆς ἀγωγῆς, τὸ ὅποιον δὲν ὑπάρχει ἤδη ἐξ ἀρχῆς, λανθάνον, ἐν σπέρματι. Τὸ περιβάλλον ἐν γένει καὶ ἡ ἀγωγὴ ἰδιαιτέρως εἶναι δυνατόν νὰ εὐνοήσῃ μόνον τὴν ἀνάπτυξιν τούτων ἢ ἐκείνων τῶν καταβολῶν καὶ νὰ προσδίδῃ εἰς αὐτὰς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἐκδηλὸν μορφήν, φαινότυπον, ἄλλας δὲ καταβολὰς νὰ ἀφίνη ἀναναπτύκτους, λανθανούσας»⁴³³. Λόγος περὶ ἐπικτήτων ιδιοτήτων δὲν δύναται νὰ γίνη, διότι καὶ ἰδιότητες πού φαίνονται ἐκ πρώτης ὄψεως ἐπικτήτοι, προέρχονται ὅπωςδὴποτε ἐκ καταβολῶν, ἡ δὲ καταβολὴ παραμένει ἀναλλοίωτος⁴³⁴. Τὸ μεμαθημένον οὐδόλως κληροδοτεῖται, ἀλλὰ μόνον «ὥρισιμένον εἰδολογικόν εἶδέναι, δηλαδὴ ἐκεῖνο, ὅπερ λέγεται ὑπὸ τῆς Λογικῆς καὶ τῆς γενικῆς ἐπιστημολογίας «ἐκ τῶν προτέρων»⁴³⁵. Ἐν τούτοις ὅμως, παρὰ τὴν ἄρνησιν τῆς ἐπιστήμης νὰ δεχθῇ τὴν θεωρίαν περὶ μεταδόσεως κληρονομικῶν ἐπικτήτων ιδιοτήτων, οἱ μαρξισταὶ κηρύττουν ὅτι ἀρχικῶς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι μεταξὺ τῶν ἢ ἀκριβέστερον ὁμοιοτάτοι μέχρι ταύτισεως. Ἐπομένως αἱ ὑπάρχοντα ὀφθαλμοφανεῖς ἀνομοιότητες πρέπει νὰ ἀναχθῶν εἰς τὰς ἐκ τοῦ περιβάλλοντος ἐπιδράσεις, δηλαδὴ εἰς σφάλματα καὶ κακίας τῆς κοινωνίας. Ἐὰν λοιπὸν ἐπολεμοῦντο οἱ νομιζόμενοι φορεῖς τῶν ἀδυναμιῶν καὶ κακιῶν, τότε θὰ εἶχομεν νέαν κοινωνίαν, τῆς ὁποίας αἱ ἰδιότητες θὰ μετεδίδοντο κληρονομικῶς εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς⁴³⁶. Μὴ δεχόμενοι κατὰ ταῦτα οἱ μαρξισταὶ τὴν ὑπαρξίν ἀρχικῶν κοινωνικῶν

430. Ἀντων. Γρηγ. Βουτσίνου. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 174.

431. Β' Θεσσ. γ, 10.

432. Σπυρ. Μ. Καλλιάρφα. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 101.

433. Αὐτόθι, σελ. 102.

434. Αὐτόθι, σελ. 103.

435. Αὐτόθι, σελ. 105.

436. Σπυρ. Μ. Καλλιάρφα. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 106.

καταβολών, προσπαθούν να επιβάλουν διά της βίας τās αρχάς των, επαγγελλόμενοι την δημιουργίαν νέας κοινωνίας, εις τήν ὁποίαν θά εξαφανισθῇ ἡ κοινωνική ἀδικία καί θά επικρατήσῃ ἡ ἰσότης. Ἀλλ' ἀφοῦ ὅμως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀρχικῶς ἦσαν ἴσοι, τότε πῶθεν ἡ κοινωνική ἀδικία καί κακία; Ἐκτὸς ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ἡ ἀνισότης καί τὸ κακὸν γεννῶνται ἐκ τοῦ μηδενὸς καί κατὰ μυστηριώδη τρόπον, πρᾶγμα ποῦ εἶναι ἄτοπον καί παράλογον. Πάντως, παρὰ τὰ διακηρυσσόμενα ὑπὸ τῶν μαρξιστῶν, εἰς τήν πρᾶξιν βλέπομεν νὰ ὑπάρχῃ καί σήμερον εἰς τὰ μαρξιστικὰ καθεστῶτα ἡ ἀνισότης, ἀφοῦ καί ἀπόστασις ὑπάρχει μεταξὺ ἀρχόντων καί ἀρχομένων καί ὁλοσχερῆς ἐξαφάνισις τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας καί διαίρεσις εἰς τάξεις. Ἡ βία εἶναι ὁ μεγαλύτερος φορεὺς τῆς ἀνισότητος καί ἀδικίας, ἀφοῦ δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ἀνάπτυξις ὑπὸ τῶν ἀτόμων τῶν ἀτομικῶν ἰδιοτήτων, τοῦτο δὲ διότι ἰδεώδες τοῦ Μαρξισμού εἶναι ὁ ὁμαδικὸς ἄνθρωπος⁴³⁷. Κατὰ ταῦτα λοιπόν, ἀντὶ νὰ διακηρύσσεται ἡ ἰδέα τῆς ἰσότητος, ὁρθότερον εἶναι νὰ ἐπιδιώκεται ἡ πραγματοποιήσις τῆς ἰδέας τῆς δικαιοσύνης. Ἀλλωστε οὔτε ὁ Μάρξ, οὔτε ὁ Λένιν, οὔτε καί ὁ Στάλιν ἀργότερον ὑπεστήριξαν μίαν ἰσότητα, καθ' ἣν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι καί ἔχουν τὰ αὐτὰ δικαιώματα ἐντὸς τῆς κοινωνίας ποῦ ζοῦν. Μάλιστα ὁ Στάλιν εἰς μίαν ἐγκύκλιόν του πρὸς τὸ συνέδριον τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος τὸ 1934 ἔλεγεν: Πολλοὶ νομίζουν, ὅτι ὁ Σοσιαλισμὸς διδάσκει τὴν ἰσότητα καί τὴν ἰσοπέδωσιν τῶν ἀξιώσεων καί τῆς προσωπικῆς ζωῆς τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας. Εἶναι περιττὸν νὰ εἶπω ὅτι τοιαύτη ἐκδοχὴ οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχει πρὸς τὸν Μαρξισμόν καί τὸν Λενισμόν. Ὑπὸ τὴν λέξιν «ἰσότης» ὁ Μαρξισμὸς ἐννοεῖ ὅχι ἰσότητα εἰς τὰς προσωπικὰς ἀξιώσεις καί τὴν προσωπικὴν ζωὴν, ἀλλὰ τὴν κατάργησιν τῶν τάξεων, δηλαδή α) τὴν ἴσης ἀπελευθέρωσιν καί χειραφέτησιν ὅλων τῶν ἐργαζομένων μετὰ τὴν ἀνατροπὴν καί κατάργησιν τῶν κεφαλαιούχων, β) τὴν ἴσην κατάργησιν πάσης ἰδιωτικῆς κτήσεως τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς μετὰ τὴν ἰδιοποίησιν τούτων ὑφ' ὅλης τῆς κοινωνίας, γ) τὸ ἴσον καθήκον ὅλων νὰ ἐργάζωνται κατὰ τὰς ἰκανότητάς των καί τὸ ἴδιον δικαίωμα ὅλων τῶν ἐργαζομένων νὰ ἀπολαμβάνουν ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν των. Καί ὁ Μαρξισμὸς ἐκκινεῖ μὲ τὴν ἀρχήν, ὅτι αἱ ἰκανότητες καί αἱ ἀνάγκαι τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶναι ἴσαι καί αἱ αὐταὶ κατὰ τὴν ποιότητα ἢ κατὰ τὴν ποσότητα, εἴτε κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Σοσιαλισμοῦ⁴³⁸. Δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι καί εἰς τὰς περὶ πλήρους ἰσότητος μαρξιστικὰς διακηρύξεις διακρίνει τις πλήρη ἀντίφασιν τῆς θεωρίας μὲ τὴν πρᾶξιν. Βλέπομεν ἐν προκειμένῳ νὰ μεταβάλλεται ὁ Μαρξισμὸς ἀπὸ ἰδεολογικὸν κίνημα εἰς ἐν ὁργανωμένον πολιτικὸν κίνημα μὲ ζωντανὸν ἰδανικὸν τὴν πολιτικὴν καί οἰκονομικὴν κυριαρχίαν, ἡ δὲ θεωρία τῆς ἰσότητος καί τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης ἀναβάλλεται γιὰ τὸ σημεῖο ἐκεῖνο τοῦ χρονικοῦ ἀπείρου ὅπου ἡ πολιτικὴ κυριαρχία τῆς τάξεως ποῦ ἀποτελεῖ τὸ κομμουνιστικὸν κόμμα δὲν θά ἀμφισβητεῖται ἀπὸ κανένα⁴³⁹. Κατὰ ταῦτα λοιπόν, συμφῶνως καί πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα, οἱ ἴδιοι οἱ μαρξισταὶ ποῦ ἀρχικῶς διεκήρυξαν τὴν πλήρη ἰσότητα, ἔρχονται ἐν συνεχείᾳ καί ἀρνοῦνται αὐτήν, ὅποτε ὁμιλοῦν περὶ ἴσης ἐργασίας καί ἴσων ἀπολαυτῶν, ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν καί ἰκανότητων των.

Εἶναι γεγονός ὅτι εἰς τὴν πρᾶξιν ἡ ἰσότητα εἶναι μία ἐννοία δυσκολωτάτη, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ μεγαλύτεροι μέχρι σήμερον κοινωνιολόγοι δὲν κατώρθωσαν νὰ δώσουν σαφὴ ὁρισμόν⁴⁴⁰. Βεβαίως, κατὰ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ὡς τέκνα τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς, εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ,

437. Αὐτόθι, σελ. 108.

438. Βασ. Χ' Ἰωαννίδου. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 145 - 146.

439. Κων. Τσάτσου. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 13.

440. Ἀντων. Γρηγ. Βουτσίνου. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 179.

αφού διά τήν σωτηρίαν καί λύτρωσιν τῶν ἀνθρώπων σαρκούται καί ὀδηγεῖται εἰς τόν Σταυρόν. Οὕτω δημιουργεῖται τὸ σῶμα Χριστοῦ μέ κεφαλὴν τὸν Χριστόν καί μέλη ὅλους τοὺς Χριστιανούς. Αὕτη ἡ ἰσότης κηρύσσεται εἰς τοὺς κυρίους καί δούλους τῆς Ρώμης ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου. Λέγοντες λοιπὸν ἰσότητα, κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν, ἐννοοῦμεν ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τὰ αὐτὰ βασικά δικαιώματα, ὅπως τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς, τῆς υἰείας, τῆς ἰδρύσεως οἰκογενείας, τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδῶν καί τῆς ἀπολαύσεως πάντων τῶν ἀγαθῶν⁴⁴¹. Αὐτὰ τὰ δικαιώματα ἀποτελοῦν τὴν ζύμην διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ πνεύματος μιᾶς παραδεκτῆς ἰσότητος καί ἀδελφότητος. Ἐν τούτοις ὅμως, ἐνῶ θεωρητικῶς ὀρίζεται ἡ ἀληθὴς ἰσότης, εἰς τὴν πράξιν δὲν δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ, ἀφοῦ διαπιστοῦται ὅτι ὅλοι οἱ παράγοντες ποὺ συντελοῦν εἰς τὴν διάπλασιν τοῦ ἀτόμου δημιουργοῦν ἀνισότητάς, ὡς π.χ. «τὸ κλῆμα, τὰ ἐργαλεία του, τὰ χαρακτηριστικά τῆς φυλῆς του, αἱ ἀνάγκαι του, τὸ θρησκευμὶά του, τὰ αἰσθημὰτά του, αἱ ἱκανότητές του, αἱ ιδιότητες προσώπων ἢ πραγμάτων ποὺ ἐπιδρῶν παντοιοτρόπως στὸ ἄτομο»⁴⁴². Ἐπομένως εἶναι ἀδύνατος ἡ ἰσότης καί ὁμοιομορφία τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ μήπως ὁ ἴδιος ὁ Μαρξισμὸς δὲν ἐπιθεωρᾷ τὴν ὑπαρξίν ἀνισοτήτων εἰς τὴν κοινωνίαν μὲ τὴν παραδοχὴν εἰς τὴν ἐργασίαν διαφόρων ἱκανοτήτων ποὺ ἀναλόγως ἀξιολογοῦνται καί ἀμειβόνται; Διὰ τοῦτο χρέος ὅλων τῶν ἀνθρώπων εἶναι νὰ δεχθῶν τὴν ὑπαρξίν ἀναποφεύκτων φυσικῶν καί κοινωνικῶν ἀνισοτήτων, αἱ ὁποῖαι τότε μόνον δὲ θὰ γίνωνται αἰσθηταί. ὅταν τὰ ἄτομα καί κοινωνίαι, ἐμπνεόμεναι ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἐνότητος καί ἀγάπης τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, θεωρῶν ὅλους ἐντός τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου «ἀδελφούς ἐν Κυρίῳ». Ὅταν τὸ πνεῦμα αὐτὸ τῆς συναδελφώσεως καί ἀγάπης κυριαρχήσῃ εἰς τὸν κόσμον, τότε αὐτομάτως, ἀνωδύτως καί ἄνευ ταξικῶν ἀγώνων θὰ ἔχῃ πραγματοποιηθῇ ἡ ἰσότης. Ἡ ἰσότης εἰς τὸν Χριστιανισμόν ἀποκτᾷ μετριοφροσύνην καί ὄχι ἐγωϊσμόν, πειθαρχίαν, ἀγάπην, ἀλληλεγγύην καί ὄχι μίσος καί δίαν. Τὸ ὑγιὲς δημοκρατικὸν πνεῦμα τῆς ἰσότητος εἰς τὸν Χριστιανισμόν εὗρσκει τὴν ἑκφράσιν του, ἀφοῦ ἐκεῖ ὑπάρχει ἡ ἀρετή, ἡ αὐτοθυσία, ἡ ἀναγνώρισις τοῦ ἀνθρώπου ὡς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσότητος ἀποτελεῖ τὴν θεμελιακὴν βάσιν εἰς τὸν Χριστιανισμόν καὶ ἐπ' αὐτῆς ἔχει θεμελιωθῇ ἡ πρώτη Χριστιανικὴ κοινωνία τῶν Ἱεροσολύμων, ὃ δὲ Παῦλος, ἀπειθυνόμενος πρὸς τοὺς Χριστιανούς τῆς Κορίνθου, συνιστᾷ νὰ συνεισφέρουν μὲ προθυμίαν εἰς τὸ ἔργον τῆς διακονίας ὑπὲρ τῶν πτωχῶν, μὲ ὅτι ἔχουν καί ὄχι μὲ ὅτι δὲν ἔχουν, διότι δὲν ἐπιθυμεῖ ἄλλοι νὰ ἀνακουφισθῶν διὰ τῆς ἐλεημοσύνης, ἄλλοι ὅμως νὰ στερηθῶν, ἀλλὰ, σύμφωνα μὲ τὴν ἰσότητά ποὺ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ μεταξὺ ἀδελφῶν, τὸ ἐν χρηματικὸν περίσσειμα νὰ συμπληρώσῃ τὸ ὑστέρημα τῶν ἄλλων· «οὗ γάρ ἵνα ἄλλοις ἄνεσις, ὑμῖν δὲ θλίψις· ἀλλ' ἐξ ἰσότητος, ἐν τῷ νῦν καιρῷ τὸ ὑμῶν περίσσειμα εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα, ἵνα καὶ τὸ ἐκείνων περίσσειμα γένηται εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα, ὅπως γένηται ἰσότης»⁴⁴³. Ὅστε λοιπὸν ἰσότης ἀληθής ἐν τῷ Χριστιανισμῷ σημαίνει ἀδελφότης καί ἀγάπη, μὲ τὴν ἐπικράτησιν δὲ τοῦ πνεύματος τῆς ἀγάπης ἐπακολουθεῖ ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη. Καὶ εἶναι ἀσφαλὲς ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη τὸ αἶτημα τῶν ἀνθρώπων πάσης ἐποχῆς. Τοῦ αἰτήματος ὅμως αὐτοῦ ματαίως θὰ ἀναζητοῦν τὴν ἐκπλήρωσιν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὰ κατὰ καιροὺς ἐμφανιζόμενα μὲ μεσσιανικὸν χαρακτῆρα κοινωνικὰ συστήματα, διότι τοῦτο εἶναι ἡ σπονδυλικὴ στήλη τῆς Χριστιανικῆς ἠθικῆς καί ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, «ἐνῶ γιὰ τὸν ὕλισμό τὸ πολὺ - πολὺ εἶναι μιὰ προπαγανδιστικὴ κραυγὴ ποὺ δὲν ἔχει καιμιά προϋπόθεσι νὰ γίνῃ πάρα πάνω ἀπὸ μιὰ κραυγὴ»⁴⁴⁴. Καὶ τὸ

441. Αὐτόθι, σελ. 180 - 181.

442. Αὐτόθι, σελ. 183.

443. Β'. Κορίνθ. η, 13 - 14.

444. Π. Μελίτη. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 229.

αίτημα αυτό δύναται νά ικανοποιηθή ὁ ἄνθρωπος μὲ ἐλευθέραν προσωπικότητα. Ἡ σότης χωρὶς ἐλευθέραν προσωπικότητα εἶναι μία οὐτοπία. Κοινωνικὴ δικαιοσύνη εἶναι μόνον ἐκείνη ποὺ ἐξασφαλίζει τὴν ἀνάπτυξιν ἐλευθέρας προσωπικότητος, ἀλλ' ἀποκλειστικῶς μὲ δημοκρατικὰ μέσα καὶ ὅχι μὲ τὴν βίαν καὶ τὴν ἐπανάστασιν⁴⁴⁵. Καὶ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ποὺ θὰ μεταβάλλουν τὴν κοινωνικὴν δικαιοσύνην εἰς πραγματικότητα μόνον ὁ Χριστιανισμὸς δύναται νά δώσῃ, διότι αὐτὸς ἔχει ἐκείνην ὡς ὁλοκλήρωμα τῆς ὅλης ἀγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου. Βεβαίως δὲν σημαίνει ὅτι ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη ἔρχεται χωρὶς ἀγῶνα⁴⁴⁶, ἀλλ' ὁ ἀγὼν αὐτὸς εἶναι εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Χριστιανικοῦ συστήματος. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ πνευματικὴν δυναμικότητα διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ εἰς τὸν κόσμον. Διὰ τοῦτο τὸ αἶτημά της μόνον ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος θὰ δυνηθῇ νὰ κατανοήσῃ καὶ νὰ τὸ μεταβάλλῃ εἰς πραγματικότητα. Δυστυχῶς ἡ σύγχρονος ὀργάνωσις τῶν ἐργασιῶν καὶ ἡ μαζικὴ παραγωγή δὲν συμβιβάζονται μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος⁴⁴⁷. Προσπάθεια ἄλλωστε τοῦ Μαρξισμού διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἰσότητος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ὠδήγησεν εἰς τὴν κατάργησιν τῶν ἰδιαιτέρων ἀτομικῶν ἰδιοτήτων, κλίσεων καὶ ἱκανοτήτων αὐτῶν⁴⁴⁸. Ἐπομένως ἄρνησις τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν σημαίνει ἄρνησιν τοῦ θάθρου ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ γίνῃ πραγματικότης ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη⁴⁴⁹. Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἐπαγγέλλεται πράγματα ἀνεδαφικά καὶ παράλογα, ὡς π.χ. τὴν κατάργησιν τῆς διακρίσεως τῆς ἐργασίας εἰς πνευματικὴν καὶ σωματικὴν, διότι πιστεύει ὅτι ἀμφοτέραι εἶναι ἀλληλένδετοι, συνυπάρχουν καὶ δὲν δύναται ἡ μία νὰ ἐπιδιώσῃ ἄνευ τῆς ἄλλης. Ἐκεῖνο μόνον ποὺ πρέπει νὰ τονισθῇ ἐνταῦθα εἶναι ὅτι ὁ θάνατος ὕλισμις τοῦ πολιτισμοῦ μας ἐμποδίζει «τὸ ξεπέταγμα τῆς νοημοσύνης»⁴⁵⁰ καὶ δολοφονεῖ οὕτω τὸν πνευματικὸν ἄνθρωπον. Οἰαδήποτε ἄλλη θέσις ὡς χίμαιρα πρέπει νὰ θεωρηθῇ, ὅπως χίμαιρα καὶ οὐτοπία ἀπεδείχθη καὶ ἡ διακήρυξις περὶ ἐξαλείψεως τῶν τάξεων καὶ περὶ ἀληθοῦς δημοκρατίας εἰς τὴν ἀνωτέραν φάσιν τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, ἀφοῦ εἰς μίαν ἀναμένεται μέχρι σήμερον αὐτὴ ἡ ἀνωτέρα φάσις.

Τελευταῖοντες θὰ ἐπιχειρήσωμεν συντόμους παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν διακηρυσσομένων εἰς τὸ Μανιφέστον ὑπὸ τῶν Μάρξ καὶ Ἐγκελς μέτρων, ποὺ θὰ ἀκολουθήσουν μὲ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ προτελευταίου. Οὕτως ὡς πρὸς τὴν ἀπαλλοτριώσιν τῆς ἐργασίᾳ ἰδιοκτησίας καὶ τῆς χρησιμοποίησεως ὧν τὸν ἐξ αὐτῆς εἰσοδημάτων διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν δημοσίων δαπανῶν παρατηροῦμεν ὅτι πραγματοποιεῖται αὕτη ἐν μέτρῳ καὶ εἰς τὰ ἀστικά λεγόμενα καθεστῶτα καὶ ὅπου ἡ κοινὴ ὠφέλεια ἀπαιτεῖ τοῦτο, ἀφοῦ τὸ Κράτος πολλάκις προβαίνει διὰ τῶν ἀπαλλοτριώσεων καὶ εἰς ἀποκατάστασιν ἀκτημόνων καλλιεργητῶν καὶ εἰς ἔργα κοινῆς ὠφελείας. Εἰς ὅλα τὰ ἐλεύθερα δημοκρατικὰ καθεστῶτα ἔχει ἐφαρμοσθῇ τοιοῦτον φορολογικὸν σύστημα, ὥστε ὁ φόρος εἰσοδήματος εἰς τινα κράτη φθάνει διὰ τὰ ὑψηλὰ εἰσοδήματα μέχρι ποσοστοῦ 75%. Ἡ κατάργησις τοῦ δικαιώματος κληρονομιάς πραγματοποιεῖται καὶ εἰς τὰ ἀστικά κράτη, ἀφοῦ εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις ὁ φόρος κληρονομιάς, προκειμένου περὶ κληρονόμων ἐκ πλαγίας γραμμῆς, φθάνει σχεδὸν μέχρι δημεύσεως τῆς κληρονομουμένης περιουσίας. Ὡς πρὸς τὴν τραπεζικὴν πίστιν εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς ὅλα τὰ ἐλεύθερα κράτη ὑπάρχει μία κρατικὴ τράπεζα ποὺ μονοπωλεῖ σχεδὸν εἰς τὸ

445. Κον. Τσάτσου. "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 19.

446. Π. Μελίτη. "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 230.

447. Al Carrel. "Ἀνθρώπος αὐτὸς ὁ ἄγνωστος. "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 270.

448. Αὐτόθι, σελ. 271.

449. Π. Μελίτη. "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 231.

450. Al Carrel. "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 271.

μέγιστον μέρος τὴν πίστιν. Δὲν εἶναι ἄγνωστος ἀκόμη ἡ συγκέντρωσις τῶν μεταφορικῶν μέσων εἰς χεῖρας τοῦ Κράτους, ἀφοῦ σχεδὸν εἰς τὰς περισσοτέρας χώρας οἱ σιδηρόδρομοι, αἱ ἀστικά συγκοινωνία καὶ ἡ πολιτικὴ ἀεροπορία ἀποτελοῦν κρατικὴν ιδιοκτησίαν. Τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τὴν χώραν μας. Δὲν εἶναι ἄγνωστοι ἐπίσης καὶ εἰς τὰ ἐλεύθερα ἀστικά καθεστῶτα αἱ ἐθνικοποιήσεις εἰς τὸν βιομηχανικὸν τομέα, ὡς καὶ αἱ διάφοροι κρατικαὶ βιομηχαναί ἐκ κρατικῶν ἐπενδύσεων. Ἐν οὐδεμιᾷ ὅμως περιπτώσει δύναται νὰ ἐπιβληθῇ ἡ ὑποχρεωτικὴ ἐργασία ποῦ εἶναι γνώρισμα ὀλοκληρωτισμοῦ. Τέλος εἰς ὅλας τὰς βαθμίδας τῆς ἐκπαίδευσως παρατηροῦμεν ὅτι τόσον εἰς τὴν Χώραν μας, ὅσον καὶ εἰς πλείστας προωδευμένας ἢ παιδεῖα παρέχεται δωρεάν, ἢ δὲ ἐργασία τῶν παιδίων προστατεύεται ὑπὸ τῶν νόμων τόσον, ὥστε καὶ οἱ ἐργαζόμενοι νέοι ἔχουν τὴν δυνατότητα νὰ σπουδᾶσιν εἰς νυκτερινὰ σχολεῖα⁴⁵¹. Πάντα ταῦτα πραγματοποιοῦνται εἰς ἐλεύθερα καθεστῶτα ὑπὸ συνθήκας ἀπολύτου ἐλευθερίας, μετὰ τὸ δικαίωμα τοῦ διαλόγου, τοῦ ἀντιλόγου καὶ τῆς ὑπερασπίσεως τῶν νομίμων συμφερόντων τῶν ἐργαζομένων, διὰ τῆς συνάψεως τῶν διαφόρων ἐθνικῶν συλλογικῶν συμβάσεων ποῦ καθορίζουν τὰς ἀμοιβὰς τῶν, ὡς καὶ διὰ τοῦ δικαιώματος τῆς ἀπεργίας, ἐὰν παραστῇ ἀνάγκη. Ἀντὶ λοιπὸν τῆς ταξικῆς πάλης εἶναι δυνατὴ ἡ κατὰ τινὰ τρόπον σοσιαλιστικοποίησις τῆς κοινωνίας δι' ἐιργικῶν μέσων καὶ πάντοτε μετὰ βάσιν τὸν σεβασμὸν τῆς ἐλευθέρως ἀνθρωπίνης προσωπικότητος.

Ἐκ τῆς ὅλης μελέτης τῶν σχέσεων τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔναντι τῶν θέσεων τοῦ Μαρξισμοῦ ἐπὶ τοῖς κεφαλαιώδους κοινωνικοῦ θεσμοῦ τῆς ἐργασίας, ὡς καὶ ἐπὶ ὅλων τῶν μετ' αὐτῆς σχετιζομένων προβλημάτων, δυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ ἀναμφισβήτητον συμπέρασμα ὅτι ὁ Μαρξισμός, μετὰ ἀφετηρίαν τὰς ἀρχὰς τοῦ διαλεκτικοῦ καὶ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ, ἐπεχείρησεν νὰ τοποθετήσῃ τὸ ὅλον πρόβλημα ἐπὶ καθαρῶς ὕλιστικῶν καὶ μηχανιστικῶν βάσεων, μετὰ ἀποτελέσματα νὰ παραγνωρίσῃ τὸν παράγοντα τῆς ἐλευθέρως ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως, ὡς γνωστόν, δὲν εἶναι τὸ ἄδουλόν μηχανοκίνητον ὄν, ἡ ἀψυχὸς μάζα, ἀλλ' εἶναι ἡ δύναμις ἐκείνη τοῦ πνεύματος ποῦ κατευθύνει τὴν μηχανήν καὶ ἀξιοποιεῖ τὰ ἐπιτεύγματα τῆς τεχνικῆς προόδου. Χωρὶς τὸ «ζωοποιεῖν πνεῦματι» ἡ ὕλική, ἡ μηχανικὴ πρόοδος μόνη τῆς δὲν ἀποτελεῖ δημιουργίαν, ἀλλὰ κίνδυνον⁴⁵². Ἡ κοσμοθεωρία τοῦ Μαρξισμοῦ ἐξακολουθεῖ νὰ στηρίζεται ἐπάνω εἰς ὀρισμένας προϋποθέσεις, αἱ ὁποῖαι διεκηρύσσοντο ὅτε αὕτη διευτυποῦτο, καὶ ἐκέρδιζον τότε παρὰ τὸν ἔδαφος. Ὁ ὕλισμός τότε, ὡς καταστάλαγμα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἐμεισουργεῖται, ἐνῶ σήμερον, περιελθὼν εἰς βαθύτατον γήρας καὶ ἀπολέσας τὰς δυνάμεις του, ἔχει ἀποθάνει. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ μετὰ τὸν ἱστορικὸν ὕλισμόν, ποῦ ἔχει ὡς βάσιν τὸν ὕλισμόν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὁπότε καὶ ὁ Μαρξισμός ἔχει ἀποτελέσει τὸ θάβρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστηρίζετο⁴⁵³. Σήμερον ἐπομένως εἶναι ἀναχρονισμὸς νὰ γίνεται λόγος περὶ ξεθωριασμένων ὕλιστικῶν ἀντιλήψεων. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἄρνησιν τῶν πνευματικῶν ἀξιών, ὅταν ἐπιχειρῇται ὑπὸ τοῦ μαρξισμοῦ ἡ τοποθέτησις τοῦ ὕλισμοῦ ὡς τοῦ θεμελίου λίθου τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ οἰκοδομηματος. Ὁ Χριστιανισμὸς ὅμως, χωρὶς νὰ παραδίδῃ τὰς οἰκονομικὰς ἀξιώσεις τοῦ ἀνθρώπου προσπαθεῖ, καὶ συμβιδάξῃ πλήρως τὰς ὕλιστικὰς μετὰ τὰς πνευματικὰς ἀξίας. Δέχεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνον ὕλη, ἀλλ' ὕλη καὶ πνεῦμα, σῶμα καὶ ψυχὴ⁴⁵⁴. Βεβαίως ὁ Μαρξισμός ἐξεπλήδωσεν ὡς μία διαμαρτυρία κατὰ τῆς ὕλικῆς, πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἐξαπλώσεως τῆς κοινωνίας τῶν χρόνων του,

451. Π. Μοναστηριώτη. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 54 - 55.

452. Περιοδ. «Συνήτησις». Τόμος Α' (1950), σελ. 2 - 3.

453. Περιοδ. «Συνήτησις». Τόμος Γ' (1962), σελ. 119.

454. Ἀντων. Γρηγ. Βουτσίνου. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 206.

ἀλλ' ἐφάνη ἀνίσχυρον νὰ φέρῃ τὴν ἰσορροπίαν εἰς αὐτήν, διότι ὡς δημιουργήμα τοῦ ὕλισμοῦ καὶ τῆς ἀρνήσεως πάσης πνευματικῆς καὶ ἡθικῆς ἀξίας, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ θεραπεύσῃ τὴν κοινωνικὴν νόσον. Ἐλεῖπεν ἡ ἀγάπη, ὡς τὴν ἐπαγγέλλεται ὁ Χριστιανισμός, καὶ ἡ ὁποία πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς θάσις δημιουργίας μιᾶς ὕψους κοινωνίας, ἀπηλλαγμένης ἀπὸ πάθη καὶ ἀδυναμίας. Ὁ Κύριος ὅμως ποῦ συνεκινεῖτο ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν ἀθλιότητα εἶναι ὁ μόνος ποῦ εἰργάσθη διὰ τὴν βελτίωσιν ὄχι μόνον τῆς πνευματικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ὕλικῆς καταστάσεως τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας. Αἱ ἀρχαὶ τῆς ἐλευθερίας, ἰσότητος καὶ ἀδελφότητος τῶν ἀνθρώπων εἶναι καρπὸς τοῦ κηρύγματός Του. Πρῶτος ἔδωκε τὸ παράδειγμα τῆς ἐργασίας, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει ὡς προϋπόθεσιν μιᾶς ἐντίμου ζωῆς καὶ ὡς τὸ μέσον τῆς προόδου καὶ εὐημερίας τῶν ἀνθρώπων. Δὲν ἠρέσκατο εἰς φωνασκίας κατὰ τῆς κοινωνικῆς ἀδικίας καὶ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν, Αὐτὸς μόνον ζῶν ἐν εὐμαρείᾳ, ἀλλ' ἐθεσεν Ἐαυτὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν πτωχῶν καὶ πασχόντων, Αὐτὸς δὲ διήγε βίον ἐσχάτης πενίας καὶ μὴ ἔχων ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ, ἀποθνήσκων δὲ μόνον ἕνα χιτῶνα κατέλειπεν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀργότερον οἱ Ρωμαῖοι στρατιῶται ἔβαλον κλῆρον. Αὐτὸς ὁ γλυκὺς Ἰησοῦς ὅλον τὸν δημόσιον βίον Του ἔταξεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κοινωνικοῦ ἰδανικοῦ⁴⁵⁵. Ἄς καταστῇ λοιπὸν δίκαια τῶν ἀνθρώπων ὅτι οὔτε οἱ ταξικοὶ ἀγῶνες, οὔτε ἡ ἀνάπτυξις τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, οὔτε ἐν γένει ἡ προσπάθεια δι' ὕλικὴν εὐημερίαν λύουν τὰ κοινωνικὰ προβλήματα τῶν. Ἡ ὀριστικὴ λύσις τῶν εἶναι ὁ Χριστιανισμός⁴⁵⁶. Ἡ ὑπαρξις καὶ ὁζύτης τῶν ὀφειλῶν εἰς τὸ ὅτι ἡ Χριστιανικὴ διδασκαλία δὲν ἐφηρμίσθη ἐξ ὀλοκλήρου. Ἐπομένως αἱ μαρξιστικαὶ καὶ αἱ διάφοροι σοσιαλιστικαὶ παραφυάδες τῶν, ἐὰν πράγματι ἐπιθυμοῦν λύσιν τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων, ἀντὶ νὰ ἀγωνίζονται ἐναντίον τοῦ Σταυροῦ τοῦ Κυρίου, ἄς ἀποφασίσουν νὰ καύσουν τὰ μέχρι τοῦδε εἰδωλά των καὶ νὰ τεθοῦν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ. Ἀντὶ λοιπὸν νὰ καλῶνται ὑπὸ τοῦ Μανιφέστου τῶν Μάρξ καὶ Ἐνγκελς ὅλοι οἱ προλετάριοι εἰς ἔνωσιν καὶ ἐπανάστασιν διὰ βίαιαν ἀνατροπὴν τῆς ἀστικῆς τάξεως, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ συντρίψουν, ἄς ὑψώσουν τὸ λάβαρον τῆς ἐπαναστάσεως διὰ τὴν εἰρηνικὴν συνύπαρξιν καὶ συναδέλφωσιν ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ὥστε ἡ ἔνωσις νὰ πραγματοποιηθῇ ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ⁴⁵⁷. Αἱ προσευχαὶ ὅλων μας ἄς ἐνωθοῦν διὰ τὴν εἰρηνικὴν συνύπαρξιν ὅλων τῶν ἀνθρώπων.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Ἡ ἱστορικὴ ἀναγκαιότης τῆς περὶ ἐργασίας Χριστιανικῆς ἀντιλήψεως

Μακροτάτῃ ὑπῆρξεν εἰς τὴν παρούσαν μελέτην ἡ ἱστορικὴ ἀναδρομὰ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἠρευνήθη ἡ θέσις καὶ ἀξία τῆς ἐργασίας ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Ἐκ τῆς ὅλης ἐρευνῆς διεπιστώθη, ὅτι κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀναγκαιότης αὐτῆς διὰ τὴν πρόοδον καὶ εὐημερίαν τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν, πλὴν ὅμως εἴτε ἐδόθη εἰς αὐτὴν ὕλιστικὸς χαρακτήρ, εἴτε ἐθεωρήθη ὡς ἔργον τῶν δούλων καὶ ὄχι τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων, ὡς πολλάκις διεκηρύχθη καὶ ὑπὸ πολλῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων καὶ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ὅποτε ἀπώλεσε πάντα πνευματικὸν χαρακτήρα καὶ περιωρίσθη ἀπλῶς ὡς ὑποχρέωσις διὰ τὴν ἱκανοποίησιν μόνον τῶν ὕλικῶν ἀναγκῶν τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κοινωνιῶν. Τὸν ὕλιστικὸν μάλιστα χαρακτήρα τῆς δὲν παύει ἀκόμη καὶ σήμερον νὰ ὑπερτονίσῃ ὁ Μαρξισμός,

465. Παν. Ἱ. Μπρατσιώτου. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἦτο Σοσιαλιστής; Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 34.

466. Π. Ἀντωνέσκου. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 202.

467. Π. Ἀντωνέσκου. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 203.

τότε μετεβλήθη αὕτη ἀπὸ πηγὴ χαρᾶς καὶ πνευματικῆς εὐδαιμονίας, εἰς πηγὴν μόχθου καὶ διοπάλης μὲ ὅλας τὰς δυσαρέστους διὰ τὸ κοινωνικὸν σύνολον συνεπείας, τὰς ὁποίας ἐν πλάτει ἀνεπτύξαμεν εἰς τὴν κριτικὴν θεώρησιν τῶν διαφόρων κοινωνικῶν συστημάτων καὶ θεωριῶν ὑπὸ τὸ φῶς τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν. Μάλιστα δὲ σήμερον ἡ ἐργασία, ἔνεκα τῶν πολλῶν μηχανικῶν καὶ τεχνικῶν μέσων, κατήντησε τρομοκρατικῶς μονότονος, ἀφοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ μηχανὴ ἔχει ἀντικαταστήσει τὸν ἄνθρωπον, μὲ ἀποτελέσματα νὰ ἀφαιρῇ πᾶσαν διάθεσιν καὶ χαρὰν προερχομένην ἐξ αὐτῆς⁴⁵⁸. Οὕτως ὁ ἐργάτης ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἔπαυσε νὰ ὑπάρχῃ ὡς ἄτομον, ὡς προσωπικότης, ἐντὸς δὲ τῆς μάζης ἔχει ἀπολέσει τὸ συναίσθημα τῆς εὐθύνης καὶ τῆς πρωτοβουλίας, διότι ἀκριβῶς ἔπαυσε νὰ θεωρῇ τὴν ἐργασίαν ὡς κλήσιν τοῦ Θεοῦ⁴⁵⁹. Εἶναι καὶ τοῦτο ἀποτέλεσμα τῆς ὕλιστικῆς ἀντίληψως περὶ ζωῆς τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἐλλείψεως πνευματικοῦ καὶ θεοῦ περιεχομένου ἀπὸ τὴν σύγχρονον ζωὴν τῶν ἀνθρώπων⁴⁶⁰.

Ἐνώπιον ὅμως τῆς τραγικῆς εἰκόνας, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει ἡ θεώρησις τῆς ἐργασίας ὑπὸ τὸ ὕλιστικὸν πρίσμα, ἴσταται ἀντιμέτωπος ὁ Χριστιανισμός, τοῦ ὁποίου ἡ περὶ ἐργασίας ἀντίληψις προβάλλεται καὶ θὰ προβάλλεται ὡς ἱστορικὴ ἀναγκαιότης εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ὕγιους πολιτισμοῦ καὶ εἰς τὴν πρόοδον καὶ εὐημερίαν τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κοινωνιῶν. Καὶ προβάλλεται ὡς ἱστορικὴ ἀναγκαιότης ἡ περὶ ἐργασίας ἀντίληψις τοῦ Χριστιανισμοῦ, οὗτος πρωτίστως διακηρύσσει, ὅτι, παρ' ὅλας τὰς μεταβολὰς εἰς τὴν οἰκονομικὴν, τὴν τεχνικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων, ὁ Θεὸς καὶ τὸ θέλημά Του εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ παραμένουν κυρίαρχοι ἐπὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ὁ δὲ ἄνθρωπος παραμένει πάντοτε τὸ δημιουργήμα τοῦ Θεοῦ⁴⁶¹. Ἐπομένως μόνον εἰς τὸν Χριστιανισμόν εὐρίσκει τὴν πλήρη καταξίωσιν τῆς ἡ ἐργασίας, διότι μόνον ἐκεῖ διακηρύσσεται, ὅτι διὰ τῆς ἐργασίας ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ζῇ καὶ ὡς ὕλη καὶ ὡς πνεῦμα καὶ δι' αὐτῆς ἀκόμη γίνεται «ἄνθρωπος» ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν τῆς λέξεως ἔννοιαν, ἀφοῦ δι' αὐτῆς καλλιερгоοῦνται αἱ ἐμφυτοὶ δυναμικότητες τοῦ ἀνθρώπου, ἐξευγενίζεται ἡ ὑπόστασις του καὶ συμπληροῦται καὶ τελειοῦται ἡ οὐσία του. Ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὴν ἐργασίαν δὲν βλέπει μόνον τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ὕλικῶν συμφερόντων τοῦ ἀτόμου ἢ τῆς διᾶδος, ἀλλὰ τὸ βασικώτερον εἶναι, ὅτι αὕτη ἠθικοποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, τὸν χαλυβδώνει, σφυρηλατεῖ τὸν χαρακτήρα του καὶ, τὸ σπουδαιότερον ὅλων, ἐκριζώνει τὸν ἐγωϊσμόν του, εἰς δὲ τὴν θέσιν του ἐμφυτεύει τὴν αὐταπάρνησιν, τὴν ἀλληλεγγύην καὶ τὴν ἀγάπην, παρέχουσα οὕτως εἰς αὐτὸν τὴν ψυχικὴν ἐκείνην ἱκανοποίησιν, ὅτι προσέφερεν ὑπηρεσίαν ὅχι μόνον εἰς τὸ ἄτομόν του, ἀλλὰ συνέβαλεν ὅσον ἡδύνατο καὶ εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου⁴⁶². Ἡ ἐργασία λοιπὸν δὲν εἶναι κατὰρα, ἀλλ' εὐλογία Θεοῦ, ἣτο δέ, εἶναι καὶ θὰ εἶναι «ἡ ἠθικὴ δόξα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὁ στέφανος τῆς ἀρετῆς του καὶ ἡ πληρωσις τῆς χαρᾶς του»⁴⁶³. Ζωὴ ἄνευ τιμίας ἐργασίας καὶ ἐπωφελοῦς τῶσον διὰ τὸ ἄτομον, ὅσον καὶ διὰ τὸ κοινωνικὸν σύνολον εἶναι, κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν, κενὴ περιεχομένου καὶ ἐπονεϊδιστος.

Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἀναγνωρίζει μόνον τὴν μεγίστην ἀξίαν τῆς ἐργασίας διὰ τὸ ἄτομον καὶ τὸ κοινωνικὸν σύνολο, ἀλλὰ καὶ τὴν λύσιν ὅλων τῶν προβλημάτων ποῦ

468. Βασ. Χ. Ἰωαννίδου. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 74.

459. Αὐτόθι, σελ. 75.

460. Αὐτόθι, σελ. 72.

461. Σάββα Ἀγουρίδου. Τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ὁ σύγχρονος κόσμος. Ἐκδόσεις Π. Παυνάρα. Θεσσαλονίκη, 1970, σελ. 68.

462. Λτῶν. Φιλίππιδου. Θρησκεία καὶ ζωὴ. Ἀθήναι 1938, σελ. 27.

463. Αὐτόθι, σελ. 28.

συνδέονται με αυτήν την βλέπει μόνον εις τὸν Χριστόν. Ἐὰν λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι «δὲν γίνοντο πραγματικοὶ Χριστιανοί, ἂν δὲν διαπνέωνται ὑπὸ το θείου πνεύματος τοῦ Εὐαγγελίου καὶ οὕτοι καὶ τὰ συστήματά των καὶ αἱ ἐργασίαι των, ἐργάζονται εἰς μάτην πρὸς ἐπιτυχὴ λύσιν καὶ τῶν συναφῶν πρὸς τὴν ἐργασίαν ζητημάτων»⁴⁶⁴. Καὶ διὰ τὰ ἐπιτευχθῆναι τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖα μιὰ μεταφυσικὴ θεώρησις τῆς φύσεως τῆς ἐργασίας, τῆς κοινωνικῆς τῆς ἀποστολῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς καταπτώσεώς της κατὰ τὴν παρούσαν ἐποχὴν, ὅπου ἔγινε προσπάθεια νὰ ἀποσυνδεθῇ αὕτη ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, ὥστε νὰ καταδειχθῇ ὅτι ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἐξαντλεῖται εἰς τὴν ἐργασίαν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀπελευθέρωσίν του ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων. Μιᾶς ὅμως οἰκονομικῆς ἀπελευθερώσεως πρέπει πρωτίστως νὰ προηγηθῇ ἡ πνευματικὴ ἀπελευθέρωσις⁴⁶⁵. Τὰ ὕλικά πρέπει νὰ ἐξαγιασθοῦν, τὸ πνεῦμα πρέπει νὰ ἐμποτίσῃ τὴν ὕλην, ὥστε ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς μηχανῆς νὰ προβᾷ ἡ κοινωνικὴ ἀπελευθέρωσις⁴⁶⁶. Ἐπομένως ἂν ἡ ἐργασία μέχρι σήμερον δὲν ἀπηλευθέρωσε τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία δὲν ἐφηρμόσθη ἐξ ὁλοκλήρου⁴⁶⁷. Καὶ διὰ τὴν ἐπιτυχὴ ἐφαρμογὴν τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν εἰς τὰ κοινωνικοοικονομικά προβλήματα τῶν ἀνθρώπων ὑψίστη προϋπόθεσις εἶναι ἡ ἀ γ ἁ π η, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν δύνανται νὰ ἀποκτήσουν νόημα ὅλοι αἱ ἀξίαι τῆς ζωῆς⁴⁶⁸. Ὡς ἀποτελέσῃ ἡ παρούσα μελέτη τὴν ἀφετηρίαν, ὥστε ἡ ἐργασία νὰ λάβῃ τὸ ἀληθές της νόημα ἐντὸς τοῦ χριστιανικοῦ οἰκοδομήματος, ὅποτε θὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν οἰκοδόμησιν μιᾶς νέας κοινωνίας, ἐνὸς τελείου κόσμου, τοῦ ὁποίου τὸ ἰδανικὸν πλεόν θὰ εἶναι ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἡ Νέα Ἱερουσαλήμ, ποῦ θὰ μεταμορφώσῃ τὸν κόσμον καὶ θὰ τὸν ὁδηγήσῃ εἰς τὴν τελειότητά⁴⁶⁹. Διὰ τοῦτο ἂς συνειδητοποιήσωμεν ὅλοι τὴν παραγγελίαν τοῦ Κυρίου «χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν»⁴⁷⁰.

ΤΕΛΟΣ

464. Βασ. Χ. Ἰωαννίδου. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 81.

465. Β. Ἐράσμων. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 251.

466. Αὐτόθι, σελ. 252.

467. Π. Ἀντωνέσκου. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 202.

468. Βασ. Χ. Ἰωαννίδου. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 131.

469. Νικ. Μπερδιάεφ. Περὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 319.

470. Ἰωάνν. ιε, 5.

1. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΛΕΞΕΩΣ ΠΑΡΘΕΝΩΝ

Ἡ λέξι Παρθενῶν εἶναι πολυσήμαντη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Σύμφωνα με μὴ πρώτη σημασία δηλώνει τὰ ἰδιαίτερα διαμερίσματα, σὰ ὅποια παρέμεναν οἱ κορασίδες - παρθένοι μιᾶς οἰκογενείας. Στὴν περίπτωσιν αὕτῃ ἀναφέρονται σὰ ἀρχαῖα κείμενα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, στὸν πληθυντικὸ ἀριθμὸ¹. "Ὅμως ἔχει κι ἄλλη σημασία ἡ λέξι Παρθενῶν. Σημαίνει τὸ δυτικὸ διαμέρισμα (cella) τοῦ ναοῦ, δηλαδὴ τὸ σηκὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Παρθενῶνος ἢ καλλιτέρα τοῦ ναοῦ τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς στὴν Ἀθῆνα². Ἡ λέξι Παρθενῶν ἀναφέρεται ἀπὸ ἀρχαίους συγγραφεῖς, ὅπως π.χ. ὁ Πανυσανίας³, καὶ σὲ ἀρκετὲς ἐπιγραφές⁴. Εἶναι προφανὲς ὅτι ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς στὴν Ἀκρόπολιν τῆς Ἀθῆνας πῆρε τὴν ὀνομασία του ἀπὸ τὴν προσωνομῖα τῆς θεᾶς ὡς παρθένου⁵. Ὑπάρχει καὶ μὴ τρίτη σημασία τῆς λέξεως Παρθενῶν⁶, παράλληλη θὰ λέγαμε μετὰ τὴν προηγούμενη, κατὰ τὴν ὅποια μάλιστα αὕτῃ τῇ φορᾷ ἡ ὀνομασία Παρθενῶν δίνεται σὲ ναὸ τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Μαγνησία, κοντὰ στὸ Μείανδρο ποταμὸ⁷. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἀθῆνα καὶ ἡ Ἀρτεμις ἔχει τὴν προσωνομῖα «παρθένος»⁸ καὶ φαίνεται ὅτι ὁ ναὸς τῆς στὴ Μαγνησία πῆρε τὸ ὄνομα Παρθενῶν ἀπ' αὐτήν. Πρέπει νὰ ἀναφερθῇ ἀκόμη μὴ τέταρτη σημασία τῆς λέξεως Παρθενῶν: Παρθενῶν εἶναι τὰ διαμερίσματα, ποὺ κατοικοῦσαν οἱ παρθένες ἱέρειες, (ἱέρειες τῆς παρθένου = virgin priestesses)⁹, προφανῶς τοῦ ἱεροῦ, ἀν καὶ αὐτὸ δὲν διευκρινίζεται. Γίνεται λόγος γενικὰ γιὰ ἱέρειες, χωρὶς νὰ ἀναφέρεται σὲ ποιά θεὰ ἦταν ἱέρειες, ἀλλὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ ὑποθέσῃ ὅτι οἱ ἱέρειες αὐτὲς θὰ ἀναφέρονταν στὶς θεᾶς ποὺ εἶχαν κά-

1. Liddell & Scott - Jones, A Greek - English Lexicon, Oxford 1973, λ. Παρθενῶν, ὄνος, ὁ

2. Liddell & Scott - Jones, λ.

3. Πανυσανίας I 4,2 : I 24,5 : VIII 41,9 κλπ.

4. I G I 301,13 (422/1 - 419/8 π.Χ.?). I G II 1377, 9/10 (399/8 - 400/399 π.Χ.). I G II 1395,10 (396/5 π.Χ.). I G II 1425,250 A III (368/7 - 378/7 π.Χ.). I G II 1428, II 161,1 70 (374/3 π.Χ.). Οἱ ἐπιγραφὲς αὐτὲς ἀναφέρουν τὸν Παρθενῶνα στὴν Ἀκρόπολιν τῆς Ἀθῆνας : «ἐκ τοῦ Παρθενῶνος» Παραθέτομε ἐπίσης τὶς ἐπιγραφές : I G II 2 1517, A Col. I 3 : «ἐκ τοῦ [Π] αρθενῶνος» (343/2 π.Χ.) καὶ στὸ στίχο 40 : «εἰς τὸν Παρθενῶνα» I G II 1407,7 : «ἐν τῶν Παρθενῶν» (385/4 καὶ 384/3). I G II 1524, A Col. II 46 : «τὰδ' ἐκ τοῦ ἀρχαίου νεῷ παρέδωκεν ἡ ἱέρεια τοῖς ἐπιστάταις τοῖς ἐπὶ Θουδήμου ἄρχοντας εἰς τὸν Παρθενῶνα» καὶ στὸ στίχο 52 : «ἀνετέθη εἰς τὸν Παρθενῶνα...» (352/1 π.Χ.).

5. Βλ. τὶς παραπάνω σημειώσεις 3 καὶ 4.

6. Liddell & Scott - Jones, λ. Παρθενῶν, ὄνος, ὁ. Syll3. 695, 23 (μετὰ τὸ 129 π.Χ.)

7. Th. Reinach, Παρθενῶν, Bulletin de Correspondance Hellénique 32, 1908, σσ. 503-504.

8. Wernicke, RE II 1 (1895), στ. 1351 κέξ. λ. Artemis.

9. Liddell & Scott - Jones, Supplement λ. Παρθενῶν II.

ποια σχέση ή προσωνομεία σχετική με τή λέξη Παρθένος. Στην περίπτωση αυτή υπάρχουν δύο θεές, ή Ἀθηνᾶ καί ή Ἀρτεμις¹⁰.

Τέλος ἐμεῖς προσθέτομε ἓνα ἀκόμη ἐπιγραφικό παράδειγμα ή καλύτερα μιᾶ ἀκόμη περίπτωση ὅμοια με τήν προηγούμενη, πού ἀναφέρεται στὸν Παρθενῶνα τῆς Βραυρωνός, δηλαδή στή στοά τοῦ ναοῦ τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος, ή ὁποία πῆρε τήν ὀνομασία της ἀπὸ τήν προσωνομεία «Παρθένος» τῆς Ἀρτέμιδος καί ή ὁποία ἀναφέρεται σέ ἀδημοσίευτη ἐπιγραφή ἀπὸ τή Βραυρωνία¹¹. Ἡ διάκριση τῆς σημασίας τῆς λέξεως «νεώς»¹² γίνεται σαφέστερη ἀπὸ τήν ἀντίστοιχη λέξη (νεώς - παρθενών) στήν ἐπιγραφή πού προαναφέρθηκε¹³. Στήν ἐπιγραφή αὐτή τῆς Βραυρωνός δὲν γίνεται λόγος γιὰ ἐπισκευή στοᾶς, ἀνάμεσα σὰ ἄλλα οἰκοδομήματα πού ἀναφέρονται. Ἴσως νὰ μὴν ἦταν κατεστραμμένη — θὰ μπορούσε νὰ ἰσχυρισθῇ κανεὶς — καί ἐπομένως δὲν χρειαζόταν ἐπισκευή, γι' αὐτὸ καί δὲν ἀναφέρεται. Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἀπίστευτο, γιατί ἐξαιτίας τῆς θέσεώς της ή στοά ἦταν πιὸ ἐπισφαλῆς καί μπορούσε πολὺ εὐκόλῃ νὰ καταστραφῇ ἀπὸ τὰ νερά τοῦ μικροῦ ποταμοῦ Ἑρασίου, ἀπὸ τὰ μνημα χωρὶς τὰ δωμάτια τῶν πλευρῶν τῆς στοᾶς σὸ ἱερὸ τῆς Βραυρωνός, τὰ ὁποία θρέθησαν κατὰ τίς ἀνασκαφές καί ἀναφέρονται στήν ἐπιγραφή πού προαναφέραμε;¹⁴

Ἀνακύπτει ἀκόμη εὐλογη ή ἐρώτηση: ἄραγε «Παρθενών» λεγόταν ή στοά μαζί με τὰ διαμερίσματα πού ὑπάρχουν πίσω ἀπὸ τίς πλευρές της ή μόνο τὸ στωϊκὸ οἰκοδόχως τὰ δωμάτια τῶν πλευρῶν τῆς στοᾶς σὸ ἱερὸ τῆς Βραυρωνός, τὰ ὁποία θρέθηκαν κατὰ τίς ἀνασκαφές καί ἀναφέρονται στήν ἐπιγραφή πού προαναφέραμε;¹⁴

10. Ἡ ἐπιγραφὴ ὅμως I G IV 743 ἀπὸ τὴν Ἑρμιόνη τῆς Ἀργολίδος ἀναφέρει : «τὸν Παρθενῶνα τόνδ' ἔτε[υξε - υ -] πορὼν θεῆς Δήμητρος ἱερείαις [στέγους.] ἐπὶ στρατηγῷ τοῦ νέου : Πα [- υ -]»

11. Ἰ. Παπαδημητρίου, Ἔργον 1961, σ. 24 κέξ. βλ. ἐπίσης τὴν παρακάτω σημείωση 13.

12. Βλ. J. Wiesner, Parthenon, Athenische Mitteilungen XVIII 4 (1949), στ. 1913 κέξ. «Die Bezeichnung ὁ νεὸς scheint die ältere gewesen zu sein, während der Name Παρθενὼν ursprünglich nur für einen Raum gebräuchlich war, wie aus den Übergabeurkunden des 5. Jhrdts. hervorgeht, die für πρόνεος ἐκατόμπεδος und Παρθενὼν getrennt aufgestellt sind».

13. Πρβλ. ἐπίσης I G II² 1524.A Col. II 45 κέξ.

14. Σχετικὰ με τὴν ἐπιγραφὴ (ἀδημοσίευτη) (μέσα 3ου αἰ. π.Χ. κατὰ τὴν κ. Ντίνα Πέππα-Δελμούζου)* βλ. Ἰ. Παπαδημητρίου, Ἔργον 1961, σ. 24 κέξ. G. Daux, Bulletin de Correspondance Hellénique 86, 1962, σ. 674. J. et L. Robert, Bulletin de Épigraphique 1963, ἀρ. 91 σ. 478. Ἰ. Παπαδημητρίου, Scientific American 208 (1963), σ. 118 κέξ. Ἰ. Κοντῆ, Ἀρτεμις Βραυρωνία, Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον, 22 (1967), Μέρος Α' Μελέται, σ. 169 κέξ. T. Linders, Studies in the Treasure records of Artemis Brauronia found in Athens, Stockholm 1972, ἀρ. 126 σ. 176 Ἐπίσης T. Linders, The Treasurers of the Other Gods in Athens and their Functions, Meisenheim am Glan 1975, σ. 64 κέξ.

(Πρέπει ἐσφαλμένα νὰ ἀναφέρεται στὶς παραπάνω μελέτες T. Linders ή ἐπιγραφὴ decree of the nomothetai, γιατί ὡς γνωστὸ οἱ νομοθέτες ἐκδίδουν νόμους καί ὄχι ψηφίσματα): «ὁ νεὸς ὁ τοῦ ἀρχαίου Παρθενῶν, οἱ οἴκοι τοῦ ἀμφιπολείου ἐν ᾧ [αἱ ἄρτοι καί τὰ ὑπερῶα τὰ ἐπὶ τοῦ ἀμφιπολείου, [τὸ γυν]άσιον καί ή παλαιστρα καί οἱ ἱππῶνες καί ἄλλα πάντα [ἔσα ή] πόλεις οἰκοδομήσαντα ἀνέθηκε ττῆ: θεῷ: ὑπὲρ σωτηρία τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων».

“Όπως όμως υποστηρίζουμε άλλου¹⁵, στα δωμάτια της στοάς δεν παρέμεναν οί κορασίδες - ἄρκτοι, δηλ. κοπέλλες σὲ ἡλικία γάμου, ὅπως κακῶς δέχονται ὡς σήμερα ἄρκετοί, ἀλλὰ καὶ παιδάκια ποὺ εἶχαν τάξει στὴ θεὰ γιὰ θεραπεία, ἀρσενικά ἢ θηλυκά, ἢ ἀκόμη καὶ μωρὰ «τετραποδίζοντα». Ἐπομένως καὶ στὴ Βραυρῶνα ἢ στοὰ μαζί με τὰ δωμάτια της γιὰ τὴ στέγαση τῶν μικρῶν παιδιῶν, πῆρε τὴν ὀνομασία Παρθενῶν ἀπὸ τὴν Παρθένον Ἀρτεμιν καὶ τὴν ἱερεῖά της¹⁶.

2. Η ΒΡΑΥΡΩΝΙΑ ΑΡΤΕΜΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΙΕΡΑ ΖΩΑ ΤΗΣ

Ἡ Ἀρτεμὶς εἶχε πολλὰς προσωονιμίες καὶ πολλὰς ιδιότητες, καθὼς καὶ πολλὰ ἱερὰ ζῶα¹. Ἰδιαίτερα στὴ Βραυρωνία Ἀρτεμιν ἀναφέρονται σὰν ἱερὰ ζῶα ἡ ἄρκτος, ὁ ἀγριόχοιρος, τὸ ἐλάφι, ὁ λαγός, τὸ πουλί, ἡ αἶγα, ὁ ταῦρος, ὁ πετεινός, ὁ σκύλος, ὁ λέων.

1) Ἡ ἄρκτος· παραστάσεις ἢ ἄλλες ἀπεικονίσεις τῆς ἄρκτου δὲν ἔβρεθησαν στὴν Βραυρῶνα. Ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες μαρτυρίες μᾶς εἶναι ὅμως γνωστὴ ἡ «ἀρκτεία» καὶ οἱ κορασίδες - ἄρκτοι κατὰ τὴν ἐορτὴ τῆς θεᾶς².

2) Ὁ ἀγριόχοιρος· κατὰ τὶς ἀνασκαφές στὴ Βραυρῶνα ἐρέθηκε ὠραιός, μελανὸς δακτυλιόλιθος ἀπὸ ὑαλόμαξα μετὰ παράσταση γουρούνας καὶ κάτω ἀπ' αὐτὴν τέσσερα γουρουνόπουλα ποὺ θηλάζουν. Δὲν γνωρίζω κατὰ πόσο ὁ δακτυλιόλιθος αὐτός μπορεῖ νὰ ἔχη θρησκευτικὴ σημασία, ὥστόσο ὅμως πρέπει νὰ συνδέεται μετὰ τὸ θέμα μας³.

15. Ἡ προσωπικὴ τοῦ ἄποψη ὅτι ὑπῆρχαν στὴ Βραυρῶνα διαμερίσματα γιὰ τὶς κορασίδες - ἄρκτους, χωριστὰ ἀπὸ τὰ δωμάτια τῆς στοάς καὶ ἀκόμη ὅτι αὐτὰ συνδέονται μετὰ δύο διαφορετικὰς τελετὰς - ἔθιμα, θασικὰ στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, τὴ γέννηση καὶ τὸ γάμο, τεκμηριώνεται στὴ μελέτη μου: Ἀθ. Ἀντωνίου, Βραυρίου. Συμβολὴ στὴν ἱστορίαν τῆς Βραυρωνίως καὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος. (Διατριβή. Θὰ ἐκδοθεῖ προσεχῶς).

16. Βλ. ὅσα γράφει ὁ Th. Reinach, Παρθενῶν, Bulletin de Correspondance Hellénique 32, 2908, σ. 499 - 513.

* Ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ ὀφείλω νὰ εὐχαριστήσω τὴν κ. Ντίνα Πέππα-Δελμούζου. Διευθύντρια τῆς Ἐπιγραφικῆς Συλλογῆς Ἀθηνῶν, ἡ ὁποία μετὰ μεγάλη εὐχαρίστηση ἀπάντησε στὴν ἐπιστολὴ μου καὶ μοῦ ἔδωσε τὶς πληροφορίες ποὺ ζήτησα.

1. Παραστάσεις ζῶων σὲ ὕστρακα ἀπὸ τὴ Βραυρῶνα βλ. Lilly G. Kazil. Quelques vases du sanctuaire d'Artémis à Brauron, «Antike Kunst» (1963), σσ. 28, 29. πίνακες 1 - 16.

2. Ἀριστοφ., Λυσ. 645. Bk. Anecd. I σ. 206. λ. Ἀρκεῦσαι καὶ I σ. 444 - 445 λ. Ἀρκεῦσαι. Σχόλια Ἀριστοφ., Λυσ. 645. Σχόλια Θεοκρ. II 66. Σχόλια Λουκιαν., Κατάπλ. σ. 52 (12-24). Ἀρποκρ. λ. Ἀρκεῦσαι. δεκατέθειν. Ἡσύχ. λ. ἀρκτεία. Σούδ. λ. ἀρκεῦσαι. Ἀρκτος ἢ Βραυρωνίως.

3. Ἰ. Παπαδημητρίου, Ἔργον 1962, σ. 34 καὶ εἰκ. 46. J. Boardman, Greek Gems and Finger Rings. Early Bronze Age to Late Classical, London 1970, σ. 122, 141, 401.

* Ὅποσοδήποτε στὴ λατρεία τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ἱερὰ ζῶα (Πρβλ. Wernicke, RE II 1 (1895), σ. 1434 κἑξ.). τὰ ἀνασκαφικά ὅμως εὐρήματα δὲν ἔχουν δημοσιευθῇ, γι' αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατό ν' ἀναφερθοῦν ὅλα ἐδῶ.

3) Τὸ ἐλάφι εἶναι ἰδιαίτερα γνωστὸ στὴ Βραυρῶνα, γιατί θρίσκεται σὲ ἀνάγλυφο τοῦ ἱεροῦ ἀνάμεσα στὴν Ἀρτεμιν, σὲ θωμὸ καὶ λατρευτές. (Βλ. φωτογραφία ἀρ. 1.). Ἀπ' αὐτὸ πήρε τὸ ὄνομα ἡ γιορτὴ τῆς Ἀρτέμιδος, τὰ ἐλαφηβόλια, κατὰ τὸν ὁμώνυμο μῆνα ἐλαφηβολιών, δηλαδὴ τὸν ἔνατο μῆνα τοῦ Ἀττικοῦ ἔτους⁴.

4) Ὁ λαγὸς εἶναι ἐπίσης ἱερὸ ζῷο τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος. Στὴν προκειμένη περίπτωση πρέπει νὰ ὑπάρχει κάποια σχέση ἀνάμεσα στὴν Βραυρωνία Ἀρτεμιν καὶ στὸ λαγὸ πού κρατᾶ στὸ χέρι τὸ ἀγαλμάτιο κορασίδος⁵.

5) Ἱερὸ ζῷο τῆς Ἀρτέμιδος εἶναι ἐπίσης τὸ πούλι. Εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ ὑπάρχει κάποια σχέση μὲ τὸ ἀγαλμάτιο κορασίδος ἀπὸ τίς ἀνασκαφές στὴ Βραυρῶνα, πού παριστάνει κοπέλλα νὰ κρατᾶ πούλι στὸ χέρι της, πού ἴσως εἶναι περιστέρι⁶ (βλ. φωτογραφία ἀρ. 2).

6) Ἡ αἶγα εἶναι κι αὐτὴ ἱερὸ ζῷο τῆς Ἀρτέμιδος, τὸ ὁποῖο φαίνεται πὼς προσοριζόταν γιὰ τίς θυσίες. Ἀνάγλυφο πού θρέθηκε στὴ Βραυρῶνα παριστάνει τὴ θεὰ Ἀρτεμιν, θωμὸ, αἶγα καὶ λατρευτές. Ἀκόμη θρέθηκε στὴ Βραυρῶνα ἀνάγλυφο τοῦ τέλους τοῦ ἵου αἰ π.Χ. μὲ παράσταση τῆς Ἀρτέμιδος καὶ αἰγῶν⁷.

7) Ἐπίσης ὁ ταῦρος εἶναι τὸ ἱερὸ ζῷο τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος, τὸ ὁποῖο προσοριζόταν γιὰ τίς θυσίες (βλ. φωτογραφίες ἀρ. 3, 4). Ἡ Ἀρτεμιν ἔχει τὴν προσωινίαν Ταυροπόλος⁸ ἢ Ταυρικὴ ἢ Ταυρῶ⁹. Στὴ Βραυρῶνα συναντοῦμε ἀνάγλυφες στήλες μὲ τὴ θεὰ Ἀρτεμιν, θωμὸ καὶ ταῦρο ἢ αἶγα ἢ ἐλάφι καὶ λατρευτές. Ἡ προσωινία «Ταυροπόλος» τῆς Ἀρτέμιδος πρέπει νὰ προήλθε μᾶλλον ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι αὐτὴ φρόντιζε ἰδιαίτερα γιὰ τὴ διατροφή ταύρων καὶ δὲν πρέπει νὰ

4. Liddell & Scott - Jones. λ. ἐλαφ - βόλια.

L. Deubner, Attische Feste, Darmstadt 1969 3, σ. 209 E. Mensching, Kleine Pauly, τ. II, λ. Hirsch, στ. 1181 κέξ.

5. Wernicke, RE II 1 (1895), στ. 1344, λ. Artemis.

6. Βλ. τὴ σημασία τοῦ πούλιου γενικὰ σὲ λαοὺς ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος J. G. Frazer, Balder the Beautiful (The Golden Bough, Third Edition Part VII), London 1913, II σσ. 104, 143 κέξ, καὶ στὸν ἴδιο, Taboo and the perils of the soul (The Golden Bough, Third Edition, Part II), London 1911, σ. 177 κέξ.

7. Ἡσύχ. λ. Βραυρωνίους. Ἱ. Παπαδημητρίου. Ἔργον 1959, σ. 17 εἰκ. 18. Ἱ. Κοντῆ, Ἀρτεμιν Βραυρωνία, Ἀρχ. Δελτ. 22 (1967), σ. 200.

8. Liddell & Scott - Jones. λ. Ταυροπόλια, τὰ καὶ λ. Ταυροπόλος, ἡ, ὅπου μεταξὺ ἄλλων: «a name of Artemis variously interpreted as worshipped at Tauris, or drawn by a yoke bulls, or hunting bulls». Π. Γ. Θέμελη, Βραυρών. Ὁδηγὸς τοῦ χώρου καὶ τοῦ μουσείου. ἐκδόσεις Ἀπόλλων, σ. 31 εἰκ. 7. Ἀναπαράσταση πῆλινου ἀνάγλυφου πίνακος Ἀρτέμιδος Ταυροπόλου.

9. Wernicke, RE II 1 (1895), στ. 1399, λ. Artemis. Μὲ τὸ ἐπίθετο Ταυροπόλος χαρακτηρίζονταν ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἀρτεμιν καὶ ἡ Ἀθηνᾶ (Liddell & Scott - Jones, Suppl. λ. Ταυροπόλος). Πὼς ὅμως μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ ἡ προσωινία αὐτὴ γιὰ τὴν Ἀθηνᾶ, πού δὲν ἔχει καμιά σχέση μὲ τὴν Ταυρίδα;

πήρε την ονομασία αυτή από την Ταυρίδα¹⁰, όπου υπήρχε το ιερό της Ἀρτέμιδος παρθένου.

8) Ὁ πετεινός· στή Βραυρῶνα θερέθηκε χάλκινος καθρέπτης τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., ὁ ὁποῖος στή λαβή εἶχε παράσταση μὲ δύο «ἐκατέρωθεν» Σειρήνες καὶ δύο πετεινούς. Ὅπως ἀναφέρει ἡ ἐπιγραφή του, ὁ καθρέπτης ἦταν ἀνάθημα τῆς Ἰππύλης Ὀνήτορος στή Βραυρωνία Ἀρτεμιν¹¹.

9) Ὁ σκύλος· εἶναι ιερό ζῶο τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος καὶ γι' αὐτὸ θερέθηκε σὲ παράσταση ἐρυθρομόρφων κυρίως ἀγγείων ὅπου παριστάνεται ἡ Ἀρτεμις ὡς θεὰ τοῦ κυνηγίου νὰ κρατᾷ φαρέτρα¹² ἢ τόξο καὶ νὰ συνοδεύεται ἀπὸ σκύλο¹³.

10) Ὁ λέων· στὰ ἱερὰ ζῶα τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος συγκαταλέγεται καὶ ὁ λέων¹⁴. Εἶναι λίγο ἀμφίβολο ὥστόσο, ἂν ἡ πύληνη ὑδρορρόη μὲ λεοντοκεφαλὴ ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ κιονοστοιχία¹⁵, ὁ μαρμάρινος¹⁶ λύχνος μὲ τρεῖς λεοντοκεφαλὰς τοῦ 7ου αἰ. π.Χ. καὶ ἡ παράσταση σὲ κύλικα, πολὺ πιθανὸ τοῦ ἀγγειογράφου Σωτάδου, ὅπου παριστάνεται μεταξὺ ἄλλων κρήνη μὲ κροῦνδ ἐκ λεοντοκεφαλῆς¹⁷, εἶναι παραστάσεις ποὺ πρέπει νὰ συσχετισθοῦν μὲ τὴ Βραυρωνία Ἀρτεμιν.

1) Τὸ ἄλογο. Ἡ Ἀρτεμις, ὡς προστάτρια τῶν ζώων, φαίνεται ὅτι εἶχε τὸ ἄλογο ἀνάμεσα στὰ ἱερὰ ζῶα τῆς. Ἔτσι στή Βραυρῶνα θερέθηκε κεφαλὴ ἄλογου ἀπὸ εἰδώλιο ἱππέως (5ος αἰ. π.Χ.) καὶ πύλινο εἰδώλιο ἱππέως σὲ καλπασμὸ (4ος αἰ. π.Χ.)¹⁸.

10. Σούδ. λ. Ταυροπόλος. Etymologicum Magnum λ. Ταυροπόλον. Περσ. I 23,7 : III 16,8 Στέφ. Βυζ. λ. Ταυροπόλος. Πρβλ. καὶ H. Gregoire, Iphigénie en Tauride, Nobice (Les Belles Lettres, 1925), IV σσ. 90.97. Ὁ Wernicke (RE II 1(1895), στ. 1375, λ. Artemis) γράφει : «Diese Παρθένος Ταυρικὴ wurde von den Griechen frühzeitig mit Iphigeneia identifiziert καὶ πιὸ κάτω : "Die folgenreiche Identifikation der Ταυρικὴ Παρθένος mit der A(rtemis) Ταυρόπολος scheint nicht älter zu sein als Euripides,...»

11. Ἰ. Παπαδημητρίου, Ἔργον 1961 σ. 33. Πρβλ. ἐπίσης τὸν πετεινὸ ἀνάμεσα στὰ ἱερὰ ζῶα τῆς Ἀρτέμιδος στήν Ἐφεσο ἢ τὴ Σμύρνη ἢ ἀκόμη στήν Κέρκυρα, Wernicke, RE II 1(1895), στ. 1432 καὶ 1436. λ. Artemis.

12. Lilly G. - Kahil, Quelques vases du sanctuaire d' Artémis à Brauron, "Antike Kunst" (1963), ὁ.π. σ. 19 πίν. 10.3.

13. Κοντῆ, ὁ.π. σ. 188. Πρβλ. καὶ Wernicke, RE II 1(1895), στ. 1437. λ. Artemis.

14. Wernicke, ὁ.π. στ. 1437 κέξ X Μπούρα, Ἡ ἀναστήλωση τῆς στοᾶς τῆς Βραυρωνός· Τὰ ἀρχιτεκτονικὰ τῆς προβλήματα, Ἀθῆναι 1967, σσ. 120.121

15. Παπαδημητρίου, Πρακτ., 1948 σ. 88 (Εἰκ. 5).

16. Παπαδημητρίου, Πρακτ., 1949 σ. 84 (Εἰκ. 15).

16. Παπαδημητρίου, Πρακτ., 1956 σ. 76 (Πίν. 20α & β).

18. Βλ. σχετικὰ Θέμελη, Βραυρών, σ. 86, εἰκ. 24α & β.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΚΩΣΤΑ Θ. ΦΩΤΕΙΝΟΥ

"ΧΡΟΝΙΚΟ,,

(Θεατρικό σε πράξεις δυό)

ΑΝΤΙ ΓΙΑ ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ἐκφωνητὴς (Ποῖν ν' ἀνοίξει ἡ Ἀντίαια).

«1743 Δεκ. 12 στὸ παλαιό. Εἰς χωρίον Σύδρο, τὴν σήμερον εὐρισκόμενος ὁ Θεόδωρος Σολδάτος εἰς σὲ τόπον, λεγόμενον Ραχωνά, μέσα σὲ μιὰ σπηλιά, ἀπὸ τὸν φόβο τῆς πανούκλας ὅπου τὸν ἐβάλανε οἱ ἐπήκοοι πληροεξούσιοι, ὁ σινιὸρ Παναγιώτης Δευτεράτος καὶ σινιὸρ Θεόδωρος Κακατζῆς, τοὺς ὁποίους ἐπαράκαλεσε διὰ τὰ δώσουν ἄδεια ἐμοῦ τοῦ γράψαντος τὰ πάγω τὰ τοῦ κάμω διαθήκη, πηγαινόμενος τὸν ἥθροικα καθεζόμενον σῶων καὶ ὑγιῇ, ἔχοντας τὸν νοῦν καὶ τὴν λαλιὰν καθαράν. Τότε ρώτησα τί με θέλει καὶ μοῦ εἶπε πὼς θέλει τὰ ποιήσει διαθήκην τὰ διορθωθεῖ φοβούμενος τὸν θάνατον μήπως καὶ ἔλθῃ αἰφνίδιος καὶ ἀρπάσῃ τὴν ἀμαρτωλὴν τὴν ψυχὴν καὶ μέγῃ ἀδιόρθωτος. Ἔτι λέγει πὼς ἀφήνει τὴν εὐχὴν του, ἀγάπη καὶ συχώρεση ἀπὸ ὅλο τὸ γένος τῶν χριστιανῶν, ὁμοίως ἀναζητᾷ οὗτος ἢ τις καλὸ τοῦ ἔκαμε ἢ τις κακό. Ἔτι λέει πὼς ἀφήνει εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος κομμάτι ἀμπέλι ὅπου ἔχει τὸ σύννομόν του χωρίον Ἀγγελιὸς εἰς τόπον λεγόμενον Καθαλάρη, ὅσο καὶ τὰ εἶναι διὰ τὰ τὸν θάψουν μέσα καὶ τὰ ἔχη τὸ μνημόσυνον.

Γεώργιος Δελαπόρτας βεβαιῶναι διὰ ὄνομα τοῦ Θανάση Προκόπη, εὐσιώτας καὶ δὲν ἠξέρει γράμματα, ἔτσι, παρακαλεστός.

Νικολὸς Δινάρδος, παρακαλεστός ἀπὸ τὸν ἄνωθεν Θεόδωρο, ἔγραψε καὶ μαρτυροῦν.

Σημ.: Ἀρχιεπισκοπικεῖο Λευκάδας, ἀντίγραφο ἀπ' τῆ δεσμίδα διαφόρων τοῦ συμβολαιογράφου Λευκάδας Ἰωάν. Παρέως Χρυσοθεϊτσάνου, ἀριθ. ἐγγρ. 12.

ΠΡΑΞΗ Α'

(Ἐνα παλιὸ χαμῶγι τοῦ ἔχει γίνεи κατηλειό. Δυὸ πάγκοι στὶς ἄκρες καὶ μεγάλα χοντροφτιαγμένα τραπέζια. Πάγκοι μικροί, γιὰ τὰ κάθονται οἱ πελάτες, κοιτάζοντας πρὸς τὸν χώρο τῶν θεατῶν. Στὸ βάθος ἕνας παλιὸ «μπεξαχτᾶς». Φαίνεται ἕνα θαρέλι. Ἐνα λυχνάρι μὲ δυὸ φλόγες φέγγει πάνω ἀπ' τὴ θέση τοῦ κάπελα. Στους πάγκους χωρικοί. Εἰς μεσιανὸ τραπέζι δυὸ μὲ κοῦπες. Στὸ ἄλλο μεσιανὸ τραπέζι πρὸς τὰ δεξιὰ ἕνας νεαρός. Πίσω ἀκριβῶς ἀπ' τὸν δεξιὸν πάγκο μιὰ πόρτα. Φαίνεται ἀνοιχτὴ καὶ δείχνει σοῦρουπο).

Ἐνας ἀπ' τὸ δεξιὸν πάγκο πρὸς τὴν πόρτα, κοιτάζοντας πρὸς τὸ μέρος τοῦ κάπελα: «Ἐ, γέρο, ἕνα φῶς. Κάποιος πεθαίνει ἐδῶ».

Ὁ κάπελας: Πάλε τὰ ἴδια. Νὰ πάρει ὁ διάολος. (Πιὸ ἔντονα): Μὰ εἶναι προσταγὴ τῆς Γαληνοτάτης Πολιτείας, ὅποιος χτυπιέται ἀπ' τὴν ἀρρώστεια, νὰ κλειδώνεται στὸ κατώγι του, μακριὰ ἀπ' τοὺς ἄλλους.

‘Ο ἴδιος χωρικός Α’: “Ένα φῶς μωρὲ νὰ βγάλουμε τὸν ἄνθρωπο ἔξω. Δὲ στο κλείνουν τὸ ρημάδι γέρο - τσιγκούνη.

‘Ο κάπελας: Θὰ μᾶς βάλουν καραντίνα, νὰ δεῖς. Θὰ ψοφήσουμε κι ἀπὸ τὴν πείνα.

‘Ο νεαρός: Νὰ τὸν βγάλουμε ἔξω, νὰ τὸν πάρει τὸ κάρρο. Κι ὕστερα νὰ πλυθοῦμε. Τ’ ἀκοῦτε;

(‘Ακούγεται νὰ χτυπάει λυπηρὰ ἓνα σήμαντρο. Κρότος σκληρός).

Χωρικός Β’: Πάει κι ἄλλος. Θὰ μᾶς φάει ὅλους ἡ χολέρα.

‘Ο νεαρός: ‘Ανάθεμα στοὺς Βενετσάνους. Αὐτοὶ τὴ φέρανε μὲ τὰ καράβια τους, οἱ χτικιασμένοι.

Χωρικός Β’: Μὴ μιλάς ἔτσι. Μπορεῖ νὰ ‘ναι δῶ κάποιος ρουφιάνος.

(‘Ο χωρικός Α’ ἔχει σπρώξει τὸ νεκρὸ πρὸς τὰ ἔξω. Κλείνει τὴν πόρτα, τινάζει τὰ χέρια του καὶ πηγαίνει πρὸς τὸν κάπελα).

Χωρικός Α’: Ρίξε μου λίγο τσίπουρο γιὰ νὰ πλύνω τὰ χέρια μου.

Κάπελας: Σιγὰ ρε διάολε. Δὲν ξέρεις πὼς τὰ ἀπαγόρεψαν κι’ αὐτό;

Νεαρός: Ρίξε τοῦ ἀνθρώπου νὰ πλυθεῖ καὶ στο πλύνουμε. Φέρε μας καὶ κρασί. Λένε πὼς διώχνει τὴν ἀρρώστια, ἂν εἶναι ἀδρὺ.

Χωρικός Γ’: ‘Αδρὺ λέει. Ξύδι εἶναι. “Ένα αὐγὸ μιὰ κούπα ξύδι.

Νεαρός: Καὶ μὲ μιὰ κότα;

Χωρικός Γ’: Δὲν τὶς κρατάει τὶς κότες. Δὲν ἔχει λέει νὰ τὶς ταῖσει.

Χωρικός Α’ (πηγαίνοντας ἀπ’ τὸ μπεζαχτὰ στο κέντρο καὶ σκουπίζοντας τὰ χέρια πάνω στὰ ρούχα του): Πάει κι ἐτοῦτος. ‘Αλιθάνιστος.

Χωρικός Γ’ (ὕστερ’ ἀπὸ μικρὴ παύση): Εἶπαν πὼς θὰ μοιράσουνε καλαμπόκι οἱ Βενετσάνοι ἢ στάρι. Δυὸ κουτέλες τὸ ἄτομο. Εἶναι ἀλήθεια;

Χωρικός Β’: Καὶ σαποῦνι. Τὸ πλύσιμο εἶναι ἐχτρὸς τῆς χολέρας.

Χωρικός Α’: “Ετσι ποῦ ἕκατσε πάνω μας δὲ βγαίνει μὲ τίποτα ἢ ἀρρώστια. Ρίξωσέ σὰν τοὺς Βενετσιάνους.

Χωρικός Β’: Κλεῖσ’ τὸ στόμα σου. Εἶναι καὶ ρουφιάνοι ἐδῶ.

Νεαρός: Πάλε τὰ ἴδια. Πολὺ φοβᾶσαι τοὺς ρουφιάνους. Τί θὰ μᾶς κάνουν; Κοίτα καὶ μέτρα πόσα κακὰ ἔχουμε νὰ σκιαχτοῦμε. Τὴ χολέρα, θεοτικὸ κακὸ, ποῦ δὲ γνωρίζει Βενετὸ ἢ ντόπιο ἢ ρουφιάνο. Τὸν Βενετὸ, τὸ δεῦτερο κακὸ, μὲ τὰ μπουντρούμια μέσα στο κάστρο καὶ τὰ κάτεργα. Τὸ ρουφιάνο, τὸ πιὸ κακὸ, βέβαια, γιὰτὶ πληγιὰ εἶναι δικιά μας. Τὸν ντόπιο ἀφέντη, ἔμπιστο τῶν Βενετῶν, ποῦ μᾶς βάνει τὸ μαχαίρι στο λαιμὸ γιὰ νὰ εἰσπράττει τὶς δεκτιές.

(“Έχει σηκωθεῖ ἀπ’ τὸν πάγκο του κι ἀπευθύνεται στὸν Χωρικὸ Β’): “Αει, μὲ τοὺς ρουφιάνους σου, μᾶς σκότισες μὴ πῶ τί...

Χωρικός Α’ (ἀπευθύνεται στο Νεαρό): Μὴ τὰ παίρνεις τοῖς μετρητοῖς. Τόσα χρόνια μάθαμε νὰ σκύφουμε εὐκόλα στοὺς δυνατούς. Δὲ φεύγει εὐκόλα ὁ φόβος. Κι’ ὁ Βενετὸς νὰ φύγει κι’ ὁ ντόπιος ἀφέντης νὰ χαθεῖ, ὁ φόβος γιὰ καιρὸ θὰ πέφτει σὰν ψιλὴ βροχή. Μ’ αὐτὸν βλέπεις γεννηθήκαμε, μ’ αὐτὸν ζήσαμε.

Νεαρός: Εἶναι δικιά μας ὑπόθεση αὐτὸς ὁ φόβος. ‘Εμεῖς τὸν τρέφουμε μέσα μας, τὸν μεγαλώνουμε, τοῦ δίνουμε ψῆλο καὶ πλάτεμα. Μὰ μιὰ κλωστή μᾶς χωρίζει ἀπ’ τὴν ἀντρεωσύνη. “Ακουσέ με ἢ ἀφεντιά σου.

Χωρικός Δ’: “Ωρα τώρα σὰς ἀκούω, μὰ δὲ μιῶ. Εἶμαι γέροντας, λίγα τὰ ψωμιά μου ἀκόμα, μὰ τὰ θάσσανα ποῦ μοῦ ἀπολείπονται, πολλὰ. “Αμα συνέχεια περπατᾷς μὲ τὸ θάνατο, δὲ λογαριάζεις πιὰ τὸ φόβο (παύση). Τί θὰ σοῦ κάνουν οἱ Βενετοὶ περισσότερο ἀπ’ τὴ χολέρα; Γιὰτὶ μᾶς πιάνει αὐτὸς ὁ φόβος μωρὲ; Καὶ τί ἀξίζει τὸ τομάρι μας; Κοπριά εἴμαστε, σ’ ἱκτίρ. (Πρὸς τὸν κάπελα): “Ε, κύρ μαγαζάτορα, θὰ τὸ φέρεις τὸ κρασί;

Κάπελας: ‘Η πλερωμὴ ὄχι μ’ αὐγά. Τί νὰ τὰ κάνω; Κάτου στὴν πολιτεία

δέν τὰ θέλουν. Πώς κι οἱ κότες, λένε, εἶναι ἄρρωστες καὶ σκιαζονται νὰ τὰ φάνε.

Χωρικός Δ': Καλά, φέρε τὸ κρασί καὶ θάχεις τὴν πληρωμὴ σου. ('Ενῶ ὁ κάπελας γιομίζει τις κοῦπες).

Χωρικός Γ': Τί ὥρα νᾶναι;

Χωρικός Α': "Οπου νᾶναι, νυχτώνει γιὰ τὰ καλά.

Χωρικός Γ': Εἶπανε... (κόβει ἀπότομα τὴν κουβέντα του).

Στὴ σκηνὴ μπαίνει μιὰ νέα γυναίκα. Κρατᾷ στὰ χέρια τῆς μιὰ μικρὴ τέντζερη. Τὴ κοιτάζουν ὅλοι ξαφνιασμένοι.

Ἡ κοπέλα (τοὺς κοιτάζει περίεργα): Ἀλεύρι θὰ μοιράσουνε ἢ καλαμπόκι;

Χωρικός Γ' (πηγαίνει πρὸς τὸ μέρος τῆς): Εἶπανε πὼς θὰ μοιράσουνε καλαμπόκι. Δὲν ξέρω. Μὰ σὺ εἶσαι σίγουρη βλέπω.

Κοπέλα: Τὸ εἶπαν ἀπ' τὸ πρωὶ στὸ χωριό. Ἦρθε ἄνθρωπος ἀπ' τὴν πολιτεία. Εἶναι ὅλο τὸ νησί σὲ «καραντίνα», εἶπε. Καραντίνα (παύση). Τί εἶναι αὐτὴ ἡ καραντίνα ἐγὼ δὲν ξέρω. Κάθε κροῦσμα εἶπανε ν' ἀναφέρεται ἀμέσως. (Κοιτάζονται ὅλοι μεταξύ τους).

Χωρικός Α': Στὸ χωριό σήμερα κιόλας κρούσματα δύο.

Νεαρός (μιμεῖται κάποιον καὶ παίρνει ὕφος ἀνάλογο. Σὰ νὰ διαβάξει): Ἡμεῖς Ἰωάννης Ἀντώνιος Μόρο διὰ τὴν Γαληνοτάτην Ἑνετικὴν Πολιτείαν Ἀνώτερος Προνοητὴς καὶ τὰ λοιπὰ καὶ τὰ λοιπά. (Μικρὴ παύση). Οἱ κάτοικοι δὲν πρέπει νὰ συναναστρέφονται ἀλλήλους, ἀλλὰ νὰ ἴστανται εἰς ἀρκοῦσαν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν, ἵν' ἀποφεύγεται θλιθεραὶ συνέπειαι. Οἱ παραβάται τῆς ἐν λόγω διατάξεως, θὰ ὀδηγοῦνται εἰς τὸ Λοιμοκαθαρτήριον τῶν ὑπόπτων. Ἰνα δὲ γίνωνται γνωστοὶ οἱ παραβάται, θὰ δεχόμεθα ἀπὸ τοῦδε μυστικὰς μηνύσεις, ἀμειβομένων καταλλήλως τῶν καταμηνυτῶν. Φρούριον τῆς Ἀγίας Μαύρας τῇ 31 Ἰανουαρίου 1743 ἔψιλον νῖ.

Χωρικός Γ': Καραντίνα κυρά μου θὰ πεῖ ἀπομόνωση. Νὰ μὴ κολλήσουν οἱ ἄλλοι ἀπ' τὴν ἀρρώστια. Ἀμα χτυπήσει κι ἄλλον ἢ ἀρρώστια, λέμε «κι ἄλλο κροῦσμα». Ἐντάξει; Τὸ κατάλαβες;

Νεαρός: Ἀσε τὴν κοπέλα. Τὴν τρέλανες. (Παύση. Πρὸς τὴν κοπέλα): Δὲν εἶναι τόσο ἄλλα κυρά μου. (Μόνος του). Ἄκου λέει ἀπομόνωση. Θὰ πεῖ πὼς κανένα καράβι δὲν ἔρχεται στὸν τόπο μας. Ἐκεῖ κάτω, στὸ ἔμπα τοῦ λιμανιοῦ, εἶναι ἓνα μικρὸ νησί. Ἐκεῖ πᾶνε τοὺς χολεριασμένους ἀπ' τὴν πολιτεία. Τὰ ροῦχα τους τὰ λυώνουν ἀπ' τὸ βράσιμο. Καράβι ξένο δὲ ζυγώνει. Οὔτε ἀλεύρι φέρνουνε, οὔτε ὄσπριο. Πεῖνα σ' ὅλο τὸν τόπο. (Πρὸς τὴν κοπέλα): Κατάλαβες; Πρέπει λέει νὰ τὰ βγάλουμε πέρα μόνοι μας.

Κάπελας: Γι' αὐτὸ σὰς λέω νὰ μὴ θέλετε τόσο κρασί. Ὅριστε, πάει τὸ βαρέλι.

Νεαρός: Ἐδῶ καράβια πνίγονται...

Χωρικός Α': Τὸ λοιπὸν νὰ βάλουμε κάτω νὰ μετρήσουμε. (Γυρίζει πρὸς τοὺς ἄλλους): Πόσοι εἴμαστε ὅλοι - ὅλοι στὸ χωριό;

Νεαρός: Μμ... δὲ θάμαστε τρακόσοι;

Χωρικός Α' (κάνει πὼς μετράει μουρμουρίζοντας): Πεθάνανε ἔντεκα. Κι ὅλοι μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Φουσκώνουνε ἀπὸ κάτω, βγάζουνε ἀπ' τὸ στόμα λίγιο αἷμα καὶ πληγὲς στὸ στήθος. Κι ὕστερ' ἀρχίζει τὸ ροχαλητό.

Χωρικός Δ': Ἀσε τὸ μέτρημα λεβέντη μου. (Μονολογώντας): Καὶ τί εἴμαστε; Κοπριά εἴμαστε, σ' ἱκτίρ.

Νεαρός: Στὴν πολιτεία κάτω οἱ πεθαμένοι εἶναι πολλοί. Τὰ στενοσόκκακα βλέπεις, ἢ μούχλα τῶν κατωγιῶν καὶ τὰ σπίτια, πού δὲν τὰ μυρίζεται ὁ ἥλιος. Πολιτεία! Πλέει μέσα στὰ νερά μωρέ. Οἱ Βενετοί, σὰν πιὸ ξύπνοι, μῆκκανε στὸ κάστρο. Ἐκεῖ ἔχει πιὸ στέγνια.

Χωρικός Γ': Αὐτοὶ δὲ χάνουνε εὐκόλα τὸ θάρρος τους. Μοιράσανε τόσες φορές ἀλεύρι.

Χωρικός Β': Θὰ ἔρτει ἡ ὥρα τους ποὺ θὰ χάσουνε τὸ θάρρος τους κι αὐτοί. Μὰ σένα τί σὲ νιάζει γιὰ τοὺς Βενετούς; 'Εδῶ ἐμεῖς κινδυνεύουμε... Σὲ μερικά χωριά φύγαν οἱ ἄνθρωποι, τράθηξαν ἔξω στὰ βουνά, γιὰ ν' ἀποφύγουνε λέει τὸ μῖασμα. Πολλοὶ καλέσανε καὶ φκιάσανε τὶς διαθῆκες τους. Οἱ ἀνόητοι. Νιάζονται ποὺ θ' ἀφήσουνε τὰ ξερολίθια τους. (Παύση. Πηγαίνει πρὸς τὸ μέρος τοῦ χωρικοῦ Γ'): Μὰ ἓνα εἶναι τὸ πιὸ σοβαρό, κι αὐτὸ τὸ βρίσκει τὸ δικό μου τὸ μυαλό, ἔτσι, μονοκόμματα. "Ἄμα προχωρήσει ἡ ἀρρώστια κι' ἄλλο, πᾶμε, θὰ ξεσπερμέψουμε. Κι ὅλοι, ὅσοι μαραίνονται καὶ παθιάζονται γιὰ τοῦτο τὸν τόπο, θ' ἀπελπιστοῦνε, ἄμα βέβαια τοὺς ἀφήσει ἀνέγγιχτους ἡ χολέρα.

Νεαρός (πρὸς τὴν κοπέλα): 'Εσύ, κυρά μου, σπίτι σου. "Όταν ἔλθει κανένα κάρρο μ' ἀλεύρι, θὰ τὸ μάθει. (Πρὸς τοὺς ἄλλους): Τὸ σούρουπο μᾶς κάνει νὰ τὰ βλέπουμε ὅλα μαῦρα. "Ετσι εἶναι ἀπὸ φυσικοῦ τοῦ ὁ ἄνθρωπος. Μὰ σὰν θγεί ὁ ἥλιος τὸ πρῶι, τὸ μυαλό μας φωτίζεται. Βλέπουμε τὰ δέντρα ποὺ εἶναι πάνω στὸν ἀνθό τους καὶ λέμε: νὰ ἡ ζωὴ γύρα μας μοσχοβολάει καὶ συνεχίζει τὸ δρόμο της. Βλέπουμε τὰ βουνά, τὸν κάμπο κάτω μὲ τὰ λιοστάσα, τὴ θάλασσα πέρα κι' ἀθέλητα πάλε μονολογοῦμε: Εἶναι ὁμορφὴ ἡ ζωὴ ἔτσι, μέσα σ' αὐτὴ τὴν ὠραία ἀνοιξη. Καὶ πατοῦμε γερά πάνω στὴ πέτρα, γιὰ νὰ σταθοῦμε ὀρθοὶ στὰ πόδια μας. "Αει, λέμε, νὰ περάσει καὶ τοῦτο τὸ ποτάμι. "Αξίζει τόσο ἡ ζωὴ. Τ' ἄλλα τ' ἀκούμε μ' ἀηδία. (Πρὸς τὸν χωρικό Δ'): Σέβομαι τὴν ἀφεντιά σου, μὰ τὰ λόγια σου ἔχουν ὅλο φαρμακία. "Όχι, δὲν εἵμαστε κοπριά. Εἵμαστε ὅ,τι πιὸ ὠραίο ἔχει ὁ κόσμος. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ παλέψουμε, νὰ ζήσουμε. ("Ἡ κοπέλα ἔχει σταθεῖ στὴν πόρτα. Ὁ νεαρὸς τὴν κοιτάζει ξαφνικά): Τί θέλεις κοπέλα μου; δὲν εἶπαμε;

"Ἡ κοπέλα (ὄχι τόσο δειλά): Εἶναι κι' ἄλλες ἔξω μαζεμένες. Περιμένουνε κι' αὐτές. (Πηγαίνοντας στὸ μέσο τῆς σκηνῆς). Μὰ τί νὰ πῶ. Μ' ἄρесе νὰ σὰς ἀκούω. Δὲ πρέπει ν' ἀρχίσουμε τὰ κλάματα. Κι' ἐγὼ σὰ βλέπω τὰ χελιδόνια νὰ πετᾶνε δῶθε - κεῖθε, λέω, νάμουνα ἔτσι ξένιαστη κι' ἐγὼ καὶ μόνη μου φροντίδα νὰ 'τανε τὸ ζευγάρωμα. Μὰ γιὰ μᾶς ποὺ 'μαστε ἄνθρωποι, εἶναι πιὸ δύσκολο νὰ ζήσουμε ξένιαστα. (Μὲ πείσμα): Κι ἀπὸ πάνω εἵμαστε τόσο κακοί. Λέμε πῶς ἔχουμε μυαλό, δὲν εἵμαστε σὰν τὰ ζᾶ. Μ' αὐτὰ εἶναι εὐτυχισμένα κι ἐμεῖς δυστυχισμένοι. Αὐτὰ δὲ τὰ καταλαβαίνω.

Νεαρός: Μὰ οὔτε κι' ἐγὼ μπορῶ ἀλλιῶς νὰ τὸ ἱστορήσω. "Ό,τι λέει ὁ νοῦς μου, τέτοια κι' ἐγὼ ξεστομάω. Βλέπεις ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ διαλέγει ἀνάμεσα στὸ καλὸ καὶ στὸ κακό. Μὰ τὸ ζῶο ὁδηγίεται ἀπὸ ἐνστικτο στὰ μονοπάτια τῆς ζωῆς. "Ας εἶναι. Τώρα ὅμως πρὲν νὰ κερδίσουμε τὴ ζωὴ.

"Ο κάπελας: "Ἄμα ἀγαπᾶμε τὴ ζωὴ μας, δὲν πρέπει νὰ πηγαίνουμε πολλοὶ μαζί, σὲ μέρη κλειστά, νὰ ὅπως ἐδῶ πέρα.

Νεαρός (συνεχίζει μὲ ἔξαρση): 'Εχθρὸς τῆς χολέρας εἶναι ἡ καθαριότητα. Νὰ βγάλουμε ἔξω ἀπ' τὰ κατώγια κι ἀπ' τὶς αὐλὲς τὶς κοπριές, νὰ ρίξουμε ἀσθῆστη ἐκεῖ ποὺ ἀποπατοῦμε, νὰ κλείσουμε στὴν ἄκρῃ τῆς αὐλῆς τὶς κότες, ν' ἀσπρίσουμε τοὺς τοίχους μέσα κι' ἔξω. Νὰ πλένουμε τ' ἀγγεῖά μας μὲ νερὸ καυτό. Τί μένουμε ἔτσι, μὲ δεμένα χέρια καὶ περιμένουμε τὸ θάνατο; Βρωμίσαμε ἀπ' τὸ φόβο μας κι' ὅλα τὰ ρίξαμε στὴν τύχη. (Πιὸ δυνατά): Ὁραία εἶναι ἡ ζωὴ κι' ἀξίζει νὰ τὴ διαφεντέψει κανεὶς ὅπως μπορεῖ.

Χωρικός Α' (πρὸς τὸ νέο): Συμφωνῶ μαζί σου καὶ λέω νὰ μὴ μείνουμε στὰ λόγια. Αὔριο κιόλας, τὰ χαράματα, ν' ἀρχίσουμε ὅλοι μαζί, νὰ καθαρίσουμε ὅπου ὑπάρχει ἡ πιὸ πολλὴ βρωμιά. Καὶ πρῶτα - πρῶτα εἶναι οἱ δρόμοι. Δὲ μπο-

ρείς νὰ περπατήσεις ἀπ' τὴ κοπριά καὶ τὰ παλιόνερα ποὺ ρίχνουνε οἱ νοικοκυ-
ράδες.

Κοπέλα: Ἐμεῖς θὰ κουβαλᾶμε τὰ νερὰ καὶ τὸν ἀσθέστη. Νὰ δοκιμάσουμε,
πιστεύω πῶς θὰ τὰ καταφέρουμε.

(Ἀκούγεται ἡ καμπάνα δυὸ - τρεῖς φορές).

Χωρικός Δ': Κι' ἄλλος πάει... Κι' ἐμεῖς ἐδῶ ἀεροβατοῦμε.

Χωρικός Α': Ὁχι, δὲν εἶναι γιὰ πεθαμένο. Εἶναι σούρουπο καὶ τέτοια ὥρα
δὲ χτυπάει ἡ καμπάνα γιὰ τοὺς πεθαμούς.

Ἡ κοπέλα (τρέχει πρὸς τὴν πόρτα): Πάω νὰ δῶ.

Νεαρός (πρὸς τὸν χωρικό Α'): Καλὰ λές. Ἀπ' ὅτι ξέρω τέτοια ὥρα δὲν
χτυπάει ἡ καμπάνα. Κάτι ἄλλο συμβαίνει. (Βγαίνει ἀπ' τὴν πόρτα).

(Παύση. Ὅλοι συλλογισμένοι μένουν γιὰ λίγο ἄφωνοι).

Χωρικός Β' (μὲ ἀνησυχία): Μὰ τί συμβαίνει; Εἶναι νύχτα κιόλας. Πέρασε
ἡ ὥρα καὶ δὲ τὸ καταλάβσαμε.

Χωρικός Α': Θὰ 'ναι φοβερὸ νὰ ὑπάρχει κι ἄλλος σήμερα πεθαμένος. Τρεῖς
μέσα σὲ μιὰ μέρα! (Σηκώνεται). Δὲ μπορεῖ, πάει πολὺ. Τώρα νά, πέθανε ὁ ἔ-
νας μπροστὰ στὰ μάτια μας.

Χωρικός Β': Τώρα, αὐτὸν τὸν πῆρε τὸ κάρρο. (Σκεφτικά): Γιὰ τοὺς πιὸ πολ-
λοὺς δὲ χτυπάει οὔτε ἡ καμπάνα. Ἔτσι πάνε, στὰ μουλωχτά. Στ' ἄλλα χωριά,
ποὺ τὰ θύματα εἶναι πολλὰ, τοὺς θάφτουν ὅπου πέσουν, στὰ χωράφια, στὰ σταυ-
ροδρόμια. Ὁ φόβος τῆς ἀρρώστιας μᾶς ἔκανε νὰ χάσουμε τὸν ἑαυτὸ μας. Οὔτε
φίλος οὔτε συγγενὴς ἀποχαιρειέται, καθὼς μπαίνει στὸν τάφο. (Μονολογεῖ):
Φτάνει μὴ θεομηνία γιὰ νὰ σαπίσουμε μέσα στὸ φόβο μας. Καλὰ ἔλεγε τὸ παι-
δί. Εἶναι ὠραία ἡ ζωὴ κι' ἀγαπιέται. (Ἀλλάζει τόνο ἢ φωνὴ του): Δὲ μοῦ τὸ
βγάζετε ἀπὸ τὸ μυαλό. Κάτι ἄλλο συμβαίνει.

Χωρικός Δ': Ἐγὼ λέω πῶς κάποιος πέθανε. Καὶ θυμήθηκαν ἔτσι, στὰ ξα-
φνικά, νὰ χτυπήσουν καὶ τὴν καμπάνα. Κανένα ἐπίσημο πρόσωπο. (Μὲ ἀπελπι-
σία): Θὰ μᾶς θερίσει ὅλους.

Χωρικός Γ': Λέτε νὰ φέρανε τίποτ' ἀλεύρι; (Σκεφτικά): Ἀλλὰ πάλι τέτοια
ὥρα παράξενο φαίνεται. (Πρὸς τὸν κάπελα): Δὲ μοῦ λές, τὴν ἄλλη φορὰ ἐδῶ
δὲ μοιράσανε τὸ στάρι;

Κάπελας: Στὸ μαγαζί μου, ἀπέξω.

Χωρικός Α': Θὰ περιμένουμε τὸ λοιπόν. Καὶ σὰ μάθουμε, πᾶμε μετὰ στὰ
σπίτια μας. Εἶναι ἀργὰ πιά. (Μονολογεῖ): Τὸ δεκοχτῶ, ποὺ 'πεσε ἡ γρίπη, τὰ
ἴδια εἴχαμε. Σὰν ἔπαψε ὁ πόλεμος κι' ἐρχόντανε καράβια στὸν τόπο μας. Τότε
τὴν ἀρρώστια λέγανε πῶς τὴν ἔφερε ἕνας Βενετσάνος ναύτης, ποὺ πέθανε στὸ
ταξίδι ἀπάνω. Ἀπ' ὅτι ξέρω, τὸν θάψανε μέσα στὸ κάρρο τῆς Ἀγία - Μαύρας.
(Παύση). Μὰ δὲν εἶχε τόσα θύματα. Ἀπὸ δῶ πέντε, ἕξι. Γερόντοι μάλιστα. Οἱ
πιὸ νέοι τὴν ἀντέχανε.

Χωρικός Δ': Βαριὰ κι' ἀσῆκωτα αὐτά, ὅλα. Καὶ τὰ ὑπομένει τὸ γένος τῶν
ἀνθρώπων. (Πρὸς τὸν Χωρικό Α'): Μιὰ καὶ μιᾶς γιὰ τὸν πόλεμο ποὺ τέλειωσε
στοὺς χίλιους ἑφτακόσιους δεκοχτῶ, γιατί δὲ λές, πόσοι δικοί μας χάθηκαν στρα-
τολογημένοι κι' ἄμισθοι; Τοὺς ἔπαιρνε ἡ Γαληνοτάτη Πολιτεία γιὰ ν' ἀρματώσει
τὰ κάτεργα. Καὶ κείνοι, ξέρεις πῶς πέθαιναν ἐκείνοι; Τραγουδώντας γιὰ τὸ ἴσο
τῶν κουπιῶν. Ἔτσι λένε.

Χωρικός Γ': Παράξενα πράματα λές. Ἡ ζωὴ εἶναι τόσο ὠραία. Τί θὰ πῇ
τραγουδώντας; Τραγουδᾷς ἐσὺ μπροστὰ στὸ θάνατο; Ἡ τάχα δὲν τὸν φοβᾷσαι;

Χωρικός Α': Καθένας μὲ τὴ σειρὰ του. Καλῶς νὰ ἔλθει ὁ θάνατος. Μόνο
νὰ μὴ πονέσω θέλω. Ἔτσι νὰ μὴ βγάλω κεῖνα τὰ φουσκώματα καὶ πονέσω. (Πιὸ

έντονα): Μὰ καὶ μιᾶς ὥρας ζωὴ νὰ ἔχω, τὴν θέλω χωρὶς ἀγγοῦσες. Τὸ κατὰ-
λαβες;

Χωρικὸς Γ': Αὐτὸ εἶναι σκέτη ἀναισθησία.

Χωρικὸς Α' (Χωρὶς νὰ δώσει σημασία στὰ λόγια του, ἀπαγγέλλει ἀργά):

Κι' ἐπῆγαν καὶ παλαίψανε στὰ μαρμαρένια ἀλώνια

Κι' ὅθε χτυπάει ὁ Διγενῆς τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει

Κι' ὅθε χτυπάει ὁ χάροντας τὸ αἷμα τράφο κάνει.

Χωρικὸς Β' (πρὸς τὸν Χωρικὸ Γ'): Μωρὲ καὶ τὸ τραγοῦδι του γιὰ θάνατο
δὲ μιλάει;

Χωρικὸς Α' (Μὲ ἔξαρση): "Ἄλλος θάνατος ἐτοῦτος. Ἀντρίκιος! Δὲ μυρίζει
σαπίλα καὶ φόβο, μὰ μσχοβολάει ἀντρεισοσύνη. (Σηκώνεται ἀπ' τὴ θέση του):
Ἐμεῖς βρωμίσουμε ρέ. Φόβος γιὰ τὴν ἀρρώστια, φόβος γιὰ τὸν Βενετσάνο, ὑπο-
ταγὴ στοὺς ἀφεντάδες. Χρόνια δουλεύουμε καὶ τὴν προκοπὴ μας τὴν τρώει ὁ ξέ-
νος. Καὶ μεῖς μένουμε ξεδοντιασμένοι, χούφταλα. Μὰ ἂν εἴμαστε λεύτεροι, θὰ
ἦταν ἀλλιῶς τὰ πράματα. Στὴν ἀρρώστια μας ἀπάνω θὰ κάναμε ἐμεῖς κουμάν-
το, κι' ὄχι οἱ ξενοκαστρίτες. Κάθε πού σηκώνουμε κεφάλι, νὰ τὸ μακελειό, νὰ
τὰ μουντρούμια κι' ὁ βούρδουλας. (Πρὸς τὸν χωρικὸ Γ'): Ἐσὺ τέτοια δὲν τὰ κα-
ταλαθάινεις. Σὲ μεθάει μιὰ χούφτα ἀλεύρι. Μὰ δικό σου εἶναι μωρὲ καὶ στὸ δί-
νουν οἱ Βενετσάνοι γιὰ νὰ μὴ ψοφήσεις. Καὶ ξέρεις τὸ γιατί; (Παύση. Καὶ πρὸς
τοὺς ἄλλους): Δὲ θέλουν νὰ πεθάνουμε, γιὰτὶ ὁ τόπος θὰ μείνει ἄσκαφτος κι'
οὔτε κρασιά οὔτε λάδια, οὔτε στάρια θὰ παίρνει ὁ Βενετός. Οὔτε παλληκάρια
γιὰ τὰ κάτεργα. Τὸ νιώσατε;

Χωρικὸς Β': Φρόνιμα μιᾶς. Μὰ δὲ μπορεῖς νὰ κατακρίνεις ὅλους ἐμᾶς τώ-
ρα πού βρεθήκαμε σ' αὐτὴ τὴν ἀνάγκη. (Παύση). Θὰ ἦταν πολὺ ὁμορφὴ ἡ ζωὴ
χωρὶς τὸν φόβο. Τὰ καλοκαίρια θὰ ξεχυνόμαστε στὸν κάμπο, θὰ θερίζουμε μὲ
γέλια καὶ χαρὲς τὰ στάρια μας καὶ τὰ παιδιὰ θὰ παίζανε ξένοιαστα στ' ἀλώ-
νια. Τοὺς χειμῶνες θὰ σκοριπζόμαστε στὰ λιοστάσια καὶ θὰ μαζεύαμε ἄφθοα
τὸν καρπὸ μας. Τὶς νύχτες θὰ ξαγρυπνοῦσαμε μὲ χαρὲς καὶ γέλια στὰ λιοτρι-
βιά. (Παύση). Μὰ τώρα ὅλα τοῦτα γίνονται μ' ἀβάσταχτο καημό. Θερίζουμε
τὸ στᾶρι καὶ θλασθημάμε ψιθυρίζοντας, τὸ Βενετσάνο. Μαζεύουμε τὴν ἐλιά
καὶ θαρυγγομάμε. Γιατὶ δὲν ὀρίζουμε τίποτ' ἀπ' αὐτά. Καὶ στὰ παιδιὰ μας
τὸ ἴδιο τυχαίνει. Μαθαίνουν ἀπὸ μικρὰ νὰ βλέπουν τὴ ζωὴ μαύρη καὶ σκότεινη.

Χωρικὸς Α' (τραγουδάει):

Εἶχα τρία παιδιὰ, χάι, χάι.

Τόνα στὸ κάτεργο καὶ τὸ χέρι

δεμένο μὲ χαλκὰ, χάι, χάι,

τάλλο στὰ τρίκορφα μὲ μαχαίρι,

δίκαιο φονιά, χάι, χάι,

τὸ τρίτο νὰ λιώνει στὸν πυρετὸ

καὶ νὰ παλεύει μὲ τὸ χτικιό.

Χωρικὸς Β': Καὶ τώρα περιμένουμε νὰ μᾶς σπλαχνιστεῖ ἡ Γαληνοτάτη Πο-
λιτεία καὶ νὰ δείξει γιὰ μᾶς τὸ μεγάλο ἔλεός της. Μὰ δὲν εἶναι μονάχα ἐτοῦτη,
πού οἱ καλοθελητάδες τὴ θέλουν ἀνεξίκακη, μ' ἓνα τάχατέ μου δίκαιο Ἀνώ-
τατο Προνοητὴ πού χαρίζει προνόμια. (Παύση. Ἀκούγεται τὸ τελευταῖο δίστι-
χο τοῦ τραγουδιοῦ).

Χωρικὸς Θ':

Τὸ τρίτο νὰ λιώνει στὸν πυρετὸ

καὶ νὰ παλεύει μὲ τὸ χτικιό.

Χωρικὸς Β' (χωρὶς νὰ τὸν ἐπηρεάσει τὸ τραγοῦδι): Εἶναι καὶ τὸ Συμ-

βούλιο τῶν Συνδίκων, ὅπως τὸ λένε. Ἐκεῖ, λέει, μαζεύονται οἱ ἄρχοντες τοῦ νησιοῦ, νὰ πάρουνε ἀποφάσεις, νὰ διορίσουνε τοὺς ὑπαλλήλους, τοὺς ὑγειονόμους καὶ θάλε.

Χωρικὸς Δ': Καὶ ποιὸς τοὺς ἔκανε ἄρχοντες; Ἡ Γαληνοτάτη Πολιτεία παρκαλῶ. Γιὰ νὰ θάλει ἔτσι καλύτερα χέρι σ' ἐμᾶς τοὺς δουλοπάροικους. Ἐξυπνη δουλειά. Σὲ κάνει ἄρχοντα, θάλλο, κόμη... νὰ οἱ τίτλοι, σοῦ δίνει χωράφια καὶ φλωριά. Κ' ἂ κάνεις καλὰ τὴ δουλειὰ καὶ παίρνεις καὶ τὶς δεκατιές, σοῦ δίνει μιὰ θέση στὸ Συμβούλιο. Γιὰ νὰ κρίνεις τὸ δίκαιο.

Χωρικὸς Γ': Στ' ἄλλα νησιά δὲν εἶναι ἔτσι. Αὐτὸ τὸ ξέρω. Εἶναι χειρότερα. Καὶ στὸ τουρκοκρατούμενο μέρος, ἀκόμα χειρότερα.

Χωρικὸς Α' (χωρὶς νὰ δίνει σημασία στὰ λόγια τους):

Εἶχα τρία παιδιά, χάι, χάι.
Τὸ νὰ τὸ σύννεφο μὲ τὸ ἀγέρι
τὸ πάει μακριά, χάι, χάι,
τᾶλλο σὰ λήσταρχο μὲ μαχαίρι
δίκοπο στὴν καρδιά, χάι, χάι
τὸ τρίτο νὰ λιώνει στὸν πυρετὸ
καὶ νὰ τὸ τρώει τὸ χτικιό.

Χωρικὸς Δ' (πρὸς τὸν χωρικὸ Γ'): Γι' αὐτὸ ἂς κάσουμε νὰ κλαίμε τὰ τρία κακὰ τῆς μοίρας μας. Ἀφοῦ ἄλλοῦ εἶναι χειρότερα, ὅπως λές, ἐμεῖς δὲ θέλουμε νὰ γίνουμε καλύτερα. (Νευρικά:) Ὡραῖο τὸ μυαλό σου, νὰ τὸ χαρεῖς.

Χωρικὸς Α' (στὸ δικό του κόσμο):

Μὰ τί νὰ γιάνει τὴν καρδιά;
Τοῦ πρώτου ἢ ἄδικη φυγή,
τοῦ φυγόδικου ἢ λευτεριά
ἢ τοῦ ἀρρώστου ἢ πληγή;
Τρία μαχαίρια στὴν καρδιά,
τρία θλαστάρια, τρία παιδιά.

Χωρικὸς Β' (πρὸς τὸν Χωρικὸ Θ'): Σταμάτα το, δὲν τὸ ἀντέχω πιὰ τέτοιο τραγοῦδι.

Χωρικὸς Α': Κι ὅμως, ἔτσι δὲ γίνεται; Τώρα ἡ χολέρα ἀλωνίζει τὸν τόπο. Μᾶς ἔκανε καὶ ξεχάσαμε τὸ χτικιό. Κι ὅσοι θγαίνουν στὸ κλαρί, οἱ Βεντσάνοι τοὺς ὀνομάζουν λήσταρχους, φυγόδικους. Κι ὅμως αὐτοὶ μᾶς ζωντανεύουν τὰ ὄνειρα τῆς λευτεριάς νυχτοπερπατώντας ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριό. (Παύση). Ἐμεῖς οἱ πιὸ δειλοί, θολευόμαστε μέσα στὸν πόνο μας καὶ στὴ θλίψη μας. Κι ὅμως μέσα μας τοὺς θαυμάζουμε. Ἐχουν γενναῖα καρδιά, ἀντέχουν στὸ κρῦο καὶ στὴν πείνα. Μὰ μένουν ἀσυμβίβαστοι. Καὶ μᾶς κρατᾶνε ὀρθούς.

Χωρικὸς Β' (σκεφτικά): Εἶναι δύσκολοι οἱ καιροὶ κι ἐγὼ τὸ νιώθω. Μὴ νομίζεις πὼς κι ἐμένα δὲ μὲ τρώει τὸ μαράζι. Μὲ ποιὸ ἐχθρὸ νὰ τὰ πρωτοθάλουμε; (Παύση. Τοὺς κοιτάζει ἕναν - ἕναν). Ἀπ' τὰ μικρά μας ζήσαμε σ' αὐτὴ τὴ μιζέρια. Οἱ πατεράδες μας ζήσανε πιὸ σκληρά, γιατί δοκιμάσανε καὶ τὸν πόλεμο, ὅταν ἡ Βενετιά τάβαζε μὲ τοὺς Τούρκους. Ἀπέναντί μας, στὸ Ξηρόμερο, εἶναι οἱ Τοῦρκοι. Κι ἐκεῖ τὰ ἴδια καὶ χειρότερα. (Μὲ νοσταλγία). Σὰν ἡμῶνα παιδί, τάθλεπα διαφορετικά. Ἐλπιζα. Ἐλεγα πὼς τὸ πολὺ σὲ μιὰ γενιὰ θ' ἀλλάξουν τὰ πράγματα, θὰ φύγουν οἱ ξένοι, θάμαστε λεύτεροι. Θὰ γλεντοκοπᾶμε στὰ πανηγύρια μας, οἱ γυναῖκες μας θὰ γεννοβολᾶνε λεύτερους καὶ τὰ παιδιά μας θὰ χτίζουμε ἕνα δικό τους ὁμορφὸ κόσμο. Μὰ τώρα ὅλα τοῦτα ἔμειναν ἕνα ὄνειρο.

(Μπαίνει βιαστικά ό Νεαρός, ακολουθάει ή κοπέλα).

Νεαρός: Ήλθε ένας καθαλάρης απ' την πολιτεία. Ξεπέξεψε κάτω, στη ρούγα. Κάλεσε τούς προεστούς και τούς είπε: "Ηρθανε δυό καράβια φορτωμένα τρόφιμα. Περάσανε απ' τόν έλεγχο κι αύριο ξεφορτώνουν. (Παύση).

Χωρικός Δ': Μόνο αυτό; Και πότε θα φέρουν από δω;

Κοπέλα: Δέν είναι τόσο εύκολο, λέει. (Πρός τόν νεαρό:) Πές το, πρέπει νά τόν μάθουν.

Νεαρός: Βάζουν όρο για νά μάς δώσουν. (Τούς κοιτάζει έναν - έναν). 'Ο όρος του είναι θαρύνς κι ατάραγος.

Χωρικός Γ': Πρέπει νά τόν πείς.

Χωρικός Δ': Κάτι μαντεύω. Ξέρω τί ζητάνε οί Βενετσάνοι, από καιρό. Τώρα βρήκανε τόν αδύναμο σημείο.

Νεαρός: Μας ζητάνε μιάν προδοσία. "Ετσι τη βλέπω κι έτσι φαντάζομαι πως θα τη βλέπετε κι έσεις. Σ' αυτό μετράει περισσότερο ή συνείδησή μας. Πρέπει νά σκοτώσουμε πολλά μέσα μας για νά προχωρήσουμε. Τόσα, πού άν τά σκοτώσουμε, θα μείνουμε χωρίς άπαντοχή και στιγματισμένοι.

Κοπέλα: Νά τούς πείς την αλήθεια.

Νεαρός: Νά μη συνδράμουμε, λέει, ούτε νά δεχτούμε στο σπίτι μας, ούτε νερό νά τοῦ δώσουμε, ούτε ψωμί, στο Ραφτογιάννη και στους ανθρώπους του θέβαια. Τόν ονομάζουνε φυγόδικο.

Χωρικός Β': Μά κάτι τέτοιο είναι φοβερό.

Χωρικός Α' (σύγχρονα): Βρήκανε τόν καιρό, βλέπεις.

Κοπέλα: Οί παλιάνθρωποι.

Χωρικός Β': Αυτός με γλύτωσε μιάν φορά στο μύλο, όταν με πιάσανε κάτι πουλημένοι, γιατί τάχατε έκλεβα σταφύλια από τ' άμπέλι μου.

Χωρικός Γ': Και τί τούς πειράζει τώρα; "Εχει καιρό νά παρουσιαστεί σέ χωριό.

Χωρικός Α' (με είρωνεία): Θέλουν ήσυχία και τάξη οί άνθρωποι. (Σοβαρά:) Καμιά άνάσα για τόν δουλοπάροικο. Δέν πρέπει νά χάνουν τόν λογαριασμό.

Νεαρός: Και μάλιστα με τη θέλησή μας νά συνδράμουμε τις άρχες για τη σύλληψή του ή νά υποδείξουμε τόν τόπο πού περνάει τις νύχτες.

Χωρικός Δ': Και τόν πρώτο και τόν δεύτερο σημαίνουν προδοσία. (Παύση).

Χωρικός Α': Κι άν δέν έρθει κατά δω ή δέ βρεθεί ρουφιάνος, δέ θα δώσουνε τίποτε απ' όσα λένε;

Νεαρός: Μη φοβάσαι. Πρώτα - πρώτα είναι ένας έκβιασμός για τόν ίδιο τόν Ραφτογιάννη. Πιστεύουν πως δέ θα θελήσει νά δεινοπαθήσει ό κόσμος. Και μόνος του θα παραδοθεί.

Χωρικός Γ': Αυτό λέω κι έγώ.

Νεαρός: Δέν είναι τόσο εύκολα τά πράματα. 'Ο Ραφτογιάννης είναι για μάς ένας ολάκερος λαός πού μάχεται για μιάν αξιοπρέπεια. Για νά όρίζουμε έσύ, έγώ, τάμπέιλα μας και τά χωράφια μας, για νά μπορούμε, σά θα εξαγρυνούμε τις νύχτες, νά όνειροπολούμε, νά φανταζόμαστε μιάν ζωή καλύτερη απ' αυτή, χωρίς δεκατιές και χωρίς φόβο. Κι αυτό τόν ξέρει ό ίδιος. Προδίνοντας τόν έαυτό του, προδίνει όλους έμάς, πού πιστέψαμε σ' αυτόν.

Χωρικός Δ': Νά τά κάνουμε πιό λιανά, παλληκαράκι μου. Στο χωριό οί έμπιστοι τοῦ Συμβουλίου έρχονται σά θέλουν νά λογαριάσουν την είσπραξη. Οί κολήγοι δέν προδίνουν, Άνασάινουν σάν άκούνε τόνόμά του.

Χωρικός Α': Υπάρχουν μερικοί πού έχουν στάρι άκόμα. Νά τόν μοιρά-

σουμε. Κι αὔριο κιόλας νάρχισουμε ὅλοι οἱ ἄντρες τὸ καθάρισμα τοῦ χωριοῦ. "Οχι δουλειὰ στὰ χωράφια. Δὲ θὰ τολμήσουν νὰ μᾶς πειράξουν γιατί ὅλοι τους τώρα θέλουν ἡσυχὰ πράγματα.

Χωρικὸς Γ' (σηκώνεται ἀργὰ ἀπ' τὴ θέση του): Ξεχνᾶμε πὼς εἶναι ἄνοιξη. Θέλει καιρὸ νὰ πέσει νιὸ στᾶρι.

Χωρικὸς Α' (πρὸς τὸν χωρικὸ Γ'): Ἐσὺ φέρνεις πάντα τὴν καταστροφή. (Σκεφτικά:) Κάτι μοῦ λέει ὅμως πὼς στὸ τέλος ὅλοι αὐτοὶ θὰ ὑποχωρήσουν. Μᾶς ἔχουν ἀνάγκη. Τώρα ἀρχίζει τὸ σκάλισμα τῶν ἀμπελιῶν, τὸ βοτάνισμα τοῦ σταριοῦ. (Πιὸ ἔντονα:) Μὴν ἀπελπίζεστε, μωρέ. (Παύση). Βάλατε τὸ κεφάλι κάτω, ἔτοιμοι νὰ θρηνησετε τὴ μοίρα σας.

Νεαρὸς (παύση): Θὰ δεῖτε ποῦ καὶ ἡ ἀρρώστια θὰ περάσει. Θάρτει τὸ καλοκαιράκι, θὰ βγαίνουμε στὰ λιακωτὰ καὶ θὰ μετράμε πάλι τὶς χαρούμενες στιγμές. Λίγες εἶναι. Μὰ κάποτε θὰ γίνουν πιὸ πολλές. Φτάνει νὰ μὴ σκοτώσουμε τὴν ἐλπίδα.

Χωρικὸς Α' (συλλογισμένα): Δὲν εἶναι πὼς φοβᾶμαι γιὰ τὸν ἑαυτό μου. Μιὰ γριὰ ποῦ ἔμεινε κι αὐτὴ πιασμένη ἀπὸ ρεματικά. (Πρὸς τὸ νεαρό:) "Ἄν ζοῦσε τὸ τελευταῖο μου παιδί, θὰ ἦταν σὰν ἐσένα, λεβέντης. Καὶ νὰ ξέρεις. Θ' ἀκολουθοῦσε τὸ δικό σου δρόμο. (Παύση). Τούτη ἡ γῆς δοκίμασε πολλά. Θυμήθηκα κι ἐγὼ σεισμούς, πείνα μεγαλύτερη, τὴ γρίπη ποῦ θέριζε κοσμάκη. Καὶ πολλές φορὲς δειλιάσαμε. Δὲν τὸ κρύβω. Μὰ οἱ παλιότεροι φαίνεται πὼς ἦτανε πιὸ παλληκαράδες. Ἄκουστὰ ἔχω πὼς στοὺς χίλιους τετρακόσιους τόσους χρόνους ἔγινε μιὰ ἐπανάσταση. Χωρικοὶ σὰν ἐμᾶς τὴν ἔκαναν. Ἦταν Φράγκοι τότε στὸ νησί. (Παύση). Δὲν εἴμαστε λοιπὸν γιὰ πέταμα. Γι' αὐτὸ πιστεύω πὼς θὰ κρατήσουμε καὶ σὲ τούτη τὴ μπόρα, θὰ τὴν ἀντέξουμε.

Χωρικὸς Γ': Μὴν ξεχνᾶς ὅμως πὼς τώρα ἔχουμε καὶ τὴ χολέρα. Τὸ Ὑγειονομεῖο σφραγίζει τὰ σπίτια ποῦ εἶχαν χολεριασμένους. Κάτου, στὴν πολιτεία, παντοῦ καραντίνα.

Νεαρός: Πάλι ξεστράτισαμε. (Παύση). Μέσα σ' ὅλα αὐτὰ πρέπει νὰ σταθοῦμε ὀρθιοι, τὸ καταλαβαίνει; "Ο,τι χάσουμε τώρα, δὲ μᾶς εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ ξαναστήσουμε ὀρθιο.

(Μπαίνει λαχανιάζοντας ἓνας νεαρός).

Νεαρός Β': Μὲ συμπαθᾶτε ποῦ σὰς χαλάω τὴ σύνταξη. "Ἄκουσα νὰ λένε πὼς ὁ φυγόδικος ὁ Ραφτογιάννης θρίσκεται στὸ χωριό. Τὸν εἶδαν, λέει, στὶς ἀπάνου γειτονιές.

(Κλείνει ἡ Αὐλαία)

ΠΡΑΞΗ Β'

(Πάλι τὸ ἴδιο σκηνικό. Μέρα. Πρωί. Κάθονται ἀμίλητοι οἱ χωρικοὶ Α', Β', Γ', Δ'. Ἡ κοπέλα ἔχει φύγει. Ὁ Νεαρὸς ἀγναντεύει ἀπὸ τὴν πίσω πόρτα. "Ὅλοι δείχνουν ἀνυπόμονοι.).

Χωρικὸς Γ' (κόβοντας τὴ σιωπὴ): Ἐπικίνδυνο τοῦτο ποῦ κάνουμε, μὰ τὸ Θεό. Ἄκοῦς ἓνα χωριὸ κόσμος νὰ κρεμόμαστε ἀπὸ τὴ ζωὴ ἑνός, λέει, ἐπαναστάτη. (Πρὸς τοὺς ἄλλους:) "Ἀχ, ἓνας κοῦκος δὲ φέρνει τὴν ἄνοιξη, λεβέντες μου! Τί θὰ κάνει αὐτός, σὰν θὰ γλυτώσει ἀπ' τὴν ὀργὴ τῆς Γαληνότητος Πολιτείας; Μὲ δυὸ - τρία παλληκάρια; Ἐδῶ ὁλόκληρος λαός, τριάντα τόσα χωριά, λουφάζουν. Νέκρα παντοῦ. Φύλλο δὲν κουνιέται. Μιὰ διαταγὴ ἀπὸ τὸ Κάστρο κι ὅλοι, αὔριο κιόλας, «εὐπειθεῖς πολῖται τῆς Γαληνοτάτης Πολιτείας». Καὶ τί, θὰ δεῖς ποῦ θὰ κοπιάζουν καὶ οἱ Ἀρχοντες τοῦ Συμβουλίου καὶ θὰ μᾶς φέ-

ρουνε καὶ χαρτιά νά ὑπογράψουμε, πού θά λέμε μὲ δαῦτα γιὰ τὸ θαυμασμό μας γιὰ τὴ Γαληνότητα Πολιτεία. Θά χρωστᾶμε καὶ χάρη γιὰ τὰ ὅσα καλὰ μᾶς ἔκανε στὸ διάστημα τῆς χολέρας.

Χωρικός Α': "Ἄν ἔρθουν ἀλλιῶς τὰ πράγματα καὶ λασκάρουν λίγο οἱ Βενετσάνοι, ἐγὼ θά σέ κρεμάσω μὲ τὰ ἴδια μου τὰ χέρια, κολλήγα.

Χωρικός Γ' (μὲ χλευασμό): Σὲ πειράζει ἡ ἀλήθεια, ἔ; "Ἔτσι δὲ γίνεται, μωρέ;

Χωρικός Δ': Οὔτε λίγο οὔτε πολύ, μᾶς θγάζεις ὅλους προσκυνητάδες. 'Εσύ. (Κοιτάζει μπροστά). Οὔτε ἡ ἀρρώστια, οὔτε ἡ πείνα μποροῦν νά λυγίσουν ἓνα λαό, ὅταν πιστεύει στὴ δικιά του δύναμη. (Πρὸς τὸν Χωρικό Γ':) Αὐτὰ πού λές, εἶναι τῆς ἀφεντιάς σου γνώμη καὶ πίστη. Σημασία ἔχει τὸ γονάτισμα τῆς ψυχῆς. "Ἄμα γονατίσει αὐτή, τότε γινόμαστε στ' ἀλήθεια δοῦλοι. Τώρα ὅμως εἶναι ἀλλιῶς. Χρόνια σκλαβιάς καὶ δὲν ἀλλάξαμε οὔτε μιὰ λέξη ἀπ' τὴ γλώσσα μας. Μείναμε ἀτόφιοι, ὅπως εἴμαστε πρὶν πολλὰ χρόνια. Αὐτὸ θά πεῖ πὼς δὲ γονατίσαμε ποτέ.

Νεαρός (κόβει τὴν κουθέντα τοῦ Χωρικοῦ Δ'): "Ἄν κόπιασε στὸ χωριὸ τέτοια ὥρα, σὲ ποῖο κονάκι νᾶναι; Τί νά σκέφτεται ἄραγε νά κάνει; (Πρὸς τοὺς ἄλλους:) Εἶναι παράξενος ἄνθρωπος. Τώρα πού πλησίασε τόσο, δὲ φοβᾶμαι πιά νά πῶ τὴν ἀλήθεια. Τὸν γνωρίζω καλά. Δὲν ξέρω γιατί, μὰ σὰν ἔρχονταν πρὸς τὰ ἐδῶ, στὸ κατώγι τὸ δικό μας, πλάγιαζε καὶ κεῖ ἔπαιρνε τὶς δικές του ἀποφάσεις. Κι ἐρχόταν μόνος καὶ ξαρμάτωτος. Τὰ παλληκάρια του σκορποῦσαν στ' ἄλλα τὰ χωριὰ γύρα, κι αὐτὸς ἐδῶ. (Μὲ νοσταλγία:) Τὰ χρόνια δὲν τὸν πείραξαν. Φαινόταν πάντα νέος κι ἓνα πλατὺ χαμόγελο ἔμπαζε τὸ φῶς στὸ κατώγι μας. (Σιωπῇ).

Χωρικός Δ' (πρὸς τὸν νεαρό): Πές μας, πὼς τὸν γνώρισες;

Νεαρός: Δὲν ξέρω νά σᾶς πῶ. Μὰ ἔτσι τὸν θυμάμαι πάντα. Σὰν ἤμουνα μικρός, μ' ἔπαιρνε στὴν ἀγκαλιά του καὶ μοῦ χάιδευε τὰ μαλλιά.

Χωρικός Α': "Ἦταν καλοσυνάτος.

Νεαρός: Μοῦ 'θᾶξε στὴν ψυχὴ τὴ σιγουριά. Κάθε φορὰ πού τὸν ἐβλεπα, σκεπτόμουν πὼς ἀξίζει νά ζεῖ κανένας, γιὰ νά θλέπει ἔτσι τὸν ἄνθρωπο. Μεγαλόκαρδο.

Χωρικός Δ': Πάντα λέγανε πὼς ἐρχόταν στὸ δικό μας χωριό. Πολλοὶ τότε ξεραν, μὰ κανένας δὲν τὸν εἶχε δεῖ. Πέρασε ἀπὸ δῶ σὰ θρύλος, σὰν τραγούδι. Κι ἔτσι σεργιανᾷ στὶς αὐλές καὶ στὰ σωκῆπια. Σὰν τραγούδι. (Πρὸς τὸν νεαρό:) Μὰ σὺ τὸ κάνεις ἀλήθεια. Τὸν φέρνεις κοντά μας, ἀνάμεσά μας. Λές πὼς ἐρχόταν στὸ κατώγι σας κι ἔμενε νύχτες, χρόνια τώρα. (Μόνος του). Δὲν ξέρω, μὰ ξεχνᾶω τώρα ὅλα τὰ θάσανά μας. Καὶ πού δὲν ἔχουμε οὔτε στᾶρι, οὔτε καλαμπόκι, οὔτε λίγο κρασί νά θρέξουμε τὰ χεῖλιά μας. (Παύση). Λές κι αὐτὰ δὲν χρειάζονται πιά. Ξεστρατίσαμε τόσο πολύ, πού ὅλα τοῦτα τὰ ξεχάσαμε. Μᾶς συνεπῆρε ἓνα ὄνειρο καὶ λησμονήσαμε τὴν πείνα καὶ τὴ χολέρα. (Ἀπότομα). Τώρα καταλαβαίνω γιατί δὲν καίγονταν οἱ τρεῖς παῖδες ἐν καμίνῳ, πού λένε τὰ ψαλτήρια. (Πρὸς τὸν χωρικό Γ':) Τοὺς δρόσιζε τὸ ὄνειρο, ἡ πίστη. (Κάθεται ἀργά). "Ὁμορφα πού θά ἦταν, ἂν κρατοῦσε τὸ ὄνειρο πολύ, πάρα πολύ, γιὰ πάντα. (Πρὸς τὸ νεαρό:) Μὰ σὺ τὸ κάνεις ἀλήθεια, τὸ πλέκεις μὲ κόκκαλα, τοῦ θάνεις σάρκα.

Χωρικός Α' (πρὸς τὸ νεαρό): Θά ἦταν ὠραῖος, ὅταν σοῦ ἔλεγε γιὰ τὸν τόπο τοῦτο.

Νεαρός (μ' ἔξαρση): Δὲ μετριέται ὅμοια μὲ μᾶς. Κάθε του λέξη ἄνοιγε καὶ μιὰ παράδεισο. Πουλιά ἐθγαίναν ἀπ' τὸ στόμα του καὶ φτεράκιζαν σ' ἓναν ἥλιο λαμπρό, πάνω ἀπὸ καταγάλανη θάλασσα. Καῖκια ἄραζαν στὸ νησί κι οἱ

άντρες έβγαίνουν στο γιαλό κι ήταν χαρούμενοι, σά γλεντοκόποι. Πάνω στις πλαγιές τ' άμπέλια έβγαζαν τσαμπιά και τὸ μέλι έσταζε άπ' τὰ γλυκοστάφυλα. Άρνια θέλαζαν στα ραχούλια και χελιδόνια πηγαίνοέρχονταν πάνω άπ' τὰ γκρίζα λιοστάσια. Κι οί άνεμόμυλοι άφηναν λυτές τις πλάτες τους στο μαΐστρο. (Παύση). Αυτό δεν ήταν όνειρο. Αυτό ήταν ή ίδια μας ή ζωή, χωρίς τὸν Βενετσάνο και τὸν ντόπιο άφέντη.

Χωρικός Δ' (πρὸς τοὺς άλλους): "Ετσι δέ βλέπουμε κι έμείς αυτό πὸν όνειρευόμαστε; (Μέ σκέψη:) Κι είναι τόσο άπλό, μά τόσο άπλό. Φαντάζεσαι πὼς έτσι νάπλώσεις τὰ χέρια και θά τὸ άδράξεις τὸ όνειρο. (Μέ άπογοήτευση:) Μά τώρα μάς ζητάνε πολλά. Πρέπει νά τὸ καταλαβαίνουμε. Μάς ζητάνε νά τάρνηθοῦμε όλα τοῦτα, προδίνοντας τὸν άνθρωπο. (Παύση). Είναι μαρτύριο αλήθινό. Ν' άπαρνηθείς τ' όνειρό σου ξεμακραίνοντας, έρχεται άπό δρόμο. Μά νά τάρνηθείς μέ μία προδοσία, πάει πολύ.

Χωρικός Β': Δέ μάς άπομένει πιά τίποτα. Θά ζοῦμε χωρίς νά όμορφαίνει τίποτε τή ζωή μας. (Άπότομα:) "Όμως αυτό θέλουν. "Ετσι τὸ μόνο πὸν θά μάς μένει, είναι ή υπόσχεση γιά ένα κομμάτι ψωμί. Νά λοιπὸν ή διπλή τους νίκη. Ξέρεις τί θά πεί νά'ναι έφ' ὅρου ζωής δεμένος μέ τήν άνάγκη; Σάν τάλογο στ' άλλων, δεμένο άπ' τὸν πάσσαλο; Νά θέλεις νά φύγες μακριά και νά μὴν μπορείς;

(Ξαφνικά άπ' τήν πίσω πόρτα προβαίνει ὁ Ραφτογιάννης, ξαρμάτωτος, μέ μιὰ ταλαιπώρια ζωγραφισμένη στο πρόσωπό του. Μά ωστόσο μέ τίποτε δέν κρύβεται ή λεβεντιά του).

Νεαρός (κοιτάζει μέ άμηχανία τοὺς άλλους): "Όχι, Θεέ μου, δέν μπορεί νά είναι έτσι. Σάς τὸ όρκίζομαι. Δέν ήταν ποτέ έτσι.

Χωρικός Α' (κοιτάζει πρὸς τήν πόρτα. Άπευθύνεται έπειτα πρὸς τὸ νεαρό): Τί θέλεις νά πείς; Αὐτὸς είναι ὁ...

Χωρικός Γ': Τόνειρό σας, όνειροπαρμένοι μου!

Χωρικός Β': Αὐτὸς είναι. Τὸ βλέπω στὰ μάτια του τόνομα έγώ.

Χωρικός Δ' (πρὸς τὸν νεαρό): Δέν μπορεί νά'ναι αὐτός. Δέν τὸ βλέπεις, πὼς δέν έχει ὅπλα;

Νεαρός (χωρίς νά δίνει σημασία σέ κανέναν. Πρὸς τὸν Ραφτογιάννη): "Όχι. 'Εσὺ εἶσαι πάνω άπ' τήν άρρώστια, πάνω άπ' τή δική μας τήν κακομοιριά, πάνω άπ' τὸν δικό μας φόβο. Δέν μπορεί και δέν πρέπει νά σαι σύ. Ποῦ είναι τὰ παλληκάρια σου πὸν σφύριζαν σά νυχτοπούλια στις άπάνω γειτονιές;

Ραφτογιάννης (πηγαίνει ράθυμα πρὸς τὸ κέντρο τῆς σκηνῆς. Οί άλλοι τὸν παρακολουθοῦν μέ τὰ μάτια): Δέν ξέρω γιατί μέ κοιτάζετε μέ τέτοιο τρόπο. Διαλογίζομαι, φόβος νά'ναι τάχα ή άπελπισιά;

Νεαρός (πηγαίνοντας πρὸς τὸ μέρος του): Τίποτ' άπ' αὐτά. Άκόμα δέν μπορῶ νά πῶ. "Όμως νά. Θά'ταν κρίμα νά θαφτοῦμε ζωντανοί. (Μέ δυσκολία). Πὼς νά τὸ πῶ, δέν ξέρω.

Ραφτογιάννης (κάθεται άργά σ' ένα πάγκο. Πρὸς τοὺς χωρικούς): Δέ γέρασα. Δέν προφταίνω νά γεράσω. Τί ώραίο, θά πείς, νά μὴν προφταίνεις νά μαραζώνεις άπ' τὸν καμὸ τῶν γηρατιῶν. (Πιὸ έντονα). Κανένας, άπ' ὅσους γύηκανε νά χτυπιθοῦνε μέ τὸν έχτρώ, δέ γέρασε. Τὸ ξέρετε δά και σεις. Πότε μέ μπαμπεσιές, πότε μέ μάχες, ὅλοι νέοι χάνονται. "Ετσι οί ίδιοι ποτέ δέ χαιρόνται ὅτι άποχτιέται μέ τὸν άγώνα τους. (Παύση). Μά κανένας δέ φεύγει μέ παράπονο γι' αὐτό. Ξέρουν πὼς τὸ αἷμα τους δέν πάει χαμένο. Χιλιάδες παιδιά περιμένουν ένα χαμόγελο. (Παύση. Μέ παράπονο). Οί Βενετσάνοι και τὰ τσιράκια τους μάς είπανε λήσταρχους, φυγόδικους. Ληστεύουμε, λέει, τὸν κό-

σμο. (Μ' ένα χαγόγελο). Ποιόν κόσμο; Τάχα αυτούς, πού μόλις βραδιάσει κλείνονται από φόβο στο κάστρο, τάχα τ' άρχοντολδοί πού ληστεύουν τούς κολήγους;

Νεαρός: Αυτός δέν είναι ό κόσμος. Κόσμος είμαστε μεϊς πού δουλεύουμε τη γής για νά καρπίζει, μεϊς, πού σωπαίνουμε, όταν μάς ληστεύουν αυτοί.

Ραφτογιάννης: Τέτοιο κόσμο θεωρούν αυτοί. "Όμως νά, τώρα, πού με ζήτανε σάν αντίλλαγμα.

Χωρικός Α': Αυτό δε γίνεται ποτέ.

Χωρικός Δ': "Όποιος τό τολμήσει, θά'ναι προδότης για όλους μας.

Ραφτογιάννης (σηκώνεται άργά άπ' τνό πάγκο): Δέν είναι αυτός ό μεγάλος μου καημός. "Αν πρόφταινα, θά παραδινόμουνά ίσως. Δέν πρέπει νά έρεθει προδότης ανάμεσα σας. Τότε είναι σά νά πεθαίνουνε χίλιοι σάν έμένα. Καί κάθε μέρα θά αισθάνεσθε δολοφόνοι. Θά είστε συνένοχοί τους κι αυτό θέλουν. (Πιό έντονα). Ποιός θά τολμήσει τότε νά σηκώσει κεφάλι; 'Αφού ανάμεσα σας, ανάμεσα σ' όλους πού γι' αυτούς θά σκώνει μπαϊράκι, θά βλέπει κι έναν προδότη; Που θά περνάει τις νύχτες του, άφού δέν θά ξέρει ποιός είναι ό πληρωμένος φονιάς του; Αυτό θέλουν λοιπόν. "Εναν προδότη κι όχι έμένα. Ξέρουν πώς τώρα δέν μπορώ νά πάω ένάντιά τους. 'Η άρρώστια άποκοίμισε κάθε δοκιμή.

Νεαρός: Πολλά άπ' τά λόγια σου είναι άκατανόητα για μάς. 'Ωστόσο ένα βγάζουμε άπ' αυτά. Μακριά από κάθε προδοσία. "Όταν ό έχθρος μπει στην ψυχή μας, τότε γίνεται πραγματικά άφέντης κι έμεις οι δοϋλοι. "Όμως τά όράματα δε σταματάνε έδω. Θά ήταν άπάνθρωπο νά δεχόμαστε αυτό τόν χωρισμό σ' έχθρους καί φίλους, σ' άφέντες καί δούλους. Μά είναι μακρινό τ' όνειρο καί τώρα μόλις τολμώ νά πω. Μου καίει τη γλώσσα, μά μου δροσίζει την καρδιά. Νά ναι οι άνθρωποι άδελφοί, καί νά μοιράζονται τό ψωμί μαζί με μιá φέτα δικαιοσύνη. (Παύση. Προς τούς άλλους). "Όμως δέν είναι καιρός για τέτοια όνειρα. Μά μέσα σέ τούτο τό λισπύρι της άρρώστιας καί της άνέχειας, αυτό τ' όνειρο είναι δικός μου πλουτος, τό δικό μου βιός.

Χωρικός Δ' (προς τόν Ραφτογιάννη): Πρέπει νά κρατήσουμε μυστικό τόν έρχομό σου έδω. "Αν έσύ χαθείς, τότε χάνεται κάθε έλπίδα για καλύτερες μέρες.

Ραφτογιάννης (προς τόν Χωρικό Δ'): Ξέρω πώς για νάρτει ή μέρα της λευτεριάς είναι πολύ δύσκολο. Τώρα ή Βενετιά σταμάτησε κάθε πόλεμο με τούς Τούρκους. Τά καράβια της άλωνίζουν όλες τις θάλασσες. Είναι παντοδύναμη. Τό ξέρω καί θά 'ταν παραλογισμός νά πω πώς τά βάνω με τη Βενετιά για τέτοιο κέρδος. (Κάβεται). Μά άλλο γυρεύω, άλλο ζητάμε όλοι μας: νά μη σθήσουμε, νά μη χάσουμε τό δικό μας πρόσωπο. Καί νά δοϋμε πιό καλές μέρες. Κάποτε, σά θά τρίζουν τά θεμέλια της Βενετιάς, μπροστάρηδες καλύτεροί μου, θά σύρουν τό χορό της λευτεριάς. Καί δε θ' άργήσει αυτή ή μέρα. Την όσμίζομαι. (Παύση). "Άλλες πολιτείες πήραν την πρωτιά στη θάλασσα. Κι ή Βενετιά άρχίζει νά χάνει τά θάρρη της. Μά στο ψυχομαχητό της γίνεται λαίμαργη καί δαγκώνει όπου βρεϊ.

Νεαρός (προς τόν Ραφτογιάννη): 'Εγώ τραβάω πιό μπροστά. "Η όλα ή τίποτα. 'Η λευτεριά δε χαρίζεται, άποχτιέται. Μά ως είναι. Αυτά βρίσκονται μετά.

Ραφτογιάννης (με δυσκολία): "Ωρα νά πάω την άκρη μου. (Προς τό Νεαρό): 'Η δικιά σας σειρά. (Αργά, πηγαίνοντας προς την πίσω πόρτα, φαίνεται πολύ άρρωστος).

Χωρικός Α' (κοιτάζοντας προς τὸ μέρος του): "Οχι, δὲ μπορεῖ νά 'ναι ἔτσι.

Χωρικός Β' (κοιτάζοντας πρὸς τὸν Ραφτογιάννη): "Οχι κι' αὐτό, Θεέ μου!

Νεαρός (πηγαίνοντας πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ραφτογιάννη): Πές μας πὼς δὲν εἶναι ἀλήθεια. Πές μας πὼς ἡ κούραση καὶ ἡ νυχτερινή σου περιπλάνηση σ' ἔκαναν ἔτσι νὰ τρικλίζεις.

Ραφτογιάννης (γυρίζει μὲ δυσκολία πρὸς τὸ μέρος τοῦ Νεαροῦ. Κρατιέται ἀπ' τὸν πάγκο): Ἡ ἀρρώστια δὲ χωρίζει πρόσωπα. Μᾶς παίρνει ὅλους ἴσια. (Παύση). Τὸ ξέρω πὼς σὲ λίγο θὰ πεθάνω. Ἦρτα μὲ τὴν ψυχὴ ὡς τὰ δόντια γιὰ νὰ βεβαιώσετε τὸ θάνατό μου. Ἔτσι θὰ ἡσυχάσει ἡ Γαληνότητα. Κι ἐσεῖς θὰ 'στε ἡσυχοὶ πιά. (Προσπαθώντας νὰ ζωηρέψει τὴ φωνή του). Μὰ τὸνειρό σας νὰ μὴ πεθάνει ποτέ. Γιατὶ τότε θὰ πεθάνετε κι' ἐσεῖς μέσα στὴ λάσπη καὶ στὸ κακὸ χτικιό. (Προσπαθεῖ νὰ κρατηθεῖ ἀπ' τὸν τελευταῖο πρὸς τὴν πόρτα πάγκο). Νὰ μὴ χάσετε τὴν ψυχὴ σας. (Πέφτοντας χάνεται ἀπ' τὴν πόρτα πίσω. Σιωπὴ. Κοιτάζονται μεταξύ τους. Ξαφνικά).

Χωρικός Α': Ἐγώ, ὁ Ἀναγνώστης Φραγκούλης βεβαιῶνω ὅτι σήμερα 19 τοῦ Μᾶη στοὺς 1743 χρόνους ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως, ὁ καπετὰν Ραφτογιάννης (κοιτάζει ἕναν - ἕναν τοὺς ἄλλους, σταματώντας γιὰ λίγο), δὲν πέθανε.

Χωρικός Β': Ἐγώ, ὁ Ἀλέξανδρος Διγενῆς βεβαιῶνω (ἔντονα) δὲν πέθανε.

Χωρικός Γ': Ἐγώ, ὁ Μανώλης Ἀφεντούλης βεβαιῶνω, δὲν πέθανε.

Χωρικός Δ': Ἐγώ, ὁ Ἐλευθέριος Μυλωνᾶς, βεβαιῶνω, δὲν πέθανε.

Νεαρός: Ἐγώ, ὁ Λίας Παλιογιάννης, βεβαιῶνω...

(Μπαίνει ἀπότομα στὴ σκηνὴ μιὰ κοπέλα. Μιλάει χαρούμενα. Ἡ ἀρρώστια παίρνει τὸ πίσω της. Κάτω στὴν πολιτεία, δυὸ ποὺ τοὺς πείραξε, ἄντεξαν. Κι ἐδῶ, στὴν κάτω γειτονιά, μιὰ ποὺ ἦταν χτὲς ἐτοιμοθάνατη, ἔγινε καλὰ.

Χωρικός Δ': Αὐτὸ θὰ πεῖ πὼς νικήσαμε τὴ χολέρα.

Χωρικός Β' (πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ραφτογιάννη): Τὸ τελευταῖο θύμα...

Ἡ κοπέλλα (πηγαίνει πρὸς τὴν πίσω πόρτα. Κοιτάζει. Γυρίζει ξαφνικά τὸ κεφάλι πρὸς τὸν Χωρικό Β'): Ποιὸ λὲς τελευταῖο θύμα; (Ξαφνικά): Εἶναι αὐτὸς τὸν γνωρίζω. Τὸν εἶδα κάποτε. (Μὲ συγκίνηση): Δὲν ἔπρεπε νὰ γίνει ἔτσι. Εἶναι δυστυχία μας πιά.

Χωρικός Δ' (πρὸς τὴν κοπέλα): Δὲν τὸν εἶδες νεκρό. Γιὰ μᾶς δὲν πέθανε, γιὰ μᾶς ζεῖ.

Κοπέλα (μὲ ἀπορία): Δὲν ξέρω τί νὰ πῶ πιά. "Ομως νά, κάτω στὸ χωριὸ πανηγυρίζουν ποὺ καταλαβαίνουν πὼς ἡ ἀρρώστια πῆρε τὸ πίσω της. Νιῶθω κι' ἐγὼ πὼς ἡ ζωὴ, μὲ ὅσα βάσανα κι' ἂν ἔχει, εἶναι γλυκιά. Εἶναι ὁμορφο πρᾶμα νὰ ζεῖς καὶ νὰ χαίρεσαι τὴν ἀνοιξη, τὸ καλοκαίρι.

Χωρικός Α' (μὲ σκέψη): Δύσκολο πρᾶγμα νὰ ξεχωρίσεις τὸ πιὸ ὠραῖο. Ἡ ζωὴ νὰ εἶναι τάχα πιὸ ὠραία ἢ πιὸ κακὸ ἢ ταπεινώση; Τὰ μπερδεύω.

Χωρικός Δ' (ἀπότομα): Μοῦρχεται ξαφνικά ν' ἀρχίσω τὸ μοιρολόγημα.

Χωρικός Β' (πρὸς τὸν Χωρικό Α'): Τώρα πιά ταιριάζει τὸ τραγοῦδι σου.

Νεαρός: Ἐγώ, ὁ Λίας Παλιογιάννης, βεβαιῶνω...

(Μπαίνει ξαφνικά στὴ σκηνὴ ἕνας καλοντυμένος. Κρατᾷ στὸ χέρι ἕνα χαρτί).

Ὁ καινούργιος: Σᾶς χαιρετῶ.

Νεαρός: Σ' ἀντιχαιρετοῦμε.

Ὁ καινούργιος: Διαβάστηκε καὶ τοιχοκολλήθηκε. Αὐτὸ ἐδῶ. Τῆς Γαληνότητας Πολιτείας προσταγή. (Κοιτάζει τὸ ἔγγραφο): "Οχι προσταγή. Μιὰ διακμή-

ρυξη. (Κοιτάζει έναν - έναν τους χωρικούς). Δικαιώματα σὰς παραχωρεῖ κατ' ἐξαιρέση.

Νεαρός (ἀργά): Παράξενο πράμα. Τί θά πεί κατ' ἐξαιρέση; Τὴν ἔπιασε τόσο μεγάλη καλωσύνη τῇ Γαληνοτάτῃ Πολιτείᾳ;

Καινούργιος (Ξανακοιτάζει τὸ ἔγγραφο): Τοιχοκολλήθηκε στὴ ρούγα τοῦ χωριοῦ καὶ δὲ χρειάζεται νὰ τὸ διαβάσω. (Παύση). Δὲ ξέρετε γράμματα, μόνο ἕνας - δυό. Τὸ διαβάζω λοιπόν. (Μὲ στόμφο): Ἡμεῖς Λαυρέντιος Παρούτα, διὰ τὴν Γαληνοτάτην Ἑνετικὴν Πολιτείαν Ἀνώτερος Προνοητής.

Ὅντες διαρκῶς προσηλωμένοι εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς δημοσίας ὑγείας καὶ τὰ λοιπὰ καὶ τὰ λοιπὰ, ἀπεφασίσαμεν διὰ τοῦ παρόντος διαγγέλματός μας νὰ διατυπώσωμεν ἐν ταῖς ἐπομέναις διατάξεσι τὴν βούλησιν ἡμῶν, ἥτις δέον νὰ τηρῆται ἐπακριβῶς. Οἱ προεστώτες καὶ τ' ἄλλα δημόσια πρόσωπα τῶν χωρίων τῆς νήσου ταύτης καὶ ἰδίᾳ ἐκείνων τῶν χωρίων, ἅτινα εἶχον προσβληθεῖ ὑπὸ τοῦ μιάσματος, δέον ἅμα τῇ δημοσιεύσει τοῦ παρόντος, νὰ μεριμνήσουν ὡς πρὸς τὴν ἐξακρίβωσιν τάφων πανωλοβλήτων, οὓς δέον πάραυτα νὰ ἐπιχωματώσουν καὶ περιβάλλουν διὰ λίθων, ἵνα πᾶς τις καλλιεργῶν τὰ κτήματά του σκάπτῃ τὴν γῆν ἐνὸς καὶ πλέον βήματος ἀπὸ τούτων, ὅπως μὴ αἰ ἀναθυμιάσεις τῶν πανωλοβλήτων ἐκείνων πτωμάτων ἐπιφέρουν βλάβην εἰς τὴν ὑγείαν τοῦ κοινοῦ. Κατὰ τῶν παραθεατῶν θὰ ἐπιβάλλεται ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου.

Χωρικός Δ': Ἐδῶ λεβέντη μου μιλάει γιὰ τιμωρίες καὶ τέτοια. Ποῦ εἶναι οἱ καλοσύνες τους;

Καινούργιος (Συνεχίζει χωρὶς νὰ δίνει σημασίαν). Ἐπειδὴ ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου βαρέως ἐπλήγη ὑπὸ τοῦ μιάσματος, οὐδεὶς τῶν κατοίκων ὑποχρεοῦται εἰς τὴν καταβολὴν πρὸς τοὺς Συνδίκους κ.τ.λ. κ.τ.λ. τῆς Δεκάτης.

Χωρικός Δ': Αὐτὸ εἶναι ὅλο. (Ἐνῶ ὁ Καινούργιος φεύγει. Πρὸς τὸ μέρος τοῦ νεκροῦ): Κι' ἐσύ, σπατάλησες μὴ ζωὴ γιὰ μᾶς, τὸ τελευταῖο θῦμα τῆς χολέρας, δὲν πέθανες. Θὰ ζεῖς στὸ τραγοῦδι τῶν κάτεργων καὶ στὸ νανούρισμα τῆς μάνας.

Χωρικός Α': Κρυφὰ θὰ τὸν θάψουμε σ' ἕνα σταυροδρόμι. Νύχτα. Ἀπόψε κιόλας. Πέθανε αὐτός, μὰ ἡ ἐλπίδα δὲν πέθανε. Νὰ γίνῃ θρύλος καὶ τραγοῦδι, παντοδύναμος ἐχθρὸς τοῦ Βενετσάνου.

Νεαρός: Ἐγώ, ὁ Λίας Παλιογιάννης θεβαιῶνω δὲν πέθανε.

(Κλείνει ἡ Αὐλαία)

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ ΣΤΟ ΙΟΝΙΟ

Λούστηγες στοῦ φεγγαριοῦ τὸν καταρράκτη
κι ἀντάμωσες στὰ μάτια μου τὸ εἶδωλό τῆς θάλασσας
νὰ κουρσεύει τὸν πυρόξανθο κάμπο τῆς ἐλπίδας
καθὼς τὰ χεῖλη φλόγιζε τοῦ θέρους ὁ καημός.
Μὰ στὸ στρατὶ πὺν χάραζε φλογόστροφο πεφτάστρι
ταξίδεψε τὸ ὄνειρο μὲ συντροφιά τὸ φῶς.
Τώρα σὲ ποιὸν καθρέφτη θ' ἀνθίσεις ἐκεῖνο τὸ χαμόγελο
μὲ τὶς ἀστραφτερὲς μαχαιριᾶς στὴν καρδιά τ' οὐρανοῦ;
Λούστηγες στίς φεγγαροπηγὲς γιὰ νὰ κυματίσεις
τὸν πόνο σὲ μακρινὲς νυχτοσπηλιὰς
ἐκεῖ πὺν τὸ Ἴονιο μοιρολογεῖ τὸν Αὐγούστο!

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

ΑΡΓΕΝΤΙΝΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ

ANTONIO ALIBERTI

I**ΣΑΝ ΤΗΝ ΑΜΜΟ**

Δέν μπορούμε νά πάμε σάν παλιοὶ φίλοι τοῦ φωτός,
ὁ κόσμος ἔχει χάριτ' ἀγαθή
καὶ σφυρίζει τ' ὄνομά του καὶ τὸ δικό μου
σάν οὐρλιαγμα μέσ' στὴν νύχτα.

Τὰ λόγια μου προσβάλλουν

— φαντάσματα τ' ἀγέρο —

τρέχουν πολὺ.

μᾶς πιάνουν τὰ χέρια, τὰ μάτια.

Καὶ γυρνᾶμε στὸν ἴδιον ἄξονα
σάν ἄμμος σ' ἓνα σπίτι πού εἶναι λείψανο.

II**ΛΟΓΟΣ**

Μαθαίνεις νὰ ζεῖς μὲ παλμούς

κι' ἀνάμεσα σ' ἓνα παλμὸ καὶ τὸν ἄλλο
λούζει τίς ὥρες σου ὁ θάνατος.

Ἄγαπῶ τὸ δέντρο

πάνω στὶς ἄκρες τῶν φύλλων
σκορπῶ τίς μέρες μου Ἀκούω λόγια

πὺλ πηδοῦν ἀπ' τὰ στόματα σάν μακρινές πέτρες.

Ἐγκαταλείπομαι σ' αὐτὰ

σὰ νὰ ἦμουν ἐγὼ ἓνας ἄλλος λόγος

βαλμένος πάνω στὶς σπάλλες τοῦ δρόμου

σάν ἐγὼ νὰ μὴν ὑπῆρξα...

III**ΚΑΙΡΟΣ**

Τοῦτο ὁ καιρὸς εἶναι δικός μας

κι' εἶναι ἀκόμα δικός μας

ὁ καιρὸς τῶν ἄλλων,

γὰ νᾶταν μέρος ἐνὸς ἐλικοειδοῦς ἐλατήριου

πὺλ ὁδηγεῖ τίς πορείες

στὴν αὐλὴ τοῦ ἴδιου σπιτιοῦ.

Βρήκαμε τὸ βάθος τῆς πηγῆς

καὶ μιὰ ἴδια μέρα μᾶς συγκεντρώνει

σὲ μιὰ ἴδια διήγηση,

χῶρο κατοικημένο μὲ ἤχους.

ἀνάμεσα σ' ἀθύρματα καὶ Κυριακές

κουμμένον σὲ μιὰ γωνιά τῆς παιδικῆς ζωῆς.

Ὅνειρα πὺλ γυρίζουν σάν παράξενοι ἔμνοι

σάν περίπολοι πὺλ ἐπαναλαμβάνουν τίς ὥρες.

Μετάφραση: ΦΟΙΒΟΥ ΔΕΛΦΗ

ΣΤΑΥΡΩΤΕΣ ΚΑΙ ΣΤΑΥΡΩΜΕΝΟΙ

«... Ἐπὶ τόπον καλούμενον ζρανίον
ἐκεῖ ἐσταύρωσαν αὐτὸν
καὶ οὓς κακούργους».

Λ ο υ κ ᾶ (Κεφ. Γ'Κ)

I

1. Οἱ γέροντες

Αὐτοί, ποὺ ἀπειλοῦν μ' ἀφανισμό τὴν πλάση
ζοῦν δυνατοὶ καὶ μᾶς προστάζουν

“Ἁγίους δὲν ἔχει ὁ οὐρανὸς

κι' ὁ ρημαγμένος κόσμος

Καὶ στὴν Πορετία τῶν Ἰδεῶν ἐρήμωσαν οἱ δρόμοι

Στὰ ξώστεγα τοῦ Νοῦ σταθῆκαν φοβισμένα

χελιδόνια

Καὶ ρήμαξαν τὶς Λιτανεῖες τῶν αἰθέρων

Τὰ λιμασμένα Ὕρνεα

χτυπώντας ἄγρια τὰ φτερά τους

σὲ γκρεμοὺς

Σκιαζοντας τὰ μηνύματα τοῦ Κάτω Κόσμου.

Κι' ἀφόρμικτο, ἀθόρυβα ἄσμα,

μὲ τὸν θροῦ τῶν φτερῶν τῆς Φρίκης

Σημαδεύει τὸν Χρόνο, ποὺ ὁ Θεός, ὁ μέγας

Θὰ συγχωρήσει τοὺς ἀπείθαρχους Τιτάνες...

Κραταίος, Παντοκράτορας Γῆς καὶ Οὐρανοῦ

Πάχνη πηχτὴ τὸ ἀπέραντο Πρόσωπό του

στεφανώνει

Καὶ στέκεται ἄρρητος

πίσω ἀπ' τὰ νεφελώματα

Καὶ πάνω ἀπ' τῆς Κοσμικῆς Δικαιοσύνης

τὸ θάθρο

Τῆς Naturar Ordes, ποὺ ρυθμίζει

τὰ Σύμπαντα!

Στὰ πέρατα τοῦ Κόσμου

σὲ μιὰ Κολώνα Οὐρανικὴ

π' ἀγγίζει τὰ σκιαγμέν' ἀστέρια

Τὸν Κλέφτη τοῦ Φωτὸς σταυρώσανε.

Καὶ τὸν πῆραν μιὰ νύχτα φριχτὴ

Τὰ πυκνὰ καὶ γοργόφτερα νέφη τοῦ ζόφου

Καὶ τὸν φέραν οἱ δυνάμεις τῆς Νύχτας

μὲ Θεόσταλτες πικρὲς συμφορὲς

στὸ βουνὸ τοῦ Καυκάσου

Ῥιμένα, θρηνεῖστε, τὸν Φριχτὸ Σταυρωμὸ

τοῦ Τιτάνα.

Χρόνια ἐκεῖ τρεμάμενος στέκει
 Κλειστὲς οἱ πόρτες τοῦ Ὀνείρου
     μὲ κυκλώπειες Πέτρες
 Νύχτες καὶ μέρες ζωσμένοις στὸ δίχτυ τοῦ αἵματος
 Σ' ἄγνωστο τόπο, μὲ στριγγόφωνο θρῆνο, διωγμένος
 Μ' ἄγγιγμα τύψης ἐπίμονο δέρνηει
 Τὸ θάθος του μέσα ὁ Θάνατος,
     ὥς γυπαετὸς
 Πόνος θαυδὺς στὶς ἄδειες φλέβες ταραίζει
 Κι' ἀνάσα φωτιᾶς τὰ σπλάχνα του καίει.
 — Δὲν λυπᾶσαι, λοιπόν, γιὰ τὸ μέγα μαρτύριο
 Σὲ σένα τὸ λέμε, ὦ Χείρων, σ ἐ σ ἐ ν α...
 Ποὺ ὅμοια βογγᾶς πληγωμένος
 Καὶ τὸ Νόμο τηρεῖς τὸν ἀτράνταχτο:
 Νὰ μάθεις πολλά, ἀφοῦ πάθεις.

II

2. Χείρων

Δὲν περισσεύει νοῦς, καρδιά καὶ στόχασση
 Ψυχὴ δὲν ἀπομένει γιὰ Γαλήνη
     σὲ ματωμένες Πέτρες
 ἢ αἶγλη μᾶς τύφλωσε τῆς Γῆς.
 Βέλος Θεοῦ, μὲ πλήγωσε κάποτες
 Κι' αἰώνια, αἶμα, μοῦ τρέχει
 Πληγὴ τρανὴ καὶ ἀβάσταχτη
 Μὲ διὰ τρομερὴ τὴν Ψυχὴ μου κατέχει.

Ὡ λυπᾶμαι ἐγὼ πιὸ πολὺ ἀπὸ σᾶς
     τὸ μαρτύριο
 Τοῦ Τυράννου π' ἀθέατος, ἀπὸ ἄβυσσο πέφτει
 Καὶ ξεσχίζει τίς σάρκες Ἐκείνου
 Πού, τοῦ Θεοῦ Φωτός, τὸν εἶπανε: Κλέφτη.

Δέχομαι μόνος στὸν Ἄδη τὸν φριχτὸ
     νὰ κατέβω
 Ἄπαλά, σιωπηλὰ μ' ἄγνοῦ μύρου γητέματα
 Πληγωμένος ἐκεῖ μιά γιὰ πάντα νὰ μείνω
 Στὸ σκοτάδι μιᾶς πικρῆς Πολιτείας
 Ποὺ ποτὲς δὲν θὰ νοιώθω τῶν θνητῶν
     τὸν Θρῆνο
 Νά, ποὺ τώρα κοιτᾶτε, ὦ γέροντες, πῶς πάω
     στὰ θάθη

Τοῦ Κόσμου, καὶ Χθόνιος Ἑρμῆς μὲ θουλιάζει
Καὶ πάει κι' αὐτὸς στὶς ἄγριες νὰ λοχέφει
φωτιές.

Δὲν κλαίει κανεὶς, ποῦ ἐγὼ θὰ πεθάνω
Ἐναστρη νύχτα δὲν φέγγει ποτέ της
τὴν Σκέψη

Συμπαθεῖστε με ὅλοι ἐσεῖς, ποῦ μ' ἀκοῦτε
Σ' ἀντάλλαγμα φεύγω καὶ πάω στὴ Νύχτα
Φωτοურγοῦ, Πλαστοურγοῦ Σταυρωμένου Χριστοῦ —
Προμηθέα!

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ «Ἀλάστορες»)

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΣ

Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ

Γεννήθηκα στοῦ χωραφιοῦ τὴν ἄκρη
πάνω στὶς μάτσες ποῦ
τὴν οὐγία κάναν στ' ὄργωμα.
Μὲ φέρανε στὴν πόλη
μὲ τοῦ Χριστοῦ τὸ ζῶο
κι' ἀπὸ τότε
ψάχνω νὰ βρῶ τὸ σπίτι μου
ποῦ ὅλο φεύγει
πάνω σὲ κορφές
καὶ σὲ λαγκάδια.

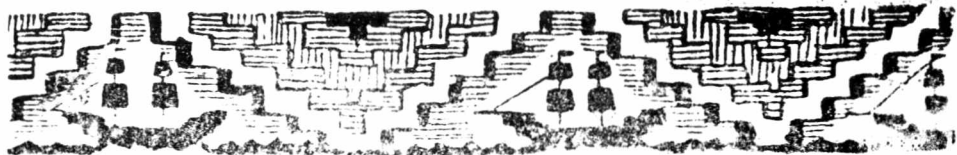
Η ΓΙΑΓΙΑ

Μᾶς περιμένει
στὴν ταράτσα,
στοῦ μπαλκόνι τῆς πολυκατοικίας.
κάτω ἀπὸ τὸ δέντρο,
στοῦ γεφύρι,
δίπλα στοῦ ποτάμι,
κοντὰ στὴ θάλασσα.

Σ' ἓνα ἀγκωνάρι τοῦ σπιτιοῦ
ἢ πάνω σὲ μιὰ πέτρα,
στοῦ σκαλοπατί τῆς ἀλλῆς
ἢ στοῦ κοιμητηριοῦ τὴ ράχη
ἓνα δικό της δάκρυ
μᾶς περιμένει
πάντα.

Δ. Γ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΡΣΙΕΝΗ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ

ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΙΤΑΛΙΑ

(δοκίμιο)

Έμαθα ότι ένας Ιταλός, λαμπρός άνθρωπος των Γραμμάτων, ετοιμάζεται να παρουσιάσει με τίτλο: «Πανόραμα της ελληνικής ποίησης των ετών 70» μια έργασία του, που μ' αυτή θα φέρει σε επαφή τον Ιταλό αναγνώστη με μερικά καλά όνσματα της λογοτεχνίας μας. Και αυτή η αγαθή πρόθεση του κ. Καταουντέλλα φέρνει, για μένα τουλάχιστο, ξανά στην επιφάνεια ένα θέμα παλιό: το θέμα της ζεστής φιλίας που πρέπει, σάν χρέος, να ένώνει τους δύο λαούς μας, αφού η κακή μοίρα και η ύψηλή κακοήθεια, που αυτότιλοφορείται ύψηλή διπλωματικά, εμπόδισαν συχνά τις φιλικές σχέσεις ανάμεσα στα δύο γειτονικά κράτη. Και όμως, τους δύο λαούς μας τους σμίγει και η κοινή θάλασσα και το κοινό αίμα και οι κοινοί πανάρχαιοι αγώνες για τον πολιτισμό των λαών, και ο τρόπος να βλέπουν, με τον ίδιο τόνο ψυχής, περιβάλλοντα αδελφικά. Και μια ζεστή συμπαθία μ'ς ένωνε, Έλληνες και Ιταλούς, ως τα μέσα του περασμένου αιώνα. Αυτή η συμπαθία φάνηκε καθαρά στην Κέρκυρα με την υπόθεση των αδελφών Μπαντιέρα. Ήταν τρεις γιατροί, τρία αδέρφια, που είχαν καταφύγει στο νησί κυνηγημένοι, σάν επαναστάτες που ήταν, από την αστυνομία του ξένου δυνάστη, δηλαδή των Αψβούργων. Έπιασαν σπύτι στην περιοχή που ακόμη σήμερα έχει τ' όνομά τους — οι Τρεις Γιατροί — και φρόντιζαν με αγάπη και ανιδιοτέλεια τον φτωχόκοσμο των χωριών. Και όταν σε μια δεύτερη εξόριση προς την υπόδουλη πατρίδα, οι αδελφοί Μπαντιέρα πιάστηκαν και εκτελέστηκαν από τον ξένο κυρίαρχο, ολόκληρο το νησί έθρηνησε για την πικρή τους μοίρα, και σήμερα ακόμη τους θυμάται. Αυτήν την πολύ φυσική συμπαθία, που ένωνε τους δύο λαούς ως τα μέσα του περασμένου αιώνα, ήλθαν, δυστυχώς, να την κρυσώσουν, από την ώρα που η Ίταλία αποτίναξε τον ζυγό των Αψβούργων, τα μεγάλα οικονομικά συμφέροντα και το σκυλάκι τους, η ύψηλή διπλωματία. Και τα παρασκήνια, που πολύ σπάνια δουλεύουν για το καλό του μέσου ανθρώπου, ξεχνώντας τον Ματσίνη και το δόγμα των έθνοτήτων, ύφαναν, μέσα στα Υπουργεία την παράξενη θεωρία, που είναι νόθο τέκνο αυτού του δόγματος, ότι, όταν κάποιο έθνος ελευθερωθή, έχει το δικαίωμα να επιδουλεύεται τα άλλα, όταν αυτό το απαιτεί το συμφέρον του. Έτσι άρχισαν να νοθεύονται γρήγορα οι αγαθές σχέσεις καλής γειτονίας, που είχαν φυσιολογικά αναπτυχθή μεταξύ των δύο λαών μας στους αιώνες του ξένου ζυγού. Και γι' αυτό, φυσικά, ευθύνεται από τα δύο γειτονικά κράτη το μεγαλύτερο. Από την εποχή ακόμη της γέννησής του, το νεόζυμο Ιταλικό βασίλειο, αν και κλεισσε στα σύνορά του ένα μπουχτισμένο από την ξένη δουλεία λαό, ένα λαό πλούσιο σε μισθήματα ανθρωπιστικά, κοίταξε την Ελλάδα με το χύρο μάτι των πρεσβειών, και χάρισε τη λυκοφιλία του στον μικρό και αναμικτό γείτονα, που χαροπάλευε από την ώρα της έθνεγερσίας του έναντι των φαρισαίων και των τοκογλόφων της καυμένης της βορειότερης Ευρώπης. Και μέσα στην παγάνα της, που εκείνη την εποχή εκμεταλλεύονταν σχεδόν ολόκληρο τον κόσμο, μπήκε και η Ίταλία του μεγάλου Καθούρ, υιοθετώντας σκοπούς ξένους προς την συναισθηματική ύψη του λαού της. Έτσι άρχισαν από την πρώτη μέρα οι διπλωματικές προστριβές, που είχαν τον αντίκτυπό τους και στις λαϊκές μάζες των

δύο χωρών. Η δυσμενέστατη στάση της ιταλικής πολιτείας απέναντι της μικρής Ελλάδας, που περιορίζονταν, τουλάχιστο, τους πρώτους καιρούς, σε ένοχλήσεις βερμπαλιστικής ύψης, και σε απειλητικές μπουρμπουλήθρες, γέννησε την αγανάκτηση του λαού μας. Και ο τότε έθνικός μας, ως ποίμε, ποιητής, ο Αχιλλέας Παράσχος, αφού παρακίνησε πρώτα ποιητικά τους Ιταλούς να προτιμήσουν το θέατρο σάν πολεμικό στίβο, τους συμβούλευε πατρικά:

Τὴν ἐλαφρὰν σας λάβετε κιθάραν τῶν ἐρώτων!

ἀφήσατε τὰ θούρια εἰς ἄνδρας τοῦ Μπελλίνι (δηλ. σὰν Μελόδραμα)
καὶ πάλιν μελωδήσατε τοὺς ἤχους καθὼς πρῶτον, κλπ.

Καὶ ὕστερα τοὺς ἀπειλεῖ, ἀναφέροντας τὸ ὄνομα τοῦ Αὐστριακοῦ ναυάρχου Τέ-
χετχῳφ, πὺ μπροστά στὴν Πόλα εἶχε διαλύσει τὸν νεοσύστατο ἰταλικὸ στόλο:

Ἔχομεν ἓνα Τεχετχῳφ εἰς πᾶσαν παραλίαν.

Μὲ τὸν μπαμπούλα, λοιπόν, Τεχετχῳφ καὶ μὲ τῆς ἴδιας ὁλκῆς μπουρμπουλή-
θρες, ἀντιμετώπιζε ἡ μικρὴ Ἑλλάδα τὴν καινούργια δύναμη, — τελείως θεωρητικὰ
δηλαδή —, τὴν Ἰταλία, στὰ πρῶτα τῆς βήματα σὰν ἐλεύθερης χώρας. Καὶ ἡ Ἰτα-
λία μᾶς ἐνοχλοῦσε συνεχῶς μὲ ἓναν ὕπουλο διπλωματικὸ πόλεμο, ὅπου διακρίθηκε ὁ
περιβόητος κόμης Σφόρτσα. "Όταν ὅμως ὁ Μουσολίνι ἐφίμωσε τὴν ἰταλικὴ δημοκρα-
τία, ἡ θεωρητικὴ ἐχθρότητα μεταβλήθηκε σὲ ὀμὴ πράξη. Ἐτσι, τὸ 1923, βομβαρ-
δίστηκε ἡ Κέρκυρα ἀπὸ τὸν ἰταλικὸ στόλο καὶ σκοτώθηκαν ἄθωοι πολῖτες. Ὑστερα
εἴχαμε τὴν ἐπίθεση τοῦ 40 καὶ τὴν γελοιοποίησι τῆς ἰταλικῆς πολεμικῆς μηχανῆς,
καθὼς καὶ τῆς ἡρωϊκῆς μεγαληγορίας τῆς. Πιστεύομε ὅτι ὕστερα ἀπὸ αὐτὸ τό, ὡς
τὸ ποῦμε ἰταλικά, σφαστέλο, θὰ ξιπαινὲ μιὰ τελεία ὀριστικὴ καὶ στοὺς διπλωματι-
κοὺς καὶ στοὺς ἐνοπλοὺς καυγάδες μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Ἑλλάδας. Πιστέψαμε δη-
λαδή ὅτι τὸ ρεζιλίκι τοῦ Σαράντα θὰ εἶχε συνετίσει τὴν ἐπίσημη Ἰταλία, τοὺς στρα-
τάρχες τῆς δηλαδῆ, καὶ τοὺς διπλωμάτες τῆς, καὶ τοὺς ἐπίσημους φαντασιολόγους
τῆς, γιατί γιὰ τὸν ἴδιον τὸν ἰταλικὸ λαὸ ἔχουμε τὴν ὑποχρέωσι νὰ ποῦμε, ὅτι ἡ ἐπα-
φὴ μὲ τὰ στρατευμένα παιδιὰ τοῦ τὴν ἐποχὴ τοῦ πολέμου μᾶς ἀνάγκασε, ὅταν ὁ φα-
σισμὸς δὲν τοὺς εἶχε νοθεύσει τὴν ψυχὴ, νὰ ἐκτιμήσουμε ἀκόμη περισσότερο καὶ τὴν
καρδιά τους καὶ τὴν πολιτιστικὴν δύναμιν — καὶ ὅτι ἀγαθὲς καὶ τίμιες σχέσεις
θὰ ἐνέπνεαν στὸ μέλλον, εὐνοϊκὰ γιὰ τοὺς δύο ἀδελφοὺς λαοὺς, τὴν γόνιμη συνεργα-
σία μας. Ἐν τούτοις καὶ μετὰ τὸν πόλεμον δὲν τοὺς ἄφησε ἡ οὐρὰ τοῦ Σατανᾶ νὰ ἡ-
συχάσουν. Γι' αὐτό, πρὶν δημιουργηθεῖ τὸ νεόζυμο κομμουνιστικὸ κράτος τοῦ Ἐμιέρ
Χότζα, βρῆκε κάποτε τὴν εὐκαιρία τὸ ἰταλικὸ Γεν. Ἐπιτελεῖο, νὰ δώσῃ ἐσφαλμένες
πληροφορίες γιὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἡπείρου στὸ NATO, πὺ ἡ Ἑλ-
λάδα ἦταν μέλος του. Καὶ ὅταν ξέσπασε τὸ σκάνδαλο, μὲ ἀφέλεια ὕγροφους παρθένου,
τὸ ἰταλικὸ ὑπουργεῖο τῶν ἐξωτερικῶν δήλωσε ὅτι ἡ προκλητικὴ ἐκθεση ἦταν ἔργον
κατωτέρων ἀξιωματικῶν, κάνοντας ἔτσι τοὺς ἀνώτερους ἐπιτελεῖς γραμματοκομιστῆς
τῶν κατωτέρων τους. Εὐτυχῶς τὸ μυριστήκαμε καὶ μιὰ δριμύτατη διαμαρτυρία ἀνάγκ-
ασε τὸν μακαρίτη Σπάκ, πρόεδρον τότε τῆς ἀντλατικῆς συμμαχίας, νὰ κολάσει, μὲ
φραστικὰ σχήματα τὴν ἰταλικὴν πονηρὴν πρόθεσιν. Καὶ μείναμε ἔτσι στὸν Ὀργανισμό.
Γιὰ καλὸ ἢ γιὰ κακό; ποῖος τὸ ξέρει! πάντως τὰ θαύματα πὺ πέτυχε στὸν τομέα
τῆς ἀνάπτυξης, ἡ μικρὴ καὶ ἐξουθενωμένη Ἀλβανία τοῦ Χότζα, καθὼς καὶ τὰ γυ-
μνάσια στὰ ὅποια μᾶς ὑποβάλλουν οἱ μεγάλοι σύμμαχοι τοῦ NATO, μᾶς σφυρίζουν στὸ
αὐτὸ ὅτι: μᾶλλον γιὰ κακό.

Ἐνῶ ὅμως οἱ ἐπίσημες σχέσεις συχνὰ στραβοπατοῦσαν, οἱ ἄλλες σχέσεις, οἱ σχέ-
σεις μεταξὺ λαῶν, βρίσκονταν πάντα σὲ καλὴ σειρά. Οἱ Ἕλληνες κοίταγαν πάντα μὲ

συμπάθεια πρὸς τὴν ἄλλῃ πλευρὰ τῆς Ἀδριατικῆς, καὶ εἵμασθε βέβαιοι ὅτι ὁ ἰταλικὸς μικρὸς λαὸς μὲ τὰ ἴδια αἰσθήματα κοίταγε κατὰ τὸν οὐρανὸν μας, γιατί ἤξερε ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν φυλετικὴ συγγένεια, μᾶς ἐνωσαν βαρύτεροι ἀγῶνες γιὰ τὸν πολιτισμὸ τοῦ κόσμου. Δυστυχῶς, εἰδικὰ στὸν τομέα τῆς λογοτεχνίας, ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες εἴχαμε σχεδὸν στασιάζει στὸν Δάντη καὶ στοὺς γίγαντες τῆς ἰταλικῆς Ἀναγέννησης, γιατί: βουνὸ πὺ φαίνεται κολαούζο δὲ θέλει. Καὶ ἀφήνοντας στὴν ἄκρη τὴν νεώτερη θαυμάσια λογοτεχνικὴ συγκομιδὴ τῆς γειτονικῆς χώρας, παρὰ τίς προσπάθειες τῶν Ἑπτανησίων ποιητῶν καὶ λογίων, στρέψαμε πάντα βορείωτερα τὰ μάτια μας, καὶ φτάσαμε στὸ σημεῖο νὰ γνωρίζουμε στὴν Ἑλλάδα καλύτερα τὸν Κιρκιγκάρντ, τὸν Λάξνες, τὸ Στριντμπεργκ καὶ τὸν Χάμσον ἀπὸ τὸν Φώσκολο καὶ τὸν Καρντούτσι καὶ τὸν Κρότσε καὶ τὸν Λεοπάρντι, τὸν ἀσύγκριτο λυρικό. Οὐτε ὅμως καὶ οἱ Ἴταλοι ἀπάντησαν ἐκανοποιητικὰ στὴν νόμιμη κλήση τοῦ χώρου. Δὲν ξέρω τί ἐγινε μὲ τὸν Σολωμό, πὺ εἶναι ποιητῆς διγλωσσος· εἶμαι ὅμως βέβαιος ὅτι τὸ πολὺ ἰταλικὸ κοινὸ, πὺ κατὰ κάποιον τρόπο ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ Γράμματα, δὲν ξέρει μεγάλα πράματα γιὰ τὸν Κάλλο καὶ τὸν Παπαδιαμάντη, οὐτε γιὰ τὸν Καβάφη, πὺ ἡ φήμη του τώρα ἀπλώνεται σὲ ὅλον τὸν κόσμον, ἰδιαίτερα τὸν ἀγγλοσαξωνικό, οὐτε γιὰ τὸν Ρίτσο, οὐτε γιὰ τοὺς νομιπελιστές μας. Ἴσως νὰ εἶναι καλύτερα πληροφορημένο γιὰ τὸν Καξαντζάκη, ἀπὸ τὰ βιβλία σέπης, καὶ γιὰ τὸν Μωρεάς, ἐπειδὴ ἐγραφε γαλλικά. Ὁ κύριος Καταουντέλλα ἀνάλαβε τώρα τὸ βαρὺ ἔργο νὰ φέρῃ σὲ ἐπαφὴ τὸ ἰταλικὸ κοινὸ μὲ τὴν μοντέρνα ἐλληνικὴ ποίηση καὶ πιστεύω ὅτι ἔχει τὴν δύναμη νὰ τὸ πετύχῃ. Γιατί σὰν ἄνθρωπος προικισμένος ὁ ἴδιος μὲ τὸ ποιητικὸ δῶρο, καὶ τὸν κόσμον, μπορεῖ νὰ τὸν κοιτάξῃ καὶ μὲ εὐαίσθητη καὶ ἀνοιχτὴ καρδιὰ καὶ τὴν δύναμη τὴν ἔχει νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν λυρικὴ ποίηση τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, αὐτὴν τὴν ποίηση, πὺ εἰδικὲς ἱστορικὲς συνθήκες τὴν ἔχουν δημιουργήσει. Οἱ τραγωδίαι, πὺ ἀλλεπάλληλες χωνεύονται στὸν τόπον μας, τὰ χωρὶς λύση δράματα, ἡ ἀγωνία γιὰ τὴν φτωχὴ ζωὴ ἐνὸς λαοῦ πὺ τὸν βασανίζει ὁ φόβος γιὰ τίς μέρες πὺ φτάνουν, καὶ ἔχει συνεχῶς τὴν ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἰησουϊτικὴ μέριμνα τοῦ ξένου καὶ ἀπὸ τὴν ταρτουφικὴ συμπαράσταση μεγάλων φίλων, ὅλα αὐτὰ ἔχουν πληγώσει βαρεῖα τίς ψυχές μας. Καὶ ὅταν συναντοῦν γνήσιες ποιητικὲς φύσεις, δημιουργοὺν γνήσιο ποιητικὸ ἔργο. Δὲν εἶναι λοιπὸν τυχαῖο τὸ ὅτι στὴν Ἑλλάδα ἐκδίδονται σχεδόν, κάθε χρόνο, τόσες ποιητικὲς συλλογές ὅσες καὶ στὴ Γαλλία. Φυσικὰ πολλὰς ἀπ' αὐτὰς ἔχουν γιὰ θάβρο τους τὴ μανία γιὰ ἐπίδειξη ἢ τὴν ἀνεπάρκεια σὲ κριτικὸ αὐτοέλεγχον, ψυχικὴ ὑγρότητα καὶ καλλιέργεια πνευματικὴ «Ἐπιμορφίαν λόγων, νοῦ δ' αὐχμὸς». Δὲν εἶναι ὅμως φαινόμενο ἐλληνικὸ αὐτὴ ἡ διεσπυση στοὺς χώρους τῆς ποίησης ἀνθρώπων πὺ ἔχουν τόση σχέση μαζί της ὅσην ἔχει ὁ φάντης μὲ τὸν ρετινὸ λαδόν. Δὲν εἶναι φαινόμενο ἐλληνικόν, οὐτε καὶ τῆς ἐποχῆς μας. Πῆρε ὅμως σήμερα τὴν μορφή εἰσβολῆς, γιατί καὶ οἱ ἐν χλὴ ποιητὲς ἐγιναν πολλοί, ὅπως τὸ ἀπαιτεῖ ἡ αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ὁ μπαμπούλας τῆς μετρικῆς ἔχει ἐκσφενδονίσει στὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον τίς τεχνικὲς δυσκολίες. Αὐτὸς ὁ μπαμπούλας, πὺ παλαιότερα στεκόταν ἐμπόδιο σὲ πολλοὺς φιλόδοξους φλύαρους. Αὐτοὶ ἔχουν καὶ τὸ δικαίωμα νὰ εἶναι ἀσαφεῖς, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι, ἐκεῖνοι πὺ τοὺς κινεῖ ἡ τέχνη ἢ ἀληθινή. Ὁ πόθος ὅμως τῆς ἀσάφειας εἶναι νόμιμος καὶ συχνὰ γόνιμος, ὅταν κυριεύει ψυχὲς προικισμένων ἀνθρώπων. Γι' αὐτὸ, ἀν' ἀγνοήσουμε στὸν χώρο τῆς λυρικῆς μας ποίησης ἕναν ἀριθμὸ ἀπρόσιτων θορυβοποιῶν, πὺ σὰν ἐπίσταντοι κορυδαυτιῶν μέσα σ' ἕνα χώρο πὺ δὲν εἶναι δικὸς τους, εἶναι φυσικὸ οἱ εἰδικὲς συνθήκες τοῦ τόπου μας πὺ ὕφαιναν γιὰ τὸν λαὸ του ἕνα διάκοσμο τραγωδίας, νὰ ἐπηρεάσουν τὴν ἐμφάνιση σπουδαίων ποιητικῶν μονάδων. Γιατί τὸ δράμα πὺ παίζεται γύρω μας γεννάει καὶ ἐπηρεάζει τὸ δράμα πὺ παίζεται μέσα μας.

Ὁ κ. Καταουντέλλα εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς καλοπροαίρετους ἀνθρώπους πὺ ἀνάλαβαν στὴν Ἰταλία τὸ βαρὺ ἔργο νὰ παρουσιάσουν στὸ ἰταλικὸ κοινὸ τὴν σο-

δαρή ποίηση του τόπου μας. Και πιστεύω ότι θα το πετύχει. Είναι ποιητής που κοιτάζει τον κόσμο με καλόβουλο μάτι. Και ξέρει αρκετά καλά τη γλώσσα μας για να μπορεί να ζήσει την ποίησή της και να συγκινηθεί από το βάρος του αισθήματος και την γνήσια υγρότητα του λυρισμού της. Όπως όμως στην οικονομία, έτσι και στην τέχνη πρέπει να ισχύει το σύστημα των ανταλλαγών. Αυτό που προθυμοποιούνται να κάμουν τώρα άνθρωποι σαν τον κύριο Καταουντέλλα για τα δικά μας λογοτεχνικά κείμενα, είναι χρέος μας, μα και ωφέλειά μας, να το επιχειρήσουμε και μεijs αντλώντας σε μιὰ λογοτεχνία που τιμάει και τον άνθρωπισμό και την τέχνη, μα και που ιδιαίτερα συνδέεται με την δική μας και από τον χώρο και από την ιστορία. Είναι μιὰ δουλειά που την άρχισε ο Σολωμός, μεταφράζοντας, ωραία μάλιστα, Πετράρχη και Μεταστάσιο. Η Ιταλία στάθηκε το λίκνο, και στή λογοτεχνία και στις εικαστικές τέχνες, κινήσεων καλλιτεχνικών που συγκίνησαν και εθνομιμοποίησαν ολόκληρο τον ευρωπαϊκό χώρο. Η Commedia del' Arte στάθηκε ο πρόγονος της νέας ευρωπαϊκής κωμωδίας. Παιδιά δικά της είναι και ο Goldoni και ο αθάνατος Μολιέρος. Μιά σειρά μεγάλων λυρικών με επί κεφαλής τον Λεοπάρντι, εφώτισαν έντατικά τον χώρο της ποίησης. Ο Κρότσσε άσκησε μιὰ μοναδική σε βάθος κριτική και ο Πιραντέλλο έστησε στις σκηνές του κόσμου καινούργιο θέατρο, αποκαλύπτοντας το δράμα εκεί που έμεινε δέν το βλέπουμε.

Έκείνοι όμως που θα έπρεπε να απασχολήσουν πρώτα-πρώτα τον Έλληνα μελετητή, μέσα στον χώρο των ιταλικών Γραμμάτων και της ιταλικής τέχνης, είναι ασφαλώς εκείνοι, που το δικό μας χρώμα στάθηκε το λίκνο τους. Πρώτα-πρώτα ο Φώσκολος, ο διασημότερος στον χώρο της λογοτεχνίας από τους άλλους δύο έπαμφοτερίζοντες. Μισός Έλληνας και μισός Ιταλός, γιατί όχι μονάχα γεννήθηκε στη Ζάκυνθο, νησί ελληνικό, από πατέρα βενετσιάνικης καταγωγής, μα και η μητέρα του στάθηκε γνήσια Ελληνίδα από την οικογένεια Σπάθη. Και αν τείνουμε εύηχοο το αυτί στη λαϊκή πίστη, γέννημα της λαϊκής διολογίας, που στηρίζεται στην αδιάκοπη επί γενεάς παρατήρηση, ότι τα αγόρια μοιάζουν πιδ συχνά της μητέρας, θα μπορούσαμε ίσως να πούμε ότι ο Φώσκολος ήταν περισσότερο Έλληνας από Ιταλός, όχι λιγότερο Έλληνας από τον Σολομό. Έγραψε βέβαια Ιταλικά. Μά η γλώσσα δέν θεωρείται εθνολογικό στοιχείο και γι' αυτό ο Μωρεάς δέν έπαψε να είναι Έλληνας έπειδή έγραψε γαλλικά. Όπως και νάχει το πράμα, ο Φώσκολος ήταν μεγάλος ποιητής. Τριάντα σελίδες αφιερώνει ο Παγότσος στην σπουδαία συγκριτική ιστορία του της ευρωπαϊκής, ιδιαίτερα βέβαια της ιταλικής, λογοτεχνίας στον Φώσκολο, όσες και στον συναθλητή του στον χώρο της ποίησης, τον ασύγκριτο Λεοπάρντι. Το όνομά του μάς είναι βέβαια πολύ γνωστό, το έργο του όμως μάς είναι σχεδόν άγνωστο. Αυτό το έργο, όπου ρωμαντισμός και νεοκλασικισμός σμίγουν με το να γίνεται με ρωμαντική όρμη και ρωμαντικό πάθος ή αναζήτηση της τέλειας, της κλασικής όμορφιάς, μέσα σ' ένα πλαίσιο άπαισιδοξίας που χαρακτηρίζει τον Φώσκολο, όπως και τον Λεοπάρντι. Ούτε οι Ώδες του Φώσκολου, ούτε οι Έπιστολές του Τζάκοπο Όρτις έχουν πιστεύω αποδοθεί στη γλώσσα μας. Το μόνο έργο του Φώσκολου που βρήκα μεταφρασμένο είναι: οι Τάφοι, 295 ένδεκασύλλαβοι στίχοι, που οι τρεις πρώτοι (στην ελληνική μετάφραση έγιναν δεκατρισύλλαβοι) μάς δίνουν το άπαισιόδοξο πρίσμα που μέσα απ' αυτό ο Φώσκολος βλέπει τον κόσμο.

Στον Ίσκιο των κυπαρισσιών και μέσ' στους τάφους
ποτισμένους με κλάμα, είναι ίσως το ύθανάτου
ό ύπνος πιδ γλυκός;

Ἡ μετάφραση εἶναι τοῦ Καλοσγούρου. (Ποιὸς τὸν ξαίρει ὁμῶς αὐτὸν τὸν Καλοσγούρου, ποὺ μᾶς ἄφησε, ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλα, καὶ μιὰ λαμπρὴ ἀπόδοση τῆς Κόλασης τοῦ Δάντη; Εἶναι παληός, ἀφοῦ ἡ κόρη του ἦταν φιλενάδα τῆς μητέρας μου, ποὺ, ἂν ζοῦσε τώρα, θὰ ἦταν ἑκατὸν ἐπτά ἐτῶν. Καὶ ἦταν Κερκυραῖος, παιδί τῆς ἑλληνικῆς περιφέρειας, ὅπου δὲν δουλεύουν οἱ γνωστοὶ μηχανισμοί, ποὺ δημιουργοὺν φήμες μὲ ἀέρα φρέσκο).

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Φώσκολο ἔχουμε καὶ δυό, ἃς τοὺς ποῦμε ἐλάσσονες, ποὺ εἶδαν καὶ αὐτοὶ τὸ φῶς στὴ γῇ μας: τὸν Ἀρθούρο Γκράφ καὶ τὴν Μαθίλδη Σεράο.

Ὁ Γκράφ παλαιότερος (1840—1913), γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα ἀπὸ πατέρα Γερμανὸ καὶ μητέρα Ἰταλίδα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὠραία του λυρικά, ἄφησε καὶ ἀρκετὰ ἀξιόλογα δοκίμια, ποὺ μεταξὺ τούτων εἶναι μιὰ ὠραία μελέτη γιὰ τὸν Φώσκολο. Σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ βασίλευε ὁ βερσισμὸς τὴν Ἰταλία, τὸ ἀντίστοιχο δηλαδὴ τοῦ γαλλικοῦ νατουραλισμοῦ, ὁ συμπατριώτης μας κοιτάζει, σὰν τοὺς Γάλλους συμβολιστές, μὲ ἀπελπισία τὴ ζωὴ:

«φριχτὸ στίβο, ὅπου λιγότερο χάνει
ὁποῖος πιὸ γρήγορα πεθαίνει».

Ἡ Μαθίλδη Σεράο γεννήθηκε στὴν Πάτρα τὸ 1898 καὶ πέθανε σχετικὰ νέα. Εἶναι κι αὐτὴ παιδί τοῦ βερσισμοῦ ποὺ κοίταζε νὰ φωτογραφίσει τὴ ζωὴ στίς πιὸ ἄσχημες ὥρες τῆς. Ἐπειδὴ ὁμῶς ἦταν προικισμένη καὶ μὲ σπάνια παρατηρητικότητα, ἀλλὰ καὶ μὲ σπάνιες ἱκανότητες γιὰ ψυχολογικὴ ἐμβάθυνση, μπόρεσε νὰ δώσει θαυμάσια στὰ διηγήματά της τὸν λαουτζίκو τῆς Νάπολης, τῆς ἀληθινῆς τῆς πατρίδας, καὶ νὰ στήρει ὀρθὸ τὸ καθημερινὸ ἔπος του, ὅπως ὁ Κούρτσιο Μαλαπάρτε μᾶς ἔδωσε τὴ ζωὴ του, σὲ στιγμὲς ὀμοῦ κυνισμοῦ, τὴν ἐποχὴ δηλαδὴ τοῦ δευτέρου παγκόσμιου πολέμου.

Ἐδῶ τελειώνουν τὰ λογοτεχνικὰ συμπεθεριά. Πῶς θὰ μπορούσαμε ὁμῶς νὰ κλείσουμε αὐτὸ τὸ σημεῖωμα χωρὶς νὰ ἀναφέρουμε ἕναν Ἰταλὸ, παιδί τοῦ χώματός μας, ποὺ στάθηκε ἕνα μεγάλο ὄνομα στὸν χῶρο τῶν Εἰκαστικῶν Τεχνῶν; Ὁ Ντὲ Κίρικο γεννήθηκε στὸ Βόλο, τὸ 1880, ὅπου ὁ πατέρας του ἐργάζονταν σὰν μηχανικός. Ἐκεῖ μεγάλωσε. Ὑστερα σπούδασε στὴν Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν τῆς Ἀθήνας. Εὐσπούδασε ζωγραφικὴ, καὶ τὸ 1906, ἡ μεγάλη φήμη τῆς νεορωμαντικῆς Σχολῆς τοῦ Μονάχου τὸν σπρώχνει πρὸς τὰ κεῖ. Ἀπὸ τότε καὶ ὕστερα ἀρχίζει μιὰ γεμάτη βιωματικὲς περιπέτειες καλλιτεχνικὴ ζωὴ ποὺ τὸν ἀναδεικνύει σὲ καλλιτέχνη ὁλκῆς, ἕνα εἶδος Ἰταλοῦ Πικάσο, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψιν τίς ἀλλεπάλληλες καλλιτεχνικὲς μεταμορφώσεις του. Καὶ δημιουργοῦργησε Σχολὴ μὲ τὸ ὄνομα Μεταφυσικὴ Ζωγραφικὴ, ποὺ σὲ τέλεια ἀντίθεση μὲ τὸν Φουτουρισμὸ τοῦ Μαρινέτι, ποὺ λατρεῖ τὴν κίνηση, γίνεται ἕνας καλλιτεχνικὸς χῶρος ὅπου λατρεῖται ἡ ἀκίνησις καὶ ὅπου δίνεται ὅλη ἡ ποίηση τῆς ἀκίνησις αὐτῆς τῶν φαινομενικῶν νεκρῶν πραγμάτων, ὅπου ὁ χῶρος τοῦ ὑποσυνείδητου διαισθάνεται μιὰ πλούσια σὲ ἔνταση ζωὴ. Σ' αὐτὸ στηρίζεται καὶ ἡ στενὴ σχέση τοῦ Ντὲ Κίρικο μὲ τοὺς σουρρεαλιστές.

Ὁ Ντὲ Κίρικο στράγγισε καινούργιες ιδέες στὸν χῶρο τῆς Τέχνης, ὅπως ὁ Πικάσο, καὶ διέκρινε μιὰ εἰδικὴ δομὴ δική του μέσα στὸν κυκεῶνα τῶν τρόπων ποὺ ὑπάρχουν γιὰ νὰ βλέπει ἕνας καλλιτέχνης τὸν κόσμον. Γι' αὐτὸ τιμᾷ καὶ τὴν ἰταλικὴ τέχνη, μὰ καὶ τὸν χῶρον τῆς καταγωγῆς τους. Καὶ γι' αὐτὸ πιστεύω ὅτι, καὶ γιὰ τὴν μνήμη του, μὰ καὶ γιὰ τὴν μνήμη τῶν ἄλλων, ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω, πρέπει νὰ ἐνδιαφερθοῦν οἱ τόποι τῆς γέννησής τους καὶ νὰ τοὺς τιμῇσιν, ἰδιαίτερα τὸν Φώσκολο καὶ τὸν Ντὲ Κίρικο, τοὺς δυὸ μεγάλους, μὲ μνημεῖα ποὺ

νά εκφράζουν τήν ὑπερηφάνεια τοῦ τόπου γιά τοὺς ἀνθρώπους ποὺ γέννησε. Καὶ ἀφοῦ πρῶτα γίνει αὐτό, ὕστερα νά μιμηθοῦν καὶ δικοὶ μας ἄνθρωποι τὸν κ. Καταουντέλλα καὶ νά ἀντλήσουν ἀπὸ τήν πηγὴ τήν ἀστείρευτη ποὺ λέγεται ἰταλικὴ λογοτεχνία, ὅπως ἔκαμαν οἱ παλαιοὶ Ἑπτανήσιοι, θαυμάσια ἔργα, ποὺ φέρουν τήν σφραγίδα τῆς δωρεᾶς καὶ νά τὰ προσφέρουν στὸν δικό μας λαό. Συγγένειες ἐκλεκτικὲς μέσα στὸν μεσογειακὸ χῶρο θὰ τὸν κάμουν νά τὰ ἐκτιμῇ, νά τὰ ἀγαπήσει καὶ νά διδαχτεῖ ἀπὸ τήν ἐπαφὴ μὲ αὐτά.

ΑΘΑΝΑΤΟΙ

Ἄν τ' ἀξιώσης, μοῖρα μου.
κι' ἐγὼ ψηλὰ ν' ἀνέβω,
κι' ἐκεῖ στῆς δόξας τὶς πλαγιές
νά βγῶ νά σεργιανήσω,
νά μὴν μοῦ δείξης τὸν πλατύ,
τοῦ Πήλιου Γούσιου, δρόμο.
Τὸ μονοπάτι τὸ τραχὺ
τ' ἀνώνυμου Σουλιώτη,
ἃς ἀνεβῶ τ' ἀπόβραδο
νά πιάσω μετερίζι
καταμεσίς στὸ χαλασμό
κι' ἐκεῖ ἃς ἀπομείνω.

ΝΙΚΟΣ ΚΑΡΑΒΑΣΙΛΗΣ

ΤΕΤΡΑΣΤΙΧΑ

I

Θ' ἀρρωστήσω μιᾶς ἄνοιξης...

Θ' ἀρρωστήσω μιᾶς ἄνοιξης ἓνα ὥραϊο πρωῒνὸ
σὲ μιὰ κάμαρ' ἀπόμερη παλιῦ νοσοκομείου
καὶ θὰ μὲ πνίγουν οἱ εὐωδιές. ἓνα φῶς αὐγινὸ
λεπτουργώντας στὴν κλίνη μου τὴν εἰδὴ ἑνὸς μνημείου...

(1942)

II

Δούλευε, ἀκόμα δούλευε...

Δούλευε, ἀκόμα δούλευε, στὸ χέρσο περιβόλι
ὅσο ν' ἀστράψει μέσα σου τῆς νιότης σου ὁ σκοπός
Σταλιά - σταλιά χυμὸ - χυμὸ οἱ ἀνθοὶ καρπίζουν ὅλοι
στ' ἀκρόκλωνο ὅμως ὁ ὕστερονὸς μεστώνει ὥραϊος καρπός.

(1958)

III

Ἀνοιξιάτικο γέννημα...

Ἀνοιξιάτικο γέννημα, ἀνοιξιάτικο κάμωμα
μ' ἓνα νόημα περιέργο στὴν ψυχὴ μέσα ἐμπήχες
σοῦ χρωστάω κάποιον μου ὄνειρο, σοῦ προσφέρω ἓνα ἀντάμωμα
μὲ τὴ χάρη τὴν ἄφραστη, τὴ θαθειά, ποῦ μ' ἀφήκες...

(1958)

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΑΚΕΛΛΙΩΝ

Θ Ε Ο Φ Ι Λ Ο Σ

«Ὁ λαϊκὸς ζωγράφος»

Μᾶς ἔρχεσαι Ἀρχαγγελικὸς
 μὲ τὴν παλλέτα—κρίνο—νὰ κρατᾷς
 σὸ μυθικὸ σου χέρι.
 Τῆς ὁμορφίᾳς ὁ διαλεχτός.
 Παιδί τοῦ πεντανέμου.
 Χωρὶς ψωμί, κρασί, φίλο καὶ στέγη.
 Μόνο τὰ χρώματα προφητικά
 ν' ἀνεβοκατεβαίνουν τοῦ καὶμοῦ
 καὶ τ' οὐρανοῦ τὴ σάλα.
 Νὰ σέ μεθοῦν, κι ἡ φλόγα τῆς καρδιάς
 νὰ φέγγει σου ἡλιαχτίδα.
 Μιὰ ζωγραφιὰ κι ἡ Ἑλλάδα
 κατεπάνισσα, σὸ θάμβος τῶν ματιῶν σου.
 Ἐτσι ἔρχεσαι Θεόφιλε
 καὶ μᾶς Εὐαγγελίζεις.
 Φτωχὸς ἐσὺ νὰ μᾶς πλουτίσεις.
 Ἀπαίδευτος νὰ μᾶς διδάξεις.
 Γέφυρα μαγικὴ νὰ μᾶς περάσεις
 πρὸς τῆς γενιᾶς τὸ θρόνο.
 Στὸ ριζιμιὸ τὸ θᾶμα, σὸ τραγοῦδι.
 Πολύχυμο κι ἡρωϊκὸ τῆς γῆς μας.
 Ἐσὺ ζωντανεμένο παραμῦθι.
 Ὁ ἐπικὸς, ὁ ἀθέθαντος Λαός.

ΧΡΥΣΙΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

CHARLES BAUDELAIRE

ΟΙ ΓΛΑΥΚΕΣ

Μὲς τὰ बातόκλαδα, ποὺ τὶς σκεπάζουν,
 σμίγουν ἀραδιαστὰ οἱ γλαῦκες,
 ὥσάν μ' ἄλλοτινὲς ἴδια θεῆς
 μὲ τὸ πυρὸ τους μάτι καὶ λογιάζουν.

Ἀσάλευτες ἀργὰ θὰ βασταχοῦν
 ὥς τὴν μελάγχολη ἐκείνη ὥρα,
 ποὺ ὁ ἥλιος γέροντας λοξὰ κινᾷ.
 τὰ σκότη πλέγια νὰ σμιχτοῦν.

Ἡ στάση τους τὸ συνετὸ διδάσκει
 τί ἔχει ἀπ' τὸν κόσμον νὰ φοβᾶται.
 ὀξεῖς ἀναβρασμοὺς καὶ πάθη.

Σὰν μέθη μιᾶς σκιας ὅπου περνᾷ.
 ὁ ἄνθρωπος τὴν τιμωρία κρατᾷ,
 ὅταν σκεφθῇ τὴν θέση του ν' ἀλλάξει...

Μετάφραση: ΜΙΧ. Κ. ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΥ

ΠΡΟΠΕΡΤΙΟΥ

(Εισαγωγή - Μετάφραση- Σχόλια: Βασ. Ι. Λαζανά)

Η ΔΕΚΑΤΗ ΕΒΔΟΜΗ ΚΑΙ Η ΔΕΚΑΤΗ ΟΓΔΩΗ ΕΛΕΓΕΙΑ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Στή δέκατη έβδομη έλεγεία ο Προπέρτιος αναφέρει ότι έπιχείρησε ένα ταξίδι μακρινό για να διασκεδάσει τη λύπη και τη συντριβή του. έπειτα από το προσωρινό χωρισμό του από την αγαπημένη του, την Κυνθία. Άλλα το ταξίδι αυτό δεν ήταν ήρεμο, όμαλό, ευχάριστο. Το πλοίο συγκλονίζεται από καταιγίδες, από όργισμένους άνέμους, από πελώρια κύματα. Ό ποιητής κινδυνεύει. Και τώρα αναλογίζεται την αφροσύνη και την επιτολαιότητά του. Δεν ήταν καλλίτερα, διερωτάται, να έμνε στην πατρίδα του και να ανέχεται, επί τέλους, την άπιστία της Κυνθίας, παρά να ταλαιπωρείται, να εκτίθεται σέ κακονχίες και, τέλος, να διατρέχει και τον κίνδυνο να καταποντιστεί και να γίνει βορά των γλάρων; Κι' αν, επί τέλους, ή Μοίρα είχε προδιαγράψει το θάνατό του, δεν ήταν προτιμότερο να πεθάνει στην πατρίδα του; Και ή άπιστη ακόμη, Κυνθία, σέ μια ώρα τόσο πένθιμη και συντριπτική, θα άλλαζε επί τέλους. Θα στόλιζε μέ άνθη τη σορό και θα θυσίαζε μια πλεξίδα από την πλούσια κόμη της. Στους τελευταίους στίχους ο Προπέρτιος απευθύνει μια παράκληση προς τις Νηρηίδες. Τις παρακαλεί να φανούν έπιεικείς και ευνοϊκές απέναντί του. "Ίσως να γνώρισαν κι' αυτές κάποτε την έρωτική ήδονή. "Ας κατευνάσουν λοιπόν μέ το χορό τους την όργη των κυμάτων.

Στή δεκάτη όγδόη έλεγεία ο Προπέρτιος αναφέρει ότι είναι άπογοητευμένος από τη στάση της Κυνθίας. Γι' αυτό έχει καταφύγει στά δάση, στο ύπαιθρο, στους έρημους και βραχώδεις τόπους. Όθνηϊ και όδύρεται. Η Κυνθία τον έγκατέλειψε και δεν ενδιαφέρεται πλέον γι' αυτόν. Ό ποιητής διερωτάται: Σέ τί έφταιξε, σέ ποιο παράπτωμα, τέλος πάντων, υπέπεσε! Μήπως, νομίζει, ότι την άπάτησε μέ μιαν άλλη; Όχι, κραυγάζει ο ποιητής. Καμιά γυναίκα δεν δρασκέλισε το κατώφλι του σπιτιού του την περίοδο του δεσμοϋ του μέ την Κυνθία. Τηήρξε πιστός, άφοσιωμένος, πάντα προσηλωμένος σ' αυτήν. Ό Προπέρτιος καλεί ως μάρτυρα τη θύρα του σπιτιού του. Αυτή άς μαρτυρήσει τί προσβολές, τί ταπεινώσεις έχει ύποστεί για χάρη της. Τέλος ο ποιητής καλεί τά δέντρα να μαρτυρήσουν και να βεβαιώσουν πόσο την αγαπά. πόσο τη λατρεύει. Κάτω από τους ίσκιους τους μυριάδες φορές έχει ψιθυρίσει το όνομά της και μυριάδες φορές τόχει χαράξει επάνω στο φλοιό τους. Και το ποίημα κλείνει μέ το θεσπέσιο στίχο: «Οί βράχοι θα δοϋνται πάντα από τους φθόγγους που κλείνει τ' όνομά σου, Άγαπημένη!

Η ΔΕΚΑΤΗ ΕΒΔΟΜΗ ΕΛΕΓΕΙΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

«Et merito, quoniam Petui fagisse puellam...»

Μου άξιζαν αυτά τα βάσανα. Άφου δεν δίστασα ν' άφήσω τη φίλη μου! Κι' άπόμεινα μονάχος τώρα μέ τις άλκυόνες μοναδικές συντρόφισσες· ώ, δεν θ' άντικρύσω την Κασσιόπη πάλι! Κι' όταν ακόμη λείπεις, οί άνεμοι είναι, Κυνθία, για σένα

εὐνοϊκοί. Ἴδού! ἀπειλητικοὶ φυσοῦν καὶ θυμωμένοι!

Ἡ ἄγρια ἢ θύελλα αὐτὴ πότε, ἐπὶ τέλους, θὰ κοπάσει;

Πότε θ' ἀλλάξει ἢ ἄθλια τύχη μου; ἢ μήπως ἡ ἄμμος τούτη,

ἐδῶ, στὴν ἔρημον, αἰώνια τὴ σορὸ μου θὰ οκεπάζει;

Ἄς εἶσαι ἦπα, τοῦλάχιστον ἐσύ, Κυνθία. Καὶ σὺς κατάρεις

- 10 ἄς εἶσαι φειδωλή. Εἶναι ἀρκετὸ τὸ ἔρεβος τῆς νύχτας,
 πὺν φθάνει μὲ τὸ ἄγριο κύμα τῆς καὶ τὴν ἀοίγιασθην ὀργή τῆς!
 Λοιπὸν! Μπορεῖς τὸ φιλί σου νὰ βδέπεις ν' ἀργοσβύνει, δίκως
 δάκρυα, δίκως κάτι, ὡς ἐνθύμιο, ἀπὸ τὸ λείψανό του νὰ κρατήσεις;
 ὦ, ἀνάθεμα σ' αὐτὸν πὺν ἐφεῦρε τὰ ἰστία καὶ τὰ σκάφη
 κι' ἀνάγκασε τὸ πέλαγος διόδους, δρόμους νὰ τοῦ ἀνοίγει!
 Δὲν ἦταν προτιμότερο νὰ κατευνάσω τὴν ὀργή τῆς
 (ὅσο κι' ἂν εἶναι σκληροτράχηλη, καλή, στὸ βάθος, εἶναι)
 παρὰ σὺς ὄχθες νὰ γυρίζω αὐτές, στὰ ἀγριωπὰ τὰ δάση
 ὅπου τὰ μάτια μου ζητοῦν τοὺς Τυνδαρίδες* μὲ ἀγωνία;
- 20—Στὸ πλάϊ τῆς ἂν εἶχα, ἀπὸ τὴ λύπη μου, πεθάνει ἂν εἶχε
 τὸν ἔρωτά μου αὐτὸν τοῦ μνήματος καλύψει ἡ πέτρα ὦ, τότε,
 ρόδα καὶ μιὰ πλεξίδα ἀπὸ τὴν κόμη τῆς τὸ λείψανό μου
 θὰ στόλιζαν· θὰ φώναζε γοερὰ ἡ Κυνθία τ' ὄνομά μου
 κι' ἡγῆς πὺν θὰ μὲ κάλυπτε ἀνάλαφρη θὰ εὐχόταν νᾶναι.
 ὦ σεῖς, τῆς ὥραίας Δωρίδας θυγατέρες, εὐνοϊκὲς ἄς εἶστε
 καὶ πάντα τοῦ πλοίου μας ἄς κολπώνετε τὰ ὀλόλευκα τὰ ἰστία.
 Ἄν ὁ ἔρωτας τὸ κύμα σας τὸ ἀγγίζει πότε - πότε, ὦ φειοθεῖτε
 τὸ φίλο σας! Μὲ τὸ χορὸ σας ἡμερῶστε αὐτὲς τὶς ὄχθες!

Η ΔΕΚΑΤΗ ΟΓΔΟΝ ΕΛΕΓΕΙΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

«Haec certe deserta loca et tecturne querenti...»

Ἐδῶ εἶναι οἱ τόποι ἐρημικοί, σιωπηλοί, καὶ στοὺς λυγμούς μου

εὐήκοοι· κανεῖς στὰ ἄλση αὐτά! Ὁ Ζέφυρος πὺν πνέει

μόνον. Ἐδῶ μπορεῖς νὰ ἐκμυστηρευθεῖς τὸν πόνο, τὸν καημό σου,

ἂν εἶναι ὁσοστὸ αὐτὸ πὺν λέν: «οἱ βράχοι ἀκριτόμυθοι δὲν εἶναι».

Ἡ περιφρόνησή σου αὐτὴ, πρὸς τί; Ὡς πότε, ἀκόμη ὡς πότε,

τὰ δάκρυά μου ἀστείρευτα γιὰ σένα θὰ κυλοῦν Κυνθία;

Ἦρουν ἕνας εὐτυχομένος ἐραστής ὡς χτές καὶ τώρα

ὁ ἔρωτάς μου αὐτὸς στὴν κατασχύνει, αἰφνίδια, μὲ βυθίζει!

Γιὰτί ὅλα αὐτά; Σὲ τί ἔφταιξα; Ποιοὶ στίχοι μου, Κυνθία, ἐπὶ τέλους.

- 10—Χωρὶς νὰ θέλω, σ' ἔθιξαν; Μὴν ὑποπεύεσαι πὺς ἔχω
 μιὰν ἄλλη ἐρωτευθεῖ; Ἄν εἶναι αὐτό, ἄστοχη ἡ ὀργή σου, ἀνάττια,
 ἀφοῦ γυναῖκα τὸ κατώφλι μου ἄλλη δὲν ἔχει δρασκελίσει.
 Μπορεῖς τὸν πόνο μου μὲ τὴν ἀχαριστία σου ν' ἀμείβεις,
 μὰ ἐγὼ καὶ στῆς μνησικακίας μου τὴν κορυφὴν ἀκόμη
 δὲν θὰ πληρώσω ὅσο θάρμοζε τοὺς σκαιούς σου τρόπους κι' οὔτε
 ὡς στόχο θάχω τὰ μάτια σου τὰ ὥραϊα μὲ τὰ δάκρυα ν' ἀφανίσω.
 Λοιπὸν θαρρεῖς πὺς ἡ χλωμάδα μου ἀγάπη δείχνει λίγη

* Εἶναι οἱ ἀστερισμοὶ Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης.

- καὶ ὅτι τὸ στόμα μου, ὅσο θάπρεπε, δὲν διαλαλεῖ τὸν ἔρωτά μου;
 20—^Ω δέντρα σεῖς, πεῦκα καὶ ὀξυές, ποῦ πάντα ἀγαπητά, μιλεῖστε
 καὶ τοῦ ἔρωτά μου μάρτυρες ἐσεῖς γινεῖτε τοῦ μεγάλου.
 Πόσες φορές τὰ λόγια μου, κάτω ἀπὸ τὸν ἴσκιό τῶν κλαδιῶν σας,
 δὲν ἀχολόγησαν! Πόσες φορές δὲν ἔχω χαράξει
 στὸν τρυφερὸ φλοιό σας τ' ὄνομά της! Ὡστόσο μ' ἔχεις. Κυνθία,
 καταδικάσει νὰ θρηνῶ, νὰ ἀγωνιῶ, νὰ ὑποφέρω!
 Ἡ θύρα σου, ἡ σιωπηλὴ καὶ τί, σ' ἀλήθεια, δὲ γνωρίζει!
 Ὅλα τὰ ὑπόμεινα· τίς προσβολές, τίς ταπεινώσεις, δίκως
 νὰ διαλαλῶ στοὺς φίλους τὴν ὁδύνη μου. Καὶ τώρα, ἰδοῦ, ἡ ἀμοιβή μου:
 Τὰ ἔρημα τὰ μονοπάτια, οἱ θεῖες πηγές, οἱ παγεροὶ οἱ βράχοι,
 τὸ αὐσλό μου ἀπόμειναν· σι' ἄγρια πουλιὰ τοῦ δάσους τώρα
 30—λέω καὶ ψιθυρίζω τοὺς καημούς μου· ὥστόσο, ὅ,τι κι' ἂν εἶσαι,
 τὸ ὄνομα «Κυνθία» θ' ἀντηχεῖ παντοῦ· κι' οἱ βράχοι θάναι
 κατάνεστοι ἀπὸ τοὺς φθόγγους του, τώρα, καὶ πάντα, ἀγαπημένη!

ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ ΣΕ ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΥΘΟ

«ς' τῆς γῆς τὰ πέρατα, ὃ γυνή, σὲ ποιός θνητὸς θὰ ψέγη;»
 Ὁ δ ὅ σ σ ε ι α, T, 107

Σὰν εἶδος σὲ κατὰστημα πολυτελείας
 ἔτσι ἀπλησίαστο καὶ μαζί διάφανο
 ὅτι ἄγγισαν τὰ δάχτυλα ἐκεῖνα
 (πῶς φλυαροῦσανε τὰ χέρια μου μέσ' τὰ δικά του)

Καὶ τώρα ἡ ἐρημιὰ χωρὶς τὸν Ὀδυσσεά.
 Ἀνάλυση στὰ γεγονότα δὲν ὑπάρχει.
 Εἴκοσι χρόνια, τί ν' ἀναλύσης.

Εἶναι καὶ ἡ Εὐρύκλεια. Τροφὸς νὰ σοῦ πετύχει:
 Τῶν δύσκολων καιρῶν τοῦ τῆ συνιρόφισσα
 ὁ πολυμήχανος μέσ' τὴν Τρωάδα ἔχει ξεχάσει...
 Μ' αὐτὰ κι' ἄλλα παρόμοια, πάει νὰ μὲ ξεπλανέψει.

Τὰ σκεύη πήρανε τὴν ὄψη ἑνὸς μοναξιασμένου ἀνθρώπου.
 Φόρεμα δεύτερο δὲν πρέπει νὰ φορέσεις.
 Οὔτε ὠραία περιλαίμια καὶ σιολίδια.
 «Στὴν Ἀρτεμὴ καὶ στὴ χρυσοῇ ἄς μοιάξεις Ἀφροδίτῃ»
 Τὰ σάβανα τοῦ ἀργαλειοῦ, κοίταξε νὰ τελειώσεις.
 Τὰ δάκρυα — γιὰ ποιὸν ἥρωα; — μὴν πλέκεις στὸ ὑφάδι.
 Νεκρὴ σαπίζει ἡ ἀφή, χωρὶς τὸ χάδι.

Ἔ! Πηνελόπη! «Φρόνιμη τοῦ Ἰκαρίου κόρη».
 Ἐτάνυσαν τὰ τόξα τους οἱ Ἀχαιοὶ μνηστῆρες.
 Ὁ κεραστής ἐμοίρασε τῆς μέθης τὰ ποτήρια.
 Μὰ σὺ, στὸν ἴδιο ρόλο τί μονοτονία!
 Νὰ παίζεις τὴν πιστὴ ποῦ περιμένει.

ΜΑΝΩΛΗ ΠΡΑΤΣΙΚΑ

ΑΣΚΗΣΗ Σ' ΕΝΑ ΣΕΝΑΡΙΟ

(διήγημα)

Μικρές λέξεις και φράσεις' έκεινα τὰ καλοστεκούμενα στὸν ἦχο ἐπιφωνήματα μὲ τὸν ρυθμό' αὐτὲς καὶ οἱ ἄλλες νότες.

Ἀκόμα εἶναι καὶ τὰ φῶτα ποὺ ἀναβοσβήνουν συχνά - πυκνά. Στὴ μέση βρίσκεται ἡ τραγουδίστρια — Χριστίνα — καὶ δεξιὰ κι' ἀριστερὰ ὁ Μ. καὶ ὁ Α. Ἡ αἶθουσα εἶναι γεμάτη κόσμο' εἶναι καρναβάλι' χορεύουν ὅλοι κ.τ.λ. Ὁ Μ. λοιπὸν γνωρίζει ἐδῶ, ὅτι ἔφτασε στὸ τέλος πιά αὐτὴ ἡ προσωπικὴ του ἱστορία καὶ πῶς κάπως ἔτσι ἔπρεπε νὰ βρεῖ μιὰ λύση στὸ πρόβλημά του. Ἡ ἀγωνία τοῦ ἔδινε συνέχεια τὶς ἐρωτήσεις κι' ἡ ἴδια αὐτὴ ἀγωνία κατασκεύαζε στὴ στιγμή τὶς ἀπαντήσεις. Μὲ λίγα λόγια ὁ Μ. μπροστὰ στὴ Χριστίνα ἦταν γεμάτος σύγχυση. Φυσικὰ ἡ αἰτία εἶναι αὐτὸ τὸ ἐρωτικὸ δ ε δ ο μ ε ν ο ποὺ ἔχει κατακυριεύσει τὸν καύμενο τὸν Μ. "Επειτα καὶ σ' αὐτὸ τὰ σημεῖο ἀξίζει νὰ σὰς ποῦμε καὶ τὴν ἡλικία του. Εἶναι στὴν πιὸ κρίσιμη λεπτομέρεια τῆς ζωῆς τότε δηλαδή π' ἀρχίζει ἡ γνώση καὶ ἡ μυστηριακὴ αἴσθηση γιὰ τὸν θάνατο νὰ γίνεται ὅμοιο μὲ τὸ ἀναμενόμενο. Ὁ Μ. "Ἴσως ἡ ἐπαρχία. "Ἴσως ἡ Χριστίνα καὶ ἡ λειτουργία τῆς φθορᾶς γιὰ τὸν ἀνθρώπο μας.

Τὴν εἶδε γιὰ πρώτη φορὰ καὶ δύο μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἱστορία μας ἔξω ἀπὸ τὸ θέατρο. Εἶχε ἔρθει γιὰ πρόβα. Πρόσωπα Φίνο, λεπτὰ χαρακτηριστικά. Ἦταν κοντὰ καὶ πίσω ἀκριβῶς ἀπὸ τὶς μεγάλες κολῶνες στὴ κεντρικὴ εἴσοδο. Μέσα στὴ μακρὰ στοὰ δούλευε τὸ σκηνικὸ τῆς ὥρας καὶ ἡ παρουσία τῆς Χριστίνας ζωντάνευε κάπως παράξενα τὸ ἡμίφως μ' αὐτὴ τὴν πρώτη της παράσταση. Τὸν ἔπιασε μιὰ ἔντονη αἴσθηση. Μετράμε ἐδῶ τὴν περιέργεια, τὴν προσοχή, τὴν ἐντύπωση κι' ὕστερα ἐκείνη τὴν στιγμιαία ἀναστάτωση μ' ἐτὸ παράπονο τῆς μοίρας καὶ τὸν λυγμὸ τοῦ χρόνου ὅταν ἀρχίζουν νὰ σκορπίζονται καὶ νὰ παρουσιάζονται ἐδῶ κι' ἐκεῖ τὰ πολλὰ πρόσωπα γιὰ τὴν ἀναζήτησι καὶ τὸ ἐνστικτο. Φυσικὰ ὑπάρχουν ἀκόμα καὶ οἱ ἄλλες λεπτομέρειες ποὺ ἀλληλοσυμπληρῶνουν τὴν καταγραφή μὲ τὸ ὄνειρο, καὶ τὴ φωτοσκίαση στὴ σκέψη ἀπὸ ἕνα παράλογο προσδοκίαν, ἰδιαίτερα τώρα ποὺ ὁ Μ. γνωρίζει — ἀλλοίμονο — τὴν ὑπόσχεση τῆς χαρτοσημασμένης ἡλικίας. Τελείωσε ἡ πρόβα, μερικὲς συμβουλὲς φωναχτὰ μετὰξὺ τους, ἴσως καὶ ἦταν ὁδηγίες γιὰ τὴν δευτέρη τους συνάντηση' ἡ στοὰ ἀρχισε ν' ἀδειάζει ἀπὸ τοὺς βοηθητικοὺς ἠθοποιοὺς τοῦ ἔργου μας. Ἡ Χριστίνα βγῆκε στὸ δρόμο. Ὁ Μ. τὴν ἀκολούθησε. "Ὅμως ἐνοιωθε τώρα αὐτός, ὁ ἴδιος καὶ μόνο αὐτός, μετροῦσε στὴ σκέψη του, τὴν κίνηση τῆς νέας κοπέλλας νὰ βιδώνεται μέσα στὴ διανυόμενη ἀπόσταση μὲ μιὰ ἰδιόμορφη προσωπικὴ χάρη ἐνῶ τὸ λεπτὸ κορμί — τὸ δικό της — ποὺ σπάθιζε τὴν ἀλλεπάλληλη διαδοχὴ στὸ μικρὸ κι' ἀσήμαντο χρόνο. Σὰς λέμε ἐδῶ γιὰ τὸν βηματισμὸ τῆς Χ — ἐνοιωθε — τὸ τονίζουμε αὐτὸ — νὰ γίνεται θαυμαστὰ μιὰ γραμμὴ ἀπὸ συγκίνηση καὶ φυσικὰ ἀπὸ προσδοκία.

Βέβαια αὐτὰ εἶναι τὰ πρῶτα αἰσθήματα ποὺ ξόφνιασαν τὸν Μ. μὲ τὴν ἀναφορὰ μας γιὰ τὴν Χριστίνα καὶ τὴν γνωριμία της.

Ὡστόσο πρέπει νὰ σᾶς ποῦμε ἀκόμα μιὰ δεύτερη — παραπλήσια — γιὰ τὸν ἄνθρωπό μας ποὺ ἐπιμένει ἐντελῶς ἐπιπόλαια ν' ἀψηφᾷ τὰ δεσμὰ τῆς δημόσιας ζωῆς ἐνῶ χρόνια καὶ χρόνια βασανίζουν καὶ τὶς δικές μας περιπτώσεις ἀλλὰ καὶ τὴν τόσο συμπαθητικὴ στοὺς ξένους πόλη μας. Κι' αὐτὴ ἡ διαπίστωση δίνει σ' ὅλους τὸ δικαίωμα νὰ φλυαρίσουμε ἀρκετὰ πάνω στὸν χαρακτήρα τοῦ Μ. Θὰ σᾶς ποῦμε λοιπὸν καὶ μερικὲς πληροφορίες γύρω ἀπὸ τὰ παιδικὰ χρόνια τοῦ φίλου, ἂν βέβαια μᾶς ἐπιτρέψουν οἱ κοινωνικὲς συνθήκες τοῦ τόπου. Εἶπαμε ὅμως ἂν... Στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν σᾶς δίνουμε καμιὰ ὑπόσχεση. Ἀργότερα σκοπεύουμε νὰ σᾶς μιλήσουμε καὶ γιὰ τὸν Α. Ὅμως δὲν ὑπάρχει κανένας λόγος γιὰ νὰ βιαστοῦμε σχετικὰ. Πρέπει — τί νὰ γίνε; — ν' ἀκολουθήσουμε κι ἐμεῖς πειθήνια τὴν καθυστερημένη μοῖρα του. Ἀλλὰ καὶ ἡ μικρὴ μας πόλη ἔχει κι' αὐτὴ τὴν ἱστορία της. Πάνω σ' αὐτὸ ὅμως τὸ θέμα δὲν ἔχουμε κανένα δικαίωμα στὸ νὰ μπορούμε νὰ σᾶς ἀραδιάσουμε τὰ θετικὰ καὶ τ' ἀρνητικὰ σημεία ἀπὸ τὴ δική μας κινηματογραφικὴ λήψη. Ἀλλωστε εἴμαστε ἀρκετὰ ἀσημαντοὶ καὶ τὸ γνωρίζουμε αὐτὸ μὲ βαθειὰ ἐπίγνωση, ἰδιαιτέρα τώρα ποὺ ἐγινε προσιτὴ στὸν κόσμον καὶ πλατειά, ἡ μόρφωση καὶ τὸ διάβασμα. Ναί. Αὐτὸ εἶναι. Ἡ πόλη μας μέσα στὸ γεωγραφικὸ χῶρον τοῦ πλανήτη εἶναι μιὰ στιγμὴ ἀνθρώπινης σκέψης καὶ γιὰ νὰ σᾶς τὸ κάνουμε τὸ χατήρι — μιὰ καὶ μᾶς παρακαλέσατε ἐδῶ — λέμε μιὰ στιγμὴ τῆς ἀνθρώπινης πίκρας. Κι' ἔτσι καὶ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ξαναγυρίζουμε στὸ ὄρθιο ὄνειρο τοῦ Μ. Δηλαδή ἀπὸ τὴ Χριστίνα βγαίνει μπροστὰ μας. Ὡστόσο, στὸ σημεῖο αὐτό, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ σᾶς τραθήξουμε τὴν προσοχὴ στὸ ὅτι τὸ θέμα τῆς ἱστορίας τοῦ Μ., τῆς Χριστίνας κι' ἐκείνου τοῦ τρελλοῦ Α., πρόκειται νὰ γίνε; σενάριο. Ἔτσι πρέπει νὰ κάνουμε ἐδῶ μιὰ σχετικὴ οἰκονομία στὰ λόγια τοῦ θαυμασμοῦ· θὰ περιορίσουμε τὸ χρόνο καὶ θὰ στηριχθοῦμε βασικὰ στὸν μικρὸ διάλογο. Ἀλλωστε ἀπ' ὅ,τι γνωρίζουμε καλὰ, ἡ σιωπὴ εἶναι τὸ μοναδικὸ μέσο τῆς ἐπικοινωνίας ἀνάμεσα στὴ μοῖρα, στὴ ζωὴ. Ἄλλοι — εἶναι μυριάδες αὐτοὶ — πιστεύουν ὅτι σιωπὴ εἶναι ἡ αὐτοεξομολόγηση τοῦ θανάτου ἀλλὰ αὐτὸ γιὰ τὴν ὥρα δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει. Ὅμως πρὶν ἀκόμα προχωρήσουμε στὴ συνέχεια γιὰ τὸ γράψιμο στὸ σενάριο, ὑπάρχει καὶ ἓνα εἶδος ἀλήθειας ποὺ πρέπει νὰ τὴν μάθει ὁ κόσμος. Τὸ σενάριο τὸ γράφω ἐγώ. Ὀνομάζομαι Κ. ἔτσι μέσα στὸ κείμενο ὅταν διαβάζατε μέχρι τώρα τὸν πληθυντικὸ, σᾶς παρακαλῶ νὰ τὸν μεταφράζετε καὶ νὰ τὸν μετράτε μὲ τὸν ἐνικό. Δηλαδή μὲ λίγα λόγια, οἱ πολλοὶ στὴ παρατήρηση πάνω στὴ ζωὴ καὶ στὰ τυχερὰ τοῦ Μ. τῆς Χριστίνας καὶ τοῦ Α εἶναι ὁ ἓνας. Δηλαδή ὁ ἓνας εἶναι ὁ Κ. ποὺ σημαίνει τὴν ἀπλὴ γνωριμία σας μὲ τὸν σεναριογράφον καὶ τὴν δουλειὰ του. Ἐπειτα γιὰ κείνη τὴν φράση — ΟΡΘΙΟ ΟΝΕΙΡΟ — ποὺ τὴν πιστεύει καὶ τὴν ἔλεγε ὁ Μ. βλέποντας τὴν Χριστίνα νὰ περπατᾷ, σᾶς πληροφοροῦ ἐγὼ αὐτὴ τὴν φορὰ ὅτι στὴν πρώτη συζήτηση καὶ στὴ πρώτη διόρθωση ποὺ εἶχα μὲ τὸν σκηνοθέτη διαγράφηκε ἀπὸ τὸν σπουδαῖο αὐτὸν κύριο.

— Δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ ὁ ψυχικὸς κόσμος τοῦ Μ. Μπορεῖ νὰ μοῦ γράψετε στὸ σενάριο τίποτα τὸ καινούργιο;

Ἦταν σκληρὴ ἡ ἐντολὴ του, ἴσως καὶ νὰ ἦταν μιὰ ὁδηγία, ἓνα μήνυμα, ἴσως μιὰ ἀπειλή. Ἰσως καὶ ἓνας σαρκασμός.

Χρησιμοποίησα τὴν λέξη ΣΑΡΚΑΣΜΟΣ γιὰτὶ κρίνω ἀπαραίτητο νὰ σᾶς ἐνημερώσω μὲ λίγα λόγια ὅμως κι' ἐδῶ, σχετικὰ μὲ τὴν ἀνθρώπινη παρουσία τοῦ σκηνοθέτη μας. Εἶναι ἀρκετὰ μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν Μ., πιστεύει στὶς πραγματικὲς ἀντιλήψεις τῆς ζωῆς καὶ δέχεται ἀδιαμαρτύρητα τὴν ἀπόρριψη τῆς Μοίρας. Εἶναι ἓνας ἄνθρωπος τοῦ καιροῦ μας. Αὐτὸ φαίνεται ὅτι εἶναι καὶ αὐτὸ μᾶς δείχνει συνέχεια... Ψάχνω λοιπὸν νὰ βρῶ μιὰ καινούργια φράση, ἓνα νέο

σχῆμα από επίθετα καὶ οὐσιαστικά, από ἐπιφώνημα, ματιές καὶ ἔκφραση γιὰ νὰ ἀντικαταστήσω τὸ ΟΡΘΙΟ ΟΝΕΙΡΟ τοῦ Μ. πού τόσο δὲν ἀρέσει μέσα στὸ σενάριο, στὸν σκηνοθέτη.

Προσωπικά διαφωνῶ μετὰ τὴν ἐντολὴ καὶ δίνω ἀπόλυτα δίκαιο στὸν Μ. Αὐτὴ ἡ φράση πού τὴν μεταχειρίζεται κάθε λίγο καὶ λιγάκι γιὰ νὰ δηλώσει τὴν φλογερή — ἄς τὸ παραδεχθῶμε αὐτὸ — σκέψη του ἴσως καὶ νὰ εἶναι κάποια πλατεῖα προσευχὴ ἀπὸ μιὰ καινούργια ἐλεύθερη λατρεία. Πρέπει νὰ καταλάβουμε ὅλοι μαζί ὅτι ὑπάρχει στὸν Μ. μιὰ πράξη ἐυαίσθησις πού ὁμορφαίνει κυριολεκτικὰ τὶς τελευταῖες — θὰ ἔλεγα τὶς στερνές — ἐντυπώσεις τῆς ζωῆς. Ἀπ' ὅ,τι γνωρίζω καλὰ ὁ πρωταγωνιστὴς μας φαίνεται πολὺ κερδισμένος ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀπίθανη ἐγγραφή τῆς Μοίρας. Σὰς μίλησα πρὸ πάνω γιὰ τὸ δίκαιο πού δίνω στὸν Μ. γιατί πιστεύω ὅτι εἶναι καιρὸς νὰ μάθετε καὶ τὴν δική μου σκέψη στὸ πρόβλημα πού μᾶς ἀπασχολεῖ.

Συμβαίνει κι' ἐμένα μιὰ παρόμοια ἱστορία καὶ παίρνω καὶ τὸ θάρρος νὰ σὰς τὴν ἀφηγηθῶ. Ἐχῶ γνωρίσει μιὰ νέα γυναίκα. Φιλικά. Καὶ ἀφηνιάζω — συγχωρήστε με — πραγματικὰ ὅταν τὴν βλέπω νὰ περνάει δίπλα σπαθίζοντας — χρησιμοποιοῦ τὸ ἴδιο ρῆμα — τὴν ἀπρόσωπη ἀτμόσφαιρα μετὰ τὴν θαυμαστὴ κίνηση τοῦ ἀνθρώπινου βηματισμοῦ της. Ὅλη αὐτὴ τὴ μαγεία τὴν κομματιάζω ἀσύμμετρα σὲ λεπτομέρειες καὶ σὲ στιγμὲς πού τὶς μετράω λαχταρισμένος καὶ τὶς καρφῶν συνεχῆ — τί ἄλλο μπορῶ νὰ κάνω — μέσα στὰ προσωπικά ὑπάρχοντα τῆς μνήμης καὶ τῆς δικῆς μου μεγαλωμένης ἡλικίας. Καὶ φτιάχνω καὶ πλαστοργῶ τότε κι' ἐγὼ — γιατί ὄχι; — σ' ἐκείνη τὴν γνωστὴ καὶ θλιβερὴ ὥρα τῆς αὐτοκριτικῆς ἓνα πελώριο — ἀλλοῖμον — χτύπο ἀπάνθρωπης καρδιάς καὶ αἰωνιότητας. Ἡ κίνηση πού γίνεται ἕνας ἀπόκοσμος καὶ μυστηριακὸς ρυθμὸς κάποιας πείσης — συγνώμη γιὰ τὴν παρομοίωση καὶ τὴν ἀσέβεια — ἡ κίνηση πού γίνεται ἐδῶ τὸ δέος ἀπὸ τὴν πιθανὴ ἐξομολόγηση τοῦ πλάστη αὐτὴ τὴν φορὰ. Ἡ γῆ, ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ δικὴ της σκέψη εἶναι τώρα ἡ ἱστορία μιᾶς εἰμαρμένης πού προσπαθεῖ μ' ἄρκετὴ σκληρότητα νὰ δημιουργήσει ἢ νὰ κατασκευάσει ἓνα δικό της κόσμον πού θὰ στηρίξει τὴν ἀπόγνωση τοῦ φίλου σας Κ. Βέβαια στὸ σημεῖο αὐτὸ τῆς ἀναφορᾶς μου πιστεύω νὰ σὰς παρεξένησας γιὰ τὸν καινούργιον πρωταγωνιστὴ πού ἔβαλα τόσο ἀπροειδοποιητὰ μέσα στὸ ἔργο. Ὡστόσο ξαναγυρίζω στὸν Μ., ἐνῶ πρόσθετα σὰς μιλάω προφητικὰ ὅτι στὸ τέλος τοῦ ἔργου θὰ μάθετε περισσότερες λεπτομέρειες γιὰ τὰ μυστικά τοῦ συγγραφέα, τοῦ σκηνοθέτη τοῦ Μ. καὶ τοῦ Α. καὶ φυσικὰ τῆς Χριστίνας. Ἐτσι ἄς ξαναπροσέξουμε ὅμως τώρα καὶ μαζί αὐτὴν τὴ φορὰ, τὴν πρώτη σκηνή. Τὴν λογαριάζω γιὰ τὸ πρὶ οὐσιαστικὸ καὶ τὸ πρὶ ἀπαραίτητο δεδομένο σὲ μῦθο, διαλογισμό καὶ ἔμπνευση πού θὰ στηρίξει τὴν συνέχεια καὶ τὸ σενάριο... Μικρὲς λέξεις λοιπὸν καὶ φράσεις· ἐκεῖνα τὰ καλοστεκούμενα στὸν ἦχο ἐπιφωνήματα μετὰ τὸν ρυθμό· αὐτὲς καὶ οἱ ἄλλες νότες. Ἀκόμα εἶναι καὶ τὰ φῶτα πού ἀναθεσθῆνουν συχνά. Πυκνά. Στὴν μέση βρίσκεται ἡ τραγουδίστρια — Χριστίνα — καὶ δεξιὰ κι' ἀριστερὰ ὁ Μ. καὶ ὁ Α. Ἡ αἶθουσα εἶναι γεμάτη κόσμος· Καρναβάλι· χορεύουν ὅλοι κτλ. κτλ. Ἡ Χριστίνα τραγουδοῦσε. Ὁ Μ.; Ὁ Α.; Δὲν ἔα σὰς δῶσα ἀπάντηση. Οἱ εἰκόνες διαδέχονται ἡ μία τὴν ἄλλη καὶ χρειάζονται εἰδικὴ καὶ προσωπικὴ μελέτὴ ἀπὸ τὸν καθένα, γιὰ νὰ βρεθῇ μιὰ ἐξήγηση. Ἀλλωστε αὐτὸ δηλώνει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ πιστεύει ὁ σκηνοθέτης. Ὁ Μ. σκεφτότανε ἐδῶ αὐτὴν τὴν στενοχώρια καὶ τὴν μετροῦσε μετὰ πολὺ ταραχὴ. Μάτια μετὰ ἴσκιους ἀπὸ τὸν ρυθμὸ τοῦ χοροῦ· μιὰ σκληρὴ ἀκαμπτὴ στάση στὸ κορμὶ ὅμοια — ἄς τὸ παραδεχθῶμε κι' αὐτὸ — μετὰ σχῆμα φτιαγμένο ἀπὸ μιὰ λατρευτικὴ ἔκφραση μετὰ ἰκεσία καὶ πίκρα. Στὸ σημεῖο αὐτὸ βλέπουμε ἀρκετὰ καλὰ ὅτι ὁ Μ. λογάριζε μετὰ θρησκευτικὴ σοφία — βιαστικὰ ὅμως — τὴν

ζωή, τὰ χρόνια του καὶ τί ἄλλο; Τὸν θάνατο. Δηλαδή δὲν ἔχουμε μπροστά μας τὸν Μ. ἀλλὰ τὴν μυστηριακὴ αἴσθηση ἀπὸ τὴν γνωστὴ πανανθρώπινη μοῖρα ποὺ γι' αὐτὴ σὰς μιλάω τώρα ἐντελῶς ἀπερίφραστα, πῶς ταιριάζει σ' ὅλους μας. Πάθος λοιπὸν στὴν ἄρνηση τῆς Χριστίνας, πάθος στὴν ἀσθενικὴ ἐκμετάλλευση τῆς χαρούμενης στιγμῆς αὐτὸ εἶναι ποὺ μέθυσε καὶ ὁδήγησε μὲ τόσο ταχὺ βηματισμὸ καὶ μὲ μιὰ παράλογη — ἔστω — κίνηση τὸν φίλο Μ. νὰ ζυγιάζει ἀνάμεσα στὸ μὴδὲν καὶ στὸ ἄπειρο τὴν ἀνθρώπινη παρουσία του καὶ μὲ τὸν μουσικὸ ἦχο τῆς αἴθουσας ν' ἀλλάζει συνέχεια καὶ νὰ γίνεται προσευχὴ καὶ σπαρραχτικὴ φωνή. Ὡστόσο, ἦρθε ὁ καιρὸς νὰ σὰς μιλήσω μὲ περισσότερα λόγια γιὰ τὸν Α. Ἦταν στ' ἀριστερὰ τοῦ Μ. Ὁρθίος, στητός. Κοιτοῦσε λαίμαργα τὴν Χριστίνα. Χαρούμενος, εὐτυχισμένος. Ἴσως νὰ νόμιζε, ἴσως νὰ πίστευε — γιὰ τί ὄχι; — πῶς αὐτὴ ἡ γυναῖκα ἔβγαине στὴ ζωὴ του χαρισματικά κι' ἦταν ἓνα νεογέννητο δικό του πλᾶσμα. Στάση καὶ χαμόγελα ποὺ τὰ χρεώνω γιὰ μιὰ πελώρια πρόκληση ἰδιαίτερα στὸν Μ. ποὺ φιλοσοφοῦσε δίπλα του σχεδόν, πότε βιαστικά καὶ πότε ἀργά· μακρόσυρτα. Ναί. Αὐτὸ ἦταν. Τὰ μεγάλα μάτια τοῦ Α. μορλοασμένα μέσα σ' αὐτὴ τὴν μαγεία τοῦ ἀτομικοῦ του ἀγῶνα κρατοῦσαν τώρα ὅλες αὐτὲς τὶς περίφημες στιγμὲς — Μ. σὺν Α. — ἀποκλειστικά καὶ ἰταμά. Ὁ Α. ἔδειχνε ἐδῶ ὅτι δὲν λογάριζε κανένα. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἔρχομαι νὰ σὰς πληροφορήσω ἀναγκαστικά πιά ὅτι ὁ Α. γιὰ τὴν πόλη μας εἶναι ἓνας ἐπικίνδυνος τρελλός. Ἀπ' ὅτι ἔχω μάθει, ἔχουν γίνει καὶ ὀρισμένες ἐνέργειες ἀπὸ τὶς ἀρχές γιὰ νὰ τὸν κλείσουν μέσα ἀλλὰ τὸ θέμα βρίσκεται ἀκόμα στὶς ὑπηρεσιακὲς διαδικασίες. Μὲ λίγα λόγια δὲν ὑπάρχει ἀκόμα ἀδειανὴ θέση. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τελείωσα δ ο κ ι μ α σ τ ι κ ᾶ ὅμως τὸ σενάριο. Τὸ παράδωσα στὸν σκηνοθέτη, τὸ διάβασε ἀλλὰ δὲν ἔμεινε ἱκανοποιημένος.

— Εἶναι γνωστὲς αὐτὲς οἱ ἱστορίες. Τὶς βαρέθηκε πιά ὁ κόσμος. Συζήτησα πάνω σ' αὐτὴν τὴν τυποποίησι, καὶ συμφωνήσαμε νὰ προσπαθῶ νὰ ξαναγράψω ἀπ' τὴν ἀρχὴ τὸ σενάριο ἀφοῦ ὅμως ἀσχοληθῶ πιὸ πολὺ καὶ βασικά μὲ τὴν ψυχολογία ἐκείνης τῆς περίφημης στιγμῆς τοῦ Α. Αὐτὸ τὸ παράξενο καὶ ἐντυπωσιακὸ βῆθισμα στὸ μαλακὸ στρώμα τῆς ἀπίθανης — γιὰ τί ὄχι; — εὐτυχίας του δὲν ἦταν τίποτα ἄλλο παρὰ ἓνα πέρασμα ἀπὸ τὴν μαυρόασπρη ταινία στὴν ἑγχρῶμη. Κι' αὐτὸ ἐγὼ δὲν τὸ ἀνάλυσα μ' ἀκρίβεια καὶ στὰ μέτρα ποὺ ὀρίζαν οἱ κανονισμοὶ τῆς τεχνικῆς.

— Μὰς ἐνδιαφέρει πρῶτα ὁ Α. κι' ὄχι οἱ προσωπικὲς περιπτώσεις τοῦ συγγραφέα καὶ τοῦ Μ.

Ἔτσι σφράγισε τὴν πρώτη μου προσπάθεια στὸ νὰ γράψω ἓνα σενάριο, ὁ μεγάλος σκηνοθέτης ποὺ γιὰ τὴν ὥρα τὸν κρατῶ ἀνώνυμο. Ὅσο γιὰ τὰ μυστικά πο ὑπᾶς εἶπα καὶ πιὸ μπροστὰ ὅτι θὰ σὰς τὰ φανερώσω, νομίζω ὅτι τώρα δὲν πρέπει κι' οὔτε εἶναι σωστὸ νὰ τὸ ἐπιχειρήσω.

Σ' ἓνα δοκιμαστικὸ σενάριο, ὅπως τὸ χαρακτήρισε ὁ σκηνοθέτης, ἡ ἄσκηση δὲν ἔχει σημασία γιὰ κανένα, ἂν δανείσθηκε τὸ θέμα ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν συγγραφέα ἢ ἀπ' τὸν Μ. ἢ τὸν Α. κι' ἂν τοὺς παραδέχεται καὶ τοὺς λογαριάζει ὅλους αὐτοὺς νὰ βλέπουν στὴν ἴδια καὶ ὅμοια ἀπόσταση μὲ τὸ κοινὸ τῆς μεγάλης ὁθόνης ἰδιαίτερα τὸ ἓνα καὶ τὸ μοναδικὸ πρόσωπο τῆς μοίρας τους.

ΛΙΝΔΟΣ

"Ήσουν ὁ μαρμαρυγίας μέσα στήν ἄμμο τῆς Ὅμορφιάς
πῶς θὰ ζυμώσουμε τώρα δίχως γάλα καί αἷμα
μέσ' στοῦ ἀκατοίκητο ὁστρακο μιὰ συνάντηση ἀγγέλων
θὰ πάρω τὸ δρόμο ἀπὸ τὸ λαξεμένο καράβι
ἴσως σὲ βρῶ ἐπιγραφή θάθρο δίχως ἀγαλμα
μέσ' στὴ σκιά στοῦ κενοῦ τῆς θεᾶς ποῦφυγε
«Πόντω ἀγαλλομένη»...

"Ἄν στρώσω

τὸ ζωστήρα τοῦ μαθητικοῦ Σου κεντήματος
μπρὸς στὴν ὠραία Πύλη ν' ἀκούσω
Δοξολογία τοῦ γέλιου Σου
μοιρολοί ἢ κλάμμα...

"Εφυγαν

Οἱ νεοσοὶ τῆς Ἑλπίδας
σ' ἄλλη γῇ ἀποκομίζοντας
τοὺς τριγωνισμοὺς τῆς σχεδίας μου
ἓνα θάρβαρο ὄχι εἶναι καλλίτερο
ἀπὸ τὸ ἄγονο συνονθύλευμα
τῶν κρατικῶν προδιαγραφῶν
ἂς φράξω τὸ δρόμο
ἓνα ἐμπόδιο ἂς γίνω ἓνα ὄχι ἓνα «δέν»
ὥσπου νὰ φυγαδευθεῖ ὁ θησαυρὸς
κόρη ὀφθαλμῶν στὴν καινούργια Πατρίδα

Μιλοῦσαν

γλῶσσες καινούργιες ἄγνωστες
στοῦ δημοπρατήριου τοῦ χωριοῦ
δένν πουλοῦσαν εὐτυχῶς
τὸ ἀδιατίμητο ἐμπόρευμα δέν μποροῦσαν
δέν ἔδεσε τὸ Δέντρο μας τὸν καρπὸ
κι' οὔτε προσέφερε ὁ προσκυνητὴς τῆς Παναγιᾶς
ἓνα κλαρὶ βασιλικὸ
κι' οὔτε γλυκὸ εὐγεστο σὲ ποτῆρι δροσερὸ

Χαῖρε!

γιατὶ δέν ἐβρέθηκε μιὰ καρέκλα

Χαῖρε Λίνδος στυφὴ κλειστὴ ἂν κρατήσεις
τὴ σελίδα τοῦ «Δέν» σφαιλιστὴ
ὥσπου νὰ φθάσει ὁ Ξένος Σου.

Τὰ Βουνὰ καὶ τὰ θράχια Σου

στιβαρά πῶς κυττοῦν καὶ θλιμμένα εἶναι κάπως
κύττα ἄδειες οἱ τσέπες, ὁ χρυσὸς ποὺ τοὺς ἐκλεψαν
φυγαδεύτηκε ἄλλοῦ ἢ τὸν ἔχυσαν
σ' ἐργαστῆρι τοῦ Χιοῦστον μ' ἀφροσύνη πολλή.

“Αν μιλήσεις, ἡ θάλασσα ψάρι ἕνα δὲ θάβρει
 στὴ στεριά νὰ μᾶς πεῖ
 κι’ οὔτε ἀγόρι ἄλλον ἔρωτα θὰ θελήσει νὰ κάμει
 κι’ οὔτε ἐκείνη π’ ἀκούει στὸ ὄνομα
 Εὐφροσύνη, Φαίδρα, Χρυσάνθη...”

“Ἐτσι βράχος ὅλος Δὲν - δίχως μέταλλο
 ὅλος πίκρα

“Ἐτσι θάβρο - βωμὸς δίχως τ’ ἄγαλμα κι’ οὔτε γράμμα
 θὲ νὰ μείνει ἡ ψυχὴ νὰ σκεφθεῖ
 μπρὸς στὸ Εἰκόνισμα ἀμίλητη
 τὴ στιγμή ὥς νὰ φέρει
 ποὺ μιὰ κρύπτη ἀσύλητη
 προσφιλή καὶ ἀκοίμητο τὸ νεκρὸ μας
 νὰ δοῦμε ὁλοζώντανο στοῦ παιδιοῦ μας τὸ βλέμμα

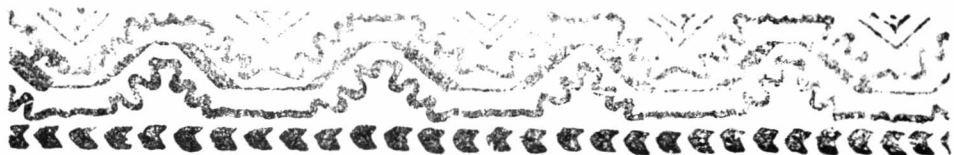
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΥΡΙΑΛΛΗΣ

ΝΟΣΤΑΛΓΙΚΟ

Θλιμμένη ἀνάμνηση γιατί μὲ καλεῖς
 ἐρχομένη ἀπ’ τὰ παιγνιδίζοντα κύματα
 χαμένη στοὺς καπνοὺς τοῦ πλοίου
 ποὺ τὴν πνοὴ τῆς πατρίδας
 σκορπίζουν στοὺς οὐρανοὺς;
 Θλιμμένη ἀνάμνηση γιατί μὲ ἀναζητᾷς
 μέσ’ ἀπ’ τὴ μουσικὴ τῆς βροχῆς
 ποὺ κοιμίζει τὴς νυσταγμένες συνειδήσεις;
 Θλιμμένη ἀνάμνηση τί μὲ θές;
 Ἐρχομένη ἀπ’ τὴς ζεστὲς ἀκτῖνες τοῦ ἥλιου
 φωτίζοντας θλιμμένα τοπία
 φορτωμένα ἀπὸ μνημῆες
 καὶ θερμαίνοντας τουλίπες, μαργαρίτες καὶ βιολέτες,
 ζωοδοτώντας τὰ σιωπηλὰ μυρμηγκία;
 Θλιμμένη ἀνάμνηση γιατί μὲ γνέφεις
 κι’ ἀνήσυχη γαλαζώνεις τὸν οὐρανὸ
 σὲ κῶρες ψυχρὲς χιονισμένες μὲ ὀμίχλη;
 Τὰ δάκρυά μου κυλοῦν στὰ λευκὰ νερά
 ἢ πνοὴ σου συναντᾷ τὸν ἄνεμο
 ποὺ σφυρίζοντας ξεριζώνει τὰ δέντρα
 τὰ ὄνειρά μου πετοῦν μὲ τὰ γκρίζα σύννεφα
 καὶ θὰ ξανάρθουν μὲ τὸ τραῖνο ποὺ θὰ μὲ πάρει.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΣΤΕΛΙΟΥ ΝΤΟΜΑΛΗ

ΔΙΑΒΟΛΕ

(διήγημα)

Βαδίζαμε άργά κοιτώντας άριστερά - δεξιά, χωρίς νά βλέπουμε αυτό πού κοιτούσαμε, βουλιαγμένοι στο βάλτο μιās άμηχανίας πού δέν μās άφηνε νά κινηθούμε έλεύθερα, τά έρωτήματα κολλούσαν στα πόδια μας πού είχαν γίνει βαριά, σχεδόν άσήκωτα και σιγά - σιγά αυτό τó δυσκίνητο τών κινήσεών μας τραβούσε την περιέργεια τών βιατικών ανθρώπων πού κινούνταν αντίθετα από μās, έτσι πού άρχισαμε νά προσέχουμε περιέργοι την περιέργειά τους και τότε ήταν πού τά έρωτήματά μας γίναν βαριά σάν πηλός και τά πόδια μας πάψαν νά ύπακοϋν. Που πāμε; ρώτησα. Δέν ξέρω, άπάντησε. Μά, κάπου πρέπει νά πāμε, είπα. Ναι, είπε. Είπε ναι και κατάλαβα πώς είχε δει πιā πώς ó κόσμος μās έβλεπε πού δέν πηγαίναμε πουθενά και άναρωτιόνταν για μās, όπως άναρωτιόμασταν και μεις.

Ή πολιτεία ήταν άπέραντη κι έμεεις είχαμε πάρει έναν τυχαίο δρόμο γιατί όταν δέν ξέρεις πού πās δέν σ' ένδιαφέρει ó δρόμος, θασίζεσαι στην τύχη, ήταν σ'ά ν' άγοράζαμε λαχείο. Βέβαια ó σκοπός ήταν νά κερδίσουμε, όλοι άγοράζουν λαχείο για νά κερδίσουν, μā οι περισσότεροι δέν κερδίζουν. Τό ξέραμε. Λοιπόν, νά πού πηγαίναμε: Στην τύχη. Άκου, είπα. Γίναμε θέαμα. Τό είδα, είπε. Δέν καταλαβαίνω γιατί. "Όπως μου μιλούσε κοιτούσα τόν έαυτό μου σ' αυτόν τόν άνθρωπο πού μου φάνηκε έντελώς άγνωστος, ήταν μέχρι τά μάτια λερωμένους άπ' τή λάσπη του βάλτου τής άμηχανίας του και τότε κατάλαβα γιατί μās πρόσεχαν τόσο όλοι αυτοί οι βιαστικοί γιομάτοι σκοπιμότητα άνθρωποι τής πολιτείας. Ή πόλη ήταν πεντακάθαρη, οι δρόμοι ασφαλτοστρωμένοι, μόνο στη χώρα μας ύπηρχαν βάλτοι άνεξιχνίαστοι, έδω δέν μπορούσες νά βρεις ούτε μιā μικρή μπάρα, πώς έμεεις είμασταν έτσι λερωμένοι; Γι' αυτό λοιπόν μās κοιτούσαν με τά σχεδόν τρομαγμένα μάτια τους. Άκου, είπα. Πρέπει κάπου νά πāμε. Βαρέθηκα. Περιφερόμαστε σάν χαμένοι στους δρόμους και ή ώρα είναι σχεδόν δέκα. Ναι, κάπου πρέπει νά πāμε, είπε, με πάνιασαν τά φώτα, με ζάλισαν τά αυτοκίνητα και τί στο διάολο μās κοιτούν έτσι οι βλάκες; ρώτησε. Τά μάτια του ήταν τρομαγμένα άπ' την περιέργειά τους και έτρεμε. Φοβάσαι; είπα. Τί νά φοβούμαι; ρώτησε. Δέν βλέπεις πώς ó κόσμος έδω μās φοβάται; "Α, θά φοβούνται τó φόβο μας είπα και γέλασα δυνατά ένα ξένο γέλιο. Τί γελās; ρώτησε. Προχώρα.

Διακόσια μέτρα πιό κάτω διακρίνονται μιā έπιγραφή φωτεινή. Μπάρ. Ώ-ραϊά, πāμε στο Μπάρ νά καθήσουμε νά πιούμε μιā μύρα, έ Βασίλη, ρώτησα. "Αν δέν πιούμε μύρα γιατί ήρθαμε τετρακόσια χιλιόμετρα μακριά δέν θά τó καταλάβω ποτέ, άπάντησε.

"Ενας γέρος περνώντας δίπλα μας παραμέρισε γρήγορα και είπε: Τούφελ. Τί είπε ó γέρος, Βασίλη; ρώτησα. Βλαδίμηρε, άσε τις έρωτήσεις, άπάντησε. Τούφελ θά πει διάβολε. Διάβολε; είπα. Γιατί; Τράβα ρώτα τον, μούπε. "Αρχισα νά τρέμω. Δέν μπορούσα νά καταλάβω. "Ενοιωθα σάν δραπετής και ήθελα άφάνταστα νά βρω μιā κρύπτη νά χωθώ. Ό καθρέφτης - φίλος μου άρχισε τώρα ό-

λοκάθαρα νά φαντάζει σάν άγνωστο όν πού από πιό άστρο ήταν; Δέν μπορούσα νά ξέρω. "Η τρελλάθηκα σκέφτηκα ή πάω νά τρελλαθώ. Δέν γνωρίζω πιά τόν έαυτό μου. Τούφελ, άκουσα νά λέει ό Βασίλης καθώς μιá παρέα από κορίτσια διαλύθηκε τρομαγμένα, όπως ζυγώναμε. Κοίταξα τήν πιό μικρή πού ήταν σχεδόν κοντά μου άκόμα νά μέ κοιτάει μέ μάτια γουρλωμένα και νά παρπατάει καθώς απομακρύνονταν. Τούφελ, είπα και γώ. "Ήξερα πώς ή μούρη μου ήταν περίπου σάν του Μπόρις Καρλώφ μά ό ρόλος μου έδω ήταν του περαστικού πού ήθελε — τώρα τδξερα — άπλως νά πιεί δυό τρείς μύρες, νά γλεντήσσει πού λέει ό λόγος, δέν ξπαιζα ούτε Φραγκεστάιν ούτε τόν κοκκινουσκούφη δήμιο. Τούφελ, ξανάπα κι άκουσα τή μικρή νά ξαναλέει, Τούφελ, μέ μιá ψιλή τρομαγμένη φωνούλα και τήν είδα νά διασχίζει τó δρόμο κάθετα μέ κίνδυνο νά τήν πατήσει κανένα αυτοκίνητο.

Στό άπέναντι πεζοδρόμιο τó κορίτσι σταμάτησε κοίταξε πίσω του και καθώς είδε πού τó κοιτούσα έγώ συνέχεια τδβαλε στα πόδια τρακέρνοντας πάνω σ' ένα μικρό παιδί πού έπεσε άνάσκελα και πού ή μάνα του είπε, Τούφελ, και τó σήκωσε βιαστικά κάνοντας μιá άπειλητική χειρονομία πρós τó κορίτσι πού έτρεχε. Βλαδίμηρε, είπε ό Βασίλης, φτάσαμε. Σφίξε τή γραβάτα σου, κουμπώσου. Και λέγοντας σφίξε τή γραβάτα σου έσφίξε τή δική του, κουμπώθηκε και μπήκε μέσα. Τόν άκολούθησα.

Τό Μπάρ ήταν ένα συνηθισμένο Μπάρ και ή μάρμαν μιá σοβαρή σάν άρχιεράς σαραντάρα μάς κοιτούσε σά νά είμασταν γνωστοί της, μ' ένα ύφος πδχουν μονάχα οι συγγενείς και στην άρχή νόμισα πώς θ' άκούσω, βρέ, καθώς τόν Βλαδίμηρο, όμως συνήλαα καθώς ό Βασίλης κάθισε και πριν καλά - καλά καθήσω κι' έγώ παρήγγειλε μέ σταθερή φωνή βαριά, δυό μύρες. Είμασταν οι μόνοι πελάτες. Τί ώρα είναι Βασίλη; ρώτησα καθώς κάθισα. Γιατί; Σταμάτησε τó ρολόι σου; Μούπε. Δέκα, άπάντησε. Μά καθώς άσυναίσθητα κοίταξα τó δικό μου είδα πώς ήταν μέν δέκα μά ό λεπτοδείχτης δέν κινιόνταν. Πάνω άπ' τó κεφάλι τής τώρα χαμογελαστής σοβαρά μάρμαν ήταν ένα ρολόι πούδειχνε δώδεκα. Τό κοίταξα καλά. "Ήταν σταματημένο. Άκολούθησε τó βλέμμα μου ό Βασίλης και μετά ξανακοίταξε μέ άμφιβολία τó ρολόι του. Είναι δέκα, είπε μέ βεβαιότητα.

Λιλή, Λιλή, άκούστηκε ή βραχή φωνή τής μάρμαν. Άπό μιá πόρτα δεξιά μας πού διακρινόταν καθαρά τά μηδενικά, βγήκε μιá κοπέλλα λεπτή, ψηλή, ξανθή, πού μάς άφησε χωρίς άναπνοή, καθώς τήν είδαμε έτσι ξαφνικά μέσα στην ταραχή τών ξένων πού είχαμε, νά βγαίνει μέ μαγιώ άπ' τήν τουαλέττα.

Μάς σερβίρισε τες μύρες χαμογελαστή, μέ τó ίδιο σοβαρό χαμόγελο τής μάρμαν κι' ένώ περιμέναμε τρομαγμένοι νά αποσυρθεί πίσω άπ' τó μπουφέ γιά νά τήν περιεργαστούμε — καθώς είμασταν και οι δυό νέοι — αύτή κάθισε μέ οικειότητα δίπλα μου σά νά μάς περίμενε όπωσδήποτε νά ρθούμε και μάλιστα αύτή άκριβώς τήν ώρα κι' άρχισε κάτι νά μάς ιστορεί στη γλώσσα της σοβαρά, δείχνοντας τó σταματημένο ρολόι μετά τήν καρδιά της και καθώς άρχισε νά μιλάει τά μάτια της άνοιξαν και τó γαλανό τους χρώμα μάς έδωσε μιá γλυκιά εύδιαθεσία. Τήν άκούγαμε μη παίρνοντας χαμπάρι τί έλεγε, ξεχνώντας τες μύρες πού ό άφρός τους άκόμα ύπερχείλιζε. Μά εκείνη μάντεψε τó ιδιαίτερο ένδιαφέρον μας και σάν από καθήκον έδειξε τες μύρες σταματώντας τή διήγησή της πού ήταν πάρα πολύ ένδιαφέρουσα, άν και βρισκόταν άκόμα στόν πρόλογο, όπως καταλάβαμε. Κι' έγώ κι' ό Βασίλης σηκώσαμε τες μύρες και τες ήπιαμε μονορούφι σά νά θάλαμε άγώνες ποιός θά τις πιεί συντομότερα. "Η Λιλή σηκώθηκε, πήρε τά ποτήρια μας, τά ξαναγέμισε και ξανακάθισε αφήνοντάς τα μπροστά στόν καθένα μας και πρόσεξα πώς ήταν πολύ προσεχτική, δέν έμπλεξε

τὰ ποτήρια, στὸν καθένα μας ἔβαλε τὸ ἴδιο ποτήρι. Ξανάρχισε τὴ διήγησή της. Μᾶς ἔδειξε πάλι τὸ σταματημένο ρολοῖ τοῦ μπάρ πάνω ἀπ' τὴν μπάρμαν - ἀρχιερέα ποὺ μᾶς κοιτοῦσε συνέχεια σοβαρῇ, ὕστερα τὴν καρδιά της καὶ τὸ μόνο ποὺ παίρναμε χαμπάρι ἦταν κάποτε κάποτε μερικὲς λέξεις ποὺ συχνὰ τὶς ἀκούγαμε στὴ δουλειὰ νὰ τὶ ζλένε οἱ συνάδελφοι ποὺ εἶχαν χρόνια σ' αὐτὴ τὴ χώρα. Ἄρχισαμε ν' ἀνοιώθουμε σὰν στὸ σπίτι μας. Ἡ μπόρα στὰ νηστικά στομάχια μας ἀπορροφήθηκε γρήγορα καὶ μᾶς ἔφερε ἓνα γλυκὸ ἀνάμμα ποὺ ἀναδημιούργησε τὴν πρώτη ταραχὴ μας σὲ μιὰ ἀπέραντη γαλήνη.

Ἡ οἰκειότητα τῆς Λιλῆς, ἡ διήγησή της ἢ τόσο ἐνδιαφέρουσα, ποὺ βέβαια δὲν καταλαβαίναμε, ἢ σοβαρὴ κατανόηση τῆς μπάρμαν, τὸ σταματημένο ρολοῖ, τὸ μικρὸ μπάρ καὶ ἡ μοναδικότητά μας μέσα σ' αὐτό, δημιούργησε ἓνα κλίμα ποὺ μᾶς ἔκανε ν' ἀποφασίσουμε πὼς θὰ ζήσουμε ὅλη τὴ ζωὴ μας ἐδῶ, ποὺ θὰ βρίσκαμε καλύτερα; Ναί, ναί, ἔλεγα στὴ Λιλὴ ἐγώ, καὶ ναί, ναί, ἔλεγε στὴ Λιλὴ καὶ ὁ Βασίλης, κι' ὅπως ἡ Λιλὴ μιλοῦσε, τὰ μάγουλά της ἦταν κόκκινα, τὰ χεῖλῃ της ὕγρα καὶ τὰ ξανθὰ μαλλιά της πάρα πολὺ ὠραῖα, τόσο ὠραῖα ποὺ ἔσκυψα καὶ τὰ φίλησα μὲ θάρρος, ἐκείνη συνέχισε νὰ μιλάει, μὴ δίνοντας σημασία, μὰ ἐγὼ ἔδωσα μεγάλη σημασία στὴν ἀδιαφορία της καὶ μετὰ ἀπὸ λίγο τὴ φίλησα στὸ μάγουλο κι' ἐκείνη δὲν ἔδωσε πάλι σημασία, κι' ἐγὼ τὴ φίλησα στὸ ὕγρὸ στόμα της καθὼς δὲν ἔδινε σημασία, τὴ φίλησα μὲ σημασία, γέλασε σοβαρὰ μὰ δὲν σταμάτησε τὴ διήγησή της. Ἡ μπάρμαν ὅμως τὴ διέκοψε, φωνάζοντας, Λιλὴ, ἐκείνη πῆρε τὰ ἄδεια ποτήρια καὶ τὰ ξανάφερε γεμάτα μὴ ξεχνώντας πιὸ ἦταν τὸ ποτήρι τὸ δικό μου, πιὸ τοῦ Βασίλη.

Βλαδίμηρε, εἶπε ὁ Βασίλης, γιατί διακόπτεις τὴ Λιλὴ; Ἐπιτιμητικά. Μὰ τί λέει; ρώτησα. Δὲν ξέρω, ἀπάντησε. Μὰ τὰ λέει ὠραῖα. Εἶμαι πολὺ εὐτυχισμένος Βασίλη, εἶπα. Πᾶψε ἀπάντησε. Ἡ συζήτηση αὐτὴ ἐγίνε τὴν ὥρα ποὺ ἡ Λιλὴ πῆγε γιὰ τὶς μύρες. Τώρα ἡ Λιλὴ κάθησε κοντὰ στὸ Βασίλη. Ἦταν σοβαρὴ καὶ λίγο θλιμμένη. Κάτι τῆς εἶπε ἡ μπάρμαν, σκέφτηκα, τῶς, ἐκεῖ ποὺ γέμιζε τὰ ποτήρια κάτι τῆς ψιθύρισε. Τότε, εἶδα τὸ Βασίλη νὰ τὴν ἀγκαλιάζει καὶ μὲ δάκρυα στὰ μάτια καὶ νὰ λέει κάτι στὴ γλῶσσα της κι' ἐκείνη νὰ κουνάει τὸ κεφάλι καταφατικά, καταλαβαίνοντας ὅπως φαίνεται καὶ κατανοώντας τὸ Βασίλη ποὺ ἔκλαιγε. Μὰ καθὼς μιλοῦσε ὁ Βασίλης τὴν εἶδα νὰ κοιτάει παράξενα τὴν πόρτα, ἐπίμονα, σὰ νὰ περίμενε ν' ἀνοίξει ὅπου νᾶναι καὶ λίγο τρομαγμένα καὶ κοιτώντας τὴν μπάρμαν τὴν εἶδα πὼς κι ἐκείνη κοιτοῦσε τὴν πόρτα τὸ ἴδιο ἐπίμονα καὶ μελαγχολικά. Τότε μοῦ μπῆκαν ψῖλοι στ' αὐτιά. Ποιὸς ἦταν ὁ Βασίλης; Γιατί μᾶς κοιτοῦσαν στὸ δρόμο οἱ ἄνθρωποι;

Μιὰ βδομάδα εἶχα στὸ μακρινὸ χωριὸ καὶ ὁ Βασίλης ἦταν ὁ μοναδικὸς πατριώτης ποὺ βρῆκα σ' αὐτὸ τὸ χωριό. Μοῦχε πεῖ πὼς εἶχε κι αὐτὸς μόνο δυὸ μῆνες ἐκεῖ. Ἐγὼ σ' αὐτὸ τὸ χωριὸ ἦρθα μὲ πρόσκληση ποὺ μοῦχε κάνει ἓνας φοιτητῆς ποὺ γνῶριζε τὸ γιὸ τοῦ ἐργοστασιάρχῃ ποὺ ἦταν συμφοιτητῆς του. Ἦταν μιὰ φάμπρικα ποὺ ἔφκιανε καμπάνες. Μοῦχε πεῖ πὼς ἦταν ἀδειοῦχος, πὼς ἦταν ἄρρωστος, πὼς δούλευε σ' ἓνα κοντινὸ χωριό. Ἡ πρότασή του αὐτὴ τὴν Κυριακὴ μοῦχε ἔρθει κουτί. Μὰ ποῦ στὸ διάολο ἐκίνησα νὰ πάω τετρακόσια χιλιόμετρα μακριὰ ἀπ' τὸ χωριό; Κι' αὐτός, διάβολε, ἤξερε καλὰ τὴ γλῶσσα. Εἶχε χρόνια λοιπὸν ἐδῶ; Γιατί μοῦπε ψέματα;

Τώρα τὸ μόνο πῶς ἦταν τὰ τρομαγμένα μάτια τῆς μπάρμαν ποὺ κοιτοῦσε συνεχῶς τὴν πόρτα σὰ νὰ περίμενε κάτι, τὰ μάτια τῆς Λιλῆς ποὺ κοιτοῦσαν τὴν πόρτα σὰ νὰ περίμενε κάτι καὶ στ' αὐτιά μου βροντοῦσαν οἱ λέξεις πῶς ἔλεγε στὴν ἀγνωστὴ μου γλῶσσα ὁ Βασίλης μὲ ὠραῖα προφορὰ καὶ διαύγεια.

Τότε ξαφνικά, καθὼς πῆγα νὰ κοιτάξω τὸ ρολοῖ τὸ σταματημένο ἀφηρη-

μένος, άκούστηκε ή βραχνή κραυγή τής μπάρμαν, τὸ οὐρλιαχτὸ τής Λιλῆς καὶ ἀστραπιαῖα ἕνας ἄνθρωπος ἀπ' τὴν πόρτα τρέχοντας ἢ μάλλον κάνοντας σχεδὸν ἄλμα πυροβόλησε ἐξ ἐπαφῆς τὸ Βασίλη καὶ μετὰ τὸ ἴδιο γρήγορα ἔφυγε, ἐνῶ ἡ Λιλὴ καὶ ἡ μπάρμαν μὲ ἔσπρωνχαν πρὸς τὴν πόρτα. Εἴμουν ἔξω. Ἀστυνομικοὶ ἔμπαιναν στὸ μπάρ, αὐτοκίνητα πολλὰ σταματημένα στὸ δρόμο, σειρήνες αὐτοκινήτων ἀστυνομικῶν ποὺ ἔρχονταν κι ἐγὼ ἀποσβολωμένος νὰ κινουμὶ μέσα στὸ πλήθος. Πρὸς τὰ ποὺ νὰ πάω; Δὲν ἤξερα. Καθὼς βγῆκα ἀπ' τὸ πλήθος τὸ περίεργο ποὺ πετιόταν ἀπ' τὰ μπάρ, καθὼς βγῆκα ἀπ' τὸ πλήθος, ἔστριψα σ' ἕναν στενὸ δρόμο καὶ τῶθαλα στὰ πόδια. Θάτρεχα τουλάχιστον ἕνα χιλιόμετρο ἀπὸ δρόμο σὲ δρόμο ὅταν ψόφιος βρέθηκα σὲ μιὰ πλατεῖα ποὺ ἦταν ἄπλετα φωτισμένη. Ἕνας κοντὸς ξανθὸς νέος μὲ κοιτοῦσε ἐρωτηματικά. Τὸν κοίταξα τρομαγμένα μὰ ἐκεῖνος σοβαρὸς, καταλαβαίνοντας πὼς εἴμουν ξένος μοῦδειξε μιὰ Μερσεντὲς ἀραγμένη στὸ πάνω ἢ κάτω μέρος τής πλατείας, δὲν μπορῶ νὰ προσδιορίσω, καὶ τότε κατάλαβα. Ἦταν ταξιτζῆς. Μπήκα μέσα βιαστικά καὶ ζήτησα νὰ μὲ πάει στὸ σταθμό. Μπίτε, εἶπα, ἴν πάνχοφ.

Ποιὸς ἦταν ὁ Βασίλης; Ἀργότερα ἔμαθα. Πολὺ ἀργότερα. Μοῦ τῶπε ὁ σπιτονοικοκύρης του στὸ χωριό, ἕνας ἄεργος μπεκρῆς ποὺ κερνώντας τον μιὰ μπύρα τὰ κατάφερα νὰ μάθω.

Στὸ χωριὸ ποὺ τὸν γνώρισα κρυβόταν. Τὸν κυνηγοῦσε καὶ ἡ ἀστυνομία καὶ οἱ συνεργάτες του στὸ ἐμπόριο ναρκωτικῶν. Τοὺς εἶχε ρίξει. Ἦταν παντρεμένος μὲ μιὰ μπάρμαν ποὺ εἶχε μιὰ κόρη ἀπὸ τὸν πρῶν της ἄντρα. Μεγάλη κόρη. Τὴν γυναῖκα τὴν λέγαν Ἰνκε, τὴν κόρη Λιλὴ. Μοῦφερνε κάποτε - κάποτε, εἶπε ὁ σπιτονοικοκύρης του μὲ ὑπονοούμενα, μοῦφερνε καὶ μένα. Τώρα ὅμως ποὺ τὸν σκότωσαν οἱ συνεταῖροι του ποὺ νὰ τὸ βρῶ; Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ τὸ ρίχνω στὴ μύρα. Τὸν σκότωσαν! Θαύμασα. Θεέ μου σκέφτηκα. Ποῦ ἔμπλεξα! Καὶ θυμόμουν πὼς στὸ δρόμο ποὺ πηγαίναμε ἔνοιωθα περίεργα, σὰν σουρωμένος. Μοῦχε προσφέρει στ' ἀλήθεια τσιγάρο στὸ τραῖνο ὁ Βασίλης ποὺ μύριζε σὰν Παλμάλ. Δυὸ φορὲς μοῦ πρόσφερε τσιγάρο.

Αὐτὸς κάπνιζε; ρώτησα. Χρειάζεται ρώτημα; εἶπε. Εἶναι γλυκὸ τὸ ἄτιμο μὰ ποὺ νὰ τὸ βρεῖς; Καὶ ρούφηξε τὴ μύρα του μονορούφι. Ὑστερα φεύγοντας μοῦκανε νόημα βάζοντας τὸ δάχτυλο στὸ στόμα, τὸ νόημα ποὺ συνήθως ὑπονοεῖ τὴ σιωπὴ. Δούλεψα λίγο καιρὸ στὴ φάμπρικα μὲ τὶς καμπάνες. Μετὰ ἔφυγα καὶ πῆγα σ' ἕνα ἄλλο χωριὸ καὶ δούλεψα σὲ βάλτζθερκ, σὲ σίδερα γιὰ οἰκοδομές. Μετὰ ἔφυγα πάλι κι' ἀπ' αὐτοῦ καὶ πῆγα σὲ μιὰ φάμπρικα ὅπου κολλοῦσα σώματα καλοριφέρ. Τρία χρόνια ἔκανα ἔξω καὶ εἴμουν πολὺ προσεχτικὸς στὶς παρέες μου, πάρα πολὺ προσεχτικὸς.

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΜΑΡΤΥΡΟΛΟΓΙΟΝ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

Ἁγία Νεομάρτυς Ἀναστασία - Κυριακὴ τῶν Βαΐων, 15 Ἀπριλίου 1821.

Ἁγιος Νεομάρτυς Χρῆστος Μοναχός, 15 Αὐγούστου 1821.

Τῇ ἱερᾷ μνήμῃ τοῦ Μητροπολίτου Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως Κυροῦ Εὐσταθίου, τοῦ ἐκ Πατρῶν τοῦ καθιερώσαντος ἐν Πάτραις τὴν ἑορτὴν τοῦ ὁσίου Παύλου, τοῦ ἐκ Πατρῶν Προϊσταμένου καὶ καθηγουμένου Ἀγίων Θεοφόρων Ὁδῶδων τῶν ἐν Ραϊθᾷ.

Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία προσφυῶς ἀπεκλήθη θρησκεία τῶν μαρτύρων. Ὅπως ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Τερτυλλιανοῦ, κατὰ τὸν 3ον αἰῶνα, ὅτι οἱ διωγμοὶ κατὰ τῶν Χριστιανῶν δὲν ἀνέκοψαν τὴν πρόοδόν του. Τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων ὑπῆρξεν ὁ σπόρος τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐκάστη πόλις καὶ ἐπαρχία ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀνέδειξε σπουδαίους καὶ ἐξόχους ἄνδρας καὶ ἐν γένει κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλωσύνης, οἱ ὅποιοι «ἐδοξάσθησαν καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν καύχημα» (Σοφ. Σειρ. μ.δ. 7).

Ἀνθρώποι πάσης μορφώσεως καὶ πάσης κοινωνικῆς τάξεως ἐμαρτύρησαν ὑπὲρ τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ, ὡς οἱ ἀπὸ δημίων καὶ δεσμοφυλάκων μάρτυρες, πλούσιοι, τεχνῖτες, ἀγρότες, γέροντες, γυναῖκες, πένητες, ὁλόκληροι οἰκογένειαι, διὰ πυρὸς καὶ σιδήρων, μὲ χαρὰν καὶ ὕμνους, κατόπιν προσευχῆς, συγχωροῦντες τοὺς διώκτες των. Ἐμαρτύρησαν προσέτι καὶ χριστιανοὶ νεαρῆς ἡλικίας, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ τοῦ Ἰωάννου β' 14 «Νεανίσκοι, ἰσχυροὶ ἔστε καὶ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐν ὑμῖν μένει, νενικήκατε τὸ πονηρόν». Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρομεν τὸν μάρτυρα Μάμα ἐκ Παφλαγονίας 15 ἐτῶν, τοὺς μάρτυρας Κήρηνον καὶ Ταρσίζιον ἀποθνήσκοντες μὲ τὰ Ἅγια Δῶρα, τὰ νήπια Σπένσιπτος, Ἐλάσιπτος καὶ Μελίσιπτος. Ἐχομεν καὶ μάρτυρας γυναῖκες μετὰ τῶν δούλων αὐτῶν. Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρομεν τὴν μάρτυρα δούλην Βλανδίναν (ἡ μνήμη τῆς 25 Ἰουλίου) μαρτυρήσασαν μετὰ τὸν κυρίον αὐτῆς καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἄπιστος Ἐρνέστος Ρενὰν χαρακτηριστικῶς ἔγραφεν ὅτι «μὰ ἐπανάστασις συνετελέσθη... ἡ ἀληθινή... διὰ τοῦ ἡρωϊσμοῦ ὑπῆρξε μέγα ἔργον τῆς». Ἐχομεν τὴν ὁσίαν Ἀνθοῦσαν, μαρτυρήσασαν μετὰ τοῦ Ἀθανασίου Ἐπισκόπου, βαπτίσαντος αὐτὴν μετὰ τῶν δούλων αὐτῆς Χαρισίμου καὶ Νεοφύτου (ἡ μνήμη τῆς τὴν 22 Αὐγούστου). Ἐχομεν καὶ μητέρες γυναῖκες δύο κυρίων καὶ δούλην 5 Ἀπριλίου. Εἰς τὴν Περσίαν ἐπειονίσθη ἡ Φερφούθα μετὰ τῆς δούλης αὐτῆς, ἡ μνήμη τῶν τὴν 4 Ἀπριλίου.

Ἄπαντες εἶναι ἐσφαγμένοι διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀρνίου. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας ἔχομεν πλείστους Νεομάρτυρας, οἱ ἀπερίγραπτοι διωγμοὶ καὶ οἱ πιέσεις τῶν Τούρκων ἀνέδειξαν μάρτυρας καὶ ἁγίους, οἵτινες διὰ παθημάτων εἰς τὸ μαρτύριον συνετέλεσαν καὶ ἐνίσχυσαν καὶ ἐστερέωσαν τὴν πίστιν. Ὁ Πατριάρχης Νεκτάριος αὐτόπτης μάρτυς μαρτυρεῖ ὅτι «καὶ μειράκια ἐωράκαμεν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τῇ τομῇ τῆς μαχαίρας ἀφόβως ὑποκλίνοντα τὸν αὐχένα». Τὰ μειράκια αὐτά, κατὰ τὸν Βερίτην, τὰ νεκρὰ ταῦτα βλαστάρια, οἱ σεμνοὶ αὐτοὶ ἔφηβοι, ποὺ δώσανε τὸ αἷμα τους στὸν ἀρχηγόν

τὼν Μαρτύρων χθεσινὰ μόλις Ἑλληνόπουλα, ποὺ τόσο μέσα τους ἔβραζε ἡ πίστι καὶ τόσον δυνατὴ ἦταν ἡ φλόγα καὶ ἡ ἀγάπη της, γιὰ τὸν Χριστό». Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρομεν τὸν Νεομάρτυρα Νικήταν, ἡλικίας 15 ἐτῶν, (ἡ μνήμη του 21 Ἰουνίου) τὸν Μιχαὴλ Πακνανᾶν (9 Ἰουλίου), τὸν Νεομάρτυρα Ἰωάννην ἐκ Μονεμβασίας μαρτυρήσαντα ἐν Λαρίσῃ τὴν 21.10.1773, τιμημένον ὡς προστάτην τῆς Νεολαίας Λαρίσης.

Καὶ ἡ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τῶν Πατρῶν εἶχε τὴν εὐλογίαν ν' ἀναδείξει Ἀγίους ὡς τὸν Ἀπόστολον Ἀνδρέαν, πολιοῦχον Πατρῶν καὶ πολλοὺς ἄλλους Ἀγίους, ὡς καὶ τὸν ἄγνωστον μέχρι σήμερον ὅσιον Δανιὴλ, τὸν ἀπὸ Ἀποκράστου Πατρῶν, τοῦ ὁποῖου τὸν βίον θέλομεν δημοσιεύσει προσεχῶς ἐκ χειρογράφου τοῦ Ἀγίου Ὁρους τοῦ XVI αἰῶνος.

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐορτῆς τοῦ Παιδιοῦ παρηκολούθησα ὁμιλίαν τῆς Δεσποινίδος Μαργαρίτας Χρ. Πανταζοπούλου ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ μετὰξὺ ἄλλων ἀνέφερε καὶ περὶ τοῦ μαρτυρίου τῆς Ἀναστασίας, ὑπηρέτριας, μόλις 15 ἐτῶν καὶ κατελήφθη ὑπὸ ἱερᾶς ἀληθοῦς συγνήσεως καὶ πολλοῦ θαυμασμοῦ ἐπὶ τῇ πληροφορίᾳ ταύτῃ. δύναιται νὰ χρησιμοποιήσω τὴν θείαν φωνὴν καὶ νὰ εἰπῶ ὅτι «ἐξέστημοι ὁ νοῦς καὶ ἐδόξασε ἐν φωναὶς ἀλαλήτοις τὸν Κύριον τῆς δόξης τὸν ἀξιώσαντά με τοιαύτης χάριτος, καὶ ἐδεήθην «τοῦ Πατρὸς τῶν οἰκτιρῶν», ὅπως ἐν τῷ Ἀείρῳ Αὐτῷ ἔλξει βοηθήσῃ μοι ὡς καὶ ἄλλοτε δι' ἄλλους Ἀγίους, νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τῆς ἀφανείας τὴν νεαρὰν καὶ ἄσημον ὑπηρέτριαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μετέβην εἰς τὴν Γεννάδειον Βιβλιοθήκην καὶ ἐζήτησα τὴν *Histoire de la regenerutium de la Grece* τοῦ E. Puqueville, ἀποτελουμένην ἐκ πέντε τόμων, χωρὶς ἐκ τῆς προχείρου ἐξετάσεως νὰ εὗρῃ τὰ σχετικὰ στοιχεῖα, καθ' ὅτι ἐστερεῖτο σχετικῶν ἐρετηρίων. Εὐτυχῶς ὅμως ὁ κ. Πρίντζιτας, βιβλιοθηκάριος τῆς βιβλιοθήκης τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὃν εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης θεομύτατα, μοι ἐπέδειξε τὴν μετάφρασιν τῆς ἱστορίας τοῦ Ξενοφῶντος Ζογοῦρη (Ἀθήνα 1890) ὅπου ἀνεῦρον εὐχερῶς τὰ σχετικὰ στοιχεῖα. Ὁ Puqueville διετελέσεν Πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Πάτραις ἐπὶ πενταετίαν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1815 καὶ ἀφηγεῖται τὰ γεγονότα ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως. Ὡς ἀναγράφει ὁ Puqueville ἐν τῇ ἱστορίᾳ του τόμος Β' βιβλίον τρίτον, κεφάλαιον βον, σελὶς 206—207 τῆς μεταφράσεως «Τὴν Κυριακὴν τῶν Βαίων, ἐποχὴν θλιβερῶν ἀναμνήσεων, πλουσία ἐλληνικῇ οἰκογένειᾳ. τῆς ὁποίας θὰ παρασιωπήσω τὸ ὄνομα διότι ἀείποτε προθύμως παρὲς τῶν συγγνώμην ἴσως δὲν ἀφῆρσεν ἀπ' αὐτῆς διὰ παντὸς τὴν χάριν τῆς εὐσπλαχνίας αὐτοῦ, μὴ δυνηθεῖσα νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ προξενεῖον τῆς Γαλλίας ἀτήχθῃ ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν, μήτηρ, ἑφελος υἱός, καὶ δύο θυγατέρες, αἱ ἥρμοξε μᾶλλον ἵνα ἴδῃ ἡ ἡμέρα αὐτῇ. καθ' ἣν συνήθως τελοῦνται οἱ γάμοι, ὁδηγουμένης παρὰ τὸν βωμὸν τοῦ νυμφικοῦ στεφάνου, ὡδηγήθησαν τουναντίον ἐνώπιον τοῦ Γιουσούφ Πασσᾶ. Τὰς κραυγὰς τῶν δυστήνων τούτων ὄντων ἤκουσεν ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας ὅταν ἔσθον αὐτὰς πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν.

Γονυτάτοῦσε παρὰ τοὺς πόδας τοῦ βαρβάρου, ὅστις παρηγορῶν παροτρύνας αὐτὰς νὰ ἐξωμόσωσι, γογγύζουσιν ἐκεῖναι, ἀπειλοῦνται, ἀλλ' ἀνθίστανται, ὁ θάνατος ἐμποεῖ αὐταῖς φόβον, κλαίουσιν, ὀλολύζουσιν, τρέμουν. καὶ οἱ δλέθριοι λόγοι τῆς ἐξωμοσίας ἐκφεύγουσιν τὸν χεῖλόν αὐτῶν. Θεέ μου, εὐδόκησιν νὰ συγχωρήσῃς αὐτάς, ἡ μήτηρ φοβηθεῖσα διὰ τὴν τύχην τῶν δειλῶν αὐτῆς θυγατέρων ὑποχωρεῖ, αἱ θυγατέρες ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν γεννήσασαν αὐτάς ἀκολουθοῦσαι τὸ παράδειγμα ἐκείνης, ὁ ἀδελφὸς αὐτῶν εἶναι ἀθῶος, διότι μόλις ἠρίθμει δύο πενταετίας.

Αἱ τάλαιναι! Δεινὴ ἦν ἡ ποιή, ἦν ὑπέστησαν! Ἐτάχθησαν μετὰ τῶν παλακιδῶν τοῦ Γιουσούφ, ὁ δὲ νεανίας μετὰ τῶν ἐφήβων. Τὸ ἐρυθρὸν καλύπτει τὰ μέτωπα αὐτῶν, τὰ δὲ ὀνόματα τῆς Φατμῆς, Αἰσῆς, Ζουλεϊκᾶς καὶ Ἀχμέτ, ἀντικατέστησαν τὰ τῆς Ἑλένης, Κωνσταντίας, Ἀλεξανδρίνης καὶ Ἀνδρέου.

Ἡ ταπεινὴ αὐτῶν ὑπηρετρία Ἀναστασία ἀνέστη, ταράττει τοὺς τούρκους ἢ πίστις αὐτῆς, ἥς τὸ κάλλος εἶχε τὸ αὐστηρὸν καὶ θεῖον. Ἐνώπιον δὲ τοῦ κριτοῦ τοῦ ζητοῦντος νὰ παρασύρῃ αὐτὴν εἰς τὴν ἀποστασίαν... ἀκούσατε, ἐφήμεροι λειτουργοὶ τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας, μεθ' ὁπόσης αὐθεντικότητος ἀποκρίνεται πρὸς τὸν τύραννον. «Ὁ Θεὸς μου εἶναι Θεὸς τοῦ ψευδοῦς σου προφήτου. Δύνασαι ν' ἀπειλῇς, ὁ κεραννὸς αὐτοῦ ἀντηχεῖ ἰσχυρότερον παρὰ αἱ κραυγαὶ τῆς λύσεως τῶν φρουρῶν σου. Ἴδε τὸν οὐρανὸν τοῦτον, δυστυχῇ ἄπιστε! ἐκεῖ κατοικεῖ ἡ Παρθένος ἐκείνη, ἡ ὁποία τείνει ἤδη πρὸς ἐμὲ τοὺς βραχίονας. Βλέπω αὐτήν, ὅποσον τὸ μειδιάμ' αὐτῆς εἶναι γλυκύ! Μὲ προσκαλεῖ... «Ἐλθέ, περισσότερα μου!... Χαῖρε βασιλὶς τῶν ἀγγέλων! Ἄστρον τῆς πρωίας χαῖρε! Δέχθητι τὴν ταπεινὴν σου δούλην Ἀναστασίαν! Ἐσθε σεῖς μάρτυρες τῆς πίστεως. Ζήτησον τὸ βάπτισμα. Βεζύρη!... Ἀποτάχθητι τῆς πλάνης... Ἀλλὰ τὸ αἰσθάνομαι, ἰδοὺ ὁ Σωτὴρ μου μὲ προσκαλεῖ παρ' αὐτῷ. Ἐκπνέει μετὰ τοὺς λόγους τούτους πρὶν ἢ προφθάσωσιν οἱ δῆμιοι νὰ μολύνωσιν αὐτὴν ἀφαιροῦντες τὴν ζωὴν της».

Ἐν συνεχείᾳ περιγράφει τὸ μαρτύριον τοῦ νεαροῦ Χριστοδούλου, ὡς ἐξῆς «Μὲ διαφεύγει, ἀνακραεῖ ὁ Γιουσούφ, πλησίαν, δυστυχῇ υἱὲ τοῦ ἱερέως, εἶπε πρὸς τὸν νεαρὸν Χριστοδούλου. Ὁ Προφῆτης μου ἐπάταξεν ἤδη, ὅπως καὶ σὺ αὐτὸς παρετήρησας, δυστυχῇ τινα, ἥτις δὲν ἐφοβήθη βλασφημῆσας κατὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ! Τρέμε, μὴ καὶ σὺ ὑποστῇς τὴν τύχην αὐτῆς, καὶ ἐπανέλαβε μετ' ἐμοῦ

ΘΕΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΘΕΟΣ ΜΟΥ, Ο ΔΕ ΜΩΑΜΕΘ ΕΙΝΑΙ Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΑΥΤΟΥ.

Ἐπειδὴ ὁ νεαρὸς Ἕλλην ἀπεκρίθη πρὸς τὸν πασσᾶν διὰ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ, οἱ παρενρισκόμενοι στρατιῶται ὤρμησαν μανιωδῶς κατ' αὐτοῦ, ὅτε ὁ πασσᾶς, διατάσσει νὰ φεισθῶσι τοῦ Χριστοδούλου, ὃν ὁμοῦ καταδικάζει εἰς πεντακοσίους ραβδισμούς, τοὺς ὁποίους ἐμελλε νὰ ὑποστῇ ἐκ διαλειμμάτων ἐν διαστήματι δέκα τεσσάρων ἡμερῶν, διότι ἦγε τὸ δέκατον τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ.

Ἀμέσως ἐπιβάλλουσιν αὐτῷ τὴν πρώτην ποινὴν καὶ παροτρύνουσι ν' ἀπαρνηθῇ τὸν Χριστόν. ἔνθ' ἐκεῖνος ἀποκρίνεται εὐλογῶν τὸν Κύριον. Τὸ μαρτύριον ἐπανελήφθη τῇ ἐπαύριον καὶ ἐπὶ δέκα τέσσαρας συνεχεῖς ἡμέρας. Ἐν τούτοις ὁ νεαρὸς Ἕλλην δὲν ἔπαυσε λέγων εἰς τοὺς δημίους, τὸ σῶμα μου ἀνήκει εἰς ὑμᾶς ἀλλ' ἡ ψυχὴ μου εἰς τὸν Θεόν, ὃν οὐδέποτε θὰ ἐγκαταλείψω ἀλλ' οὔτε καὶ τὴν Παρθένον Μαρίαν. Περαιτωθέντος τοῦ χρόνου μετὰ τῆς ποινῆς, ὁ Γιουσούφ ἀπεδίωξε τὸν μάρτυρα περιφρονητικῶς. Ὁ Μωάμεθ, εἶπεν εἰς τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ, δὲν θέλει τὸν χριστιανὸν τοῦτον κίνα, ἢ ἀντίστασις, τὴν ὁποίαν προέβαλεν εἶναι ἀρκοῦσα τούτου ἀπόδειξις, ἃς ἀφήσωμεν αὐτὸν ἡσυχον ν' ἀπέλθῃ τάχιστα καὶ ἀπεσφύρηθῃ ἀποκομίζων τὰ θεβαμμένα διὰ τοῦ αἵματος πολλῶν μαρτύρων ράκη, τὰ ὁποῖα ἐγένοντο διὰ τοὺς χριστιανούς θαυματουργὰ φυλακτήρια.

Ἐφέτος συνεπληρώθησαν ἐν ὅλῃ 158 ἔτη, ἀπὸ τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου τῆς Ἀναστασίας καὶ συνέπεσεν τὴν ἰδίαν ἡμέραν 15 Ἀπριλίου 1821 Κυριακὴ τῶν Βαῖων, 15 Ἀπριλίου 1979. Κυριακὴ τῶν Βαῖων.

ΝΕΟΜΑΡΤΥΣ ΧΡΗΣΤΟΣ

Ὁ Puqueville ἐν τῇ ἱστορίᾳ, τόμος Δα κεφ. 8 σ. 262—263 τῆς μεταφράσεως ἐξιστορεῖ τὸ μαρτύριον τοῦ μοναχοῦ Χρήστου ὡς ἐξῆς: «Πληροφρονηθέντες ὅτι μοναχὸς τις Χρήστος καλούμενος, ἐπαρηγόρει τοὺς πιστοὺς ἀναγγέλων εἰς αὐτοὺς τὴν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ, συνέλαβον καὶ ὠδήγησαν αὐτὸν πρὸς τοῦ δικαστηρίου τοῦ Καδῆ. Ἐρωτηθεὶς περὶ τῆς πίστεως αὐτοῦ ἐμαρτύρησε Θεὸν τὸν ζῶντα, τὴν γέννησιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἄφρισίν του τὴν ὑπὸ τῶν προφητῶν ἀναγγέλ-

θεΐσαν, τὸν θάνατον, τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν αἰώνιον βασιλείαν του. Ἐρωτηθεὶς περὶ τοῦ Μωάμεθ ἐτήρησε σιωπὴν. Τότε ὁ Καδὴς διασχίσας τὰ ἱμάτια αὐτοῦ διέταξε νὰ τὸν ραβδίσωσι καὶ κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς τὸ μαρτύριον τοῦ Σταυροῦ.

Ἡ Ὁρθόδοξος ἐκκλησία ἤγε τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου. ὅτε ὁ μάρτυς πορεύσθῃ εἰς τοὺς δημίους. Οὗτοι, ὅπως μισηθῶσι τὰς σκηνὰς τοῦ Ἁγίου Πάθους, ἐν ἡμέρᾳ εὐθυμίας, καὶ πικρὰν ὡς τοὺς Χριστιανούς ἐξυβρίζοντες τὰ μυστήρια τῆς θρησκείας αὐτῶν, εἶχον περιβάλει τὸ μέτωπον τοῦ θύματος διὰ στεφάνου ἐξ ἀκανθῶν. Συρόμενος διὰ τῶν ὁδῶν τῶν Ἰωαννίνων ἐν τῇ μέσῃ πλήθους φρενιτιῶντος ὅπερ ἐνόμιζεν ὅτι ἐξητέλιζεν αὐτὸν ἀποκαλῶν Χριστόν, ὠδήγησαν τὸν ἱερέα τοῦ Ὑψίστου εἰς τοὺς πλατάνους τοῦ Καλοῦ Τζεσμέ, οἵτινες εἶναι ὁ Γολγοθᾶς, ἣ ὁ συνήθης τόπος θανατώσεως τῶν ἐγκληματιῶν. Ἐκεῖ ἄνευ ἐνδυμάτων καταπνυόμενος τίθεται ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἐπὶ τοῦ ὁποίου τὸν προσηλοῦσι διατρυνόντες διὰ καρφίων τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας του. Ἀνυποῦσι τὸ ἐξαγιασθὲν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ ἁθώου ξύλον. εὐχεται ὑπὲρ τῶν δημίων του, οἵτινες τῷ λέγουσι ν' ἀπευθυνθῇ πρὸς τὸν Χριστόν. ὅπως σωθῇ καὶ ἀνακαθήμενοι σταυροειδῶς ἐξακολουθοῦσι νὰ ἐξυβρίζωσιν αὐτὸν καθόσον ἐξηρσένει. Τοῦρκος τις τῇ διασχίζει τὴν πλευρὰν διὰ σπαθισμοῦ! Ἐκπνέει καὶ τῶν Ἀθιγγάνων περιβαλόντων τὸ σῶμα αὐτοῦ διὰ πίσεως, θέτουσιν εἰς αὐτὸν πῦρ, ἐν τῇ μέσῃ τοῦ ὁποίου ἐξαφανίζεται ὅπως τὰ πτώματα τῶν χριστιανῶν τὰ ὅποια ὁ Νέρων μεταχειρίζετο ὡς λαμπάδας εἰς τοὺς κήπους αὐτοῦ. ὅπου προσεκάλει τοὺς μονομάχους καὶ τοὺς ἡνιόχους εἰς τὰς νυκτερινὰς ἑορτάς του».

Πάντες ἔχομεν ἱερὰν καὶ ἐπιτακτικὴν ὑποχρέωσιν. ὅπως τιμῶμεν τοὺς Νεομάρτυρας, διότι ὡς χαρακτηριστικῶς ἀναγράφει ὁ Πατὴρ Σπ. Μπιλάλης «Οἱ μάρτυρες τῆς Ὁρθοδοξίας, σελ. 27» χάρις εἰς τὸ τίμιον αἷμα τῶν Μαρτύρων ὁ ὁρθόδοξος Ἑλληνικὸς Λαὸς κατώρθωσε νὰ ἐπιβίωσῃ πνευματικῶς. νὰ ἀναγεννηθῇ ἐκ τῆς τάφρου του καὶ νὰ ἐκπέμψῃ μέχρι τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης ἐπὶ χίλια συναπτά ἔτη ἰσχυρὰν πνευματικὴν ἀκτινοβολίαν καὶ ὅταν ἔζησε τὸ «δούλιον ἡμαρ, διεφύλαξε καὶ ἀμόμωτον καὶ σώτειραν πίστιν τῶν Πατέρων, χάρις εἰς τὸ ἔνδοξον νέφος τῶν Ἑλλήνων μαρτύρων οἱ ὅποιοι μετὰ χαρᾶς ἐρρίπτοντο εἰς τὴν παλαίστραν τοῦ μαρτυρίου» μετὰ τὴν ὁμολογίαν «ἐγὼ εἰμι γέννημα Χριστιανῶν γονέων, Χριστιανὸς λοιπὸν ἐγεννήθην χριστιανὸς ἀποθνήσκων.

Ὡς τονίζει ὁ ποιητὴς Βερίτης «μέσα μας τρέχει αἷμα ἡρώων» καὶ πρέπει νὰ μένωμεν «πιστοὶ ἄχρις θανάτου». «Νοιώσε τὸ χρέος σου καὶ τράβηξε μπροστά». Εὐχόμεθα ὁλοπνύως ὅπως αἱ πρόχειροι αὐταὶ καὶ πτωχικαὶ σημειώσεις ἀποτελέσουν ἀφορμὴν, ὥστε ν' ἀρχίσουν νὰ τιρῶνται οἱ δύο οὗτοι Ἅγιοι Νεομάρτυρες. Ἐργαφὸν 30 Ν/βρίου 1979 ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Ἀνδρέου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Puqueville: Histoire de la regeneration de la Grece. Paris 1829. Μετάφρασις: Ε. Ζυγούρη - Ἀθήνα 1890.
2. Ἀγνωστες σελίδες τῆς ἱστορίας μας. Δάφνες στὴ μνήμη τους. Ζωὴ τοῦ παιδιοῦ 29) 1974, σ. 86.
3. Σπ. Μπιλάλης, Οἱ μάρτυρες τῆς Ὁρθοδοξίας, Ἀθήνα 1973.
4. Ἐκκλησία μαρτύρων. Ἐκδοσις Ζωῆς, Ἀθήνα 1959.

ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ ΜΗ - ΠΕΠΕΡΑΣΜΕΝΗ

"Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΗΣ ΚΟΣΜΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΟΝΤΟΣ

Στις μέρες που ζούμε, οι περισσότερες λέξεις ή εκφράσεις έχασαν το νόημά τους (υπακούοντας, ίσως, σε μία βαθμιαία αποσύνθεση): γίνεται, λοιπόν, αίσθητή ή ανάγκη της ανακάλυψης ενός δρόμου με μεθόδους, που δεν ζημιώνουν την Ξρευνα ή την ανάπτυξη του ηρωχσωματικού εγώ, με σκοπό την παρακίνηση των ατόμων για μία πορεία που θα τους επιτρέψει να συναντήσουν μία Νέα Συνείδηση, που ωστόσο είχε παλιά όσο ο άνθρωπος. Έχει ονομαστεί διαδοχικά σε διάφορα κείμενα κατάσταση εγρήγορσης, άγρυπνη συνείδηση, μυστική αγρύπνια, τρίτο μάτι κλπ. Οι παραπάνω χαρακτηρισμοί, στ' αλήθεια είναι κατανοητοί μόνο σε πρόσωπα που μπορούν να διακρίνουν κάτω από την επιφάνεια των πραγμάτων την ΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΤΛΗΣ - ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ στον ΧΩΡΟ - ΧΡΟΝΟ, που κατά τ' άλλα είχε όρος αδιαπέραστος από την μασιά των λιγότερο πληροφορημένων ή των κακώς πεπαιδευμένων.

Η παλιά διαμάχη μεταξύ ματεριαλιστών και σπιριτουαλιστών που διάρρεσε (και διαρκεί με τους δξύτατους πολιτικούς άγώνες) τον κόσμο σε δύο ανταγωνιστικά στρατόπεδα, προκαλώντας περισσότερο κακό απ' όσο ή πώτερο θανατερή λείπρα που έπληξε τον κόσμο μας, δεν μπορεί να λαμβάνεται υπ' όψη από κείνους που έχουν αποφασίσει να γίνουν Κύριοι της Γνώσης. Το πνεύμα κι ή ύλη αποτελούν στοιχεία του ίδιου και του αυτού νοητού ή πραγματικού υστάτου μορίου. Στοιχεία του αδιαίρετα χωρίς υπόθεση λειτουργιζότιας όταν διαιρεμένα, μεταβλητά στο όλο τους, στον χώρο - χρόνο και ένομένα στην άπειρη ύπαρξή τους μ' ό,τι ονομάζουμε «ψυχή». Τον «αίθέρα» του Πλάτωνος ή «έξρωτα» του Ίσιόδου.

Παρόμοια άποψη μπορεί να προκαλέσει ανατριχίλες στους λιγότερο συνηθισμένους στην χρήση μās άσυμβατικές γλώσσας (που από την φύση της είχε εκτεθειμένη σε παρανοήσεις με έπιδεσμικά όμοιες υπάρχουσες έννοιες για τον χαρακτηρισμό άλλων απόψεων που ωστόσο δεν είχε ό,τι έδω πραγματεύομαι): αν μιλώντας για μία Νέα Συνείδηση χρησιμοποιώ συμβατικούς όρους, άσχετα με τό αν θα γίνει ή όχι κατανοητή ή πρόθεσή μου, ή συζήτηση δεν μπορεί να βασιστεί σε όρους «στέρεους» και «καθαρούς».

Η συζήτηση γύρω από την κατάσταση της εγρήγορσης, πάντοτε αποτέλεσε στόχο, πρωταρχικό, των άσκητών, των μυστών, των θεουργών και των σοφών. Στα τελευταία έικοσι χρόνια, με τη συστηματική έκδοση κειμένων που κάποτε - κάποτε μπορούν να λεχθούν φροείς της «χαμένης ή απόκρυφης γνώσης», ή μόδα έξαπλώθηκε γρήγορα με τρόπο φανταστικό. Νομίζεται πως ό κάτοχος παρόμοιας συνείδησης πρέπει να πραγματοποιεί περίεργα πράγματα, θαύματα κι άλλα σοφίσματα ή θαυματουργήματα, όπως π.χ. τηλεκινητικά φαινόμενα κ.ά. "Αν δεν ενεργήσει σύμφωνα με αυτή την άποψη, είχε άσκοπο να επιμένει στις απόψεις του. Κανείς δεν τον πιστεύει. Στα βιβλία σπάνια ό αναγνώστης θα συναντήσει ύλικό που θα τον βοηθήσει να «ξεδιπλώσει» τον έαυτό του και να αποκτήσει μία «έλεύθερη συνείδηση», προϋπόθεση για τό στάδιο που οδηγεί στην εγρήγορση.

Πρην χρόνια, γνώρισα δύο νέους που με πλησίασαν ζητώντας μου να τους υποδείξω την άτραυτό της Γνώσης. Τους έδωσα εξηγήσεις που θεώρησα χρήσιμες ως τη στιγμή που με κεραυνοβόλησαν με τό παρακάτω: «Για να μās αποδείξεις πως είσαι Μύστης, πρέπει να κάνεις ένα «άστροικό ταξίδι» και να συναντηθείς μαζί μας στο σημείο 4», είπαν.

"Εμείνα άναυδος, γιατί ποτέ δεν δήλωσα πως είμαι Μύστης: ωστόσο τους προκάλεσα:

— "Αν έσείς βρεθείτε στο σημείο Υ την κανονισμένη ώρα, τότε έγώ θα βρίσκομαι μεθ' ύμών».

Είμαι πεπεισμένος πως δεν με κατάλαβαν, όπως ό αναγνώστης που θα αποδώσει την ανάμνηση του γεγονότος στην κομπορημοσύνη μου...

Γιατί ο άνθρωπος δεν είχε κάτοχος της «μυστικής αγοράς» ή για να τοποθετήσω το θέμα στα πραγματικά του πλαίσια, μιάς Συνείδησης μη πεπερασμένης; Ή είχε κάτοχος εν αγνοία του;

Ποιόν άπαντήσω στις ερωτήσεις, θεωρώ σωστό να καθορίσω τις καταστάσεις του όντος πού, όπως είναι ως τώρα δεχτό, περιορίζονται στην του ύπνου και σε κείνη πού τον διαδέχεται (ξύπνημα). Κάθε τι πέρα από τα σύνορα των δύο σημείων πού άναφερα, είχε χαρακτηρισμένα όνειρικό, άπραγματικό, φανταστικό, ούτοπικό, αὐταπατητικό ή ακόμα και νοσηρό. Το χειροπιαστό υπολογίζεται (ή αίτια και τό άποτέλεσμα) στην σκέψη, στην πράξη, στην ύπαρξη μ' ένα λόγο, πρέπει νανα βασισμένο σε γεγονότα άδιαφιλονίκητα, *prima vista*, αν και συχνότατα ή αίτια δεν έξηγει τό άποτέλεσμα πού με την σειρά του μπορεί ναέσχετο με την αίτια.

Κάπου από παρόμοιο πρίσμα οί άρχικές ερωτήσεις γεννούν προσδοκίες σαν τοποθετηθούν για έρευνα στο χώρο της παραφυσικής (γνωστής σαν *paraphysiology*). Στόν ύπνο ή συνείδηση ξεφεύγει τόν έλεγχο της θύμησης. Στην μεθ' ύπνια κατάσταση ή αντίληψη λειτούργει, αλλά ως ποιό σημείο; Ή εικόνα πού οί αίτήσεις σιγουρεύουν είναι πεπερασμένης άκτίνας, τροφοδοτώντας μιά συνείδηση *finita* (πεπερασμένη). Αὐτή είχε ή συνείδηση πού όλοι γνωρίζουν.

Για την απόκτηση μιάς συνείδησης μη - πεπερασμένης και κατά συνέπεια άπειρης, είχε απαραίτητο να άπαρνηθεί τό ανθρώπινο όν της αίσθήσεώς του και να αὐτοτοποθετηθεί σε μιά θέση πλείως συνύπαρξης με τόν κοσμικό ρυθμό έμποδίζοντας τις εικόνες του περιβάλλοντός του να ύπεισέλθουν.

«Μάχου για να καταστείλεις τις επιθυμίες σου

Φάγε τό απαραίτητο, έργογόρει και διαφύλαττε την άγνότητά σου»

(Πυθαγόρας: ΧΡΥΣΑ ΕΠΗ)

Άλλά (άπαντώντας στις άρχικές ερωτήσεις) πώς είχε δυνατό στόν σημερινό άνθρωπο πού απέκοιπε τά έλη του γενετικού παρελθόντος (ό,τι όνόμασα σ' άλλο γραφτό χαμένο παράδεισο) ανακαλύπτοντας τό ψυχολογικό έγώ, να άπομακρυνθεί από την πεπερασμένη φυλακή του (πού υποθέτει πώς γνωρίζει), για να άναζητήσει στο άπριο μιά Συνείδηση; Έπιθυμεί να έγκαταλείψει τόν τρόπο ζωής του, τόν συνήθη, για να άφοσιωθεί στην άναζήτηση της κοσμικής του ταυτότητας;

Όχι. Ό «Homo» καταναλωτής δεν άποφασίζει να πάρει την πρωτοβουλία για να καταστρέψει ό,τι ζει σ' άναζήτηση «οὐτοπιών», όπως αὐτή ή κάποια «νέα συνείδηση» πού δεν την πιστεύει γιατί έναποθέτει μάταιες έλπίδες (πού όνομάζει σιγουριά) στο πολιτιστικό - έπιστημονικό του έπίπεδο, πιστεύοντας πώς στην έξελιχτική του πορεία (πού προϋποθέτει άξιοματικά θετική) θα συναντήσει την λύση των προβλημάτων του, κάθε είδους, κατά συνέπεια μη έχοντας λόγο να διακινδυνέψει σε «άριβισμούς», πού άπαιτούν την θυσία της καλοπέρασής του.

Ή άρνηση της έκλογής δεν σημαίνει άνυπαρξία της Νέας Συνείδησης. Ή παραδοχή της ύπαρξής της σαν συνείδησης μη - πεπερασμένης (τρίτης κατάστασης του όντος) θα όδηγούσε σε μιά όλική επανεξέταση του μοντέλου των μεθόδων της σκέψης και της διαλεχτικής του σημερινού τρόπου ζωής, μ' άποτέλεσμα μιά άνοδική θετική πορεία.

Ή άρνηση δεν είχε ο σωστότερος δρόμος όπως φαίνεται' παρ'ότι αν αὐτή ή άρνηση αναφέρεται στους προκατασκευασμένους τρόπους να σκεφτόμαστε και να αντιλαμβανόμαστε. Κάτι πού σε τελευταία άνάλυση είχε υπόθεση του καθενός...

ANDRÉ JEAN PARASCHI

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Στά δυό τρία τελευταία χρόνια, παρουσιάζεται μια έξαρση πολιτιστικών εκδηλώσεων που έχουν υπόστρωμα τις αξίες της παράδοσης και μνήμης της πατρογονικής ρίζας, που δίνουν ένα υποσχετικό κλίμα για την αναθέρμανση της ζωής στην λησμονημένη επαρχία. Ειδικότερα, στην Ήπειρο, που κράτησε ζωντανούς τους δεσμούς με τους ξενιτεμένους της, το γεγονός αυτό, μπορούμε να πούμε, σημειώνει και μια ένθαρρυντική άπαιτηρία, που έχει ίσως εθνική σημασία. Γιατί, στην εποχή τούτη των τρομακτικών απογυμνώσεων της υπαίθρου, όπου ο σύγχρονος άνθρωπος καταδυναστεύεται στις αμνήμονες πόλεις, ή επιστροφή στην πατρίδα που δεν άλλοτριώνεται, αποτελεί, όπωςθήποτε, υπαρκτή ανάγκη. Και θα μπορούσαμε, μάλιστα, να το έπιστημόνουμε καλύτερα στην ομαδική έξοδο των Αθηναίων κατά τα γιορταστικά τριήμερα ή στην ατέρμονη δδοιορία των τουριστών, που γυρίζουν αναζητώντας να σταθούν κάπου, έστω και όταν έχουν αναθρόσκοντα καπνόν. Έτσι, κάτω απ' αυτό το πρίσμα της ευρύτερης αναφοράς, δεν είναι ολότελα ανεδαφικό να ιδούμε, στις εκδηλώσεις αυτές, ένα κίνημα αντίστασης κατά της μηχανής, μια νέα περίοδο ανάκαμψης, που δεν μπορεί, παρά να δώσει, πολύ σύντομα, κάτι από αυτό το αντίκρουμα των ανθρώπινων αίσθημάτων, απ' την διαρρέουσα αχλύ της όμορφιάς και της διάρκειας, που δεν υπάρχει στην αιχμαλωσία των μεγάλων πόλεων.

Και ο χρόνος, φαίνεται, δεν είναι απρόσφορος, αφού, άλλωστε, η κληροδοτημένη αίσθηση και αντίληψη, στην καθημερινή μας ζωή, δεν οδηγήθηκαν ακόμα στο μούσειο, δεν αποσυνδέθηκαν απ' την ιδιαίτερη πατρίδα και δεν χάθηκαν, μαζί με τα χρόνια. Γι' αυτό, θα πρέπει να χαιρετίσουμε την βαθύτερη αυτή επαναπάτρηση, που ενέχουν οι πνευματικές, καλλιτεχνικές και παραδοσιακές παρουσίες στα χωριά μας.

Ξεκινώντας απ' αυτές τις θέσεις, θα σταθούμε σε μερικές χαρακτηριστικές εκδηλώσεις, που έγιναν, μέσα στο φετινό καλοκαίρι, στα Γιάννινα και σε δυό τρία χωριά του Ζαγορίου, παρ' όλο που, γενικά στον ηπειρωτικό χώρο (Άρτα, Πρέβεζα, Θεσπρωτία) έλαβαν χώρα εξ ίσου σημαντικές γιορτές.

Στά Γιάννινα, ο Όργανισμός Ήπειρωτικού Θεάτρου, πρόσφερε μια σειρά από εκδηλώσεις, που κάλυψαν, απ' τις 26 ως τις 30 Ιουνίου, μια δόκιλη εβδομάδα («Πολιτιστική Έβδομάδα»), με το συγκρότημα των Έθνικών Μπαλέτων των Φιλιππίνων και τις θεατρικές παραστάσεις, που έδωσε το Ήμικρατικό Θέατρο Ήπειρου με τα έργα «Καληνύχτα Μαργαρίτα» του Γ. Σταύρου, «Φιλάργυρος» του Μολιέρου και «Οι 300 της Πηνελόπης» του Γ. Χαρχαλμπίδη. Επίσης, η Έκθεση Λογοτεχνικού Βιβλίου που έφερε, στο πρώτο δεκαπενθήμερο του Ιουλίου, στα Γιάννινα, είχαν ένα σημαντικό πνευματικό γεγονός, που, παρά τις κάποιες άδυναμίες της ως προς την πληρότητα και την αντιπροσωπευτικότητα των τίτλων, πρόσφερε, για πρώτη φορά, τις προσβάσεις για μια ουσιαστική γνωριμία με το πικρότερο κοινό της σύγχρονης λογοτεχνικής μας παραγωγής.

Ο Δήμος Ιωαννιτών, συνεχίζοντας τα «Ήπειρωτικά», πρόσφερε πάλι ένα δεκαπενθήμερο (25 Ιουλίου — 10 Αυγούστου) αξιόλογων εκδηλώσεων φολκλορικών χορών, μουσικής με ξένα και δικά μας συγκροτήματα, θεατρικής παράστασης, Βραδυά Δημοτικού Τραγουδιού με τον Στυλ. Μπέλλο και τους Άδελφους Χαλκιά και, παράλληλα, με σπάνια έκθεση Έλλήνων Τοπιογράφων του περασμένου αιώνα σε συνεργασία με την Έθνική Πινακοθήκη, καθώς και Έκθεση Ήπειρωτικής Λαϊκής Τέχνης. Πρέπει να σημειωθεί, ότι θα χρειάζονταν, πέρ' από την ειδησεογραφική αναφορά, και μια κριτική αξιολόγηση για ορισμένες απ' αυτές τις εκδηλώσεις, όπως με τις παρατηρήσεις μας για την Βραδυά Δημοτικού Τραγουδιού, πράγμα που θα το κάνουμε, έφ' όσον μάς επιτρέψουν οι ένασχοιές μας, στην πρώτη ευκαιρία. Πάντως, ή προσφορά του Δήμου, κατ' αρχήν, αξίζει να την αναγνωρίσουμε και, προ πάντος, να την υποστηρίξουμε, για να κρατηθούν τα «Ήπειρωτικά» πάντοτε σ' ένα ύψιλο επίπεδο ποιότητας, όπου τοποθετήθηκαν απ' την αρχή, έδω και τέσσερα χρόνια.

Κι έφετος, η Έταιρεία Ήπειρωτικών Μελετών, όργάνωσε, με την ίδια πάντα επιτυχία,

τὰ ΙΣΤ' Δωδωναία, τὴν πανηπειρωτικὴ αὐτὴ γιορτὴ συνάντησης τῶν Ἑπειρωτῶν στὸ ἀρχαῖο θέατρο τῆς Δωδώνης. Ἔτσι, στὶς 16 Αὐγούστου, μὲ τὴν συνεργασία τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὁργανισμοῦ Τουρισμοῦ, δόθηκε ἡ παράσταση τῆς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου: «Προμηθεὺς Δεσμώτης», ποὺ τὴν παρακολούθησαν χιλιάδες θεατές, ποὺ ἤρθαν ἀπ' ὅλη τὴν Ἑπειρὸ καὶ τὴν Ἀθῆνα.

Στὸ πρῶτο δεκαπενθήμερο τοῦ Αὐγούστου, διοργανώθηκαν δυὸ σημαντικὲς ἐκθέσεις, ποὺ κρατοῦν ἰδιαίτερο δόρυ καὶ ποὺ δίνουν, σὲ γενικώτερη προοπτικὴ, τὶς ἀφορμὲς γιὰ μιὰ οὐσιαστικώτερη γνωριμία μὲ τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ τόπου καὶ μὲ τὴν παρουσίαν τοῦ στὸν πανελλήνιο χαρακτῆρα τῆς πνευματικῆς διάστασης τῶν νεωτέρων χρόνων. Θὰ σταθοῦμε, κυρίως, στὴν πρωτότυπη καὶ μοναδικὴ Ἐκθεση Βιβλίου Συγγραφέων τῆς περιοχῆς Ζαγορίου, ποὺ ἔγινε, ἀπ' τὶς 10 ὥς τὶς 17 Αὐγούστου, στοὺς Ἀσπραγγέλους Ζαγορίου, μὲ τὴν ἐμπνευσή καὶ τὸν μόχθο τοῦ γνωστοῦ λογοτέχνη Φρίξου Τζιόβα (κατὰ πρῶτον λόγον) καὶ τοῦ Πολιτιστικοῦ Σύλλογου Ἀσπραγγέλων. Πρόκειται γιὰ ἓνα ἔργο, ποὺ χρειάστηκε, πέρα ἀπ' τὶς γνώσεις, τὶς ἀνιχνεύσεις στὶς βιβλιοθήκες, τοὺς ἀνυπολόγιστους κόπους γιὰ τὴν ταξινόμηση καὶ τὴν βιβλιογραφικὴ πληρότητα τῆς παρουσίας, πραγματικὸ πάθος καὶ περίπου ἀκράτεια εὐαισθησία πνευματικῶν ἀνθρώπων. Ἔτσι, δὲν ἐπισημάνθηκαν μονάχα, ἀλλὰ καὶ φωτογραφήθηκαν — βουὸ δὲν εἶταν δυνατόν νὰ ἐξοικονομηθοῦν τὰ ἴδια τὰ βιβλία — ἑκατοντάδες σπάνιες ἐκδόσεις, κείμενα δυσεῖρετα ἀπὸ δυὸ καὶ παραπάνω αἰῶνες, ποὺ δίνουν, μὲ τὶς ἀναλυτικὲς πληροφορίες καὶ τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα, μιὰ σφαιρικὴ ἐποπτεία τῆς προσφοράς τοῦ Ζαγορίου στὴν θεμελίωση τῆς παιδείας καὶ στὴν καταβολὴ τῶν νεοελληνικῶν γραμμῶν. Συγγραφεῖς ποὺ καλύπτουν ὅλο τὸ φάσμα τῆς πνευματικῆς καὶ ἀναγεννησης. Διδάσκαλοι τοῦ Γένους, Πανεπιστημιακοὶ Καθηγηταί, Ἱατροφιλόσοφοι, Ἱστορικοί, Λογοτέχνες, Νομικοί, Λαογράφοι, Γεωπόνοι, Ἐκπαιδευτικοὶ καὶ Ἐκδότες, μιὰ εἴσοδος κάπου ἐβδομήντα Ζαγορισίων, συνιστοῦν ἓνα μοναδικὸ ἀποταμίευμα ποὺ εἶναι ἔντονα διασπασμένο στὴν ἐθνικὴ μας πνευματικὴ ζωή. Καὶ ὅλ' αὐτὰ, εἶναι ἓνα ἐπίτευγμα λίγων ἀνθρώπων ποὺ, κάτω ἀπ' τὴν καθοδήγηση καὶ τὴν εὐθύνη τοῦ Φρ. Τζιόβα, ποὺ κατορθώθηκε χωρὶς τὴν βοήθεια τῆς κρατικῆς πρόνοιας, σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἔχουμε ἀνάγκη τὶς ρίζες καὶ τὸ δικό μας ἀποταμίευμα, γιὰ νὰ μὴ χάσουμε τὴν μνήμη καὶ τὴν συνέχεια ἀνάμεσα στοὺς σύγχρονους λαούς. Γι' αὐτό, θὰ πρέπει ἡ κρατικὴ ἀντίληψη, οἱ μορφωτικοὶ ὀργανισμοὶ καὶ, πρὸ παντός, οἱ Ζαγοριεῖς νὰ μὴν ἀφήσουν, μιὰ τέτοια κατάκτηση, νὰ μείνει ἀναξιοποίητη καὶ ἀδοξηθῇ ὀλιγά καὶ ἡθικά. Γιατί, ἀποτελεῖ κεφάλαιο καὶ ὑποδομὴ πρωταρχικῆς σημασίας, τόσο γιὰ τὴν διαφύλαξιν μιᾶς πολυσήμαντης κληρονομιάς, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἀναμενόμενη ἐνθουσία τῆς καινούργιας γενεᾶς τοῦ τόπου μας. Ἀκόμα, πρέπει νὰ ἐπαινέσουμε καὶ τὴν Ἐκθεση Χλωρίδας τοῦ Ζαγορίου, ποὺ ὁργανώθηκε, στὴν ἴδια αἴθουσα καὶ στὸ ἴδιο διάστημα ἀπ' τὸν Πολιτιστικὸ Σύλλογο Ἀσπραγγέλων, μὲ τὴν μοναδικὴ στὴν χώρα μας συλλογὴ φυτῶν τοῦ Βίκου καὶ τῆς περιοχῆς Ζαγορίου ἀπ' τὸν γνωστὸ λαογράφον, ἱστορικὸν καὶ λόγιον Κώστα Λαζαρίδη. Ἡ ἀξία αὐτῆς τῆς προσπάθειας, ποὺ χρειάστηκε μιὰ ὁλόκληρη ζωὴ καὶ ποὺ ἀνταποκρίνεται στὶς αὐστηρότερες ἀπαιτήσεις τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης, εἶναι ἀναντίρρητα ἕνας ἀπίστευτος ἀμνηστὸς ἐνὸς μονάχα ἀνθρώπου, ποὺ θὰ πρέπει νὰ ἀξιολογηθεῖ ὡς ἐθνικὴ προσφορά καὶ νὰ ἀξιοποιηθεῖ κατὰ τὸν καλύτερον δυνατόν τρόπο.

Ἐπίσης στὸ Μονοδένδρι Ζαγορίου, ὁ Σύλλογος Μονοδενδριτῶν καὶ Φίλων τοῦ Βίκου, ὁργάνωσε ἀπὸ τὶς 6 ὥς τὶς 12 Αὐγούστου στὴν Ριζάρειο Χειροτεχνικὴ Σχολὴ Θηλέων Μονοδενδρίου, μιὰ πρωτότυπη καὶ ἐνδιαφέρουσα πολιτιστικὴ ἐβδομάδα, ποὺ περιλάμβανε μουσικὴ, ἀπαγγελίας ἀπὸ ραφωδίες τῆς «Ὀδύσσειας», ὁμιλίαν τοῦ λαογράφου καὶ λογοτέχνη Μάρκου Γκιόβλια μὲ θέμα «Πνευματικὲς ἀξίες τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ», ἡπειρωτικὸς χορὸς μὲ τὸ Λύκειο Ἐλληνίδων Ἰωαννίνων καὶ μιὰ θαυμάσια φωτογραφικὴ ἐκθεση μὲ θέμα «Τὸ παλὸν Μονοδένδρι ἔξαυζωντανεῖ», μὲ 150 φωτογραφίες ποὺ ἐπεξεργάστηκε καλλιτεχνικὰ καὶ ἀντέγραψε ὁ γνωστὸς καλλιτέχνης τῆς φωτογραφίας Σπύρος Μελετιῆς. Εἰδικώτερα, ἡ ἐκθεση τούτη, ποὺ συνιστᾷ μιὰ σπάνια προσφορά γιὰ τὸ κλίμα, τὴν φυσιογνωμίαν καὶ τὴν σύνδεση μὲ τὶς ζωντανὲς μνήμες τοῦ Μονοδενδρίου, ἀποτελέσαν ἓνα γεγονός ἐγκληντικῆς συνομιλίας μὲ τὶς μορ-

φές, τὰ γεγονότα καὶ τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ αἰώνου, πὺξ ξανάδεσε τὴν ζωὴ μὲ τὸν τόπο καὶ τὴν παράδοση τῆς ἀνθρώπινης συνέχειας. Γι' αὐτό, μποροῦμε νὰ ποῦμε, ἡ ἐμπνευση γι' αὐτὴν τὴν ἐκθεση ἀνοίγει: μιὰν ἄλλη διάσταση ἐπικοινωνίας καὶ δίνει, γιὰ τὴν θέαση τῆς ρέουσας καθημερινότητος, κάποιες ἀπρόσμετες ὑπαρξιακὲς προσβάσεις, ὅταν ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, ἀναζητώντας τὶς ρίζες του, ἀντικρύζει αὐτὴν τὴν ὄντως ποιητικὴ σκηνογραφία ἀνάμεσα στὸν χρόνο καὶ στὸν ἑαυτὸ του. Ξεκινώντας ἀπ' αὐτὲς τὶς ἐκτιμήσεις, πιστεύουμε πῶς, μὲ τὴν βοήθεια τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, πὺξ τὴν ἐκφράζει ἰδιαίτερα ὁ Μονοδενδρίτης κ. Ἄγγελος Κίτρος, ἡ ἐπιτυχημένη τοῦτη προσπάθεια θὰ καταστεῖ δυνατόν νὰ ἀξιοποιηθεῖ ἀκόμα καὶ σ' ἕναν εὐρύτερο χῶρο.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΖΑΓΟΡΙ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟΣ ΚΑΤΑΤΟΠΙΣΜΟΣ

Κατὰ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1980 καὶ ἰδιαίτερα στὸ πρῶτο δεκαπενθήμερο ἀπὸ τὸν Αὐγούστο, παρατηρήθηκε στὸ Ζαγόρι καὶ κατὰ κύριο λόγο στὸ χῶρο τοῦ κεντρικοῦ του τμήματος, μιὰ πολὺ χαρακτηριστικὴ καὶ ἀξιοσημείωτη κίνηση σὲ γιορταστικὲς καὶ πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις.

Πέρα ἀπὸ τὰ πατροπαράδοτα πολὺ πετυχημένα πανηγύρια, πὺξ γιορτάστηκαν σὲ τακτὲς ἡμερομηνίες, μὲ τὴν εὐκαιρίαν διάφορων θρησκευτικῶν γιορτῶν, ὅπως τῆς Μεταμόρφωσης τοῦ Σωτῆρα (6 Αὐγούστου) στὴν Καλωτὰ καὶ στὸ Τσερβάρι καὶ τῆς Κοίμησης τῆς Θεοτόκου (15 Αὐγούστου) στὰ χωριά Βίτσα, Λοδρά, Στολοβό, Φραγκάδες, Σωποτσέλι, Κουκούλι, Τσεπέλοβο καὶ Λαίτσα¹, παρουσιάστηκε φέτος καὶ μιὰ ἔντονη κίνηση σὲ πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις. Κι' ἦταν αὐτὲς μὲ χρονολογικὴ σειρά οἱ ἑξῆς:

Α' Τὸ «ἀντάμωμα» τῶν Σαρακατσαναίων στὸ «Γυφτόκαμπο» στίς 2 - 3 Αὐγούστου.

Β' Τὸ «ἀνοιχτὸ σχολεῖο» τοῦ Κέντρου Ἑρευνῶν τοῦ Ζαγοριοῦ στὴ Μπάγια —Κατέσοβο—Κουκούλι καὶ Νεγάδες ἀπὸ 4 - 10 Αὐγούστου.

Γ' Οἱ πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις τοῦ Μονοδενδριοῦ ἀπὸ 6 - 13 Αὐγούστου καὶ

Δ' Ἡ τριπλὴ ἐκθεση (βιβλίον - χλωρίδα - φωτογραφία) στὴ Λοδρά, ἀπὸ 10 - 17 Αὐγούστου.

1. ΤΟ «ΑΝΤΑΜΩΜΑ» ΤΩΝ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΑΙΩΝ

Τὸ «ἀντάμωμα» αὐτὸ — στὸ ὁποῖο παλιότερα χρόνια ἡ λόγια γλῶσσα θὰ ἔδινε τὸ ὄνομα «συνάντησις» — πραγματοποιήθηκε στὸ Γυφτόκαμπο. Πιὸ κατάλληλος χῶρος στὸ Ζαγόρι γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ δὲν ἦταν δυνατό νὰ βρεθεῖ. Ἐπίπεδη περιοχή, ἀρκετὰ εὐρύχωρη γιὰ τὸ ἀντάμωμα, πλούσια σὲ δάση ἀπὸ πεῦκα καὶ ἔλατα, πλαισιωμένη ἀπὸ πανέμορφες βουνοκορφές. Φορέας τῆς ἐκδήλωσης αὐτῆς, πὺξ εἶχε περισσότερο λαογραφικὸ χαρακτήρα, ἦταν ἡ Πανηπειρωτικὴ Ἀδελφότητα τῶν Σαρακατσαναίων πὺξ Πρόεδρος τῆς εἶναι ὁ κ. Ἄρης Γ. Τσουμάνης. Στὴ γιορταστικὴ αὐτὴ ἐκδήλωση ἀνταμώθηκαν προσωπικά, ἀλλὰ κατὰ κύριο λόγο καὶ ψυχικά καὶ

1. Κατὰ τὸν μῆνα Αὐγούστο πανηγυρίζουν καὶ τὰ Ἄνω Σουδενὰ στίς 24 Αὐγούστου στὴ μνήμη τοῦ Ἁγίου Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ, καθὼς καὶ τὰ Κάτω Σουδενὰ στίς 29 Αὐγούστου στὴ μνήμη τῆς Ἀποκεφάλισις τοῦ Ἀϊ - Γιάννη τοῦ Προδρόμου.

συναίσθηματικά, αντιπρόσωποι των Σαρακατσαναίων απ' όλον τον Ήπειρωτικό χώρο. Γέροι πολυέτεροι με βαρύν φορτίο στους ώμους τους από πολλές δεκάδες χρόνια, μεσόκοποι νοικοκυραίοι, αλλά και παλληκάρια γεμάτα νεανικό σφρίγγος, γυναίκες και άντρες, ανεξάρτητα από τις θέσεις που έχουν και ανεξάρτητα από τα έπεγγέλματα που τώρα ασκούν, κι' ανεξάρτητα από τα χωριά και τις πολιτείες, πού κατοικούν, άποτέλεσαν το ανθρώπινο υλικό σ' αυτό το «άντάμωμα». "Όλοι τους, γύρω στους χίλιους, ίσως και παραπάνω, με την ίδια καταγωγή, με προέλευση από τις ίδιες ρίζες. Οί πιά πολλοί απ' αυτό το άνθρωπομάζωμα έζησαν και μεγάλωσαν με τα κοπάδια. Γεννήθηκαν στο ύπαιθρο των βουνών και των κάμπων του Ήπειρωτικού χώρου. Φέρουν με καμάρι και περηφάνεια σάν έθνική κληρονομιά τη γνησιότητα της Έλληνικής φυλής και της Έλληνικής γλώσσας.

Το στήσιμο της «τέντας» (σκηνής) με τα τεντόξυλα και το άναμμα της φωτιάς σ' αυτή ζωντάνευσε θύμησης από περασμένες εποχές, πού οί Σαρακατσαναίοι είχαν αποκλειστική τους άπασχόληση το κτηνοτροφικό έπάγγελμα κατά νομαδικό τρόπο. Μεγάλη ή έθνική τους προσφορά από οικονομική άποψη στον Ήπειρωτικό χώρο και ιδιαίτερα στο Ζαγόρι μας. Το ράψιμο του «φλάμπουρα» με τα σχετικά παραδοσιακά Σαρακατσάνικα τραγούδια και ή εικόνα των «σχαριάρηδων» έκαναν πολλούς νά νοιώσουν βαθειά συγκίνηση για τα γραφικά έθιμα του παλιού γάμου των Σαρακατσαναίων.

Το «άντάμωμα» των Σαρακατσαναίων στο Γυφτόκαμπο βάσταξε όλη τη νύχτα της 2 Αυγούστου και την ήμέρα της 3 Αυγούστου (Κυριακή). Με έγχώρια λαϊκά όργανα έγινε τρικοίθερο και πολύ έντυπωσιακό γλέντι.

Τα λαογραφικά των Σαρακατσαναίων έχουν ξεχωριστή σημασία και πρέπει νά προσεχτούν ιδιαίτερα. Μέσα στην κάπως πρωτόγονη απλότητά τους περικλείουν πολλά άξιοσημείωτα δείγματα άνώτερου άγνού κοινωνικού, έπαγγελματικού και πνευματικού βίου. Κατά τη γνώμη μου, γύρω από τα λαογραφικά των Σαρακατσαναίων υπάρχουν πολλά περιθώρια για νά ασχοληθούν κατά έπιστημονικό τρόπο διάφοροι μελετητές, πού ενδιαφέρονται και ασχολούνται με κοινωνιολογικές και λαογραφικές έρευνες. "Ας διαστούν όμως όσοι ενδιαφέρονται γι' αυτά τα ζητήματα, γιατί κάθε μέρα πού περνάει φέρνει πολύ μεγάλη ζημιά στο σοβαρό αυτό θέμα. Οί άρμόδιοι κρατικοί φορείς, νομίζω, πώς έχουν μεγάλο χρέος νά το προσέξουν και νά βοηθήσουν άποτελεσματικά το τόσο μεγάλο και τόσο σοβαρό αυτό έθνικό ζήτημα.

2. ΤΟ ΠΡΩΤΟ «ΑΝΟΙΚΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ» ΤΟΥ Κ.Ε.Ζ.

Φορέας αυτής της εκδήλωσης ύπληξε το Κέντρο Έρευνών Ζαγοριού, πού έχει την έδρα του στη Μπάγια και Πρόεδρος του είναι ο κ. Στέφ. Στεργιάδης. Η εκδήλωση αυτή πραγματοποιήθηκε από 4 - 10 Αυγούστου. Η έναρξη των εργασιών του «άνοικτου Σχολείου» έγινε ήμέρα Δευτέρα (4 Αυγούστου) με τα έγκαίνια εκθέσεων. Κατά τη δεύτερη μέρα (Τρίτη 5 Αυγούστου) το σχολείο άπασχολήθηκε με το «περιβάλλον», (πρόβλημα περισυλλογής των άπορριμμάτων στις μικρές Κοινότητες) με όμιλητή τον κ. Χ. Ζιώγα του Ένιαίου Συνδέσμου Δήμων και Κοινοτήτων του Νομού Άττικής. Έπίσης αυτή τη μέρα διαπραγματεύθηκε ο κ. Κοτενάς το θέμα: «Περιβαλλοντική Έκπαίδευση». Η τρίτη μέρα (Τετάρτη 8 Αυγούστου) αφιερώθηκε για το Κατέσοβο. Ο δάσκαλος κ. Άντρέας Τόλογλου μίλησε για ιστορικο-λαογραφικά θέματα του Κατεσόβου και έγινε σχετική έπίσκεψη στο χωριό αυτό. Η άλλη μέρα (Πέμπτη 7 Αυγούστου) χαρακτηρίστηκε σάν μέρα του Κουκουλιού. Δόθηκαν σύντομα ιστορικά και λαογραφικά στοιχεία για το Κουκούλι από το δάσκαλο κ. Κώστα Λαζα-

ρίδη και επακολούθησε επίσκεψη στο Κουκούλι. Το ίδιο έγινε και κατά την επόμενη μέρα (8 Αυγούστου), που χαρακτηρίστηκε σαν μέρα των Νεγάδων. Ο δάσκαλος κ. Σταθης Τσέφας μίλησε γύρω από την ιστορία και λαογραφία των Νεγάδων και έγινε επίσκεψη και σ' αυτό το χωριό. Η προτελευταία μέρα, 9 Αυγούστου, αφιερώθηκε στα γιοφύρια και τους μύλους του Ζαγοριού. Ο κ. Μιχάλης Αράπογλου, επισημονικός Λιευθυντής του Κ.Ε. Ζαγοριού, μίλησε σχετικά με τα γιοφύρια και τους μύλους και έγινε σχετική επίσκεψη σε τέτοια αντικείμενα. Οι εργασίες του Σχολείου αυτού έκλεισαν την Κυριακή (10 Αυγούστου) με παρακολούθηση μαθημάτων αργαλειού, καλαθοπλεκτικής και εργασίες χτισίματος. Επακολούθησε σχετικό γλέντι. Σ' όλη τη διάρκεια αυτής της εβδομάδας λειτουργήσε έκθεση Ζωγραφικής της Τίνης Δογορίτη και έκθεση φωτογραφίας του κ. Γ. Ζιώγα. Ακόμα έγιναν και προβολές ταινιών και διαφανειών.

Για την οργάνωση της εκδήλωσης αυτής συνεργάστηκαν, κατά την ανακοίνωση του Κ.Ε.Ζ. οι εξής: Η Κοινότητα της Μπάγιας. — Ο εκπαιδευτικός Σύλλογος Κήπων «ή Μπάγιας». — Ο Ένιαίος Σύνδεσμος Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Αττικής. — Ο Γιάννης Κοτενάς, δάσκαλος στο Κολλέγιο της Αθήνας και μέλος της ομάδας εργασίας του Υπουργείου Συντονισμού για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. — Ο Αντρέας Τόλογλου δάσκαλος από το Καπέσοβο. — Ο Όδυσσεας Τόλογλου, φοιτητής στη Φιλοσοφική Σχολή των Γιαννίνων. — Ο Κώστας Λαζαρίδης, συνταξιούχος δάσκαλος, λαογράφος και συγγραφέας, από το Κουκούλι. — Ο Μιχ. Αράπογλου, Αρχιτέκτονας - Γεωγράφος, επισημονικός Λιευθυντής του Κ.Ε.Ζ. — Η Τίνα Δογορίτη, ζωγράφος. — Ο Γεώργιος Ζιώγας, φωτογράφος. Κατά σχετική ανακοίνωση, το Κ.Ε.Ζ. θα οργανώσει «οικολογική συνάντηση» στο Γρεβανήτι - Ζαγοριού κατά τις 5 - 6 και 7 Σεπτεμβρίου 1980.

3. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΜΟΝΟΔΕΝΤΡΙ

Για τις Πολιτιστικές εκδηλώσεις του Μονοδεντρίου, που πραγματοποιήθηκαν από 6 - 13 Αυγούστου 1980, φορέας υπήρξε ο «Σύλλογος Μονοδεντριτών και Φίλων του Βίκου». Ο Σύλλογος αυτός έχει την έδρα του στην Αθήνα και Πρόεδρος του είναι ο κ. Κώστας Πανταζής.

Αρχισαν αυτές στις 6 Αυγούστου με τα εγκαίνια της Α' Φωτογραφικής Έκθεσης με τίτλο: «Το παλιό Μονοδέντρι ξαναζωντανεύει». Στην έκθεση αυτή παρατέθηκαν σε καλλιτεχνική μεγέθυνση από τον κορυφαίο Έλληνα φωτογράφο Σπύρο Μελετζή 150 φωτογραφίες, που προέρχονταν από πολλά οικογενειακά αρχεία του Μονοδεντρίου. Οι φωτογραφίες αυτές ταξιθετημένες καλλιτεχνικά σε ένότητες παρουσίασαν το χωριό Μονοδέντρι με το φυσικό και δομημένο περιβάλλον του σε πορτραίτα των προγόνων μας, με εικόνες από γάμους, πανηγύρια, τελετές και άγροτικές ασχολίες, με οικογενειακά στιγμιότυπα με τη ζωή της ξενιτιάς με όμορφες συντροφίες κλπ. Έτσι ο επισκέπτης είχε μπροστά του πολύ ζωντανεμένα στιγμιότυπα από την κοινωνική, γιορταστική, εκπαιδευτική κλπ. ζωή των Μονοδεντριτών. Ακόμα στην έκθεση αυτή παρατέθηκαν και περισσότερες από 40 φωτογραφίες του ίδιου καλλιτέχνη από γνωστά και άγνωστα μέρη της πατρίδας μας. Η έκθεση αυτή παραμένει ανοιχτή περισσότερο από 10 μέρες και στεγάστηκε στη Ριζάρειο Χειροτεχνική Σχολή θηλέων Μονοδεντρίου. Στις 7 Αυγούστου (Πέμπτη 9.30') έγινε προβολή από έγχρωμες διαφάνειες των Σπ. Μελετζή, Α. Μπαλάφα και άλλων γνωστών φωτογράφων καλλιτεχνών με θέματα τουριστικού ιστορικού και λαογραφικού ενδιαφέροντος από όλη την Ελλάδα. Στις 9 Αυγούστου

(ώρα 9.30') στο προαύλιο της Κεντρικής Ἐκκλησιᾶς τοῦ "Αἰ-Θανάση ἡ ἡθοποιοῦς καὶ ραψωδὸς Ἄννα Πολυτίμου ἀπάγγειλε τὸ Ι' τῆς Ὀδύσσειας τοῦ Ὀμήρου σὲ μετάφραση Ἀργύρης Ἐφταλιώτη. Τὴν ἄλλη δὲ μέρα τὸ ἀπόγιομα (Κυριακὴ) στὸ προαύλιο τῆς Χειροτεχνικῆς Σχολῆς Θηλέων δόθηκε διuιλία ἀπὸ τὸ λαογράφο Μάρκο Γκιόλλια μὲ θέμα: «Πνευματικὲς ἀξίες τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ», μὲ ἐνδιάμεσες ἀπαγγελίες τοῦ ἡθοποιοῦ καὶ καθηγητῆ τῆς ὀρθοφωνικῆς στὴ Λαογραφικὴ Σχολὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου Ν. Παπακωνσταντίνου. Κατόπι ἀκολούθησαν στὸ Μεσοχώρι τοῦ χωριοῦ Ἡπειρωτικοὶ χοροὶ ἀπὸ τὸ Λύκειο τῶν Ἑλληνίδων τῶν Γιαννίνων. Στὶς ἐκδηλώσεις αὐτῆς τῆς μέρας παραβρέθηκε καὶ τίμησε αὐτὲς μὲ τὴν παρουσίᾳ Του καὶ ὁ Μητροπολίτης τῶν Γιαννίνων κ. Θεόκλητος.

Σὰν ἐπιστέγασμα τῶν ὥραίων καὶ πολὺν πετιχημένων ἐκδηλώσεων τοῦ Μονοδεντριοῦ ἐπακολούθησε ἡ ἔκτακτη παράστασις ἀπὸ τὸν Ο.Η.Θ. μὲ τὸ ἔργο τοῦ Ἀλέξη Σολωμοῦ: «Ὁ τελευταῖος ἀσπροκόρακας».

4. ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΣΤΗ ΔΟΒΡΑ

Αὐτὲς ἀποτελέσαν «πολιτιστικὴ ἑβδομάδα» καὶ πραγματοποιήθηκαν ἀπὸ 10 - 17 Αὐγούστου. Φορέας τούς ὁ «Πολιτιστικὸς Σύνλογος Ἀσπροαγγέλων» (Δοβρᾶς). Πρόεδρος σ' αὐτὸν τὸ Σύνλογο ὁ κ. Δημ. Γ. Κομπάρος.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς «Πολιτιστικῆς αὐτῆς ἑβδομάδας» παρουσιάστηκε μὴ πρωτότυπη καὶ μὲ πολὺν ἐνδιαφέρον ἔκθεσις μὲ τριπλὸ περιεχόμενο: (Βιβλίον - Χλωρίδας - Φωτογραφίας).

Μὲ τρόπο πολὺ καλλιτεχνικὸ καὶ ἐνημερωτικὸ ἔγινε ἡ παρουσίασις τοῦ πνευματικοῦ δυναμικοῦ τοῦ Ζαγοριοῦ μὲ ἑκατοντάδες βιβλία, περιοδικὰ καὶ φωτοαντίγραφα ἐξώφυλλων ἀπὸ σπάνιες ἐκδόσεις. Ἀνασύρθηκαν ἀπὸ τὴ λησμονιὰ καὶ προβλήθηκαν μὲ ἐρμηνευτικὰ σημειώματα οἱ ἀμπόλλοι συγγραφεῖς ἀπὸ τὸν τόπο μας, Ζαγορίσιοι Δάσκαλοι τοῦ Γένους, Πανεπιστημιακοὶ καθηγητὲς, καθηγητὲς καὶ δάσκαλοι ὅλων τῶν βαθμῶν, γιαιτροφιλόσοφοι, διάσημες νομικὲς προσωπικότητες, ἱστορικοὶ, λογοτέχνες, λαογράφοι, γεωπόνοι, βιογιοιτροί, ἐκδότες κλπ. Οἱ πολλὲς ἑκατοντάδες τῶν βιβλίων ποὺ ἐκτέθηκαν ἀνήκουν σὲ 130 Ζαγορίους συγγραφεῖς καὶ καλύπτουν τὸ χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τὸ 1660 (Μεθόδιο Ἀνθρακίτη) μέχρι τὶς μέρες μας. Ἀναλυτικὸ καὶ κατατοπιστικὸ κατάλογο τῶν συγγραφέων ἀπὸ τὸ Ζαγόρι καὶ τῶν βιβλίων τούς ἔχει γράψει ὁ κ. Φρίξος Τζιόβας σ' ἓνα βιβλιαράκι, ποὺ ἀποτελεῖ ἑκδόσις τῆς ἑφημερίδας «Τὸ Ζαγόρι μας».

Τὸ δεύτερο μέρος τῆς ἔκθεσις τὸ κάλυψε ἡ παρουσίασις 165 ἀντιπροσώπων τῆς χλωρίδας τοῦ Ζαγοριοῦ, ποὺ ἀποτελοῦν τιμῆμα ἀπὸ τὴ βοτανικὴ συλλογὴ τοῦ Κώστα Λαζαρίδη, δάσκαλου ἀπὸ τὸ Κουκούλι. Τὰ δείγματα τῶν φυτῶν ποὺ ἐκτέθηκαν ἀνήκουν στὴ χλωρίδα τοῦ Κουκουλιοῦ καὶ κατὰ τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ στὴ χλωρίδα τῆς περίφημης χαράδρας τοῦ Βίκου. Στὴ βοτανικὴ συλλογὴ τοῦ Ζαγοριοῦ αὐτοῦ ἐρασιτέχνη βοτανολόγου βρίσκονται συγκεντρωμένα ὡς τώρα καὶ ταξινομημένα περισσότερα ἀπὸ 1200 εἶδη βοτάνων, ποὺ μαζεύτηκαν στὴν περιοχὴ τοῦ Κουκουλιοῦ καὶ τῆς χαράδρας τοῦ Βίκου.

Μὲ μεγάλο ἐνδιαφέρον καὶ θαυμασμὸ παρακολούθησαν οἱ ἐπισκέπτες καὶ τὰ ἀντικείμενα τῆς φωτογραφικῆς ἔκθεσις. Παρατέθηκαν σ' αὐτὴ σὲ μεγέθυνση παρὰ πολλὰ καλλιτεχνικὲς φωτογραφίες ἀπὸ Ζαγορίσια τοπία. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐκθέματα ἀποτελοῦν ἀξίεπαινη φωτογραφικὴ ἐργασία τοῦ καλλιτέχνη φωτογράφου Γεωργ. Καβάγια.

Κατὰ τὰ ἐγκαίνια τῆς ἐκδήλωσης αὐτῆς τῆς Δοβρᾶς παραβρέθηκε καὶ τίμησε

μέ την παρουσία της και ή Α. Σεβασμιότητα ό Μητροπολίτης τών Γιαννίνων κ. Θεόκλητος.

Και ή έκθεση αυτή της Δοβράς είχε πολύ μεγάλη έπιτυχία σάν προσφορά στην πνευματική ζωή του Ζαγοριού από τό νεοσύστατο σωματείο τόν «Πολιτιστικό Σύλλογο 'Ασπραγγέλων».

ΣΤΥΝΤΟΜΕΣ ΓΕΝΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σχετικά μέ τούς στόχους και τούς σκοπούς πού επιδιώκουν οι παραπάνω πολιτιστικές έκδηλώσεις, όπως περιγράφηκαν εδώ μέ συντομία, σημείωσαν εξαιρετική έπιτυχία. 'Αξίζει κάθε πατριωτικός έπαινος και θερμά συγχαρητήρια σ' όλους τούς φορείς πού πρωτοστάτησαν και μόχθησαν άρκετά για την πραγματοποίησή τους. Πολύ εύχαριστη ή διαπίστωση πώς σ' αυτές πήραν μέρος κατά τό μεγαλύτερο ποσοστό τά Ζαγορίσια νιάτα.

Πολύ μεγάλης σημασίας πρέπει να θεωρούνται για τον τόπο μας οι τέτοιες και παρόμοιες μ' αυτές προσπάθειες. Λίνουν την ευκαιρία και τη δυνατότητα να συνδεθεί φνσιολογικά και καθώς πρέπει ή μία γενιά μέ την άλλη. Μ' αυτές γίνεται κατορθωτό να γνωρίσουμε πιο καλά και πιο βαθιά τον τόπο μας, δηλαδή τό Ζαγόρι μας, καθώς και τό λαό του τόπου μας από τά παλιότερα ακόμα χρόνια ως τά σημερα. Είναι μεγάλο πράγμα να μπορούμε να κάνουμε τη σωστή γνωριμία μέ τούς προγόνους μας, να φτάσουμε όσο τό δυνατό πιο πολύ ως τις ρίζες μας.

Μόνο μέ τη σωστή γνωριμία του τόπου της καταγωγής μας και τών προγόνων μας θ' αγαπήσουμε περισσότερο τό Ζαγόρι μας, θα τό εκτιμήσουμε και θα τό προστατέψουμε από τούς κινδύνους πού τό περιτριγυρίζουν και τό απειλούν. Η σωστή γνωριμία του τόπου μας σε μεγαλύτερο βάθος και πλάτος θα μās διευκολύνει να δημιουργηθεί μέσα μας ή αναγκαία ύποχρέωση πού πρέπει να έχουμε για σεβασμό και προστασία της παραδοσιακής μας κληρονομιάς πού να τόσο πλούσια στον τόπο μας από αρχιτεκτονική, πνευματική, πολιτιστική, εθνική και ήθική άποψη.

Οι έκδηλώσεις αυτές πρέπει να εκτιμώνται καθώς πρέπει αρχικά από μās τούς ίδιους τούς Ζογορίσιους και σάν συνέχεια κι' απ' τούς πέρα από τό Ζαγόρι φίλους μας. Κι' ως προς τό σημείο αυτό υπήρξε σημαντική και πολλαπλή ή ώφέλεια από τις πρωτότυπες και τόσο πετυχημένες έκδηλώσεις του φετεινού καλοκαιριού. 'Αδίσταχτα μπορεί να πει κανένας πώς ώφέλησαν αυτές άφάνταστα και από άποψη προβολής του τόπου μας, αλλά ταυτόχρονα και από άποψη ψυχαγωγική, πολιτιστική και μορφωτική.

Νομίζω όμως, ότι ή έπιτυχία τών έκδηλώσεων αυτών δημιουργεί και για τό Κράτος μας κάποια πολύ σοβαρή εϊθύνη να στρέψει και να ιδεί τον τόπο μας μέ κάποια μεγαλύτερη και ούσιαστικώτερη στοργή. Τό Ζαγόρι διατηρεί τό μικρό παράπονο πώς ποτέ δέν προσέχτηκε όσο έπρεπε από τούς άρμόδιους κρατικούς φορείς. Ποτέ δέν παρουσιάστηκε μέ τη ζωνρότητα πού πρέπει τό κρατικό ενδιαφέρον για τό σεβασμό πού χρειάζεται προς την παραδοσιακή μας κληρονομία και τη διάσωση του Ζαγοριόσιου λαϊκού πολιτισμού. Τό 'Υπουργείο Πολιτισμού και 'Επιστημών, ή 'Ακαδημία μας και οι άλλοι άρμόδιοι κρατικοί παράγοντες δέν έδωκαν την προσοχή πού έπρεπε να δώσουν στον ανεπανάληπτο αυτό λαϊκό πολιτισμό πού χεν αναπτυχθεί στον τόπο μας κατά τά περασμένα χρόνια. "Ας μου επιτραπεί να διατυπώσω την ταπεινή γνώμη, πώς είναι πολύ μεγάλη ανάγκη εθνική να σταματήσει ή φς τώρα έγκληματική αδιαφορία και άχαρακτήριστη έγκατάλειψη του Ζαγοριού από μέρος του Κράτους, σάν άρμόδιου και υπεύθυνου φορέα για τη διάσωση της παραδοσιακής Έλληνικής κληρονομιάς. Διατηρούμε την έλπίδα πώς θα πάψει κάποτε

αὐτὸς ὁ παραγκωνισμὸς καὶ ἡ καταφρόνια πρὸς τὸ Ζαγόρι μας. Τὸ πρᾶγμα αὐτὸ ἀποτελεῖ σήμερα τὴν εὐχὴ ὅλων τῶν Ζαγορείσιων.

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

ΜΙΑ ΔΙΚΑΙΗ ΣΤΕΨΗ

Ἡ προσφορὰ τοῦ Δημοσθένη Ζαδέ, γιὰ νὰ ἀξιολογηθεῖ, πρέπει νὰ ἀναχθεῖ σ' ἓνα εὐρύ-
τερο ἐπίπεδο θεώρησης. Γιατί, ξεφεύγει ἀπ' τὴν κλίμακα τῆς ἀτομικῆς ἐκφρασης, παίρνει
τὶς διαστάσεις τῆς θητείας ἐνὸς μαχόμενου ποιητῆ καὶ δικαστῶνται καθημερινὰ στὴν σύγ-
χρονη πνευματικὴ μας ζωὴ. Γι' αὐτό, ἡ τόσο δίκαιη στέψη, ποὺ τοῦ ἔκαμε ἡ «Τριφυλικὴ
Ἑστία», νομίζω πὼς θὰ πρέπει νὰ τονιστεῖ ὡς γεγονὸς ἰδιαίτερης σημασίας στὰ γράμματά
μας, ποὺ ἡ ἀπήχησή του ὑπογραμμίζει μιὰ πανελλήνια ὀφειλὴ, πολὺ πέρ' ἀπ' τὰ θρία τῆς
χαίρετιστήριας ἀναφορᾶς. Γιατί, ὁ πράγματι: χαλκέντερος αὐτὸς λογοτέχνης, ποὺ κατέκτησε
μονάχος του μιὰ ξεχωριστὴ θέση καὶ ποὺ δημιούργησε μιὰν ἀναντίρρητη ἀκτινοβολία ἀνάμεσα
στοὺς καλύτερους πνευματικοὺς σκαπανεῖς τῆς νεοελληνικῆς γραμματείας, πρῶτ' ἀπ' ὅλα,
ἀναλώνεται κυριολεκτικὰ γιὰ τὴν παρουσίαση, τὴν ἀξιολόγησι καὶ τὴν ἀποτίμησι τῆς ἐργα-
σίας τῶν συναδέλφων του. Κι' αὐτό, ποὺ ἀποτελεῖ βασικὴ προϋπόθεσι γιὰ τὴν ολοκλήρωσι,
κάθε πνευματικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ γεγονότος (ἰδιαίτερα, φυσικά, τοῦ λογοτεχνικοῦ διεθνοῦς,
ποὺ ἡ δημόσια κριτικὴ καὶ συζήτησι τῆς ἀξίας του εἶναι ὁ ἓνας ἀπ' τοὺς πρωταρχικοὺς συν-
τελεστές γιὰ τὴν μετάλλαξή του σὲ καθαρὴ πνευματικὴ ἀξία), σχεδὸν πάντοτε, γίνεται μὲ
βαρύτατη θυσία τῆς προσωπικῆς δημιουργίας, ἐφ' ὅσον ὁ κριτικὸς (ὅπως στὴν περίπτωσι τοῦ
Δ. Ζαδέ) ἔχει νὰ δώσει ἓνα πολυσήμαντο δικό του ἔργο. Κι' ὁ Δημοσθένης Ζαδὲς, ἐκτὸς ἀπὸ
τὴν ζεστὴ πνοὴ μὲ τὴν γύρη τοῦ ἀνθρώπου ἰδρώτα, τὴν αἵθησι τῆς ὑπαρκτῆς ὁμορφίαι καὶ
τὴν θαυμάτι κοινωνικὴ συνείδησι ποὺ ἔφερε στὴ νεώτερη πεζογραφία καὶ ποίησίν μας, πα-
ράλληλα, ἔδωσε μιὰ πολυεδρικὴ καὶ περίπου καθολικὴ συμμετοχὴ στὴν γενικώτερη πορεία
τῆς «ἀφανοῦς» διεργασίας στὸν πολυσυζητημένο χώρου τῆς σύγχρονης λογοτεχνίας μας. Καὶ
κρατήθηκε, σ' αὐτὴν τὴν τραχεῖα καὶ πολύμοχθη ὁλονοκτία, χωρὶς πτώσεις, χωρὶς παραχω-
ρήσεις καὶ, πρὸ παντός, μὲ ἀπειραχτὴ τὴν δική του πίστι καὶ ἀναλλοίωτὴ τὴν ἐσώτερη ὁρα-
σὴ του. Γι' αὐτό, τὸ κέρδος ἀνίκει κυρίως στὴν πνευματικὴ μας ζωὴ, ἀφοῦ τὸ ἥθος εἶναι
πάντα τὸ πρῶτο καὶ ἀναντικατάστατο εἶδος, προκειμένου νὰ ἐξημερώσουμε τὸν ἐξαγριωμένο
ἄνθρωπο τούτων τῶν ἡμερῶν, ὅστερ' ἀπ' τὴν συνταρακτικὴ θύελλα τῶν τριάντα - σαράντα
τελευταίων χρόνων, ποὺ ὁροθέτησαν τὴν ἀρχὴ τοῦ καινούργιου κόσμου. Πιστεύω πὼς, κάτω
ἀπ' αὐτὸ τὸ πρίσμα, ἡ συμβολὴ τοῦ Δημοσθένη Ζαδέ στὴν δημιουργίαν τῆς σωστῆς ἀντίληψης
γιὰ τὴν εὐθύνη τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ μαχόμενου ποιητῆ, προσφέρει μιὰ εὐρύ-
τερη προοπτικὴ καὶ δίνει νέα κλίμακα ἀξιών γιὰ τὴν σφαιρικὴ ἐποπτεία τῆς κατάθεσις τοῦ
καθένα μας. Ἔτσι, δικαιούμαστε νὰ ὑποστηρίξουμε, πὼς ἡ παρουσία τόσο τοῦ ἀνθρώπου, ὅσο
καὶ τοῦ λογοτέχνη Ζαδέ, σ' ὅλο αὐτὸ τὸ μεγάλο καὶ συγκλονιστικὸ διάστημα γιὰ τὴν πα-
τρίδα μας, ὑπῆρξε οὐσιαστικῆς σημασίας καὶ ἐπηρέασε, μὲ τὴν ἥρεμν καὶ θερμὴ διεκδοχὴ τῆς
στὸν διαχεόμενο ποταμὸ τῶν μεγάλων διωμάτων τῆς γενεᾶς μας, πολὺ πέρ' ἀπ' τὴν ἄλλω τῆς
προσωπικῆς μοίρας ἐνὸς ἀτόμου. Γιατί, στὴν ἐποχὴ τούτῃ μὲ τίς ἀπατηλὰς ἀντανακλάσεις,
τὶς ἀμυριεγόμενες ἀνιχνεύσεις καὶ τὰ ρευστὰ εἰδωλα ἐνὸς ἀπροσδιορίστου μέλλον-
τος γιὰ τὴν οἰκουμένην συνείδησι τοῦ νέου ἀνθρώπου, μονάχοι οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἔχουν τά-
λαντον, ἥθος καὶ ἅγιον πάθος γιὰ τὴν ζωὴ, ὅπως ὁ Δημοσθένης Ζαδὲς, δύνανται πράγματι νὰ
φυσήξουν πνοὴ καὶ νὰ χαρίσουν σκοπὸ καὶ συνείδησι στὸν ραγισμένο καὶ ἄδειον — πολλὰς
φορὰς — πηλὸ ποὺ κυριαρχεῖ στὰ φῶτα τῆς ἀγορᾶς. Εἰλικρινὰ, μᾶς συγκινεῖ ἡ ἐμπνευσμένη
πρωτοβουλία τῆς «Τριφυλικῆς Ἑστίας» νὰ τιμῇσι τὰ τριάντα χρόνια πνευματικῆς ζωῆς τοῦ
Δημοσθένη Ζαδέ καὶ, συμμετέχοντας ὁλόψυχα στὸ γεγονός, χαίρετίζουμε, μὲ ἀδελφικὸν ἀσπα-
σμό, τὸν ἀξιο καὶ τιμημένο συνάδελφο.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Κυριάκου Σιμόπουλου:
«ΠΩΣ ΕΙΔΑΝ ΟΙ ΞΕΝΟΙ ΤΗΝ ΕΛ-
ΛΑΔΑ ΤΟΥ '21» (΄Απομνημονεύματα,
χρονικά, ήμερολόγια, ύπομνήματα, άλ-
ληλογραφία έθελοντών, διπλωματών,
ειδικών άπεσταλμένων, περιηγητών,
πρακτόρων κλπ.).

Με τούς δυο τούτους τόμους, που άποτε-
λούνται από 1112 πυκνοτυπωμένες σελίδες
σέ 1ο σχήμα, ο Κυριάκος Σιμόπουλος όλο-
κληρώνει έναν άθλο, που ξεπερνά κατά πο-
λύ τις δυνατότητες και τόν χρόνο που δια-
θέτει μονάχα ένας άνθρωπος. Έτσι, σέ μια
κλίμακα που ανταποκρίνονται μόνο οί συλ-
λογικές προσπάθειες, αυτός ο πράγματι
χαλκέντερος συγγραφέας, που άποφεύγει
τόν θόρυβο της άγοράς και τις φωτισμέ-
νες επιφάνειες, ευτύχησε νά άποταμιεύ-
σει, με προσωπική συμμετοχή και κάποιο
διακρέον ποιητικό αίσθημα, τήν άθέατη
πλευρά της άληθινής διαδρομής του έλλη-
νισμού, άπ' τήν αρχαιότητα ως τήν άπε-
λευθέρωση. Και νά δώσει, με σπάνια άνθο-
λογική ευαισθησία, υποδειγματική πληρό-
τητα και χρυσάλλινη διαύγεια λόγου, τόν
ζωντανό κορμό της πατρίδας μας, έξω από
τις ουδέτερες έκτάσεις της ιστορίας και
τήν αχμηρή και άνυδρη στατική παράθε-
ση, προσφέροντας τήν καλύτερη άποησαύ-
ριση της φυσιογνωμίας της, σ' ένα διάνυ-
σμα είκοσι αιώνων. Γιατί, αυτά που γρά-
φτηκαν άπ' τούς περιηγητές, άπ' τούς έ-
πόνιμους και άσημους ίσως όδυσσεΐς, σέ
χρόνους που, για νά περπατήσει κανείς τήν
χώρα μας, χρειάζονταν ή μαγεία και τό
θάμνος, ή ψυχική και πνευματική σύνδεση
με τήν ιστορική μοΐρα του λαού και της
γής της, δέν είναι γνώση μονάχα, αλλά
αίσθηση υπαρξιακή και θρασυ προσωπική.
Γι' αυτό, μπορούμε νά πούμε πώς, τά κεί-
μενα τούτα κρατούν κάτι πολύ περισσότερο
άπ' τήν ψυχή κι άπ' τήν μνήμη του λαού,
άπ' τήν θερμή θέαση της ζωής και δένον-
ται βιωματικά με τις συνταρακτικές περι-
πέτειες, τις πτώσεις και τις αντάσεις, τά
όνειρα και τήν άσκητική πορεία της πολυ-
αίωνης πορείας του μετακλασικού, του δυ-

ξαντινού, του μεταδξαντινού και του νεώ-
τερου έλληνισμού. Πρόκειται, δηλαδή, για
μια διαχεόμενη ρευστή τοιχογραφία, που
δέν είναι δυνατόν νά τήν άγρεύσει ή έπι-
στήμη, που ξεφεύγει άπ' τήν όπτική της
προσπτική, γιατί — άλλωστε — αυτοί που
τά έγραψαν δέν είχαν άτάλαντοι διαβά-
τες που ήρθαν νά άνωτεύσουν τήν άνεία τους
ή ψυχροί άπεσταλμένοι υπάλληλοι της ά-
ποικιοκρατικής και φεουδαρχικής Έσπερί-
ας. Άνθρωποι που ζητούσαν τή ζωή, τήν
συνέχεια ενός λαού, οί περισσότεροι άπό
αυτούς, ήρθαν κι έζησαν μαζί με τούς ντό-
πιους, έφαγαν άπ' τό ψωμί τους και, με
τήν ευαισθησία και τήν καλλιέργειά τους,
μπόρεσαν νά πλησιάσουν, νά ίδουν και νά
όνειρευτούν σ' αυτόν τόν τόπο με τόν ή-
λιο, τις όπωρες, τήν γκρεμισμένη αρχαιο-
τητα, τις καινούργιες έκκλησίες, τά ήθη
και τήν ίερή κιβωτό της συνείδησης του
Γένους, για νά δώσουν όχι μια μαρτυρία,
άλλά έναν ζωντανό κορμό με άπείραχτες
τις φλέβες του.

Και ο Κυριάκος Σιμόπουλος, που οικειώ-
θηκε τό κλίμα τούτο και που μπόρεσε νά
συναντηθεί ψυχικά με τήν ακαθόριστη τού-
τη μαγεία, συνέθεσε τό ρευστό ύλικό
και, με τήν κριτική σκέψη και τήν
ύγρασία της συγκίνησης, κατόρθωσε αυτό
που δέν δυνατόν ή να μείς δώσει, ως τώρα,
ή άμέτοχη έπιστημονική αναδίφηση. Έτσι,
με σπάνια φιλογονικά όπλοισι και με ώ-
ριμότητα που τήν αίρει πολύ ψηλά ή άν-
τικειμενική στάθμιση, συνέραψε αυτό τό
άντίεπος των περιηγητών, των διπλωμα-
τών, των πρακτόρων, των ειδικών άπεσταλ-
μένων και, με εύρύτατη εισαγωγική ανα-
φορά, με πληθώρα τεκμηρίων και διασταυ-
ρούμενα στοιχεία από μια μακρά και άπρό-
οπτη βιβλιογραφία, έδωσε τούς δυο τού-
τους τόμους, ως συνέχεια των τριών προη-
γουμένων σέ μια ένιαία συγκρότηση, που παίρ-
νει, τελικά, τήν μορφή της ιδιότυπης αφή-
γησης. Είναι μια αξιοθαύμαστη προσφορά
στήν έλληνική γραμματεία, που ή αξία και
τό βάρος της ξεφεύγει άπ' τήν κοινή κλί-
μακα, ζευγνύοντας τόν χώρο της έπιστήμης
και διατηρώντας τό δέος των μεγάλων με-

γεθών. Γι' αυτό, δίκαια έλαβε τὸ Βραβείο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ θὰ πρέπει σὲ ὅλες τὶς ἐλληνικὲς βιβλιοθήκες, νὰ ἔχει ξεχωριστὴ θέση.

Μανώλη Πράτσικα: «ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ» (Θέατρο), Πάτρα 1979.

Ἀνοίγοντας ἓνα ἑλλειπτικὸ δάθος, ὅπου ἡ ὄραση διαθλάται πάνω σὲ κάποια ἀκαθόριστη ποιητικὴ ἀντανάκλαση, ὁ Μανώλης Πράτσικας, ποὺ ἀντιπροσωπεύει τὴν πιὸ τολμηρὴ μοντέρνα γραφὴ στὸν τόπο μας, δίνει μιὰ νέα αἰχμηρὴ σκηνικὴ δημιουργία, ποὺ ἀνανεώνει τὴν θεατρικὴ ἔκφραση. Καί, στὴν ἐποχὴ τούτῃ μὲ τὰ ρευστὰ σχήματα καὶ τὴν ἀσπὸνδυλὴ ἀναζήτηση στὸ χῶρο τῆς Τέχνης, ἡ προσφορά του εἶναι πράγματι πολυσήμαντη. Γιατί, ὕστερ' ἀπ' τὴν εὐφορία καὶ τὴν ἐκχείλιση ποὺ ἀκολούθησε τὴν παλίσροια στὴν ποίηση τοῦ καιροῦ μας, οἱ ἀξίες αὐτὲς ἀρχίζουν νὰ παίρνουν μιὰ νέα λάμψη, νὰ ἔχουν ἓνα περιβάλλον φάσμα οἰκουμενικῆς διάστασης καὶ νὰ διαστρώνουν — ἴσως ἀθέατα γιὰ τοὺς πολλοὺς — τὴν συνείδηση τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Ἔτσι, στὴν ἀπρόοπτη μετὰλλαξη τῆς καθημερινότητος μὲ τὴν ὑπαρξιακὴ ἀγωνία καὶ τὸ αἰωροῦμενο μεταφυσικὸ δέος τὸ «Παιχνίδι ἰσορροπίας» τοῦ Μ.Π. διευρύνει τὴν ὀπτικὴ σφαῖρα θέασης καὶ δίνει σχεδὸν ἀπροσχημάτιστα τὴν ἀνθρώπινη ἀλήθεια γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο. Ἀκόμα, ἡ ἐπιλογὴ τῶν προσώπων μέσα σ' ἓνα δικό τους κλίμα, ποὺ δεσπόζουν στὴν ἐσωτερικὴ οἰκονομία καὶ τὴν δράματικὴ ἀνέλιξη πλησιάζει πιὸ κοντὰ τὸν ἀντικατοπτρισμὸ τοῦ εἰδῶλου ἀφήνοντας ἀκάλυπτη τὴν αἰχμηλωσία τῆς ἀνθρώπινης αὐτογνωσίας. Θὰ ἔλεγε κανεὶς, μάλιστα, πὼς ὁ διακεκριμένος αὐτὸς πεζογράφος, κριτικὸς καὶ θεατρικὸς συγγραφέας, ποὺ τιμᾷ ξεχωριστὰ τὴν ἐλληνικὴ ἐπαρχία καὶ ποὺ κινεῖται σὲ μιὰ πανελλήνια κλίμακα ἀναφορᾶς, δὲν προσφέρει μονάχα μιὰ νέα ἀφετηρία γιὰ τὸν ἐλληνικὸ χῶρο, ἀλλὰ καὶ

μιὰ προσωπικὴ λύση στὴν ἀνίχνευση γιὰ τὴν καινούργια θεατρικὴ μορφή, αὐτὴν ποὺ κυνηγáει, μέσα στὴν ἀχλὺ τῶν προτοποριακῶν ἀνιχνεύσεων, ὁ ἀπηχτος ἀκόμα ἄνθρωπος τοῦ αἰῶνα μας. Γι' αὐτό, προκειμένου νὰ ἀξιολογήσουμε τὸ «Παιχνίδι τῆς ἰσορροπίας» πιστεύουμε πὼς θὰ πρέπει νὰ κοιτάξουμε, χωρὶς φόβο καὶ χωρὶς πάθος, ὁλόκληρη τὴν πορεία τοῦ νεο-ἐλληνικοῦ θεάτρου. Γιατί, ἂν τὸ καθαρὸ ἀποταμίευμα, ἀπ' τὶς μέχρι τώρα προσπάθειες, τόσο στὴν ἀρχαία τραγωδία, ὅσο καὶ στὸ νεώτερο θέατρο, δὲν ἀρκεῖ νὰ καλύψει τὸ ἀντίκρουσμα τῶν μεγάλων προσδοκιῶν μας τότε ὁ Μ.Π. πρέπει νὰ ἀγγίζει τὰ ἀκραία ὅρια τῆς συμβολῆς γιὰ τὴν σκηνικὴ μορφή, ποὺ ἀνταποκρίνεται ἄμεσα στὴν ἀναμενόμενη καινούργια ἀνίχνευση.

Ξεκινώντας ἀπ' τὶς σκέψεις αὐτές, ποὺ φωτίζονται ἀπὸ ἓνα ἐπαναστατικὸ πρῖσμα, μπορούμε νὰ προχωρήσουμε βαθύτερα ὡς τὴν φλεγόμενη λέξη, ποὺ κρατεῖ τὸν ἀνθρώπινο πόνο καὶ τὴν ἀποκαθαρμένη εὐαισθησία, ποὺ ζευγνύει τὸ ὄνειρο μὲ τὴν ἀλήθεια πάνω σ' ἓναν μόνις συλλαμβανόμενον ἰριδισμό συγκίνησης καὶ αἰσθήματος, γιὰ νὰ καταμετρήσουμε τὴν ἀπόσταξη τῆς πτητικῆς ἐκείνης ὕλης ποὺ μαγνητίζει ἓναν ἀποκαλυπτικὸ φωσφορισμὸ, πέρ' ἀπ' τὶς σχηματικὲς δεσμεύσεις τοῦ λόγου. Πρόκειται, δηλαδὴ γιὰ μιὰ ριζοσπαστικὴ ἀναδόμηση τῆς μορφῆς, ποὺ ἐνέχει ἐκτὸς ἀπ' τὴν τόλμη καὶ τὸ παράλογο τῆς ἀδυσώπητης φενάκης, τὶς σπάνιες ἀρετὲς ἐνὸς πρωτοποριακοῦ ἔργου, ποὺ θὰ πρέπει νὰ προβληματίσει καὶ νὰ προκαλέσει τὴν ἐλληνικὴ σκηνή, πράγμα ποὺ θὰ ἔφερνε κι' ἓνα νέα ρίγος, τόσο ἀπαραίτητο στὸν ὀργανισμό τῆς θεατρικῆς μας ζωῆς.

Δημοσθένη Ζαδέ: «ΑΡΙΣΤΟΣ ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ» (μονογραφία, Ἀθήνα 1978 καὶ «ΠΑΡΑΣΗΜΟΦΟΡΙΑ» (πεζογραφία), Ἀθήνα 1959.

Γιὰ τὸν Δημοσθένη Ζαδέ, αὐτὸν τὸν ἀκάματο καὶ ξεχωριστὸ λογοτέχνη ποὺ ἀναλώνεται, ὅσο χωρὶς καμμιὰν ἀνασχοπὴ καὶ

χωρίς καμμιάν αντιπαροχή, για τους άλλους συναδέλφους του, θά έπρεπε νά αφιερωθεί ένας ειδικός τόμος. Γιατί, στην εποχή τούτη με τις διαψεύσεις και την αμνήμηση λογική, δυστυχώς, είναι ελάχιστοι οι θουσιάζοντες μονάχα για τά γράμματα και όχι για τόν έαυτό τους. Γι' αυτόν, πριν απ' όλα, νομίζουμε πώς αξίζει τόν δημόσιο έπαινο, την αναγνώριση και την αγάπη, αξίες που καταξιώνουν — άλλωστε — και τόν πνευματικό άνθρωπο.

Απ' τά πολλά βιβλία του Δ.Ζ., που διαστρώνουν έναν θερμό λόγο στην σύγχρονη λογοτεχνία μας και που, ακόμα, κρατούν την ελληνικήν ιθαγένεια, τό αφιέρωμα στόν αλησμόνητο "Αριστο Σταθόπουλο, που ό θάνατός του φτώχυνε πολύ την τωρινή μας πεζογραφία, άποτελεί ένα όφειλόμενο μνημόσυνο και, μαζί, μιá ευρύτερη με την μεγάλη του προσφορά. Γιατί, ό "Αριστος Σταθόπουλος, που είταν απ' τούς στενούς φίλους και συνεργάτες της «Ηπειρωτικής Έστίας», στο σύντομο διάνουμά του απ' την πνευματική μας ζωή, σχεδόν όριοθέτησε στόν χώρο της πεζογραφίας. Γι' αυτό, τό έργο του, που κρατάει την τραγωδική διάσταση απ' την άθέατη όψη της λαϊκής μνήμης, που εξάγεται απ' την ελληνική συνέχεια και που δίνεται, χωρίς άμφίβολους άκροβατισμούς με την πυρωμένη γλώσσα της γής του, έμεινε έξω απ' τις αιώνιες αντιρρήσεις. Ακόμα, τό ήθος του μοναχικού δοσιγράφου που άναζητεί την σκίτη νά μιλήσει στόν Θεό για τόν ανθρώπινο πόνο και για τά άπτερα όνειρα των φτωχών του άδελφών, εισέφεραν στην λογοτεχνία μας μιάν άγέλαστη ευαγγελική συνάντηση, που δέν μπορεί, παρά νά μείνει ως καθαρό άποθησάρισμα ψυχής. Αυτόν τόν "Αριστο Σταθόπουλο, μνημιώνει ό Δ. Ζαδές, με πολύ συγκίνηση, με λόγο που άποπνέει άρωμα εulάβειας, και που άναίγει, για τούς άλλους, μιá φωτεινή ρωγμή με τό άσώματο εἶδωλό του. Και είναι τόσο κοντά, τόσο δεμένος ό Δ.Ζ. με την ζωή και τό έργο του Σταθόπουλου, που άγγίζει την ύπαρξιακή του εικόνα, που δίνει διαστάσεις και χρυσάλλώνει, σ' ένα θερμό κλίμα, την ώραίαν αυτή προσωπικότητα που έμεινε, πάντα, στόν χώρο της συστολής και της πικρής του μονα-

ξίας. Πρόκειται για μιá πραγματική χοηφορία, που τιμάει ιδιαίτερα τόν Δημοσθένη Ζαδέ, δίνοντας, ταυτόχρονα, κι' ένα μέτρο της ήθικης αντίληψης για ένα τόσο ιερό χρέος.

Τό άλλο βιβλίο του Δημοσθένη Ζαδέ: «Η παρασημοφορία», που φέρνει μιá καθαρή ατμόσφαιρα, άπαλλαγμένη απ' τις διαθλάσεις και τά άρτύματα της φιλολογικής κατασκευής, είναι μιá πικρή μαρτυρία ενός άπειδουμένου της άμαρτίας, που αξιολογεί ύπαρξιακά τόν ανθρώπινο άπολογισμό. Γιατί, έκτός απ' την θεώρηση της κοινωνικής συνείδησης, την χοϊκότητα και την πτωχεία που ένεδρεύει στις πράξεις, διαρρέεται απ' την φυσική όμορφιά και την άνεπιτήδευτη απλότητα, που μεταλλάζει, ό κομψός και άρτιος λόγος του Συγγραφέα, σ' ένα πολύτιμο αντίκρουσμα αξίας. Έτσι, με τά αισθήματα, την άποσταμένη συγκίνηση, την άπόσταση και την εξέδρα της ποιητικής νοής που άρδύει τό κείμενο, «Παρασημοφορία» γίνεται μιá διεύρυνση εκ των ένδον, αναδεικνύει την ανθρώπινη ύπόσταση και άναηφει — για νά θυμηθούμε και λίγο Μακρόνησο στις λέξεις —, έν τέλει, την ανθρώπινη συνείδηση με την άκαταλόγιστη ίλαροτραγωδία της. Γι' αυτό, μπορούμε νά ύποστηρίξουμε, πώς ό Δ.Ζ., όπως με τ' άλλα του έργα, κι' εδώ, ένανθρωπίζει τις περιστάσεις, διαποτίζει τό άπλό κοντινό δειρο με πολλή αλόη και με πολλή σοφία, προσφέροντας μιá καινούργια δημιουργία, που αναδεικνύει και ξεχωρίζει την πεζογραφία του.

Ρ ή γ α Σ κ ο υ τ έ λ λ α: «ΤΟ ΚΑΤΑ-ΚΕΦΑΛΗΝ ΕΙΣΟΔΗΜΑ» (διηγήματα), Αθήνα 1979.

Με τό δεύτερο τούτο βιβλίο του, ό Ρήγας Σκουτέλλας, που πήρε μιá λαμπρή θέση στα γράμματά μας, πρόπερι, με τά διηγήματά του «Κάπως έτσι...», άνοίγει τό εύρος της προοπτικής και δίνει ακόμα πιό έντονης τις διαστάσεις της ζωής στο χώρο της κοινωνικής συνείδησης. Έτσι, μέσα από τό φάσμα της άθέατης καθημερινότητας, όπου καταδυναστεύεται

καὶ ἀσωτεύεται ἡ ἀνθρώπινη ὕπαρξη, ἀνασύρεται ἡ λεηλατημένη ζωὴ, φωτίζονται τὰ μαθημένα ὄνειρα τῶν ἀντιηρωϊκῶν ἀνθρώπων ποὺ παγιδεύονται στὴ στημένη μηχανὴ τῆς συμβατικότητος καὶ δίνεται, σχεδὸν ἀνάγλυφα, μιὰ πραγματικὴ ὄψη ποὺ διαφεύγει ἀπ' τὴν κοινὴ ὄραση Γι' αὐτό, ὁ Ρ.Σ. κινεῖται, πρὸ παντός, μέσα στὴ βεβαρυμένη ἀτμόσφαιρα ὑπαλλήλων, ἐκεῖ ποὺ δὲν ὑπάρχουν, παρὰ οἱ ὑποσχέσεις μιᾶς σχηματικῆς προσδοκίας καὶ πού, ἀκόμα, ἡ ἀγάπη γιὰ τὸ παιγνίδι τῆς ἀκινήσιας, ἔρχεται μὲ τὴ μαγεία τῆς συγκατάβασης. Καί, ξεκινώντας ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀκύμαντὴ ἐπιφάνεια, ὁ συγγραφέας φτάνει ἀθόρυβα ὡς τὸ βυθό, γιὰ νὰ παρουσιάσει, μ' ἓνα λόγο ποτισμένον ἀπὸ πικρὸ χιούμορ καὶ σπάνια πνευματικὴ σπιρτάδα, τὴ σκηρικὴ ἀλήθεια πού, πολλὰς φορές, φαίνεται νὰ εἶναι ἄγνωστη. Γιατί, ἡ στέρεη δομὴ τῆς ἐσωτερικῆς ἀναφορᾶς, μὲ κάποια διαχυμένη ἐκτόνωση ἀπ' τὴν παραδοχὴ μιᾶς κατεστημένης πραγματικότητος, ἐπιχίρει μιὰ σαρκαστικὴ ἡρεμία, ποὺ φτάνει μὲ ὅλο τὸ κύρος τῆς ἀποφορτισμένης σοφίας. Καί, μαζί μὲ αὐτὴν τὴν ιδιότυπη ἐμπειρία, ποὺ τόσο ξεχωρίζει τὸν Σκουτέλλα ἀνάμεσα στοὺς πεζογράφους μας, ἀπλώνεται τὸ ρίγος ἀπὸ μιὰ διωμένη αἴσθηση τῶν παιδικῶν χρόνων δένεται μὲ ἀναφορὲς στὴ λαϊκὴ θυμοσοφία καὶ πῆζει μιὰ χυμώδης λεκτικὴ εὐαισθησία ποὺ διαπτίζει μὲ ποίηση τοὺς διαλόγους. Ἀναντίρρητα, πρόκειται γιὰ μιὰ σημαντικὴ κατάρκτηση στὸν ἄγωνα γιὰ καθαρὰς ἀξίες στὸ σύγχρονο πεζὸ λόγο, ποὺ τοποθετεῖ τὸν Ρ.Σ. σὲ μιὰ προωθημένη θέση, μὲ ἔντονο προσωπικὸ ὕφος καὶ χαριτωμένη λεκτικὴ εὐαισθησία. Εἶναι μιὰ δυνατότητα μὲ ἀνοιχτὰς προεκτάσεις, ποὺ ἐπιτρέπει νὰ κοιτάσουμε μέσα στὸν παραμορφωτικὸ καθρέφτη, νὰ χαράξουμε κάποια ἀποκαλυπτικὴ ἀπόσταση ἀπ' τὰ πρόσωπα, γιὰ νὰ ἰδοῦμε, χωρὶς φόβο καὶ χωρὶς ἀμφίβολους φρικιάσεις, τὸ τοπίο τῆς ψυχῆς.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Θανάση Παπαθανασόπουλο
υ: «ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ».

Δοκίμασε καὶ στὴν πεζογραφία μὲ τὴν «Δοκιμασία» του, ὁ ποιητὴς Θανάσης Παπαθανασόπουλος. Ἐννιά διηγήματα συνθέτουν αὐτὴ τοῦ τὴν συλλογὴ. Μερικὰ τὰ εἶχα διαβάσει παλαιότερα στὰ «Φιλ. Βραδυνὴ» ὅπου καὶ εἶχαν δημοσιευθεῖ.

Καὶ ὁ πεζὸς λόγος τοῦ Θ.Π. διατηρεῖ τὴν πυκνότητα καὶ τὴν ἔνταση τοῦ ὕφους, τοῦ ποιητῆ. Εἶναι λόγος γοητευτικὸς καὶ πολλὰς ἀπολήξεις τοῦ εἶναι πραγματικὰ «καφκικές». Οἱ ἐμβιώσεις τοῦ πεζογράφου δίνονται, μὲ τραγικότητα, ποὺ συγκινεῖ καὶ εἰσδύει συγκινητικά, ὡς τὰ μύχια τῆς ψυχῆς τοῦ ἀναγνώστη.

Ὁ συγγραφέας, κρατάει ξάγρυπνη τὴν συνείδησή του, καθὼς τοῦτὴ τελεῖ ἀσταμάτητα ὑπὸ συν-τελικὴ δοκιμασία. Ἰχνογραφεῖ, ἀχνά, σὰν μέσα στὸ κενό, τὶς ματωμένες τοῦ μνήμες. Οἱ ἥρωες, σ' ὅλα σχεδὸν τὰ διηγήματα, ἀνάγονται στὸ οὐσιώδες, ποὺ εἶναι ἡ καφκικὴ ὄντολογικὴ ἔνδεια. Εἶναι ἥρωες, ποὺ κάθε τόσο, τὸ ὄνειρό τους γιὰ ζωὴ γίνεται ἄβυσσος καὶ ἀδιέξοδος — μ' ἄλλα λόγια μετατρέπεται σὲ ἐφιάλτη.

Οἱ ἄνθρωποι τοῦ Θ.Π. εἶναι μοναχοί, βασανισμένοι. Ζοῦνε τὸ δράμα τοὺς μέσα σὲ ὀλετήρια ξαφνιάσματα, καθὼς ἐκείνη ἡ τραγικὴ ὕπαρξη Μάρα Ἰδάνωφ.

Αὐτές, οἱ ἄλλες ὑπάρξεις, οἱ σπιτονοικοκυρές, τὰ φτωχὰ παιδιά, οἱ ρημαγμένοι τῆς ζωῆς διώκοντες μέσα στὴν ψυχικὴ τους συρρίκνωση, τὸ κάθε τι. Γι' αὐτοὺς ἔχει ἀπωλεσθεῖ ἡ κάθε σωτηριακὴ προοπτικὴ καὶ ἡ ἐσχάτη δικαίωση.

Ὁ πεζογράφος περι-γράφει τὰ ἐσωτερικὰ τοπία τῆς ψυχῆς, μὲ θαυμαστὴ τραγικότητα, μὲ παραστατικότητα, δίχως στόμφο καὶ περιστροφές. Ἡ περιγραφὴ ἐναρμονίζεται, μὲ τὴν ὁμοίαν τοῦ ἐξωτερικοῦ χώρου καὶ οἱ ἀναγωγὲς τοῦ λόγου ἔχουν πάντοτε φτάσει στοὺς ἐξαντικειμενισμοὺς παράξενων συμβολισμῶν:

«Ὁ Καθηγητὴς» εἶναι ἓνα διήγημα, ποὺ δείχνει τὸν ἀπροσπέλαστο καὶ ἄτεγκτο ἄνθρωπο τῶν καιρῶν μας. Ὁ χώρος καὶ ὁ χρόνος ὅπου ὑπάρχει, ψυχικὰ καὶ

υπαρξιακά, είναι συντεταγμένοι σε όρισμένα διανύσματα. Δεν μπορείς να τον παρακολουθήσεις, γιατί δεν είναι ποτέ εὐθύς ἢ μονοσήμαντος.

Πιστεύεις καὶ σὺ σὰν τὸν Ρίλκε καὶ σὰν τὸν συγγραφέα, πῶς στὴν ψυχικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου οὐσιαστικά δὲν ὑπάρχει ἐκπλήρωση. Ὁ ἄνθρωπος, στὴ διηγηματογραφία τοῦ Π.Θ. ἔχει μιὰ δική του ιδιότυπη κοσμολογία, φορτισμένη μὲ πολὺ κενό, ποὺ μ' αὐτὸ προσπαθεῖ νὰ θεβαιώσει τὴ ριζικὴ του ἀβεβαιότητα.

Τίποτα δὲν ἐφελκύει τὸ αἰώνιο αὐτοῦς τοὺς ἥρως τῆς «Δοκιμασίας». Εἶναι ὑπάρξεις ἔνοχες, ποὺ τὸ μόνο ποὺ κατορθώνουν, εἶναι νὰ φτάνουν ὡς ἓνα ξηρὸ νομικαλισμὸ καὶ νὰ λησμονοῦν, πῶς εἶναι ἀληθινοὶ ἄνθρωποι. Ὁ πεζογράφος κατορθώνει νὰ πείσει τὸν ἀναγνώστη του, γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τέτοιου εἶδους ἀνθρώπων. Καὶ πέρ' ἀπ' αὐτὸ ν' ἀποδείξει, πῶς ὁ ἄνθρωπος δοκιμάζεται σήμερα τρομερὰ - περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη στιγμή τῆς πνευματικῆς του ἱστορίας καὶ ἐνδίδει στὴ χθαμαλὴ του ἐνθαδικότητα.

Σὲ διαφορετικὸ κλίμα ἀνθίζει τὸ «Πνεῦμα τῆς Ἐλευθερίας». Εἶναι ἓνα κείμενο ἀφιερωμένο στὸν ἅγιο τῶν σκλάβων, τὸν τὸν Κοσμᾶ τὸν Αἰτωλὸ, γραμμένο μὲ ὑπευθυνότητα. Ἀνεβάζει, τὸν ἅγιο, μὲ τὸ χρονικὸ, ποὺ τὸ θαρρεῖς αὐθεντικὸ, στὴν τιμὴ καὶ ἀξιοπρέπεια, ποὺ τοῦ πρέπει. Ὁ Θ.Π. ἔδωσε ὁλοζώντανο τὸν Πατροκοσμᾶ καὶ τὸν περιέβαλε μὲ τὴν ἐκ-τίμηση, ἱστορικὰ ἔγκυρη καὶ ἀπολέμητη, καὶ τὸν ἔντυσε μὲ τὴν ἀκαταμάχητη ἀλήθεια τῆς ποιήσεώς του, ποὺ κανεὶς νὰ τὴν ἀνταλλάξει δὲν μπορεῖ μὲ τὶς ἀποδυναμωμένες ἐκμυθεύσεις.

«Ὁ Μέτερνιχ» εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ συμπεριφέρεται σὰν σκιά ἐφιάλτη. Ἐνὸς ἐφιάλτη, ποὺ σκίαζε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Εὐρώπης κάποτε. Αὐτὴ τὴν μορφή τὴν δίδω-νει ὁ Παπαθ. στατικά, ἀλλὰ δραματικά. Εἶναι γιὰ τὸν συγγραφέα μιὰ ἱστορικὴ «ὑπαρξή», ποὺ μοιάζει μὲ τὸν ξεπεσμένο Ἀγγελο τοῦ Παραδείσου. Φέρνει μαζί του τὸ ἐνστικτο τῆς καταστροφῆς καὶ εἶναι ἓνας ἀπλησίαστος ἱμπεριαλιστὴς στὸ χῶρο τοῦ ὄνειρου.

Σ' ὅλα τὰ διηγήματα τῆς «Δοκιμασίας» ὁ συγγραφέας, διερευνᾷ, μὲ σοφούς, θὰ ἔλεγα, ὑπομνηματισμούς, τὴν οὐσία τοῦ συγκαίρινου ἀνθρώπου. Κατανοεῖ, πῶς ὁ ἄνθρωπος ἀγωνίζεται γιὰ μιὰ πληρότητα, ὅταν εἶναι ἀληθινός· καὶ πῶς αὐτοεξορίζεται, σὲ γῆ ἀλλότρια, μόλις μὲ ἀγωνία αἰσθανθεῖ, ὅτι μαστίζεται ἀπὸ ἑλλειψη.

Αὐτὲς οἱ μνημειωμένες ἐμπειρίες θά-βους, εἶναι γραμμένες, μὲ πνευματικὴ πληρότητα. Ὁ συγγραφέας ἀνασημασιοδοτεῖ τὴν ὑπαρξὴ καὶ προβαίνει σὲ αὐτοσχεδισμούς, ἰχνεύοντας τὸν ἐσώτερο χῶρο τοῦ σημερινοῦ ἀπελευθεροῦ καὶ μοναξιασμένου ἀνθρώπου. «Ἡ Δοκιμασία» εἶναι ἓνα ἔργο ποικίλο καὶ ἄνισο. Οἱ δημιουργικὲς στιγμὲς τοῦ Θ.Π. δὲν εἶναι σὲ ὅλα τὰ διηγήματα ἴδιες. Φορὲς νομίζεις, πῶς τὸ κείμενο τὸ ἓνα, τόσο διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ ἄλλο, δὲν εἶναι γραμμένα ἀπὸ τὸν ἴδιο συγγραφέα. Βέβαια, ἡ «Δοκιμασία» δὲν εἶναι γραμμένη μιὰ ἐποχή. Ἐχει νὰ ἐκφράσει ὁδυνερὰ βιώματα καὶ πληγωμένα ὄνειρα τῆς ἐφηβίας καὶ τῆς νιότης.

Ὡστόσο, ἀπ' τὰ πεζογραφήματα αὐτὰ δὲν ἀπουσιάζει ἡ στοχαστικὴ προσπάθεια, γιὰ ἐκφραση πηγαία· καὶ φορὲς πρωτότυπη. Ὁ Θ.Π. διαθέτει δυνατότητες γιὰ μιὰ γνήσια καὶ νεότευκτη ἀνασημασιοδότηση τῆς ὑπάρξεως. Ὁ χῶρος του εἶναι ποὺ ἐπι-σημαίνει καὶ τὶς δυνατότητές του αὐτές. Ἕνας χῶρος χθαμαλός, ὅπου ἐμβιοῦν οἱ κοινότητες ἐπιθυμίες κι' ὅπου εὐδοκίμει ὁ μέσος ἀποπνικτικὸς ἄνθρωπος, μ' ὅλα τὰ φτωχὰ ἰδανικά του καὶ τὰ χαμένα του ὄνειρα τὰ καταστραμμένα ἀπὸ τοὺς μύριους καταπιεστικούς μηχανισμούς τῶν καιρῶν μας.

Θαρρῶ, πῶς στὸ συνδυαστικὸ λόγο λυρικό καὶ πεζογραφικὸ καὶ στὴν παρεμβολὴ καφκικῶν, μὲ πιὸ προσωπικὴ προβολή, ἐμβιώσεων καὶ ἐκμυθεύσεων, θὰ πρέπει νὰ σταθεῖ, σὲ μιὰ νέα προσπάθειά του, ὁ συγγραφέας τῆς «Δοκιμασίας». Ἄν συνειδητοποιήσει μὲ πιὸ ἀληθοφανῆ ἐκφραστικά μέσα τὴν μοῖρα τοῦ ὑπάρχοντος, θὰ ἔχει πιὸ οὐσιαστικὰ ἀποτελέσματα. Μὰ καὶ αὐτὰ τὰ πεζά, ποὺ μᾶς ἔδωκε, δὲν εἶναι ἀσήμαντα. Στέκουν σὰν γοητευτικὲς παράδοξες περιπτώσεις — μιᾶς ὑπαρξια-

κῆς προβληματικῆς —, πού πάνω σ' αὐ-
τὲς θὰ θεμελιωθεῖ ἀργότερα ἓνα πιὸ ρω-
μαλέο πεζογραφικὸ ἔργο.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΣ

Φ. Κ α ῖ σ α ρ η — Κ. Ἀ ν α σ τ α -
σ ί ο υ: «200 ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΘΕΜΑΤΑ», Ἀθῆναι 1979.

«Κουραστική - πνευματική πάλη» χα-
κτηρίζεται ἀπ' τοὺς γνωστοὺς φιλόλογους
Φ. Καίσαρη καὶ Κ. Ἀναστασίου, ἡ μελέτη
τῶν κλασσικῶν κειμένων. Γι' αὐτὸ καὶ ἐ-
ξέδωσαν μιὰ σύγχρονη «ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗ-
ΝΙΚΗ ΘΕΜΑΤΟΓΡΑΦΙΑ» μὲ θέματα ἀπὸ
τὰ ἔργα τοῦ Ξενοφῶντα, Λυσία, Δημοσθέ-
νη, Θουκυδίδη καὶ Πλάτωνα, σύμφωνα μὲ
τὸ διάταγμα γιὰ τὶς πανελλήνιες ἐξετά-
σεις τῆς Β' καὶ Γ' τάξεως τοῦ Λυκείου.

Εἰδικώτερα τὸ πόνημα περιλαμβάνει:

— Βασικοὺς Κανόνες τῆς Ἀρχαίας
Γραμματικῆς μὲ χτυπητὰ παραδείγματα
πού φλογίζουν τὴν μνήμη καὶ στὶς πιὸ
χειμέριες στιγμές.

— Ἀρχαία Σύνταξη. Ἕνα ἐκλαϊκευμέ-
νο τυπικὸ - ὁδηγητὴς τοῦ μαθητῆ.

— 200 κείμενα πού συνοδεύονται ἀπὸ
πιστὴ - λογοτεχνικὴ μετάφραση, βοηθητι-
κὲς λέξεις, ἐρμηνευτικὰ στοιχεῖα, ἐρωτή-
σεις, ἀπαντήσεις καί, τὸ πιὸ βασικόν, ἀ-
σκήσεις.

Στόχος τῆς συλλογῆς, σύμφωνα μὲ τὴν
πραλογικὴ ἐξομολόγησή τῶν ἱκανῶν ἀνθο-
λόγων καὶ ὀξυδερκῶν σχολιαστῶν, εἶναι
νὰ χρησιμοποιοῦσιν οἱ μαθητὲς «κάποιο
δοῆθημα στὸ μάθημα τῶν ἀρχαίων ἑλλη-
νικῶν μὲ λεπτομερειακὲς ἐπεξηγήσεις στὴ
γραμματικὴ, στὸ συντακτικὸ καὶ στὴν
προσπάθεια κατανοήσεως τοῦ ἀρχαίου λό-
γου». Καὶ τοῦτο ἐπιτυγχάνεται ἀποτελε-
σματικὰ μὲ τὴν ποικιλίαν τῶν γραμματικῶν
καὶ συντακτικῶν ἐρωτήσεων τὴν τελεσφό-
ρο ἐξουδετέρωση τοῦ γραμματικοῦ καὶ
συντακτικοῦ «ἄγχους», πού διακατέχει τὴν
πλειονότητα τῶν μαθητῶν καὶ τὶς πολυά-
ριθμες ἐρωτήσεις ἐπάνω σὲ κύρια σημεία
τῆς ἀρχαίας γραμματολογίας — ἀληθινῇ

πρόκληση γιὰ γόνιμη αὐτενέργεια τῶν μα-
θητῶν. Ὁμολογουμένως πρόκειται γιὰ ἐ-
πιτυχέστατα σχολιασμένη συλλογὴ, ἀπα-
ραίτητη γιὰ ὅλους τοὺς μαθητὲς τῆς Β'
καὶ Γ' τάξεως τοῦ Λυκείου καὶ γιὰ ὅσους
θέλουν νὰ ξαναγευτοῦν τὸν ἀρχαῖο λόγο
μὲ τὴν μετάφραση μιᾶς καλοζυμωμένης δη-
μοτικῆς, ὅπως ἡ παρατιθέμενη μετάφραση
ἀπ' τὴν Πολιτεία τοῦ Πλάτωνα:

«Αὐτὸς λοιπὸν πού ἀνακαλύπτει πολλὰ
ἀδικήματα στὴ ζωὴ του καὶ ἀπ' τὸν ὕπνο
ἀκόμα, ὅπως ἀκριβῶς τὰ παιδιά, ἀφοῦ
σηκώνεται συχνὰ τρέμει καὶ ζεῖ μὲ κακὴ
ἐλπίδα· σ' ὅποιον ὅμως ὑπάρχει ἡ πε-
ποίθησις ὅτι καμιά ἀδικία (δὲν ἔκανε),
πάντοτε παρατηρεῖται εὐάριστη ἐλπίδα καὶ
καλὴ γηροτρόφος, καθὼς καὶ ὁ Πίνδαρος
λέει».

Καρπὸς μακρᾶς διδαχτικῆς καὶ φρον-
τιστηριακῆς πείρας εἶναι τὰ «200 Ἀρχαία
Ἑλληνικά Θέματα» τῶν συμπολιτῶν μας
Φῶτη Καίσαρη καὶ Κώστα Ἀναστασίου,
γι' αὐτὸ καὶ ἀποτελοῦν χρήσιμη πυξίδα
γιὰ τὸν μουσμένο στὴν ἀρχαία γραμματο-
λογία μαθητῆ, μὲ σκοπὸ τὴ διάκρισή του,
ἀφοῦ ἡ τέλεια γνώση εἶναι, ἐδῶ, δεδομέ-
νη. Ἐπισημαίνουμε, ἀκόμη, τὴν ἄριστη
στοιχειοθεσίαν καὶ γενικὰ τὴν ὑψηλὴ φρον-
τίδα γιὰ μιὰ διακεκριμένη ἐκδοσὴ ὅπως,
πράγματι, εἶναι.

Γ ε ω ρ γ ί ο υ Τ ό λ ι α: «ΔΙΟΙΚΗΣΗ
ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ», Θεσσαλονί-
κη 1979.

Ἴσως νὰ συμφωνοῦσαμε μὲ τὰ προλεγόμε-
να τοῦ συγγραφέα βti: «Οἱ λίγες αὐτὲς ἱ-
στορικὲς σελίδες παραδίδονται μὲ τὴν προσ-
δοκίαν βti, σὰν ἐνιαῖο κείμενο, θὰ συμβάλ-
λουν στὴ γενικώτερη προσπάθεια ἐνημερώσε-
ως τῶν ὁργάνων τῆς δημοσίας διοικήσεως,
καὶ θὰ ἀποτελέσουν τὴν ἀ-
παρχὴν γιὰ εὐρύτερες ἱστο-
ρικὲς ἔρευνες, τῶν ὁποίων ἡ
ἐλλειψὴ ἐμφανίζεται πολὺ ἐντυπωσιακῇ
στὸν τομέα τῶν διοικητικῶν θεσμῶν τῆς
χώρας μας» ἂν δὲν εἶχαν προηγηθεῖ μελε-
τητὲς μὲ σημαντικὴ ἀνάλογη προσφορὰ θ-

πως ό ύπ' αυτόν μνημονεύμενος Κ. Γερμ-
γας.

Τό πόνημα γενικά διαιρείται: σέ δύο μέ-
ρη:

Στό πρώτο διαγράφεται ή καλύτερα σκι-
αγραφείται: ή ιστορική εξέλιξη της Δημο-
σίας Διοικήσεως και της Τοπικής Αυτοδι-
οικήσεως από της επαναστάσεως τοῦ 1821 μέ-
χρι σήμερα και στο δεύτερο παρέχονται «μέ
συστηματική σειρά» στοιχεία γιά τήν ὀργά-
νωσή της Δημοσίας Διοικήσεως και διατυ-
πώνονται «κρίσεις και θεοντολογικές προτά-
σεις».

Εύκολα γίνεται αντιληπτό ότι πρόκειται
γιά μιὰ ἐκλαϊκευμένη έκδοση πού προσφέ-
ρει μερικές συγκεντρωμένες θεμελιώδεις θε-
ωρητικές γνώσεις διανθισμένες μέ εὐκαιρια-
κές προσωπικές κρίσεις — ἔννοια γιά πενι-
χρό διαλογισμό, καθόσον ό ὑποκειμενισμός
σέ ἀναγκάζει νά ἀμύνεται γιά τήν ἀλήθειαν.
Παράδειγμα ή μεμφίμορφη, πράγματι, διά-
θεσή του γιά νέο θεσμό, μιὰ και ή διαγω-
νιστική ἐπιλογή τῶν Συμβούλων Νομαρχί-
ας εἶναι ἐκείνη ἀκριβῶς πού ὑποδεικνύεται
στή σελ. 173 γιά τούς Νομάρχες!

Φυσικά ὑπάρχουν και στέρεες σκέψεις ὅ-
πως ή χιλιοεπιτωμένη ότι «ή στελέχωση τῶν
κρατικῶν ὑπηρεσιῶν ἐπιβάλλεται στή βάση
ν' ἀντιμετωπισθεῖ και ὅχι: στή κορυφή».
Αὐτό, ὅμως, δέν ἀρκεῖ νά δικαιώσει τίς προ-
θέσεις τοῦ συγγραφέα.

Γενικά μένει μετέωρη ή προσπάθεια συγ-
γραφῆς ἐνός ἔργου μέ σύγχρονες θεωρήσεις
τοῦ διοικητικοῦ μας συστήματος και ή ἐπι-
χειρούμενη κριτική ἐνδοσκοπήση της ἱστο-
ρίας ἐνός θεσμοῦ πού δέν ὄρθκε, ἀκόμη, τήν
ἐθνική του πληρότητα.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

Ε ὕ η ς Πα πα δ ή μ α: «ΔΕΚΑΤΕΣ-
ΣΕΡΕΣ ΦΩΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ»,
ποιήματα, Ἀθήνα 1980.

Εἶναι τό ὄγδοο ποιητικό διβλίό της
Εὔης Παπαδήμα. Ἡ ποιητική δημιουρ-
γία της, χαράζεται ἀπό τό 1972, και πα-
ρουσιάζεται ὅλο ἀνανεωμένη, και πάντα
ἀνοδική. Ποιήτρια τοῦ καιροῦ της, μέ τό

χρέος τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, και τήν
εὐθύνη του. Τήν ἐποχή της ἐκφράζει, και
πιάνει τόν παλμό, και τούς πόθους της
οἰκουμένης. Και τί μεγαλύτερος πόθος
και καῦμός, ἀπό αὐτόν της εἰρήνης; Τήν
πηγή κάθε ἀγαθοῦ, προκοπῆς, εὐτυχίας.
Αὐτή ή θεότητα τραγουδιέται ἐδῶ, σ' ὁ-
λους τούς τόνους, μέσα σέ δεκατέσσερα
συνθετικά ποιήματα, μέ λυρικό οἶστρο,
φιλοσοφική σκέψη, θρησκευτική ἐνόραση,
λατρεία, και πόνο. «Πολυπόθητη, πανάκρι-
δη ΕΙΡΗΝΗ...» κυνηγημένη ἀπό χίλιους
ἀνέμους, ἀνάληπτα, γιὰτί «...στέρεψε ή
πλάση ἀπό καρπούς της λογικῆς ή ἀπό
σπορά εὐθύνης...». Μέσα ἀπό ὡραίους
πλαστικούς στίχους, βγαίνει ή πιό σπα-
ραχτική κραυγή, ή πανανθρώπινη, ή ἀντι-
πολεμική, ή θαρραλέα. Ἀλλά και γνήσια
ποιητική. Δέν γίνεται κήρυγμα. Εἶναι ἀ-
ρά, ἐπικλήση, ὁδύνη. Μιλάει μαζί της, σάν
θεότητα. «Εἰρήνη μ' ἀκούς;...». Πορεύ-
εται πρὸς τό φῶς της, «μ' ἔναν βαρὺ σταυ-
ρὸ / γιά τόν χαμένο ἀδερφῶ...» και γύ-
ρω ἀκούγονται τῶν «ξερριζωμένων οἱ λα-
λιές κι οἱ οἰμωγές ἀθῶων...».

Τό αγωνιώδες αὐτό μήνυμα, πού πηγά-
ζει ἐκ θαθέων, καθρεφτίζει τήν ἀγωνία της
ταραγμένης ἐποχῆς μας. Εἶναι μιὰ ποί-
ηση μέ προεκτάσεις, και μέ οὐσιαστικό
περιεχόμενο. «...Ἀνείπωτα συμφέροντα /
ποδοπατοῦν και θάβουν τό πνεῦμα, τήν ἀ-
ξία...». Τραγικές οἱ διαπιστώσεις, ὀδυ-
νηρή ή πραγματικότητα. «...Κυλάνε / μέ-
σα στο χάος τῶν καιρῶν / τὰ γεγονότα
τῶν τυράνων / πού καίνε τήν καρδιά
σου...».

Ὅμως ή ποίησή της, δέν εἶναι μόνο
ό φόβος τοῦ κακοῦ πού παραμονεύει, ἀλ-
λά κι ή πίστη σ' ἕνα αἰσιόδοξο μέλλον.
«Ὅσο κι ἂν «κουρσέψανε τή λευτεριά / σέ
βίασαν εἰρήνη...» τό φῶς δέ χάνεται. Ὁ
ἄνθρωπος θά πλάσει τή νέα ζωή του. Θά
ὑψωθεῖ, θά συντρίψει τούς δράκους. «Ἐλ-
πίζουν τὰ νιάτα στοῦ δίκιου τό προμάντε-
μα / στο μέλλον τους... ἐλπίζουν τὰ νιά-
τα, πῶς και ἀνήμερα θεριά / πού λιώνουν
μέσ στίς χούφτες τους τοῦ δίκου τήν ἀ-
νάσα / θά χτυπηθοῦν ἀργά, ἀργά / ἀπό
δικιά τους μαχαιριά». Πιστεύουν — και
γι' αὐτό ἀγωνίζονται — πῶς «...θάρθει

καιρός στη γῆ / ν' ἀπαλειφθούν τὰ κτή-
νη... ἐλπίζουν στῆς κερασιᾶς τὸ φίλη-
μα / ...στὴ γεύση τῆς γλυκομηλιάς / καί
στὶς ἀλκυονίδες...».

Ἔ λ λ η ς Π α ι ο ν ῖ δ ο υ : «ΤΡΑ-
ΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΧΑΜΕΝΟΥ ΔΥΟ-
ΣΜΟΥ», ποιήματα, Λευκωσία.

Ἀπὸ τὶς πιὸ ἐκλεκτὲς καὶ γνωστὲς Κύ-
πριες ποιήτριες ἡ Ἑλλη Παιονίδου, βραβευ-
μένη μὲ κρατικὸ βραβεῖο Κύπρου, συνεχίζει
τὴν πνευματικὴ της πορεία, μὲ μιὰ συχνὴ
καὶ πάντα ἔντονη παρουσίᾳ. Εἶναι μιὰ φωνὴ
προσωπικὴ, ὑπολογισμὴν, καὶ κάθε ἔργο της,
ἀποτελεῖ καὶ μιὰ θετικὴ προσφορά, στὸν
πνευματικὸ χῶρο τῆς Μεγαλονήσου. Τώρα
πῆραμε τὴ νεώτερη ποιητικὴ συλλογὴ της,
μὲ τὸν συγκινητικὸ τίτλο «Τραγούδια τοῦ χα-
μένου δούμου». Μ' αὐτὸ τὸ ἀγνό, μοσχομύ-
ριστο φυτό, ποὺ κρατάει τὸ ἄρωμά του καὶ
ξερὸ ἀκόμα, καὶ τριμμένο, συμβολίζεται ἡ
σπαραγμένη ὁμορφιά τοῦ νησιοῦ, σήμερα, ἔ-
πειτα ἀπὸ τὴ βάρβαρη εἰσβολὴ τοῦ Ἀττίλα.
Ὅπως καὶ οἱ θύμησες ποὺ ἀκολουθοῦν τοὺς
ξερριζωμένους, μέρα καὶ νύχτα. Ἔτσι, μᾶς
ἔρχεται ἕνα λυρικοδραματικὸ μῆνυμα, ἀπὸ τὸ
μαρτυρικὸ νησί.

«Ἐ..φαντάσματα, φαντάσματα, τοῦ
χθεσίου μᾶς κόσμου
ἀδάσκαχτῃ μᾶς φέρνετε εὐωδιὰ χαμένου
δούμου...»

Μέσα ἀπὸ αὐτὴ τὴν ποιητικὴ συγκίνηση,
ποὺ ἀναδύεται ἀπὸ κάθε στίχο, προβάλλει
ὅλη ἡ τραγωδία τῆς πατρίδας της, καὶ μᾶς
συγκλονίζει. Λιτά, ἀδρά, πονεμένα, χωρὶς
τίποτε τὸ περιττό. Μὲ λόγια καίρια, ποὺ ἐγ-
γίζουν ἄμεσα στὴν ψυχὴ. Ἐρεῖ καὶ θέλει νὰ
πεῖ καὶ πῶς θὰ τὸ πεῖ. «...καλὰ τὰ πλουμι-
στὰ τὰ λόγια, τὰ κεντήδια... μὰ ἐγὼ λαὲ
μου θὰ σοῦ πῶ/ γιὰ γροθιὲς σφιγμένες σὰ λι-
θάρι... θὰ σοῦ μιλήσω γιὰ φωμι πικρὸ πᾶ
στὸ τραπέζι... θὰ σοῦ θυμῶσω δειλινὰ μέλι,
καὶ πετιμέζι... Ἡ ἀγωνιστικὴ της πνοή,
ὕφαινεται μὲ γυναικεῖα τρυφερότητα, καὶ ἐκ-
φράζεται μὲ στίχους ποὺ σοῦ μένουν χαρα-
γμένοι βαθεῖα.

Μὲ μιὰ λέξη, μὲ μιὰ εἰκόνα-προνόμιο τῆς
ἀληθινῆς ποίησης-ξεδιπλώνει σ' ὅλη τὴν ἔκ-
ταση καὶ τὸ βάθος, τὴ νοηματικὴ ἀλληγορία
ποὺ χρησιμοποιοῦ. «Λιμναῖα: τῆς Κερύνει-
ας». «...βαρκοῦλες πλάϊ στ' ὄνειρο ἀρα-
γμένες/...καὶ ἔξωφον τ' ὄνειρό μας στὴ θη-
κε στὸν τοῖχο/ πολυβολεῖα-εὐκολὴ ἢ λεία/νε-
κρὸ τὸ λιμναῖα δίκως ἤχο...». Ἀλλοῦ πάλι
γίνονται ἀναδρομὲς ἱστορικῆς, καὶ ἀναφορά
σὲ ἀρχαῖα ὀνόματα καὶ σὲ γεγονότα. Ὅλα
δεμένα μὲ τὴ μοῖρα τοῦ τόπου, μὲ τὴν ἑλ-
ληνικότητά του, τοὺς ἀτέλειωτους ἀγῶνες
του. Ὅλα αὐτὰ συνθέτουν τὴ μικρὴ συλλο-
γὴ, μὲ τὸ θαρρὺ περιεχόμενο τοῦ «χαμένου
δούμου» καὶ τραγουδοῦν τὸν ἀγαπημένο πο-
λύπαθο τόπο της. Ἕνα ἀπὸ τὰ ὁραιότερα
τῆς συλλογῆς εἶναι τὸ ἀφιερωμένο στὸν ἀ-
είμηστο Μακάριο. «Κυπριώτικο μοιρολόϊ»,
ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀντιγράφω τὸ τελευταῖο τετρά-
στιχο.

«...θὰ σηκωθοῦμε καὶ θὰ ζεῖ
πάντα ἡ δική σου εἰκόνα
φλάμπουρο νὰ μᾶς ὁδηγεῖ
μπροστὰ γιὰ τὸν ἀγῶνα».

ΧΡΥΣΙΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

Β ά σ ο υ Γ ε ω ρ γ ί ο υ : «ΠΡΟΜΑ-
ΧΩΝΤΑΣ ΓΙΑ ΤΗ ΛΕΥΤΕΡΙΑ», Ἀ-
θήνα 1979.

Τὸ μυθιστόρημα τοῦ γνωστοῦ δημοσιο-
γράφου καὶ συγγραφέα Βάσου Γεωργίου
«Προμαχώντας γιὰ τὴ Λευτεριά», εἶναι
ἕνας εὐρύς, πολυποικίλος, τεράστιος πί-
νακας, ποὺ ἀπεικονίζει τὴν πολυκύμαντη
καὶ πληθωρικὴ σὲ γεγονότα περίοδο τῆς
πατρίδας μας, τὴν περίοδο 1936—1941,
ἥτοι ἀπὸ τὴν ἐπιβολὴ τῆς δικτατορίας ἕως
τὴν κατάρρευση τοῦ μετώπου τὸν Ἀπρίλη
τοῦ 1941. Ὁ συγγραφέας διὰ μέσου ἐνὸς
πλήθους ἡρώων καὶ διὰ μέσου ἐνὸς πλή-
θους περιστατικῶν, ἀναπλάθει καὶ ἀνα-
συνθέτει τὴν ἐποχὴ αὐτὴ κατὰ τρόπο πρι-
σματικό, σφαιρικό, πολυδιάστατο. Καμ-
μιὰ πτυχὴ δὲν παραμένει στὸ ἡμίφως.
Καμμιά πλευρὰ τῶν γεγονότων δὲν πα-
ραμένει στὸ περιθώριο. Ἀπὸ τὸ ἕνα μέ-

ρος οί σκιερές πτυχές: 'Η πολιτική των ιθυνόντων, πολιτική ήττοπάθειας και αδρανούς άναμονής των γεγονότων. Πολιτική που προετοίμαζε, έξ άντικειμένου τουλάχιστον, την παράδοση του λαού στους έπερχόμενους έχθρους, που εξέτρεφε ή φασιστική 'Ιταλία, ή έθνικοσοσιαλιστική Γερμανία, και ή Βουλγαρία του Βόριδος.

'Από τὸ ἄλλο μέρος οί φωτεινές, οί λαμπρές πτυχές: 'Η πίστη του λαού στους δημοκρατικούς θεσμούς, ή άποστροφή του πρὸς τὰ τυρρανικά καθεστῶτα, ή έμφυτη διάθεσή του νὰ προασπίσει την έλευθερία και άκεραιότητα της πατρίδας του. Καί κατόπιν ὁ θρύλος της 'Αλβανίας. Τὸ σθένος του λαού και ὁ ήρωϊσμός των άπλών στρατιωτών εναντίον των έπιδρομείων, παρὰ τὰ πενιχρά μέσα που διέθετε, και παρὰ την ήττοπάθεια πολλών ήγητόρων του. και παρὰ την συντριπτική ύπεροχή του έχθρου και σὲ ἀριθμὸ και σὲ ὅπλα. Καί, τέλος, ή κατάρρευση, έπειτα από την έπιδρομή των ὀρδών του Χίτλερ, και τὰ γνωστά επακόλουθα: 'Η παράδοση, ή φυγή των ιθυνόντων, ή εγκατάλειψη του λαού στην τύχη του. 'Αλλὰ ὁ λαός, παρὰ τὰ άνομολόγητα δεινὰ που ύφίσταται, θὰ συνέλθει. Θὰ άναγερθεί και πάλι και θὰ συνθέσει, άργότερα, τὸ νέο έπος, την περίλαμπρη 'Εθνική αντίσταση, με έπικεφαλής νέους, λαοπρόβλητους ήγέτες, αὐτοὺς που διασώθηκαν από τοὺς διωγμοὺς των έσωτερικῶν δικτατόρων και των ξένων κατακτητῶν. 'Ο Βάσος Γεωργίου άφηγείται τὰ γεγονότα μ' καταπλήσσοις άφηγηματική άνεση. Πλήθος άπέραντο από περιστάτικά συνυφαίνεται και συνδυάζεται και έντάσσεται στὸν κορμὸ της κεντρικῆς πλοκῆς του μυθιστορήματος. 'Η άφήγηση έκτυλίσσεται σὲ παράλληλα επίπεδα, αλλά ὁ άνγνώστης, αϊχμάλωτος της άφηγηματικῆς σαγήνης του Βάσου Γεωργίου, προχωρεί από σελίδα σὲ σελίδα και φθάνει, καταγοητευμένος, ἔως τὸ τέλος.

'Ο συγγραφέας αναλύει και ψυχογραφεί τοὺς ήρωες, ένῳ, συγχρόνως, δὲν παραλείπει νὰ δίδει, με θεοκρίτητα δεξιοτεχνία, θαυμάσιους πίνακες από τὰ τοπία και εξαίσιες περιγραφές των φυσικῶν φαινομένων. Καί γιὰ νὰ συνοψίσουμε: 'Ο Βά-

σος Γεωργίου είναι ένας θαυμάσιος, προικισμένος «έκ γενετής», θὰ λέγαμε, άφηγητής και πεζογράφος. Παράλληλα ὅμως κι' ένας έμπνευσμένος, δοκιμασμένος και συνεπής παιδαγωγὸς του λαού.

Ἰάσωνα Εὐαγγέλου: «ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑΣ», 'Αθήνα 1980.

'Ο Ἰάσων Εὐαγγέλου, πολύπλευρος, χαρισματικός συγγραφέας (ποιητής, πεζογράφος, θεατρικός συγγραφέας, φιλόσοφος, δοκιμιογράφος) με τὸ βιβλίο του: «Συνείδηση Ἑλληνικότητας» έμπλουτίζει τὴ νεοελληνική γραμματεία μ' ένα σημαντικό βιβλίο. 'Ο Εὐαγγέλου, γνώστης, και θαυμαστής του αρχαίου ελληνικοῦ πολιτισμοῦ, αναλύει, με διαιρέσια, με ὕψος συναρπαστικό, και, χωρίς άσκοπες και επιζήμιες άπλουστεύσεις, τίς άξίες που θεμελίωσαν και διέπλωσαν τὸν πολιτισμὸ αὐτὸν σὲ μιὰ σειρά αὐτοτελῶν δοκιμίων, ὅπως «ἡ οὐσία τοῦ μύθου», «ἡ ελληνική αίσθηση τοῦ κάλλους», τὸ «πολυδιάστατο νόημα της τραγωδίας», «ἡ τέχνη τοῦ λόγου», «ἡ έννοια της θεότητας στους Έλληνες», ή «ένωτική γραμμὴ στην πορεία τοῦ ελληνισμοῦ» και ἄλλα. 'Ο συγγραφέας επιμένει, ιδιαίτερα, στὴ λατρεία τοῦ κάλλους, στην αισθητική, δηλαδή κατὰ βάση, θεώρηση της ζωῆς από τοὺς αρχαίους, υπογραμμίζει τὴ συμβολή τοῦ μύθου στὴ διατήρηση της πολιτιστικῆς τους ένότητας, και εξάγει τὴν 'Ελευθερία, τὴ Δημοκρατία και τὴν Κοινωνική Δικαιοσύνη, Βάθρα, κατ' ἐξοχήν, και ὑποδομὴ της αρχαίας ελληνικῆς κοινωνίας. Κατὰ τὸν Εὐαγγέλου ὁ αρχαίος ελληνικός πολιτισμὸς δὲν είναι, ἔξ ὀλοκλήρου, νεκρός. Διατηρεῖ πλείστα «ζῶπυρα» ακόμη και τὰ «ζῶπυρα» αὐτὰ είναι δυνατόν νὰ παραληφθοῦν από τοὺς νέους Έλληνες, νὰ τὰ αναπτύξουν και νὰ διαμορφώσουν κι' αὐτοί — φυλετική και γλωσσική συνέχεια των αρχαίων — ένα νέο πολιτισμὸ με βασικά στοιχεία τὴν: εὐαισθησία άπέναντι στὸ κάλλος και τὴν προσήλωση πρὸς τοὺς θεομῶδες της Δημοκρατίας και της κοινωνικῆς δικαιοσύνης. 'Ο συγγραφέας, εὐανόμένος από τίς άπόψεις αὐτῆς καταδικάζει τίς άλλοεθνείς

επιρροές και την αντιγραφή των ξένων προτύπων, δεδομένου ότι οδηγούν θαυμαστά στον εθνουχισμό της φύλης και στον αφελληνισμό ακόμη. Ώστόσο το χρέος προς την παράδοση, δεν σημαίνει αποστέωση, συντηρητισμό, επιστροφολογία. Όπως όρθα τονίζει ο δοκιμιογράφος το χρέος προς την παράδοση δεν αποκλείει την πρωτοβουλία για την ανάπτυξη και την αναπροσαρμογή της. Κατακλείοντας το ίδιοσυνοπτικό αυτό σημείωμα, υπογραμμίζουμε: 'Η «Συνείδηση ελληνικότητας» αποτελεί μία νέα προσφορά, πολύτιμη και θαρυσήμαντη, του 'Ιάσωνα Εὐαγγέλου. 'Ακόμη ἡ σαφήνεια και ἡ διαύγεια, τὸ ἐπαγωγὸ και γλαφυρὸ ὄψος, καθιστᾷ, συγχρόνως, τὸ εἶδός αὐτὸ καὶ ἕνα εὐχάριστο και γοητευτικὸ ἐντρόφημα.

ΒΑΣ. Ι. ΛΑΖΑΝΑΣ

Π. Β. Πάσχοι: «ΕΓΚΛΕΙΣΤΟΣ ΒΙΟΣ. Ο ΚΥΚΛΟΣ ΜΕ ΤΙΣ ΕΝΝΕΑΔΕΣ, ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ», Ἀθήνα 1973.

Αἱ θεολογικαὶ μου γνώσεις εἶναι ἐλλιπεῖς, ὥστε ν' ἀντιληφθῶ ἀμέσως τὰ ὀπισθεν τοῦ τίτλου και τῶν υποτίτλων κρυπτόμενα σύμβολα. Ὑποθέτω ὅμως ἡ παγανιστικὸν τι νόημα κρύπτεται ἴσως εἰς τίς Ἑννεάδες διὰ τοῦ συστήματος τῶν ὁποίων ἐπεχειρήσαν οἱ ἱερεῖς τῆς Αἰγυπτιακῆς Ἡλιουπόλεως νὰ ἐρμηνεύσουν τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου, ἡ κατὰ ζήλον Πλωνίου ἔλαβε τὸν τίτλο ἡ συλλογὴ ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ νεοπλατωνικοῦ φιλοσόφου. Ὡς πρὸς τὸν «Ἐγκλειστον βίον» πιθανῶς πρέπει νὰ υποθέσωμεν ὅτι πρόκειται περὶ κλειστοῦ, περιορισμένου, μακρὰν τῆς ποθητῆς ἐλευθερίας ἐν χώρῳ και χρόνῳ, ἐπομένως κατὰ τινα τρόπον καταναγκαστικοῦ και ἐξερτημένου, ὅπως ἄλλως τε ἀφήνει νὰ υποθέσωμεν τὸ περιεχόμενον τῆς συλλογῆς.

Ἡ δὲ διάταξις αὐτῆς δικαιολογεῖ τὸν ὅρον Ἑννεάδες, διότι ἀποτελεῖται τὸ ὅλον ἀπὸ 9 ἐνόητας, ἐκάστη τῶν ὁποίων περιέχει 9 αὐτοτελῆ ποιήματα και ἑκάστον ἐξ αὐτῶν ἀπαρτίζουσι 9 ἐν συνόλῳ και κατὰ κανόνα στίχοι. Οἱ στίχοι εἶναι ἱερατικοὶ μὴ ὁμοιόμορφοι

ὡς πρὸς τὰς συλλαβὰς (ὁ ἀριθμὸς συνήθως 10-12 ἀλλὰ φθάνει και τὰς 18), χωρὶς ὁμοιοκαταληξίαν. Μόνος τοῦ ἑνὸς στίχου σπανίως ἐκφράζει πλήρες διανόημα. Ἡθελημένως ἡ διατύπωσις πληρότητος εὐρίσκεται ἀπὸ τῶν μέσων ἐνὸς στίχου μὲ ὁλόκληρον τὸν ἐπόμενον και μέρος τοῦ ἀμέσως ἐπομένου. Ἀνάλογα εἶναι τὰ ἐκφραστικὰ σχήματα, πρωτότυπα και ἀξιοπρόσεκτα διὰ τὸν ἀναγνώστην, πού, γοητευόμενος ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς μορφῆς, παρακολουθεῖ μὲ ἠδυσμένον ἐνδιαφέρον τὸ νόημα ἐκάστου ποιήματος και σπεύδει εἰς τὸ ἐπόμενον, διὰ νὰ συλλάβῃ ἐν σύνολον, ὡς τοῦτο ἐκφράζει μία ἐννεάς. Ἡ διάταξις κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν εἶναι λίαν ἐπιμελής, συμμετρική. Αἱ ἐννεάδες σπανίως παρουσιάζουν ἀνομοιομορφίαν ἀθροίσματος στίχων. Ὁ διορθωτὴς ἐφρόντισε νὰ μὴ διασπάσῃ πούθεν τὴν ἀσθετοὺν γραμμὴν, πού συνδέει τὸ ἐννεαστικόν, δι' ὃ λέξεις πού ἀρχίζουν ἀπὸ φωνῆν τονιζόμενον ἢ θεορήμενον πνεῦμα ἐπρωτίμην νὰ κρατήσῃ, ἐντὸς τῆς καθέτου και νὰ ἀφήσῃ ἔξω αὐτῆς πνεῦμα και τόνον ἡ παύσαν συνοδευτικὴν κλητικῆς προσφωνήσεως. Οἱ ἀριθμοὶ τῶν σελίδων ἐτέθησαν ὑπὸ τὰ ποιήματα περὶ τὸ μέσον και πρὸ ἐκάστου ποιήματος μὲ τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου ἀπὸ α'-θ' ἡριθμήθησαν τὰ μέλη ἐκάστης ἐννεάδας.

Πρώτη ἐννεάδα. Συνοδευούσα ῥοις: «... ἡδὸς ἡθεῖον ὁλοκάρπωμα...» Ἰσως ἐννοεῖ: ἀπλάσεις, καρπὸς ἀκριβός. Πόθεν ἡ φράσις ἀγνοῶ, πιθανῶς πατερική, ὅπως και σχεδὸν βλα: αἱ τῶν λοιπῶν 8 ἐννεάδων. Ἀτίτλος εἶναι: κάθε ἐννεάς, ὅπως ἀτίτλα εἶναι και τὰ 9 ποιήματα ἐκάστης ἐννεάδας. Ἡμιπορῶ νὰ προτάξω ἐξ ἑμῆς ἐντυπώσεις φράσεις λακωνικῆς ἱσαριθμοῦς πρὸς τὰς 9 ἐννεάδας, ὅπως ἐσημείωσα μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν μιᾶς ἐκάστης ἐξ αὐτῶν εἰς τὸν πρῶτον φύλλον τῆς ἐνδεξέως. Οὕτως εἰς τὴν πρώτην: Περιδιάδασμα μεταξὺ πόθου - πόνου - ὄνειρου. Ἐξόδος ἀπὸ τῆς δεσμῆς πρὸς τὸ εὖ. Ἀδύνατον νὰ συνοψίσω τὸ περιεχόμενον ἐκάστου ποιήματος. Εἰς τὸ καθένα ὅμως ἐσημείωσα ἐπίσης φράσεις τινάς, ὡς ἑξῆς: α) Πόνος... Πόνος παράξενος! β) Κάψα. Χρόνος. Πόνος. Σκάπτει: λαθεῖ. γ) Πλῆθος... Γονιμότης πνεύματος. δ) Παλὸ ὄρατο. Γιὰ κάποιον χαμένο ὄνειρον, πού δὲν γυρίζει: ξανά. Χαμένη προσηνὴ. Ἰδοὺ οἱ 3 τελευταῖοι στίχοι ἐκ τῶν 9.

...Πρέπει: να πάρεις την καρδιά σου
από τη στάχτη.
Κ' ἴσως πρέπει: για μιὰ νέα νὰ φύγεις
θάλασσα.
ὅπου ἕνας φίλος οὐρανὸς στάζει: σιωπὴ
κι' ἀγάπη.

ε) Κάλεσμα τῆς χαρᾶς, ποῦ καὶ λείπει νὰ φέρῃ λίγη ζεστασιά καὶ φῶς. "Ὅλα σκελετωμένα. ς) Ματαιότης. "Ασφάλεια μηδέν. "Η ψυχὴ γυμνή. ζ) Αὐτοτέλεια ἀνυπαρκτή. Πάντα καὶ παντοῦ ἐξάρτησις. Πῶς νὰ γλυτώσῃ κανεὶς ἀπὸ τ' ἀγκαλιὰσματα ποῦ τὸν σφίγγουν νὰ τὸν πνίξουν! η) "Αλίμονο ἀπὸ τοὺς αὐτοφυλακισμένους. θ) Μυστήριο. Σιωπὴ - ἄπειρον - κίνηση. Κινήσου. Αἱ συλλήψεις — καὶ ἡ ζωὴ — δὲν γονιμοποιούνται εἰς τὴν σιωπὴν καὶ τὴν ἀπραξίαν.

Δευτέρᾳ ἐννεάδα. Γυρισμός. Μνήμη λευκοσηγῆς. α) Κέντρισμα, κέντημα. "Απὸ τὸ εἰδύλλιον εἰς τὴν πραγματικότητα. Διατί; β) Λευκοσηγή, εἰς τὴν θήμηςίν σου ξεκουράζομαι. "Αλλὰ πόσον πονῶ! Μᾶς χωρίζουν τόσα: ἀποστάσεις τόπου καὶ χρόνου! γ) Ξαναγύρισα. Πόσα καὶ πόσα εἶχα ἐπιθυμήσει. δ) "Ὁ δράκος κ' ἡ ψυχὴ μου ἔνα. Πλάκα πυρωμένη καὶ ψυχὴ πυρωμένη. ε) Νοσταλγία. Τί ζητάει ἡ ψυχὴ μας νὰ ξεκουρασθῇ! ς) Κάτι ἀπλὸ-κάτι πολυπλοκὸ μνήμη θανάτου. ζ) "Ὁ νεῖρα φτερωτὰ, ζεσταμένα μὲ τὴν ἴδια μας τὴν ὑπαρξίν. η) Ἰδοὺ πιστικὴ ἀποκομιδὴ ἐγκλειστοῦ δίου. θ) Δίψα, πόθος, ἀλλὰ...

Τρίτῃ ἐννεάδα. Ρῆσις: «...φθέγγετο αὐχάρι' αὐ' ἡμναλγηδών...» (=πόνος διὰ τὸν ὕμνον;). Ἀγωνία - πληξίς - αἰχμαλωσία ψυχῆς. Καὶ πῶς κανεὶς γλυτώνει; α) Πέταμα μέσ' στὸ σκόψιμο. "Αλλὰ τί ἐπίπονο! β) Πόση πληξίς! Τί δεσμὸ μᾶς κρατοῦν αἰχμαλωτῶντες! γ) Παρίσι φυλακή. Κλείνεται τὸ πουλὶ στὸ κλουδί. "Αλλὰ κάθε διαμαρτυρία του καλλίστευμα λόγου μὲ ζωντανὲς εἰκόνες. δ) Πικρὰ ξένα. Καὶ προσαρμολογία μηδέν. ε) Ποθεῖ κανεὶς ὅτι ἔχει ἀγαπήσει καὶ τοῦ λείπει, ὅλα τ' ἄλλα... ς) Μοναξιά. Θλίψις - θύελλα, μακριὰ ἀπὸ ὅτι ἀγαπᾷ. ζ) Ποῦ λογαριάζει ὁ ἐφθόρος κινδύνους μέσα στὴ μέθη τῆς ἐφθιάς του; η) Ἀγωνιώδεις νύκτες. Σύννορος μὲ τὸ φῶς νὰ ἐγγὺ κανεὶς ἀπ' τὸ πηκτὸ σκοτάδι τους. θ) Ἐπίμονος ζήτησις. Νὰ ἐγγὺ κανεὶς ἀπὸ τὴ σκιά.

Τετάρτῃ ἐννεάδα. Ρῆσις: «...ὥσει πυρὸς ἐσθῆτα ἐλπωρὴν...». Ἐλπίζει κανένας κ' ἡ ἐλπίδα του ἐνδομα πύρινο ποῦ καίει; Ποίησις - ποιητής, λύτρωσις. α) "Ιλιγγος ἀδύσσο. Πάλλη. Ἀδριον ἄμεινον; β) Πῶς ἐγκαίνει κανεὶς ἀπὸ τὴν φυλακὴν τῆς ξενιτείας; Ποίημα; γ) Νέα εἰκόν. Μεταφορὰ εἰς τὴν γοητείαν τῆς φύσεως. Μακριὰ ἀπὸ τὰ διώματά σου, ὅλα ἀργὸς ρυθμὸς θανάτου. δ) Τὸ μαρτύριον τραγούδι. Οἱ ἄλλοι; "Ανύποπτοι. Ἰδοὺ ἡ διαφορὰ τοῦ ποιητοῦ ἀπὸ τὸ πλῆθος. "Αλλ' ἐρχονται στιγμὴι ποῦ ἡ πίστις του κλονίζεται. ε) Θάρος. Οἱ ποιηταὶ ἀγωνίζονται. Συλλαμβάνουν παράξενα. Καὶ κλονίζονται. "Η ψυχὴ ὁρᾷ. ς) "Ὁ ποιητὴς πάσχων. ζ) "Ὁ ποιητὴς!.. η) "Ὁ λόγε! "Ὁ νόχτα, ὦ ἄεθυσσε! "Ὁ θεὸς μέθη, μὴν τελειώνης! θ) Παραπατῶ... Ξαναδρίσκω τὰ δῆματά μου, μαζί σου, ὦ ποιησις, ποιησις!

Πέμπτῃ ἐννεάδα. Ρῆσις: «...ὕπερπαθῆς ἡλύγη καταγίνετα». Τίς ὁ εἰπών, ἀγωνῶ. Ἰσως εὐρέθη πάρα πολὺ λυπημένος μέσα στὸ σκότος. Ἐγγραψα: "Ηλύγη!... Σκιά θανάτου ἐνύκλωσέ με. Ἀέρας δὲν φυσᾷ. α) Κινοῦν ἔν. "Αν αὐτὸ σταματήσῃ!.. β) "Ὀλιγοπιστία; Ἀπραξία; Πίσις χωρὶς ἀντίδραση. γ) Προσδοκία; Ἐλλειψίς ἀντιστάσεως; "Ὁ θος στίχος θυσιότητος; Τ' ἄνθη ἔχουν πιᾶσει; ρίξες στὴν καρδιά! δ) Δουλειὰ μέσα εἰς τὴν νόκτα... "Αλλὰ τὸ χιόνι τὰ πλακώνει ὅλα; Τὸ λευκόν; "Η ἐξέχουσα χλόη; "Ενα τέλος-μὴ ἀρχή; Δυσιότητον. ε) Νέον δραμα, δραμα θανάτου. "Η θήμης ἀντὶ νὰ ζωογονῇ θυθίζει εἰς ἀπελπισίαν. ς) Νέον δραμα θανάτου. Πάλλη τοῦ σήμερα καὶ χθές. ζ) "Ὅσάν τυραννία ἡ παροῦσα ζωὴ. η) Αἶμα-πληγή. Ἰποψία θανάτου. θ) Πέρ' ἀπὸ τὸ δάκρυ, πνεῦμα καλοῦ, χάδι ψυχῆς. "Ὁ θάνατος μέγα καλὸ. "Η ζωὴ; Σάβανο ἢ ἀγάπη.

"Εκτῇ ἐννεάδα. Ρῆσις: «...εὐφθογγος δ' αἶμοι ἦν ἀπελπισμός...». Ἀγωνῶ τὴν προέλευσιν. Κάποιο ἐξήμωρον χρύπτεται ἴσως, ἡ ἀπελπισία ἔχει γλυκεῖαν ἐκφρασιν (ἂν εἶναι δυνατόν), γίνεται... ἀπελπισμός ἐλπίδος! Ἐσχημείωσα: "Ὁ ἀπελπισμός πληττεται! πέφτον ἀκτίνες φωτός. α) Περί ἁμαρτίας. Ἐλεγχος; Πάντως φωνὴν ἐνδοθεν. β) Σκοτάδι; Προσερό. Φαντασίας ὄργιον. Μυστήριο. γ) Αὐλάκι δακρύων. Παλιές, μικρές μου λύπες! Ἐπὶ κληρὶς ἀνακουφίσεως «...Μικρές, πα-

λιές μου λύπες, θύμους με τις χαρές, ποῦ γνώρισα». δ) Θυμίσαιμα εὐωδίας ἀπὸ τὴν κοιλάδα τῶν ἀναμνήσεων. Ἡ εὐωδία χαρακτηρίζεται τρυφερή καὶ ἔρχεται ὡς κῆμα ἀγέρινο ἀπὸ τὴν ἔρημον τῆς κερασίδας, ἔστω ἀντὶ τῶν Κέδρων. ε) Ὁ Χρόνος... Ὁδυνηρὲς. Κραυγὴ κατὰ τοῦ πανθαμάρτος. Ὁνειροπολεῖ ὁ χρόνo-πληκτος ἄνθρωπος νὰ κοιμηθῇ σ' ἓνα μικρὸ πέλαο καὶ σ' ἄχρονι νὰ ἐπνίσῃ ἀχρογιαλιά!... ς) Λίγο φῶς. Κρυφὸς σπαρχιμὸς. Αὐτῶναι: πάλιν ἡ ποίησις. ζ) Δέος ἱερὸν. Ἀνάθους. Κλῆμαξ μετάρουα. Πάνω ἀπὸ τὰ μουσικὰ σκαλοπάτια τῆς ἡ ψυχῇ ἀνηφορίζε: μέσ' ἀπὸ τὸ Ὅρος τῶν Ἑλαίων, ἀνεβαίνει... η) Δυναστεία μοναξιάς. Σιωπὴ - δόξα - φῶς. θ) Ὑπέροχη ἐννεάδα. Ὁ στεναγμὸς καὶ τὸ δάκρυ γίνονται προσευχῇ, ἀναζητοῦν λάμψιν, γαλήνη καὶ ἀγάπην.

Ἐβδόμη ἐννεάδα. Ρῆσις: «...καταθαμνόν, θανάτου ἀπισκίασμα...» Τίς ἐστὶν ὁ καταθαμνόν καὶ ἀντικρύζων τοῦ θανάτου ἀποσκίασμα, ἄγνωσθ. Ἐπαναλαμβάνω σύνοψιν τοῦ περιεχομένου τῆς Ἐβδόμης! Θανάτου ἀποσκίασμα. Ἀλλὰ διερωτώμαι: — Γιατί; α) Πρὸς τὸ ἄδηλον. Ὁ ἄνθρωπος ἔρχεται, μανθάνει πολλὰ, μανθάνει τόσα, ἀπέρχεται. Δὲν ἔμειθε μόνον, ποῦ πάει. Φράγμα κρύβει τὴν αἰωνιότητα. Ποιὸς τὸ κατεδαφίζει; β) Θάνατος... Μέγα μυστήριον. γ) Καὶ ἄλλη μορφή τοῦ μυστηρίου. Εἴπωμεν, θανάτου ἀποσκίασμα. Καὶ δὲν τερματίζει ἐδῶ δ) Μνήμης πικρὲς - θάρη - ἀπελπισίας. Μικρὰ περισυλλογὴ. Ἀπειλὴ θανάτου; ε) Ὁρεῖς ἀπραξίας. Δέσμιος ὁ ἄνθρωπος μιὰς ἀπέραντης νύκτας. Ἠγλαφίζει τὸν θάνατον. Ἀνίας ἀντιφάρμακον. ς) Ἐξομολόγησις καὶ νέον ταξίδι πρὸς τὴν ἀβυσσαλέαν ὁδὸν, πρὸς διαλύσιν τῆς νέας ψυχικῆς ἐξεγέρσεως. ζ) Πάλιν τάφοι καὶ δάκρυα. Πονεμένη θύμησις. η) Μὲ μυρίους τρόπους μιὰς καταδιώκει ὁ θάνατος. Οὔτε στή σπηλιὰ τοῦ δάσους τῇ σκοτεινῇ δὲν ὑπάρχει ἀσφάλεια. Ἀλλὰ πιέζεται τὸ στήθος σ' αὐτὴν τὴν φυλακὴν ἀπὸ τὴν ἀπειλὴν θανάτου ἢ φωλιάζου ἐκεῖ πουλιὰ, ποῦ θέλουν νὰ γίνουν ἔκφρασις, λόγος, μέτρον, στίχος; θ) Φέρετρον - θάνατος. Πόσον μικρὸς ὁ ἄνθρωπος, πόσον φοβάται, κρύβεται, φυλάγεται, σκεπάζει τ' ἀληθινὸ του πρόσωπο!

Ὁγδὴ ἐννεάδα. Ρῆσις: «...ἄρτος ὁδύνης, ἔλεος...». Ἐπέγραφα: Δείξεις εὐσεβείας.

Ἄρτος ὁδύνης φωμίζει: σε. ἄ) Λίγη θροσιὰ. Μία ψυχὴ διψᾷ!... β) Ὅραμα θανάτου νέον, τυλιγμένο μέσα σὲ φωτεινὲς ἀνταύγειες, ποῦ γλυστοῦν ἀπὸ τὴς ρωγμὲς τῆς νύκτας. Τὸν τόπον τῆς ἀποδημίας ἡ σκέψις συλλαμβάνει παρὰ ταῦτα ἄφοβα μ' ἓνα μεδίσταμα πραότητος. γ) Ἡ εἰρήνῃ λείπει. Ἀπατηλὰ συνθήματα: σπεῦδε, ἄνθρωπε! ὑπομονή! Ὁξύμορα. δ) Χρόνος - προσδοκία εἰρήνης. ε) Κατὰ τῆς ἐρημίας. ς) Προσευχὴ. Πολὺ ὁμορφο. ζ) Θολὴ ἱκεσία. η) Συνάισθησις εὐθύνης. θ) Κάλλιστον. Εὐσεβοῦς προσευχῇ.

Ἐνάτη ἐννεάδα. Ρῆσις προεξαγγέλλουσα: «...ἀμαρτυρὴν θαυτόνομον, ἡεροφῶτιν...». Γριφῶδες. Ἀς εἴπωμεν, ἀθέατος σπινθὴρ μέσα εἰς τὸ σκοτάδι. Ἐπέγραφα ἀπλούστερον: Ὁμιλία μετὸν Θεόν· ἐνώπιος ἐνωπίῳ. α) DE PROFUNDIS. Ἐξομολόγησις. Εἰλικρινής; β) Ἀδειασμα τῆς πλημμυρίδος. γ) Ἀναστατώσις ἐπ' ἀγαθῷ. δ) Ὁμολογία. Συνέζησις εὐθύνης. Ἀνησυχία εἰς θαμνὸν μαρτυρίου. Φῶς!... ε) Θεοῦ ἐπὶ κλησις. Ποίησις ἀληθινή: «Μόνον μακροῦ σου μὴ μ' ἀφήσεις» ἔλα ἡ φωνάζει με!... ς) Κατενώπιον. Ἐκχυσίς. ζ) Κύριε, δοῦθε: μου τῇ ἀπιστίᾳ. η) Ἀγάπῃ ὁ Θεός. Ἀλλ' ἐκ τού, ποῦ τὸν τρέμει καὶ ἐκ φόβου ἀπομακρύνεται. θ) Δικαιώσις. Ἡ μάχη ἐναντίον σώματος καὶ λογισμοῦ τελειώνει. Βηθλεέμ. Κινητὴ κτίσις. Ἀρχὴ σοφίας καὶ πίστεως. Σπηλαίου ἐπίσκεψις.

Προῦν τριετοῦς χωρισμοῦ (1966 - 1969) οἱ ἐννεάδες ἔχουν τὸν λόγον των, νὰ συλλεφθοῦν, νὰ γονιμοποιηθοῦν, νὰ γεννηθοῦν καὶ νὰ τυπωθοῦν. Ἀς εἴπωμεν, ἐξορίας ἀπεικία. Ἀς ὁμολογήσωμεν, θαθείας ἐσωτερικῆς δοκιμασίας ἀντίδρασις, ἀντενέργεια, προσπάθεια ἐξουδετερώσεως μοναξιάς καὶ πληξέως. Ὑποθέτω ὅτι μία μεταβατικὴ περίοδος ζωῆς δυσχερέστου μετὰ τὰ ἐπακόλουθα τῆς ἐδημιουργήσαν τῇ βρώμικῃ σπηλιᾷ, ἐτοποθέτησαν τὸν πάσχοντα Πάσχον καὶ ἐκράτησαν δέσμιον αὐτόν. Ἀπ' ἐκεῖ ἔπεμπε κραυγὰς ἐλπίδος. Πρὸς δύο κατευθύνσεις, τὸν Θεόν του τὸν προσωπικὸν καὶ τὴν Μοῦσαν του. Καὶ αἱ δύο κατευθύνσεις ἔχουν ἕδραν μίαν, τὸ συναίσθημα. Φαντασία καὶ πίστις συμπλέκονται καὶ προκαλοῦν θεραπευτικὴν δρῶσαν εἰς τὴν ἀλγοῦ-

σαν ψυχήν. Ἡ πίστις μεταβάλλεται εἰς καλλιτέχνημα ἄλλοτε διὰ τοῦ χρωστικῆς, ἄλλοτε διὰ τῆς σμίλης, ἄλλοτε διὰ τῶν ψηφιδῶν καὶ πρὸ πάντων διὰ τοῦ λόγου. Ὁ λόγος γίνεται ἐκφραστὴς τοῦ ἄγχους, ὑλοποιεῖ τὸ πάθος, τὸ χύνει μέσα εἰς τὸν στίχον. Καὶ ὁ στίχος ἔχει ἑλὴν τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν χάριν τοῦ πάσχοντος Πάσχου.

Ἐπάρχει ποίησις, ἐκλεκτή, ἀσυνήθης, ὑψηλή. Ἰλῶσσα πλουσία. Κυριαρχεῖ ὁ ἑλλην λόγος. Πλήθος εἰκόνων. Δυσκολεύεται κανεὶς νὰ τὰς συλλάβῃ, ἔχουν κάλλος, ἁρμονίαν, ἰσορροπίαν, προβάλλουν ἀπροσδοκῆτως, κινεῖν ἀπλῶς, ὥσάν ἐναλλασσόμενα ταμπλό εἰς διαδοχικὴν προβολὴν σταθερῶν πινάκων. Ὡς πρὸς τὴν μορφήν δὲν ὑπάρχει ποικιλίας μοσχαίνον. ὑπάρχει πειθαρχία καὶ τάξις ὁμοιομορφίας. Δίδει τὴν ἐντύπωσιν ὁ ποιητὴς ὅτι δὲν ἐνδιαφέρεται νὰ φιλοτεχνήσῃ κάτι πού ἐξέρχεται ὡς φυσικὸν μέσ' ἀπὸ τὴν φαντασίαν του καὶ ἐνδιαφέρεται νὰ προχωρήσῃ εἰς τὸ περιεχόμενον. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἀπατηλόν. Ἄν ἐνδιεφέρετο νὰ εἴπῃ ὅτι ἔχει νὰ εἴπῃ, ἔγραφε μίαν ἐπιστολήν, ἀπήγγελλεν ἕνα φαλμὸν δοξιδιόν ἢ συνέτασσε ποίημα μακρόσυρτον εἰς μορφήν ἔπους καὶ ἔδιδε μέσα εἰς τὴν στιχοθάλασάν του κατὰ τρόπον ἐπικὸν τὴν ἀγωνίαν του μὲ παρεμβλλόμενα ἰντερμέδια λυρικά. Ἀλλὰ τὸ συναίσθημα, πού εἶναι δίωσις μέσα του ζητεῖ νὰ ἐξέλθῃ ὡς εἰκὼν, ὑφαίνεται μὲ τὰ μηχανήδια τοῦ στίχου καὶ μεταβάλλεται εἰς καλλιτέχνημα τοῦ λόγου.

Ἄς προσθέσω τὸ πλήθος τῶν γνώσεων εἰς ἑλὴν των τὴν ποικιλίαν καὶ ἀπὸ βλας τὰς ἀποχρώσεις τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Ἀκόμη τὰς ἐκφερομένης γνώμας, πού ἐκχύνονται ὡς ὄνειρα, φιλοδέχεται, ἐπιτιθέσθαι, ἐμμέσως πάντοτε, μὲ σεμνότητα καὶ λεπτότητα, εὐγένειαν καὶ πνευματικὴν καθαρότητα. Τέλος, λυρικός λόγος γίνεται τὸ ἄγχος, ἡ πλῆξις, ἡ ὀδύνη, ὁ στεναγμὸς καὶ ὁ πόνος μὲ πρωτοτυπίαν καὶ χάριν, μὲ λυρωτικὰ δάκρυα, πού τρέχουν καὶ καίουν καὶ αὐτὸν τὸν ἀναγκνύστην οὐχὶ σπανίως...

Τ. Α. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

Τ. Ι. Α.: «ΜΙΚΡΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ», 1978.

Ἰστορία ἀπὸ τὴν πρώτη ἐμφάνισή της στὰ γράμματα τὸ 1968 μὲ ποιήματα, καὶ μὲ τὸν

χαρκτηριστικὸ τίτλο τοῦ Βιβλίου «Διέξοδος», ἡ κ. Τζέκα Λαγωνίκα μᾶς δίνει, τὸ 1972, καὶ τὰ πρῶτα τῆς πεζογραφικῆς δείγματα. Μὲ τὴ μεσολάβηση μιᾶς μόνο ποιητικῆς συλλογῆς τὸν ἴδιο χρόνο, περνάει ἀπὸ καὶ πέρα στὸ χῶρο τῆς πεζογραφίας καὶ εἰδικὰ στὸ διήγημα, πού θὰ τὴν κερδίζει τελικᾶ.

Τὸ «μικρὸ Βιογραφικὸ» (μὲ σχέδια καὶ ἐπιμέλεια τοῦ γνωστοῦ χαράκτη Γιώργη Βαχλάμου) φωτίζει σήμερα ἄπλετα αὐτὸν τὸν δρόμο πρὸς τὰ πίσω, ἐρμηνεύοντας τὸ καθόλου συνηθισμένο συγγραφικὸ αὐτὸ φαινόμενο, στίς λεπτομέρειές του. Καὶ ἀφοῦ ἡ ἔδρα ἡ συγγραφικὴ τόσο γενναῖα ἀφηγεῖται ἕνα τέτοιο συγκλονιστικὸ καὶ ἀπόρρητο κομμάτι ἀπ' τὴ ζωὴ της, κομμάτι πού σφραγίζει ἄλλωστε καὶ ἑλὴν της τὴν ζωὴ, ἐπιτρέπει ἴσως καὶ ὁ ἔμῃς τὴν ἀναφορά ὅς αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ γεγονός, πού θὰ τὸ χρησιμποιήσουμε ὁμῶς ὅχι γιὰ νὰ στηρίξουμε ἕνα ἀναμφισβήτητο καὶ πηγαῖο ταλέντο, ἀλλὰ γιὰ νὰ υπογραμμίσουμε τὸν ἡρωισμό καὶ τὸ πείσμα τοῦ ἀνθρώπου πού κάποτε, ἴσως τὴν ὥρα τῆς γέννησής του, ἴσως καὶ πρὶν ἀκόμα, ἀκούμπησε πάνω του τὸ χέρι τοῦ ὁ Θεός.

Ἐνὰ μακρὸ σκοτεινὸ λαγούμι κόβει: ξαφνικὰ τὸ ὁδοπορικὸ τῆς Τ. Ι. Α. Γονεῖς, ἀδέρφια, ξαδέρφια, ἄντρας, παιδιά, περβόλια, ταξίδια, ξεφαντώματα γίνονται ἕνα θαμπὸ σειρήνι στὴν ἀπέναντι μεριά. Μόνη τὴν ὥρα τῆς Τ. Ι. Α. θὰ τρυπήσει παληκαρίσια αὐτὸ τὸ τραγικὸ κουκούλι πού τύλιξε ὁλόγραφά της ἡ μοῖρα της, θὰ ἀρθρώσει μὲ μόχθο καὶ ἐπιμονὴ τίς πρῶτες λέξεις, θὰ προσπαθήσει νὰ ξανασταθεῖ ὀρθῇ ἐπιχειρώντας τὰ πρῶτα δῆματα καὶ θ' ἀνακαλύψει: σὺν παιδί τὸν κόσμο ἀπ' τὴν ἀρχή. Θανάσματα μνήμης θ' ἀναδυθοῦν μέσα ἀπ' αὐτὸ τὸ κατάμαυρο τίποτα. Ἀσύνδετα, λαμπερά, ἀνάκατα. Βιστικὰ καὶ ὅπως ὅπως προσπαθώντας νὰ συγκολληθοῦν μεταξύ τους. Θυμίζοντας στὴν Τ. Ι. Α. ὅχι μόνον τὴν ἱστορία της ἀλλὰ καὶ τὴν ἔδρα τὴν ὑπαρξή της.

Ἡ Τ. Ι. Α. ἀρχίζει νὰ ὑπάρχει καὶ πάλι λοιπόν, νὰ ὑπακούει, νὰ λειτουργεῖ. Αὐτόματα σχεδόν. Ἐνας φυσικὸς ρυθμὸς κάνει νὰ πῇ καὶ ἄργα ἀλλὰ σταθερὰ τὸ δριστικὸ της μα. Σὺν ὑπωποτισμένη καταγράψει πιστὰ καὶ ἄμεσα τὰ ὄνειρα πού βλέπει στὸν λιγοστὸ ὕπνο της καὶ τὴν σὺν σὲ ὄνειρο ἀλλοτινὴ ζωὴ

της. Συχνά ο αναγνώστης θα σαστίσει μπροστά σ' αυτή την απ' άκρη σ' άκρη ανασκαμμένη πολύχρωμη γεωγραφία, δέν θα καταλάβει πολλά πράγματα. Θα καταλάβει όμως το ένα: πως το άσπλαγγο χέρι που την άρπαξε και την σφεντόνισε από ψηλά πάνω στις σκληρές πλάκες τσακίζοντας της καρδιά, χέρια, πόδια, μνήμη, τὰ πάντα, τὸ ίδιο αὐτὸ άσπλαγγο χέρι: στάθηκε συγχρόνως και γενναϊόθυρος μαζί της. Τῆς έδωσε τὴν χαρά τῆς δημιουργίας.

Άπλή, άφτιασίδωτη, εύληπτη ή δημιουργία αὐτὴ φθάνει: νὰ νομιμοποιεῖ και νὰ επιβάλλει σὰν ύφος και αλήθεια έντελῶς προσωπική τὴν άταξία τῆς άφήγησης και τὸν μὴ οργανωμένο λόγο και νὰ άσκει επάνω μας τὴν γοητεία τοῦ γνήσιου και τοῦ ὄχι: από πρόθεση νεότροπου, «γιατί ὁ πόθος γέννησε τὴν ὁμορφιά — γιατί απ' τοὺς τυφλοὺς γεννιέθηκαν τὰ θναιρα — γιατί κι ἡ ποίηση γεννιέται απ' τὴν καθημερινότητα» λέει: ὁ Γιῶργος Σαραντῆς. Τὰ πάντα ἐδῶ ἔχουν τὸ καθημερινὸ πραγματικό τους ὄνομα, τὰ γεγονότα — τὰ ὅστε καν γεγονότα — ἔχουν συμβεῖ, ὁ τόπος και ὁ χρόνος εἶναι σαφεῖς, οἱ ὁμιολογίες ἔχουν μιὰ αὐθοδοσία πού άγγίζει: τὴν αἰσινότητα, ἡ ὁμιλία εἶναι: εὐθύβολη και οἰκεία, ὁ διάλογος γεμιστός τρέλα και λάμψη.

Εὐφρόσυνη πινελιές από λαϊκὸ ζωγράφο, αλαφράδα και χάρη ξεχειλίζοντας, κοιμιάτια πατρίδας οἱ σελίδες τῆς Τ. Ι. Α.. Πουθενά άπελπισία, πουθενά μοναξιά, πουθενά κλαψουρίσματα και παράπονο. Καί εἶναι αὐτὴ ἡ ἥρωική στάση τῆς άπέναντι στὴ ζωὴ μιὰ άρετὴ πού μαζί με τίς άλλες συγγραφικῆς άρετῆς τῆς ὀφείλουμε πρωτίστως νὰ τῆς άναγνωρίσουμε.

Όλα τὰ παραπάνω φυσικά ὄχι: μόνο ἐξηγῶν αλλά προϋποθέτουν σχεδόν τὸ μὴ ἐλεγχόμενο ὀλικό τῆς πού ἡ άσυμμετρία, οἱ εἰσβολές τῆς πολιτικῆς (ὄχι: τῶν πολιτικῶν θέσεων, γιατί τότε θά ἦταν θεμιτό) ἡ τῶν άναφομοιωτῶν γνώσεων και τελοσπάντων τῆς παράθεσης σειρᾶς περιττῶν παρεκκλίσεων ὄχι: σπάνια τὸ καταποντίζον άνακρινώντας και τὰ θετικά στοιχεῖα τῆς οὐσιαστικῆς προσφορᾶς τῆς, ἡ τουλάχιστον τὸ ἐμποδίζουν ν' άναπνεύει μέσα σ' ἕνα χῶρο μόνο δικό του.

Έντοῦτοις με τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου τὸ ἀδιέξοδο ὑποχωρεῖ, ἡ κρίση άρχίζει νὰ παί-

ζει: τὸν πολὺ σημαντικό τῆς ρόλο, μιὰ βραση περισσότερο εύλόγιστη στερεώνει: και ἀξιοποιεῖ τὸν λόγο, περιορίζονται αἰσθητὰ τὰ ὀλισθήματα. Ἡ Τ. Ι. Α. άρχίζει πλέον νὰ ὀλοκληρώνεται: και αἰσθητικά και νὰ προχωρεῖ ὄχι: μόνο με τὸ ένστικτο πρὸς τὸν καλύτερο ἑαυτὸ τῆς.

Τὸ «μικρὸ Βιογραφικὸ» εἶναι ἡ θαυμαστὴ ἀπόδειξη. Έκτεταμένο άφήγημα και συγχρόνως σφιχτό και γερὰ γαντζωμένο απ' τὴν άρχή ὡς τὸ τέλος πάνω στὸν σκληρὸ του πυρήνα, ἄμεσο, τραγικὸ και δίχως περιστροφές, δίχως καν ἑκείνους τοὺς άλλωστε τόσο γοητευτικούς Βημαιοτισμοὺς πού κάνουν και τὴν ἴδια νὰ χάνεται, έναιο και γοργὸ ἔρχεται νὰ μᾶς πεῖ: πῶς ἡ Τ. Ι. Α. γνωρίζει πιά ὄχι μόνο νὰ γράφει: αλλά και νὰ ἐργάζεται.

«Κι ἔβαλα πλώρη γιὰ τὴ ζωή. Ξανά γιὰ τὴ ζωή. Μὲ βλέπετε και νομίζετε: ὅτι δέχτηκα ἕνα μαστούνι: κι ἕνα χέρι, ἕνα ἡλίθιο χέρι, νὰ κρέμεται: ἔτσι, βουβὸ και άνίκανο, και νομίζετε λοιπὸν πού λέτε, ὅτι ἦταν θέλημα Θεοῦ νὰ ζῆσω ἔτσι. Δέν ἦταν τέτοιο ὄχι: δέν ἦταν! Μάζεψα από τὴν τάφο τὸ δεξιό μου πλαϊνό, χέρι: πόδι, και ἔσχισα τὸ κεφάλι, ὄχι: τοῦ δεξιοῦ, μὰ τοῦ ἀριστεροῦ μου πλαϊνοῦ, κι εἶπα: ΘΑ ΖΗΣΩ».

(μικρὸ Βιογραφικὸ, σελ. 50)

Ἐξιστόρηση ἑνὸς απ' τὰ πιὸ δραματικά χτυπὴ τὴ ζωὴ του με τὰ πλέον λιτὰ ἐκφραστικά πῆματα πού μπορεῖ νὰ δεχθεῖ ὁ ἄνθρωπος μέσα, ἀπαλλαγμένο από κάθε συγκινησιακὴ φόρτιση, ἀπαλλαγμένο προπαντός απ' τὴν ἐκμετάλλευση ἑνὸς τέτοιου θέματος. Καί, άντιθέτα, παρούσα εἶναι: κι ἐδῶ ἡ ἀδημονία τῆς Τ. Ι. Α. νὰ πεῖ μιὰ ὥρα γρηγορότερα: ὅτι ἔχει νὰ πεῖ και νὰ τελειώσει, πικρὴ εἶναι ἡ συγκομιδὴ από τὰ τέτοια διώματα, δέν τ' άναμασᾷ, τὰ θγάζει: από πάνω τῆς ὅπως ἕνα ροῦχο πένθους πού κάποτε πρέπει νὰ πάρει: τέλος.

Σημειώνουμε τὴν σεμνὴ κι αξιόλογη παρουσία τῆς κ. Τζέκας Λαγωνίκα σὰν μιὰ έντελῶς ξεχωριστὴ περίπτωση, πού με συνέπεια και ἐπιτυχία ὀηρετεῖ: τὰ γράμματα δέκα ὀλό-

κλήρω χρόνια και πού πιστεύουμε — με τόν πιο αυστηρό πάντα τρόπο έχτιμώντας τήν δουλειά της — πώς ο σκληρός αγώνας της για να πάρει μια θέση σ' αυτά δεν στάθηκε μάταιος.

ΓΙΟΛΑΝΤΑ ΠΕΓΚΛΗ

DEM. KOKKINOS: «LA TER-
RA E L' AQUA».

Τό να μεταφράσει κανείς έναν ποιητή, χωρίς να αισθανθεί μέσα του πραγματικά να ξανακυλάει τὸ αἷμα, ἡ ἀνάσα, ἡ ἀνθρώπινη οὐσία τοῦ μηνύματος, εἶναι πράγμα ἀνώφελο καὶ τὰ ἀποτελέσματα μαρτυροῦν τὴν καλλιτεχνική ἀποτυχία. Ἐδῶ ἀπαιτεῖται νὰ ἀποκατασταθεῖ μιὰ συνταύτιση συμπάθειας μεταξὺ τοῦ ποιητῆ καὶ ἐκείνου πού τὸν μεταφέρει στὴ δική του γλώσσα, μιὰ συμπάθεια πού ἐξαρτᾶται πολὺ ἀπὸ τὴν ποιότητα τῆς ποίησης ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν ἀπαραίτητη εὐαισθησία τοῦ μεταφραστῆ, πρὸς τὴν ποίηση.

Σ' αὐτὴ τὴ θέση βρέθηκα καὶ αὐτὸ τὸ λέω μὲ πᾶσα εἰλικρίνεια, μεταφράζοντας αὐτὰ τὰ χρόνια πολλοὺς νεοέλληνες ποιητές, οἱ ὅποιοι μοῦ κάνουν πρόθυμο καὶ εὐγενικό ὄρωρ τὰ βιβλία τους καὶ μεταξὺ αὐτῶν εἶναι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Δημοσθένης Κόκκινος, τοῦ ὁποῦ παρουσιάζω ἐδῶ μερικὰ ποιήματά του γιὰ νὰ τὰ γνωρίσουν οἱ Ἱταλοὶ ἀναγνώστες πού τὰ διάλεξα ἀπὸ τὴ συλλογὴ («Ἡ Γῆ καὶ τὸ Νερό», Ἀθήνα 1976), μιὰ ἔκδοση, ἡ ὁποία, εἶναι ἀξιόλογη. Καὶ ὅλα αὐτὰ σὲ ἀρμονία μὲ τὴ φωνὴ τοῦ ποιητῆ, μετρημένη, εἰλικρινὴ καὶ αὐθεντικὴ στὴν ἐμπνευση καὶ στὸν τόνο.

Ἐνθυμοῦμαι μὲ τὸ πρῶτο ἄνοιγμα αὐτοῦ τοῦ μικροῦ τόμου, μὲ τὴν ἀνάγνωση τῶν πρώτων στίχων τοῦ «Συζυγικοῦ Ἀσματος» πού δίνουν τὴν ἀρχὴ στὴ συλλογὴ, ἕνα ζωηρὸ σκίρτημα στὰ μάτια μου ἀπὸ τὴν εἰκόνα τῆς γυναίκας Ἰωάννας τὴ σύντροφο τοῦ ποιητῆ, πού μοῦ προκάλεσε ὄχι μικρότερη φωτεινότητα καὶ ὑποβολὴ ἀπὸ ἐκείνη μερικῶν ἀξιωματικῶν γυναικείων μορφῶν τοῦ βιβλικοῦ κόσμου καὶ τοῦ κλασσικοῦ.

Ἡ Ἰωάννα ἀπεικονίζεται «μὲ τὴν ὕδρια στὸν ὦμο, μὲ τὴ γαλάζια σκιά τῆς ἐσπέρας τὴν ὥρα πού παίρνει ἀπὸ τὸ χέρι τὸν ποιητὴ γιὰ νὰ τὸν ἀκολουθήσει συνεπῶς πάντοτε, προνοητικὴ καὶ πιστὴ στὴν πορεία τῆς ζωῆς. Καὶ εἶναι σ' αὐτὸ τὸ «συζυγικὸ ἄσμα» πού συναντιοῦνται οἱ βασικὲς εἰκόνες καὶ οἱ σκοποὶ ὁλόκληρης τῆς συλλογῆς καὶ ὅπου κάνει τὴν ἐμφάνισή του πιά τὸ αἶσθημα τῆς ἀντρικῆς τρυφερότητας καὶ τῆς εὐγενικῆς ἀνθρώπινης συμπάθειας μὲ τὴν ὁποία τὸ βλέμμα τοῦ Κόκκινου ἀπλώνεται ἐπάνω στοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ πράγματα. Αἰσθάνεσαι ὅτι βρίσκεσαι μπροστὰ σὲ μιὰ μεγάλη καρδιὰ ἀνοιχτὴ στὸ ὁδυνηρὸ αἶσθημα τῆς ζωῆς, ἔτοιμη νὰ κάνει δικές της τὶς συμφορὲς καὶ τὶς καθαρὲς καὶ ἀπλὲς χαρὲς τῶν ταπεινῶν μὲ ἀμείωτὴ εὐαισθησία πού ζυπνᾷ πικρὲς μνῆμες τῆς ζωῆς του, τῆς οἰκογένειάς του, τοῦ τόπου του, τῆς πατρίδας του. Ἡ καλωσύνη τοῦ ποιητῆ περιβάλλει σ' ἕνα κύκλο ἀγάπης ὅλα τὰ πλάσματα. Ἐχει ἰδιαίτερους συγκινησιακοὺς τόνους γιὰ τὰ θύματα τοῦ πολέμου καὶ τῆς γερμανικῆς κατοχῆς τῆς πατρίδας του, γιὰ τοὺς ἐξόριστους καὶ τοὺς πεινασμένους, γιὰ τοὺς ἀγαπημένους φίλους του πού δὲν ὑπάρχουν πιά. Ἐνα αἶσθημα Βιργίλειας καλωσύνης τοῦ ζυπνοῦν οἱ μορφὲς τῶν σκοτωμένων ἐφῆδων στὰ πεδία τῶν μαχῶν, μὲ σθησμένα ἀνάμεσα στὰ μαλλιά τους τὰ τελευταῖα ὄνειρα καὶ ἰδιαίτερα συγκινεῖται καὶ συγκινεῖ καὶ μᾶς μπροστὰ στὰ παιδιὰ: τὰ ἐθραιόπουλα τῶν «lager» πού κινηγοῦσαν τὶς πεταλούδες καὶ τὰ πεινασμένα παιδιὰ τῆς Μπιάφρας. Ὁ ποιητὴς χαϊδεύει μὲ τὸ βλέμμα του καὶ ἀναθυμᾶται αὐτὰ τὰ πλάσματα σὰν μαραμένα λουλούδια, τρυφερὲς εἰκόνες ἀρπαγμένες ἀπὸ τὸ λαιμὸ τῶν ἀνθρώπων δραμάτων. Ἀλησμόνητὴ ἡ μορφὴ τοῦ «μικροῦ Βιετναμέζου» πού σκύβει νὰ σκεπᾷ τὸ ματωμένο μέτωπο τοῦ ἀδελφοῦ πού πεθαίνει τραυματισμένος.

Ἀκόμα ἡ τοπιογραφία πού εἶναι ἕνα ἀρκετὰ οὐσιαστικὸ μῆμα αὐτῆς τῆς συλλογῆς καὶ πού χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν αἰσθηματικὸ τόνο, εἶναι μιὰ τοπιογραφία χωρὶς δυνατὰ χρώματα, πάντα σκοτεινὴ

στις σκηνογραφίες με τις εναλλαγές των εποχών που απλώνεται στα χρώματα και στις μελαγχολικές αποχρώσεις και στις ώρες με τα γλυκά σουρουπώματα τα ισκιωμένα από τη θλίψη, και τα βαθιά ξημερώματα που οι σκιές χάνονται στο αιώνιο μυστήριό τους ή τις αύγες που απλώνονται επάνω στις πεδιάδες και στα βουνά.

Σαν πυρήνες της συναισθηματικής ακτινοβολίας και διαθλάσης είναι μερικά χαρακτηριστικά θέματα που επανέρχονται και που δεν δίνουν καθόλου την έντυπωση μιᾶς μονότονης επανάληψης από σύμβολα και γλυκερά διακοσμητικά στοιχεία, τα οποία ἄλλωστε αποκλείονται σε μιὰ ποίηση λιτή και σοβαρή.

Είναι ἀλήθεια πώς επανέρχονται με μεγάλη συχνότητα «ή στάχτη», «ὁ βασιλικός», «ἡ ρίγανη», «τὰ χελιδόνια» κλπ. Είναι σύμβολα ἐνὸς αἰσθήματος λύπης καὶ ἐφήμερης χαρᾶς τῆς θλίψης καὶ τῆς δειλῆς ἐλπίδας στα ὅποια ὁ ποιητὴς ἐμπιστεύεται τὸ ρυθμό, τὼν συγκνήσεων του καὶ τὼν πιὸ προσωπικῶν του καμῶν. Ὁποιο καὶ ἂν εἶναι τὸ βάρος τῶν λυπηρῶν του ἀναμνήσεων, ὁ ποιητὴς δὲν παραιτεῖται τῆς ἐλπίδας:

«Τουλάχιστον νὰ ντύσουμε με ἄνθη
(ἀπιδιδᾶς
αὐτὴν τὴν ἀνοιξὴ με τὴν κίτρινη χλόη».

Καὶ ἄλλοι:

«Μονάχα τὰ πολυβόλα καὶ τὰ κράνη
(μας
ἔμειναν στὸν κάμπο παρατημένα
ὅταν γυρίσαμε νὰ κλαδέψουμε τὶς ρο-
δακινιές».

Καὶ ἀκόμα θὰ ξαναγυρίσει τὸ ἀγαπητὸ θαῦμα τῶν ἀνθισμένων καὶ μυρωμένων εποχῶν ποὺ ὁ ποιητὴς ὑποδέχεται καὶ τὶς παρουσιάζει με λεπτοὺς τόνους γλυκιᾶς ποίησης:

«Ξέρω πὼς αὐτὴ εἶναι ἡ πατρίδα μας
κι' οἱ λίγες γαλάζιες πεταλοῦδες
ποὺ περιμέναμε νᾶρθουν με τὰ κεράσια
καὶ τὴν εὐωδία τῶν κέδρων».

Εἶναι τόσο λυπηρὴ ἡ συνείδηση τῆς μοίρας τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ μοίρα ὅλων τῶν ζωντανῶν υπάρξεων ποὺ ὁ ποιητὴς φοβάται νὰ ἐλπίζει, νὰ θυμάται: αὐτὴ ἡ στάση φαίνεται βασικὴ στὴν ποίηση τοῦ Κόκκινου. Τὸ παρελθὸν φέρνει θλίψη, ἡ μνήμη εἶναι πόνος:

«εἶπα νὰ ξυπνήσω τὰ χρόνια
καὶ τὸν ὕπνο τῆς πικραμένης μας γῆς»

Ἄλλὰ αἰσθάνεται τὸ θεὸ κοντὰ του καὶ στὴν ψυχὴ του καὶ ταπεινὸς καὶ με δέος ἀπευθύνεται σ' Αὐτόν:

«Ὁ αἰτῶν καὶ ὁ κρούων εἴμαι
ὁ ποιητὴς ποὺ ἀναζητεῖ
τὸν ἰδρώτα καὶ τὰ ὄνειρα τῶν ἀδερ-
(φῶν».

Εἶναι τὸ πιὸ ταιριαστὸ συμπέρασμα γιὰ ἓνα ποιητὴ τόσο πλήρη ἀπὸ θρησκευτικὴ καὶ ἀπὸ ἀδελφικὸ αἶσθημα γιὰ ὅλους, γιὰ ἓνα πνεῦμα εὐαίσθητο στὴν ἰδέα τοῦ θανάτου, κυρίαρχη ἰδέα σ' αὐτὴ τὴ συλλογὴ. Οἱ εἰκόνες τῶν ἀγαπημένων δικῶν του πεθαμένων κι ἐκείνες τῶν φίλων του ποὺ ἔφυγαν γιὰ πάντα, τοῦ ὑποβάλλουν τὶς πιὸ ὡραίες σελίδες. Δίπλα στὶς εἰκόνες τῶν νεκρῶν ὁ ποιητὴς παραθέτει τῶν ζωντανῶν στὴ θλίψη τους καὶ στὴ δυστυχία τους:

«Βλέπεις τὸ Φθινόπωρο κι ὁ δυόσμος
ἔμειναν με τὸν καπνὸ καὶ τὰ ὄνειρα
στὴν ἐστία τῆς πατρικῆς στάχτης
καὶ σκέφτομαι τὴν ἐρημιὰ τοῦ δρόμου
γιὰ τοὺς συντρόφους ποὺ θὰ βλέπουν
(ἀμίλητοι

νὰ πέφτουν τὰ φύλλα
τὴν ὥρα ποὺ θ' ἀνοίγω τὴν αὐλόπορτα
στρωμένη με τὴν εὐωδία τῆς ἀκακίας».

Ἡ συλλογὴ κλείνει μιὰ μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἐλεγείες, ὅπου τὸ αἶσθημα τοῦ θανάτου ποὺ παρουσιάζεται σὰν τὸ πιὸ φυσικὸ σ' αὐτὴ τὴν ποίηση χρωματίζεται ἀπὸ τὴ γλυκεῖα μαγεία τῆς μελαγχολίας καὶ ἐκφράζεται με μιὰ βαθιὰ αἶσθησις ἐπικοινωνίας με τὰ πνεύματα τῶν πεθαμένων

φίλων και με όλους εκείνους που υπήρξαν αγαπημένοι στον ποιητή. Ο οποίος καθώς τους φέρνει στη μνήμη του τους κάνει να ξαναζήσουν μέσα στην άχλυ ενός βραδυνοῦ οὐρανοῦ ἢ μιᾶς αὐγῆς σιωπηλῆς μετὰ τὴν στάση τους, καὶ τίς συνήθειες ποὺ εἶχαν στὴ ζωὴ.

Σὲ μιὰ ἀπὸ τίς τελευταῖες ἐλεγείες, τραγουδάει τὸ φίλο ποὺ ἔχει περάσει πιά στὸ ποτάμι τῆς αἰώνιας εἰρήνης, ὅπως:

«πρῶος ὁδοιπόρος ποὺ ἔφτασε
στοὺς κόλπους τῆς βιβλικῆς ὑπόσχε-
(σης)».

Ὅσο περισσότερο τὸ ποιητικὸ αἶσθημα τοῦ Κόκκινου φθάνει στὴ στοχαστικὴ ἐνατένιση καὶ στὴν πληρότητα ἄλλο τόσο καὶ ἡ γλώσσα του ἀποκτίνει συνθετικὴ δύναμη καὶ ἐκφραστικὴ τελειότητα.

Εἶναι σπάνιες οἱ στιγμὲς στὶς ὁποῖες ὁ τόνος χαμηλώνει καὶ γίνεται ὀλιγότερο ὀξύς. Κατὰ τὰ ἄλλα ὁ ποιητὴς ἔχει ἀγαπήσει γενικὰ τὸ διακριτικὸ καὶ ἤρεμο τόνο χωρὶς στόμφο, ἐκφραστικὲς ἀναζητήσεις καὶ λόγια φτιαχτά. Ἡ ἀπλότητα ποὺ στὴν τέχνη θεωρεῖται τὸ οὐσιαστικότερο πράγμα, στὸν Κόκκινο εἶναι μιὰ αὐθόρμητη ιδιότητα.

Ἡ συλλογὴ ἀνοίγει καὶ κλείνει μετὰ δύο εἰκόνες ἀλησμόνητες: Ἡ πρώτη, ἡ γλυκύτητα τῆς στοχαστικῆς νεότητος καὶ ἡ δευτέρη τῶν μοναχικῶν καὶ σιωπηλῶν γηγατειῶν: Ἡ Ἰωάννα καὶ ὁ θεῖος Μῆτσος. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος ποὺ ἔρχεται στὴ μνήμη τοῦ ποιητῆ, ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια ποὺ ἔχει πεθάνει.

Καὶ ἐνῶ ἡ μοναξιά κατεβαίνει στὸ ξύλινο μαγαζὶ τοῦ θεῖου Μήτσιου, οἱ τελευταῖες σημειώσεις τῆς ἐλεγείας τῶν ἐνθυμήσεων ποὺ ἀνυψώνονται ἀπὸ τὴν καρδιὰ τοῦ ποιητῆ, ἀπλώνονται σιγὰ-σιγὰ, ὅπως τὸ φῶς τῆς ἡμέρας σθίνει, ἀφήνοντας στὴν ψυχὴ τὴν ἡχὴ μιᾶς φωνῆς μελαγχολικῆς καὶ γλυκειᾶς ποὺ μᾶς ἔχει ζωηρὰ συγκινήσει.

F. MASTROIANNI

Μετάφραση ἀπ' τὰ ἰταλικά:
ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΝΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ "ΑΣΤΕΡΟΣ",

«Ο ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ»

Τὸ ἀριστούργημα τῆς κριτικῆς λογοτεχνίας τοῦ 17ου αἰῶνα, ὅπως τὸ ἔχουν χαρακτηρίσει οἱ πιὸ ἐγκυροὶ κριτικοὶ καὶ ἱστορικοὶ τῆς λογοτεχνίας μας, κυκλοφόρησε σὲ τρίτη ἔκδοσι ἀπὸ τὸν Ἐκδοτικὸ Οἶκο «Ἀστὴρ» Ἀλ. & Ε. Παπαδημητρίου. Τὸ κείμενο, ὅπως καὶ τῶν προηγούμενων ἐκδόσεων ἀπὸ τὸν ἴδιο ἐκδοτικὸ οἶκο, βασίζεται στὴν πιὸ ὑπεύθυνη ἔκδοσι τοῦ ἔργου ἀπὸ τὸν Στ. Ξανθοῦδιδε. Προτάσσεται διεξοδικὴ κατατοπιστικὴ εἰσαγωγὴ ἀπὸ τὸν καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Λίνο Πολίτη, εἰδικὸν γιὰ τὴν κρητικὴ λογοτεχνία, ἡ ὁποία καὶ ἔχει ριζικὰ ἀναθεωρηθεῖ γιὰ τὴν τρίτη ἔκδοσι, ὥστε νὰ περιλαμβάνει τὰ πορίσματα τῶν φιλολογικῶν ἐρευνῶν τῶν τελευταίων εἴκοσι πέντε χρόνων. Ἔτσι ἐξετάζονται μετὰ κάθε λεπτομέρεια τὸ ζήτημα τῆς χρονολόγησιν τοῦ ἔργου, τῶν πηγῶν καὶ τοῦ προσώπου τοῦ ποιητῆ.

Πέτρος Βαμπούλης: «BYZANTINΗ ΔΙΑΚΟΣΜΗΤΙΚΗ», Ἀθήνα 1977.

Τὸ ἐξάισιο αὐτὸ ζωγραφικὸ Λεύκωμα ἀφείλεται στὸν χρωστήρα ἑνὸς ἀπὸ τοὺς πιὸ ταλαντούχους εἰδικούς καλλιτέχνες τῆς χώρας μας. Ὁ κ. Βαμπούλης εἶναι ποτισμένος ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδοξίας. Αὐτὴ εἶναι ἡ Μόσσα ποὺ τὸν ἐμπνέει στὶς εἰκαστικὰς του δημιουργίας. Στὸ ἔργο του αὐτό, παρουσιάζει ἕνα πλῆθος θέματα καὶ μοτίβα, παρμένα ἀπὸ τὴν κληρονομία ποὺ μᾶς ἔφησε τὸ Βυζάντιο. Ἡ ἀποτύπωσή τους ἔγινε σὲ εἰδικὸ πολυτελὲς χαρτί. Μαζὶ μετὰ τὸν καλλιτέχνη, πρόσφεραν καὶ οἱ ἐκδότες μιὰ ἐξαντλητικὴ φροντίδα, ὥστε τὸ ἀποτέλεσμα νὰ εἶναι ἀπὸ κάθε ἀποψη ἀξιοζήλευτο.

Τὸ ἔργο εἶναι πολὺ χρήσιμο στοὺς εἰδικούς, ζωγράφους καὶ διακοσμητές. Εἶναι ὅμως καὶ λαμπρὸ ἀπόκτημα γιὰ τὴν βιβλιοθήκη κάθε καλλιτεργημένου ἀνθρώπου, ποὺ γνώ-

Ηαι τις θήνικατες αίσθητικες αξίες, οι οποίες έρχονται από το δοξαζόμενο πολιτιστικό μας παρελθόν.

Τέτοιες εκδόσεις, εφάμιλλες των καλύτερων ξένων του είδους, τιμούν τη χώρα μας, από το πνεύμα της οποίας φωτίζεται και πάλι βλος ο σύγχρονος κόσμος.

Ο ύ α λ λ α ς: «ΜΠΕΝ ΧΟΥΡ». 'Απόδοση ΒΑΣ. ΜΟΥΣΤΑΚΗ, 'Αθήνα 1978.

Το παγκόσμια γνωστό αυτό άριστούργημα, που περιέχει μιάν συναρπαστική ιστορία από τα χρόνια του Χριστού, βρήκε, με την παρούσα απόδοσή του, τα πιο κατάλληλα χέρια να το αναπλάσσουν γλωσσικά. Ο κ. Βασ. Μουστάκης, από τους κορυφαίους θεολόγους μας και μέλος της 'Εθνικής 'Εταιρείας 'Ελλήνων Λογοτεχνών, μας χαρίζει ένα «Μπέν Χούρ», χωρίς τις συνηθισμένες ανακρίβειες των μεταφραστών της σειράς, αλλά και με δύναμη ύφους εφάμιλλη του πρωτότυπου. Στέρεια χτισμένη δημοτική, με δροσάτους χυμούς, χλιδή στο λεξιλόγιο, γόνιμη φαντασία, που σε ώρισμένα σημεία

αναπληρώνει τον Ουάλλας, διακρίνουν τη δουλειά του.

Το διβλίο είναι καλαίσθητα τυπωμένο, με εικόνες του γνωστού ζωγράφου Βύρ. 'Απτόσογλου.

Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου: «ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΛΥΡΙΚΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ».

'Εκνυλοφόρησε στις εκδόσεις «'Αστέρος» η τρίτη έκδοση της «Ευρώπης, Κεφάλαια Λυρικής Γεωγραφίας» του Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου. 'Η έκδοση αυτή είναι συμπληρωμένη με νέα ταξιδιωτικά απόγραφα από νέα ταξίδια του συγγραφέα στην 'Αγγλία, Σκωτία, Πορτογαλία και σ' ένα τμήμα της Ρουμανίας.

Πρόκειται για έναν όγκώδη, καλαίσθητο τόμο, όπου συναντά κανείς το γνωστό λυρικό και την ποιητική διάθεση του συγγραφέα. Το διβλίο αυτό δεν προσφέρει μόνο ένα είδος αναψυχής στο φιλοτάξιο, αποτελεί κι ένα πολύτιμο έφόδιο στην βλη πνευματική του συγκρότηση.

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ ΔΙΕΥΚΡΙΝΗΣΗ

Φιλτάτη μου «'Ηπειρωτική 'Εστία».

Δημοσιεύτηκε στο διπλό τεύχος σου 338—339 (Ιουνίου — Ιουλίου 1980) κάποιο σημείωμα του κ. Μ. Βουδούρη που με άφορα και που χρειάζεται διευκρίνιση για τρεις κυρίως λόγους:

α' Γιατί κατά 99% αποτελεί αναδημοσίευση σημειώματος του ίδιου του κ. Βουδούρη, δημοσιευμένου στη «Νέα 'Εστία» της 1 'Οκτωβρίου 1979, — και δεν ξέρω αν η αναδημοσίευσή του στην «'Ηπειρωτική 'Εστία» δεν αντιβαίνει στη δημοσιογραφική δεοντολογία.

β' Γιατί έτσι καθώς είναι τυπωμένο («Δ η μ ή τ ρ η Γ ι ά κ ο υ: Βιβλιογραφικά εις τον Γ. Σ. Σακελλαριάδη 1950—1973»), και μάλιστα συνέχεια σε διβλιοκριτικά σημειώματα του περιοδικού, δείχνει πως έχω τυπώσει... διβλίο με το παραπάνω θέμα, κατιτί δηλ. που ποτέ μου δεν το έφιλολόγησα. *Έγραφα άπλως ένα σημείωμα νεκρολογικό για το μακαρίτη το φίλο μου καθηγητή Σακελλαριάδη. Και το σημείωμα έκείνο τυπώθηκε στη «Νέα 'Εστία» (1 'Οκτωβρίου 1979). Και

γ' Γιατί, και αν έγραφα τέτοιο διβλίο, ούτε στην καθαρεύουσα θά το έγραφα («εις τόν... κ.τ.λ.), μά ούτε και «Γ. Σ. Σακελλαριάδη» θά έγραφα τον καλό μου το φίλο Χαρίλαο Γ. Σακελλαριάδη...

Φιλικότατα

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΣ

'Αθήνα, 23 Αδγ. 1980

ΔΙΑΦΟΡΑ**ΒΡΑΒΕΥΣΕΙΣ**

Τὸ Σωματεῖο Γρεγείων Ὑποτροφίῶν καθιέρωσε βραβεῖο ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΛΟΓΝΤΕΜΗΣ πού θά δίνεται κάθε χρόνο σὲ μιὰ ἐλληνικὴ καὶ σὲ μιὰ ρουμάνικη προσωπικότητα τῶν Γραμμάτων καὶ τῆς Τέχνης, πού μὲ τὸ ἔργο τους συμβάλλουν στὴν ἀνάπτυξη τῆς πατροπαράδοτης ἐλληνορουμανικῆς φιλίας.

Τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τοῦ Σωματείου Γρεγείων Ὑποτροφίῶν, πού συνήλθε πρὶν λίγες μέρες ὑπὸ τὴν προεδρία τῆς κ. Μ. Γρέγου, ἀποφάσισε γιὰ τὸ 1980 τὰ βραβεῖα αὐτὰ νὰ δοθοῦν στοὺς:

1. ΡΟΜΟΓΑ ΜΟΓΝΤΕΑΝΟΥ, καθηγητὴ στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Βουκουρεστίου καὶ διευθυντὴ τοῦ ἐκδοτικοῦ ὀργανισμοῦ «UNIVERS», γιὰ τὶς μελέτες, τὰ ἄρθρα καὶ τὶς διαλέξεις του σχετικὰ μὲ τὶς ἐλληνορουμανικὲς σχέσεις καὶ τὸ ἔργο τῶν συγγραφέων: Μενελάου Λουντέμη, Νίκου Καζαντζάκη, Κωνσταντίνου Τσάτσου, Πέτρου Χάρη κ.ἄ.

2. ΛΑΜΠΡΟ ΖΙΩΓΑ, διευθυντὴ τῆς Πνευματικῆς Ἑστίας Ἑλληνορουμανικῆς Φιλίας, γιὰ τὴν μετάφραση καὶ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ πεντάτομου ἔργου τοῦ Ρουμάνου Προέδρου Νικολάε Τσαουσέσκου, τὸ βιβλίο του «Ὑπέρμαχοι: τῆς Ἑλληνορουμανικῆς φιλίας», καθὼς καὶ τὴ μετάφραση πολλῶν ἄλλων ρουμάνικων βιβλίων στὰ ἐλληνικὰ καὶ ἀντιστρόφως.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Τευχὸς Ἰανουαρίου — Μαρτίου 1980 Ἑπειρωτικῆς Ἑστίας:

1) Στὸ «Κάλεσμα», σελ. 42, στίχ. 23, νὰ διορθωθεῖ ἡ λ. εἰς τὸ ὄρθο: φουστανελλοράφτρες ἀντὶ φουστανελλοφόρες

2) Στὴ σελ. 43, στίχ. 31 νὰ διορθωθεῖ ἡ λ. χωριὰ στὸ ὄρθο: Χωράφια ἀντὶ χωριά.

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ**ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ**

ΧΡ. ΠΕΡΗΑΣΟΥ: «Ὅρενὸ Χειρουργεῖο» (ποίησι), σελ. 63, Ἀθήνα 1979.

ΕΛΕΝΗ ΔΑΜΒΟΥΝΕΛΗ: «Τὸ συντριβάνι» (ποίησι), σελ. 33, Ἀθήνα: 1979.

ΕΛΕΝΗ ΔΑΜΒΟΥΝΕΛΗ: «Ἡ ἀζαλέα» (ποίησι), σελ. 25, Ἀθήνα 1979.

ΛΑΚΗ ΚΟΛΒΑΤΣΟΥ: «Πύρινες Γλῶσσες» (ποίησι), σελ. 48, 1980.

ΦΩΤΗ ΚΑΡΑΝΔΡΕΑ: «Μήτε παπᾶς μήτε ξενᾶς» (διηγήματα), σελ. 76, Ἀθήνα 1980.

ΙΑΣΩΝΑ ΕΓΑΓΓΕΛΟΥ: «Μονόπρακτο» (Θεατρικοὶ στοχασμοί), σελ. 92, Ἀθήνα 1979.

ΙΑΣΩΝΑ ΕΓΑΓΓΕΛΟΥ: «Ἡ Δανάη τῶν ἐρειπίων» (μῦθος ἀλληγορικὸς), σελ. 130, Ἀθήνα 1979.

ΦΟΙΒΟΣ ΔΕΛΦΗΣ: «Ζωολόγιο» (εἰσθημοί) (ποίησι), σελ. 50, Ἀθήνα 1980.

VICENZO MASCARO: «Ὁ βίολος τῶν δυνεῖρων» (ποίησι), σελ. 46, Ἀθήνα 1979.

ΕΓΗ ΠΑΠΑΔΗΜΑ: «Δεκατέσσερες φωνές γιὰ τὴν Εἰρήνη» (ποίησι), σελ. 28, Θεσσαλονίκη 1975.

ΜΑΡΙΑΣ ΤΣΙΚΟΥΛΑ — ΓΑΪΤΑΝΤΖΗ: «Ἀλλαγές» (ποίησι), σελ. 35, Σέπρες 1980.

ΚΩΣΤΑ ΣΑΚΑΡΙΑΔΗ: «Θρόλοι» (ποίησι), σελ. 35, Αἴγιον 1961.

ΝΙΑ ΖΑΧΑΡΙΑ — ΚΟΜΠΟΡΟΖΟΥ: «Ἀνθρώπινα πορτραῖτα» (διηγήματα), σελ. 45, Ἀθήνα 1979.

ΣΤΕΛΙΟΥ ΝΤΟΜΑΛΗ: «Ἀνθρωποκεντρικὸς» (ποίησι), σελ. 45, Λάρισα 1980.

ΤΑΚΗ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ: «Τὸ βιβλίο τῆς Ἐλένης καὶ οἱ τελευταῖοι ἥλιοι» σελ. 31, Ἀθήνα 1963.

ΤΑΚΗ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ: «Παραλλαγές πάνω στὸ θέμα τῆς μοναξιάς» σελ. 46, Ἀθήνα 1963.

ΙΦΙΓ. ΧΡΥΣΟΧΟΥ: «Ἐμεῖς οἱ φίλοι»

αας» (διηγήματα), σελ. 92, 'Αθήνα 1979.

ΙΦΙΓ. ΧΡΥΣΧΟΟΥ: «Ένα άδέσποτο σκυλί μιλάει για τη ζωή του» (διηγήματα), σελ. 47, 'Αθήνα 1979.

ISTITUTO DI CULTURA ITALIANA: «Ενημερωτικό δελτίο», (Δελτίο εκδόσεων), σελ. 75, 'Αθήνα 1980.

Π.Β. ΠΑΣΧΟΥ: «Ο ούρανός ξύλον» (ποίηση), σελ. 77, 'Αθήνα 1979.

ΦΡΑΓΚΟΥΛΗ Κ. ΦΡΑΓΚΟΥΛΗ: «Αΐσθη-ση κατανόησης» (ποίηση), σελ. 42, 'Αθήνα 1980.

ΤΖΕΝΗ ΔΙΑΜΑΝΤΗ — ΠΑΠΑΓΩΑΝΝΟΥ: «Ανεμώνες στη θύελλα» (ποίηση), σελ. 58, 'Αθήνα 1980.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΑΡΟΥΣΟΣ: «Άκεραιότητες» (ποίηση), σελ. 32, 'Αθήνα 1978.

ΜΙΧΟΥ ΚΑΡΗ: «Οι δρομπόροι της αγωνίας» (διηγήματα), σελ. 136, 'Αθήνα 1979.

ΤΑΣΟΥ ΖΑΠΠΑ: «Ανταρσία» (διηγήματα), σελ. 122, 'Αθήνα 1979.

ΓΙΑΝΝΗ ΜΟΥΤΑΦΗ: «Οι Θερμοπύλες του 1940» (ποίηση), σελ. 100, 'Αθήνα 1979.

ΑΝΤΡΗ ΛΟΤΑΡΙΔΟΥ: «Επιλογή 1 - 2» (ποίηση), σελ. 33, 'Αθήνα 1977.

ΚΩΣΤΑ ΝΤΟΥΛΑ: «Μανουσάκια από την Ήπειρο» (ήθογραφίες), σελ. 108, 'Αθήνα 1979.

ΕΛΠΙΔΑ ΚΑΡΑ ΑΜΑΡΑΝΤΟΥ: «Ποιήματα» (ποίηση), σελ. 76, 'Αθήνα 1978.

ΧΡΗΣΤΟΥ ΠΙΚΡΙΔΑ: «Άπατα ρηχά» (διηγήματα) σελ. 37, 'Αθήνα 1979.

ΣΤΕΡΓΙΟΥ ΒΑΛΙΟΥΛΗ: «Ανταίοι» (ποίηση), σελ. 55, Θεσσαλονίκη 1979.

ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΙΔΗ: «Η όγδόη μέρα» σελ. 38, Θεσσαλονίκη 1980.

ΔΗΜ. ΣΤΑΜΕΛΟΥ: «Ρουμελιώτικη πεζογραφία από το Μακρυγιάννη ως σήμερα 1829 - 1969» (διηγήματα), σελ. 160, 'Αθήνα (τόμος πρώτος 1829 - 1900).

ΕΛΕΝΗΣ ΤΑΓΚΑΛΑΚΗ: «Τεγέα Άρκα-δία» (ποίηση), σελ. 62, 'Αθήνα 1979.

Π. ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ: «Κασσιανή» (ποίηση), σελ. 2, 'Αθήνα 1966.

ΤΑΣΟΥ Γ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ: «Αποδημία για το μηδέν» (Μελέτη), σελ. 49, 'Αθήνα 1980.

ΒΑΣΙΛΗ ΤΣΙΑΤΗ: «Άρμενίζοντας στη

Μεσόγειο» (δοκιμολογία), σελ. 167, 'Αθήνα 1980.

ΔΗΜ. ΑΡΜΑΟΥ: «Ποιήματα Ι» 1975 - 1978 (ποίηση), σελ. 119, 'Αθήνα 1979.

MARIA GRATZIA LENISA: «GROTICA» (ποίηση), σελ. 64, Sables d' Olonne (vendée) 1979.

Γ. Ν. ΑΜΠΟΥ: «Έγώ ο Νόμος» (νουβέλλες), σελ. 139, 'Αθήνα 1977.

ΑΓΓ. ΚΑΡΟΥΣΟΥ: «Ποιήματα - Κάδρα» (ποίηση), σελ. 96, 'Αθήνα 1980.

ΧΑΡ. Δ. ΠΕΤΣΚΟΥ: «Ζητούνται άνθρωποι» (διηγήματα), 'Αθήνα 1980.

ΓΕΡ. ΧΥΤΗΡΗ: «Αγόνιστοι Καιροί» (ποίηση), σελ. 62, Κέρκυρα.

ΒΑΓΓΕΛΗ Χ' ΠΑΠΠΑ — ΠΑΜΦΙΛΗ: «Πικρές αλήθειες» (ποίηση), σελ. 47, 'Αθήνα 1980.

ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΣ ΝΑΝΟΥ — ΣΚΟΤΕΙΝΙΩΤΗ: «Πηλιορείτικος Αύλος» (ποίηση), σελ. 88, Βόλος 1980.

ΒΑΓΓΕΛΗ Γ. ΠΑΣΙΑ: «Προσωπική έκφραση» (ποίηση) σελ. 32, 'Αθήνα 1979.

ΛΙΑΝΣ ΙΑΚΩΒΙΔΗ: «Τό παιδί» (αυτοαντολήρηση) (ποίηση), σελ. 146 'Αθήνα 1977.

ΣΤΡΑΤΗ Χ' ΓΙΑΝΝΗ: «Η άταξία του συμπτώματος» (διηγήματα), σελ. 133, 'Αθήνα 1980.

ΝΙΚΟΣ ΣΚΑΡΛΑΤΟΣ: «PERSONA NON GRATA» (ποίηση), σελ. 105, 'Αθήνα 1979.

ΗΛΙΑ ΦΤΕΡΗ: «Φωνές» (θα ήθελα να τραγουδήσω) (ποίηση), σελ. 46 'Αθήνα 1979.

ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΜΑΡΙΝΑΚΗ: «Δυό μεγάλοι» (μελέτες, δοκίμια), σελ. 93, 'Αθήνα 1979.

ΝΙΚΗΣ ΛΑΔΑΚΗ: «Σφαγμένη Άνοιξη» (ποίηση), σελ. 43, 'Αθήνα 1978.

ΓΙΩΡΓΗ Τ. ΔΟΣΑ: «Καινούρια σοδεία» σελ. 46, 'Αθήνα 1980.

ΡΗΓΑ ΚΑΠΗΛΟΥ: «16 Λατινοαμερικανοί ποιητές» ('Ανθολογία), σελ. 334, 'Αθήνα 1980. (Επιλογή - Μετάφραση - Σημειώσεις).

ΔΙΟΝΥΣΗ ΜΥΤΑΚΗ: «Διηγήματα» σελ. 173 Πάτρα 1980.

ΕΓΓΥΧΙΑΣ ΚΑΡΓΔ: «Άννιό» (ποίηση), σελ. 39, 'Αθήνα 1979.

ΣΑΡΑΝΤΟΥ ΠΑΥΛΕΑ: «Έγνος στον ήρωα Κων. Δαδάκη» (ποίηση), σελ. 172 Θεσ-

οαλονίκη 1979 κι' άλλα ανέκδοτα ποιήματα.

ΔΗΜ. Κ. ΛΕΟΝΤΑΡΗ: «Έλληνες μαχη-
ται στην Κορέα 1950-52» σελ. 46. Ίθύνεινα
1975.

ΘΑΝΑΣΗ ΦΩΤΙΑΔΗ: «Ό Μηλότοπος
(ποίηση), σελ. 9. Αθήνα 1980.

ΠΟΤΗ ΚΑΤΡΑΚΗ: «Αυρικά» (ποίηση),
σελ. 88. Πειραιές 1980.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΡΕΛΛΗ: «Αυρικοί στοχασμοί»
(ποίηση), σελ. 126, Γιάννινα 1980.

ΝΙΚΟΣ ΜΟΥΛΙΑ: «Η ελληνική παράδοση
στη σύγχρονη πορεία μας».

ΝΙΚΟΣ ΜΟΥΛΙΑ: «Διαφυγή» (ποίηση),
σελ. 53, Γιάννινα 1979.

ΤΑΣΟΣ ΜΙΧΑΛΑΚΕΑ: «Η Ήλεκτρα της
Αντίστασης» (τραγωδία), σελ. 88, Αθήνα
1979.

ΚΩΣΤΑ ΚΑΡΑΧΑΛΙΟΥ: «Νομίσματα»
(ποίηση), σελ. 58. Αθήνα 1979.

ΧΡΥΣΟΓΛΑΣ Γ. ΣΚΑΝΔΑΛΗ: «Γαλάζια
πουλιά» (ποίηση), σελ. 58, Αθήνα 1979.

ΓΙΑΓΚΟΣ ΓΕΩΡΓΑΣΙΑΝ: «Ανθοπέταλα»
(ποίηση), σελ. 60, Αθήνα 1979.

ΜΑΧΗΣ ΜΟΥΖΑΚΗ: «Τό άγιο Χλωρό»
σελ. 59. Αθήνα 1979.

ΒΑΣ. ΜΟΥΣΤΑΚΗ: «Διηγήματα από τη
Βίβλο» σελ. 230, Αθήνα 1978.

ΟΓΩΑΤΕΡ ΣΚΩΤ: Ριχάρδος ο Αεοντόκαρ-
δος» (διήγημα), σελ. 216, Αθήνα (Διασκευή
Β. Μουζάκη).

ΝΙΚΟΣ ΤΖΕΡΜΙΔΙΑΝΟΥ: «Ό άνθρωπος
μ' τ' ανθρωπινό σάχν» (ποίηση), σελ. 90,
Αθήνα 1979.

ΣΠΥΡΟΣ ΚΟΚΚΙΝΑΚΗ: «Τά κύματα του
Αιγαίου τό σχήμα θυσίας» (ποίηση), σελ.
30. Αθήνα 1979.

ΡΩΞΑΝΗΣ ΠΑΓΑΛΑ: «Ανθη της λήθης»
(ποίηση), σελ. 32, Θεσσαλονίκη 1978.

ΜΙΜΗ ΛΕΟΥ: «Ο τελευταίος μετανάστης»
(Μυθιστόρημα), σελ. 142, Αθήνα.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ ΚΟΚΚΙΝΟΥ: «Τό ξύπνη-
μα του ραχιά» (θεατρικό), σελ. 39, Θεσσα-
λονίκη 1979.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΝΗ: «Τά έπιτρε-
πόμενα» (ποίηση), σελ. 64, Αθήνα 1977.

F. C. LORCA: (Μετφ. Άνδρ. Άγγελ-
κή) «ποιήματα» (ποίηση), σελ. 49. Αθήνα.

ΔΕΣΗ. ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ: «Μπαλλάν-
τα σε τρεις νότες» (ποίηση), σελ. 75. Αθή-
να 1977.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΡΕΛΛΗ: «Γιαννιώτικα συνέττα
(1945-80)» (ποίηση), σελ. 95. Γιάννινα
1980.

PANOS N. PANAYOTOUNIS «EXPEZI-
ENC NUCLEAIRE» (ποίηση), σελ. 28,
Αθήνα.

ΗΑΙΑ ΛΕΦΟΥΣΗ: «Τό μικρό έπικό» (δι-
ηγήματα), σελ. 130, Βόλος 1978.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ ΚΟΚΚΙΝΟΥ: «Εσπερινά»
(ποίηση), σελ. 61. Θεσσαλονίκη 1978.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ ΚΟΚΚΙΝΟΥ: «Αυρικά»
(ποίηση), σελ. 71, Θεσσαλονίκη 1979.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Χ. ΓΚΙΤΖΙΟΥ: «Αντίο πα-
τρίδα» (διηγήματα), σελ. 107, Αθήνα 1980.

ΑΝΝΑ ΛΕΦΟΥΣΗ: «Διηγήματα» σελ. 83,
Βόλος 1977.

ΕΓΑΓΓΕΛΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ: «Η Ξέ-
νη» (διήγημα), σελ. 47, Γιάννινα 1979.

ΣΤΕΡΓΙΟΣ ΒΑΛΙΟΥΑΝ: «Αντίο» (ποι-
ήματα), σελ. 55, Θεσσαλονίκη 1979.

ΣΤΕΦ. ΜΟΥΣΤΑΚΑ: «Μά τά φίλια του
ήλιου» (ποίηση), σελ. 30, Αθήνα 1979.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΑΡΟΥΣΟΥ: «Ποιήματα - Κά-
δρα» (ποίηση), σελ. 96, Αθήνα 1980.

ΤΑΣΟΣ ΠΟΡΦΥΡΗ: «Η πέμπτη έξοδος»
(ποίηση), σελ. 30, Αθήνα 1980.

ΜΕΛΙΣΑΝΘΗΣ: «Εκλογή (1961-1977)»
(ποίηση), σελ. 96, Αθήνα 1979.

ΔΗΜ. ΒΑΚΑΛΗ: «Δόξα σε Σένα του Χρί-
στου Μητέρα» (ποίηση), Γιάννινα 1980.

Θ. Κ. ΤΡΟΥΠΗ: «Κοράλλια» (ποίηση),
σελ. 76, Πάτρα 1980.

ΤΑΤΙΑΝΑΣ ΓΚΡΙΤΣΗ — ΜΙΛΑΙΕΣ:
«Βυθοσκοπίσεις» (διηγήματα), σελ. 80ν,
σελ. 112, Αθήνα 1978.

Γ. Δ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗ: «Ανθολογία του
Αργεντινικού διηγήματος» (είσαγωγή και με-
τάφραση 11 Αργεντινών), σελ. 80ν, σελ. 176,
Αθήνα 1967.

J. J. BJORNSTAHL (προλεγόμενα και
μετάφραση Μεσημερινός): «Τό οδοιπορικό
της Θεσσαλίας 1779», σελ. 120ν, σελ. 160,
Θεσσαλονίκη 1979.

ΟΜΑΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ: «Θεσσαλικό ήμερο-λόγιο» (τόμος Α'), σχ. 8ον μεγ., σελ. 144, Λάρισα 1980.

ΦΡΑΓΚΟΥΛΗ Κ. ΦΡΑΓΚΟΥΛΗ: «Αΐσθη-ση κατανόησης» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 50, Αθήνα 1980.

ΒΑΣΙΛΗ Χ' ΝΙΚΟΛΑΟΥ: «Ἀνθούσα» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 104, Αθήνα 1980.

ROGERMILLIEX: «Ἀφιέρωμα στὴν Ἑλ-λάδα 1940 - 1944» (κείμενα καὶ μαρτυρίες Γάλλων), σχ. 8ον σελ. 324, Αθήνα 1980.
Ἐπιμέλεια ΤΑΣΟΥ ΚΟΡΦΗ: «55 φωνές» (ποιητική ἀνθολογία 1979), σχ. 8ον, σελ. 84, Αθήνα 1980.

ΤΑΤΙΑΝΑΣ ΜΙΛΛΙΕΣ: «Ἡμερολόγιον» σχ. 8ον, σελ. 60, Αθήνα.

ΔΗΜ. ΓΑΛΑΝΗ: «Μικρὴ Δῆλος» (ποιή-ματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, Αθήνα 1980.

Δ. Β. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ: «Ὠδὲς» (ποιή-ματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 56, Θεσσαλονίκη 1979.

ΜΑΙΡΗΣ ΤΡΑΝΑΚΑ: «Στιγμές» (ποιή-ματα), σχ. 8ον, σελ. 60, Ἰωάννινα 1979.

Περιοδικὸν «ΙΑΙΣΟΣ»: «Ἐπιλογή 1962 - 1965», σχ. 8ον, σελ. 376, Αθήνα 1978.

ΤΑΚΗ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗ: «Ταπεινὸς αἶνος πρὸς τὴν Παρθένον Μαρία» (ποιήματα), σχ. 4ον μεγ., σελ. 56, Θεσσαλονίκη 1977.

ΑΠΟΣΤ. ΜΑΓΓΑΝΑΡΗ: «Ὑψὴ καὶ στὺλ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 112, Αθή-να 1980.

ΘΑΛΗ ΡΗΤΟΡΙΔΗ: «Τὸ δικαστηρόπλοιο» (συμφωνική μπαλλάντα), σχ. 8ον, σελ. 64, Ρώμη 1980.

ΚΩΣΤΑ ΜΙΧ. ΣΤΑΜΑΤΗ: «Ὁ ποιητὴς καὶ ὁ κόρακας τοῦ Θαλῆ Ρητοριδῆ» (δοκί-μιο), σχ. 8ον, σελ. 24, Ρώμη, 1980.

ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ: «Ὁ παράφω-νος ἀλλόδης» (ποιήματα - ἐπιμέλεια: Κώστα Στεργιοπούλου), σχ. 8ον, σελ. 128, Αθήνα 1980.

Γ. Σ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΑ: «Διὰ κίονα δάρεως ἢ ὑπογραφῇ» (ποιήματα), σχ. 4ον, σελ. 40, Αθήνα 1980.

ΠΕΤΡΟΥ ΧΑΡΗ: «Ἀπὸ τὸν πανάρχαιον στὸν καινούργιο κόσμο» (ταξιδιωτικά), σχ. 8ον, σελ. 544, Αθήνα 1970.

ΠΕΤΡΟΥ ΧΑΡΗ: «Ἡ τελευταία νύχτα τῆς Γῆς» (διηγήματα), σχ. 8ον σελ. 66, Αθήνα 1979.

Γ. Δ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗ: «Σύγχρονοι Ἀρ-γεντινοὶ πεζογράφοι» (ἀνθολογία ἀργεντινοῦ διηγήματος), σχ. 8ον, σελ. 168, Αθήνα 1970.

ΙΟΝ BRAD: «SAISON INCERTAINE» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ. σελ. 128, BU-COREST 1974.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΓΡΗΓΟΡΗ: «Ἡ πολιτεία ξέ-σκεπη» (διηγήματα - Β' ἔκδοσις), σχ. 8ον, σελ. 128, Αθήνα 1979.

ΠΑΝΟΥ ΒΑΛΣΑΜΑΚΗ: «Ἡ πολιτεία δι-χως κίστρα» (χρονικά - Ἀΐθαλή 1914 - 1918), σχ. 8ον μεγ., σελ. 192, Αθήνα 1978.

ΤΑΣΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ: «Βεδαιότητες καὶ ἀμφιβολίες» (δοκίμια), σχ. 12ον σελ. 386, Αθήνα 1980.

ΑΝΔΡΕΑ ΙΑΤΡΙΔΗ: «Τὸ μεγάλο Δεκέμ-βρη» (χρονικό), σχ. 8ον, σελ. 176, Αθήνα 1978.

ΑΝΤΡΕΑ Ι. ΛΕΟΝΤΑΡΗ: «Ἀπορία» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 40, Αθήνα 1979.

ΠΑΝΑΓ. ΤΣΟΥΤΑΚΟΥ: «Προσκλητήριον» (ποιήματα), σχ., 8ον, σελ. 40, Αθήνα 1979.

CHARLES BUKOWSKI: (ἐπιλογή καὶ μεταφρ. ΑΛΙΚΗΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΥ — FOSSI): «Ποιήματα καὶ πεζά», σχ. 8ον, σελ. 96 (ἐκδ. «Πρόσπερος»), Αθήνα 1979.

ΝΙΚΟΥ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ: «Ποιὸς μπορεῖ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 40, Α-θήνα 1979.

ΠΕΤΡΟΥ Μ. ΜΑΡΙΔΑΚΗ: «Τέταρτη ζωο-φόρος» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 40, Α-θήνα 1978.

ΜΗΤΣΟΥ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ: «Τὰ ποιή-ματα» (Β' ἔκδοσις), σχ. 8ον σελ. 86, Αθή-να 1979.

ΒΑΣΙΛΗ ΒΙΤΣΑΞΗ: «Σύγχρονη Ἰνδικὴ ποίηση» (εἰσαγωγή, ἀνθολογία καὶ μετά-φραση ποιημάτων), σχ. 8ον, σελ. 166, Α-θήνα 1980.

ΓΙΩΡΓΟΥ ΦΘΕΝΑΚΗ: «Φραγμένοι δρόμοι» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ. σελ. 48, Αθήνα 1980.

Ι. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ: «Ταπεινά γραψίματα» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ. σελ. 60, 'Αθήνα 1979.

Επιμέλεια: ΤΑΣΟΥ ΚΟΡΦΗ: «Εξήντα φωνές» (ποιητική ανθολογία), σχ. 8ον, σελ. 96, 'Αθήνα 1979.

Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ: «Ευρώπη» (ταξιδιωτικά - Γ' έκδοση συμπληρωμένη), σχ., 8ον, σελ. 592, 'Αθήνα 1979.

WILLIAM CARLOS WILLIAMS (έπιλογή - μετάφραση): Τάσου Κόρφη: «Ποιήματα» σχ. 8ον, (Έκδόσεις «Πρόσπερος»), σελ. 64, 'Αθήνα 1979.

Μακρυγιάννη: «Απομνημονεύματα» (έπιμέλεια - πρόλογος: Τάσου Βουρνά), σχ. 8ον, σελ. 354, 'Αθήνα 1972.

ΜΟΣΧΟΥ ΛΑΓΚΟΥΒΑΡΔΟΥ: «Στόν κήπο» (ποίηση), σελ. 33, Θεσσαλονίκη 1975.

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΠΕΤΡΟΥ Ε. ΓΑΡΟΥΦΑΛΙΑ: «Όλυμπιάς» σχ. 8ον, μεγ. σελ. 222, 'Αθήνα 1980.

ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ ΑΠ. ΒΙΤΑΛΗ (άρχιμανδρίτου): «Η Έθνεγερεία τοῦ 1821 θάῤμα τῆς Όρθοδοξίας μας» (μελέτη), σελ. 45, 'Αθήνα 1980.

ΑΠ. Π. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ: «Συμβολή στην νεώτερα Ιστορία τῆς περιοχῆς Δωδώνης» (μελέτη), (Ανατ. Ήπ. Ήμερολόγιου), σελ. 33, 'Ιωάννινα 1980.

ΣΠΥΡΟΥ Γ. ΜΟΥΣΕΛΙΜΗ: «Αρχαιότητες τῆς Θεσπρωτίας» (Παλαιοντολογία, Προϊστορία κλπ.), σελ. 319, Γιάννινα 1980.

ΚΩΣΤΑ Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗ: «Δημ. Γ. Ρίζος» (ἀπό τῆ ζωῆ καὶ τὸ ἔργο ἑνὸς Ζαγορίσιου Διδασκάλου), σελ. 87, Γιάννινα 1979.

ΔΗΜ. Θ. ΝΑΤΣΙΟΥ: «Τὰ Λαμιώτικα τυπογραφεῖα τοῦ ΙΘ' αἰ.» (Φθιωτικὴ Ιστοριογραφία), σελ. 16, Λαμία 1979.

ΔΗΜ. Θ. ΝΑΤΣΙΟΥ: «Βιογραφικὰ Μιλτιάδη Χουρμούζη (1802 - 1882)» (Φθιωτικὴ Ιστοριογραφία), σελ. 16, Λαμία 1979.

ΔΗΜ. Θ. ΝΑΤΣΙΟΥ: «Η Λαμιώτικη Ήφμερίδα "ὁ Διάκος" τοῦ 1875» (Φθιωτικὴ Ιστοριογραφία), σελ. 19, Λαμία 1979.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Θ. ΘΕΟΧΑΡΙΔΟΥ: «Ιστορία τῆς Μακεδονίας κατὰ τοὺς Μέσους Χρόνους» (485 - 1354), (Ιστορία), σελ. 89, Θεσσαλονίκη 1980.

ΚΩΣΤΑ ΑΑ. ΠΕΤΡΟΝΙΚΟΛΟΥ: «Δυὸ μεγάλες στιγμὲς τῆς Ιστορίας τῶν Ἑλλήνων τὸ εἶκοσι ἕνα, τὸ Σαράντα» σελ. 61, 'Αθήνα 1979.

ΛΑΜΠΡΟΥ ΑΠ. ΤΑΤΣΙΟΠΟΥΛΟΥ: «Νικόλαος Σκουφᾶς ὁ Ἐθνεγέρτης ἀρχηγὸς τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας» (Ιστορικά), σελ. 68, 'Ιωάννινα 1980.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΤΕΩΡΑ «Ιστορικὰ Τρικάλων» (έπιμέλεια Ἀχ. Γρ. Καρανάσιου), (Ιστορικά), Τρίκαλα 1979.

ΒΑΣΙΛΗ ΚΡΑΤΙΤΗ: «Δόξα Σουλίου» (Νικόλαος Κουτούπης ὁ ποποδότης ὁπλαρχηγὸς τοῦ 1912), σελ. 15, 'Αθήνα 1978.

ARMANDO A. APREA: «CANE DOVE FU» (Ιστορικά), σελ. 83, ROMA 1980.

ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ ΣΤΑΜ. ΔΟΚΑΝΑΡΗ: «Τὸ κύκνειον ἄσμα τοῦ ὀθωνικοῦ δράματος» (Ιστορικά), σελ. 13, ἀνάτ. «Ήπειρ. Ἑστίας», Θεσσαλονίκη 1979.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΣΤ. ΤΣΟΥΚΑΝΕΛΗ: «Χαράλαμπος Κατσιμήτρος πρόμαχος τῆς Ήπειρου» (έκδ. Ήπειρ. Ἐταιρείας Ἀθηνῶν), (Ιστορικά), σελ. 92, 'Αθήνα 1978.

Έκδ. «ΕΓΘΥΝΗ»: «Η Ἑλλάδα στὴ Γαλλία» (ὁ πρόεδρος τῆς Ἑλλήν. Δημοκρατίας Κ. Τσάτσος ἐπισκέπτεται ἐπίσημα τὸ Παρίσι), (Κείμενο), σελ. 133, 'Αθήνα 1979.

ΔΙΟΝΥΣΗ ΜΙΤΑΚΗ: «Η πόλη Ἀχελῶος» (ἀνάτυπ. Περιοδ. Στερ. Ἑλλάς), (Ιστορικά), σελ. 11, 'Αθήνα 1979 (ἀνάτυπο περιοδικοῦ «Στερεὰ Ἑλλάς»).

ΔΙΟΝΥΣΗ ΜΙΤΑΚΗ: «Διορθώματα στὴν Ιστορία, ἡ μεγαλοσύνη τοῦ Καραϊσκάκη» (Ιστορικά), σελ. 22, 'Αθήνα 1977, (ἀνάτυπο περιοδικοῦ «Στερεὰ Ἑλλάς»).

ΜΑΝΘΟΥ Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ: «Εὐεργέτες - Δωρητὲς τῶν χωριῶν τοῦ Ζαγορίου μέχρι τοῦ 1940» (Ιστορικὴ συμβολή), σελ. 67, 'Αθήνα 1980.

ΜΙΑΤΟΥ ΚΥΡΓΙΑΝΝΗ: «Ὁ Γεννάδιος στὴν ἐποχὴ του» (Διάλεξη), σελ. 30, Γιάννινα 1980.

"Ανοιξε και σύ σήμερα λογαριασμό

στό Στεγαστικό Ταμειυτήριο

Είναι τό μόνο πού σοῦ δίνει λύση
στό στεγαστικό σου πρόβλημα

ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ - ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΣΤΕΓΗΣ

Γιατί σοῦ εξασφαλίζει

- Δάνειο κατά προτεραιότητα καί μέχρι ποσού δραχ.
2.000.000.
- Ἀπαλλαγή ἀπό τό τεκμήριο
- Ἑκπτώση ἀπό τό φόρο σου
- Λοιπές ἀπαλλαγές

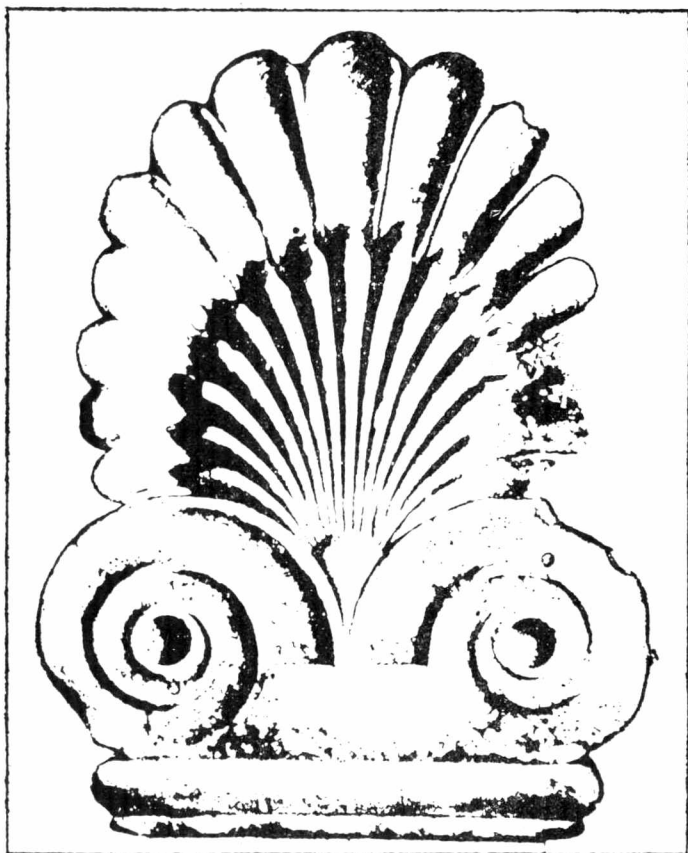
ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΟ ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΟ

Κτηματικής Τραπέζης

Προσφέρει περισσότερα

ΕΤΒΑ

ποιότητα ζωής
καθαρό περιβάλλον
έξοικονόμηση ενέργειας

οι μόνιμοι στόχοι της ΕΤΒΑ
μέ τη βιομηχανική ανάπτυξη

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΖΑΧΑΡΕΩΣ Α. Ε. Η ΠΡΩΤΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η Ε.Β.Ζ. με τις άριστα οργανωμένες υπηρεσίες της και το ύψηλτης στάθμης επι-
στημονικό και τεχνικό προσωπικό της επέτυχε:

● ΟΙ ΜΕΣΕΣ ΑΠΟΔΟΣΕΙΣ στα τελευταία χρόνια να φθάσουν τα 6.000 χι-
λιόγραμμα κατά στρέμμα έναντι 4.230 κατά μέσο όρο στις χώρες της Ε.Ο.Κ.

● ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΖΑΧΑΡΟΥΡΓΕΙΑ μπορούν να καταταγούν μεταξύ των
συγχρόνων Ευρωπαϊκών. Η συνολική δυναμικότης των (5) Ζαχαρουργείων
φθάνει μετά τις επεκτάσεις που έγιναν τους 25.000 τόννους επεξεργασίας τεύ-
τλων ανά 24) ώρα, έναντι 15.500 το 1974.

● Η Ε.Β.Ζ. ΕΘΕΣΕ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΜΙΑ ΝΕΑ ΜΟΝΑΔΑ: Το Έργοστάσιο
Έπεξεργασίας Σπόρων, που είναι από τα καλλίτερα στο είδος του.

● ΜΕ ΤΗ ΝΕΑ ΜΟΝΑΔΑ εξοικονομείται συνάλλαγμα της τάξεως των 125.000
000 δρχ. και σε καλλιέργεια των σποροπαραγωγικών τεύτλων εξασφαλίζει εισό-
δημα 14.000 δρχ. το στρέμμα.

● Η ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΗΣ Ε.Β.Ζ. από το 1974 έθεσε σαν βασικό στόχο την έν-
αρμόνιση με την αγροτική κοινοτική πολιτική και για την επιτυχία του έθε-
σε σε εφαρμογή πρόγραμμα που περιλαμβάνει:

— ΕΠΑΝΔΡΩΣΗ ΕΙΔΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ για πλήρη ενημέρωση στα θέ-
ματα της ΕΟΚ.

— ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ και στελεχών της Βιομηχανίας που
είχαν πολλές επαφές με Ευρωπαίους ειδικά πάνω στα θέματα τεύτλα — ζάχαρη.

— ΣΤΕΝΗ συνεργασία με τα Υπουργεία Συντονισμού, Γεωργίας και Έμπο-
ρίου, ΤΑΧΥΡΡΥΘΜΗ εισαγωγή βελτιώσεων σ' όλους τους τομείς (πρωτογε-
νής παραγωγή — μεταποίηση — έμπορία) με σκοπό να έχουν επιλυθεί όλα
τά προβλήματα πριν από την ένταξή μας στην Ε.Ο.Κ.

Έτσι: Η Ε.Β.Ζ. είναι καθ' όλα έτοιμη για την ένταξη με την Ε.Ο.Κ.
πρός όφελος της εθνικής οικονομίας και των Ελλήνων αγροτών οι όποιοι στην
τευτλοκαλλιέργεια έρχονται πρώτοι σε ολόκληρο τον ευρωπαϊκό χώρο.